Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):
Titel | Title: Bille-Ættens Historie.
Bindbetegnelse | Volume Statement: Vol. 2, del 1
Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : Gyldendal, 1887-93
Fysiske størrelse | Physical extent: 1-2 i 4 bd. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

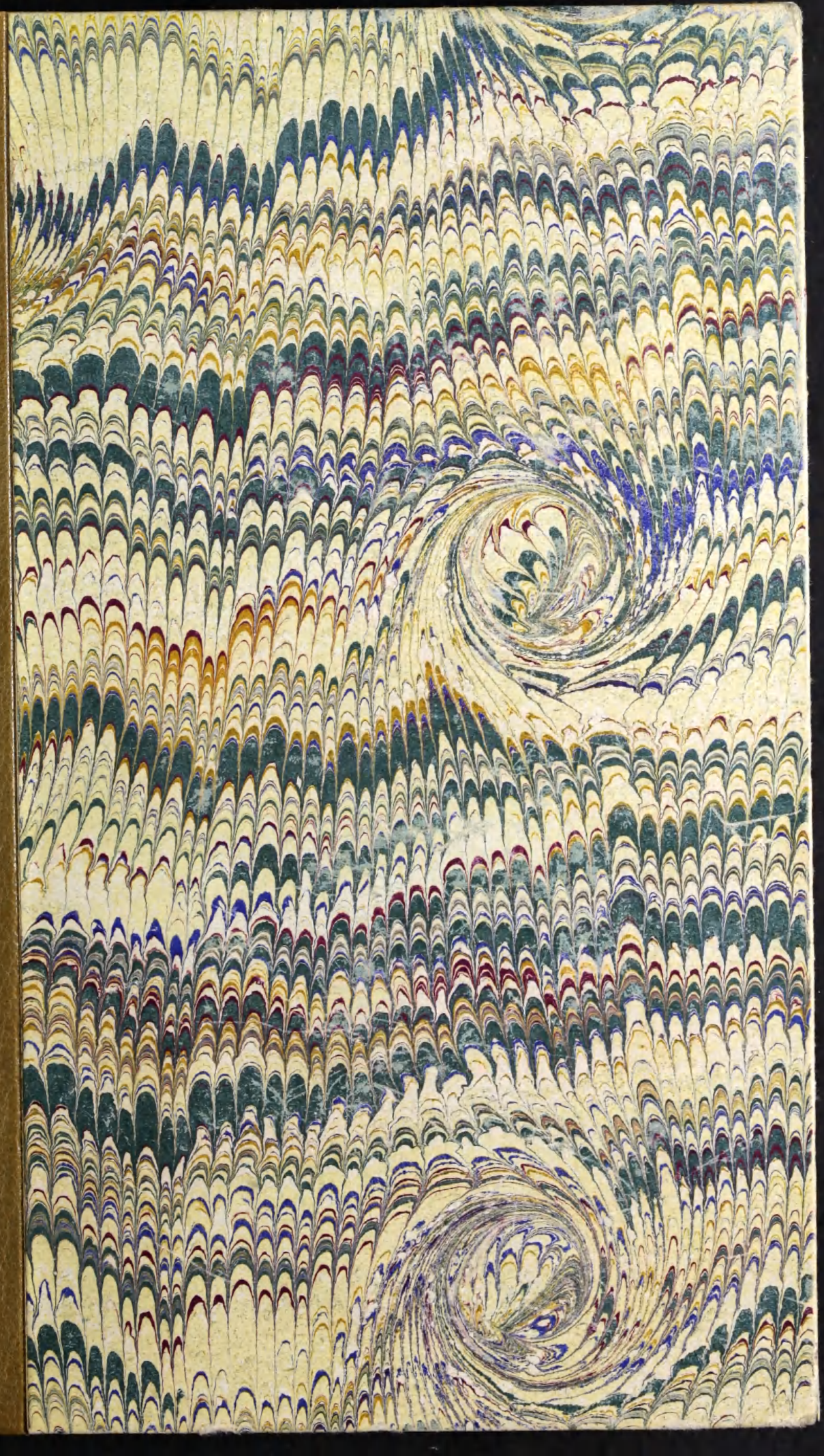

42,-190,-8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130020709589

BILLE-ÆTTENS HISTORIE.

ANDEN DEL

AF

FR. MEIDELL.

FØRSTE AFSNIT: Aº. 1596 til 1648.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

FR. BAGGES BOGTRYKKERI.

1887.

Ætte-Tavle. I.

(blot til foreløbig Orientering).

Rigshofmester **Eske Bille** til Svanholm ⊙ Sofie Krummedige, Henriksdatter.

Anna † 11/8 1586 ⊙ Jens Brahe til Vidskøfle.

Hilleborg † 5/8 1602 ⊙ 1549 Ejler Krafse.

Margrete † 4/5 1595 ⊙ Lave Brok til Vemmetofte.

Rigsraad Peter til Svanholm † 17/3 1580 ⊙ 1548 Birgitte Rosenkrands til Vallø.

Hartvig † ugift 1564—7

Mourits

Henrik til Monstrup 1530 † 1559 ⊙ Christense Ulfstand † 1592

Jørgen til Ellinge † 1601 ⊙ Margrete Brok.

Eske † 15/7 1565

Mette f. 1548 † 6/4 1565.

Sofie f. 1549 † 1608. ⊙ 1573 Jacob Seefeld † 1599.

Ejler † ugift.

Anna † 4/9 1565

Birgitte ⊙ 1589 Ove Lunge til Tirsbæk

Anna ⊙ 1589 Johan Barnekov

Karen f. 1562

Hilleborg f. 1563.

Oluf f. 1564 † /10 1602 ⊙ 23/10 1586 Margrete Rosenkrds.

Eske f. 1565? † /6 1608 ⊙ Elsebe Skram til Urop.

Sten f. 1566?

Henrik til Monstrup f. 1559 † 4/12 1592 ⊙ 7/9 1589 Christense Viffert.

Peter † 1586 ⊙ Birte Laxmand.

Eske til Ellinge f. 29/9 1552 † /1 1619 ⊙ 15/11 1601 Helvig Gjø.

Niels † 1591

Hartvig † ugift.

Peter † 1612 ugift

Ida † ugift

Peter † 1656 ⊙ 14/1 1649 Cathrine Akeleje.

Eske f. 1590 † 1602

7 Børn, alle døde ugifte.

Sofie-Elisabet ⊙ 1 Børge Rosenkrds. til Ørum ⊙ 2 Svave ⊙ 3 Johan Lode

Eske † 8/12 1670 Corporal

Niels

Otte

Margrete ⊙ 1694 svensk Capitain Ltnt. Daniel Bunkenhjelm

Gabriel † 1689 ⊙ Birgitte Holk.

Indledning

til Anden Del, knyttet til **Eske Bille** Petersen og Jørgensen.

Besøgende paa Rosenborg oversee sjældent et stort, sølvforgyldt Drikkehorn af en meget aparte Form, som gjør det til en Attrape; det forestiller den 19aarige, skjægløse Kong Christian den 4de til Hest, i Færd med at stikke til Ringen, som er ophængt i en Snor mellem to Søjler. For Tiden er det opstillet i et mindre Værelse, som bl. a. rummer Kongens Skrivebord. Paa Carroussel-Søjlerne er der indgraveret en Mængde Navne, som man i Reglen ikke faaer Tid til at læse paa Stedet, og som vel de Færreste have givet sig Tid til at gjennemgaa i Dr. P. Brocks trykte Vejledning; man nøjes som oftest med den Underretning, at disse Indskrifter ere Navnene paa de Fyrster, Grever og Herrer, som deltoge i Kongens Kroningsfest, til hvis Minde dette monumentale Drikkekar blev lavet; thi hvilken Interesse skulde man vel knytte til alle de mange tomme Navne, naar dette Drikkekar,

og hvad der meddeles om det i disse Omgivelser, pludseligt opruller Billedet af hin, i Aº. 1596 herhjemme ukjendt pragtfulde, langvarige, men paa Afvexling rige Kroningsfest i Danmarks mest glimrende Tid?

Om ikke andensteds fra — vi have jo nu faaet Prof. Otto Baches store Maleri af den unge Konges Kroningstog, der levendegjør os hin Tids Feststemning, — saa kjende vel de fleste Danske et og andet lille Udtog af Festens detaillerede Beskrivelse, som den findes i Wolffs: Encomion regni Daniae, der udkom i Kjbhvn. Aº. 1654; men da ingen historisk Udvikling saa kort og kraftigt kan male os den Tid, i hvilken vor Fortælling begynder, skulle vi derefter, og med Støttepunkter i Ejler Brokkenhus's samt andre Optegnelser fra hin Tid[1]), gjengive hint Festbilledes Hovedtræk.

Den unge Konge havde viist sig saa moden og myndig, at Formynder-Regjeringen nedlagde sit Hverv i hans Hænder noget før, end det efter Bestemmelsen skulde skee. Festlighedens Grundtanke var den, at give Kongen Lejlighed til offenligt at vise sin Manddom og kongelige Majestæt, svarende til den aandelige Begavelse og navnligt til den Skarpsindighed, hvormed han alt tidligt havde imponeret sine Omgivelser. Til den Ramme af Festglands, indenfor hvilken han skulde præsentere sig, hørte først og fremst, at den ikke voldede Land og Folk Udgifter. Enkedronning Sofie, den ellers paaholdende og pengepugende «Fru Moder», forstod, hvad det gjaldt om, og tillod Sønnen at gjøre dybe Greb i hendes velfyldte Skatkammer[2]).

---

[1]) Særligt maa nævnes de i Kjøbenhavns Diplomatorium IV. 737—742 af Dr. O. Nielsen samlede Actstykker.

[2]) Ifølge Sjællandske Tegnelser for 16. Novbr. 1596 forlangte Kongen af Christoffer Valkendorf, Christian Friis og Mandrup Parsberg, at de skulde være hans Forlovere for 15,000 Spd., som hans Fru Moder havde laant ham til Kroningen. Om Storheden af denne Sum, efter Datidens Forhold, gives i et Tillæg nogle Oplysninger, som ere nødvendige til den rette Forstaaelse af de mange, her forekommende Pengesager.

Adelen skulde ikke, af Hensyn til kommende Skattepaalæg, hindres i Udfoldningen af al mulig Pragt, og dog skulde Kongen straale som den Prægtigste. Vel havde hans to nærmeste Forgængere paa Thronen, trods alle Haandfæstningens Indskrænkninger, mægtigt befæstet Monarkens Stilling overfor Adelsvælden, og den nys hævede Formynder-Regjering havde i sin otteaarige Levetid ofte vist sig mere monarkisk end selve Kongerne Christian den 3die og Frederik den 2den; Middelalderens Smule Feudalisme var forsvunden; fra Kongens næsten jævnbyrdige Vasaller vare Adelsmændene sunkne ned til at være «kgl. Majestæts Mænd og Tjenere», som navnligt i Henseende til Fordelingen af Landets Len vare ubetinget afhængige af den kongelige Naade; at denne Naade undertiden var tilfals for klingende Mønt, ændrer ikke Forholdet. Iblandt Feudalismens Ruiner rørte sig dog de Spøgelser, som havde havt væsenlig Del i at afkræfte Adelen: nogen overdreven Standsfølelse og hovmodig Hensynsløshed brændte endnu i Statsbygningens Grund. Havde Adelen trukket det korteste Straa i Rivaliteten med Kongemagten, da det gjaldt om reelle Goder, var den dog, i Ordets romanske Betydning, stolt nok til at dække sit Nederlag ved en Pragtudfoldning, der stod i Misforhold til dens virkelige Magtforringelse. Med Sikkerhed kunde Hoffet forudsee, at Adelen vilde bruge denne Kroningsfest til at vise, hvad den var, og hvad den endnu evnede i Retning af Glands og Glimmer; derfor maatte der nu ikke spares paa noget, som kunde hævde Kongens Anseelse i det umyndige Folks Øjne.

Kongen overtog for en Del selv Ceremonimester-Bestillingen og indøvede personligt de aldrig forhen *saa* stateligt udstafferede Skarer af Adelsmænd med Tjenere, som efterhaanden samlede sig i Kjøbenhavn, i de Processioner, hvormed de indbudne fremmede Fyrster skulde modtages og indføres i Byen. Sølvtrompeter og Pauker gjaldede, og gjennem Gaderne bølgede Krigernes Tog: Et Mylr af skin-

nende Rustninger og Hjelme med bølgende Fjerbuske; Fløjels Klædninger, lige ned til Musikanterne; udsøgte Heste med guldbeslaget og juvelbesat Ridetøj. Rundt om i «Lossementerne» var der lagt kostelig Vin i Kjælderne, somme Steder hele Oxehoveder, til Gjæsternes Behag; tydsk Øl og dansk til Tjenernes Sværme; men ogsaa paa Gaden postedes Vin og Øl til det menige Folk. Paa Amagertorv og Gammeltorv vare store Forberedelser trufne til Festlighedernes Glandspunkter, de forskjellige Slags Ridderspil. Hvert Øjeblik skrattede Trompeter-Fanfarerne og forkyndte et nyt Optog. Fra Slottet kom de ridende i «Karakterdragt», svarende til det burleske, kjørende Theater, hvorfra Pave Sergius indbød Alverden til Deltagelse i Dystløbene.

Forrest red Hofmarsk Henning Gjø, midt imellem *Jørgen Bille* til Ellinge og Lave Urne, Skaanes Landsdommer, og efter dem fulgte Dystløberne som Morianer, Vildmænd, Persere, Jomfruer, Hjorte o. s. v. Under Latter og Lystighed drog Toget ind paa Festpladsen, hvor man tog sig sammen til ærbødig Hilsen paa «Judicererne». Med Liv og Lyst gjorde de Kæmpende deres Bedste; Landserne fældedes, Ringene toges, eller en Modstander puffedes af Hesten, eller Landsen brast mod et brynjeklædt Bryst, eller den blev triumferende svunget over den Sejrendes Hoved. Kongen var fremme i de fleste Løb, og næsten altid var han den, som vandt «Danken»; i to Dages Ringrenden gjorde han 340 «Currer», i hvilke han 206 Gange førte Ringen bort paa sin Stage. Alle, lige til de udenlandske Fyrster, bøjede de sig for hans ungdommelige Kraft og Vaabenfærdighed; den danske Løve var dog hverken bidsk eller bister, men fuld af indtagende Lune. Ingen, end ikke den myndigste Adelsmand, som Norges Statholder, Axel Gyldenstjerne, eller den forrige Hofmarsk, Preben Bildt, — end ikke den rigeste Jorddrot som Claus Podebusk, Ætlingen af de Rygenske Fyrster af Putbus, nu Herre til Krapperup, Kjørup, Korsholm, Markie, Barsebæk og mange flere God-

ser [1]) med omtrent 1800 Bøndergaardes Tilliggende — Ingen havde mindste Indvending mod at kredse som Drabant om en saadan Sol.

Naar Kongen ved det daglige Festspils Slutning lader sin veltilredne Hest knæle, idet han selv hilser sine Gjæster og Judicererne til Afsked for den Dag og paa Gjensyn den næste, saa indbilder man sig, at Løvens Klør ere vel klippede; skulde de voxe, seer man tillidsfuldt hen til de gamle, prøvede Rigsraader, som have Haandfæstningens Sax rede.

Adelen kunde have nogen Grund til Frygt, thi den kunde ikke vide, hvordan det egenligt stod til med Kongens Sind og Tænkemaade. Blandt de mange Ting, hvorover den for 8 Aar siden havde klaget til Formynder-Regjeringen, var Spørgsmaalet om Prindsens Hofmester et af de vigtigste. *Jørgen Bille* til Ellinge, Søn af Rigshofmester Eske Bille og Fru Sofie Krummedige, stod i Spidsen for de 70 Herremænd [2]), som den 6. Juni 1588, altsaa Dagen efter Kong Frederik den 2dens Jordefærd, til det i Roskilde forsamlede Rigsraad indsendte deres, i 12 Artikler forfattede Klager og Ønsker, som utvivlsomt blev baarne op af en national Strømning. Adelen havde god Grund til Frygt for [3]), at den udvalgte Konge skulde blive lige saa tydsk som Forældrene, der til Hofmester havde givet ham den fhv. Cansler hos Hertugen af Stettin-Pommern, Heinrich Ramell til Wusterwitz [4]); men saa ængstelige for at vige af fra det af Frederik

[1]) Jvfr. Danske Samlinger 2. Række 3. Bind 214. — Richardt, Becker og Secher, Danske Herregaarde, Vemmetofte XVIII. Netop i de Dage solgte Claus Podebusk 1/3 af Vemmetofte, der var hans Frues, Sofie Ulfstands Arvegods, til Eske Brok til Estrup.

[2]) Blandt Underskriverne findes af Bille-Ætten: Oluf, Erik Franzen, Eske og Erik Steensen Bille; iøvrigt baade Mouritz og Claus Podebusk, Ejler og Carl Bryske, Hans Johansen Lindenov og Eske Brok & c.

[3]) I. H. Schlegels Udgave af Slanges Chr. IV. I. 77. Kr. Erslev: Actstykker til det danske Rigsraads Historie I. 18—22 Pkt. 4.

[4]) Fredrik II.s Ordre, dateret Kolding d. 8. Maj 1581, findes i D. Adelsbreve Fasc. 52 No. 1; ligeledes Henrik Ramells Udnævn. til Hofraad.

den 2den anviste Spor vare de fire Regjeringsraader, at de først efter et Par Aars Forløb gave efter for den velbetænkte Fordring og remplacerede Ramell med den fra Syvaarskrigen højt fortjente og for sin Dannelse og Kunstsands bekjendte Hak Ulfstand til Hækkebjerg, «den danske Lucullus» [1]). Skjøndt denne Mands Indflydelse paa Christian den 4de vist ikke har været ringe, saa blev den dog for kortvarig [2]) til, at man Aº. 1596 turde vente sig Udbytte af den til Modvægt mod Kongens store, tydske Frændskab. Dettes Medlemmer stillede den danske Adel i Skygge ved denne Kroningsfest. Man nedskyllede imidlertid sine nationale Betænkeligheder ved Hoffets overdaadige Gjæstebud, hvor Kongens Gjæster bænkedes i Æresæde, medens de danske Adelsmænd gik for Borde:[3]) Festernes Liv og Larm var i Stand til at sammensmelte ganske anderledes stærke Modsætninger og at fremkalde Følelser af trygt Velvære og Haab om en gryende, lykkelig Fremtid. Samsøbondens og Tyge Brahes Spaadom om den nordiske Krigerkonge, der snart skulde fremstaa, varslede derhos i Manges Øjne kun om Christian den 4des vordende Storhed; den bidrog vel sit til, at Kongens Courmageri til den Magdeburgske Administrators Datter, den smukke Prindsesse Anna Cathrine af Brandenburg, ikke fremkaldte nogen Mislyd ved Festen.

---

[1]) Udtrykket findes i Ljunggréns: Skaanske Herregaarde.

[2]) Den 13. Octbr. 1571 fik Hak Ulfstand Varberg i Len, Aº. 1591 Malmøhus Len som 4de Medlem af Regjeringsraadet, og Aº. 1593 blev han dansk Rigsmarsk, men Aaret efter var han død, thi den 13. Jan. 1595 bemyndigedes hans Søster, Fru Thale Ulfstand, til at styre hendes afg. Broders Len, og den 10. Novbr. 1594, hans Dødsdag (Hist. Tidsk. V. 5 Bd. 668), fik Sjællands Bisp kgl. Bevilling til at fungere ved Hak Ulfstands Jordefærd i Skaane, hvor Frederik II. havde forbudt «fremmede Bisper» at optræde (Sk. T.).

[3]) *Markus* og *Jens*, *Steen*, *Claus*, *Erik* og *Ove Bille* vare bl. m. a. ansatte til at bære Mad og Drikke frem for Gjæsterne. — *Peter Bille* til Hastrup havde den enestaaende Ære «at vare paa Hertuginden af Holstens Jomfrukammer». (Kjbh. Dipl. IV. 737 ff.)

Det er et stort Tidsbillede, der, endog igjennem denne lette Skizzering, oprulles for Fantasien, og det bringer strax hine Navne paa det monumentale Drikkekars Søjler til at svinde ind som uvæsenlige Bagateller, naar Besøgeren paa Rosenborg ikke har en speciel, altsaa personalhistorisk, Interesse. En saadan Interesse for Ættens Monumenter kan dog forudsættes hos Læserne af Bille-Ættens Historie, og naar de høre, at Medlemmer af denne Æt vare med ved Kroningsfesten, ville de selvfølgeligt tage Indskrifterne i nærmere Øjesyn; snart ville de opdage Navnene: Preben Bilde og *Eske Bilde,* de samme to Navne, der forekomme i Festbeskrivelsen hos Wolff (Encom. regni Daniæ 248 ff.), altsaa de Navne, hvis Plads i Familiehistorien det bliver vor første Opgave at bestemme.

Den hermed følgende, genealogiske Stamtavle viser, at der i Slutningen af det 16de Aarhundrede slet ikke levede nogen Preben eller Predbjørn Bilde (eller Biilde, eller Billde, eller Bille, eller Bylde, eller Bhyllde, eller Billie: Familienavnet forekommer i alle disse Varianter); derimod var der den ovennævnte, meget ansete Mand Preben Bildt, hvis Familienavn volder Personalhistorikerne mange Vanskeligheder, fordi Cancellister og andre Skrivere i hin Tid, da man befandt sig i et endnu værre orthografisk Uføre end nuomstunder, meget ofte skrev Bildt for Bilde og omvendt, uden ringeste Hensyn til, at Familien Bildts adelige Vaaben har tre Lillier som Hovedmærke, hvad der følgeligt stempler den som forskjellig fra Familien Bille[1]).

---

[1]) I saa Henseende skulle vi henvise til Joh. Grundtvigs Medd. fra Rentekammer Arkivet, hvor der er naaet langt frem imod stor Nøjagtighed i Kildeskrifters Behandling, men hvor der, f. Ex. i Heftet for 1872, dog findes Fejl som Side 163: Daniel *Bille* Knudsen, og i Heftet for 1873—6 Side 160: Niels *Bille* (af Fyn), hvor Familienavnet uden Tvivl bør rettes til *Bildt.* — I selve den fra Kongens Cancelli udgaaede Indbydelse til Kroningsfesten, haves et Prøvenummer paa Billenavnets

Preben Bildt blev født den 22de Januar 1555 paa Stenviksholm ved Throndhjem (Ejler Brokkenhus's Kalendar.), og hans Ligprædiken (Gjellerup og Bricka: Den danske Adel, Side 397) viser, at han A°. 1590 blev Kongens Hofmarsk; selv om Henning Gjø blev hans Efterfølger i dette Embede A°. 1594 (Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentek. Ark. 1872), var han selvskreven som Deltager i Kroningsfesten, naar han ikke var i Unaade; og det var den Mand langt fra at være: Fra A°. 1589 til 1602 havde han det norske Lister Len (Kr. Erslev: Len og Lensmænd, Registret), hvortil han A°. 1593 fik Vinstrupgaards Len som en Slags kongelig Brudegave, thi i samme Aars Fastelavns Søndag gjorde «Prindsen», den mindreaarige Konge, hans Bryllup med Jfr. Anna Kaas paa Kjøbenhavns Slot; fra A°. 1597 til 1602 havde han derhos Hindsgavls Len og fik A°. 1602 Lundenæs Len, men Døden ramte ham kort Tid efter[1]). Da han ikke tilhører Bille-Ætten, og da hans Liv falder udenfor den Periode, vi her have at behandle, skulle vi ikke opholde os længere ved ham, men gaa over til Søjlens andet Billenavn, som alene giver os nok at bestille. Stamtavlen viser os

---

Varianter; der kaldes Markus til Hvidkilde snart Bildt, snart Billde, snart Bilde.

Formen «Bilde» har, hvad der vil blive oplyst under Anders Bille til Rosendal, sit Udspring fra Udlændinges Mouillé-Udtale af Navnet, naar det skreves med 2 l'er, hvilken gjorde det svært at gjenkjende for danske Øren. Ifølge Fru Lisbet Bryskes Vaabenbog er Bildternes Vaaben ganske ligt med de Lungers, kun at hines 3 Lillier staa paa blaa Grund, hvorimod de Lungers paa højrød.

[1]) Magazin for den danske Adels Historie, Kr. Erslev: Len og Lensmænd, samt Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Chr. IV.s Tid, I. 59. Kjbhvns. Diplomatar IV. 737 viser iøvrigt, at Preben Bildt, men ingen Eske Bille, var tilsagt til at tage Del i Kroningsfestens Ridderspil. Derimod vare bl. a. 8 Medlemmer af Billeætten forskrevne med deres Heste til Festens Forherligelse, deriblandt *Oluf*, *Eske* og *Jørgen* Bille. Som «Drinkmarsk for Margraf Sigismunds Gemal» nævnes udtrykkeligt: *Eske Bille* Jørgensen, ligesom *Oluf Bille* for Hertugen af Pommern.

nemlig, at der i Slutningen af det 16de Aarhundrede levede to fuldmodne Mænd, som begge bar Navnet *Eske Bille*, begge opkaldte efter deres Bedstefader, Rigshofmester Hr. *Eske Bille* til Svanholm i Sjællands Horns Herred og til Ellinge i Skaane og Valden i Halland, foruden til andre mindre Godser, hvilken store Rigdom han tildels havde erhvervet sig ved Giftermaal med Henrik Krummediges Datter, Fru Sofie. Af dette Ægtepars 5 eller 6 Sønner var kun den ovennævnte Jørgen Bille til Ellinge levende paa Kroningsfestens Tid; hans sidst afdøde Broder, Peter Bille til Svanholm, var gaaet bort den 17de Marts 1580, og af det Dusin Børn, han havde med sin Frue, Birgitte Rosenkrands til Vallø, levede kun en Datter og to Sønner paa den Tid, vi her behandle. Den yngste af disse to Sønner hed *Eske*, ligesom den ældste af Jørgen Billes fire Sønner, som hans Frue, Margrete Brok, havde født ham.

Denne Navnelighed gjør det ikke blot nuomstunder svært at bestemme, om hvem af de tvende Eske Bille Actstykker og Monumenter tale, men ogsaa i disse Mænds egen Tid har man maattet hjælpe sig ud over Vanskeligheden ved at kalde Herren til Svanholm «unge» og Herren til Ellinge «gamle Eske Bille». Saaledes fortæller f. Ex. Sigvard Grubbe til Hofdal (Danske Magazin IV. 2. Bd. 388), at *unge Eske Bille* var med ham i Stockholm A°. 1595 til Gustav Adolfs Daabsfest. Kun altfor ofte mangle disse Epitheta, f. Ex. i Listen over Kongens Hofjunkere, hvor der haves en *Eske Bille* fra 6. Novbr. 1594 til 8. Marts 1600, en Tidsbestemmelse, der passer lige godt paa dem begge; kun med Forbehold tør vi sige, at denne Hofjunker Eske maa være Søn af Peter til Svanholm, fordi vi om hans Fætter til Ellinge, Jørgen Billes Søn, vide, at han var født den 29. Septbr. 1552 og følgeligt vilde have været 42 Aar gammel, da han blev Hofjunker; men til slig Tjeneste meldte en dansk Adelsmand sig næppe i den Alder; det plejede at være i Tyverne, at man meldte sig «til Tjeneste i Gaarden»

med et vist Antal Heste. — Aldeles sikkert vide vi ikke, naar Peter Billes Søn Eske er født; det yngste af hans 12 Børn, Steen, blev født omtrent A°· 1566, og da Eske er det 11te Barn, er han rimeligvis født netop i Pestaaret 1565, da hans ældste Broder, *Eske*, ifølge Indskrift paa en Ligsten i Krogstrup Kirke, døde paa Thurebygaard den 25. Juni 1565, medens hans ældste Søster Anna og de 3 andre Søstre, Mette, Karen og Hilleborg, døde paa Svanholm d. 4. Septb. s. A., eller omkring det Tidspunkt for de to sidstnævnte Børns Vedkommende, hvorimod Jfr. Mette Bille døde den 6. April s. A. Naar Forældrene i det store Sorgens Aar fik en Søn til Erstatning for den ældste, de maatte jordfæste, var det kun rimeligt, at de gave ham den Afdødes Navn, selv om dette, den afdøde Farfars Navn, ifølge den gjældende Adelsskik, kun tilkom den Ældste. I Aaret 1594 har den anden Eske i Henhold til ovenstaaende været 29 Aar, en Alder, der nok kan passe for en Hofjunker, især naar han, hvad vi strax skulle see, først efter A°· 1592 har havt Anledning til at vende hjem til Sjælland fra Skaane og Halland.

Den af Eskes Brødre, som med ham levede ind i vort Tidsrum, hed *Oluf Bille*. Han var, ifølge Rentekammer-Arkivets Meddelelser for A°· 1873—6 Side 164, Kongens Hofsinde fra 4. Marts 1578 til 13. Decbr. 1581, og som saadan med ved den 3aarige Hertug Christians Thronfølger-Hylding A°· 1580; da Faderen, *Peter Bille*, døde den 17de Marts i det Aar, fik Oluf den 27. Marts 1580 Thurebygaard som Len (Sjæll. Reg.); han maa vel da have været mindst 25 Aar, altsaa være født c. A°· 1555. Den 30. Decbr. 1583 var *Oluf* iblandt de Herremænd, som beordredes til at følge Kongen paa en Rejse i Udlandet, og ved den Lejlighed kaldes han i Sjællandske Tegnelser «til Vallø»; han blev dog først den 23. Oktbr. 1586 i Aarhus gift med Jfr. Margrete Rosenkrands Jørgensdatter (Ejler Brokkenhus 70). Da hans Arvegods Svanholm laa i Abrahamstrup Len, styrede han

vistnok dette samtidigt med Thurebygaard[1]); vi see idetmindste af Sjællandske Tegnelser for 1. Maj 1597, at han resterede med Regnskab over Abrahamstrup Len fra den 16. Juli 1588, «da han fik Lenet efter afg. Borkart v. Pappenheim».

I Aaret 1592, Fru Birgitte Rosenkrands's Dødsaar, da hendes Part at Vallø tilfaldt hendes to Sønner, skiftede disse alt Godset imellem sig, saa at Oluf blev Ejer af Vallø, medens Eske fik Svanholm; derhos ejede begge Brødre skaansk og hallandsk Strøgods, thi de nævnes som hallandske Herremænd i Aarene fra 1595—8, og Skaanske Tegnelser for 25. Novbr. 1595 angiver, at Oluf Bille da havde 7 Bønder i Varbjergs Len.

Dels som ældre Broder, dels som Abrahamstrups Lensherre synes Oluf at have ført daværende Hofjunker Eske Billes Sag mod Domkapitlet i Roskilde, der vilde formene Svanholms Ejer Ret til at fiske i den nu udtørrede Skibby Sø (Sjæll. Tegn. 12. Aug. 1598). Aaret efter var Oluf tilsagt at følge Liget af Christian den 4.s Førstefødte, Hertug Frederik, til Roskilde Domkirke (Sjæll. Tegn. 16. Aug. 1599). Den 2. April 1601 afgav han Herfølge Kirketiende til Oluf Rosensparre, og den 27. April 1602 blev han Værge for Sofie Krafse. Den 3. Maj 1602 beordredes han og Lave Bek til at taxere Peter Oxes Gods og til at være Com-

[1]) I Richardt, Becker og Sechers: Danske Herregaarde siges under Svanholm, at Oluf, efter sin Faders Død, fik Thurebygaards Len til A°. 1588, hvorefter han fik Abrahamstrups Len til A°. 1596; hvis det er rigtigt, har han altsaa slet intet Regnskab aflagt for det sidste Len, saa længe han sad i det; men Forholdet var anderledes, thi blandt Geh. Ark. Breve, indkomne til Danske Cancelli før 1661, findes et Kongebrev af $^{18}/_{12}$ 1598 til Oluf Bille, hvori denne bemyndiges til at give Præster og Degne i Horns Herred fornødent Brændsel fra Lenets Skove, imod at de gjøre deres sædvanlige Rejser efter Tilsigelse. Heri ligger nemlig, at han var Lensmand og maa have klaret for sig efter A°. 1597. Han har da fungeret for sin Frænde, *Steen Bille* Jensen, som havde Thureby Len fra A°. 1596 til 1601 (Len og Lensmænd. S. 58.)

missair paa Skiftet mellem dennes Arvinger (Sjæll. Tegn.), men i Slutningen af October 1602 døde Oluf, og den 23de Maj 1603 udnævntes Eske Brok til at remplacere afgangne Oluf Bille som Commissair i Peter Oxes Bo. (Jydske Tegn.) Oluf efterlod to Børn, en Søn, Peter, og en Datter Ide, som arvede ham; Peter kan ikkun have været 15 Aar gammel ved Faderens Død, og unge Eske maa derfor have været tilkaldt som hans lovlige Værge, hvis han ikke alt da har ladet sig rive med af «den Pragtlyst, der affødtes af Renaissancen og lig en uimodstaaelig Naturmagt greb hele hin Tids Adel»[1]). Vist er det, at han 6 Aar derefter viste sig at have «en stor Gjæld i Lante Holsten», saa bundløs, at hverken hans eget eller hans Hustrus store Gods forslog til at dække den. Livet ved Hove hjalp ham maaskee nok til at stifte en Gjæld hos Kongen paa 20,000 Spd., der blev ham opsagt den 19. April 1607 (Sjæll. T.), skjøndt han til Forlovere havde saa gode Mænd som Eske Brok og *gamle Eske Bille*[2]), men det ene med det andet har fremkaldt hans Ruin.

Unge Eske Bille gjorde dog i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede et meget godt og rigt Gifte med Sønnedatteren af Danmarks Vovehals, Peter Skram. Dennes Søn, Niels Skram til Urup, havde i sit Ægteskab med Fru Kirstine Rosenkrands til Hevringholm[3]) et eneste Barn, Jomfru Elsebe Skram, som ifølge Ejler Brokkenhus's Optegnelser Side 85 var født paa Dronningborg (i Randers) den 13. Decb. 1588. Hun havde følgeligt ikke fyldt sine 20 Aar, da hun holdt Bryllup med unge Eske Bille, og det alene kan forklare, at hun ikke bedre evnede at holde sammen paa den rige Medgift, hun bragte ham. Niels Skram til Urup døde, ifølge

---

[1]) J. A. Fridericia: «Om Aarsagerne til den danske Adels Forfald» i Brandes' «Det 19. Aarhundrede» 6te Bind.

[2]) Jvfr. iøvrigt Vedel Simonsen: Eske Brok I. 37.

[3]) Jvfr. H. F. Rørdam: Monum. Hist. Dan. II. 11.

Ejler Brokkenhus Side 161, den 26. Juni 1601, og Fru Kirsten Rosenkrands var ifølge samme Kilde Side 30 og 135 død i Viborg ved et Fald gjennem Loftet den 23. Juli 1597, 33 Aar gammel. Jomfru Elsebe stod altsaa ene i Verden med de jydske Godser: Urup, Nebbegaard, Lynderupgaard; det skaanske Gods Gunderslev (J. T. $^{6}/_{5}$ 1602) og Skedal i Halland (D. Saml. II. 2 Bd. 273); naar dertil kom Svanholm og unge Eskes øvrige Arvegods, skulde man synes, at det unge Ægtepar har kunnet leve i Overflod, selv om de fik mange Børn foruden Sønnen Peter, men det var som sagt langt fra Tilfældet. Det viste sig, da *Eske Bille* var jordet i Krogstrup Kirke den 20. Juni 1608; ifølge Eske Broks Dagbog, som giver os denne Datum, fandt Jordfæstelsen i Reglen Sted 14 Dage efter Dødsfaldet, saa at unge Eskes Dødsdag kan sættes til 6te Juni 1608[1]). Den 18. October 1608 tog Eske Brok af hans Bo Gaarden Nielstrup for 14,000 Spd., og *gamle Eske Bille* tog Skedal i Halland[2]); det var, at dømme efter ovennævnte Doms Udtryk, formodenligt hine 20,000 Spd. Gjæld til Kongen, der saaledes blev dækket, men den øvrige Gjæld lod sig ikke dække ved de 50,000 Spd., som Eske Brok gav Fru Elsebe for Hevringholms Gaard og Gods, thi han maatte sagsøge hende for en yderligere Gjæld af 49,000 Spd. (Vedel Simonsen: Eske Brok II. 80). Herved blev Fru Elsebe tvungen til at sælge Svanholm til Kjøbenhavns Statholder, Breide Ranzau til Ranzausholm, men hvad denne betalte hende, kan desværre ikke sees af det endnu paa Svanholm existerende, mærkværdigt velbevarede, originale Pergaments-Skjøde, der til Vitterlighed

[1]) Sammesteds findes Unge Eskes Dødsaar sat til 1603, rimeligvis en Trykfejl.

[2]) Vedel Simonsen: Eske Brok I. 68, 77. II. 80. Rigens Dombog for 9. Juni 1613, hvor Erik Vasbyrd til Eriksholm procederer mod Eske Bille Jørgensen, fordi denne med sine, af Fru Elsebe Skram den 10de og 26de Maj 1608 underskrevne Breve har hindret E. V.s berettigede Indførsel.

er underskrevet og beseglet af Hans Lindenov til Gavnø og Jørgen Kaas til Gjelskov[1]). I dette Skjøde kalder Fru Elsebe Skram sig «til Urup», og hun udsiger, med Tak at have modtaget fuld Betaling i rede Penge, baade for Svanholm med alt Tilliggende og for en Mængde specificeret Strøgods, endog paa Møn. Men dette var endnu ikke tilstrækkeligt; ogsaa hendes Fædrenegods Urup maatte sælges med alt det øvrige, Rub og Stub, saa at hun endog forgjæves anraabte om, at faae en eneste lille Bondegaard reddet ud af det store Skibbrud. Sine Smykker sendte hun til Kieler Omslag, hvor en i Pengesager meget brugt, kjøbenhavnsk Borger, Morten Vexling, kort før Svanholms Salg falbød hendes Demants Armbaand. Kongen viste hende den Opmærksomhed, den 2. Januar 1609 at give Gert Ranzau i Commission at kjøbe det, men ikke til højere Pris end 1000 Spd. (J. T.), saa denne Velvillie blev kun en Draabe Olie paa den høje Brænding, ligesom de Smaasummer paa 20, 24 og flere Spd., hvorfor Eske Brok A°. 1612 endeligt afkjøbte hende en Hue med nogle faa Perler neden om Kanten og en Fløjels Kaabe. Der blev ikke andet tilbage for Fru Elsebe, end at søge Naadsensbrød hos sine Frænder, og hun maatte være glad til, at Verner Parsberg til Lynderupgaard aabnede sit Hjem for hende (Jvfr. D. Saml. II. 2 Bd. 271 og V-S.: Eske Brok I. 77.) Denne Mand var den 27. Septbr. 1604 bleven gift i Viborg med Fru Elsebes Stedmoder, Fru Agate Seefeld, Datter af Rigsraad Jacob Seefeld og Fru *Sofie Bille*[2]) Petersdatter, Unge Eskes i A°. 1549 (?)

[1]) Iblandt de ovenfor omtalte Pergamenter, der findes paa Svanholm i Baron J. C. Bille-Brahes Værge, vise et Par fra A°. 1511 og 1519 umiskjendeligt, at Navnet *Eske* er en Forkortelse af Eskjeld; det er altsaa urigtigt at skrive det Esge, som afledet af Asgeirr, eller Asger.

[2]) Fru *Sofie Bille*, Petersdatter, maa korteligt omtales paa dette Sted. A°. 1573 ægteviedes hun til Jacob Seefeld til Visborg; det var Aaret efter, at Kong Frederik II havde fejret sit

fødte Søster. Agate Seefeld var saaledes Fru Elsebes Niece; hun blev hendes Stedmoder den 21. October 1599, da Niels Skram, ifølge Ejler Brokkenhus Side 146, ægtede hende i Kjøbenhavn, — paa samme Dag som hendes Søster ægtede Hans Lindenov til Gavnø. Heldigvis for Fru Elsebe levede Fru Agathe Seefeld længere end denne Søster Sofie, som alt den 29. Marts 1601 blev jordet paa Gavnø, og det tør antages, at de to dobbelt beslægtede Damer have hjulpet hinanden gjennem Livets Møjsommeligheder[1]). Svanholm var imidlertid gaaet tabt for den Æt, det havde fulgt fra Midten af det 14. Aarhundrede, gjennem Rigshofmester Eske Billes glimrende Dage, og først efter c. 200 Aars Forløb skulde det prægtige Herresæde atter komme til at følge en

---

Bryllup med Dronning Sofie. Blandt det st. kgl. Bibliotheks Adelsbreve «Bille» Fasc. 6 Pars 2 findes et Brev fra «Fru Sofie Bille» paa Visborg, hvori hun A°. 1577 skriver hjem, at hun lider af Værk og kun kan bevæge sig i Stuen ved Hjælp af en Kjæp. A°. 1599 blev Fru Sofie Bille Enke, men hun vedblev at styre Mariager Klosters Len, som hendes Husbond havde havt (Sjæll. T. $^{22}/_{12}$ 1599), indtil Oluf Rosensparre overtog det A°. 1603 (J. T. $^{23}/_{8}$ 1603). Hun fuldførte derpaa den af hendes Husbond paabegyndte Bygning af Herregaarden Soustrup (det nuværende Skeel, eller Benzon, Nord for Grenaa ved Gjerrildbugten) A°. 1606. Da havde hun været kaldet til Dronningens Barsel med Prindsesse Sofie, der fødtes 4. Januar 1605 og døde 7de Septbr. s. A. (J. T. $^{16}/_{12}$ 1604). Den 31. Febr. (maa være Marts, se Benzons Stamtavler) 1608 døde Fru Sofie Bille paa Visborg i Viborg Stift, hendes Arv efter Rigsraad Jacob Seefeld. Den 14de April 1608 jordfæstedes hun i Viborg, hvor Eske Brok, Mandrup Parsberg og Oluf Rosensparre talte over hendes Grav. (Eske Brok I. 52. 54.).

[1]) Rigens Dombog No. 27 Fol. 340 viser, at baade Fru Elsebe Skram og hendes Søn, *Peter Bille*, endnu i Aaret 1621 sagsøgtes for den Gjæld, *Eske Bille* den unge havde stiftet i Lante Holsten.

af Stammens Hovedlinier, som da ogsaa har fornyet dets Glands, om end, selvfølgeligt, i moderne Stil.

Naar der ovenfor er henpeget, med en sagkyndig National-Historikers Ord, til det 16de Aarhundredes Pragtsyge som Aarsag til unge Eske Billes økonomiske Ruin, saa maa dertil knyttes et Ord om den Forpligtelse, der, uden skreven Lov, paahvilede enhver Adelsmand til at cautionere, «være Forlover» for sine Medbrødre. L. Moltke har i Danske Samlinger II. 3. Bind; 199 Anm. 1. viist aabent Øje for denne meget farlige Side af Standsfælleskabet. Der var i Virkeligheden stor Forskjel paa, om man cautionerede for en Medbroders Laan i Danmark, hvor Renten ikke turde være højere end 6 pro Cent, eller paa det almindeligste Marked for Pengeomsætninger, nemlig «Kieler Omslag», hvor Renten næsten aldrig var under 7 pCt., men hvor der tillige blev dreven en snedig Trafik for at presse det mest mulige ud af de danske Laansøgere; ved den fik habile holstenske Adelsmænd Kløer saavel i disses som i Forlovernes Hypotheker, og, for saa vidt Danmark var i Adelens Haand, laa det som et værgeløst Bytte prisgivet for en fra Holsten udgaaende, af Kongemagten, qva Adelsvældens Modsætning, velseet økonomisk Invasion. Vi ville ofte komme til at berøre dette meget ømme Punkt i vor Stats Styrelse og skulle derfor ikke her i Indledningen fordybe os i Enkeltheder, men blot henpege paa, hvad den noksom kjendte danske Mand og aarvaagne Historiker A°. 1591 udtalte i den adelige Forsamling ved Claus Glambæks Baare[1]). Der sagde Anders Sørensen Vedel følgende: «*Selffhaffue er jo altid saaledes bedre, end at man skal gaa ad Kieler Gade med Hatten i Haanden og byde der ud 10 eller 12 af Hundrede. Gud give vor Danske Øvrighed engang Sind og Mod til at afskaffe saadan Handel, som man vel veed og*

[1]) Gjengivet efter Gjellerup og Bricka: «Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede» Side 284.

dagligen forfarer, at være Riget til en ubodelig Skade og Mange til Fordærvelse. Der er ilde saa holdt Hus, at man forbrasker og unytteligen fordøjer det, man kunde baade selv leve hæderligen af og lade sine Børn en nødtørftig Patrimonium.»

Disse Ord kunde passende have lydt ved Eske Bille Petersens Jordefærd i Krogstrup Kirke A°. 1608, og vi skulle nu gaa over til at vise, hvor godt de kunde have passet ved Eske Bille Jørgensens, den 6. Febr. 1619 i Mariager Kirke (D. Saml. II. 3 Bd. 196.).

Gamle Eske Bille, den, ifølge Ejler Brokkenhus, 29de Septbr. 1552 fødte Søn af Jørgen Bille og Fru Margrete Brok, er langt mere bekjendt end unge Eske, dels fordi han stod i dobbelt Fætterskab til den ved sine kostelige Dagbøger os saa nøje bekjendte Rigsraad, Eske Brok til Estrup, dels fordi han, i Modsætning til andre Frænder af den landflygtige Astronom Tyge Brahe, vedligeholdt venlig Forbindelse med denne og med hans illegitime Familie i Prag. A°. 1594 havde han underskrevet det Skjøde, hvorved Tyge Brahe til sin Broder Steen overdrog Halvdelen af Knudstrup[1]). — Hvad angaar gamle Eskes Familieforhold til Eske Brok, maa vi mindes, at dennes Fader, Lave Brok til Vemmetofte, var gift med Fru *Margrete Bille*, som, ifølge Vedel Simonsens Eske Brok I. 20, døde A°. 1595 paa Vemmetofte og jordedes i Spjellerup Kirke; hun var Søster til de ovennævnte Brødre: Peter til Svanholm og Jørgen til Ellinge. Dernæst maa vi vide, at gamle Eske Billes Moder, Fru Margrete Brok, var Eske Broks Faster. Foruden *gamle Eske* skjænkede hun sin Husbond Sønnerne: *Peter*, *Niels* og *Hartvig*, hvilken Sidstnævnte (ifølge V. S.: Eske Brok I. 141) skal være død ugift som ung[2]). Af disse

[1]) Om disse Familieforhold jvfr. Danske Mag. 2. Bd. 361 og H. F. Rørdam: Monum. Hist. Dan. II 489.

[2]) Vi have dog endnu Forretningsbreve fra ham, daterede 1560, 64, 67 (Adelsbreve Bille, Fasc. 6 No. 107, 8, 9) deriblandt et Bevis for,

Brødre, hvis Fødselsaar ikke kjendes, synes Peter at have været ældst; derpaa kom Eske og saa Niels, thi i denne Følge sættes deres Navne i en Ordre, som udnævnte en stor Mængde danske Herremænd til Kong Frederik d. 2.s Ledsagere paa en Udenlandsrejse (Sjæll. T. 30. Decb. 1583). Af Billeætten udnævntes otte. *Peter* døde A°. 1586, thi ifølge Mag. f. d. d. Adelshist. jordfæstedes han ved Bosjøholm[1]) i det Aars 6te Februar. *Niels* jordfæstedes, ifølge Ejler Brokkenhus's Optegnelse, i Helliggeistes Kirke i Kjbhvn. Fredag efter Pinsedag, den 28. Maj 1591; men vi skulle lade være usagt, om det var Kongerejsen eller andre Aarsager, der fremkaldte deres tidlige Død.

Om *Niels Bille* haves nogle Smaatræk optegnede, som tyde paa, at han har været baade voldsom og vidtløftig i Pengesager; da de give os nogle Vink om Jørgen Billes Livsvilkaar, hvorfra der kan drages Slutning med Hensyn til den Arv, hans eneste efterlevende Søn, Eske, fik, saa bør disse Smaatræk have Plads her.

I Nørre Jylland ejede Jørgen Bille noget Gods, som han lod sin Søn Niels styre; dets Jorder stødte op til det Skovgaard, som Erik Lykke ejede, og en af Datidens ganske almindelige Markeskjels-Trætter var snart i Gang mellem de to Naboer; denne Strid udartede imidlertid, ifølge Jydske T. af 22. Juli 1588, i den Grad, at Erik Lykke og Niels Bille væbnede deres Tjenere og førte dem imod hverandre

---

at han havde laant 200 Spd. af Erik Podebusk til Bistrup, samt et Vidnesbyrd om, at han var med iblandt Feltøversten Daniel Ranzaus Cautionister; han maa altsaa have været fuldmyndig, før han døde, ɔ: over 18 Aar.

[1]) Under 25de Maj 1590 fik Fru Kirsten Lindenov, der styrede Herrisvad Kloster Len efter sin Husbond, Steen Bille til Vandos, Ordre til at udtage en Bog, hvoraf Fru *Birgitte Laxmand*, afgangne *Peter Billes* Efterleverske, haabede at kunne documentere sit rette Markeskjel imellem «Boszeholm og Bolen» (Store kgl. Bibl. Adelsbreve, Bille, Fasc. 6 No. 105.)

til blodig Fejde. — Niels gjorde Gjæld; bl. a. stiftede han en hos Hans Skomager, Borger i Haderslev, paa 2000 Spd., for hvilken Sum han udstedte sit beseglede Gjældsbrev. Da Renterne udeblev, var det et Held for Hans Skomager, at Fyns Bisp, Mester Jacob Madsen, netop da søgte fordelagtig Anbringelse af sine Myndlingers Penge, fik Tillid til Niels Billes Gjældsbrev og tog det i Pant. Skuffet ved ingen Renter at faae, skrev Bispen til Niels's Fader, og Jørgen Bille sendte ham 180 Spd., men standsede saa, og Rentegjælden var efter Niels's Død løben op til 420 Spd. Bispen klagede da til Regjeringsraadet, som paalagde Jørgen Bille at betale disse Penge for Sønnen[1]).

Sin næstældste Søn, Eske, havde Jørgen Bille tidligt sendt over til Jylland for at opdrages og tjene i en rig Frændes Hus; det var Erik Podebusk til Bistrup, som A°. 1560 havde Vreilev Kloster i Forlening. Denne Mand var Søn af Rigsraad og Ridder, Hr. Jørgen Podebusk i hans Ægteskab med Fru *Ermegaard Bille*, Datter af den bekjendte Møns Lensherre, *Anders Bille* til Søholm, altsaa Søster til den for sin store Rigdom og Haardhed navnkundige Jomfru *Ingeborg Bille*, om hvem der vil blive fortalt længere fremme. Erik Podebusk døde den 2. Octbr. 1573 (Klevenfeldt), paa hvilket Tidspunkt Eske Bille sandsynligvis forlod Enkens Hus; denne, Fru Sidsel Oxe, døde A°. 1593,

---

[1]) Skaanske Tegnelser $^{10}/_{6}$ 1592 og $^{23}/_{8}$ 1593. Samtidigt med denne Niels Bille forekommer Niels Bildt som Lensherre paa Gulland; deres Navne skrives, hvad alt er bemærket, hyppigt ganske ens og det i alle Varianter. — Iblandt Adelsbreve i det store kgl. Bibliothek «Bille» Fasc. 6, No. 99 haves en fuldstændig Copi af det Kongebrev, hvorved Jørgen Bille d. 13. April 1593 opfordredes til at betale Gjælden for sin afg. Søn Niels. Den 15. Juni 1593 var Sagen indladt for Kongens Retterthing, hvor Hans Skomager beklagede sig over, at Fyns Bisp havde ladet Niels Billes Gjældsbrev overgaa til dennes Arvinger før den Tid, da hans Gjæld var forfalden til Betaling, eftersom Hans Skomager ikke havde solgt, men kun pantsat Brevet til Bispen (Regesta dipl. Hist. Dan. II.).

saa at Eske, hvis han blev hele hendes Tid ud, har kunnet vende hjem som Forældrenes eneste Arving, men han har sikkert ikke afventet det Tidspunkt, thi Faderen havde Gods nok at give ham Raadighed over. Han kaldes saaledes den 25. Novbr. 1587 «til Ellinge» (Sk. Reg.), da han «*paa sin Faders*, Jørgen Billes *Vegne*», mageskiftede noget jydsk for skaansk Jordegods (J. T. 12. August 1587, 25. Maj 1588). Heri ligger vel, at Eske kun styrede, ikke, som L. Moltke siger i Danske Saml. II. 2 Bd. 273, at han ejede Ellinge allerede medens Faderen levede. Vi have jo seet, at denne var rask nok til at ride i Spidsen for Kroningstoget A°. 1596, og som oftest kaldes Eske «til Valden». Iblandt de til Kroningen med deres Heste forskrevne Adelsmænd nævnes ganske vist en «Eske Billde», men uden nøjere Kjendemærke; først iblandt «Drink-Marsker» møde vi «Eske Billde Jørgensen» (Kjbh. Dipl. IV. 737). Dette leder til den Formodning, at begge Eske Bille have været med ved Kroningen, og at Gravøren, der ristede Navne i Drikkekarrets Søjler, har sparet sig Ulejligheden ved at gjentage deres; unge Eske har jo da været c. 31, gamle Eske 44 Aar gl.

Da Jørgen Bille var død og jordfæstet i Woxtrup Kirke ved Valden (Hallands Len, Høks Herred) den 28. Juni 1601 (Ejl. Brkhs. 161), blev Eske først rigtig Herre over Godset; dertil hørte, som sagt, noget jydsk Strøgods, f. Ex. Kjærgaard og Bangsbostrand; men inden han tiltraadte det, havde han den 21. Januar 1601 højtideligt trolovet sig i Viborg med Jfr. Helvig Gjø, Datter af Falk Gjø til Skjersø og Fru Karine Krabbe. Jo strengere Decorum havde været ved Hove efter Frederik den 2.s Død (se F. T. 16. Juli 1589), desto mærkeligere var det, at Eskes prægtige Bryllup kunde fejres i Nyborg allerede den 15. Novbr. 1601 (Ejl. Brkhs. 164), og at Kongen knap 5 Maaneder efter Jørgen Billes Jordfæstelse kunde hædre det, først ved at lade Erik Hardenberg sende 6 Stk. Daavildt til «Eske Bille til Valden, hans Bryllup» (F. T. 2. Novb. 1601), dernæst ved, med sine

Brødre, Ulrik og Hans, at deltage i Festen. Men den mærkelige Modsigelse svinder ind til intet, naar vi see, at Kongen alt den 1ste Juli 1601 indbød saa vel Eske Bille til Valden som hans Moder til det Bryllup, han gjorde paa Kronborg den 26. Juli 1601 for Breide Ranzau til Ranzausholm og Christense Viffert (D. Saml. II. 2 Bd. 268. Anm. 4), Enken efter den i Januar A°. 1593 afdøde *Henrik Bille* Henriksen til Mogenstrup (Månstorp i Skaane). — Med Fru Helvig Gjø fik Eske Bille Bollerup i Skaane og Asdal i Vendsyssel (D. Saml. II. 2 Bd. 273), dog næppe helt og holdent, men, som vi længere hen ville see, kun Part i dette Gods. At deres Bryllup ikke blev opsat længere end 11 Maaneder efter deres Trolovelse, skjøndt hans Fader var død midt i den Tid, kan nogenlunde forstaaes, men selv om Breide Ranzaus Brud hørte til Eske Billes Frændskab, kan det dog ikke forklare, hvorfor denne maatte med til Bryllupet en Maaned efter Faderens Jordefærd.

Ved at gjennemgaa Actstykker fra Datiden, bliver man snart opmærksom paa, hvor hyppigt gamle Eske inviteredes til Hoffets Gjæstebud, og hvor mange Kryds der findes tegnede i Eske Broks Dagbøger ud for de Dage, han tilbragte sammen med denne sin tredobbelte Fætter; det ligger nær, derfra at slutte til gamle Eske Billes «selskabelige Talenter», blandt hvilke Evnen til at kunne drikke meget har været et af de i hin Tid mest paaskjønnede. Af den nysnævnte store Herremands smaalige Kalenderoptegnelser, som vi skylde saa mangfoldige Oplysninger om Tilstande og Forhold i det 17de Aarhundreds Begyndelse, lyser denne Kjendsgjerning os imøde. Eske Brok holdt først og fremst Regning med sig selv og satte ærligt et Kryds i sin Bog, hvergang han fik sig en notabel Rus, to eller flere Kryds alt som Rusen havde været af højere Grad; og fra den Mængde Kryds, der haves i de hidtil fundne otte Dagbøger (for A°. 1604, 8, 9, 12, 13, 15, 19 og 22) tør vi trøstigt slutte os til en meget længere Række for de mange flere

Aar, om hvis Bedrifter endnu ingen Dagbog har sladret, samt til Vished om, at hin Tids Adelsmænd maa have ødslet store Summer bort paa Øl og Vin. Den unge, livslystne Konge, der vilde være sin Adels Mester i enhver Henseende, lod sit Hof foregaa den med et farligt Exempel, der stimulerede alle Undersaatternes naturlige Lyst; man har fra 22de Juli 1609 et talende Exempel paa hvor vidt det gik, da Rettergang i Randers paa den Dag maatte opsættes til den næste, fordi alle de Mænd, der hørte til Datidens Jury, Sandemændstoget, vare utilregnelige af Fuldskab, og næste Dag fik man kun elleve «thi der iche flere szom thienligen vore att bekome.» (D. Saml. II. 2 Bd. 292.)

For Kongen, hvis nærmeste Familieforbindelser jo vare tydske[1]), og gjennem hvis hele Liv Latin, Tydsk og Dansk beholdt den Ligeberettigelse, disse Sprog havde faaet under hans Optugtelse (Jvfr. Chr. Bruun: Gunde Rosenkrands S. 58), for Kongen, som efter sin Fader tog mindst 9 tydske Lensherrer i Arv, og som igjennem sine Forleninger tydeligt viste Lyst til, imod Haandfæstningens Bestemmelse, at give Fremmede, hvad der tilkom de Indfødte — for ham blev Hofpragt og Overdaadighed, men især Drukkenskab, ypperlige Midler til at kvæle den nationale Rejsning, der havde ytret sig levende ved Faderens Død, og til at sammensvejse Adelens indførte med dens indfødte Elementer. Ved den ovennævnte Preben Bildts Død A°. 1602 havde Biskop Niels Lauritsen i sin Ligtale fremhævet den nationale Modsætning, hvorunder Samfundet led, og paa flere mindre officiøse Maader[2]) min-

---

[1]) Moderen fra Meklenborg; den ældste Søster Elisabet gift A°. 1590 med Heinrich Julius af Brunsvig; den tredie Søster Augusta gift $^{30}/_{8}$ 1596 med Johan Adolf af Holsten Gottorp; selv giftede han sig d. $^{27}/_{11}$ 1597 med Brandenburgerinden, Anna Catharina; hans yngre Broder Ulrik, som fra A°. 1590 havde Løfte paa Bispedømmet Schwerin, fik det A°. 1603 og var fra da af tydsk Fyrste.

[2]) Jvfr. Gjellerup og Bricka: Den danske Adel; J. A. Fridericia: Danmarks ydre polit. Hist. II. 202; Holger Fr. Rørdam: Kjbhvns. Universitets Hist. III. 380.

dedes Hoffet om det mindre holdbare i Tilstanden, altsaa ogsaa om at gribe virksomme Midler til at fæstne den. Det bedste Middel, nemlig de Fremmedes Indgiftning i de danske Adelsætter, laa jo ikke i Kongens Haand, men Gildestuen har altid været en Gjenvej til Brudesengen: Heinrich Ramell fik Else Brahe Henriksdatter til Vidskøfle og Ousgaard; Breide Ranzau fik først Sofie Rosenkrands til Hellerup, saa Christense Viffert; Eustachius v. Thienen fik Anna Hansdatter Baden til Ottestrup, og Asmus v. Ahlefeld fik Datteren af Niels Bildt til Ravnholt; længere fremme lære vi flere og flere af den Slags Partier at kjende. Bevidst eller ubevidst lod man Folkets Nationalitet plumre og nedbrød derved dets nedarvede Ret til en med Kongen ligeberettiget Magtstilling i Staten [1]). Igjennem de to foregaaende, myndige Kongers Regjering havde den danske Adel, som sagt, lært at modtage Len og Embeder af Kongens Naade; derigjennem fik Kongemagten et Overtag i Concurrencen med Adelen, og ved Hjælp af en meget indgribende, kirkelig Paavirkning lærte denne endog at bøje sig for den selvvalgte Konge som for Herrens Salvede.

Saaledes var Forholdet, da Christian den 4de tiltraadte sin Regjering, og under denne fik det en mægtig Udvikling. Skjøndt endnu umyndig som Konge, kom en ikke ringe, monarkisk Selvfølelse til Orde i de Børnebreve, han skrev til «de smaa Herremænd», med hvilke han optugtedes. (Nyt hist. Tidskr. 3 Bd. 256 ff.) Den Skarpsindighed, han tidligt fik Lejlighed til at vise; den Dygtighed i Ridning og

[1]) Jvfr. Kr. Erslev: «Konge og Lensmand», S. 184. Det næsten forsvindende Tal af danske Adelsmænds ægteskabelige Forbindelser med holstenske Adelsdamer tyder paa den danske Adels Bevidsthed om Betydningen af Nationalitet, og det berettiger til, i den danske Adel at see et levende Værn mod tydsk Invasion ad Skjørtevejen. — Ogsaa den Forpligtelse, der paahvilede fremmede Adelsmænd, som naturaliseredes, at gifte sig med Damer af dansk indfødt Adel, viser tydeligt, at Lovgiverne ikke vare blinde for Nationalitetens Betydning.

Vaabenbrug, i Videnskaber og Sprogfærdighed, samt den Kjækhed og Selvfornægtelse, hvormed han, den nys gifte og lidet tidligere kronede Konge vovede Liv, Krone og alt for A°. 1599 at sejle Nord om Norge, maatte imponere Undersaatterne og befæste deres store, medfødte Respect for Monarken. Jo større hans Kvaliteter viste sig at være, desto lysere blev Udsigten til nye Tider, til Landets Opkomst og Hæder, men for en saadan Udsigt er Patriotismen *eo ipso* villig til at bøje sig og lukke Øjet for et og andet, der ikke er ganske som det bør være. Hin Tids danske Adel bøjede sig ikke blot i dyb Respect for sin Konge, men i hengiven Tillid til og Tro paa ham; hans Yndlinger blev dens Brødre, ialtfald dens Drikkebrødre, og jo fredeligere udadtil Aarhundredet begyndte, desto mindre betænkte man sig paa, at sætte Tid, Kraft og Penge til paa den Stads og Fjas, Fraadsen og Fylden, som, trods alle udgivne, alenlange, kongelige Forordninger om større Tarvelighed, vedbleve at udgjøre noglē af Livets højeste Ytringer i Kongens Gaard. (Jvfr. herom A. S. Vedels Ligtale over Fredrik II.: «Hvis Hs. Naade kunde havt Aarsag, — — — at holde sig fra den *almindelige skadelig Drik, som nu over al Verden, iblandt Fyrster og Adel og den menige Mand, alt for meget gjengs er*, da syntes — — — Hans Naade at kunne have levet mangen god Dag længer»). En saa fornem og veløvet Drikkebroder som gamle Eske Bille savnede selvfølgeligt ikke indflydelsesrige Venner, der kunde hjælpe ham til et godt Len. Som skaansk og hallandsk Godsejer og yndet Hofmand i Kjøbenhavn, kunde intet Len være ham behageligere, end Helsingborg; det overtog han den 30. April 1602 efter Axel Brahe til Elved (Kr. Erslev: Len og Lensmd.), og det gav ham c. 2000 Spd. i fast aarlig Indtægt (Rentek. Medd. 1872, S. 49), et godt Rygstød i trange Tider. Til Helsingborg kom ogsaa Eske Brok ret jævnligt, da han ejede Part i Eske Billes Arvegods og Rigsraadsvirksomheden kaldte ham fra sit Len, Dronningborg i Randers. Paa slige Besøg vankede der Kryds i

Dagbogen, og de to Fættere have utvivlsomt været veløvede Matadorer ved de Hofgilder, hvortil de bleve indbudne.

Regjeringsbøger og Kjælderregnskaber fortælle os forholdsvis kun lidt om disse Bedrifter, men dog tilstrækkeligt til at vi kunne danne os en Mening om Eske Billes Capacitet igjennem det store Tal af Invitationer, som kunne paavises. Sjællandske Tegnelser for 8. Juni 1602, 5. Februar 1605 og 24. Februar 1606 vise os saaledes, at han var indbuden til Knud Gyldenstjernes og Joachim Bülows Brylluper, der bekostedes af Kongen, ligesom et Bryllup for Dronningens Kammerjomfru; den 26. October 1606 maatte gamle Eske atter med til det store Dobbeltbryllup for Tage Tott til Eriksholm, der fik Dronningens Jomfru, Helvig Ranzau[1]), og for Pommerinken, Styring Bohl, der fik Jfr. Margrete Galt, samt det norske Nedenæs Len i Tilgift. I den sidste Indbydelse, udstedt den 2. October, kaldes gamle Eske «til Ellinge», tidligere nævnes han hyppigst «til Valden». Paa sidstnævnte Gods gjorde han selv Gjæstebud for Kongen og hans Brødre, Ulrik og Hans, den 4. April 1602, hvad Sigvard Grubbe fortæller os i sin Levnedsbog (D. Mag. IV. 4 Bd. 6); ogsaa uindbuden besøgte Kongen ham d. 7. Juni 1607 (Nyt hist. Tidskr. 4 Bd. 273).

Hans stadige Forbindelse med Hoffet skjønnes bl. a. deraf, at Dronning Anna Cathrine, der holdt meget af at ride, brugte Eske Bille som Mellemmand, for at faae en god Hest fra Eske Broks vel besatte Stald (D. Saml. II. 2 Bd. 293).

Det var dog ikke blot ved Gildebordet, men ogsaa som harniskklædt Herremand, at han gjorde Fyldest for sig. Sammen med de sjællandske Lensmænd tilsagdes han saaledes den 20. Febr. 1603 at møde i Rustning og med Følge,

[1]) En af de originale Indbydelser til dette Bryllup, med Kongens egenhændige Underskrift, stilet til Corfitz Ulfeld til Bavelse, som havde Rugaards Len fra Aº. 1605—14, er endnu bevaret som Nr. 73 i Danske Adelsbreves Fasc. 52. Her kaldes Bruden «Vor elskede Gemals Kammer-Jomfru», og Brudgommen «Vor Hofsinder».

for at sætte haardt mod haardt, hvis de Svenske skulde iværksætte befrygtede Rævestreger; derhos var han med Lave Urne og Jacob Bek kgl. Commissair paa Grændsemødet den 16. August 1603 (H. F. Rørdam: Monum. Hist Dan. II. 230). Naar Kongen, hvad undertiden hændte, blev belemret med for mange «udlændiske Edelknaber», hvis Opdragelse fremmede Fyrster yndede at betro ham, saa var gamle Eske Bille en iblandt de Herremænd, som udkaaredes til at være det unge Menneskes ridderlige Forbillede (f. Ex. Sjæll. T. 24. April 1606).

De sidstnævnte Hverv kunde kanskee, mere end det forhen meddelte, tyde paa, at hint «Eske Bilde» paa Drikkekarrets Søjle maa gjælde ham til Ellinge, men derimod maa indvendes, at Eske til Svanholm den 8. Januar 1608 fik et lignende Hverv, idet Kongen betroede ham en ung og fornem Pommerinkes Oplærelse; iøvrigt var Hoffet i det Aar 1608 ligefremt belemret med fremmede «Edelknaber», der følgeligt maatte sættes ud omkring til «Godemænd» (J. T. af 27—28 Octbr. 1608). Unge Eske kom heller aldrig som gamle Eske (den 14. Septbr. 1609, Sk. T.) til at repræsentere Kongen ved en Fadderstads, men deri ligger næppe noget afgjørende Kriterium med Hensyn til, hvem hin Indskrift gjælder, lige saa lidt som deri, at Eske Bille til Valden var blandt den skaanske Adels Repræsentanter, da Kongen, «for adskillige, højvigtige Aarsagers Skyld, fandt det tjenligt til Rigernes Fred og Bistand, udi sit levende Liv og Velmagt, at lade en Herre og Konning udvælge» paa Herredagen A°. 1608. Nærmere kunne vi dog næppe komme denne Sag; i Mangel af en definitiv Afgjørelse, maa vi tage det sandsynligste for den Sandhed, der unddrager sig. I Henhold dertil antage vi, at Søjleindskriften gjælder begge Fætterne Eske Bille, og at de begge have drukket sig deres økonomiske Helsot til af den monumentale Kroningspokal paa Rosenborg.

Hvor megen Vin kommer ind, gaar Viddet ud! Have

vi seet det Ord ramme unge Eske, saa at han kastede sin store Rigdom i Holstenernes bundløse Svælg, saa skulle vi nu gaa over til at vise, hvor lidet gamle Eske evnede at styre sine Sager mere forstandigt. Vi have ovenfor omtalt en Sag, som Erik Vasbyrd til Eriksholm førte mod gamle Eske Bille paa Herredagen A°. 1609, fordi gamle Eske paa unge Eskes Dødsleje havde erhvervet sig diverse Skadesløsbreve, med hvilke han forspildte den Indførsel ved Ridemands Tog, som Erik Vasbyrd havde erhvervet sig Ret til. Under denne Procedure godtgjordes det, at unge Eske for 4 Aar siden havde pantsat en Del af sit Jordegods til gamle Eske for 17,240 Spd., som denne havde betalt for hin. Var saa stor en Caution allerede i sig selv uklog, saa blev den det yderligere, fordi Dommen udtrykkeligt kan udtale, at det Gods, gamle Eske havde faaet i Pant, ikke paa langt nær gav Dækning for hans Udlæg og «erlidne Skade». Ved denne sin Ven- og Frænde-Tjeneste havde gamle Eske altsaa lagt en sikker Grund for sin egen Gjæld, der snart skulde naae Fætterens; og det baadede ham kun lidt, at han A°. 1613 kunde vinde Sagen mod Erik Vasbyrd ved Hjælp af lovmæssige Gjældsbreves Fremlæggelse. De beviste kun, at gamle Eske ingen Svig havde begaaet.

Livet ved den unge, livslystne Konges Hof tillod kun de Klogeste at holde sig tilbage og at undgaa Malstrømmen. Kongen viste tidligt en stærk Passion for Spil, i Begyndelsen kun for dem, der dyrkedes i hans Boldhus, ved hvilke der iøvrigt kunde tabes ganske kjønne Summer, hvad hans Kalenderoptegnelser tydeligt vise; senere, som gift Mand, dyrkede han især Brædt- og Kortspil; Hasard og Dobbel fulgte af sig selv. C. Molbech har i «Nyt hist. Tidskr.» 4 Bd. 305—8 givet et ret klart Resumé over denne Side af Hoflivet. Var Vindingen uvis, saa var det af denne Hofpassion følgende Nationaltab desto vissere; thi vel var Kongen ofte endog rundhaandet med sine Laan til Adelen [1]), og vel skaffede han sine Undersaatter mangt et Laan fra

sin uhyre rige Fru Moders Skatkammer[1]), men det var saa sin egen Sag, at gjøre Brug af denne kongelige Rundhaandethed; dels generede de kongelige Bankiers sig ikke for i visse Tilfælde at anvende «Omslags Skik og Brug» o: dobbelt Rente og svære Omkostninger; dels vidste man sig aldrig sikker for sit Laans Opsigelse, og det paa Tider, hvor det faldt vanskeligt at rejse Penge andensteds. Adelsmænds Laan af Kongens Kasse endte kun altfor hyppigt med, at de med Hat i Haand maatte vandre op og ned ad Kiels Gader og søge den Barmhjertige, som vilde flaa dem «efter Omslags Skik og Brug». Stod denne National-Ødelæggelse allerede A°. 1591 klar for den aristokratisksindede Anders Sørensen Vedels Øje, saa skulde man synes, at den af ham udtalte Sandhed var bleven indlysende for Alle, navnlig for Kongen og hans Regjering, efter en Snes Aars Forløb; men dette var, hvad Rigens Dombøger tilfulde godtgjøre, saa langt fra Tilfældet, at den tvertimod syntes at blive mere og mere glemt. I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede savnede Kjøbenhavn ikke ganske borgerlige Bankiers, men de kunde kun slet tilfredsstille adelige Laansøgeres Trang. Saalænge disse havde Løsøre, hvortil regnedes Kjøbstad-Ejendomme, at give i Pant for Pengene, saa gik det, indtil man blev uenig om Omkostningerne, eller indtil Bankieren ikke kunde rejse flere Penge; men det adelige Gods kunde man ikke vente modtaget som Pant af Folk, hvem Forfatningen formente at eje det. Havde man kun sit adelige Gods at rejse Laan paa, og man enten ikke vilde, eller ikke kunde ty til Kongen og Fru Moder, saa maatte man gaa til de holstenske Adelsmænd, der i fornødent Fald kunde annectere danske Godser, og som altid havde de rige Hansestæder, Hamborg og Lybæk, i Ryggen. Der udviklede sig i Kiel en systematisk Trafik med danske

[1]) Jvfr. herom C. Molbechs ovennævnte Artikel i Nyt hist. Tidskr. 4 Bd. 313—321.

Laan, af hvilke der, foruden den omtalte høje Rente, i Reglen krævedes en Opgjæld, som oftest det første Aars Rente, der alligevel maatte betales ved Aarets Slutning; betaltes Hovedstolen saa ikke prompte tilbage ved Omslagstid (*in octavis trium regum*, eller inden 20de Dag fra Jul), saa var Laaneren forpligtet til at svare det dobbelte af den i Gjældsbrevet stipulerede Rente; holdt han ikke denne Forpligtelse, hvorom han blev «manet» i et særligt Brev, «indmanedes» han i frivilligt Gjældsfængsel (Indlager i ærligt Herberge); mødte han ikke paa det af Creditor opgivne Sted, eller undveg han derfra, saa at han brød sit derom i Gjældsbrevet, paa adelig Ære og Tro givne Ord, saa erhvervede Creditor Dom over ham paa Herredagen og fik derved tilkjendt Ret til Indførsel i det af Debitor, eller hans Forlovere, stillede Hypothek, baade for Hovedstol og Rente, Omkostninger, hvorunder Creditors kostbare Rejse til Herredagen, samt svære Penge til hans Kost og Tæring. Med Ret i Hænde til Indførsel i Debitors Gods henvendte Creditor sig til Landsdommeren i den Del af Landet, hvor Hypotheket laa; Jylland havde altid flere, ellers havde hver Landsdel, eller «hvert Land», sin Overdommer, der paakjendte de fra Underretterne indankede Sager, og hvis Afgjørelser kun kunde indankes for Kongens Retterthing, eller Herredagen. Denne højeste Ret kunde sættes hvor som helst i Landene, og Dommerne vare Rigens Raader med Rigscansleren som Justitiarius og Kongen, eller hans Fuldmægtig, som Præsident [1]).

[1]) Jvfr. P. V. Jacobsens Ytring herom i Hist. Tidskr. I Række 5 Bd. 409, Anm. 2, hvor det siges, at Rigscansleren ikke præsiderede paa Retterthinget, men hvor det tillige indrømmes, at hans Stilling ikke var ganske klar, og J. E. Larsens Ytring i Hist. Tidskr. I, 1 Bd. 345, hvor han kaldes Justitiarius og den vigtigste Betjent ved Retten, paa samme Tid som han præsiderede i «Rigens Ret», (smstds. 349) hvorunder kun hørte Sager om Forfølgning til Execution og til Laas, og hvorfra Appel kunde skee til Kongen og Raadet.

I Reglen udnævnte Landsdommerne nogle af de, Hypotheket nærmest boende Adelsmænd til «Ridemænd», som i Kongens Navn og efter visse lovhjemlede Regler lagde Beslag paa saa meget af Debitors eller Forlovernes Gods, at Creditor fik Dækning for sin hele Fordring.

Mangen oprindelig lille Gjæld voxede ved denne Fremgangsmaade aldeles forbausende, og en Mængde danske Adelsmænd kom til at see holstenske Herrer som Med- eller Eneejere af deres Herregaarde. Meget rig og meget patriotisk maatte den være, der skulde udkjøbe en i dansk Gods indført Holstener.

Et af de mest fremtrædende Exempler paa den, i det 17de Aarhundredes første Fjerdedel, ved holstenske Laan med tilhørende Forløfter (Cautioner) frembragte økonomiske Ødelæggelse, afgiver Historien om Otte Christoffer Rosenkrands. Da mange af Bille-Ættens Medlemmer og særligt Eske Bille Jørgensen indvikledes i hans Forlegenheder, maa vi her dvæle lidt ved hans Liv, der, ligesom saa mange andre af hans samtidige Standsfællers, kan karakteriseres ved det gamle Ord: «Tager Du tidt ved Bæger, tager Du snart ved Gjæld».

«Otte Christoffer» kaldes han sædvanligt; han var Søn [1]) af Rigsraad og Rigsmarsk Holger Rosenkrands til Boller ved Horsens og Fru Karen Gyldenstjerne til Stjernholm i samme By. Da Faderen døde A°. 1575, efterlod han saa meget Gods, at den myndige Fru Karen var rig ved den Tid, da Frederik den 2den døde. Hun satte i Aaret 1592 sin Søn i Stand til, at gjøre et standsmæssigt Parti [2]) med Jomfru Sidsel Podebusk, Søster til den Claus Podebusk, der ved Kongens Kroning udmærkede sig ved den Pragt, han udfoldede, altsaa Datter af Mouritz Podebusk til Kjørup og

---

[1]) Jvfr. Danske Saml. II. 2 Bd. 286 — født $^{28}/_{10}$ 1569, død 1621.

[2]) Dansk Mag. V. S. 123. Om Fru Karen Holgers og Otte Christoffer jvfr. iøvrigt A. Heise i Hist. Tidskr. V Række 6 Bd. 68—72.

Fru Magdalene Sehested. Denne Mouritz var iøvrigt Brodersøn til Erik Podebusk til Bistrup, hos hvem gamle Eske Bille havde tjent, eller været i Lære. Den 15aarige «Prinds», Christian den 4de, hædrede Otte Christoffers Bryllup ved at lade fire Raadyr sende til hans «Velkom». De Nygifte fik efter Hvedebrødsaaret en Datter, hvem vi andensteds komme til at omtale; derpaa fik de en Søn, Holger, samt endnu et Par Døtre, der ægtede henholdsvis Hans Pogewisch til Damsbo og Johan Brokkenhus til Lerbæk. Medens Jydske Tegnelser V. under Januar 1597 kan meddele os, at Fru Karen Gyldenstjerne da havde tilforhandlet sig den 8de Del af Horsens By, saa havde hendes Søn, Otte Christoffer, under Kroningsfesten nærmest været betænkt paa, at sætte Penge overstyr, idet han sagtens har villet kappes i Pragtudfoldning med sine rige Svogre, Ætlingerne af Fyrsterne af Putbus. Han holdt det derpaa gaaende ved Hjælp af Laan, men bevarede sin Anseelse, saa at ogsaa han var Medlem af det Adels-Udvalg, som kaarede den unge Prinds Christian (V) til Thronfølger (Sjæll. T. 25. Maj 1608); og da Kongen A°. 1609 lagde Grund til en dansk staaende Hær ved at oprette Faner i sine Hovedlande, saa valgte han den 9de Maj, paa Mødet i Viborg, Otte Christoffer til Fænrik ved Jydske Fane under Knud Brahe (D. Saml. II. 2. Bd. 286). Fanen og dens Fænrik fik en grundig Daabsindvielse: Først hos Kongen oppe i Bispesalen, senere, formodenlig efter endte Øvelser, den 7de og 8de Septbr., hos Knud Brahe og hos Otte Christoffer. Eske Brok var med, og Dagene fik deres ærlige Kryds i Almanaken. — Om Otte Christoffers Bedrifter i Kalmarkrigen vide vi dog intet at fortælle. Da hans Moder døde paa Boller den 4. April 1613 (Eske Brok II. 25), blev Otte Christoffer vel rigere, men ogsaa ødslere baade med Penge og med Forløfter. I hvilken Stil det gik, sees af følgende Résumé af Dombog Nr. 23 Fol. 346 ff.

Herremanden paa Birkelse, Niels Kaas, havde A°. 1610 maattet ty til Holsteneren Cay v. Ahlefeld, af hvem han,

mod Forløfte af *Henning Bille* til Vreilev og et Par andre jydske Adelsmænd fik et Laan, paa 2000 Spd., som han naturligvis ikke kunde tilbagebetale i rette Tid. For at frie sig for Indmaning, rejste han nye Laan, baade i Holsten og i Danmark, bl. a. hos Otte Christoffer og Henning Bille, hvilke han gav Pant i Birkelse med Fortrinsret fremfor de Forlovere, der garanterede hans langt større holstenske Laan. Disse Forlovere saae med Skræk, at Niels Kaas vedblev at søge holstenske Laan til højere og højere Rente, og de besluttede, at gjøre Indførsel paa Birkelse, naar Tiden kom. Under Forberedelsen dertil opdagede de, at Otte Christoffer og Henning Bille vare komne dem i Forkjøbet, hvad de betragtede som uærligt handlet af Niels Kaas; de forfulgte derfor denne lige til Herredagen, som ogsaa indrømmede Rigtigheden af deres Paastand med Henvisning til, at alle Creditorer skulde have lige Ret. Til Trods for det af Niels Kaas udstedte Brev om Skadesløsholdelse, maatte Otte Christoffer og Henning Bille altsaa fortrække fra Birkelse, eller rettere, lade Knud Gyldenstjerne til Aagaard fortrække derfra, thi til ham havde de solgt Niels Kaas's Skadesløsheds-Brev. — Dette forholdsvis ringe Tab indledede en Mængde større. Otte Christoffer var saaledes Niels Kaas's Hovedforlover paa en Del Breve à 4000 Spd., mod hvilke Paul Ranzau til Knoop havde laant ham c. 15,000 Spd. Først langt hen i Tiden (see J. T. for 1. Juni og 4. Septbr. 1640) viste det sig, at Franz Kaas, Lensherre i Norland, var kommen til at betale nogle af hine Gjældsbreve [1]), paa hvilke den løbende Rente var stegen til 3840 Spd. Vi kunne derfra slutte os

[1]) Franz Kaas' Enke, Fru Anna Hundermark, anlagde Sag Aº. 1640 mod sin afg. Husbonds eneste dalevende Medforlover, Iver Lykke Eriksen, hvem hun fik dømt til Betaling af en Part, samt til, hvis han udeblev med Pengene, at holde ærligt Indlager i Kjøbenhavn, i Fortunen ved Stranden. — Af andre kjøbenhavnske Indlagringssteder kjende vi: det lybske Herberg; Oxekoppen; Kongens Herberg i Højbrostræde; Jacob Skammelsens Hus og den kgl. Livlæge, Jacob Hasebards Enkes.

til Niels Kaas's Insolvens og til Otte Christoffers deraf følgende Tab. Dette var dog endda ikke saa farligt som det, han led ved at cautionere for Gert Bryske[1]) til Isgaard og *Henning Bille* til Vreilev for ialt c. 30,000 Spd. Dette store Laan stiftedes i mindre Portioner hos Holstenerne Jesper Ranzau, Bertram Pogwisch, Cay v. Ahlefeld og Claus v. Buchwald, som for en ikke ringe Del fik 20 pro Cent af deres Penge (Rgs. Dbg. Nr. 25 Fol. 144, 167 ff.; Nr. 26 Fol. 192 ff.). Endvidere led han store Tab ved Otte Banner til Løgismose, for hvem han havde begyndt at cautionere alt A°. 1603, da Otte Banner laante 6000 Spd. af Jesper Ranzau til Schmoel og Jørgen Sehested til Pardoel (Rgs. Dbg. Nr. 26 Fol. 138). Den ene Gjæld trak den anden efter sig paa den mest fortvivlede Maade, idet man, for at dække en Gjæld til 7 pro Cent, stiftede en ny til 10 pro Cent og saa fremdeles.

Forundrer dette, saa forbauses man over at see Otte Christoffer befinde sig saa vel i sine Forhold til de holstenske Adelige, at han endog kunde tillade sig at *overtale* unge Standsfæller, som f. Ex. den, den 17. Jan. 1596 fødte Poul Skinkel til Østrup, til at betræde den samme farlige Vej, nemlig da oven nævnte Iver Lykke A°. 1620 ikke kunde rejse billigere Laan hos Holstenerne, end til 10 pro Cent (Rgs. Dbg. Nr. 28 Fol. 303). Paa den Tid var nemlig Otte Christoffers Credit i Holsten sunken saa dybt som muligt, thi, foruden sine mange Forloverforpligtelser, havde han selvfølgeligt en Mængde Gjældsforpligtelser for egen Regning, altid til høj og stadigt voxende Rente. Da den bevarede Række af Dombøger ikke er fuldstændig, kan man allerede af den Grund ikke komme til nogen nøjagtig Opgjørelse af hans Status, men ved at gjennemgaa de Gjældssager, der forekomme efter hans Dødsaar 1621, seer man, navnlig af

[1]) Denne Gert og hans Broder Truid Bryske vare Sønner af den Carl Bryske til Margaard, som ofte omtales i Eske Broks Dagbøger, og som var anden Gang gift d. $^{21}/_{7}$ 1583 med Fru *Else Bille*, Datter af Steen Bille til Kjærsgaard. — Carl B. døde A°. 1613; Fru Else A°. 1621.

Rigens Dombøger Nr. 28 og 29, at hans Gjæld maa have været omtrent 100,000 Spd., medens hans Activer i heldigste Tilfælde ikke kunde naa Tiendedelen af dette Beløb[1]). Da hans Arvinger og de mange danske Adelsmænd, der stode i Forhold til ham, med god Grund frygtede for, at hans Dødsbo skulde blive belastet med dobbelt Rente, Skadegjæld, Buddeløn, Fortæring og alle de mange Rariteter, hvormed holstenske Regninger vare krydrede, saa blev der gjort store Anstrengelser for at ordne hans finansielle Kaos, og i Fru Elline Marsvin fandt man en tilstrækkelig rig og patriotisk Dame, som var villig til at afbøde den truende holstenske Indførsel ved at kaste sine godt og vel 70,000 Spd. i det graadige holstenske Svælg. Pengene deponeredes strax i Kiel, og Statholder Hr. Gert Ranzau overtog Ansvaret for og Bestyrelsen af dem, indtil en dansk Commission, hvori Hr. *Anders Bille* til Rosendal havde Sæde, fik det vidtløftige Regnskab opgjort. Den 15de Decbr. 1621 udgik en Cancelliskrivelse til alle Rigets Landsdommere (J. T. VII.) om at forkynde for alle afgangne Otte Christoffers Creditorer, at de havde at melde sig med deres Fordringer hos Hr. Gert Ranzau, der saa vilde anvise dem en Kvota af den Sum, der var betalt til Dækning af Otte Christoffers «mærkelig store Gjæld».

Denne meget sammentrængte Fremstilling af Otte Christoffers finansielle Forhold maa være tilstrækkelig til at vise,

---

[1]) Aº. 1616 var Stjernholm solgt til Kongen (Stjernholm bortforpagtedes i Februar 1617 til Horsens Borgere, som dog ikke kunde paatage sig Jordernes Drift, og Aº. 1619 blev det kgl. Svineslagteri, «paa Grund af farlig Pest» forlagt fra Skanderborg til Stjernholm), eller vel egentligt til Kronen, thi det blev gjort til et Len. Men Kronens og Kongens Kasse flød sammen paa alt for mange Punkter, til at vi tør sige, hvem der fik det. — Af Gods var der tilbage: Boller med c. 50 Tdr. og Lerbæk i Hover Sogn med c. 70 Tdr. Hartk. Før Wallensteins Invasion Aº. 1627 gjaldt en Td. Hartk. i Horsensegnen c. 60 Spd.; altsaa fremkom c. 7200 Spd. med Tillæg for Bygninger, Besætninger, Strøgods o. l.

hvor farligt det har været, at cautionere for ham; nu sees det tydeligt igjennem de mange Processer, men i hans levende Live vidste hans Omgangsvenner næppe saa god Besked, især naar de, som gamle Eske Bille, vare blevne mindre skarpt seende af megen Vins Nydelse; derhos synes gamle Eske, at have havt samme Sindelag som Otte Christoffer overfor dem, der søgte hans Caution. Allerede paa Kalmarkrigens Tid har han staaet i Forløfte, om end ikke altid solo, for c. 16,000 Spd. og derpaa for 20,000 Spd. af Otte Christoffers Laan (Rgs. Dbg. Nr. 28 Fol. 203—4), medens et Brev fra Rentemester Sigvard Bek til Førslev af 14. Decbr. 1618 (Geh. Ark. Canslerb. Skab 15 Nr. 53) viser os, at gamle Eske paa den Tid skyldte Kongen 27,000 Spd. Brevskriveren anmoder Øverste Secretair Niels Friis om at faae Laanetiden forlænget, ved at gjøre Kongen opmærksom paa, at der var baade godt Hypothek og vederhæftige Forlovere for Summen.

Sigvard Bek var vistnok en af Datidens dygtigste Finansmænd, der havde sin store Del i, at Landets Finansvæsen blev ophjulpet i Begyndelsen af Christian d. 4des Tid, men det turde dog være et Spørgsmaal, om han ikke ved sin Anbefaling af Laanets Prolongation har seet igjennem Familieskabets Briller; han var nemlig siden A°. 1602 gift med Fru *Lisbet Bille*, eneste Datter af Tyge Brahes berømte Onkel, *Steen Bille* til Vandos og Raabeløv. Uagtet sin finansielle Capacitet og Skarpseenhed har han maaskee dog ikke vidst, hvad det betød, at Eske Bille stod i Forløfte for c. en Femtedel af Otte Christoffers Laan; thi først efter gamle Eskes Død fik Eske Brok og Otte Brahe til Krogholm det rigtigt at vide, da de som Arvinger, paa Medarvingers Vegne, «med stor Bekostning» maatte indfrie denne Del af Eske Billes Gjældsforpligtelser (Rgs. Dbg. Nr. 28 Fol. 203—4). Gamle Eske cautionerede desuden i Aarene 1609, 12, 13, 15 o. s. v. for c. 17,000 Spd., som Hans Lykke til Krabbesholm, Iver Lykke til Eskjær, Fru Dorrette Krabbe og Hans Lindenov til Ørslev optoge hos holstenske Adelsmænd og

kjøbenhavnske Pengemænd som Henrik Berner (Rgs. Dbg. Nr. 24 Fol. 184 f.; Nr. 26 Fol. 231 f.; Nr. 28 Fol. 247 f.), altid til høj Rente, mangen Gang 8 pro Cent og det dobbelte. — Alt dette er blot en Del af den Gjæld, vi nu kunne paavise, tildels igjennem de til hans Arvinger indløbne Fordringer, men den turde afgive tilstrækkelig fast Grund til, derpaa at bygge Slutninger om hans økonomiske Forfatning.

I denne ligger et saa væsenligt Moment til Bedømmelse af Statstjeneres Virkekraft, at det ikke her tør overspringes, men da Værdien af gamle Eskes Godser ikke kan udregnes, dels fordi vi ikke nøje kjende deres daværende Størrelse, dels fordi vi heller ikke kjende *alle* de Gjældsbreve (Prioriteter), hvormed de i Tidens Løb belastedes, saa maa vi vogte os for, at overdrive den endelige Conclusion [1]).

Hvad gamle Eskes Bestyrelse af Helsingborgs Len angaar, synes den ikke at have været ganske dadelfri; det er betegnende, at Bønderne i hans Len turde vove at udeblive fra de kongelige Ægter med Tømmer til Flaaden, samt at han resterede med sine Lens-Afgifter og -Regnskaber. Han undgik derfor heller ikke at faae en officiel Reprimande (Sk. T. 30. Marts; Sjæll. T. 4. Novbr. 1606). Gamle Eske var heller ikke fri for Conflicter med sine Undergivne, hvad enten de formente Kronens Bønder Ret til at tage Tømmer og Brændeved i Kronens Skove (Sjæll. T. 7. Febr. 1607), eller naar Borgere i Helsingborg lode deres Kvæg græsse paa Slottets Marker (Sk. T. 10. Juni 1607), hvad Kongen dog gav dem Lov til imod en Afgift.

---

[1]) Om Ellinge i Malmøhus Len, Harjagers Herred, siger Ljunggren i Skånska Herregårdar, at det kun har de brede Grave tilbage som Minde om, hvad det engang var for et Slot; A°. 1660 vurderedes Ellinge og Hesleholm sammen til 598 Tdr. Hartk. — Om Valden see, foruden Vedel Simonsens Eske Brok I. 140, det svenske hist.-topogr.-statistiske Lexicon og P. v. Møllers Bidrag til Hallands Historie. Ifølge Arent Berntsens «Danmarks og Norges Fructbar Herlighed» var Hallands Gods af ringest Værd, nemlig fra 30 til 50 Spd. pr. Td. Hartk.

Af alt, hvad der saaledes vides, forstaa vi, at det kunde blive tvivlsomt, om gamle Eske var den rette Mand til at forestaa et saa vigtigt og exponeret Len som Helsingborg, naar der forestod Krig med den svenske Nabo. Da Faren for Fredsbrud blev overhængende A°. 1610, var Eske jo derhos 58 Aar gammel og kunde vel trænge til en roligere Virksomhed. Ifølge Kr. Erslevs: Len og Lensmænd, var han Herre paa Helsingborg fra 30. April 1602 til 7. April 1610, da han til Afløser fik sin 28 Aar yngre Frænde, *Anders Bille* Stensen, medens han selv forflyttedes til det endnu bedre aflagte Mariager Klosters Len, hvis Afgift til Renteriet dog ved denne Lejlighed forhøjedes saa meget, at Eskes Indtægtsforøgelse ikke kunde blive betydelig [1]).

I Mariager kom han ikke blot i roligere Virksomhed [2]), men ogsaa i Naboskab til Eske Brok og til hin ovennævnte Carl Bryske, som var gift med hans Frænke, Fru Else Bille fra Kjærsgaard; derhos havde hans Hustru, Fru Helvig Gjø, adskillige Frænder i Jylland, hvor de ogsaa ejede noget Gods, f. Ex. Nielstrup i Vivild Sogn og den alt nævnte Part i Bangsbostrand (Rgs. Dbg. Nr. 23); noget mere jydsk Gods arvede de netop A°. 1610 efter Ivar Gjø (Sjæll. T. 24. Novbr.), for hvis Bo gamle Eske, paa sin Frues Vegne, forlangte Skifte. — Naar vi af Eske Broks Dagbog for 1610 erfare, at gamle Eske i det Aar solgte Nielstrup til ham for 14,000 Spd. og kun betingede sig 5 p. Ct. af de 12,000 Spd.,

---

[1]) Joh. Grundtvigs Meddel. fra Rentek. Ark. 1872, sammenholdt med Kr. Erslev: Len og Lensmænd, giver for Eske Bille netop 2000 Spd. aarligt + 1/10 af Klosterets uvisse og 1/10 af det visse og uvisse i Gislum Herred.

[2]) Den 6te Maj 1610 fik han Ordre til at lade Klostrets afbrændte Hølade gjenopbygge, og den 3die Juni s. A. beordredes han til at undersøge, om Kronen ejede Grund paa den anden Side af Mariager Fjord, for at han, hvis saa var, strax kunde begynde Bygning af en Bro, som kunde bringe Klosteret i nærmere Forbindelse med Kalkgruberne histovre (Regesta II.)

han lod forblive indestaaende i Gaarden i 4 Aar (Eske Brok I. 68), og vi derhos bemærke, at Eske Bille mageskiftede Dele af sine Godser Øst for Sundet med Kongen A°. 1609 (Sk. T. 10. Juni), tør vi deraf slutte, at Forsættelsen fra Helsingborg er kommen bag paa ham; havde han ønsket den, vilde han sikkert have beholdt det jydske Gods og skilt sig ved Valden eller Ellinge; muligvis tør vi see et Vidnesbyrd om, at han i Aaret 1611 har villet bøde paa sit Fejlgreb, i de lange Rejser, han da foretog sig: Midt i August finde vi ham hist, midt i November her, hvor han paa Kjøbenhavns Slot doblede med Kongen og Eske Brok. Der er Grund til at formode om disse Farter, at hans finansielle Arrangements have havt en ikke ringe Del i dem; men at Kongens Kasse, midt under den kostbare Krig, som gjorde Lejetroppers Hvervning i stor Stil nødvendig, har været mindre tilgængelig for Laansøgere, det turde være en afgjort Sag. Gamle Eske kan iøvrigt ogsaa have villet tilbyde Kongen sin Tjeneste som Kriger, opmuntret dertil af Eske Brok, som fra April 1611 var udnævnt til Krigscommissair, et Hverv, hvortil hans Accuratesse i Pengesager har gjort ham særligt velskikket; men hverken den, eller anden i Feltforhold nyttig Dyd har udmærket gamle Eske; derimod kunde denne endnu godt være med til, at trøste sig over fejlslagne Forventninger ved et bredfuldt Bæger som det, han tømte i Helsingborg den 22. Novbr. 1611, da han og Eske Brok besøgte den nye Lensherre, thi Dagbogskrydset udfor den Dag viser os, at Stemningen maa have været høj i de tre Fætteres Drikkelag.

I Krigens anden Periode fik Kongen imidlertid Brug for saa gamle Herremænd som Eske Bille, thi mange unge vare faldne foran Kalmar, ved Risby og paa Skjellinge Hede, den 21. Februar 1612. Allerede den 13. Marts s. A. fik gamle Eske Ordre til at være Næstcommanderende paa Varbjerg (Sjæll. T.), hvor han, i Lensherrens, Mogens Gyldenstjernes, Fraværelse, maatte vaage over Fæstningen med den

Styrke, der kunde levnes ham af 500 Mands Besætning (Sk. T. 28. Marts 1612), naar Mogens var paa Recognosceringstog i Omegnen af det for fjendtlige Indfald meget udsatte Punkt. Gamle Eske var derfor bunden til at blive i Fæstningen, og han lod følgeligt Fru Helvig, med hvem han vel havde avlet 3 Sønner og 4 Døtre, men som dog nu var barnløs (D. Saml. II. 3 Bd. 196), komme til sig. Hvad enten Vinterrejsen angreb hende, eller hun ikke naaede til, eller maatte flyttes fra det vistnok overfyldte Varbjerg Slot[1]), saa døde hun den 18. Juli i Halmstad og jordedes i denne Bys Kirke den 1. August (Eske Brok I. 99).

Saaledes fik gamle Eske fælles Sorg med Kongen, der havde mistet sin Dronning, Anna Cathrina, den 29. Marts s. A. og med Eske Brok, hvis Søn (ɔ: trolovede Svigersøn), den ved Skjellinge faldne Steen Rosensparre, jordedes nogle Uger før Dronningen. Paa den Tid var der i det hele taget megen Sorg i Landet, men Kalmarkrigen holdt dens Ytringer nede, thi Kongens lysende Exempel paa hensynsløst Mod og utrættelig Virkekraft, baade foran Kalmar og Elfsborg, viste Enhver, hvordan Sorgen skulde bæres. Da nu de Svenske, efter Tabet af disse Fæstninger, syntes at have faaet nok af Krigen, var der ikke længere Grund til at holde Eske Bille i Varbjerg, saa lidt som Eske Brok i Krigscommissariatet. Den Sidstnævnte var i Begyndelsen af September sysselsat med sin aarlige Jagt i Jylland, men denne Gang blev han afbrudt af Eske Billes Besøg, der havde til Maal, at indlede Samfrændeskifte efter hans afdøde Hustru. Paa hendes Frænders Vegne ledsagedes han af Kongens Jægermester, Mogens Gjø til Gunderslevholm, som rejste tilbage

[1]) Den nuværende Fæstning Varberg er kun et lille bastioneret Fort, hvis meget forfaldne Stenmure næppe synes istand til at holde paa de mange Straffefanger, der nu sysselsættes i Omegnens Stenbrud. Fæstningen tager sig ud som en Nipsgjenstand paa en Stenbakke, og dog er den sikkert bleven udvidet siden Kalmarkrigen, da den fik nogle Udenværker om Slottets Donjon.

med ham den 9. Septbr., efter at de tre Herrer, i Henhold til Dagbogens store Kryds, havde drukket tæt den foregaaende Dag. Forretningerne vare dog ikke derover forsømte, thi hvad Mogens Gjø havde foreslaaet, billigedes senere af de øvrige Frænder paa det egenlige Skifte, der blev holdt langt ind i det næste Aar. Grunden til den lange Afbrydelse i Forhandlingerne var den, at Rigsraaderne, og særligt Eske Brok, fik travlt med Forberedelser til de fra svensk Side indledede Fredsunderhandlinger. Efter at Anders Bille, dels i Forening med Mogens Kaas, dels med Tage Tott, havde fra dansk Side besvaret disse Indledninger, (Sk. T. 24. Octbr., 2. Novbr. 1612) rejste Eske Brok den 16. Novbr. fra Dronningborg, for, sammen med Cansler Christian Friis, Mandrup Parsberg og Axel Brahe, at aabne de egenlige Fredsforhandlinger ved Knærød d. 28. Novbr. (Eske Brok II. 6—7). Den diplomatiske Kamp her blev selvfølgelig langvarig, thi fra dansk Side var dens Formaal intet ringere, end at gjøre den farlige Nabo og Rival til Herredømmet paa Havet uskadelig, — et Maal, som først kunde siges at være naaet den 21. Januar 1613. Skjøndt Eske Brok tiltraadte sin Hjemrejse anden Dag derefter, var han først den 5te Februar paa Dronningborg, hvor han strax gav sit Hjerte Luft i det betegnende Notat: «Den allermægtigste evige Gud være lovet, som haver givet os igjen Fred og Rolighed!»

Denne Stemning prægede Mødet mellem ham og Eske Bille, som kom til Dronningborg fra Aarhus den 14 Febr., og den Dag slap for et Dagbogskryds; men allerede næste Dag, da Mogens Gjø indfandt sig, begyndte man at indhente det forsømte, og, efter at Jesper og Falk Gjø vare komne tilstede den 17de, fik hver af de fem Dage til den 19de, da Besøgerne forlode Eske Brok, et sladrende Dagbogskryds. Blev der usædvanligt Forslag i dette Gravøl, kom det sikkert nok af Deltagernes patriotiske Jubel over den lykkelige Fredslutning, om hvilken Eske Brok har kunnet fortælle sine Gjæster meget interessant Førstehaandsnyt. Skiftesagen blev

af underordnet Betydning, thi allerede den 17de noterede Eske Brok dens Hovedtræk: Eske Bille skulde betale al sin afdøde Hustrus Gjæld, imod derfor at beholde til Eje Bollerup Gaard og Gods i Skaane med alt Løsøre; derimod fik han kun for sin Levetid Asdal Gaard og Gods i Vendsyssel, hvor Falk Gjø efter hans Død skulde raade. Det er ikke underligt, naar et under slige Omstændigheder afsluttet Samfrændeskifte bagefter modificeres betydeligt. Asdal, Nabogaard til Odden, NØ. for Hjørring, hørte til de Ejendomme, som Fru Ingeborg Skeel, ifølge sin Husbonds Testamente, styrede fra hans, Otte Banners Død A°. 1585[1]), indtil hun selv døde A°. 1604[2]). Hun efterlod ingen Børn, men hendes Arvinger toge til sig alt, hvad hun havde styret, men herimod protesterede hans Arvinger, særligt hans Søster, Fru Karen Banner, Enke efter Gregers Ulfstand. De forligtes dog paa Viborg Landsthing den 4de Septbr. 1608, saa at Asdal tilfaldt nævnte Fru Karen Banner til Høgholt. Hun døde ikke længe derefter, og blandt hendes Arvinger vare hendes Dattersønner, de ovennævnte Brødre, Gert og Truid Bryske, som havde Fru Else Bille til Stedmoder, samt hendes Svigersøn, den bekjendte Sigvard Grubbe til Hofdal[3]). De skiftede imellem sig, saa at Gert Bryske fik — helt, eller kun en Part i — Asdal, hvorefter han imidlertid kaldtes A°. 1613.

---

[1]) I Danske Saml. II 3 Bd. 216 staar A°. 1581.

[2]) Danske Saml. II. 2 Bd. 273, jvfr. Eske Brok I. 60, 62; II. 69.

Det Asdal, hvorom her tales, er det, hvorom Jfr. Anna Gjø i sin Slægtebog (se V-S. «Den danske Adelstands Historie» I. 1 Hefte 88 Anm. 2.) fortæller, at Gaarden byggedes af 3 Brødre for Indtægten af det Vraggods, de fandt paa dens Forstrand. Deres Navne fortjene at mindes: den Ene hed Hr. Fjæder i Faarhoved; den Anden Hr. Gode Ovenvand; den Tredie Hr. Carl Pølse. DHrr. havde to Fættere: Hr. Thord Badehat og Hr. Thorsten Grønøje, hvis allerbedste Ven i Skaane hed Hr. Fader Flæsk. Man seer heraf, at ogsaa *gamle* Slægtebøger, Stamtavler o. l. maa læses *cum grano salis*.

[3]) Rigens Dombog No. 23 under $^{11}/_{6}$ 1613.

Den samme Herredagsdom, som giver denne Oplysning, viser, at Eske Bille Jørgensen til Ellinge, og Falk Gjø til Skjersø hørte til Fru Ingeborg Skeels Arvinger, som ved hint Forlig i Viborg A°. 1608 jo havde renonceret paa Asdal. Ved at see Eske Bille dog modtage Asdal A°. 1612 og ved derpaa at undersøge disse Sager, faar man et stærkt Indtryk af Datidens indviklede Ejendomsforhold, og man faar, som alt antydet, en Mistanke om, at Hjerner, der i fem Dage have lidt under en stadigt fornyet Berusning, umuligt kunne have været klare nok til at magte dem. — Vanen er imidlertid, om ikke den anden, saa dog den halve Natur, og naar vi vide, at Falk Gjø til Skjersø var Broder til Fru Helvig Gjø, Eske Billes, samt at disse vare Datterbørn af afdøde Otte Banners Søster, Magdalene, gift med Iver Krabbe[1]), saa bliver Skiftets Mening tydelig: det var kun en Part af en lille Søsterlod i Asdal, som i hint Gravøl tilfaldt Eske Bille[2]); thi ved Ottes Død havde ovennævnte Fru Magdalene Banner endnu en tredie Søster, Fru Birgitte Banner, gift med *Knud Bille* til Lindved[3]), som døde den 22de Septbr. 1592. — Dette er værd at bemærke, bl. a.

[1]) I Danske Adelsbreve Fasc. 23 No. 207 haves et Document af 4. Feb. 1606, der viser Frændskabet. Det er en Stævning for Hans Axelsen til Rugaard, udtaget af Mogens Gjø paa hans Broderbørn Iver og Falk Gjøs Vegne; dernæst af Eske Bille paa hans Hustru, Fru Helvig Gjøs Vegne; endelig af Anne og Dorette Krabbe paa deres egne Vegne. Hans Axelsen var nemlig, paa sin Søster Margretes Vegne, optraadt som Arving efter afg. Fru Ingeborg Skeel og havde for Skifteretten fremlagt et Gjældsbrev, udstedt af Niels Arnfeld til Gundetved og Jomfru Talle Rosengaard til Taagerød, samt et andet Brev, udstedt af Sognepræsten i Næstved.

[2]) Dette Resultat stemmer med L. Moltkes i Danske Samlinger II. 3 Bd. 216 Anm. 2.

[3]) Kall Rasmussen i Vedel-Simonsens Eske Brok II. 68. — Denne Fru Birgitte Banner havde først været gift med Claus Bryske til Flintholm, men havde d. 2. Novbr. 1576 ægtet *Knud Bille*, altsaa før end Otte Banners Død. De fik dog ingen Børn, og Arvesagen forvikledes altsaa ikke yderligere ved dem.

fordi det viser, hvor lidet man tør tage bogstaveligt Udtryk som hint «Eske fik Asdal», der kun ere tilladelige i hin Tids Sprogbrug.

Som Enkemand henlevede Eske Bille sine sidste Aar i forholdsvis Ro paa Mariager Kloster. I de Aaringer var det, at Kongen kastede sig over sine store Byggeforetagender, hvortil han behøvede mange Tusind Læster af den gode Kalk fra Mariager-Egnen; derfor dreje næsten alle de Cancelli-Skrivelser, der have bragt en Smule Uro ind i gamle Eskes Lensherreliv, sig næsten kun om Kalk. Saa vidt vi tør slutte af de bevarede Optegnelser, men især af Eske Broks Færd efter gamle Eskes Død, fortsatte disse to Fættere deres venlige Omgang, lige indtil Døden skilte dem ad. Eske Brok holdt Fødselsdag paa Juleaften; i Julen havde de altsaa mangfoldig Anledning til at søge hinandens Selskab, men ogsaa paa gamle Eskes Fødselsdag i Septb. sees de at have været sammen; i Septbr. 1617 var gamle Eske sin Fætters Gjæst paa Estrup; men i Julen s. A. var gamle Eske hans Vært paa Mariager Kloster. Som den rigeste, sendte Eske Brok sin Fætter Gaver, f. Ex. i April en Tønde tydsk Øl, og mangen god Bid faldt sikkert af fra de velforsynede Kjældere paa Dronningborg.

Gamle Eskes egenlige Embedsgjerning har sikkert indskrænket sig til at syne sit Lens Kirker og offenlige Bygninger; de bevarede Skrivelser pege næsten alle i den Retning[1]). I Danske Magazin VI 210 ff og i Jydske Tegnelser

---

[1]) Den 25. Febr. 1617 beordredes han dog, ved Hjælp af Bønderne i Vognsløv og Hald Herred, billigst muligt, at lade Klostrets Mølledæmning og nogle af dets Bygninger reparere. — Den 1. Juli s. A. havde han at udlevere Thomas Juul til Estrup nogle Breve paa Gaarden Leevad, og den 28. Febr. 1618 behøvede han 8 Egebjælker til Bygningsarbejde; ved Siden heraf havde han maattet anlægge Sag mod Sognepræsten i Mariager for flere grove Forseelser. — Disse Optegnelser efter Regesta pege visselig ikke hen paa nogen stor Travlhed, men bør dog formentlig omtales her.

er der bevaret en Række Breve, som angaa hans Lensstyrelse fra A°. 1610 til 1618; fra de færreste af dem tør man dog slutte sig til hans personlige Activitet; derimod haves i Geh. Arkivets «Canslerbreve» Skab 15 No. 53 og D. Mag. III. 6 Bd. 83, Skrivelser, der vise, at Eske Bille har gjort Indberetning A°. 1613 om Starby Kirke og deri sagt, «at Glasvinduerne næsten alle vare ude og Hullerne fyldte med Hø og Halm»; og et egenhændigt Brev fra ham til Øverste Secretair Niels Friis omhandler hans Kirkesyn i Als og Mov, hvor Reparationerne ville koste 900 Spd. Dette Brev er fra 3. Januar 1618; i December s. A. har han formodenligt været syg, siden det omtales i et andet Brev, at Eske Brok «paa Eske Billes Vegne» søger Prolongation af hans alt nævnte Laan hos Kongen paa 27,000 Spd. — Dette minder os om, hvor saare tvivlsom den Lykke har været, at tage ved Arv efter gamle Eske.

Da denne døde den 22. Januar 1619[1]), som det synes, uden lang foregaaende Sygdom, hørte der visselig baade stor Hengivenhed og en vel fyldt Pengepung til, at lade Rigsmarsk Jørgen Lunge til Odden staa frem i Mariager Kirke den 6te Februar, for over Graven at kundgjøre den smukke Forsamling, at Eske Brok, samt de tvende Knud Gyldenstjerne (til Thim og til Vosborg) indestode for rigtig Betaling af den her nedersatte Eske Billes Gjæld. Eske Broks Dagbogsoptegnelse for denne Dag giver et Vink om, at han var sig bevidst, hvor god Grund de øvrige Arvinger kunde have til, at være tilfredse med den trufne Ordning. Uden Tvivl for at dække sin Ven og Frænde mod ondt Eftersagn, lod Eske Brok sig derhos den 3. Februar constituere som Lensherre paa Mariager Kloster[2]); ingen Fremmed skulde have Indblik i den Uorden, han formodede der, og som ogsaa ganske rigtigt fandtes. Skjøndt Eske Brok i

[1]) Danske Saml. II. 3 Bd. 196. Anm. 1.

[2]) Danske Saml. II. 3 Bd. 195. Anm. 4.

Maj 1619 afleverede Lenet til Mogens Kaas, som fik det den 19de Februar s. A., vedblev han dog (ifølge J. T. af 1619) at hjælpe ham med Regnskabsforretningerne, vistnok lige til sin Død, den 15. Decbr. 1625; men saa stor var Uordenen, at den accurate Eske Brok ikke fik den hævet. Endnu den 15. Maj 1626 blev det forbudt Rentemestrene at give afgangne Eske Billes Arvinger Kvittantiarum for Lenet, før end de havde «erlagt og betalt en Summa Pendinge, som Kongen forfarede at for^ne^ Eske Bille til Kirken udi vor Kjøbstad Mariager var bleven skyldig» (Sjæll. T.). — Den 23. Marts 1635 afkrævedes der (F. T.) Jørgen og Otte Brahe Petersen hver 853 Spd. 2 Ort 7 Skill., som deres Arveandel i Eske Billes Gjæld til Kongen, ifølge Mariager Klosters Lens-Regnskabs Restancer[1]), ialt til Beløb af 17,922 Spd. 2 Ort 4 Skill., ja, denne Gjæld omtales endnu den 17de og 27de Maj 1639 i Jydske Tegnelser; over en Snes Aar behøvede man for at klare dette Urede!

Man kunde mene, at Eske Brok var forpligtet til at forestaa Betalingen af Eske Billes Gjæld, siden han, paa Grund af deres dobbelte Fætterskab, var berettiget til to Mandslodder af Arven efter ham; men derimod maa indvendes, at han ikke herved tabte sin naturlige Ret til at fragaa Arv og Gjæld. Jo bedre Eske Brok vidste, hvor dybt Eske Bille havde indviklet sig i Otte Christoffers Affairer, samt, baade gjennem dem og paa egen Regning,

---

[1]) Skuffesystemet i Datidens Finansforvaltning aabenbarer sig ganske pudsigt ved et Tillæg til denne Forordning af A^o^ 1635, saalydende: «I maa rette Jer efter, uden videre Dilation at betale denne Summa, anseendes at med den skal betales, hvad de Fremmede i forgangen Sommer» (da de kom til Prinds Christian V.s prægtige Bryllup) «udi Kjøbstederne fortæret have.» — Iøvrigt maa her bemærkes, at da Arveloddernes Tal var 21, giver 853 Spd. 2 Ort 7 Skill. kun en omtrentlig, men langtfra nøjagtig Kvotient. — Samtidigt fik Tyge Brahe til Tostrup og Eske Billes øvrige Arvinger Ordre til strax at indbetale deres Part af de 17,922 Spd. (Sjæll. T. No. 25 Fol. 379, 431).

var kommen i Gjæld til Holstenerne, desto større Patriot maa han have været, naar han ikke desmindre lod Jørgen Lunges Gravtale gaa ud paa, at han vedstod Arv og Gjæld efter gamle Eske.

Da der her indledes en Skildring af en dansk Adelsæt i Decadenceperiodens Begyndelse, maa det fremhæves, at Eske Brok ikke stod som den eneste Patriot, der saae hvad der stod paa Spil og satte sin Velfærd i Vove, for at holde Holstenernes truende Indførsel borte. Det maa atter betones, at Fru Elline Marsvin, Moder til Kirstine Munk, Kongens anden Hustru, nogle Aar efter, i dyre Domme kjøbte Otte Christoffers Godser for 74,023 Spd.[1]), thi disse to store Træk belyse hinanden gjensidigt og give os Modstykket til den fordærvelige Retning, som baade unge og gamle Eske Bille sloge ind paa.

Hvad der blev af gamle Eske Billes Efterladenskab (i Ordets dobbelte Betydning), vedkommer jo, strengt taget, ikke *denne Del af Billeættens Historie*, thi den søger kun at fremstille *Ættens typiske Skikkelser paa Baggrunden af deres Tids*, men tilstræber aldeles ikke at være Ættens Godsers Historie, om den end finder Anledning til, som her f. Ex. at dvæle ved en og anden af Typernes materielle Livsvilkaar, for saa vidt som disse give gode Bidrag til hans Samtids Karakteristik. Udbytte i denne Henseende

---

[1]) I denne Forbindelse skulle vi gjøre opmærksom paa et Sted i Dombog No. 34 Fol. 306, hvoraf sees, at Otte Christoffers Søn, Holger Rosenkrands, Aº. 1631 lønnede Fru Ellen Marsvin for hendes Opofrelse, ved at beskylde hende for, i hans umyndige Aar, at have forlokket ham til at underskrive Breve paa Bolver og Rosenvold. Han blev dog dømt til at gjøre hende Afbigt for sine Ord. — Med Hensyn til Størrelsen af Otte Christoffers Gjæld haves der i Rigens Dombog No. 29 Fol. 614 ff. Oplysning om en Likvidation af $^5/_7$ 1622, foretagen af 4 kgl. Commissairer, hvoriblandt Hr. Anders Bille. Ifølge den beløb Gjælden sig til 80,858 Spd., men bagefter kom saa mange store Gjældsposter for en Dag, at 100,000 Spd. ikke kan være noget meget for højt Tal.

kan Undersøgelsen især vente sig, naar den er opmærksom paa Eske Broks Fremgangsmaade under det Skifte, han saa ædelmodigt paatog sig at forestaa, thi det er klart, at han, som gift Mand med flere Børn, ikke kunde have til Hensigt at skade sine Nærmeste. Arbejdet ved denne Undersøgelse er i alt væsenligt gjort af L. Moltke i Danske Samlingers II Række 3 Bd. 215 og flere Steder, saa at vi her kunde nøjes med at henvise til nævnte Værk, hvis Forf. havde taget mere Hensyn til Oplysninger fra Rigens Dombøger: af disse ere nogle saa karakteristiske, at vi for deres Skyld maa tage Emnet op til ny Behandling af et enkelt Punkt.

Strax efter Eske Billes Død indvarsledes Arvingerne, i Henhold til Jydske Lov I. 23, til Møde paa Viborg Landsthing den 6te Marts, sex Uger efter Dødsfaldet. Foruden Eske Brok mødte her kun tre Arvinger, som alle hed Knud Gyldenstjerne, og disse opfordrede følgeligt de Udeblevne til et nyt Møde, der bestemtes til 3. April i Mariager. Her mødte: Jørgen Brahe til Hvedholm; Otte Brahe til Krogholm og Torbenfeld (Sønnesøn af gamle Eskes Faster, Fru Anna Bille, gift med Jens Brahe); Fru Hilleborg Krafse (gift med Mogens Gjø til Gunderslevholm; Fru Anne Krafse (gift med Jacob Viffert) og den ugifte Jfr. Sofie Krafse; endvidere: Fru Pernille Gyldenstjerne (gift med Jakob Rosenkrands til Arreskov), dels paa egne Vegne, dels for sin Broder, Knud Gyldenstjerne til Aagaard (Lensherre paa Bergenhus), dels for sin Søster, Fru Jytte (der nok iøvrigt havde frasagt sig Arv og Gjæld efter Eske). Fru Anna Krafse mødte ogsaa for sin Broder, Eske Krafse. Dette Møde varede fra 4de til 12te April, og Arvingerne enedes saa omtrent om Delingen af Boets Activer, der dog først maatte taxeres. Ifølge Skaanske Tegnelser udnævntes den 22. April en Række Taxationscommissioner, som vise os de vigtigste Activer: Knud Grubbe og Tage Tott Andersen skulde taxere, hvad gamle Eske havde ejet i Valden og Skedal; Tage Tott Eriksen og Palle Rosenkrands hans Part i Ellinge og Ør-

tofte; Mogens Kaas og Otte Skeel hans Part i Asdal; Hr. Anders Bille til Rosendal beordredes at taxere en Gaard, som gamle Eske havde ejet i Landskrone, men som dog svarede Skyld til Helsingborg. Det seer ret rigt ud, men svinder betydeligt ind, naar vi vide, i Henhold til Dombog No. 36 Fol. 621 ff., at Gert Bryske den 15. Novbr. 1614 i Asdal ejede en Part paa 26,500 Spd., som han da overdrog til Holstenerne Caspar Ranzau og Heinrich v. d. Wisch; denne Oplysning bringer gamle Eskes Part i Asdals lille Søsterlod til omtrent at forsvinde, og gik det saaledes med den, hvorledes have da vel de øvrige Activer været beskafne i Virkeligheden? Desværre kan ikke alt oplyses.

De indkomne Taxationer skulde saa forelægges paa et nyt Møde af Arvingerne, der i Slutningen af Juni skulde samles i Odense med et Par kongelig udnævnte Skiftecommissairer. Kun den ene af disse mødte, og Arvingerne kom ikke engang til Ende med Løsørets Udlodning, hvorfor et nyt Møde ansattes til Slutningen af October og til at afholdes i Vejle. Her mødte endeligt de fleste Arvinger, samt fire kgl. Skiftecommissairer, der forligte en Del Trætter og paadømte tre Sager mellem Arvingerne. Med et Par Ugers Pusterum varede dette Møde til den 20. Novbr. og, da paa dets sidste Dag, den 19de, endnu en Arving kom til, saa lod Eske Brok trække Lod om de udskiftede Arveparter, som bestode i Andele, saavel af Gods som af Gjældsbreve. Havde Arvingerne kunnet see, hvad Andelene virkeligt vare værd, vilde de sikkert have betakket sig for Lodtrækningen og foretrukket, at fragaa Arv og Gjæld, hvorved Eske Brok var kommen til at bløde ene; ved at gjøre Skiftet til et Hasardspil, handlede han i Tidens og den fra Hove udgaaede Aand, og han fik dem Alle til at gribe i Urnen. Da det var skeet, fremlagde han for hver enkelt Arving en Blanket til Underskrift, hvorved han eller hun forpligtede sig til, inden Pintsedag 1621, til Vejle at indsende Lister over de ham, eller hende, nu tilfaldne Gjældsbreve, tillige-

med samtlige disse Breve i indfriet Stand, saa at hver Forlover kunde faae sin Haand (ɔ: Underskrift) og sit Segl tilbage ved Fraklipning af Pergamentet. Yderligere bestemtes det, at Den, som ikke til Pintsedag 1621 havde indfriet hele den, hans Lod paahvilende Gjæld, skulde være forpligtet til at drage i ærligt Herberge som Indlagret, indtil hele Forpligtelsen var afviklet. — Med disse underskrevne Blanketter i sit Værge, var Eske Brok *in salvo* og Følgerne af gamle Eskes *high life* fordelte paa Hænder, som kunde taale det, hvis Loddernes Activer og Passiver vare nogenlunde afpassede efter hverandre. Denne Afpasning har imidlertid været en meget vanskelig Opgave for Skiftecommissairerne, og vi kunne ikke undres over, at den ikke blev heldigt løst. — Vi saae ovenfor, at der paa Mødets sidste Dag indfandt sig endnu en Arving, som completterede Forsamlingen. Det var Fru Sofie Ulfstand til Barsebæk[1]), siden A° 1616 Enke efter den rige og pragtsyge Claus Podebusk, om hvem vi hørte ved Kroningsfesten. Om hende kunde man ironisk sige, at hun kom i rette Tid til det Møde; hun trak nemlig Asdal og en stor Hob Gjældsbreve til Holstenere. Med sin bedste Villie til at holde sin skriftlige Forpligtelse, var hun ikke i Stand til at indfrie Brevene fra Eske Brok, som midlertidigt havde gjort Udlæg til dem, i Henhold til Arvingernes Forskrivninger; næste Aar var han altsaa nødt til, ved Tønne Friis til Hesselager som Fuldmægtig, at indstævne Fru Sofie Ulfstand for Herredagen, som dømte hende til at betale 24,000 Spd. af Otte Christoffers holstenske Gjæld, der altsaa havde ligget og ynglet under gamle Eskes Haand.

Fru Sofie maatte nu gjøre de yderste Anstrengelser, og

---

[1]) Da Hr. Anders Bille den 27de Maj 1617 var beordret til at taxere hendes skaanske Sædegaarde, var gamle Eske hendes tilforordnede Værge, medens de 2de Knud og Henrik Gyldenstjerne vare hendes tre Børns Værger.

det lykkedes hende at pantsætte et af Activerne, nemlig gamle Eskes Gaard paa Kjøbenhavns Kjøbmagergade, næst op til Otte Guldsmeds, for 10,000 Spd. (Dombog No. 28 Fol. 305 ff.). Dette Activ har altsaa været ualmindeligt godt, men endnu ikke tilstrækkeligt, hvorfor Fru Sofie yderligere maatte skille sig ved meget Jordegods[1]). Hendes Datter, der blev gift med Fredrik Ranzau, bragte denne en Gjæld paa 8534 Spd. 3 Mk. 6 Skill, som den 23. Marts 1635 afkrævedes ham for Kvota i gamle Eske Billes Gjæld (J. T.)[2]). Længe efter sin Død virkede altsaa gamle Eske til Fordærv, og det er ikke uinteressant at bemærke, hvorledes den ene af Kroningsfestens Matadorer, — vistnok imod sin Villie, sandsynligvis paa Grund af sin Villieløshed, — kom til at hidføre den andens Ruin, og, i Tilgift, hans Hustrus, ialtfald for en meget stor Del, thi Fru Sofie havde en Søn, Mourits Podebusk, der alene kunde fortære en stor Formue; men om ham vil der senere blive en Del at fortælle.

I de tvende *Eske Bille, Otte Christoffer* og *Niels Kaas* til Birkelse have vi nu, saa godt som Pladsen tillader det, faaet Paradigmer for dansk Adel i Decadence. Den Kortfattethed, hvortil dette Værks Plan tvinger, har ikke tilladt nogen udførlig Skildring af Misèren, saadan som man er vant til at kræve af paradigmatiske Skildringer, og man kunde derfor

---

[1]) I Geh. Ark. «Svenske Jordebøger No. 96 a. 20 b. haves en Instrux for Peter Bertelsen, dateret Malmø 1. April 1619, ifølge hvilken han paa Malmøs Vegne hos Kongen skal paatale, at Fru Sofie Ulfstand har ladet nedbryde sin Gaard der i Byen. Dette stred saavel imod Byens Privilegier af A°. 1414 som imod den Contract af A°. 1529, der blev sluttet imellem Skaanes Adel og Byens Magistrat, samt derhos imod forskjellige kgl. Befalinger om Adeliges Forpligtelse til at svare Skat og Tynge af deres Gaarde i Kjøbstæder. Fru Sofie synes herefter at have anet, strax efter Eske Billes Død, hvor lidet hun vilde blive beriget ved Arven efter ham.

[2]) Samtidigt fik Rentemestrene dog Tilhold om, ikke at trænge for stærkt ind paa Eske Billes Arvinger, naar de Fattige derved kunde komme til at lide, NB. dem i Mariager Len. (Sjæll. Tegn. No. 25 Fol. 431).

mene, at Decadencen ikke behøvede at være almindelig og farlig, fordi der opstilledes et Par Typer i en Indledning til Decadencens Historie. Derfor, og for at begge Eske Bille kunne komme til at staa i nogenlunde rigtigt Forhold til deres Samtid, skulle vi nævne en lille Række af danske Herremænd, hvis Gods, enten helt eller delvis, i den her til Baggrund brugte Periode gik over paa deres holstenske Standsfællers Hænder: *Hans Lindenov* til Ørslev; *Otte Banner* til Løgismose og Lindholm[1]); *Gert Bryske* til Isgaard[2]); *Falk Gjø* Falksen til Bratskov, gift med Fru Helvig Brahe, havde inden A°. 1623 en holstensk Gjæld paa 40,690 Spd.[3]); *Jacob Lykke* til Estvadgaard og Tanderupgaard drev det til c. 47,000 Spd.s Gjæld; *Falk Brahe* til Pederstrup[4]); *Franz Due* Jørgensen til Oxholm; *Hans Lykke* og *Iver Lykke* til Eskjær; *Hans* og *Fredrik Markdanner* til Vejtlevgaard og Langesø ved Odense; *Truid Bryske* til Haraldskjær; *Anders Friis* til Krabbesholm og, vistnok den ynkværdigste af Alle, *Fredrik Munk* til Krogsgaard, Hvalsø m. m.[5]) Disse ere blot de mest fremtrædende af den meget lange Række, der lader sig uddrage af Rigens Dombøger;

---

[1]) Svigersøn af Niels Bildt til Ravnholt; det var især Cautioner for Otte Christoffer, der ruinerede ham.

[2]) Hans Gods opslugtes af Heinrich v. d. Wisch til Glasau, en Mand, der brugte sine Penge saa flinkt, at han havde Margaard i Pant for 24,000 Spd., paa samme Tid som Halvdelen af Basnæs og Fjerdedelen af Møllerup; hans Søn Adolf Filip ejede A°. 1630 hele Krabbesholm.

[3]) Denne Falk Gjø var Broder til gamle Eske Billes Fru Helvig; ifølge Sjæll. Tegn. No. 24 Fol. 500 gjorde han A°. 1631 Fordring paa hendes Morgengavebrev, der var udtaget af Gunderslevholms Brevkiste og ført til Norge.

[4]) Født $^{1}/_{11}$ 1581; Søn af Astronomen Tyge Brahes Broder, den berømmelige Rigsraad Axel Brahe til Elved, under hvis Commando han i Kalmarkrigen red under sjællandske Fane; inden A°. 1618 kom han ogsaa af med sin Frues, Anna Galts Livgeding, Orebygaard, og deres store, kostbare Samling af Smykker, over hvilke der haves en meget oplysende Fortegnelse.

[5]) Jvfr. hermed C. T. Engelstofts Ytringer i Hist. Tidskr. IV. 5 Bd. 158 ff.

naar man har seet den og derigjennem forvisset sig om Decadencens epidemiske Karakter, spørger man undrende, hvorfor Regjeringen ikke greb kraftigere ind, naar den, som vitterligt er, baade directe og indirecte var gjort opmærksom paa Ondet. Af indgribende præventive Forholdsregler i Aarhundredets første Fjerdedel finde vi kun et kgl. Mandat af 1. Juli 1610, hvorved 25 Aars Alderen blev sat som Betingelse for, at danske Adelsmænds Løfter udenfor Riget skulde være bindende, og saa de Forordninger om Gjælds- og Omslags-Sager, der udgik 4. Juli 1616 og 1. Juli 1623, men som endnu mindre end hint Mandat toge det Onde, de vilde afhjælpe, ved Roden [1]). At udrydde dette var ogsaa meget vanskeligt. Vilde man i Danmark sagsøge en holstensk Adelsmand for Aager, afviste denne Stævningen, fordi han ikke havde hjemme i Danmark og hverken behøvede at adlyde dets Love eller dets Regjering. Paa Herredagen A°. 1630 udtalte Jørgen v. Ahlefeld dette med rene Ord, saaledes: «— — — *Demnach ich vernommen, dasz mein geliebter Vater, Cay v. Ahlefeld* [2]), *königl. holsteinischer Landrath und Amtmann auf Flensburg, allhie gerufen und gerichtlich belanget werden soll, so befinde ich gleich wol nicht, dasz er hieselbst dienstpflichtig, alldieweilen er nicht im Reich Dennemarchen, sondern im Fürstenthum*

[1]) Hertil kan føjes (efter Joh. Heinr. Schlegels tydske Udgave af Slanges Chr. IV., Kjbhvn. og Leipzig A°. 1757), at det først den 18de Febr. 1624 tillodes Abraham von Tangelo, muligvis en i Kjøbenhavn bosat Nederlænder, at holde en privilegeret Vexelbank. I Henhold til Forordning 4. Juli 1616 var der da nyligt i Kjbhvn. indrettet et Gjældsfængsel, hvori Adelspersoner, som havde bragt deres Forlovere i Forlegenhed, kunde hensættes, imod at Creditorerne betalte Forstanderen 16 Skilling ugenligt for Fangens Bespisning og Bevogtning; men de mange ovenfor nævnte Indlagringssteder, der sees at have været i Brug efter deu Tid, tyde paa, at denne Fængselsindretning ikke har havt lang Levetid. (Sjæll. T. No. 18).

[2]) til Mehlbek.

Sleswig Holstein gesessen ist — — —»[1]). Denne Ladning turde Jørgen ustraffet affyre i Herredagens Øjne, skjøndt Cay v. Ahlefeld factisk ejede adskilligt dansk Gods, fordi denne ikke kaldte sig til det, men med Rette kunde skyde sig ind under sit slesvig-holstenske Domicil, under slesvig-holstensk Lov og Ret. For Danske var der dengang ikke noget særligt paafaldende heri, thi i selve det lille Rige raadede jo forskjellige Love: Fra jydsk til sjællandsk Lov var det A°. 1630 saa vanskeligt at gjøre Overgang, at Kongen maatte bede den da afgaaende sjællandske Landsdommer, Jacob Ulfeld, om en Stund at forrette Embedet for den tilgaaende Landsdommer, Jacob Seefeld, «der ej skal være videre kyndig i Sjællandske Lov»[2]). Man lod følgeligt det alt forkvaklende Forhold bestaa, saa længe Holstenerne ikke gjorde sig officielt gjældende som danske Herremænd. Først naar de, som f. Ex. den meget driftige, holstenske Pengemand, Claus v. Buchwald, der efter «tydske Krig» var saa uklog, at kalde sig «til Krogsgaard», officielt opgave deres oprindelige Hjemthings Beskyttelse, kunde den danske Lov og Herredagen ramme dem, og A°. 1630 fik Poul Skinkel til Østrup nysnævnte Claus v. Buchwald dømt til at have forbrudt 4000 Spd., som han havde udlaant til 9 pro Cent; men den samme Herredag kunde ikke dømme Claus v. Buchwalds Enke til at miste 7000 Spd., som hendes afdøde Mand havde laant Steen Rodsteen til Lerbek, skjøndt denne beviste, at Claus havde taget 8 pro Cent Rente; thi Enken, Fru Dorette v. Buchwald, havde gjort gjældende, at hun havde holstensk Domicil.

Lidet eller intet nyttede det, at Kongen udstedte Forordninger om Gjæld og Rente i *sin* Del af Fyrstendømmerne,

[1]) I denne Tankegang og i disse Udtryk, som ere tagne af Rigens Dombog No. 33 Fol. 660 ff., og hvortil der haves adskillige Sidestykker, kunne nogenlunde fordomsfrie Danske næppe undgaa at se, hvad jeg andensteds har kaldet «den spirende Slesvig-Holsteinisme.»

[2]) Sjæll. Tegn. No. 24 Fol. 401.

thi de rige Herrer dér havde ikke svært ved at skifte Landsherrer og dermed Forum, alt som det convenerede dem, og for danske Adelsmænd var det selvfølgeligt baade dyrt og misligt, at søge d'Hrr. ved deres Hjemthing. Den ovennævnte Falk Gjø til Bratskov vovede det A°. 1625; han var ogsaa trukket svært op af sine holstenske Creditorer [1]); men at han fik andet Udbytte deraf, end nye Udgifter, er ikke sandsynligt, naar man tør dømme efter hans fortsatte miserable Stilling med en holstensk Gjæld paa over 50,000 Spd.

Ofte sikrede de holstenske Laangivere sig ved, at lade deres Ofre underskrive højtidelige Forpligtelser til at tie stille med den høje Rente, de maatte betale (jvfr. Rgs. Dbg. Nr. 36 Fol. 729), og dette, i Forening med deres Skyden sig ind under det holstenske Domicil, samt principielle Fortielse af dansk Godseje, forklarer os en Hovedgrund til, at disse Forhold ere saa lidet almindeligt kjendte. Dertil kommer, at man ikke fra det Gods, en dansk Herremand paa hin Tid skrev sig «til», tør slutte, at han virkelig var Ejer af samme. Allerede naar flere Sønner arvede deres Fader, som kun efterlod dem *et* Gods, see vi dem alle skrive sig «til» det samme. Enhver Part i en Gaard hjemlede Parthaveren Ret til at kalde sig «til» den, hvad vi ovenfor saae med gamle Eskes Ret til Asdal; altsaa kunde Panthaverne kalde sig «til» deres Hypothek, og det uden derved at forringe den oprindelige Ejers Ret til samme Titel, selv om han kun ejede en eneste Mursten, en eneste Gravtue af sit fordums Herresæde. Vi ville længere fremme komme til at see adskillige Exempler paa dette meget forvirrende Forhold, som bl. a. er Skyld i, at man har antaget Adelen i Christian den 4des Tid for at være saa meget rig, at man har ment, med

---

[1]) Jydske Tegn. $^{17}/_{3}$ 1625; Rigens Dombog Nr. 29 Folio 329; hans Creditorer nævnes sammesteds Folio 238. Dombog Nr. 32 har ogsaa mange Oplysninger om ham.

Rette at turde bebrejde den Uvillighed til at begynde de Krige, Kongen ønskede at føre.

Rigsraadets Svar af 27. April 1604 paa Kongens Proposition om, at begynde Krig med Sverig, er visselig saa sandt, som en almindelig Udtalelse kan være; det hed deri: «Adelen er forarmet og skylder mange Penge til Holsten, som den, i Tilfælde af Krig maa vente at faae opsagte, hvorved den da vil komme udi højeste Nød» (Egh. Br. I. 8).

De tomme Titlers Tid oprandt først med Enevælden, men den havde sit Forbillede i Adelens Decadenceperiode, da man, for at vedligeholde et tomt Skin, kaldte sig «til», hvad man ikke ejede. Dette tilsyneladende saa uskyldige Bedrag, «der ikke gjorde nogen Moders Sjæl Fortræd», har hævnet sig haardt paa sine Ophavsmænd som medvirkende Factor i den højst ugunstige Dom, vore fleste Historieskrivere fra den ældre Tid have fældet over den vanslægtede, pengepugende, rige Adel[1]), der hjerteløst satte ethvert patriotisk Hensyn til Side, naar det vilde koste den en Skilling, at tage det.

Sandhed er det, at Kongen havde sin uhyre rige Fru Moders velfyldte Kasse at tage til, naar han havde udtømt sit Lands Skatteevne, og Sundtoldens Guldgrube af en og anden Grund gav mindre Udbytte; Danmarks Adel havde derimod intet, der i fjerneste Maade kunde lignes ved disse Herligheder; til at soutenere sine Stands-Prærogativer i det vilde Kapløb med Kongedømmets Pragtudfoldning, havde den sine gjældbetyngede Godser, hvis Bønder drev Agrene som deres Fædre og som sjældent kunde svare Herskabet Skyld og Tynge nogenlunde regelmæssigt; selve Herremanden var i Reglen opdragen i Udlandet, hvor han

[1]) Længe, ja fra Enevældens Indførelse til den nyeste Tid, har man betragtet det som «historisk vist», at Christian den 4des Adel ejede to Trediedele af Danmark, men Kr. Erslev har i «Konge og Lensmand» (især Side 186) bevist, at «de to Trediedele af Landet (64,5 p. Ct.) var paa Regnskab» i det 17de Aarhundredes første Aar.

var bleven halvlærd og klog paa Himlen, men havde mistet alt Begreb om Dyrkningen af den fædrene Jord og om Kvægavlen, som naturligvis var og blev hans væsenligste Indtægtskilde. Naar saa de trange Tider kom, naar Kongen og hans Regjering paalagde Borgerne og de faa Selvejere den ene Skat efter den anden, medens de under allehaande Paaskud afkrævede Adelen «frivillige» Bidrag til Statsfornødenhederne, saa havde denne danske Adel intet andet at gjøre, end «tryglende, med Hat i Haand, at vandre op og ned ad Kiels Gader», for at finde den barmhjertige holstenske Adelsmand, til hvem den kunde fraskrive sig Arv og Odel, Gods og nedarvet Ret, og kun altfor ofte det, som er mere værd, end alle slige Herligheder.

Bille-Ættens, og, i det hele, den gamle, danske Adels Decadence-Periodes Historie er hermed indledet. Kun en stærk national Strømning i Folket kunde have tilført de gamle Stammer den Næring, de behøvede for at bære megen og rig Frugt; men i de fleste af Statsstyrelsens Grene blev det fremmede Væsen dominerende, og Rivaliteten mellem Sverig og Danmark drog dettes Opmærksomhed bort fra dets naturlige Fjende, der endog opnaaede at blive betragtet som dets paalideligste Ven.

Naar man har sagt[1]), at Krig fremkalder et Folks bedste Kræfter, saa turde dette Udtryk trænge til en Modifikation, thi ikke enhver Krig har denne tryllende Evne til, at lade Folk glemme alle Hensyn overfor det store, til Landets Frelse fra at komme under fremmed Herskab. Kalmarkrigen var langt mindre Folkets, end den var Kongens Sag. Folkets Repræsentanter, Adelsmændene, gjorde under den tilvisse deres Skyldighed som kgl. Majestæts Mænd og

---

[1]) Et Sted i N. M. Petersens Danske Literaturhistorie 3 Bind 11, hvor det hedder: «Krigerhæder, der har en vidunderlig Kraft til at vække alt, hvad der lever i Folket» kan ganske vel forsvares efter Ordlyd og Mening; det er et heraf afledet, mere almindeligt Udtryk, som trænger til Begrændsning.

Tjenere; men Mod og Selvopofrelse paa Valpladsen er endnu ikke det bedste, som en Krig kan fremkalde i et Folk. *Den* Krig og den *der*fra stammende Nationalfølelse tilførte de gamle Stammer kun et Minimum af Kraft, saa at de kun kom til at bære faa Frugter. Christian den 4des Velmagtstid blev for dem som en af de Hvilestunder, alle Frugttræer behøve: Saa længe disse blot bære nogen, om end aldrig saa lidt, god Frugt, vil ingen fornuftig Husbonde opgive dem, men stole paa, at med Tid kommer Raad og — en Fylde af de bedste Frugter.

Tillæg.

Bemærkninger om Pengeforholdene i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede.

Naar vi ovenfor have kaldet den Sum af 15,000 Spd., som Kongen laante af «Fru Moder» til Kroningen, en stor Sum; naar vi kalde Kongens aarlige Gjennemsnitsindtægt af Netto 213,000 Spd. (Rentek. Ark. Medd. 1872 S. 92) en meget stor Sum; og naar vi endelig kalde den Skat af c. 3 Millioner Spd., som «Fru Moder» opsparede i de 43 Aar, hvori hun som Enke nød sit lolland-falsterske Livgeding, for en uhyre stor Sum, der gjorde hende til sin Tids rigeste Dronning — saa kunne disse Tal ikke være synderligt imponerende for Nutidslæsere, thi de anlægge uvilkaarligt en urigtig Maalestok, idet de paa Datiden overføre vor Tids Varepriser, beregnede i Kronemønt, og glemme hvor «rare» Pengene vare.

At finde det Tal, med hvilket Datidens Pengesummer bør multipliceres, for at den uvilkaarligt anlagte Maalestok ikke skal blive totalt misvisende, er ikke nogen ganske let og ligefrem Sag; man skulde synes, at Bestemmelsen af Priser for et saa constant Begreb som en Tønde Hartkorn maatte være den slagne Vej til at finde hint Tal, men det kan ikke forholde sig saaledes, naar man derved naaer et Tal, som er urimeligt stort i Forhold til det, som naaes ad andre Veje. Gjennemsnitsprisen for 1 Td. Hartkorn kan i hele Christian d. 4des Tid sættes til omtrent 50 Spd. (En meget lang Række af Citater fra Rigens Dombøger fra Chr. IV.s

Tid beviser Rigtigheden heraf. Da vi i det følgende ofte ville faae Lejlighed til at nævne slige Bevissteder, udelades de her. — Iøvrigt kan henvises til Arent Berntsens: Danmarks og Norges Fructbar Herlighed, hvoraf dette Gjennemsnitstal ogsaa lader sig udlede.) I 1870'erne kostede 1 dansk Tønde Hartkorn c. 10,000 Kroner; i A°. 1885 c. 6000 Kroner. For Nutidslæseres Bevidsthed vil Prisen for 1 Tønde Hartkorn derfor uvilkaarligt staa som circa 8000 Kroner, og naar man engang glemmer, at 1 Krone er lig $^1/_2$ Rigsdaler og 1 Rigsdaler lig $^1/_2$ Speciedaler, saa kan man komme til et saa urimeligt Resultat som det, at man nu har maattet give 160 Gange mere for 1 Td. Hartk., end i det 17de Aarhundreds første Halvdel; selv om man bemærker Forskjellen imellem 1 Krone og 1 Speciedaler, saa bliver det dog urimeligt at sætte Tallet 40 som Multiplicator for *hin* Tids Pris, for at faae at see, hvad denne har at betyde i *vor* Tids Forestillingskreds, thi andre Varers daværende Priser komme de tilsvarende nugjældende langt nærmere. — Naar vi f. Ex. af Christian den 4des og Eske Broks Kalenderoptegnelser see, at begge de Herrer A°. 1608 betalte deres Rytterstøvler med 3 à 4 Spd. (A°. 1629 betalte Kongen 4 Spd. for et Par Støvler, han lod gjøre i Slesvig, og lige saa meget for et Par, han lod gjøre i Kiel; men Marcus i Danmark fik kun 3 Spd.), lig 12 à 16 Kroner, og deres Sko med $^3/_4$ Spd. eller 3 Kroner (Det var den samme Pris, som A°. 1628 stipuleredes i Skaane for hvert Par Soldatersko, skjøndt Bestillingen omfattede 500 Par. — For 1 Par Sko til Kongens ældste Søn, Prinds Christian, betaltes 1 Spd. — Mærkeligt er det, at man i Aaret 1624 har kunnet faae «en Ris Papir» for 3 Spd. Fru Tale Rosenkrands legerede nemlig 50 Sletdaler til Aalborg Skole; for deres Rente, altsaa 3 Spd., skulde aarlig en Ris Papir uddeles til Skolens Disciple. (Regesta II. under 24. Maj 1624)), medens saadanne Støvler og Sko i vor Tid vilde koste resp. 25 à 30 og 6 à 8 Kroner, saa bliver Converteringstallet for den Vare kun lidt over 2, og det samme Tal finde vi ved at sammenligne Priserne for en Tønde godt dansk Øl, som dengang kostede 2 Spd. eller 8 Kr., med dens nuværende Gjennemsnitspris, der kan sættes til 16 Kr.

Kjødpriserne vare dengang for variable til, at vi tør bruge dem som Udgangspunkter: En Oxe kostede A°. 1612 (i Krigstid)

kun 3 à 5 Spd., men A°. 1629 (lige efter Krigen): 15 Spd. — Kornpriserne fluctuerede endnu stærkere. — Sukker var noget mere constant, omtrent 1/4 Spd. for Pundet. En Tønde Smør kostede A°. 1612 i Randers 15 Spd. eller 60 Kr., men disse Varers Værdi afhænger for meget af Kvaliteten til, at vi tør lægge deres Priser til Grund for noget Regnestykke, da vi selvfølgeligt ikke kunne stikke nogen Prøve i *det* Smør, som dengang kostede 15 Spd. — Derimod lod maaskee Kostpenge for en jævn Mand udenfor Bondestanden sig bruge til vor Hensigt, og de synes gjennemsnitligt at have været c. 3 Spd. maanedligt for Slotsfogeder af laveste Grad, f. Ex. paa Skanderborg Ladegaard, en Stilling, der A°. 1624 lønnedes med 20 Spd. aarligt extra. Den 4. Decbr. 1594 tillodes det Bornholms Lensherre, Hans Lindenov, at holde en Præst, en Bartskjærer og en Rettermand paa Hammershus og at lønne dem med resp. 20, 22 og 20 Spd. *aarligt!* (Regesta II.)

En Ladegaardsfoged vilde *nu* faae c. 1 Krone daglig, eller 30 Kr. maanedlig, hvilket er imellem 2 og 3 Gange saa meget som dengang. Dette stemmer med Antagelsen i D. Mag. 4. 155 og Nyt hist. Tidssk. II. 4 Bd. 228, hvor der siges, at man paa Christian d. 4des Tid fik imellem dobbelt og tredobbelt for sine Penge, imod hvad man nuomstunder faaer, (I Hist. Tidskr. III. 6. Bd. 576 ff. har E. Madsen paavist, at den Tids svenske Rigsdaler var lig 8 Kroner dansk Nutidsmynt) men hvad Hartkornet angaar, gjælder det sandelig ikke. Varepriserne ere jo nemlig afhængige af Efterspørgslen, og da Uadelige hverken kunde kjøbe Krongods eller adeligt Gods (Danske Adelsbreve Fasc. 17 Nr. 59 er et godt Bevis herfor. Den 28. Decbr. 1624 klager Hr. Albert Skeel paa Riberhus over, at Varde Borgere for 2 Aar siden havde begyndt at tilkjøbe sig frit Adelsgods af Niels Harbou, Mogens Kaas og Niels Krag m. Fl., altsaa ikke blot af den ganske ringe Adel), saa forstaa vi let, hvorfor det maatte staa i lav Pris: Hartkornet var i forsvindende ringe Grad Gjenstand for Omsætning, da Markedet var saa yderst begrændset. Multiplicere vi nu det fundne Converteringstal: 2 1/2 med 4, for at gjøre Spdaler til Krone, see vi, at hin Tids Priser, udtrykte

i Spd., ved at multipliceres med 10 give os den Pris i Kroner, som passer til vor Tids Forestillinger.

Fru Moders Laan til Kongens Kroningsfest bliver altsaa 150,000 Kr., Kongens aarlige Netto-Gjennemsnitsindtægt 2,130,000 Kr. og Fru Moders Formue 30 Millioner Kroner. Naar vi saa faae den Oplysning af Eske Brok, at han betalte 9 Spd. for en Sabel, 10 Spd. for en menig Rytters Harnisk, (Hans egen Rustning, som han A°. 1612 havde ladet en Franskmand forarbejde, kostede 60 Spd.) 6 Spd. for en lang Bøsse og 3 Spd. for en Soldatermusket, saa faae vi en Maalestok for den Byrde, hvormed Rostjenesten og i det hele Hærholdet tyngede paa Adelen. Hestene vare selvfølgeligt til meget forskjellige Priser; de billigste, vi have seet omtalte, vare de fem brune Heste, som A°. 1620 vurderedes for Fru Edel Ulfeld, og som, alle fem tilsammentagne, kun skulde koste 61 Spd., («Den lille sorte Hest», som Eske Brok A°. 1613 handlede om à 12 Spd., har sagtens været en Pony.) men dertil bemærkes udtrykkelig, at de vare «noget gamle»; dog vare de næppe fra samme Aar som hendes «Brudevogn», der ved samme Lejlighed vurderedes til 32 Spd. med den Bemærkning, at hver Spd. var 5 Mark værd.

Speciedaleren var ellers fra 1596 til 1618 delt i 4 Mark, eller i 64 Skilling til A°. 1602; (saa gik der 66 Skilling paa 1 Spd.) eller i 80 Skilling til A°. 1618, da der gik 20 og 21 Skilling paa 1 Mark. Halvanden Spd., eller 6 Rigsmark, eller 120 Skilling, kaldtes da 1 Sølvkrone, men A°. 1639 gik der 9 Rigsmark, eller 189 Skilling paa 1 Sølvkrone.

Christian den 4de maatte forholdsvis tidt lade den danske Mønt ændre, saavel i Metalcomposition som i Inddeling, dels fordi Falskmøntere havde travlt med at eftergjøre den, dels fordi de hanseatiske Financiers altid kunde finde og benytte sig af det mest saarbare Punkt i det danske Finanssystem. A°. 1608 blev Speciedaleren en Tid gjort til 34 à 35 lybske Skilling. Herved fremkom Begreberne «god» og «slet» Mønt, hvis indbyrdes Forhold næppe var constant. (I Eske Broks Dagbog for A°. 1613 d. 3. October haves en Post, der bestemmer Forholdet saaledes: Hos

Otte Guldsmed i Kjbhvn. betalte han 18 Spd. for 37 emaillerede Knapper med Demanter i Enden, «2 slette Mark for hver; var ialt 18 Rixdaller.» 18 Spd. = 74 slette Mark; men 18 Spd. gjaldt da 72 gode Mark. — Udtrykket «gode gamle Dalere» forekommer hyppigt i Modsætning til «slette Dalere».)

Guldmønt blev brugt, men mest i Skikkelse af Portugaløser, (som A°. 1639 gjaldt 21 Spd. 16 Skilling) og Rosenobler (der paa samme Tid gjaldt 4 Spd. 24 Skilling); den første var en portugisisk, den anden en engelsk Guldmønt; endelig havde man den ungerske Guld-Gylden à 7 Rigsmark. Et Lod forarbejdet Guld stod A°. 1613 i en Pris af 6 Spd. — Guldmønterne gik mest som Faddergaver og lignende Foræringer; derhos som Lægehonorar, f. Ex. da Eske Brok i A°. 1613 betalte 4 Rosenobler for «nogle Lægebesøg»; derimod gav han Doctor Lucas 10 Spd. for et enkelt Besøg paa 6 Dages Varighed. — I denne Forbindelse skulle vi endnu omtale, at Eske Brok, formodenligt inden han drog ud i Kalmarkrigen, lod sig og sin Familie portraitere i Aarhus, hvorfor han A°. 1612 betalte Maleren 48 Spd. At dømme herefter, indtog Kunsten ingen misundelsesværdig Stilling i Pragtsygens Tidsalder, og hermed stemmer det, at Kongens Sanger Nicolai kun fik en Aarsløn af 60 Spd., kun 10 Spd. mere end de kgl. Instrumentister; dog kan det vel være, at Kongens store Kjærlighed til Musik og anden Kunst ofte har ladet ham yde sine talrige Kunstnere Extra-Tillæg, som oversteg den reglementerede Lønning.

RIGSRAAD
HR. CLAUS BILLES EFTERKOMMERE.

Søn af Steen Basse Bille: Rigsraad **Claus Bille** († 1558) til Lyngbygaard, gift Ao. [illegible]

- Margrete f. 1525 ⊙ Christoffer Lindenov
- Beate f. 1526 † 1605 ⊙ Otte Brahe
- **Steen** til Vandos f. 1527 † 1586 ⊙ 1559 Kirsten Lindenov
  - **Claus** til Vandos f. 1575 ⊙ 1604 Ingeborg Parsberg
    - En Dødfødt
    - Elisabet f. 1608 † 1628 ⊙ 1624 Hans Barnekov til Vidskøfle
    - Regitse f. 1609 † 1672 ⊙ 1636 Staller Kaas
  - Elisabet f. 1576 (7) † 1656 ⊙ 1602 Sigvard Bek
  - **Anders** til Rosendal R. RR. f. 1580 † 1633 ⊙ Karen Henriksdatter.
    - Steen † tidligt?
    - Kirsten Andersdatter
    - **Steen Andersen** f. ? 1624 † 5/5 1698 ⊙ 10/8 1659 Karen Mandix ⊙ 2 Rebekka Elisabet Poppe
      - Stamfader for den Ao. 1679 nobiliterede, nu blomstrende Linie, der faaer sin særlige Stamtavle.
- Sidsel f. 1528 † 1580 ⊙ Just Høg til Vang
- Sofie f. 1529 † 1587 ⊙ 1550 Malte Sehested
- **Jens** f. 1530 † 1575 ⊙ 1559 Karen Rønnov
  - Claus f. 1560 † 1600 ⊙ 1595 Lisbet Spegel
  - Anna f. 1564 † 164o ⊙ 1584 Ejler Brokkenhus
  - **Steen** til Billesholm f. 1565 † 1629 ⊙ 1597 Rigborg Lindenov
    - Jens til Billesholm f. 1599 † 16 ⊙ 162. Sofie Tott
    - **Hans** til Jungetgaard f. 1601 † 1672 ⊙ Kirsten Lunge ⊙ 2 Beate Gjø
      - Kirsten f. 1637 † 1704 ⊙ 1662 Otte Skeel
      - Birte † ugift
      - **Steen** ⊙ Mette Sehested
        - Hans † 1710 Capitain
        - Axel
        - Jørgen til Ellinggaard † 1736 ⊙ Ida Rodsten
    - Karen † 1627 i Ystad
    - Rigborg ⊙ Ejler Holk til Gjedsøholm
  - Ejler f. 1566 †
  - Jens f. 1596 † ung
  - Elsebe f. 1597 † 1597
  - Vinti[illegible] f. [illegible] ⊙ [illegible] Gr[illegible]

lit : til Orientering).

Fru Lisbet Ulfstand († 1540)

	Birgitte	Erik	Maren	Lisbet
	f. 1534	f. 1535	f. 1537	f. 1540
	⊙ Christoffer Galde	† ung	⊙ 1557 Laurits Skram til Hastrup	⊙ Jens Ulfstand til Vemmetofte

Jens	Markus	Erik til	Elisabet	Lisbet	Birgitte	Henning
Valbygd.	til Hvidkilde	Rønnovsholm	f. 1571	f. 1572	f. 1574	til Vreilev
† 1617	f. 1568 † 1631	f. 1570	† ung	† 1633	† 1640	f. 1575
⊙ 1595	⊙ Susanne	† 1600		ugift	ugift	† 1615
line Jul	Brokkenhus	⊙ 1596				⊙ 1597
incens-	1594.	Mette				Sofie
datter		Banner				Munk

Elsebe	Steen	Ove	Rønnov	Karen	Ejler til	Jens	Anders til	Jens. Jørgen. Anna. Karen. Dorette. (alle † unge og ugifte)
f. 1602	† ung	†1626?	til Sandbygaard	f. 1598	Nakkebølle	f. 1598	Damsbo	
† 1630			f. 1608	†	f. 1604	†1627?	R. R R og	
			† 1657	⊙1626	† 1649		Rigsmarsk	
			⊙ [1] Lisbet Krabbe	Falk Gjø	ugift		f. 1600	
			⊙ [2] Anna Hondorf				† 1657	
							⊙ 1628 Sofie Rosenkrands	

7 Børn, der alle † unge og ugifte	Erik til Løgismose	Mette	Jakob	Henrik	Sofie	Lisbet	Pernille	Karen
	f. 1629	f. 16	f. 1631	f.	f. 1634	f. 1639 $^{12}/_{11}$	f. 1640	f. 1642
	† 1656	† 1657	† 1657	† 1658	† 1699	† 1714 $^{7}/_{4}$	† 1684	† 1671
	⊙ 1653 Mette Rosenkrands	⊙ 1652 Nils Krabbe	ugift	Ritmester ugift	⊙ 1655 Mogens Rosenkrands	⊙ 1662 $^{4}/_{5}$ Jørgen Skeel	⊙ 1662 Børge Trolle	⊙ 1661 Steen Bille til Tirsbæk

Anders til Løgismose	Erik
f. 1655 † 1694	† lille
⊙ 1682 Birte Margrete Bjelke	

Edele Sofie	Erik
f. 1684 † 1706	f. $^{17}/_{9}$ 1686 † 1717
⊙ Johan Schønbach, Amtmand i Kalundborg	Capitain i Trondhjem. Ugift

A. Steen Bille (Clausens) Børn.

A. 1. Claus Bille til Vandos.

Naar man fra det amagerflade, skovløse Land, gjennem hvilket Helge Aa gjør sine sidste forvredne Anstrengelser for at komme ud i Østersøen, rejser et Par Mil mod Nord og holder sig Øst for Aaen, saa forstaar man let, hvorfor Hr. Claus Bille c. A°. 1540 fraflyttede sin Æts gamle Herresæde dernede ved Aahus, Lyngsgaard eller Lyngbygaard ($1\frac{1}{4}$ Mil fra Bleginds Grændse og $\frac{1}{2}$ Mil fra Østersøen), og benyttede gunstige Forhold til at erhverve sig Raabeløv og Vandos, thi her findes ikke blot en skjøn Natur, men ogsaa mange andre Betingelser for fysisk Velvære, som Lyngby (eller Trolle-Lyngby, saakaldet for Modsætnings Skyld til Munke Lyngby, $\frac{3}{4}$ Mil Øst nordøst for Engelholm i Nørre Aasbo Herred) ganske maa savne. — Paa Rejsen (over det nuværende Christiansstad) møde vi først Raabeløv, hvis gamle, af en firkantet Vandgrav omgivne Byggetomt nu danner Midterpartiet i det nye Slots vidtløftige Have og Park, der har skjønne Udsigter gjennem tætte Løvskove til Raabeløv Sø og mere eller mindre skovbevoxede Bakker og Smaabjerge, blandt hvilke Balsbjerget med sin Kalksten og sin Drypstenshule øjnes tjernest ude. Fra Slotsparken forsømme

vi ikke at gjøre et kort Besøg i det granitbyggede Skovkapel, fordi dette rimeligvis er den eneste Bygning, som endnu er tilbage af Raabeløv fra Billernes Tid. Det bruges nu som Kornmagazin.

Fra Raabeløv til Vandos bliver Vejen noget lang for dem, der ikke ere kjendte med Forholdene; man rejser nærmest over Torsbro, hvis Krudtværk drives af Helge Aa, og saa mod Nord, langs med dennes Vestside; vi besee det Sted i Kvinge, hvor Steen Bille, Clausen, havde sit Glasværk (Hist. Tidsskr. V. 1. Bd. 488), og kjøre saa over Alm Aa ved Spanget op i den prægtige, gamle Skov, hvor det hvide Vandos med de underligt takkede Gavlpartier omsider præsenterer sig for Enden af en lang Allee af gamle Linde. Hvor gamle disse end ere, — og en Egegubbe i Parken skal maale sine 12 Alen i Omfang, — saa fortælle de os ikke stort om det Liv, som for 300 Aar siden førtes paa disse Steder, og for hvis Skyld vi besøge dem. Ikke engang Vandos Slot har fra hin Tid mere, end sine tykke Mursokler og slidte Vindeltrappesten; derfor maa Historikeren ty til de gamle Skrifter.

Ligtalen over Steen Bille, Clausen[1]), hvis Forf. stiler sin Fortale til «Erlig, Velbyrdig oc Gudfryctig Frue, Fru Kirstine Lindenov, Salige Steen Bildess til Vandaas effterleffuerske, sin gunstige Forderinde oc gode ven», meddeler selvfølgeligt en Oversigt over Afdødes Aner og hans vigtigste Livsmomenter, blandt hvilke vi mærke os, at han blev født paa Vandos den 14. Novbr. 1527; at han i den

---

[1]) Haves paa det store kgl. Bibl. i Kjbhvn. Dens Titel er: «En Predicken, som skede udi Erlig oc Velbyrdig Mands, Salige Sten Bildes Begraffuelsze i Helsingborrig den XVI. Dag February, Aar efter Guds byrd MDLXXXVI af Niels Michelsøn, wuerdige Guds ords Tjenere i Helsingborrig. Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard 1587.»

I Begravelsesaarets Tal er det sidste I glemt paa Titelbladet.

Bag paa dette Titelblad findes et Billevaaben, men *uden* Skjoldholder; derunder staar: «Steen Bilde til Vandaas.»

nordiske Syvaarskrig (1563—70) tjente som Fænrik i Skaanske Fane, da Svenskerne bragte den danske Hær i Klemme i Hulvejen, men at han ellers førte Gjøngerne og med dem foretog en særlig Expedition; at han efter Krigen blev Skaanes Landsdommer og fik Lenet Herrisvads Kloster[1]); at han levede paa 17de Aar med sin Hustru, uden at hun bar ham Livsfrugt, men at de saa fik «2 Sønner og 1 Datter, som endnu leve.» I de sidste 9 Aar var han meget plaget af Hoste, som endte med at tage Livet af ham ved Nivaa paa Sjælland, da han den 5. Januar 1586 var naaet saa langt paa sin Rejse til Kjøbenhavn[2]). — Heraf lader sig udregne, at det var i Aaret 1575, at man paa Vandos overraskedes ved den ældste Søns Fødsel. Han blev, som Skik var, kaldet *Claus* efter Farfaderen og arvede Hovedgodset Vandos efter Faderen, men, foruden disse Herligheder, synes han ikke at have arvet mange af disse to Mænds udmærkede Egenskaber. Der blev dog holdt Huslærer til ham[3]), og man skulde synes, at Faderens mangesidede Virksomhed, dels som Landsdommer og Lensherre, dels som Landmand og stor Industridrivende[4]), maatte have givet Sønnen rig Anledning til Vækkelse; men det kunde vel hænde, at den store Taalmodighed, for hvilken

---

[1]) Ifølge Sk. Reg. bestred han Landsdommer-Embedet, uden at faae noget Vederlag derfor, men han fritoges $^{14}/_{5}$ 1578 for at svare Afgift af Herrisvad Len, som han havde faaet $^{12}/_{5}$ 1576 imod deraf at svare 1000 gamle Daler og at stille «4 Gerustet».

[2]) Jvfr. C. Weekes: Claus Billes Optegnelser i D. Saml. II. 5. Bd. og Steen Billes Ligsten.

[3]) Ligtalen over Steen Bille.

[4]) Foruden det nævnte Kalkværk paa Balsbjerg ved Raabeløv og Glasværket i Kvinge, havde Steen Bille anlagt en Papirmølle «Klippen» ved Herrisvad. Her hentede hans Søstersøn Tyge Brahe Planen til det Papirværk, han indrettede sig paa Hveen, hvorfra Fredrik den 2den laante den Papirmager, som anlagde Værket ved Hvidøre. Steen Bille er saaledes Ophav til Strandvejens Papirværk ved Kjbhvn. (Se D. Mag. III. 1. Bd. 140).

Ligprædikanten roser Steen Bille, snart fik Ende overfor Børn, thi jo mere en Mand er udpræget dygtig udadtil, desto mere lægger Virksomheden ogsaa Beslag paa hans Taalmodighed, saa at det kommer til at skorte paa denne indadtil.

Der siges bl. a. om Steen: «Han var Ingen for god (ikke for høj, eller for fornem for Nogen); gjerne omgikkes han med de Lærde og havde synderlig Villie til at conferere og tale med dem. Fromme Guds Ords Tjenere holdt han i Agt og Ære og beviste dem mange Velgjerninger. De Andre kunde han intet fordrage. Mange fattige Studenter og Skolebørn skylde ham, at de kom frem; han gav gode Raad i retfærdige Sager. Han var gudfrygtig, from, lærd: og det var at ønske, at vi havde mange Adels Personer af det Slags.»

Igjennem denne Skildring mærker man en Karakter, hvis Faderglæde let har kunnet slaa over i Skuffelse, især naar de sidste Aars plagende Hoste kom til. En aandrig, jovial, livsglad Mand faaer snart nok af at see sit Hjem forvandlet til en Skolestue; saaledes forstaa vi, at den yngste Søn, Anders, næppe fik den mest elementære Børneopdragelse hjemme.

Paa Begravelsesdagen var Claus kun 11 Aar gammel og har altsaa havt adskillige Læreaar tilbage, men hvorledes de bleve nyttede, kunne vi ikkun gjætte os til ved at see hen til det store, fornemme Frændskab, der samledes om Steen Billes Baare i Helsingborgs Kirke, efter at det 10 Dage før havde været med til Peter Bille, Jørgensens, Jordfæstelse; det har uden Tvivl nok kunnet vise Moderen den rette Vej til Børnenes Optugtelse.

Som Datter af Anders Hansen Lindenov til Fobislet[1]) (i Sønder-) og Rørbæk (i Nørre Jylland), havde Fru Kirstine

---

[1]) De Benzonske Stamtavler i Geh. Ark. kalde Anders Johansen «til Sellerup» og hans Hustru Fru Margrete Lange.

bragt sin Husbond en ikke ringe Medgift af jydsk Landgods. Det var kun i sin Orden, at Steen Bille A°. 1574 sørgede for at skaffe sin eventuelle Enke et godt Enkesæde; i det Aar mageskiftede han Jordegods med Kronen, som, vistnok efter hans Ønske, kort forinden havde tilbyttet sig Næsbyholm for Gislumgaard fra Fru Abel Breide, Mikkel Hals's Enke (Sk. Reg. Fol. 68, 75). Det smukke Næsbyholm, paa Toppen af en Klippe, der skyder op af en Indsø c. 4 Mil S. for Malmø, var ved Steen Billes Død Fru Kirstens Patrimonium.

Om end Næsbyholms Tilliggende kunde være tilstrækkeligt til at give hende sorgfrit Udkomme, lod Regjeringen Fru Kirsten beholde Herrisvad Len, formodenligt som Anerkjendelse af hendes afdøde Husbonds Fortjenester; hun fik det dog ikke med den Fritagelse for at svare Afgift, som havde været Steen Bille indrømmet.

Som Enke var Fru Kirsten følgeligt saa velstaaende, at hun ikke blot kunde gjøre sin Husbonds Jordefærd saa pragtfuld som Tiden krævede det, men at hun ogsaa kunde lade udhugge den kostbare Ligsten, af hvilken vi her bringe en Afbildning, og som endnu er saa vel bevaret, at Kjendere kunne dechiffrere hvert eneste af de i Randen indhuggede Anevaabner. Kun en meget velhavende Enke har kunnet tillade sig Bekostningen af et saa kunstnerisk udført Arbejde[1]). Hun har da sikkert kunnet lade Indtægten af Vandos og

---

[1]) Ved den fotografiske Gjengivelse af det fortrinlige Monument over ham, der i sig forenede det bedste i to indbyrdes forskjellige Tidsaldere, og som derfor kan siges at danne en Bro over Kløften imellem de to Dele af Bille-Ættens Historie, maa vi her bemærke:

At Ligstenen er anbragt fast i Helsingborg Kirkes Gavl, strax tilvenstre for Hovedindgangen; den kan altsaa ikke flyttes.

At Lyset falder paa den fra et Kirkevindue, hvis Underkarm er højere end Stenens Overkant;

at derfor det nederste Parti af Billedet, især til højre Side, man blive mindre klart end det øvrige.

I Betragtning heraf maa Hoffotograf Dahlqvists og D'hrr. Pacht & Crones Arbejde højligen roses.

PS. CXVIII. VI LEFVE EN GVD SOM
HIELPER OC DEN HERRE HIELPE SOM
FRELSER AF DODEN. ROM. XIIII. HVAD
HELLER VI LEFVE ELLER VI DÖ
DA HORE VI HERREN TIL.

Raabeløv medgaa til sine Sønners Opdragelse og havt let ved selv at bestride sin eneste Datters. Denne Datter, som var født A°. 1576, blev opkaldt efter Farmoderen, Fru Elisabeth Ulfstand (Jens Holgersdatter af Glimminge), ligesom den yngste Søn, Anders, fik sin Morfars Navn. Da Jomfru Elisabeth (i Reglen kaldet Lisbet) var 26 Aar gammel, ægtede hun den 5. Septbr. 1602 den dygtige Rentemester, Sigvard Bek til Førslev, en velhavende Mand, der selv bekostede sit Bryllup i Kjøbenhavn. Hun og Moderen kom altsaa lige lidt til at tynge paa Hovedgodserne Vandos og Raabeløv, der omtrent ubeskaarne tilfaldt Sønnerne.

Til Claus's Ungdomsliv kjende vi ikke meget. Han var oppe i Tyverne A°. 1596, thi «Claus Bille, Steensen» var iblandt de Adelsmænd, som med deres Heste vare forskrevne til at forherlige Kroningsfesten (Kjbh. Dipl. IV. 737), hvis Ceremoniel iøvrigt bestemte ham og hans fynske Frænde, *Erik Bille*, til at frembære Mad for de skotske Ambassadører, (ibid. 742) Han kom ved den Lejlighed i mange Bekjendtskaber og blev Medcautionist for mindst et af de Laan, som hans Standsfæller stiftede hos den rige Konge og dennes endnu rigere Fru Moder (Sjæll. T. 24. Decbr. 1602). Han var altsaa tidligt inde paa den i Indledningen paaviste, farlige Vej til at ruinere sig, og det er tvivlsomt, om han fik nogen synderlig stor Medgift, da han som 30-aarig Mand, den 10. Juni 1604, ægtede Jomfru Ingeborg Parsberg[1]). Strax efter Brylluppet begyndte han at mageskifte med Kronen.

Eske Bille Jørgensen fik den 9. Marts 1605 Ordre til, som Lensherre paa Helsingborg, at afgive sit Skjøn om det første Godsbytte; den 14. Febr. 1610 søgte Claus det andet, hvorved han skilte sig af med Hovgaarden i Kvinge, som den 6. Septbr. s. A. optoges i Helsingborg Len af den

[1]) De Benzonske Stamtavler sige, at hun var Datter af Niels Parsberg til Sandbygaard og Fru Lisbet Sehested.

daværende Lensherre, hans Broder Anders (Sk. T.). Samtidigt hermed begyndte han A°. 1607 at cautionere for danske Standsfæller hos holstenske, og fra da af gik han rask fremad mod sin Ruin. Naar Claus Bille ikke desto mindre kunde holde det gaaende indtil A°. 1626, saa vidner det om, at hans Arvegods ikke har været ganske ringe, thi ikke alle hans mange Cautioner og deraf følgende Laan drejede sig om Smaasummer.

Det er vel umuligt nu at afgjøre, hvad der har ført Claus ind paa denne sørgelige Vej, men da han ikke vides at have været til Stadighed knyttet til Hoffet, er det rimeligt at søge Anledningen andensteds, end i den derfra udgaaede Pragtsyge; naar vi derfor gjennemgaa Navnene paa dem, han cautionerede for, og finde hans Frænde, unge Hans Lindenov til Ørslev som den Første, saa vaagner der en stærk Mistanke til denne mærkelige, berygtede Viking, med hvem vi derfor, og tillige af anden Grund, maa gjøre et flygtigt Bekjendtskab[1]).

Unge Hans Lindenovs Fader hed ogsaa Hans Lindenov til Ørslev, saa de ere lette at forvexle, da Kjendeordene ofte mangle ved deres Navne. Faderen var gift med Fru Elsebe Juel, og han havde Bornholms Len fra A°. 1594 til 1610, da han døde (Len og Lensmd.). Disse Forældre have vistnok været enige om at forkjæle deres Søn, thi denne voxede op til at blive en ligesaa egenraadig som ualmindelig stor og smuk Mand med Kæmpekræfter, der hverken kom ham selv eller Fædrelandet til Nytte; han var storslaaet ogsaa i sine Udskejelser, en af disse Naturer, hvis Nærhed kan blive meget farlig for svage Karakterer, især naar disse have Penge.

---

[1]) T. A. Becker har i «Orion» 2. Bd. 158 ff. givet en Skildring af ham, som vi her supplere med forskjellige Træk, der ere hentede af Rigens Dombøger. — Ørslev Kloster ligger Nord for Holstebro ved Limfjorden.

Gamle Hans Lindenov var i Aaret 1604 ikke blot svag overfor sin Kæmpesøn, men ogsaa saa svagelig, at han maatte ligge til Sengs; Sønnen boede ikke hjemme, men i Nærheden af den Gamle hos Borgmester Esbern Kofod. Byens unge Folk synes at have benyttet sig af Lensherrens Sygdom til at slaa sig rigtigt løs, thi en Aftenstund var en hel Bande af dem bleven overstadigt drukken, havde faaet fat i en Tromme og travede under døvende Støj gjennem Byen, uden at ænse de Bud fra Lensherren, der bad dem om at være rolige. Unge Hans Lindenov havde ogsaa været ude den Aften, og det var kanskee Trommeslagene, der lokkede ham til at gaa en Omvej med den Dreng, han havde til Følgesvend. Da han kom henimod den støjende Bande, saae han en af denne tage Fart, og der var ikke mere end netop Tid for Hans's Dreng til at rive en Enebærstage ud af nærmeste Gjærde, før end den Drukne var indenfor Hans Lindenovs Omraade; et Øjeblik efter væltede han sig paa Vejen og døde tredie Dagen efter af det Slag, Hans Lindenov havde givet ham med Stagen.

Bornholmerne vare frisindede Folk, som formodenligt ikke taalte saadan Overlast, og den syge Lensherre har nok maattet punge dygtigt ud, for at den Dræbtes Frænder ikke skulde klage ved Hove; men alligevel turde unge Hans ikke blive paa Øen; han maatte søge sit Udkomme først hos sine Frænder: Melkior Ulfstand til Axelvold, Ove Uggerup til Ovesholm, Tage Tott til Eriksholm og Claus Bille til Vandos; da han ikke fik nok hos dem, lod han dem cautionere for sig hos de holstenske Adelsmænd: Jørgen Sehested til Pardoel, Heinrich v. d. Wisch til Glasau og Casper Ranzau til Schmoel; desuden rejste han mindre Summer hos Gert Ranzau og hos nogle af de kjøbenhavnske Pengemænd, som fuskede Kongen og hans Fru Moder i Haandværket[1]).

[1]) F. Ex. Henrik Berner (Dombog Nr. 24 Fol. 184 og 320); Casper Stenbach (ibid. Fol. 248); Johan Schult (ibid. Fol. 249).

Da Forfaldstiden kom, var Fuglen fløjet og Forloverne dømtes til Betaling, Claus Bille saaledes til Tredieparten af de 6000 Spd., som Hans havde faaet hos Jørgen Sehested og Casper Ranzau, med det sædvanlige Tillæg af dobbelt Rente, Omkostninger, Rejse etc.[1]).

Hans Lindenov synes at have skrabet c. 20,000 Spd. sammen, og mindst en saadan Sum var ogsaa nødvendig til hans Forehavender: Han kjøbte Skibe og hyrede stor Besætning til dem, med hvilke han gjorde Farvandene usikre. Kong Christian drog endog Fordel af ham under Kalmarkrigen, da det gjaldt om at kue den svenske Handel i Østersøen; i April 1612 blev der udstedt «en kongelig Bevilling» for Hans Lindenov, formodenlig en Slags Kaperbrev, under hvis Beskyttelse Fribytteren kunde drive sin Forretning storstilet: Han holdt da en Lieutenant, Didrik van Føren, og næsten 50 Mand; gjorde Gilder ombord med Skraal og Skyden; lod for Spøg sine Kanoner skyde til Maals efter de Skibe, der kom indenfor hans Rækkevidde, selv om de ikke vare svenske, og naar Skipperne klagede, beroede det paa Omstændighederne, om Hans enten gav dem en lille Skilling til Vederlag for Skræk og Skade, eller han lod dem kjølhale; mødte han Skibe, som ikke vilde stryge deres Topsejl for ham, tvang han dem ved skarpe Skud til at lægge bi, og Skipperne til at komme over og betale en Rosenobel for hvert af de skarpe Skud. Gjorde Skipperen Indvendinger, kom han enten til at springe fra Raaen, eller til at skure Skibskjølen med sin Ryg. Det var ikke blot i aaben Sø, men ogsaa i Havnene, baade i Danzigs og endog Stockholms, at Hans drev sin Trafik, tilmed i den Periode, da Fredsforhandlingerne i Knærød vare i Gang; han skaffede sig der Respect ved at udsprede Fabler om, at han var Høvedsmand for et Forbund af 72 Søcapitainer, som havde det Formaal at erobre tyrkiske Skibe; i Forening med Chri-

[1]) Dombog Nr. 23 Fol. 304 og Nr. 24 Fol. 25.

stian den 4des Kaperbrev, som han næppe forsømte at fremvise, kunde hine Fabler nok give ham Anseelse af at staa i dansk Tjeneste, og Gustav Adolf lod virkeligt hans store Frækheder upaatalte. Til andre Tider brugte Hans sin Historie om de 72's Forbund for at lade Kong Christian vide, hvor lidet han behøvede at frygte for den kgl. Flaade. Men i Sommeren 1613 gik dette Uvæsen for vidt. Kongen lod ham anholde i Aalborg (J. T. 3. Septbr. 1613) og anklage for Herredagen, som Aº. 1615 dømte ham til livsvarigt Fængsel (Rgs. Dbg. Nr. 24 Fol. 100). Han sad ogsaa fast paa Kjbhvns Slot (Sjæll. T. 17. Jan. 1621), men kun til Aº. 1618, da Ove Gedde udrustedes til det ostindiske Tog; da søgte Hans Lindenov nemlig om at komme til at fare med ham, og Kongen bevilgede hans Ansøgning; men Aº. 1619 kom unge Hans af Dage ved Cap.

Saaledes var den Mand, for hvem Claus Bille cautionerede hos Holstenerne. Vi have alt hørt om nogle af de Pengetab, som derved paaførtes Herren til Vandos, men hvad Dombøgerne meddele i saa Henseende er vistnok kun en ringe Del, i hvert Fald ikke alt; det er imidlertid tilstrækkeligt til, at kunne se ham rutschende ned ad den danske Adels Skraaplan. Endnu i Marts 1608 var han ikke gleden længere ned ad den, end at han var anselig nok til med sin Underskrift at være med til Bekræftelsen af Thronfølgerens Valgact (Rigsraadshistorie 152), men saa kom Kalmarkrigen og gav ham Fart. Den medførte nemlig i Februar 1612 et overmægtigt Indfald af Svenske i Gjønge Herred, hvor Gryt Sogn, alsaa hele Omegnen af Vandos og navnlig dennes Ladegaard, Bæverød, var iblandt de nogle og tyve Sogne, der plyndredes og opbrændtes[1]). Dette Tab har uden Tvivl for Claus Bille været langt større, end at det kunde dækkes ved den Arvelod, som tilfaldt ham efter Moderen, — Fru

[1]) Nordin: Handlingar till Sveriges Krigshistorie og Svenskt statist.-hist.-topografiskt Lexicon: Wanås.

Kirsten Lindenov døde nemlig kort Tid efter Gustav Adolfs nysnævnte Indfald i Skaane, omtrent samtidigt med Dronning Anna Cathrine, — thi hans gamle Faster, Fru *Birgitte Bille*, der A°. 1581 var saa velhavende som Enke efter Christoffer Galle, at hun ejede en Gaard i Kjøbenhavns Snarens Kvarter [1]), var i Juli 1613 for gammel og affældig til længere at kunne bestyre Krongodset Ydernæs [2]), men hun blev ikke, hvad ellers havde været naturligt, optagen paa Vandos; Kongen maatte befale sin Lensmand paa Seglstrup i N. Jylland, Jørgen Friis til Krastrup, som iøvrigt var gift med en Datter af Fru Birgitte Bille, at tage sig af den gamle Dame [3]). Hvis der tilfaldt Claus Bille nogen Arv efter hans A°. 1612 afdøde, berømte Fætter, Rigsmarsk Steen Maltesen Sehested, saa har altsaa heller ikke den kunnet hjælpe. Denne Arv er tvivlsom, thi Steen Maltesens Enke, Fru Anna Brahe, overlevede ham, men den maa omtales, fordi Claus og Anders Bille, tilligemed deres Svoger, Rentemester Sigvard Bek, den 17. Juli 1610 modtoge den til dem udstedte Kvittering for Helne Kirke og Froste Herred, som Steen Maltesen afstod A°. 1608 [4]), og dette kan tyde paa et vist intimere Forhold imellem disse Søskendebørn.

I en halv Snes Aar efter Kalmarkrigen synes Claus Bille at have ført Kampen mod sin truende Ødelæggelse med nogen Energi. Han fik saaledes nedsat en Commission af fire regnskabskyndige Borgere i Landskrona for at undersøge og paakjende en formentlig opskruet Regning fra en

---

[1]) Kjbhvns Diplomatarium IV. 665. Registratur til Geh. Ark.s «Svenske Jordebøger» belærer os i Nr. 19 a. om, at hun ejede Gods i Ordoust, Stangenæs og Hvaler, der ligge Nord for Svinesund; hendes Fæstere vare i Alt 17 og ydede hende Afgift dels i Smør, Korn og Fisk, dels i Penge.

[2]) i Flakkebjerg Herred paa Sjælland.

[3]) Sjæll. og Jydske Tegn. V. for 24. Juli 1613.

[4]) Kr. Erslev: Len og Lensmænd S. 47 Anm. 5. Steen Maltesen var Søn af Fru Sofie Bille, Søster til Claus's Fader Steen Bille til Vandos.

af deres Medborgere (Sk. T. 13. Juli 1618), og med sin Nabo paa Sinklarsholm, Ridder Anders Sinklar, vovede han at trætte om deres Markeskjel (Sk. T. 14. Septbr. 1618); dengang havde han endnu Anseelse nok til at være med i den skaanske Adels Forsamling, som traf Bestemmelser om det nys anlagte Christiansstad (Sk. T. 15. og 16. Apr. 1618), og til at være Medtaxator af den i Krigen faldne Christian Barnckovs Gods (Sjæll. T. 13. Maj 1619), men de Midler, hvormed han holdt sig og den oppe, bleve mere og mere kunstige og farlige. — De skaanske Herremænd, der havde lidt saa forfærdeligt ved Gustav Adolfs Indfald i Gjønge Herred, behøvede selvfølgeligt megen Understøttelse af Regjeringen for at komme paa Fode igjen; men da Vandos ikke hørte til de afbrændte Herregaarde, ligger rimeligvis deri Forklaring af, at Claus Bille kun fik 600 Spd. til Laans af Kongen (Sjæll. T. 17. Octbr. 1623), og det skulde ikke hjælpe stort, naar mange af hans Bøndergaarde vare afbrændte og ude af Stand til at yde ham Afgift. Om han har faaet Hjælp af sine Nærmeste og da hvor stor, lader sig ikke paavise, men at det ikke kan have været tilstrækkeligt for ham, der altsaa er bleven nødt til at slide Brosten paa Kiels Gader, det er kun altfor sikkert. Bl. a. havde han før A°. 1622 laant 2000 Spd. hos Didrik Pogwisch paa de bekjendte, onde Vilkaar (Rgs. Dbg. Nr. 37 Fol. 722); de vare saa strenge, at Claus for Kongen beklagede sig over dem og udvirkede, at der blev nedsat en Commission (Sk. T. 22. Juli 1624), bestaaende af Tage Tott, Axel Ulfstand og Steen Bille til Billesholm, som indstillede, at Didrik Pogwisch burde tiltales for Aager og derfor ingen Betaling nyde, før end Kongen havde hørt begge Parter (Sk. T. 26. Novbr. 1624). Imidlertid havde andre Creditorer sat Claus Kniven paa Struben[1]), og han lod derfor i Slutningen af

[1]) F. Ex. Ove Urop og hans Svigersønner, Tage Tott til Eriksholm og Christoffer Ulfeld til Svendstrup. De to Sidstnævnte, som vare Rigs-

A°. 1624 sin Hustru rejse til Holsten for at skaffe Penge. Fru Ingeborg Parsberg havde først forklaret Claus Brokkenhus og Anders Friis sin Husbonds sørgelige Stilling og fortalt, at hun rejste i hans Ærinde; disse Mænd lod sig derover bevæge til at være hendes Forlovere, og mod deres Caution opnaaede hun den 22. Novbr. 1624 at faae 4000 Spd. til hos den samme Didrik Pogwisch, imod at give ham lovgyldigt Pant paa Vandos Hovedgaard og paa 4 Læster Hartkorn à 24 Tdr. som Hypothek for Gjælden, hvilket Pantebrev skulde udfærdiges paa Tydsk og under det forestaaende Kieler Omslag afleveres paa Laangiverens Residens, Petersdorf; i Aaret 1626 skulde der saa svares to Aars Rente af Capitalen, eller 840 Spd., samt et Afdrag paa 1500 Spd., hvilket Afdrag hun med sine Forlovere «uden Argelist eller Forhindring» lovede at lade fremsende i hvert af Aarene 1627, 28 og 29. Skulde dette Løfte, imod Forventning, ikke blive holdt, forpligtede de sig til at modtage Maning som rette Selvskyldnere og at holde Indlager efter Didrik Pogwisch's Tilsigelse (Rgs. Dbg. Nr. 39 A.).

Disse Betingelser vare ikke meget værre end dem, man nu engang var vant til hos Holstenerne, og Fru Ingeborg havde derfor Grund til at komme triumferende hjem med de mange Penge; men hendes Husbond, som var bleven holdt hjemme af hin Commission, eller af Hensyn til den Undersøgelse, som maatte følge af dens Indstilling, var slet ikke tilfreds med Laanebetingelserne; han havde gjort et dybt Indblik i den gamle Sandhed: «Hvo sig klæder i Laan er snart afklædt». Kongen havde nemlig ikke godkjendt

---

raader, udvirkede hos Vicekongen, Prinds Christian, Ret til at udstede Proclama til Skaaningerne for at faa tilbage, eller mortificerede, de Løftebreve m. m., som de havde hjulpet Claus Bille med, men som denne havde ladet komme fra sig. — Dette Proclama af 12. Septbr. 1625 existerer endnu i Original i det store kgl. Bibliotheks Samling af Adelsbreve: Bille Fasc. 4. Nr. 43. Claus Bille kaldes i denne officielle Skrivelse «til Wandosz».

det Resultat, hvortil Commissionen var kommen, og Claus maatte følgeligt holde Indlager i ærligt Herberg; alle hans Papirer og Brevskrin forsegledes, saa at to Adelsmænd maatte følge ham til Vandos og overvære, at han tog Copier af de Brevskaber, som han haabede skulde udfrie ham af Fængslet (Sk. T. 28. Octbr. 1625). Aaret efter blev hans Stilling forværret ved, at de 600 Spd., han havde laant af Kongen, bleve ham opsagte til Betaling *in octavis trium regum* A°. 1627, og ved at han ingen billigere ny Laangiver kunde finde, end Kjøbenhavneren Balduin Blankfort, thi hos ham voxede Summen hurtigt til 815 Spd. (Rgs. Dbg. Nr. 32). Hans Søster Lisbet var da nyligt bleven Enke og var velhavende nok til at støtte ham, men paa sin afdøde Husbonds Vegne stod hun i Pengeforhold til saa Mange, at der maatte hengaa nogen Tid, før hendes Værge, Broderen Anders (Sk. T. 29. Juni 1623), turde give sit Minde til nye Forviklinger. — Hvorfor Anders ikke selv hjalp sin Broder Claus, vil senere blive forklaret. Heldigvis havde Claus endnu en velhavende Frænde i Nærheden: Uden Steen Bille Jensens Mellemkomst var Claus kanskee ikke sluppet ud af sit «ærlige Herberge». Nogle Uger efter, at Steen Bille til Billesholm var bleven Medlem af hin Commission, der skulde ordne Didrik Pogwisch's og Claus Billes Mellemværende, gik han den 17. Aug. 1624 ind paa at forstrække Claus med alle de Penge, han behøvede for at komme ud af Indlagringen, imod Claus's strenge Forpligtelsesbrev om fuld Dækning og Hypothek i Vandos for 5952 Spd. 1 Ort 4 Skill. Claus modtog Tilbudet, kom ud af Herberget, men da han ved Juletid skulde tilbagebetale Forstrækningen, kunde han ingen Penge opdrive. Steen lod følgeligt udnævne Ridemænd, og Balduin Blankfort, der ikke havde faaet sine 815 Spd., gjorde samtidigt lige saa. To Sæt Ridemænd holdt den 5. Januar 1625 foran Vandos, men Porten var lukket og laaset; forgjæves raabte de «luk op i Kongens Navn!» Saa prøvede de deres Nøgler og fandt en, som aabnede Porten; de drog ind og

kom op i Salen, hvor de fandt Fru Ingeborg Parsberg, som modtog dem med vrede Miner. De formanede hende til ej at staa kgl. Majst. imod, men godvilligt paavise det Løsøre, de kunde forsegle. Dertil var hun imidlertid ganske uvillig og besvarede deres gjentagne Opfordring med den Anvisning, at de, som havde kunnet aabne Slotsporten, sagtens maatte kunne finde Nøgler, der lukkede Brevskrinet op. Nu vel, sagde Ridemændene, og snart var Thingfogden og to Borgere fra Christiansstad, som vare fulgte med Ridemandstoget, ifærd med at aabne Kister og vurdere Løsøre, med at beskrive Forretningen og tage Copi af det hele.

Inventarbeholdningen viste en Vurderingssum af 2072½ Daler, som ikke dækkede Fordringen; Toget gik derfor videre til Laden, hvor man under noget Kvægfoder og Halm, der var solgt, fandt en Del utærsket Korn, som kun vurderedes til 2 Mark Skjæppen og derfor kun i ringe Grad ophjalp Affairen. Man maatte derfor ud paa Jordegodset[1]).

I Kvislinge By var der 2 Gaarde med tilsammen 14 Tdr.

---

[1]) Vi dvæle ved denne Forretning, især fordi den tillader os at gjøre Indblik i adskillige Forhold paa Vandos. Med Hensyn til Ridemandstogets besynderlige Gang til, fra og atter til Hovedbygningen, skulle vi efter Dombog Nr. 25 Fol. 179 hidsætte følgende: «Rigens Ret og kgl. Majestæts Ridebrev formelder: Ridemænd med Den, de udi nogen Riddersmands Gods skulle indføre, skulle ride for hans Hovedgaard og der udæske Fyldest, Fuldværd og Udlæg af Breve og Løsøre, og derpaa, dersom dennem ikke der vederfares Udlæg, da skulle de med Den, som paaklager, ride til den Lovsøgtes Jordegods, ihvorsomhelst de det finde kunne, og der hannem udi at indføre, indtil saa længe de fange Fyldest for Hovedstol, Kost, Tæring og anden Interesse &c.» — Hele den her beskrevne Forretning og Claus Billes forviklede Pengeforhold er skildret efter en Mængde spredte Oplysninger i Dombøgerne (altid Rigens, naar ikke anderledes bemærkes), navnlig Nr. 31 og 32, som, da de benyttedes, ikke vare fuldstændigt folierede. Henvisninger til Folio kunne derfor ikke gives. Beregner man Totalsummen efter de her angivne enkelte Poster, faaer man ca. 5617 Spd., men Fru Ane Wittrup var sagtens ikke indført nøjagtigt i Halvdelen, muligvis havde hun 450 Spd. over den, og da stemmer Regnestykket.

Hartk. a 55 Spd.; en Gaard i Hestved Sogn med Skov, stor 6 Tdr. 2 Skpr., hvoraf 1 Td. vurderedes til 50 Spd.; en Gaard i Glimager Sogn paa 4 Tdr. Hartk. à 50 Spd.; en Gaard i Ljungby (Gjersherred, Everød Sogn), stor 5 Tdr. à 50 Spd. — Men efterdi Fru Ane Wittrup, sal. Jesper Grubbes, tilforn befandtes indført i Halvparten af alle disse Gaarde, kunde dette Ridemandstog kun disponere over den anden Halvdel, som ikke var tilstrækkelig til Dækning af Fordringerne.

Toget gik derfor videre til et Fæste i Solbjerg i Gryt Sogn og til 2 mindre Gaarde, der ialt beregnedes til 8 Tdr. 1 Skp. Hrtk., hver Td. til 50 Spd. — Alt dette Jordegods beløb sig kun til 1093½ Spd. 8 Skill. og selve Hovedbygningen Vandos til ca. 2000 Spd. — Med Taxationssummen for Inventariet blev Totalsummen bragt op til 5166 Spd., men herfra maatte drages en Del Tiender og Tærskningsomkostninger, som bragte Totalsummen ned til 4475 Spd. 1 Ort og 10 Skill., medens Steen Billes Fordring jo lød paa 5922 Spd. 1 Ort og 4 Skill., der endda kun kunde godtgjøres med en Kvotadel af hin Sum, da Balduin Blankfort jo havde samme Indførselsret for sine 815 Daler Courant (af hvilke der da, ifølge Rgs. Dbg. Nr. 27 Fol. 380, gik 1⅓ paa hver Spd.). Steen Bille kunde altsaa ikke blive tilfredsstillet, og han henvendte sig derfor til Claus's to Søskende, for med dem at finde en Udvej, som kunde tilfredsstille alle Parter. Paa Rosendal, hos Hr. Anders Bille, kom de den 17. Februar 1626 overens om, at Fru Lisbet Bille, sal. Sigvard Beks, skulde indløse alle Claus's Gjældsbreve og til Gjengjæld overtage Vandos med alt tilliggende Gods i Gryt Sogn[1]).

---

[1]) Da Fru Lisbet Bille A°. 1636 ønskede at skifte med sine Børn og derfor havde udbedt sig lovlig Taxation af alt hendes Gods, viste det sig, at hun, foruden sin Mødrearv, *Næsbyholm*, og *Vandos*, som hun nu erhvervede, ejede: *Førslev*, *Trøge-* (eller Taage-)*rød*, *Hellestrup*,

Lige saa lidt som det var lykkedes Steen Bille at indløse Balduin Blankforts Fordring, havde han kunnet overkomme en Del andre, navnlig holstenske Gjældsposter, om hvilke Claus og hans Frue ikke synes at have kunnet give ham rigtig Besked. Tildels kom vel dette af den Forretning, Fru Ingeborg havde gjort den 22. Novbr. 1624 med Didrik Pogwisch, hvilken Claus jo ikke havde villet godkjende, hvorfor Didrik Pogwisch holdt sig til Forloverne og derhos søgte at afhænde de tvivlsomme Gjældsbreve; men derhos havde Claus Bille anden holstensk Gjæld, navnlig til den meget driftige Pengemand i Kiel, Claus v. Buchwald, der lod sin Fuldmægtig give Claus Bille Maningsseddel for 2240 Spd. Størsteparten af denne Fordring skrev sig fra, at Claus Bille havde cautioneret for Herluf Daa til Valdbygaard, som A°. 1619 havde maattet betale Kongen 3000 Spd. i mindelig Bøde for slet Administration af Island [1]), og som A°. 1624 havde undslaaet sig for at betale sin holstenske Gjæld. — v. Buchwald holdt sig altsaa til Forloveren, og Claus Bille underskrev den 18. Marts 1625 i Helsingborg hans Maningsseddel, hvorved han følgelig erkjendte hans Fordrings Rigtighed; men da der i Aarets Slutning blev Udsigt til, at Fru Lisbet Bille vilde redde ham ud af Forlegenheden, foretrak Claus Bille at protestere mod Claus v. Buchwalds Fordring og at rejse Sag imod ham, fordi han havde betinget sig 8 p. Ct. i aarlig Rente. Claus v. Buchwald anlagde da Contrasag for Herredagen, som hverken brød sig om Claus Billes Protest, eller den paaklagede Aagerrente, men simpelt hen den 8. Juni 1626 dømte Claus Bille til at betale, hvad han skyldte Claus v. Buchwald. Samtidigt optraadte Axel Ulfstand til Dvegge som Claus

---

Vibygaard, *Klogerup* og *Trendeerup* (Sjæll. Tegn. Nr. 26 Fol. 82 og 96). Men, vare Activerne store, synes Passiverne ikke at have været meget mindre.

[1]) Herom indeholder Kongens Skrivekalender en Notits.

Billes Creditor, ligeledes Skaanes Landsdommer, Henrik Gyldenstjerne, og en kjøbenhavnsk Pengemand, Peter Skjøt. Følgen af disse forenede Angreb blev, at Claus Bille paany maatte vandre ind i det «ærlige Herberg» og give Hans Barnekov til Vidskøfle Fuldmagt til videre Forhandling (Sk. T. 15. Octbr. 1629). Denne Hans Barnekov havde paa Claus Billes Vegne og i Forening med Steen Bille Jensen sluttet hin Overenskomst af 17. Febr. 1626 paa Rosendal med Hr. Anders Bille, og han stod altsaa i et nøjere Forhold til Claus.

Som 11-aarig Dreng havde Hans Barnekov mistet sin Fader, Christian Barnekov, der faldt paa Skjellinge Hede i Februar 1612. Nominelt efterlod denne Mand sin Enke, Fru Margrete Brahe, og sine Børn, af hvilke Hans var det ældste, en ret betydelig Arv i Jordegods, men dette var behæftet med megen Gjæld, saa at ingen af de mangfoldige Skifte-Commissioner, der lige til A°. 1626 forvaltede hans Bo, kunde komme til Ende dermed. Da Hans fra 18. Novbr. 1623 blev Værge for nogle af sine Søskende (Sk. T.), kom han i Trætte med de Andres Værger: Otte Brahe til Torbenfeld og Tage Tott til Eriksholm. Med nogen Erfaring om Livets ubehagelige Sider, men næppe med nogen fyldt Pengepung[1]), holdt denne Hans Barnekov A°. 1623 sit Indtog paa Vandos som Bejler til den forgjældede Claus Billes ældste Datter, den 15-aarige Jfr. Elisabet; Aaret efter bleve de gifte, men imedens Faderen sad indmanet af Claus v. Buchwald, døde den 20-aarige Fru Elisabet den 8. Juli 1628, og

---

[1]) I Geh. Ark.s «Canslerbreve» Skab 14. Nr. 198 findes et Brev fra Fru Margrethe Brahe til Cansler om at skaffe hende et lille Len, for at hun kan faae sine Sønner Hans og Ove Fredrik opdragne. I «Aflevering fra Justitsministeriet, Kejserkrigen» haves en egenhændig Erklæring fra Hans Barnekov, dateret Lund 21. April 1626, hvori han siger, at hans Omstændigheder ere alt for trykkede til, at han kan bære noget nyt Skattepaalæg, skjøndt han er villig til at ofre alt, hvis Kongen og Landet angribes.

dermed var Hans Barnekovs Svogerskab ude; han forlod Bille-Familien, for snart efter at knytte sig til den Bülowske.

Det var tunge Tider, at sidde indlagret i. Claus Bille havde ingen Søn og hans anden Datter, den 19-aarige Regitse, havde endnu ikke bragt ham nogen Svigersøn til Erstatning for Hans Barnekov. For en afmægtig, indlagret Gjældsfange laa kun den Virksomhed aaben at klage, og den kunde Claus Bille ogsaa gribe med god Føje, thi han havde f. Ex. ikke i Slutningen af A°. 1628 faaet Copi af den Indførselsforretning paa Vandos, som Steen Bille havde ladet foretage der i Januar 1625, skjøndt flere kgl. Forordninger havde paabudt disse Copiers Aflevering til Claus (Sk. T. 23. Decbr. 1628). Denne Klage blev godkjendt, Paabudet skærpet og Fangen fik mulig derved Haab om, at kunne gaa videre; han søgte om Rejsetilladelse, for at søge Accord med Claus v. Buchwald, og denne Begunstigelse tilstodes ham (Sk. T. 3. Novbr. 1629), selvfølgeligt paa det Vilkaar, at han af sig selv skulde vende tilbage til Gjældsfængslet, hvis han ikke «inden 20de Dag Julle» havde opnaaet den attraaede Accord. Han har maaske tænkt at kunne rejse Penge paa Udsigten til den Broderlod, som vilde tilfalde ham i Rosendal, hvis hans Broder Anders døde, — og dennes hyppige Sygdomsanfald gjorde dette Tidspunkts snarlige Indtræden højst sandsynlig, — men i saa Tilfælde forregnede Claus Bille sig; han kom ikke i Accord og vendte som ærlig Mand tilbage til sit ærlige Herberg. Herfra søgte han om kgl. Tilladelse til at gaa i Kirke (Sk. T. 20. Jan. 1630) og om at faae nogle Breve udtagne af sine Brevkister paa Vandos (Sk. T. 15. Octbr. 1629 og 5. Jan. 1630). Begge Dele tilstodes ham, men det maa have været en tarvelig Trøst i den lange Indlagring, der overgik ham, at gjennemgaa sine Minder om fordums Velstand og Daarskab. Han kunde dog følge med i det, der skete udenfor, thi da han fik Nys om, at Axel Ulfstand havde bortsolgt noget af det Gods, der var pantsat til ham, klagede Claus og fik en Commission nedsat (Sk. T. 13. Febr.

1632), som dømte Axel skyldig; denne havde nemlig taget dobbelt Rente ligesom Holstenerne, men imod «Rigens Ret og Dele»; derhos havde han, uden at vare Claus ad, solgt af det Gods, Claus havde givet ham i Pant. Til Modvægt overfor denne Sejr, fik Gunde Lange til Søfde i samme Aar Dom over Claus for 1700 Spd. — Selve Indlagringen slugte uden Tvivl ikke faa Penge, og naar vi blandt hans mange Creditorer møde Anne Doctors i Kjbhvn. for 1000 Spd., som Claus fik i disse sørgelige Aar, saa tænker man uvilkaarlig paa — Flasken. Kunde en Mand som Christian den 4de gribe til dens usle Trøst for sine Skuffelser og Uheld, hvor meget lettere maatte da ikke den indlagrede Claus Bille bukke under for Fristelsen. At Fru Ingeborg i disse Aar arvede en Part i Hagsholm, skulde ikke være til stor Trøst for de stakkels Ægtefolk, hvem alene Døden syntes at kunne forhjælpe til Frihed. Herved behøve vi ikke at tænke paa deres egen Død. For den vare de iøvrigt ikke rædde, thi i Juli 1633 stode de begge ved Jokum Basses Dødsleje, uden at frygte Smitte af den Koppesygdom, som havde dræbt ham [1]). Der var en Anden, til hvis Død de vistnok saae hen med Forventning, og som, da den endelig indtraf i Efteraaret 1633, maa have lettet deres Sind for tunge Byrder [2]).

Claus Bille oplevede at kunne kalde og skrive sig «til Rosendal» [3]), og denne Lykke kom ikke alene. En brav dansk Søofficer, Staller Kaas til Faddersbøl (i Thy), bejlede paa denne Tid til Claus's 25aarige Datter, Jfr. Regitse, og fik Ja. Han var ikke uden Privatformue, thi A°. 1624 godkjendte Fru Else v. Buchwald i Haderslev ham som en af

[1]) Gjellerup og Bricka: «Den danske Adel» 446.

[2]) Den 14de Decbr. 1633 beordredes samtlige Len i Skaane til at sende Agerhøns til Hoffets Brug. Iblandt Embedsmændene nævnes «Afgangne Hr. Anders Billes Arvinger» for Herrisvads Klosters Vedkommende (Sk. T. Nr. 6 Fol. 46).

[3]) Jvfr. Dombog Nr. 37 for A°. 1635 Fol. 290.

Falk Gjø Falksens Cautionister, og A° 1625 arvede han sin Broder Eggert Kaas, der blev dræbt i Viborg hos Jørgen Ranzau (J. T. VII. 25. Febr. 1625), og samme Aar var han iblandt Arvingerne efter Hartvig Kaas til Møllerup i Kalø Len. I Anledning af disse Privatsager fik han gjentagen Orlov paa 14 Dage til Jylland fra de lollandske Skibsbyggerier, som han forestod, efter at have været Skibschef under Kalmarkrigen. A° 1618 nød han Præbenden som Ærkedegn i Trondhjem[1]).

Hvad der især gav hans Bejlen Glands var dog nok det, at han paa Kongens Tog A° 1630, da en Flaade paa 36 Skibe styrede op ad Elben mod Hamborg, tjente paa den som Vice-Admiral og Fører af «Victor» i Kvartals-Admiral Holger Rosenkrands's Kvartal.

Selv om den Sejr, der blev vunden, kun var saa som saa, førte den dog til Maalet, for saa vidt, at Hamborgerne bade om Fred. Vielsen bestemtes til først i Juli 1636. Da viste Claus Bille, at han havde lært at skjønne Penges Betydning, thi han var saa fornuftig at søge Kongen om Tilladelse til at holde Bryllup hjemme paa Rosendal, for at undgaa de med en standsmæssig Højtidelighed forbundne store Udgifter (Sk. Reg. 29. Juni 1636). Saa snart Tilladelsen var given, finde vi Staller Kaas kaldet «til Rosendal» (Sk. Reg. 1. Novbr. 1636), og han betalte Gaarden samt en Del af Godset ved at indløse sin Svigerfaders Gjældsbreve, som han overleverede til Udstederen efter den 18. Maj 1637, paa hvilken Dag Gabriel Kruse og Ejler Holk

---

[1]) Dombog Nr. 31. Sjæll. Tegn. $^{31}/_{5}$ 1624, $^{7}/_{11}$ 1625. Holger Rørdam: Anders Arrebo I. 85. H. G. Garde: Dansk-norsk Sømagts Historie I. 170. 179. C. Molbech: Chr. IV.s Breve I. 427. D. Adelsbreve, Fasc. 17, Nr. 92, indeholder en Anmodning til Cansler Chr. Friis til Kragerup fra hans Søstersøn, Claus Daa i Trondhjem af 7. Febr. 1619, paa Staller Kaas's Vegne, om en Forøgelse af hans gejstlige Præbendes Indtægt, da den han nu har er saare ringe, medens Andre, som Intet gjøre, have langt større Indkomst.

beordredes til at være nærværende ved de dyre Papirers Overlevering (Sk. T. Nr. 6, Fol. 242). Sagtens har han derhos maattet yde sin 72aarige Svigerfader et livsvarigt, standsmæssigt Underhold. Denne Antagelse støttes af det næstsidst citerede Sted, der giver Staller Kaas Adkomst til at nyde nogle Tiender paa samme Vilkaar som afg. Hr. Anders Bille har havt dem, «dog først naar de ved Døden ere afgangne, som dem nu i Fæste have, hvis de ikke forinden godvilligt afstaa dem.»

Strax da den fremmede Lykkes Sol begyndte at skinne paa Rosendal, oplivedes gamle Claus Bille kjendeligt. Kort efter Hr. Anders Billes Død vare Skiftecommissairer udnævnte i hans Bo, og den 19. Januar 1634 drøftede de paa Rosendal alle Sager, Papirer og Pergamenter, saaledes ogsaa Claus Billes og hans Søsters, Fru Lisbets Overenskomst af 29. Septbr. 1625. Ved den Lejlighed viste det sig, at hun til Claus's Creditorer havde betalt 19,345 Spd. 2 Skill., medens Taxationen af Vandos Gaard og hele Godset kun havde givet hende 17,895 Spd. 1 Ort. Hun havde derefter tilgode 1449½ Spd. 2 Skill., hvilket Facit Claus godkjendte paa Mødet, som derpaa hævedes.

Han havde i sit lange, kummerfulde Liv, som sagt, faaet nogen Forstand paa Penges Værd, og nu — kom Livligheden til: Han gik og regnede og kom til det Resultat, at det ikke var Søsteren, men ham, der skulde have de 1449½ Spd. Og saa gik han til Herredagen med sit Regnestykke, idet han stævnede de fire kgl. Skiftecommissairer. Disse havde, sagde han, taxeret hans Skove til 550 Svins Olden; men af sine gamle Breve kunde han bevise, at da han overtog Skovene, gave de Olden til 800 Svin; nu regnede Skiftecommissairerne 24 Svins Olden lig med 1 Td. Hartk., men da han arvede Vandos, havde 18 Svins Olden været lig 1 Td. Hartk. Derved fremkom i de 9 Aar fra A°. 1625 til 1634 et Tab for ham, som godt kunde sættes til det dobbelte af 1449½ Spd., og det var altsaa klart,

at det var Fru Lisbet Bille, afg. Sigvard Beks Enke, der burde dømmes til at betale ham denne Sum, ikke omvendt.

Raisonnementet var kosteligt, men blev kostbart, for saa vidt som det virkede modsat af, hvad Claus havde tilsigtet. Herredagen huskede nemlig, hvad Claus enten havde glemt eller vilde have den til at glemme, at han paa Mødet A°. 1634 havde godkjendt Skiftecommissairernes Facit. Herredagen udtalte følgeligt sin Misbilligelse af hans Adfærd, idet den dømte ham til at betale hver af de kgl. Commissairer 20 Spd. i Kost og Tæring (Rgs. Dbg. Nr. 39 A.). Paa samme Herredag i Maj 1636 havde Claus dog den Tilfredsstillelse at vinde en anden Sag, hvis Motiv da ogsaa var det modsatte af egoistisk Utaknemlighed mod en opofrende Søster. — I Sommeren 1631 var der kommen en fattig Mand til Hr. Anders Bille med Bøn om, at denne vilde være hans Husbond, saa at han kunde blive fri for det Plageri med Skatter og Afgifter, som de andre kongelige Ugedagstjenere lede under[1]). Hr. Anders gik ind derpaa og gav ham en Seddel, hvormed Manden kunde bevise, at han hørte under Herskabet paa Rosendal. Saa længe Hr. Anders levede, blev dette Bevis respecteret, men efter hans Død tog Helsingborgs Ridefoged skarpt fat paa Bonden, hvem han paaduttede at have tilsneget sig Skattefrihed ved Løgn og Svig. Bonden søgte da Beskyttelse hos dem, der havde arvet Rosendal, og saa forstod Ridefogeden sin Pligt saaledes, at han paa Kongens Vegne anlagde Sag mod Hr. Anders Billes

[1]) Vi have her et godt Exempel paa Rigtigheden af Vedel Simonsens Definition af Ordet «Vordned», der findes i hans «danske Adels- og Ridderstands Historie» I. 200: En, der er tagen i vord og vard ɔ: i Vagt og Varetægt ɔ: En, der er værnet eller beskyttet af en Stærkere. Jvfr. hermed Prof. Steenstrups Afhdl. i Hist. Tidsskr. 5 R. 6 Bd. «om Vornedskabet hos den danske Bonde», hvilken ikke var bekjendt, da dette blev skrevet. — Her er da en Undtagelse fra den Side 444 opstillede Regel, at Krongodsbønderne vare mere tilfredse end Adelens.

Arvinger. Landsdommer Henrik Ramell d. Y. til Bækkeskov afviste Klagen som ubeføjet, men Ridefogeden var ivrig og indankede Sagen for Herredagen, hvor Claus Bille optraadte paa egne og Søsters Vegne med den Paastand, at Ridefogeden burde straffes, fordi han havde udtalt sig om Hr. Anders i hans Grav paa usømmelig Maade; han støttede sig navnlig til, at Ridefogeden paa den Seddel, Hr. Anders havde givet Bonden, havde skrevet, «at ingen god Mand tog Husbondhold af En, der hverken gav Hus, Gaard eller Grund i Fæste; havde Hr. Anders gjort sig til Oluf Madsens (Bondens) Husbond, var den Titel af «gode Mand» hannem ikke gemæs.» Ridefogeden søgte at dreje sine Ords Mening derhen, at det var Oluf Madsen, han ikke vilde agte som «god Mand». Herredagen overbevistes imidlertid af Claus Billes Fortolkning, og i Henhold til hans Paastand dømtes Ridefogeden til at sidde 8 Dage i Taarnet, hvorefter han havde at gjøre den salig Mand Afbigt baade paa Herreds- og Landsthing. (Rgs. Dbg. Nr. 39 A.)

Paa samme Herredag var Claus Bille stævnet i Anledning af den gamle Sag fra A°. 1624, da Fru Ingeborg rejste til Lante Holsten og skaffede ham Penge mod Caution af Claus Brokkenhus til Broholm, nu Fyns Landsdommer, og Anders Friis til Vreilev Kloster. Didrik Pogwisch til Petersdorf, der bevilgede hende Laanet, var nu død, men hans Søn, Claus, der brugte den Kielske Raadmand og kgl. danske Omslagsforvalter, Henrik Holst, til Fuldmægtig, havde anlagt Sag for Herredagen mod begge Forloverne, som ikke havde taget hans Maning tilfølge, efter at hans Fader forgjæves havde manet Claus Bille. — Claus Brokkenhus oplyste her, at han havde gjort Fru Ingeborg Forlovertjeneste, fordi hun sagde sig at have sin Husbonds Fuldmagt til Forretningen, men at samme Husbond, Claus Bille, nu paastod, at Fru Ingeborg havde gjort Rejsen og det hele *uden* hans Minde; end videre maatte det beklages, at Claus Bille senere

havde solgt Vandos, som var pantsat til Didrik Pogwisch, uden at denne eller Forloverne, som havde maattet betale de 6000 Spd. à 7 pCt., havde faaet noget Vederlag derfor.

Herimod fremlagde Claus Bille en Landsthingsdom af 7. Febr. 1635, hvori forekom en Dom af Lugudde Herredsthing, dateret 3. Decbr. 1634, som rigtigt omtalte Fru Ingeborgs Obligationer, daterede Haderslev 23. og 26. Novbr. 1624, hvori hun paaberaaber sig sin Husbonds Minde og medleverede Fuldmagt til at accordere med Didrik Pogwisch om de 6000 Spd. og 2 Aars Rente à 7 pCt., mod Pant i Vandos etc., men Herredsthinget kunde ikke erkjende disse Obligationer for lovlige, da der ikke forelaa nogen skriftlig Fuldmagt fra Claus Bille, under hans Haand og Segl. I Henhold til Lovens 3. Bog 44. Cap.: «Hvilken Hustru, der selv haver Bonde, hun maa ikke skjøde bort og ikke anderlunde afhænde noget Gods, uden hendes Husbondes Raad — — —» og: «Den har dog sit Værd tabt, der med Bondens Hustru kjøbte — —»; item: «Ingen Mands Hustru maa være Borgen for Penge»; saa vidste Herredsfogden ikke rettere at kjende, end at Claus Bille maatte være fri for Følgerne af hendes Forskrivning. Denne Herredsthingsdom var paa Landsthinget af Henrik Ramell kjendt ved Magt at stande, og i Henhold dertil maatte Claus Bille ansee sig fri for enhver Tiltale i den Sag.

Derimod indvendte Henrik Holst, at Claus Pogwisch ikke kunde være tjent med, at Sagen saaledes blev standset, og Herredagen godkjendte denne hans Protest og den derpaa støttede Fordring, idet den dømte Claus Brokkenhus og Anders Friis til at contentere Didrik Pogwisch Arvinger med 6840 Spd., dog med Ret til at søge deres Regres hos Claus Bille.

Over Dennes Hoved vedblev saaledes, trods alt, det truende Sværd at hænge, men om det faldt og da hvorledes, kan ikke oplyses, fordi Dombøgerne for A° 1637 og 1638

mangle[1]). Der haves dog et indre Kriterium for, at Claus Billes Livsaften blev lige saa mørk, som hans Dag havde været, og vi kunne ikke afslutte dens Skildring, uden at tage det med.

I Helsingborg boede en Kjøbmand, Thomas Jacobsen, der tillige var en af Byens Raadmænd. Han havde leveret Varer til Claus Bille og derpaa en Regning, som Claus fandt utilbørlig, hvorfor han stævnede Raadmanden til Bythinget. I Proceduren der faldt skrappe Ord, og Dommen blev indanket for Landsthinget. Her mødte Raadmanden ikke, skjøndt den daværende (fra Juli 1636) Landsdommer, Gunde Rosenkrands til Boserup, havde ladet ham lovligt tilsige, hvorfor han blev dømt efter Claus Billes Paastand. Denne Dom ønskede Claus Bille A°. 1640 at faae bekræftet af Herredagen, som altsaa stævnede Raadmanden. Denne udeblev atter, og Landsthingsdommen blev bekræftet (Rgs. Dbg. Nr. 42, Fol. 252), saa at man skulde synes om Claus Bille, at han maatte være tryg.

Raadmand Thomas fandt dog en Vej, ad hvilken han kunde komme gamle Claus tillivs. — De omtalte Varer og Regninger vare sendte til Claus allerede A°. 1624 og 25, og

---

[1]) Vi ville kun løseligt omtale, ikke fremhæve, at Claus Bille og hans Søster, som den 11. Maj 1634 vare beordrede til at aflevere Herrisvad Kloster til Rentemester Jørgen Vind til Gundestrup, sad denne Ordre overhørig, og at der den 6. Juli s. A. maatte udgaa ny Ordre til, at Klostret skulde være afleveret senest den 24. Juli. Det var temmelig almindeligt, at afdøde Lensherrers Arvinger beholdt Lenene et Aars Tid efter Dødsfaldet. Heri kan da ligge, at man ikke har villet betro Claus et saadant Tillidshverv, uagtet han den 1. Juli havde vist sin Tjenstiver ved at indberette om en af sine Tjenere, at han havde begaaet Lejermaal med sin Farbroders Hustru. (Sk. T. Nr. 6, Fol. 75 ff., Fol. 110 og 114). Endnu i Maj 1635 maatte der en skarp kgl. Trusel til, for at faae Claus og Fru Lisbet til at betale tre Kirkers Reparation, som det tilkom dem at erstatte. Selve Herrisvad Klosters Bygning var ogsaa afleveret af dem i en miserabel Tilstand. (Sk. T. Nr. 6, Fol. 105 og 116.)

da Beløbet ej betaltes, sendte Raadmanden den 29. Octbr. 1625 Begjæring om dets Inddrivelse til Helsingborgs Magistrat, som derpaa foranledigede Landsdommer Henrik Gyldenstjerne til at udnævne Ridemænd den 14. Januar 1626, nemlig Jørgen Vind og Ove Gedde; men da disse kom til Claus Bille, var han ikke istand til at paavise Ejendele, som ikke forud vare udlagte til hans andre Creditorer, og selve Kejseren har jo tabt sin Ret, hvor der intet er at tage. Raadmand Thomas forstod, at Retten i sig selv har en Realitet, som ikke gaar tabt, saa længe den gjøres gjældende, og han sørgede for, at hans Ret blev hævdet. Da de nævnte to Ridemænd i Tidens Løb bleve Lensherrer, og som saadanne ikke kunde bruges i hin Bestilling, fik Thomas to Andre udnævnte: Fredrik Ranzau til Asdal[1]) og Claus Gagge til Dragholm, hvem det lykkedes at finde en af Claus Billes Gaarde i Skaanes Bjergeherred, som ikke var værre behæftet, end at de i April 1637 kunne indføre Raadmand Thomas i den for 266 Spd.

Denne oppebar derpaa i et Par Aar Gaardens Landgilde, indtil Claus Bille kom i Tanker om, at nogle af hans Creditorer maatte være indførte i den Gaard, og at den nye Indførsel følgeligt gjorde dem Uret. Disse Tanker var det, som bragte ham til at procedere mod Raadmanden, og som A°. 1640 havde gjort ham saa ivrig for, at skaffe Herredagens Confirmation paa den over Raadmand Thomas paa Landsthinget fældede Udeblivelsesdom.

Denne Dom og denne Iver skaffede dog ikke Claus nogen varig Tilfredsstillelse, thi det viste sig snart, at Raadmanden stod paa Lovens Grund, naar han udeblev fra

[1]) I Sk. T. Nr. 6, Fol. 243, hvor en Episode af denne Sag omtales, kaldes Fredrik Ranzau «til Krapperup». Af dette Sted sees iøvrigt, at Hr. Henrik Hvitfelt og Ejler Holk i Maj 1637 have været beordrede til at forlige Claus Bille med Thomas Jacobsen og i fornødent Fald afgjøre deres Tvist ved Dom. Endog dette stærke Skridt har altsaa ikke ført til Maalet.

Landsthing, eftersom Rigens Ret og Dele i 52 Capitel siger: «Det forbydes Enhver at klage paa Ridemænds Domme, uden ved Kgl. Majestæts og Rigsraadets Domstol.» Derefter havde Claus Billes Stævning til Landsthing været lige saa urigtig, som Landsthingsdommen var ugyldig.

Paa dette Sagens Stadium optraadte nu Staller Kaas paa sin Svigerfaders Vegne og paastod Landsthingsdommen kjendt rigtig og ved Magt at stande; men da det af Raadmand Thomas' Indlæg var blevet ham klart, at Sagens egenlige Kjærne var at søge i Raadmandens Forbitrelse over, i Claus Billes tidligere Indlæg at være bleven udskjældt for Ransmand og lignende ærerørige Udtryk, saa vilde Staller Kaas nu, paa Claus Billes Vegne, tilbyde at betale Raadmanden 100 Spd. inden Sct. Hansdag, hvis Sagen dermed kunde blive afgjort.

Raadmand Thomas trængte aabenbart mere til at faae sit Hjerte lettet, end til at faae sin Pung fyldt, thi han modtog Staller Kaas's Tilbud; og Herredagen ilede med at bekræfte denne Overenskomst, hvorhos den dømte alle Indførsler, Domme, Breve og Thingsvidner, som til denne Dag i denne Sag vare udstedte, for døde og magtesløse at være (Rgs. Dbg. Nr. 44, Fol. 141). Denne endelige Afgjørelse faldt A°. 1642 og viser bestemt hen til, at Claus Bille paa den Tid maa være bleven al sin ulidelige Gjæld kvit; han havde ogsaa den 3. Juni 1640 faaet Ret til at udstede Proclama, hvorved han indkaldte alle sine Creditorer[1]).

Ikke desto mindre see vi dog en af hans gamle Sager gaa igjen paa Herredagen i April 1646. Da den baade kaster Lys paa Retstilstanden og paa Claus Billes Karakter, maa ogsaa den omtales.

Wulff Geisler i Helsingør var en iblandt de mange

---

[1]) Jvfr. Skaanske Register for nævnte Dag. Her er den Mærkelighed, at Claus kaldes «til Wan Os», medens Dombogen ikke kalder ham «til» nogen Gaard.

Creditorer, som Claus Bille havde givet Pant i Vandos. Da Fru Lisbet Bille, afg. Sigvard Beks Enkefrue, overtog Vandos, var Wulff Geisler en af dem, hvis Fordring hun indløste, men selvfølgeligt til langt under pari. Wulff var dengang død, men hans Enke forhandlede med Fru Lisbet og paaviste Hypotheket ved to paa Landsthing udnævnte Mænd, der beregnede sig 60 Spd. for Kost og Tæring under den Forretning.

Over denne Fordrings Ubluhed klagede Claus Bille og Herredagen gav ham Ret, idet den tilkjendte ham en Erstatning af 50 Spd., som han kunde hæve ved at søge begge Wulff Geislers Enkes Fuldmægtige ved deres Hjemthing; men da den ene af dem, Christoffer v. Herberg, var fra Lybæk, blev Omkostningen urimelig stor for Claus Bille, og da den jo i sidste Instans kunde siges at være foranlediget af Wulff Geislers Enke, lagde gamle Claus Bille A°. 1646 Sag an mod hende, for at faae den refunderet. Enken beviste imidlertid for Herredagen, at hendes Mands Bo kun havde lidt Tab ved Forretningen med Claus Bille, og da denne maatte indrømme at have faaet al den Erstatning, som han med Rette kunde tilkomme, saa kjendte Herredagen Claus Bille uberettiget til videre Paatale, hvorimod den trufne Ordning burde ved Magt at blive (Rgs. Dbg. Nr. 46, Fol. 209).

Her maa Skildringen afbrydes, thi senere Actstykker have ikke givet os værdifulde Bidrag til Claus Billes Karakteristik, hvad jo heller ikke kunde ventes, naar man tager Hensyn til hans høje Alder under den sidst omtalte Sag. Hans Dødsaar kjendes ikke; om hans Enke, Fru Ingeborg Parsberg, siger Ljunggren (i Sk. Hrgde.: Rosendal), at hun døde A°. 1655. Det sønneløse Ægtepars Linie uddøde med Claus Bille.

A. 2. **Anders Bille** til Raabeløv.

(Aº. 1580 til 1633.)

Iste Capitel: Til Kalmarkrigens Slutning.

Den 30. December 1584 fejrede Kong Frederik den 2den sin næstældste Søns, Hertug Ulriks sexaarige Fødselsdag. Højtidsdagen havde særlig Betydning for Kongeparret, da Hertugen fra Nytaarsdag 1585 skulde begynde sin Skolegang, «indstilles under Disciplin», som det kaldtes i hin Tid, da «Riset var al Undervisnings Regulator».[1])

Lige som den ældste Søn, Hertug Christian, i det foregaaende Aar havde begyndt sin Optugtelse sammen med en Del jævnaldrende «smaa Herremænd», saaledes skulde nu hans et Aar yngre Broder have sine Skolekammerater. Disse vare selvfølgeligt omhyggeligt udvalgte og ved et Rescript af 13. Decbr. 1584 (Sjæll. T.) beordrede at være paa Kalundborg Slot senest den 1. Januar 1585. Her mødte samtidigt Skole- og «Tugtemesteren», den højlærde Povl Petersen, i de «med Bænke langs ad Væggene og med rigtige Glarvinduer zirligen tilflyede kongelige Værelser og Kamre» (Hist. Tidskr. 5. I. 433—523. Nyt hist. Tidskr. III. 256 ff.).

Sammen med Hertug Ulrik kom her den lille v. Festenberg, ogsaa kaldet Pax; dernæst Emmike Kaas's og Fru Hilleborg Hansdatters Søn, muligvis den Jørgen Kaas, Emmiksen, der omtales i Ejler Brokkenhus's Kalendar Side 38; den tredie og sidste Kammerat var Sønnen af den bekjendte skaanske Landsdommer, Steen Bille til Vandos og Raabeløv,

---

[1]) S. Birket Smiths Udtryk i Anledning af Frøken Eleonora Christinas bekjendte Mishandling. Hendes Histories 1. Del S. 67; jvfr. A. S. Vedels Ligtale over Frederik II. og H. Blache: Bidrag til Skoletugtens Historie i de ældre Tider (Hist. Tidskr. III. 5 Bd. 482).

den lille fire- (næsten fem-?)aarige Anders Bille[1]). — Faderen, der alt A°. 1582 var for skrøbelig og svag til at forestaa et lille Hospital i Aahus (Sk. T. for 27. August 1582 har et Rescript, som fritager Steen Bille for Styrelsen af Hospitalet, paa Grund af hans Skrøbelighed og Svaghed), taalte ikke længere de uafladelige Børneskrig, som vare den nødvendige Følge af Undervisnings-Reguleringen, og han fulgte derfor det Spor, hans Broder Jens til Billesholm havde anvist, da dennes Søn, *Henning Bille*, optoges blandt Hertug Christians «smaa Herremænd»[2]). Han havde nok af indflydelsesrige Venner og Frænder ved Hove, ved hvis Hjælp hans Ønske kunde opfyldes; der var først hans Svoger, Rigsraad Absalon Gjø, gift med Fru Else Lindenov, Søster til Steens Fru Kirsten; saa var der hans Søster Sofies Søn, den dygtige Ingeniør Steen Maltesen Sehested, der netop A°. 1584 kom hjem fra sine Rejser og Felttog og uden Tvivl strax blev Vicar for Hofmarsken Hans Stralendorf, hvem han definitivt afløste d. 3. April 1586[3]); hans Frænde, den udmærkede Hak Ulfstand, der havde gjort sig højt fortjent i Syvaarskrigen, havde ogsaa et vægtigt Ord at sige, skjøndt han ikke var i egenligt Hofembede, men Lensherre paa Varberg. — Undervisningen blev selvfølgeligt saa god, som Datidens Lejlighed var til, og Hertug Ulrik, der var en vel

---

[1]) Man har hidtil antaget, at Anders Bille var Kong Chr. IV.s Jævnaldrende. altsaa født A°. 1577. Et nøjere Eftersyn af hans Portrait paa Rosendal viste imidlertid Khrre Carl Bille i Sommeren 1887, at der under «Ætatis Suæ 36» fandtes et med lignende Tal malet «A°. 1616», hvilket maa forstaaes derhen, at A. B. var født A°. 1580. Paa hvilken Tid af Aaret lades usagt baade der og i Omegnens Kirkebøger, som vi i Forening have gjennemsøgt. A. B.s Grav er ikke hidtil funden. Traditionen om ham bevarer kun de gruopvækkende Fortællinger, som Ljunggren har samlet i «Skaanske Herregaarde», hvorfra de «med det Prentedes Tilforladelighed» ere vendte tilbage til Folkemunde, selvfølgeligt ikke i lutret Skikkelse.

[2]) Nyt hist. Tidskr. III. 1 Hefte 251, 257 og 281.

[3]) Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentek. Ark. 1873, jævnført med Ligtalen.

begavet Dreng, har sikkert været en animerende Kammerat for Anders Bille[1]). Iøvrigt vaagede Kongeparret over, at de unge Hertuger ikke blev alt for intime med deres Skolekammerater. Allerede den 22. Januar 1585 fik Mester Povl Petersen en Assistent, Johannes Munthe, som ikke var «Mester», men god nok for de *ikke* fyrstelige Lærlinger; disse fik heller ikke hver Dag af de ti Retter Mad, som tillavedes baade til Middag og Aften, og ganske vist fik de næppe nok en Mundsmag af de «tre eller flere Retter efter Lejligheden, der bleve synderligen vel kogte og tilflyede for højbemeldte Vore Sønners egen Person». — Det kgl. Bespisningsreglement gav saaledes Anders Bille ind med Skeer, at han havde «at holde sig i en vis underordnet Afstand» fra Kongens Sønner[2]).

Kort Tid efter at Assistenten var kommen, fulgtes alle Kammeraterne til Sorø (Hist. Tidskr. 4. VI. 477), hvor Anders Bille dog næppe kom til at blive stadigt, da «Skrøbelighed indfaldt hos begge de unge Herrer» og foranledigede Breve til de smaa Herremænds Forældre om at tage dem hjem (Sjæll. T. Nr. 15, Fol. 493. Hist. Tidskr. 4. VI. 481), men de kom vel tilbage til Sorø, efter at Forordning af 30. Maj 1586 havde omordnet Skolen, paa samme Tid som Hertugerne af og til kaldtes til Skanderborg (J. T. 20. Novbr. 1586) og andre Slotte[3]), medens Tallet paa Hertugernes Meddisciple indskrænkedes den 26. Octbr. 1587.

Da saa Hertug Ulrik ved Pintsetid 1588 blev sendt til Strasborg (J. T. 5. Septbr.—23. Decbr. 1587), var det første Afsnit af Anders Billes Hofliv tilende, og han har formodenligt med de andre Herremands-Sønner og med sin Jævn-

[1]) Hist. Tidskr. 1. III. 59.

[2]) C. Molbechs Ytring i Nyt hist. Tidskr. oven citerede Sted.

[3]) Formodenligt paa Grund af den Farsot, der herskede i Landet fra Aº. 1583—85 (F. V. Mansa: Bidrag til Folkesygdommenes Historie i Danm. S. 220—26), hvorved Hoffet foranledigedes til hyppig Flytning.

aldrende, Astronomen Tyge Brahes ældste Søn, Tyge (Hist. Tidsk. 4. VI. L. 72), afsluttet sin Skoletid i de samme skjønne Naturomgivelser, der have styrket saa mange af hans Efterkommeres Nationalfølelse.

Imedens han udvikledes her, døde hans Fader og jordedes i Helsingborgs Kirke. Det tør forudsættes, at den 6—7-aarige Anders blev sendt hjem til Faderens Jordefærd, og at hans Hjerte har været særligt vel forberedt til at gribes af sin gudfrygtige, lærde Faders karakteristiske Ord, som ved den Lejlighed fremhævedes af Helsingborg Præsten, Niels Mikkelsen: «Kunde jeg, min Herre og Konge til Gode, lade skjære en Arm eller et Lem af mig, da vilde jeg gjøre det!» Thi hele Anders Billes Liv blev i Grunden et Udtryk for denne monarkiske Tankegang hos den Adel, der levede paa Traditionen fra Christian den 3die og Frederik den 2dens Dage, selvfølgeligt dog kun for saa vidt, som Kongen ikke overskred de Grændser, Forfatningen havde sat ham.

Ved Jordfæstelsen har han iøvrigt lært en Del af sit store og fornemme Frændskab at kjende, og dette har sagtens banet Vej for ham til det andet Afsnit af hans Hofliv. Da vi allerede den 18. Marts 1603 finde ham paa Listen over Kongens Hofjunkere (Rentek. Medd. 1872. 180), saa kan man slutte sig til, at den lille Herremand er fra Sorø gaaet over til «at tjene i Gaarden for en Dreng» og omsider er bleven «væragtig» (ɔ: wehrhaftig ɔ: vaabendygtig) Mand[1]); han kan vel være bleven det omtrent paa den Tid, da hans Skolekammerat, Hertug Ulrik, gjorde sit *Valete* i Drabant-Hopmand, Valentin Schwerins Have, nemlig den 5. Juli 1601, da han sagde Hofsinderne Farvel og drog paa Tog til Nederland. (Ejl. Brkhs. 161.)

---

[1]) Ordet forekommer i denne Betydning i Sjæll. T. Nr. 24 for Aº. 1630 Fol. 358, hvor Commissairer beordres at paasee, at Adlens Rostjenestes Kyrasserer ere «gode, dygtige, *wehrhafftige*, stærke Folk». Ligesaa i Rørdams hist. Kildeskr. 2 R. 1 Bd. 539.

Dengang var det nemlig ingen tom Titel at være Hofjunker. En saadan var selvskreven Fører i den af Kongens Enspændere, Drabanter og øvrige Tjenere bestaaende Hoffane, som, under Hofmarskens Commando, var al den væbnede Magt, hvorover Kongen raadede umiddelbart. Undertiden maatte den gjøre Tjeneste som Gensdarmeri og Politi (Sjæll. T. 26. Decbr. 1599); i Krigstid blev den stillet under Rigsmarsken eller Feltherren (Sjæll. T. 6. Juni 1610 og 6. Marts 1611). Da Kongen var bleven en Mester i alskens ridderlige Øvelser, fulgte det af sig selv, at hans Hofjunkere ikke kunde staa langt tilbage for ham, og Anders Bille fik Lejlighed til at vise, hvor godt han havde brugt sin Hoftjenestetid. Hans Legeme var rankt og velskabt, men snarere under end over Middelhøjde; dertil magert og senestærkt; det medfølgende Portræt gjengiver fortræffeligt det originale Oliemaleri paa Rosendal, kun ikke Farverne: Til hans rødbrune Haar og krusede Skjæg svarede hans meget lyse Hudfarve. Sjæleligt synes han at have været lige saa vel udviklet; uden at være meget fremragende, har han bygget jævnt videre paa sin solide Skolelærdom: foruden Latin, Tydsk og Fransk har Mathematik vistnok været hans Hovedfag, hvis man tør slutte fra de Arbejder, han udførte som Mand. Iøvrigt har Anders Bille næppe ganske forsmaaet at dyrke de skjønne Videnskaber, siden den meget lærde og dygtige Stilist, Bertel Knudsen Aqvilonius, A°. 1619 ikke blot skrev et Digt til ham, men i et Brev roste hans Kjærlighed til Videnskaberne, efter at han Aaret iforvejen havde tilegnet ham det tredie Hundrede af sine trykte Breve (Kirkehist. Saml. XI. 290, 309).

Fra Claus Billes Historie vide vi allerede, at Anders, som Herre til Raabeløv, var temmelig uafhængigt stillet, og han gik ikke, som sin ældre Broder, tidligt under Ægteskabets gavnlige Aag; han vedblev at tjene som Hofjunker til den 15. April 1610 og det paa ikke ganske almindelige Vilkaar, thi i Christian den 4des Ungdomsaar var der vist

faa af hans Hoffolk, som ikke havde maattet følge ham paa en eller anden af hans Farter til Norge, Tydskland og England. Af og til har han vel faaet Lov til at see til sit Gods og dyrke den gode Jagt i det tyndt befolkede, nordlige Skaane, men til Stadighed har han maattet holde Trop med de andre Hoffolk, som øvede sig i Hofskik, bl. a. i at drikke tæt og tabe Penge i Spil, uden at gjøre sure Miner. Om Anders Billes Deltagelse i dette Hofliv haves der vel ikke mange, men dog nogle Optegnelser. Saaledes var han iblandt de næstfornemste Deltagere i Kongens Pragttog til England i Sommeren 1606, da Kong Jacob og Dronning Anna overraskedes ved Broder Christians Besøg med et Følge af c. 25 fornemme Adelsmænd, en halv Snes Lærde, lige saa mange Sprogkyndige, foruden Pager, Musikanter, Hellebarderer og 150 Betjente, der Alle ved Afskeden fik kongelige Gaver. Ved den Lejlighed fik Anders Bille en Guldkjæde til 50 Lst (Hofman: hist. Efterretn. om danske Adelsmænd I. 39). A°. 1608 deltog han i Jacob Ulfelds Ambassade til Holland, ved hvilken Lejlighed Christian Friis til Borreby viste ham den Tillid, at betro sin Myndling, Henrik Vind, til hans Omsorg (Egh. Br. I. 352). Samme Aars 3. Novbr. tabte han til Kongen i et Spil, der foregik paa Boldhuset, 16 Spd. (Nyt hist. Tidskr. 2. IV. 305). Men i Aaret 1609 begyndte der at komme Alvor i Legen. Da lykkedes det for Kongen at faae Rigsraad og Adel stemte for Oprettelsen af en staaende, national Hær: 3 jydske, 1 fynsk, 1 sjællandsk og 1 skaansk Fane, foruden Hoffanen, hvis Officerspersonale: 1 Ritmester, 1 Lieutenant og en Fænrik eller Cornet, omhyggeligt valgtes blandt de dygtigste Adelsmænd. Anders Bille var selvskreven som den skaanske Fanes første Ritmester, og som saadan fulgte han muligvis med Kongen rundt i Jylland og Fyn for at hjælpe til ved Indførelsen af den nye Institution; skaanske Fane blev idetmindste præsenteret en god Stund efter de andre.

Til Fænrik under Aarhus Fanen var Otte Christoffer

Rosenkrands bleven valgt og vi vide allerede, at det gik lystigt til i den Anledning, baade paa Bispesalen og andensteds; vi vide ligeledes fra Indledningen, at Otte Christoffer var gift med Fru Sidsel Podebusk Mauritsdatter, der, foruden flere Børn, den 19. Juni 1593 havde født ham Datteren, Jfr. Anna Rosenkrands, som altsaa i Festdagene 1609 kun var 16 Aar gammel. Paa den Tid vidste ikke ret Mange, hvor dybt Otte Christoffer sad i holstensk Gjæld; Anders Bille lod sig ialtfald ikke ved Hensyn dertil skræmme fra at hengive sig, og trods Aldersforskjellen, trolovede Jfr. Anna sig A°. 1609 med den 29aarige Ritmester for skaanske Fane, som endnu i samme Aar skyndte sig med at faae ordnet en Række Mageskifter[1]), dels med Kronen, dels med Capitlet i Lund; han havde Hast med Bryllupet, thi Thronfølgervalget A°. 1608 og Fanernes Oprettelse A°. 1609 talte, i Forening med den voxende politiske Misstemning, om et snart forestaaende Fredsbrud med Sverig; og hvis man tør slutte noget fra hine Mageskifter, saa seer det ud til at have været hans Hensigt, at sætte Bo paa Raabeløv.

Det fremmede Forhold til Standsfællerne, hvori den nye Ritmesterbestilling bragte ham, har sikkert nok holdt ham længe i Skaane, hvis Fane det gjaldt om hurtigt at faae i complet Stand; for saa vidt kan det være troligt nok, hvad et Sagn fortæller, at Jfr. Anna rejste fra Jylland over til sin Fæstemand, hvem hun bad om en Gunst for en stakkels Bonde; da han nægtede at opfylde hendes første Bøn, skal hun have hævet deres Forlovelse. Ganske afseet fra, at det ikke var saa let en Sag at hæve en formel Trolovelse, saa lider dog dette Sagn af for store indre Usandsynligheder til at vi tør bygge paa det; længere henne ville vi komme tilbage dertil, men her nøjes vi med at slaa fast, at Jomfru Anna Rosenkrands døde A°. 1610, omtrent samtidigt

[1]) Skaanske Tegnelser for 16. Marts og 21. Juni samt Skaanske Register for 1. Septbr. 1609.

med at hendes Trolovede udnævntes til gamle Eske Billes Afløser i det store og meget vigtige Helsingborg Len. Har han, hvad der kun er rimeligt, været dybt nedbøjet af Sorg over saa brat et Tab af sin unge Brud, saa har den nye, betydelige Virksomhed som Lensherre vel været i Stand til at holde ham oppe og spænde hans Kræfter.

Dette Len, der næstefter Malmøhus kunde kaldes Skaanes betydeligste, ikke blot i Udstrækning[1]) og Indtægt (denne beløb sig til ca. 2500 Spd.), men ogsaa i politisk Henseende, eftersom det mod Nord grændsede til Sverig paa en ca. 6 Mil lang Strækning, havde jo samtidigt i selve Helsingborg, som en af Nøglerne til Øresund, et af de dansk-svenske Stridigheders vigtigste Objecter. Dertil kom, at jo mere Christian den 4de baserede sin indre-politiske Stilling paa en næsten uindskrænket Raadighed over Øresundstolden, desto vigtigere var det for ham at have de ham hengivneste, de mest aarvaagne og paalidelige Lensherrer paa Kronborg og Helsingborg, de kraftige Støtter for hans Toldere og Visitører i Sundet. Man bildte sig nemlig dengang i hele Danmark ind, at kunne beherske Sundfarten ved Hjælp af de to Fæstningers langhalsede Kanoner[2]), og støttede paa denne Indbildning, bidroge Sundtolderne, Kongens Guldgravere[3]), væsenligt til Vedligeholdelse af den mellem Nabofolkene fjendtlige Spænding, som kun overfladisk var dæmpet ved Freden i Stettin, der A°. 1570 afsluttede den nordiske Syvaarskrig.

For at give denne Spænding et afgjørende Udslag til sin Fordel, havde den unge Kong Christian strax i sine

---

[1]) Helsingborg Len omfattede de 6 store Herreder: Bjerge-, Lugudde-, Nørre og Søndre Aasbo, samt Vestre og Østre Gøinge Herred.

[2]) Denne Indbildning holdt sig endnu i Danmark A°. 1654, da Wolff udgav sin Encomion regni Daniæ; den udtales for fuld Alvor Side 642, skjøndt Fjenden da havde viist, at den var grundløs.

[3]) I samme Værk Side 519 siges om Kronborg: «Den Stæd kan vel ikke ubilligen kaldes de højlovlige danske Kongers Guld- og Sølvbjerg.»

første Regjeringsaar villet benytte de svenske Thronstridigheder imellem Hertug Carl og Polens Konge, Sigismund, men den danske Adel havde, som vi af Indledningen have seet, gyldige Grunde til at ømme sig ved et Fredsbrud, og det tilsyneladende gunstigste Øjeblik for et endeligt Opgjør maatte gaa unyttet forbi. Spændingen voxede derfor jævnt og fik paa begge Sider Udtryk i Anlæg af Fæstninger, Udvikling af det levende Forsvar, samt mere og mindre skjulte Drillerier til Lands og til Søs. Siden Hertug Carl A°. 1604 [1]) var bleven Sverigs Konge, Carl den 9de, fortsattes vel de ved Stettinfreden paabudne Grændse-Forligsmøder, men deres i Grunden krigerske Karakter blev efterhaanden umiskjendeligere.

Sverig maatte have Luft; politisk talt, fri Adgang til et frit Hav. Lukkede Danmark Sundet, blev Østersøen intet frit Hav, og saa var Sverig henvist til den eneste Havn, det ejede ved Kattegat: Ny Elfsborg og Guldborg, for ej at tale om den første Begyndelse til Gøteborg (jvfr. Egh. Br. II. Nr. 28), lutter Anlæg paa den Jordstrimmel, hvorigjennem Gøta-Elven havde sit Udløb, men som var et altfor smalt Luftrør for saa virksom og arbejdsdygtig en Nation som den svenske. Desuden havde Danmark jo begge Hænder om denne Hals: den hallandske Grændse var ikke længere fra den mod Syd, end den norske Grændse var det mod Nord og herfra trykkedes den allerede af en stærk Tommelfinger, idet Bahus Fæstningen, under Steen Maltesen Sehesteds Ledelse, var bleven et Værk af hidtil ukjendt Styrke, hvortil Carl IX. skjævede, fuld af Beundring for Ingeniøren. Endelig havde Christian den 4de taget saa kraftigt fat paa Oparbejdelsen af den danske Flaade, at denne snart var bleven

[1]) Kong Sigismund blev afsat A°. 1604, fra hvilket Tidspunkt Hertug Carl var Sverigs lovlige Regent, om han end ikke blev kronet som Konge før den 5te Marts 1607.

den svenske Flaade overmægtig og følgeligt istand til naarsomhelst at kunne presse Sverigs Mund til [1]).

Sverig pønsede derfor paa at skaffe sig nye og sikrere Udveje; nærmest laa det, at vinde en ny Havnestad i Halland. Derfor lod Christian den 4de de hallandske Havnestæder befæste [2]) og søgte at puste nyt Liv i den Skik fra Oldtiden, at hver vaabenfør Mand bar Værge og lærte at bruge det (Sk. T. 13. Jan. 1600); derfor var det, han plantede den første Spire til en national, staaende Hær, der skulde øves og mønstres regelmæssigt, ligesom den væbnede Almue (Sk. T. 24. April 1609); derfor lod han unge Borgere og Bønderkarle oplære i Brug af de Kanoner, som han skaffede sig i stort Tal med alt, hvad der hørte til et godt Artilleri [3]); og fra det tidlige Foraar A°. 1609 var Rigsadmiral Mogens Ulfeld ude med den prægtigste Flaade, Danmark hidtil havde ejet, og for hvis ypperlige Stand, Kongen med Rette høstede Alverdens Beundring (H. G. Garde: Sømagtens Historie I. 112). Var Kongen denne Flaades Sjæl, saa var Steen Maltesen det i samme Grad for de Befæstninger, der fremstode i Landsdelene Øst for Sundet, og dennes Søstersøn, Jørgen Lunge til Odden [4]), deres Jævning i Henseende til Artilleriets Opkomst; men for det fjerde og ikke mindst vigtige Element i Krigsberedskabet, der jo maatte lægge særlig Vægt paa Forsvaret af den lange Landgrændse mod Sverig, var, saa vidt man tør slutte fra enkelte Udtryk i kgl. Befalinger og især fra de Tillidsposter, han saa vel under som efter Krigen ophøjedes til, Anders Bille Manden, idet han militært organiserede sine Landsmænd, de stridbare Gjønger. Han fulgte i denne, som i saa mange

---

[1]) Om disse Forhold jvfr. Axel Larsen: Kampen om Kalmar Side 11. Jahn: Kalmarkrigen S. 10. H. G. Garde: Sømagtens Historie I. 112.

[2]) Jvfr. Skaanske Tegn. $^{1}/_{9}$ 1601; $^{8}/_{3}$ 1605; $^{3}/_{3}$ 1607; $^{1}/_{8}$ 1609.

[3]) Otto Blom: Christian IV.s Artilleri. Jvfr. Skaanske Tegn. $^{24}/_{4}$ 1600; $^{16}/_{7}$ 1610.

[4]) Den 8. Septbr. 1605 gift med Fru Sofie Brahe.

andre Henseender i sin Faders Fodspor, thi af dennes Ligprædiken hørte vi, at han, under Syvaarskrigen, gavnede sit Land ved at optræde som født Gjøngehøvding.

Overfor disse danske Krigsforberedelser søgte Sverig at faae Fredsbrudet skudt ud i en mere belejlig Fremtid, hvori dets Rustninger kunde have vundet større Forspring; men af samme Grund maatte Danmark ønske Krigen erklæret, saa snart dertil kunde findes en passende Anledning.

For at lokke Borgere til sin nye By ved Kattegatshavnen, havde Carl IX. givet dens Indbyggere Privilegium paa at fiske under Norlands og Finmarks Kyster, hvor han betragtede sig som Konge og krævede Skat, uagtet Christian d. 4de ved sin Thronbestigelse havde taget ikke blot Landet, men ogsaa det Hav, der beskyllede det, i Arv efter sin Fader (jvfr. herom Hartvig Billes Historie). Samtidigt havde Carl IX. reserveret sine Undersaatter Farten paa Finskebugt, og i Helsingør havde han ladet opslaa en Placat, der forbød danske Skibe at sejle der. Allerede heri var der god Anledning til Fredsbrud. Da nu derhos svenske Lejetropper landede i Jylland paa deres Vej til Svenskehæren i Lifland, hvorved Danmark blev tvungen til at holde Strandvagter paa sine udstrakte Kyster[1]), paa samme Tid som Hartvig Bille og Claus Gagge sendte deres Meldinger om svenske Indfald i deres nordnorske Len, hvor Sverig selvfølgeligt ønskede sig fast Plads til Gavn for dets Nordhavsfiskere, saa behøvede Danmark ikke længere at søge Paaskud til Krig, men det havde de skjelligste Grunde til at erklære den, og til disse Grunde knyttede sig en Del mindre væsenlige.

Da Kong Christian (den 4. April 1611) udstedte sin Krigserklæring, kom den Sverig alt for tidligt og Kong Carl

[1]) Herom jvfr. L. Engelstoft: «Noget om Forsvarsanstalterne i Sjælland under Kalmarkrigen», samt Sjæll. Tegn. $^{21}/_{4}$ 1611, hvor en Advarsel til den jydske Adel om, at passe paa Vestkysten, viser, at Frygten fra Aº. 1608 endnu var levende. — Iøvrigt haves de directe Ordrer i Jydske Tegn. f. Ex. for $^{26}/_{6}$, $^{11}/_{7}$ og $^{2}/_{9}$ 1609.

lod derfor den danske Herold, Claus de Vale, trække om med den saa længe som muligt; det blev en Fart paa 29 Uger, som bidrog sit til at hidse Forbitrelsen, men ikke til at forhale det danske Angreb. — I Slutningen af Marts havde der været Fadderstads paa Kjøbenhavns Slot i Anledning af Hertug Ulriks Daab; han var Dronning Anna Cathrinas 6te Barn, og Anders Bille var iblandt hans Faddere. Faa Dage efter holdt Kongen Møde med Anders Bille i Sølvisborg, hvor der rimeligvis blev truffet de sidste Aftaler om Nordgrændsens Bevogtning, thi en af de første Befalinger, som Kongen udstedte fra «Feltleiritt for Calmar», henviste samtlige Befalingsmænd i Skaane til at forespørge hos Anders Bille og til at følge de Anordninger, denne vilde træffe paa Kongens Vegne (Sk. T. 11. Maj 1611). Da Anders Bille ikke havde deltaget i noget Felttog, er det heraf klart, at Kongen, i deres fælles Ungdomstid, maa have faaet et meget bestemt Indtryk af hans militære Evner.

Udkastet til Felttogsplanen haves i Sjællandske Tegnelser og er dateret Christianopel d. 24. April 1611; af det og flere følgende Ordrer kan det skjønnes, at Anders Bille har lagt Herreds- og Sogne-Inddelingen til Grund for Folkevæbningens Organisation, og at Grændsevagternes Kampdygtighed er bleven holdt oppe ved Hjælp af regelmæssige Afløsninger, idet Vagtholdene grupperedes efter Bygderne.

Det har været denne naturlige Fremgangsmaade, som væsenligt har bidraget til, at Maskineriet snart gik af sig selv, saa at Johan Urne og fynske Fanes Ritmester, Corfits Rud, paa egen Haand kunde overtage Grændsevogtningen og for en Stund frigjøre Anders Bille for vigtigere Hverv. Han førte sin skaanske Fane til Kongens Lejr, men her kom han, med saa mange Andre, til at lide under Felttogsplanens største Svaghed. Dens store Grundtræk vare gode nok: Kongen vilde selv erobre Kalmar, som dels var en Trusel mod Danmarks østligste Fastlandsprovinds, Blegind, hvor Kongen derfor havde skyndt sig med at bygge sin nye

Fæstning, «Styr-Kalmar» eller Christianopel, som nu blev Basis for Foretagenderne mod Kalmar; dels var denne stærke Fæstning ved det dybe Sund et udmærket godt Tilholdssted for alle de Skibe, som ikke vilde respectere Danmarks prætenderede Højhedsret i Østersøen. Medens Kalmar blev angreben til Lands og Vands, skulde Steen Maltesen, der nogen Tid før Krigens Udbrud var bleven dansk Rigsmarsk, med en stor Del af Hæren søge at holde Fjendens Stridskræfter sammen i Vest-Gøtland og binde dem her, eller i det vestlige Sverig, ved snart at true Elfsborg, snart Jønköping, det befæstede svenske Hoveddepot. Denne Fordeling af de danske Stridskræfter maatte aabenbart lette Kongen Arbejdet ved Kalmars Erobring betydeligt, thi to saa vigtige Punkter som Elfsborg og Jönköping krævede nødvendigvis Dækning og Forsvar af Sverigs bedste og fleste Kræfter. Naar Kalmar var erobret, vilde Kongen forene sin Hær med Steen Maltesens for at naae Krigens endelige Maal: Den svenske Hovedhærs Tilintetgjørelse i Vest-Sverig og Elfsborgs Erobring. — Planen syntes, som sagt, at være godt lagt, og der var ikke sparet paa Lejetropper til at udføre den med; Kong Christian havde god Credit, og Soldater fra alle Verdens Egne havde ganske anderledes let ved at naae hans Hær, end den svenske Konges, som egenligt kun kunde gjøre Regning paa Rekrutering fra selve Sverig. Naar dertil kom den danske Flaades store Overlegenhed, skulde man synes, at Krigens Formaal maatte kunne naaes baade hurtigt og forholdsvis let. Det blev ganske vist naaet, men baade seent og meget vanskeligt. Grunden dertil var, at Felttogsplanen i alt for ringe Grad havde taget Hensyn til Intendanturen. Eske Brok forestod denne ved Rigsmarskens Corps; Breide Ranzau ved Kongens Corps; men lidet hjalp det, at Planen paalagde dem itide at see sig om efter Marketentere og at udarbejde Taxter, hvorefter disse skulde sælge deres Varer til Soldaterne, naar der ikke allerførst var draget Omsorg for en regelmæssig

Forsyning fra Danmark Vest for Sundet, thi dettes Provindser Øst for Sundet maatte hurtigt blive madtomme, naar der dagligt kom nye Munde til. I Halmstad havde Eske Brok sit Depot, men Vejen derfra til Rigsmarskens Afdelinger blev snart for lang. Breide Ranzaus Depot i Christianopel havde vel sin constante Afstand fra Kongens Lejr for Kalmar, men til Gjengjæld var Søvejen til Kjøbenhavn saa uberegnelig i Tid, paa Grund af Vind og Vejr, at den frembragte endnu værre Calamiteter for Kongens Corps, end Hallands Fattigdom for Rigsmarskens. Snart kom det dertil, at den danske Hær maatte lade sit Brød bage i Rostock, og Breide Ranzau skrev til Kjøbenhavn det ene Brev efter det andet, alle med Udtryk af en voxende Fortvivlelse[1]). Af Proviantmanglen og den vistnok totale Mangel paa Sundhedsforanstaltninger fulgte, at der udbrød en farlig Sygdom blandt Tropperne (Egh. Br. II. Nr. 35), navnlig i Kongens Corps, der laa tættest sammenpakket, og idet Breide Ranzau skrev derom den 29. April 1611 til Cansler Christian Friis til Borreby, nævnede han bl. a. Anders Bille som en af de haardt angrebne Førere. Det var i en uheldig Stund, at Anders Bille var kommen til Kalmarlejren, hvor det var omtrent umuligt at kurere Syge. En sund Natur og fremfor alt en stærk Villie vare noget nær de eneste Midler, hvorved de Angrebne der kunde fri sig fra Straadød Han maa have havt begge disse Lægemidler i fuldt Maal, siden vi allerede fra Midten af Maj see, at han paany overtog den skaanske Nordgrændses Bevogtning[2]). Han var saaledes

---

[1]) Geheime Arkivets Aarsberetninger VI. og Concepter til udgaaede Breve fra Kongens Cansler fra 1610 til 1635.

[2]) Skaanske Tegn. $^{11}/_{5}$ 1611. Hvert Vagthold bestod af Mandskabet fra en Bygd, og stod under en Vagtmester; Jens Juels Regnskaber vise os, at der var 9 slige Vagthold, som hver havde sin Fane. Hver Vagtmester havde maanedlig 9 Spd. og desuden $3^{1}/_{2}$ Spd. til en Knægt. Bygderne havde hver sin Fane: Fastrup, Ø. Lyngby, Glimager, Vidby i Nørre Herred, Osby i Gjønge Herred, Villands Herred, Stoby i Gjønge H., Vinsløv i Gjønge H.

ikke med i Stormen den 27. Maj, da Byen Kalmar blev erobret[1]); heller ikke kom han til at lide med Kongens Corps under den pinlige Situation, der indtraadte efter den 8. Juni, da Carl IX. rykkede frem med sin Undsætningshær til Risby og i Forening med Kalmar Slots Besætning bragte den danske Hær i en Knibe, som culminerede den 23. Juni, da Slottet blev undsat ad Søvejen, medens de Danske to Dage derefter mistede hele Depotet i Christianopel, Proviant, Ammunition, Klæder, Vaaben, en Krigskasse paa 20,000 Spd. for ej at tale om de Adeliges Kostbarheder, som vare bragte derhen for at være i Sikkerhed. — Det var den knapt 17-aarige Kongesøn, Gustav Adolf, som udførte denne geniale Streg Sct. Hansdag, eller Natten efter denne Dag, som Niels Slange siger.

Skjøndt personligt fraværende, blev Anders Billes Navn dog knyttet til denne sørgelige Begivenhed, saa at vi nødes til at dvæle ved den, for at den ikke skal blive brugt til at kaste Slagskygge over ham.

Farsoten havde i endnu højere Grad end Fjendens Sværd og Kugler fortyndet Rækkerne i Kong Christians Lejr. Der var sendt 6 Officerer til Tydskland for at hverve nye Folk, men tiltrods for de strenge Ordrer og mange Penge, hvormed de vare udstyrede, kom de ikke tilbage med nye Tropper til den berammede Tid, hvorfor Kongen blev nødt til at tage Soldater, hvor han fandt dem, saaledes først og fremst fra Christianopel. I denne Fæstning var der en meget tapper Commandant, Jens Bjørnsen, som dog ikke var saa indbildsk at turde indestaa for Fæstningen, naar den blev blottet for Forsvarere; han kunde heller ikke med Ro afvente det Tidspunkt, da de tydske Lejetropper begyndte at komme, og deri gjorde han Ret, thi Skipperne, der skulde

[1]) Dette bevises bl. a. deraf, at han ikke til sine Folk fik «Stormpenge» for Kalmar Bys Erobring, som f. Ex. Godske v. Ahlefeld, der oppebar næsten 5000 Spd.

overføre dem til Blegind, sparede sig den halve Ulejlighed og landsatte dem paa Lolland og Falster, hvor de «strippede om og begik meget Uvæsen» istedenfor at hjælpe den Konge, som havde betalt dem. Jens Bjørnsens velgrundede Frygt for, hvad der kunde hænde den for hele Hæren saa vigtige Fæstning, naar det kom Svenskerne for Øren, i hvilken Grad dens Forsvarskraft var reduceret, drev ham til paa eget Ansvar at skrive til Anders Bille om en Afdeling Soldater, der hurtigst muligt maatte indfinde sig i Christianopel. En Chef for Grændsevagter paa en uvejsom Strækning af over en kvart Snes Mil er selvfølgeligt ikke let at finde og Jens Bjørnsens Bud fik en lang og farlig Vej at ride, thi ligesom de danske Gjønger vare i Vaaben Syd for Grændsen, saaledes lurede de svenske Smaalændinger Nord for den paa enhver Blottelse de Danske gav sig. De svenske Grændsevagter forstode, at de gjorde en god Fangst, da de anholdt Jens Bjørnsens Bud, hvem de ufortøvet bragte til Gustav Adolf; og da denne unge Prinds havde læst Brevet til Anders Bille, saa forstod han strax Jens Bjørnsens Situation i Christianopel. Hurtigt lod han sine Folk samle danske Uniformsstykker[1]) fra de Faldne og Fangne og klæde sig i dem, hvorefter han sendte dem til Christianopel med Ordre til at udgive sig for den Forstærkning, som Commandanten havde anmodet Anders Bille om. Med Resten af sine Folk red Gustav Adolf en anden Vej end de Forklædte, og han skjulte sig i Nærheden af Fæstningen for at see, hvorledes det gik. Jens Bjørnsen lod Porten aabne for de med Længsel

[1]) Af Sjæll. Tegn. for $^{21}/_{4}$ 1611 sees det, at Fynske Fane da fik 200 Kjortler til sine Ryttere, og at Steen Maltesen den $^{8}/_{5}$ 1611 fik 600 Kjortler til de 3 jydske Faners Ryttere. Skaanske Tegnelser af $^{22}/_{4}$ 1611 har en Ordre til Sigvard Grubbe om at annamme 300 Kjortler til Kongens egen Garde, og Jokum Bülovs tydske Ryttere vare kjendelige paa deres énsartede Hanefjer, hvorefter de kaldtes i Febr. 1612, og som de følgeligt have baaret A°. 1611. — Altsaa har der før Sct. Hansdag 1611 været Uniformering i den danske Hær.

ventede Vaabenfæller, der rask red ind, men ikke igjennem; de fyldte Porthvælvingen, saa at Fløjene ikke kunde lukkes og stænges. Den tapre Commandant saae nu, at han var gaaet i Fælden og stillede sig til Modværge med de faa Folk han havde, for at forbyde Svenskerne Indrykning i Byen. Disse afventede blot Gustav Adolfs Komme, og saasnart de mærkede hans Nærhed, satte de Sporerne i Hestene og sprængte frem over Commandantens og hans Folks Lig. I en Haandevending vare Fæstningens vigtige Forraad blevne Gustavs Adolfs Bytte, og der var tilføjet Kong Christian et af de mest knusende Slag. Denne opbød øjeblikkeligt «Mand af Huse» i hele Blegind, hvis Beboere han under Dødsstraf befalede at samle sig ved Lykaa, og Ilbud fløj efter Rigsmarskens Corps, som alt tidligere var beordret Syd paa til Kongens Undsætning, men endnu langt fra havde passeret de 26 Mil, som (efter Arent Berntsens Fructbar Herlighed S. 287) regnedes imellem Elfsborg og Christianopel.

Ikke Fæstningen, kun dens kostelige Indhold brød Gustav Adolf sig om; efter en grundig Plyndring vendte han med sin byttebelæssede Skare tilbage til Risbylejren, hvor han og de hilstes af Kammeraternes vildeste Jubel. De Danske havde været for lamslaaede til at turde vriste Byttet fra de hjemvendende Modstandere; det var bagefter, naar de spærrede Vejene til Risby med Braader og Forhug (Sk. T. 30. Juni 1611) og besatte dem med Bleginds Bønder; der var for dem kun tilbage, at afvente Rigsmarskens Ankomst.

Denne var bleven forsinket af flere Grunde, hvoriblandt vel især den, at Afmarschen maatte ske saaledes, at Svenskerne ikke fik Lyst til at forfølge hidsigt, hvilket let kunde have medført det allerføleligste Tab for Kong Christian. Det var i Virkeligheden store Ting, at Rigsmarskens Tropper begyndte at komme til Kalmarlejren i Juli Maaneds første Dage. I over en Uge svævede Kong Christians Hær imellem Liv og Død; personligt havde Kongen fundet det raadeligst at forlade sin Lejr, formodenligt for yderligere at paaskynde

Steen Maltesens Marsch. Naar Svenskerne ikke benyttede denne Krise til at jage de Danske ud i Havet, hvor de tilmed paa den Tid spillede Mestre, fordi de danske Escadrer havde Modvind, saa laa det sagtens i, at Sygdom plagede dem lige saa meget som deres Modstandere, thi disse blev holdt i Aande alene ved Flaadens Hjælp. Da den danske Hær blev angreben af «Juttesoten», var det Kong Christian en Trøst, at ogsaa Svenskerne blev angrebne af samme Sygdom (Egh. Br. II. Nr. 35).

I denne kritiske Periode, da Sverig fik Overmagten baade paa Øst- og Vest-Punktet af sin Sydgrændse, hvilede Bevogtningen af hele det mellemliggende Stykke paa Anders Bille og hans Gjønger, medens Kongen med alle sine Tropper holdt det gaaende i Feltlejren til den 20. Juli, da det endelig lykkedes Rigsadmiral Mogens Ulfelds Escadre at komme ind i Kalmar Sund. Herved blev Carl IX. tvungen bort fra Strandsiden, tilbage til sin befæstede Lejr ved Risby, og saaledes fik den danske Hær endelig Luft; efter hæftige Kampe blev Kalmar Slot omsider erobret den 3. August, og strax efter forlagdes de nationale Faner saaledes: Første sjællandske og fynske fik det Hverv at dække Blegind; Albert Skeels og Tyge Krabbes Faner kom til Halmstad; Knud Brahes og Ulrik Sandbergs til Varbjerg (Nye danske Mag. II. 19); Anders Bille vedblev altsaa ogsaa efter Kalmars Fald at dække Skaanes Nordgrændse, uden Tvivl et meget anstrengende Hverv for en af Sygdom haardt angreben og slet kureret Mand, som ved Siden deraf oparbejdede sine Bønder til Soldater. Det kan ikke oplyses hvor mange han lod uddanne, thi da Kongens Kasse ingen Løn udredede til disse Folk, der betragtedes som kæmpende for deres egen Arne, saa meddele de opbevarede Krigsregnskaber lidet om dem[1]). Vi vide kun, at Anders Bille den 23. Juni 1611 fik

[1]) Jens Juels i Geh. Ark. opbevarede Krigsregnskaber vise i Postering Nr. 562, at Anders Bille d. 2. Juli 1612 fik Besolding for 1 Fænrik,

Ordre til at opkræve 1/2 Spd. af hver Gaard i Gjønge Herred til de Folk, som bevogtede Grændsen (Sk. T.), samt at Beboerne i hele Herredet skulde give dem Mad og Øl (Sk. T. 26. Juni); endelig vide vi, at Anders Bille foruden Skaanske Fane førte mindst eet Compagni Fodfolk, der havde sin egen autoriserede Fane.

Disse Data ere dog tilstrækkelige til at vise os hans Arbejdes Natur og man tør vel slutte sig til dets Godhed af den Kjendsgjerning, at Fjenden ikke vovede, ialtfald ikke fik Held til, ved en Diversion ind i den rige Del af Skaane at bringe Kong Christians Corps i den allerbetænkeligste Knibe. De præventive Forholdsregler ere ikke opsigtvækkende og egnede til Beskrivelser som Træfninger og Slag, men de tage ikke mindre paa Kræfterne end disse. Anders Billes uafbrudte Færden i Harnisk paa Skaanes Nordgrændse kan nok staa paa Højde med, hvad den øvrige Hær præsterede ved Kalmars Erobring. Denne Begivenhed var glimrende nok til, at lade alle de udstandne Møjsomme-

---

2 Sergenter, 3 Corporaler, 1 Trommeslager og 80 gemene Soldater, «som til underskedlige Tider ere komne under Compagniet inden den 2. Juli» til Beløb af 215 Spd. 6 1/2 f. Den 2. Aug. (Post. 563) fik han 491 Spd. 1 Ort 3 f. for 1 Fænrik, 2 Sergenter, 3 Corporaler, 2 Adelburser og 117 gemene Soldater i en Maaned. Post. 564 viser, at han i den følgende Maaned fik 1209 Spd. 3 Ort 10 f.; i October var hans Styrke 201 gemene Soldater, og Post. 569 viser, at han den 1. Febr. 1613 i Sold for Januar til den 28. Jan., da hans Comp. blev casseret, fik 928 Spd. + 464 Spd., som hans Folk fik til Aftakning. Foruden disse Penge, hævede han Sold for Skaanske Fane, naar den tjente ud over Rigets Grændse, ialt 11,800 Spd. 3 Ort 16 f.; og af dens 154 Adels-Ryttere stillede han og hans Moder tilsammen 17 Heste, for hvilke han oppebar 2448 Spd. — Til Adelsrytterne kom nu og da nogle Gevorbne, der ikke lade sig bestemme nøjagtigt, men som vel kunne have bragt Tallet af Fanens Ryttere op til henimod 200 Mand. Blandt disse Gevorbne nævnes en Jürgen Lebenzau, — muligvis Stamfaderen til den her naturaliserede Adelsslægt v. Levezau. — For sine Gevorbne Ryttere hævede Anders Bille fra 15/4 1612 til 16/1 1613 ialt 3980 Spd. 10 Skill.

ligheder gaa i Glemme. Den 7. August beordredes alle Rigets Bisper til at lade afholde Taksigelsesfester for den vundne Sejr; Carl IX. rasede og udfordrede sin heldige Modstander til Tvekamp; Anders Sinklar blev udnævnt til Commandant i det tagne Slot; om dette drejede sig alle Tanker, og man jublede over, at Krigens første Maal var naaet. Man higede nu efter at naae det næste, at erobre Elfsborg. Samtlige nationale Faner beordredes til Halland, og ved Bahus var der samlet ca. 2000 væbnede Bønder (Sjæll. T. 7. Octbr.) [1]), som i Forening med dem skulde foretage et eller andet; men den naturlige Reaction viste sig som Afmattelse; Kongen gik ombord og afsejlede med Flaaden til Kjøbenhavn. Aldrig saa snart var han og den borte, før end Gustav Adolf kastede sig over Øland, som han erobrede, medens den svenske Flaade løb ud fra Stockholm og beskød Kalmar. Vel kom Rigsadmiral Mogens Ulfeld hurtigt tilbage fra Kjøbenhavn og jog den svenske Flaade ind til Stockholm, men Øland lod sig ikke let eller snart tilbageerobre; derimod blev Danmark af med sin mest hadske Modstander, idet Carl IX. midt i October forlod sin Hær i Risbylejren og 14 Dage derefter afgik ved Døden i Nyköping. Længe før sin Bortgang havde han peget paa sin Søn med de Ord: «Han skal fuldgjøre det!» nemlig det Værk, den Døende maatte forlade; og, med Forbigaaelse af Hertug

---

[1]) Vi omtale disse Ordrer, dels fordi Jahn i Kalmarkrigens Historie ikke har ænset det i dem liggende, ikke uvæsenlige Træk, — dels fordi Anders Billes Navn i dem er brugt for Skaanske Fane. Det er dog usandsynligt, at han personligt har ført sin Fane paa dette Tog, der gik op til Kongsbakke, thi Grændsen var paa den Tid for faretruet til, at nogen Anden kunde træde i hans Sted. Forsvaret kom i høj Grad an paa Localkundskab, men heri kunde vist ingen Anden komme Anders Bille nær. — Mærkelig er iøvrigt Jahns Ytring Side 161, hvor han misforstaaende berører disse Ordrer, men dog tænker sig Anders Bille som Chef for Grændsebevogtningen, skjøndt han ikke har kjendt Anders Billes Forhold til Fødeegnen.

Johan, hyldede de i Nykøping forsamlede svenske Stænder Gustav Adolf som Sverigs Konge.

Var denne tilfreds ved at faae Sverigs Krone til Fødseldagsgave, saa var han sig derhos bevidst, at det for ham gjaldt om, at vise sig værdig til saa stor en Tillid. Skjøndt han fuldt vel indsaae, at Sverig kun kunde tabe, intet vinde i Kampen mod det overmægtige Danmark, og skjøndt han derfor personligt var stemt for at slutte Fred med Christian d. 4de, saa holdt han dog sine personlige Ønsker tilbage og lod sin Modstander vente forgjæves paa de runde Fredstilbud, som denne med Sikkerhed havde paaregnet at faae, lige til Julen 1611, da det begyndte at vare Danmark for længe, især da Svenskerne jævnligt foruroligede Anders Sinklar paa Kalmar. I Kjøbenhavn og paa de nordsjællandske Slotte, hvor Kongen og hans Mænd plejede Raad om Krigens Fortsættelse, enedes man om at lade Gustav Adolf føle Kniven, ved at man beordrede danske Tropper til at drage op i Smaaland paa Hærgningstog, inden man for Alvor tog Elfsborg under Behandling[1]).

---

[1]) Post. Nr. 1184 i Jens Juels Krigsregnskab viser, at der den 10. Juni 1612 blev, efter Breide Ranzaus Ordre, udbetalt Anders Bille til Raabeløv en Sum Penge, for at han kunde besolde de skaanske Knægte, han havde under sig i 3 Uger paa et Tog til Wexø i Sverig. — Det maa derefter antages, at Anders Bille virkelig, som Jahn siger Side 175, har gjort dette Tog til Wexø med; under Gert Ranzaus Ledelse, siger Jahn, men dette turde være tvivlsomt, da Gert Ranzau, i Henhold til et Brev fra ham (D. Adelsbreve Fasc. 17 Nr. 88) bevisligt var i Kiel den 14. Januar 1612, hvor han ledede forskjellige Indkjøb af Krudt à 19 Spd. pr. Centner og holdt Øje med Svenskernes Hvervinger i Tydskland, særligt Mönnichhofens. — Iøvrigt kan det passende omtales her, at Gert Ranzau indrettede en Krudtmølle ved Flensborg, som blev ødelagt ved Wallensteins Indfald Aº. 1627 (Regesta II. for $^{12}/_{8}$ 1631), hvoraf det tør sluttes, at han i særlig Grad var duelig til at levere Hæren Krudt; derhos synes han at have været militær Ingeniør, førend han blev dansk Feltmarsk Aº. 1612 (Sk. T.).

Da nu Gustav Adolf ingen Vej kunde komme med Anders Sinklar, besluttede han først at hærje Blegind, derpaa at forene sig med Hertug Johan i Vestgøtland, for med samlet Magt at afværge Elfsborgs Erobring. Med alt det Rytteri og Artilleri, der kunde undværes i Risbylejren, satte han sig i Bevægelse i Slutningen af Januar 1612, men saa snart han spurgte Nyhederne om Danskernes Hærgning af Smaaland, blev det selvfølgeligt hans nærmeste Maal at tilintetgjøre dem.

De trak sig imidlertid tilbage, saa snart de fik Nys om Gustav Adolfs Opbrud fra Risby, og de vare lykkeligt komne tilbage til Danmark, da Gustav Adolf havde naaet det afbrændte Wexø; men nu maatte det vel være de Danske klart, at der forestod dem en alvorlig Gjengjældelse.

Christian den 4des Krigsplan for det nye Felttog var skaaren over samme Læst som den for det afsluttede; Forskjellen var blot den, at han nu agtede at plukke Laurbær ved Elfsborg, ligesom det var lykkedes ham at gjøre ved Kalmar. Hans Hovedstyrke samledes lidt efter lidt i og om Varbjerg og Bahus. For nu ikke at blive nødt til at sende Tropper derfra til Understøttelse for Tropperne i Skaane, hvorved Felttogsplanen let kunde blive alvorligt forstyrret, aftalte han med Kjøbenhavns Statholder, Breide Ranzau, et Modtræk, som skulde udføres dels af de regulære Tropper under Breide, dels af de irregulære, som Anders Bille havde ladet «afrette», og som denne, den 18. Januar 1612, fik Ordre til at samle, for saa personlig at følge dem og Breide Ranzau paa den aftalte Expedition; Kongen beordrede denne strengt hemmeligholdt. Af denne Grund lader der sig ikke give sort paa hvidt for, hvad der skete i det enkelte, men Hovedtrækkene ere store og talende nok til, at vi af dem kunne danne os en Forestilling, der er for sandsynlig til at kunne vige langt af fra Sandheden[1]).

[1]) En detailleret Fremstilling af Kilderne og det paa dem byggede Raisonnement har jeg f. A. givet i Skriftet: «Træfningen ved Vidsø den 11.

Umiddelbart efter at have underskrevet den omtalte Ordre til Anders Bille, rejste Kongen op i Halland og tog strax fat paa at storme Guldborg, men denne Bevægelse fra dansk Side afholdt ikke Gustav Adolf fra at tage den Hævn over de Danske, som han ved Synet af Wexøs Brandtomter havde besluttet. Med c. 3000 Mand, hvoraf vel Trediedelen vare harniskklædte Ryttere, og en Del Kanoner, brød Kong Gustav Adolf den 5. Februar ind over den skaanske Grændse; da alt det vaabenføre Mandskab var samlet af Anders Bille, mødte Svenskerne ingen Modstand, uden paa et Par Herregaarde nær, som nægtede Overgivelse. Ustandsede droge de derfor til Kjøbstaden Væ, som plyndredes og derpaa afbrændtes, hvilken Skjæbne ogsaa var tiltænkt Aahus, Kjøbstad ved Helge Aas Udløb i Østersøen. De forfærdede Indbyggere enten flygtede til Sjælland, eller faldt for Kulde og Sværd; men Paniken strakte sig ikke til de danske Tropper, der vare samlede i det nys befæstede Aahus. Ved Synet af de brændende Landsbyer ved Helge Aas nedre Løb, kunde de befrygte Svenskernes Overgang dér og ilede ud fra Aahus for at tage varmt imod Fjenden; men saa snart de havde viist sig, var Gustav Adolf tilfreds med, hvad han havde opnaaet og slog ind paa en anden Vej end den, ad hvilken han var kommen; en Vej, der vel var længere, men ogsaa bekvemmere og sikrere nu, da han førte et byttebelæsset Vogntog med sig. For at indskrænke Hærgningen ad den nye Vej saa meget som muligt, kunde Breide Ranzau vel have behøvet hele sin Styrke, men det

---

Februar 1612.» Det er indlysende, at man ikke kan udfinde Sandheden ved at følge de svenske Kilder, selv om disse støtte sig paa en Autoritet som Kong Gustav Adolf. Denne var for ung og for interesseret til ikke at forringe sit Tab og overdrive sin Vinding i de Breve, han paa hin Tid sendte sine Frænder og Venner. — Den mærkelige locale Tradition, som har holdt sig til vore Dage og bærer et vist Præg af Ægthed, fortjener vel at paaagtes af Danske, mere end hidtil skeet er. Dens Fremsættelse i nævnte Skrift skaffede mig dog desværre ikke Svar paa mit igjennem Skriftet stillede Spørgsmaal.

var alt for farligt at føre den over paa Helge Aas Vestside, da han derved udsatte den for, at blive kastet ud i Floden af det overmodige og langt overlegne svenske Corps. Hvad han kunde gjøre og hvad han derfor ogsaa uden Tvivl har gjort for at sikre saa meget Land som muligt mod Fjendens Ødelæggelse, er at han sendte de Folk, der bedst kjendte Egnen Vest for Helgeaa, derover[1]), thi de vilde ikke have svært ved at bjerge sig i Smuthuller, hvis Gustav Adolf lod en Overmagt vende sig imod dem.

Det laa saaledes meget nær, at Skaanske Fane under Anders Bille og de af ham samlede Gjønger fik det Hverv, fra det af Alm- og Helge-Aa dannede Afsnit, i hvis store Skove Vandos Slot dannede et befæstet Midtpunkt, at holde skarpt Udkig med Svenskerne og at nedhugge de Mordbrændere, der vovede sig for langt bort fra deres Hovedstyrke[2]).

---

[1]) Dette støttes især derpaa, at adskillige Gaarde, i Nærheden af den Vej Svenskerne droge ad, undgik Ødelæggelse, f. Ex. Sandbygaard, Hofdal og Hesleholm, thi Skaanselen overfor disse Gaarde lader sig kun motivere ved, at de svenske Marodører ere blevne holdte i Ave af de Danske. Den Historie, Sigvard Grubbe omtaler i sin Levnedsbog, om de udstoppede Figurer, han havde opstillet paa Hofdals Mure, og hvis Standhaftighed i Kugleregnen skulde have givet Svenskerne saadan Skræk i Livet, at de, grebne af Panik, forlode den af dem angrebne Borg, — denne Historie kan, efter Krigen, have været morsom nok at høre, men paa dens Sandhed kan kun Børn tro. De Svenskes Panik har sikkert havt en bedre Anledning end den, at de skræmtes af Dukker, der trodsede deres Skud, og som de maa have seet paa nært Hold, eftersom de stormede to Gange, før end hin Rædsel greb dem. — At Sandbygaard i Gjønge Herred, der Aº. 1603 skjænkedes paa Livstid til Fru Vivike Griis, Enke efter Peter Mund, var uhærget 1612, ligesom vistnok Hesleholm, kan med Grund antages af Gavebrevet 21/4 1615 til Anders Sinklar, Sk. T. Nr. 6 Fol. 371 og Nr. 7 Fol. 89, 125. Heri ligger et afgjørende Bevis for, at de Danske havde begrændset Svenskernes Hærgning ved at tumle sig i Afsnittet om Vandos, naar man bemærker, at disse vare fulde tre Dage om at gaa fra Væ til Vidsø.

[2]) Det er muligvis til denne Virksomhed man maa henføre, hvad der omtales i Post Nr. 1167 og 1168 af Jens Juels Krigsregnskaber: Den

Træt af Harnisket, Vintervejret og de vildeste Udskejelser, søgte Gustav Adolf endelig den 10. Februar at samle sine Tropper i en af Natur og Kunst velbefæstet Hvileplads, kun en Mils Vej fra den dansk-svenske Grændse. Her, i Vidsøpasset, laa han endnu Dagen efter, da de Danske, sandsynligvis vejledede af Anders Bille, ved at nytte deres Kjendskab til Egnen og Vinterdagens korte Skumring, fik Held til at kaste sig over Fjendens Forpost ved Vidsø Kirke fra en Side, hvor ingen svensk Skildvagt kunde vente dem, og med en saadan Hurtighed, at Ingen fik Tid til at slaa igjen. Dette Held benyttedes med en saadan Kraft og Dygtighed, at næsten hele den svenske Styrke blev tilintetgjort, og at alt det gjorte Bytte blev gjenerobret; ja, Gustav Adolf selv var meget nær ved at blive tagen til Fange, da hans Hest sank igjennem den skjøre Is; kun med Møje lykkedes det hans Kammerjunker, Per Banér og Uplandsrytteren Nils Larsson at hale deres unge Konge op af det kolde Bad og at skaffe ham en anden Hest, hvorpaa han over Markerød reddede sig med nogle faa Levninger af sin smukke Rytterstyrke.

Overalt i Sverig og Danmark vakte denne Begivenhed den største Opsigt; man antog almindeligt Gustav Adolf for at være dræbt; hans Hest, juvelbesatte Ridetøj og Sværd bragtes som Trofæer med en Del Fanger til Kjøbenhavn, hvor man i høje Toner priste den retfærdige Gjengjældelse (Nye D. Mag. II.); men 10 Dage efter tilføjede Hertug Johan og andre Svenske Kong Christian den 4de et saadant Tab

---

26. Februar 1612 fik Jan Dumeni, Rytter under Jokum Bülow, af Kongen 50 Spd. fordi han tog Herman Wrangel tilfange. 3 andre Ryttere, som i Vinteren 1611—12 toge 3 Faner fra Svenskerne ved Wexø, fik derimod kun 20 Spd. hver af Kongen, ligesom de Matroser af Jørgen Daas Escadre udfor Elfsborg, der toge Flagene af nogle svenske Skibe, som der erobredes. (Post. 1174).

paa Skjellinge Hede, at Jublen over Vidsøtræfningen hurtigt maatte forstumme[1]).

Breide Ranzau og Anders Bille havde begyndt at forfølge deres Sejre ved Ousby og Vidsø, men Tabet paa Skjellinge Hede bragte Forfølgningen til at standse. Christian den 4de kastede sig, efter en anstrengende Flugt, ind i Varberg, hvorfra han ved første Lejlighed drog til Kjøbenhavn. Nu var det Danmarks Tur til at skjælve, og Dronning Anna Cathrina tog sin Helsot derover. Den 13. Marts fik hun «en farlig Koldesyge», som alt den 29. s. A. lagde hende i Graven[2]). Saa hurtigt havde Kongen ikke tænkt at det skulde gaa, thi han havde beredt sig paa en længere Fraværelse fra Krigens Skueplads, da han den 15. Marts lod følgende Brev udfærdige til Rigsraad Axel Brahe til Elved[3]):

«Vor synderlig Gunst tilforne! Vider, at eftersom Vi foraarsages tidt og ofte Selv udi egen Person til den yderste Grændse her udi Riget, som er Halland, Blegind, Norge, at begive, og der samme Steds nogen Tid lang fortøve, hvorfor Vi for raadsomt og godt ansee Nogen Vore gode Mænd bliver forordineret, som over Vore Undersaatter der samme Steds kunne have at commandere og ellers der udi Landet og paa Grændserne med Altingest kunne have godt Agt og Opseende, at ingen Indfald skeer, paa det Vore Undersaatter, udi Vores Fraværelse ikke skulle med Mordbrand af Vore og Rigens Fjender overfaldes, eller og anden slig Overlast og Skade til-

---

[1]) Jvfr. C. Paludan-Müller: Om Christian Barnekovs Død.

[2]) C. Molbech: Historiske Aarbøger 149. Anm. 13.

[3]) Efter Sjæll. Tegn. I Skaanske Tegnelser for 18. April 1612 kaldes Axel Brahe, Vor Mand og Raad, samt Anders Bille til Raabeløv, Vor Mand og Tjener, «Vore tilforordnede Commandeurs udi Vores Fraværelse over Vort Land Skaane.» Kongen havde paa den Tid meget travlt med at skaffe sig tydske Penge til Krigens Fortsættelse. (Jvfr. det tydske Brev fra Baltzer von Ahlefeld fra Steinburg den 25. April 1612. — D. Adelsbreve Fasc. 17 Nr. 90).

føjes, — Da ville Vi have Eder som en Gubernator med Os Elskelig Anders Bille, Vor Mand, Tjener og Embedsmand paa Vort Slot Helsingborg, forordnet, over alle de Ryttere, Knægte og Landfolk, være sig Adel, Kjøbstadmænd og menig Almue der udi for^ne^ Vort Land Skaane at skulle commandere ligervis som Vi der tilstede vare. Thi bede Vi Dig og ville, at I retter Eders Lejlighed efter, at begive Eder over til for^ne^ Vort Land Skaane, saa I 8 Dage efter Paaske førstk. visseligen kan være der tilstede og fremdeles over samme, indtil I videre Besked og Erklæring fran Os bekommer, blive beliggendes, og at I siden med for^ne^ Anders Bille der udi Landet og ved Grændsen haver flittigt Indseende, og ellers bestiller og anordner Alting, som I begge kan bedst betænke Os og Eders eget Fædreneland Magt paa ligger. Tagendes med Eder Eders Heste og Folk, som I af Eders Len og Arvegods ere taxerede for, at skulle holde, saa I dennem kunne have hos Eder og imidlertid være under den skaanske Fane.»

Det var visselig en meget stor Æresbevisning for Anders Bille, at blive adjungeret sin 30 Aar ældre Fastersøn, Astronomen Tyge Brahes Broder, som i Aarhundredets Begyndelse havde været Lensherre paa Helsingborg, dansk Afsending paa Grændsemøderne med de Svenske og Hofmester hos Hertug Hans paa dennes Frierrejse til Rusland i Aaret 1602—3, nuværende Rigsraad og en af Landets anseeligste Mænd[1]).

Det citerede Brev er et af de klareste Beviser paa, hvor overordenlig stor Højagtelse Anders Billes Krigerfærd maa have indgydt Kongen. Med det for Øje og med Tanken henvendt paa den naturlige Virkning af Nederlaget paa Skjellinge Hede og af Dronning Anna Cathrinas Sygdom og Død, kunne vi ikke undres over, at nogle Aar forløb uden at bringe officiel Anerkjendelse til Sejrherrerne ved

[1]) Se om ham iøvrigt: Vedel Simonsens Rugaards Historie 2. Deel. 35—42.

Vidsø, eller ved Ousby. Hverken Anders Sinklar, der havde udkjæmpet djærvt og heldigt en drøj Dyst ved Kalmar, eller den ypperlige Artillerist, Jørgen Lunge, nød i disse Aar nogen offenlig Æresbevisning; endnu mindre Rigsraad Eske Brok, som dog havde været med ved Elfsborg, eller den unge Jørgen Brahe, Stensen, til Hvedholm, som dog fra Krigen hjembragte den af ham erobrede svenske Hoffanes Cornet. Christian den 4de forhastede sig ikke med sine Udmærkelser, men naar de kom, saa vejede de noget; under selve Krigen faldt det ham næppe ind at belønne Pligtopfyldelse, derfor vilde man tage fejl i at opfatte ovenstaaende Brev som en Belønning til Anders Bille. Han fik kun en Æresbevisning til Vederlag for det nye Arbejde og Ansvar, som Guvernørstillingen (og fra A°. 1614 dertil Krigscommissariatet for Skaane) paalagde ham ved Siden af hans tidligere Embeder som Ritmester og Styrer af de tvende Len. Hans Fader drev det dog kun til at blive Landsdommer i Skaane, da han udtraadte som tredie Medlem af det Regjeringsraad, der i Kongens Navn styrede Skaane efter Stettinfredens Afslutning, og som foruden ham bestod af Otte Brahe og Jørgen Bille til Ellinge[1]). Her er alt gjort opmærksom paa endel Ligheder i Faders og Søns Levned; en Del flere ville vi finde længere fremme, men vi kunne alt nu pege paa, hvormeget højere Sønnen steg i Anseelse og Magt. Foreløbigt havde Anders Bille nok at gjøre med sin militaire Dont[2]), medens Gert Ranzau tilbageerobrede Borgholm og hele Øland, for dernæst at hjemsøge Sverig helt op til Vestervig, og medens Kong Christian for Alvor be-

[1]) Ligtalen over Steen Bille til Vandos. Holger Fr. Rørdam: Monumenta hist. dan. II. 435.

[2]) Post Nr. 1157 i Jens Juels Krigsregnskab viser saaledes, at Anders Bille, ved sin Lieutenant Nicolai Kimnitz, lod en Skandse anlægge ved Kaabeløv, hvorfor Lieutenanten fik et Honorar af 200 Spd. Det Værk har altsaa ikke været ganske ringe, og noget lignende lader sig slutte om Faurholt og Haslebro Skandser, der omtales i Post 1156.

lejrede Elfsborg, efter at han havde kastet al Sorgen af sig. Da Kattegatshavnen endeligt i Maj var falden i Christian den 4des Haand og begge Krigens Formaal saaledes naaede, saa begyndte man i Juli saa smaat at tænke paa Fred. — Axel Brahe havde rigtignok den 8. Maj faaet meddelt fra Cansler Friis, at Anders Sinklar nys havde erobret Risbylejren og der forefundet adskillige Breve fra Gustav Adolf, som tydeligt viste, at denne Konge stadigt pønsede paa at gjøre nye Indfald i Skaane, særligt i Omegnen af Aahus, hvor Guvernørerne derfor burde træffe kraftige Modforanstaltninger, om hvilke de skulde sende Indberetning til Kjøbenhavn; og to Dage efter, kort før Christian den 4des Storm paa Elfsborg, mindede Cansleren atter Skaanes Guvernører om den fra Sverig truende Fare[1]). Atter den 30. Juni kom samme Frygt tilorde, baade med Hensyn til Helsingborg og Helsingør (Sjæll. T.), skjøndt Elfsborg var erobret, men Forsigtigheden maa prises, selv om den, som her, var for stor; den hindrede ialtfald ikke, at man indledede fredelige Tilnærmelser, som den 7. Juli vare saa vidt fremmede, at Axel Brahe fra Gundestrup[2]) kunde melde Cansler, at han, tilligemed Anders Bille og Tage Tott skulde møde de Svenske ved Knærød og komme overens med dem om Indkvarteringen[1]). Denne Sammenkomst fandt først Sted den 20. Juli[3]) og drejede sig dels om Feltmarskens Indkvartering og Omkvartering af Fanger, dels om ensartet Behandling af de pasløse Personer, man opsnappede paa begge Sider; endelig ogsaa om at standse med de hensigtsløse Afbrændingstog. Man kom ikke da til Enighed om nogen Ting (Sjæll. T.), og et nyt Møde berammedes til den 31. August. Forinden lykkedes

---

[1]) Begge disse Breve findes i Geh. Ark. Skab 14. Nr. 198 «Canslerbreve».

[2]) Kaldes nu Wrams-Gunnarstorp, ligger i Wrams Sogn, tæt Syd for Aastorp Jernbane-Station ved Bjørnekulleklinten.

[3]) Førend dette Møde havde Gustav Adolf bedet om Fred. (Regesta II. $^{20}/_{7}$ 1612).

det dog Underhandlerne at komme til Forstaaelse, saa at Fangeudvexlingen kunde beordres til den 30. August. Den 21. Septbr. begyndte Hærreductionen; samme Dag fik Cansler Chr. Friis, Mandrup Parsberg, Axel Brahe og Eske Brok Ordre til at møde de svenske Rigsraader ved Knærød (Sjæll. og Sk. T. 24. Octbr. 1612). De Forretninger, der særligt overdroges til Anders Bille og Tage Tott, vare: Fangernes Ranzonering og Udvexling samt Hærreductionen og det dertil hørende, ingenlunde lette Hverv, at faae de mange hvervede Tropper ud af Landet paa en nogenlunde god Maade[1]). Selve Fredslutningen blev, hvad vi alt vide, noget vanskelig og kom først i Stand i Januar 1613, medens Ratificationerne lode vente paa sig til Maj s. A.

I næste Capitel ville vi faae at see, hvorledes Anders Bille brugte den vundne Fred; inden vi slutte dette, ville vi imidlertid springe tre Aar frem i Tiden, for at medtage, hvad der væsenligt hører til dette Afsnit, nemlig Kongens Anerkjendelse af Anders Billes militaire Fortjenester.

Den 2. Decbr. 1616 holdt Kongen en stor Fest paa Koldinghus i Anledning af, at hans Søstersøn, den unge Hertug Fredrik den 3die til Slesvig, Holsten etc. «skulde annamme Fyrstendømmet Slesvig i Forlening af Os og Riget» (Sk. T.)[2]). Højtideligheden skulde gjøres glimrende bl. a. derved, at Kongen egenhændigt vilde give 12 af Landets bedste Mænd Ridderslaget.

Af Skaanske Adel vare ikke færre end fire udkaarne til den Ære, nemlig Jørgen Lunge, Anders Sinklar, Anders Bille og Jens Sparre (Sk. T. 24. Octbr. 1616). — Jørgen Lunge og Anders Bille ophøjedes derhos til Rigsraader,

---

[1]) Skaanske Tegn. $^{2}/_{11}$ 1612; 11, 14, 15, 20, 29. Januar 1613.

[2]) Om dette Herremøde jvfr. Vedel Simonsen: Eske Brok I. 112; C. Molbech: Chr. IV. egenh. Breve I. 42; Kr. Erslev: Danske Rigsraads Historie I. 225.

Jørgen Lunge blev tillige Rigsmarsk istedenfor den, 22. August 1611, afdøde Steen Maltesen; Albert Skeel blev Rigsadmiral, og Christian Friis til Kragerup blev Cansler istedenfor den da afdøde Christian Friis til Borreby (Jvfr. Regesta II. for 1. Decbr. 1616.) Foruden Sidstnævnte døde A° 1616: Rigsadmiral Mogens Ulfeld d. 15. Juni; Preben Gyldenstjerne 23. Juli; Axel Brahe d. 14. August; Jørgen Friis i December — Alle som Rigsraader; desforuden mange andre Adelsmænd.

Paa dette Tidspunkt stod Kong Christian den 4de i hele Nordens og i mange europæiske Nationers Øjne som den Konge, paa hvem Tyge Brahes Spaadom henpegede; Ridderslaget af hans Haand var derfor en saa stor Æresbevisning, at det i sig selv vidner om Storheden af de nye Ridderes Tjenstydelser; men vi vide ikke, om det blev udtalt, at Anders Bille blev Ridder og Rigsraad for Vidsøtræfningen. Der haves dog i Skaanske Tegnelser for 28. Octbr. 1616 et Vidnesbyrd om, at Kongen maa have agtet ham for Hovedmanden, eller ialtfald som en af Hovedmændene for den Bedrift. Paa nævnte Dag skrev Kongen saaledes fra Skanderborg til Anders Bille:

«Vor Gunst tilforne! Vid, at eftersom Vi have affærdiget nærværende hollandske Maler over til Vort Land Skaane, der at skulle besee den Sted og Plads ved Vydesø Kirke, som de Svenske i forleden Fejde bleve slagne, og Koning Gustaf selv kom fra sin Hest udi Vandet, — thi bede Vi Dig og ville, at naar samme Maler Dig med dette Vort Brev besøger, at Du strax begiver Dig selv did op med hannem og hannem samme Sted ved Vydesø udviser og om des Lejlighed informerer og underretter. Dermed skeer Vor Villie etc.»

Maleren blev uden Tvivl sendt, fordi Kongen ønskede at pryde sin Riddersal paa Fredriksborg med Billeder af sin Tids vigtigste Momenter. Fra Thurahs «Danske Vitruvius» II. 40—42 vide vi, at 18 vævede Tapeter vare ophængte der og at Nr. 10 forestillede «Victorien ved Vitsøe den 11. Februar 1612», samt at man i et Par af Billederne saae

Carl van Manders Ansigt og Facsimile med Aarstallet A°. 1620, hvoraf det muligvis tør sluttes, at det var denne Kong Christians berømte Maler, hvem Anders Bille fik Ordre til «at informere om Lejligheden ved Vidsø». — Brevet og Malerens Sendelse vise, at Kongen har ønsket en saa vidt mulig realistisk, ialtfald ingen fantastisk Skildring af Træfningen, derfor har det Betydning, hvem han valgte til Malerens Informator, thi han var jo fuldstændig fri i sit Valg af den paalideligste, — men hvor kunde han finde en paalideligere, end den Mand, som havde hidført og ledet den Katastrofe, han især ønskede fremstillet?

Formodenligt har den samme Maler givet Hr. Anders en Copi af Maleriet, og den er det sandsynligvis, som omtales i Bemærkningerne til de Benzonske Stamtavlers Tab. V. Pkt. 3 (Geh. Ark.) saaledes: «Anders Bille til Damsbo (!) nævnes i Herredags Dombogen 1630 som Ridder, Rigsraad og Lensmand paa Helsingborg og 1647 den 1. October som Rigsmarsk og Raad, samt Embedsmand paa Vestervig Kloster. Udi et Manuscript, Grev Thott tilhørende, meldes, at hans uægte Søn, Steen Bille (!) var Vice Commandant i Kjøbenhavn og har 1680 foræret en Tavle til Universitets Bibliotheket, hvorpaa var malet det Slag mellem Christian den 4de og de Svenske 1611.»

Denne Tavle er forsvunden, sagtens er den brændt A°. 1728; den anden Hovedkilde til Kundskab om Begivenhederne A°. 1612, nemlig Kongens Skrivkalender for samme Aar, hvilken han havde forlagt, men gjenfunden i Decbr. 1617, da han sendte den til Cansler Friis's Gjennemsyn (Egh. Br. II. Nr. 91), hører desværre ogsaa til det, der nu savnes, og det i meget høj Grad for Anders Billes Historie. Sagn og Kjendsgjerninger og dunkle Ord af ældre Historieskrivere, som ikke brugte at angive Kilderne for deres Meddelelser, pege hen paa ham som Manden for Aarets mest straalende Bedrift; kun Manglen af et Actstykke hindrer i at give ham

det Heltenavn, der utvivlsomt med Rette tilkommer Sejrherren ved Vidsø — hvem det saa er.

2det Capitel: Om Rosendal.

Den Kant'ske Theori om Sindets Kraft til at vinde Sejr over Legemets Sygdomme har i Virkeligheden været practiseret længe før den udtaltes, ja vistnok lige fra den Dag, da den første Hovedpine meldte et Menneske, at det var sygt. Folk, der ere særligt begavede med stærk Villie, have i Reglen Tilbøjelighed til at bruge den, og det allerførst imod deres egne Sygdomme. Da Anders Bille blev angreben af «Juttesoten» i Lejren for Kalmar, havde han tilmed hverken Lejlighed eller Tid til at lægge sig under Kur og Pleje; hans Villie var saa at sige nødt til at besejre det syge Legeme. For en flygtig Betragtning tager en saadan kraftig Villies Kurmethode sig meget tiltalende ud. Det smigrer Menneskets Idee, at see det ryste Sygdoms Trællelænker af sig, og — Kuren seer ud til at være den allerbilligste, som tænkes kan. Tvinges vi til at see Virkeligheden alvorligt i Øjnene, opdage vi imidlertid, at Sygdom kun er Dødens Forløber, og at det kommer ethvert Menneske dyrt at staa, naar det med sin stærke Villie trodser Forløberen for den strenge Herre, som er guddommelig vis paa *sin* Sejr. Døden er saa vis paa denne, at den ikke haster med Hævnen. Aaringer kunne forløbe, uden at den villiestærke Sygdomsbesejrer mærker noget til sin Fjende; men til Gjengjæld ville dennes Slag i Tidens Løb falde baade hurtigere og stærkere efter hverandre.

Denne usvigeligt sande Formel er en Hovednøgle til Forstaaelsen af Anders Billes Liv. Ved Hjælp af sin Jernvillie besejrede han baade indre og ydre Fjender, men Historiens korte Sum bliver nødvendigvis den, at de fik Revanche, om end først efter en langvarig Kamp, som det er interessant at følge.

Aaret 1612, i hvilket hans 32-aarige Manddomskraft satte sin fuldmodne Frugt, efter at det foregaaende Aars Sygelighed var overvunden, blev et lysende Glandspunkt i hans Liv, uagtet Skjellinge Hede fulgte 10 Dage efter Vidsø, og uagtet hans Moders, Fru Kirsten Lindenovs Død, den 5. April 1612, fulgte en Maanedstid efter hint formørkende Nederlag. Umiddelbart efter Fru Kirstens Død, nemlig den 27. April, fik Anders Herrisvad Len, som hun hidtil havde styret, og han fik det paa de samme Betingelser (Len og Lensmd. 47), thi Indtægterne af Helsingborg Len have næppe under Krigen været store nok til at yde ham passende Vederlag for hans store Tjenester. I Slutningen af Aaret synes han at have været overvældet af Arbejde eller Sygdom, eller snarest af begge Dele[1]); navnlig har det sandsynligvis kostet ham meget at faae de mange Lejetropper ud af Skaane paa lempelig Maade.

Efter Fredslutningen, da der skulde tages fat paa at opphjælpe de tildels hærgede Len, af hvilke Helsingborg var og maatte blive ham det vigtigste, faldt det ham ubelejligt, at hans Fædrenearv, Raabeløv, laa saa langt borte, og han begyndte derfor strax at mageskifte Dele af dette Gods med andre, der laa bekvemmere for ham. Tidspunktet for slige Mageskifter var der netop nu. Strax efter Fredslutningen var der nedsat en Commission, som forhandlede med Lodsejere i Næsby og flere Steder ved Helge Aas nedre Løb, og den 4. April 1613 udgik der et kgl. Rescript om, at Kjøbstaden Væ skulde gjenopbygges paa et andet Sted, hvorom Lensherrerne havde at avertere de Borgere af den afbrændte By, som agtede at gjenoptage deres Kjøbmands-

[1]) I Geh. Ark. «Canslerbreve» Skab 14 Nr. 198 haves et Brev til Anders Bille fra Cansler og Statholder af 6. Novbr. 1612, med hvilket de sende ham 2636 Spd. til Ranzonering af Fanger, idet de bede ham om at gjøre denne saa billig som muligt. — I en betegnende Efterskrift tilføje de: «Dersom Anders Bille ikke kan give Møde, er Palle Rosenkrands tilforordnet i hans Sted.»

skab (Sjæll. T.). At en saadan Omordning maatte komme, synes at have staaet klart for Anders Bille allerede A°. 1612, thi et endnu existerende Skjøde (i Rosendals Arkiv) viser, at han i Slutningen af dette Aar afkjøbte sin Broder Claus dennes Arvepart i Hyllinge, ikke langt NØ. for det Sted, hvor Rosendal rejste sig 3—4 Aar efter. I Løbet af A°. 1614 fuldførtes de Broer over Helgeaa, der skulde sætte Aløen i Forbindelse med Fastlandet (Sk. T. 21. Septbr.), og i A°. 1615 paabegyndtes den nye Fæstning: Chistiansstad paa Aløen, hvor Borgerne fra Væ henvistes til at bygge (Sk. T. 5. Juni 1615).

Den 17. Decbr. 1614 var Anders Bille ifærd med fra Kronen at tilskifte sig nogle Stubjorder og Enge i Helsingborg Len, hvilke det overdroges Tage Tott at bedømme, men han maatte fra 18. Januar 1615 have Christoffer Ulfeld til Hjælp ved det Hverv. Det har derfor næppe været ganske ringe. Raabeløvs Jorder steg ogsaa paa den Tid hurtigt i Værd. Anlægsplanen for den nye Fæstning Christiansstad var nemlig for storartet til, at man kunde vente at faae Rummet indenfor dens Volde bebygget alene af Væs Borgere; man maatte inddrage Bønder (Sk. T. for Juni 1615), naar det skulde blive til noget med at faae en By, som Fæstningens Garnison kunde faae Gavn af, og Raabeløvs Jorder strakte sig næsten til Glacis'et. Af denne Beliggenhed fulgte en Del Smaasalg, der vel have været ganske fordelagtige, men som, i Forbindelse med en Mængde betydelige Lens-Forretninger, blandt hvilke vi her blot skulle pege paa de tidslugende Vej- og Bro-Arbejder, sikkert har gjort det velkomment for Anders Bille, den 6. Maj 1616 at faae Ordre til at aflevere Østre Gjønge Herred til Jens Sparre til Sparresholm (Sk. T. jvfr. Len og Lensmd. Side 6 Anm. 2). Efter at have ordnet sit tredie Mageskifte, der ligeledes skaffede ham Jorder i Helsingborg Len (Sk. T. 18. Januar 1615, 17. Juni 1616), fandt han, omtrent ved Midten af Maj 1616 i ovennævnte Christoffer Ulfeld en solid Kjøber til alt

det Jordegods, han endnu havde tilbage af Raabeløv. Paa dette Tidspunkt havde han altsaa skaffet sig en anden Bolig, udenfor Helsingborg Fæstning, midt i det Complex af Jordegods, han nu havde erhvervet sig en Milsvej Østen for den; og dette stemmer med de stedlige Sagn, der knytte sig til Rosendals Magazin, NØ. for den egenlige Borg, hvor der endnu findes Spor af, at det har været beboet.

Helsingborg var anlagt paa Toppen af en ret anseelig stenet Bakke, hvis forskjellige Afsatser mod Strandsiden og mod de to dybe Kløfter, som baade mod Nord og Syd skilte Slotsbakken fra den øvrige Brink mod Øresund, vare befæstede med stærkt og gammelt Murværk[1]), saa vidt det af Ruinerne kan skjønnes; kun ind mod Landsiden løb Borggaarden i Flugt med det omgivende Jordsmon, men af dette var kun en ringe Part opdyrkeligt paa Grund af de mange store Rullesten, som endnu, og dengang i meget højere Grad, besvære det vestlige Skaane. Helsingborgs Lensherre var, ligesom Størstedelen af den skaanske Adel, henvist til at leve væsenligt af Kvægavl[2]) og Agerdyrkning, Jagt og Fiskeri, og da hans fleste Emolumenter ydedes *in natura*, saa var det aabenbart fordelagtigst for ham at residere udenfor Slottet, af hvis Stengrund og skjønne Udsigt fra Taarnet han ikke kunde skabe sig noget standsmæssigt Underhold.

Derfor maatte Hensynet til Landhusholdningens Fordringer i væsenlig Grad bestemme det Sted, hvorpaa Anders Bille valgte at bygge sin egenlige Residens; men i hin Tid paabød saa vel Traditionen, som Hensynet til Muligheden af at modstaa fjendtlige Indfald og et Henblik til de endnu

[1]) Jvfr. Wolffs: Encomion regni Daniæ og forskj. Planer i Generalstabens historiske Kortsamling.

[2]) Især af Handel med Øxne; efter den tydske Krig erklærede Anders Bille selv i en Betænkning af 10. Febr. 1630 Handelen med Øxne for det eneste, hvorved en Adelsmand paa den Tid kunde leve. (Rigsraadshistorie II. 248).

ikke ganske umulige Fejder med Standsfæller visse militaire Træk i en ny Borgs Anlægsplan. Da vi ikke have ret mange Herregaarde fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, saa vel bevarede og saa lette at følge i Plan og Udførelse som Anders Billes Rosendal, ville vi ikke blot meddele en Afbildning og en Grundplan, men ogsaa en Beskrivelse af denne Borgs oprindelige Partier, saa meget mere som C. Molbech ikke har taget den med i Listen over «endeel af de skaanske Herregaarde», der findes i Hist. Tidskr. I. 1. Bd. 209.

I Midten af det 16de Aarhundrede vilde en klog Lensmand paa Helsingborg og Herrisvad upaatvivleligt have lagt sit Herresæde paa Søndre Aas, maaskee paa den for sin vide og skjønne Udsigt berømte Bjørnekulleklint, hvor det kunde ligge trygt for Angreb af Datidens Hovedvaaben, det pansrede Rytteri; men efter at Christian den 4des Artilleri under Kalmarkrigen havde udviklet sig stærkt og tvunget det svenske til at følge efter, saa blev det vanskeligt, ialtfald meget kostbart, at danne sig en tryg Rede oppe paa Aasen, hvor de for Landbruget passende Anlægssteder alt for let lode sig dominere fra Aasens højere Punkter. I Aaret 1614 maatte Slettelandet nærmest ved Helsingborg i enhver Henseende være at foretrække for Søndre Aas, selv om Anlæget der gjorde Lensherrens Vej til Herrisvad dobbelt saa lang som til Helsingborg, thi for Landbodriften var Sletten øjensynligt fordelagtigst, og med Hensyn til Angreb af Artilleri og Rytteri vilde dens Søer og Vandløb kunne føres til Nytte overfor begge Vaabenarter.

Lugudde Herred deles ved en lav og jævn Midterryg, som mod Nord løfter sig til det anseelige og vilde Forbjerg, Kullen, men som imod Øst skraaner jævnt ned til Vege Aa, Skjellet imellem Lugudde og Sønder Aasbo Herreder. Omtrent midt paa denne svage Skraaning forefandt Anders Bille en Mængde Smaasøer og Moser, hvis Afløb sivede ned til Vege Aa, og af dem besluttede han at danne et

System af Fiskeparker rundt om den Plads, han udvalgte til sin Borgs Anlæg. Ved at bygge Dæmninger og Sluser saae han, at han her kunde blive Herre over at oversvømme et saa betydeligt Areal, at ikke blot Rytteri derved lod sig holde i respectfuld Afstand, men at ogsaa Artilleri derved lod sig formene Standplads for virksom Beskydning af Borgen. Saa snart Planen var lagt, blev der taget kraftigt fat paa dens Udførelse: Dæmninger regulerede Smaasøernes Form, efter at udsøgte Trærender i dem vare nedlagte med omstampet Blaaleer, og for begge Ender af disse Render byggedes Sluser, der lode sig aabne og lukke ved Skodder. Fra Sø til Sø lededes Vandet saaledes tilsidst ind i den dybe, stensatte, firkantede Borggrav, indenfor hvilken den opgravede Jord udjævnedes uden om de to anseelige, hvælvede Kjælderrum, der skulde ligge under den vordende Hovedbygning[1]).

---

[1]) Dette støtter sig paa Undersøgelser af Rosendals nuværende Patron (Forpagter) Hr. C. J. Hansen (fra Langeland). Ved sin Forpagtnings Begyndelse A°. 1872 fandt han c. 100 Tdr. Land Nord for Gaarden og alle de store Marker Vest og Syd for denne staaende under Vand, hvori Vildænder og andre Svømmefugle holdt til og afgave en god Jagt. Ved at draine, mergle og opdyrke de store Arealer fik han flere Gange Lejlighed til at beundre ikke blot Dæmningernes solide Construction, men ogsaa det ypperlige Materiale i de velpakkede Render og Sluseskodder. Af Hr. Hansens interessante Meddelelser hidsættes følgende:

«Et Bælte af c. 3000 Alens Brede rundt om Borgen har ved Hjælp af Anders Billes Vandsystem kunnet sættes under Vand, men selve Borgen laa i c. 500—1000 Alens Afstand fra Vandbæltet, undtagen paa den vestre Side, hvor Vandet maa have naaet op til Haven, og der, i det smalle, tørre Bælte, var der Plads til nogle Marker med ypperlig Jord, især paa Nordsiden. Til Vandsystemet hørte 12 større og mindre Dæm-

Det var kun i Datidens Orden, at en Mand som Anders Bille, der alt havde gjort store Spring opad mod Magtens Tinde, indrettede sit Herresæde anseeligt som Residens for

---

ninger, af hvilke jeg har jævnet sex; derved har jeg fundet de udhulede Træstammer af Bøg, dækkede med Egeplanker, der vare saa vel pakkede med Blaaleer og, som Følge deraf, saa friske, at jeg har ladet dem kløve og derpaa bruge til Broer. — I den sidste Dæmning jeg fandt, laa Afløbsrenden fra en Fiskedam, men den var for svær at tage op og ligger følgeligt endnu paa sit oprindelige Sted; den var 14 Alen lang og var lagt saa vel, at vi end ikke fandt den tilstoppet med Jord. — Vandet til Fiskeparkene, hvorfra det gjennem disse Render lededes til Borggraven, kommer fra Aagestorp og Tostorp, $^1/_2$ Mils Vej fra Graven; Vejene til Krop, Hylstorp og Bjørka, samt til Helsingborg føres paa de Dæmninger, hvori Renderne ligge eller laa; regnet fra Gaarden er den første Kvartmil af disse Veje bygget af Sten, ligesom ogsaa de mod Strømmen vendende Sider paa de større Dæmninger. Ved Storedam er der endnu en vel bevaret Baadehavn. Nordvest for Borgen findes den forhenværende Søs laveste Punkt umiddelbart ved en Forhøjning, der kan have raget op over Vandspejlet som en Holm; man kunde tænke sig, at dette Sted har været brugt til Badeplads. Et Par stendosserede Holme, muligvis Dele af et Lystanlæg, findes dels i Storedam, dels i den forhenværende, c. 75 Tdr. Land store Sø, Vest for Gaarden. Efter mit Skjøn har der oprindeligt været dyrket 7 smaa Marker paa c. 5 Tdr. Laud. De fire af disse Marker have ligget langs med «Bille-Vejen» (saa kaldes endnu den ældste af Vejene). Disse 7 Marker udgjøre endnu Rosendals bedste Jord, men 2 af de oprindelige Vænger henligge nu til stadig Græsning, fordi de omgives af Skov. — Saavidt jeg kan see og dømme, maa denne Gaards Anlægger have været meget praktisk og ejet en betydelig, vistnok da sjælden Sands for Terrainet, i Retning af at spare Arbejde. — Folk her paa Egnen mene, at Anders Bille ligger

en af Landets Stormænd; det faldt ligeledes af sig selv, at han arronderede sin Ejendom og skaffede den en betydelig Størrelse. Foruden de omtalte Mageskifter med og Kjøb af Kronens Gods, samt det omtalte Kjøb A°. 1612 af hans Broder Claus's Gaarde i Hyllinge, tilbyttede han sig A°. 1614 en Gaard i Vaale af Knud Grubbe og en anden i Bjørka af Melkior Ulfstand; A°. 1615 en Gaard i Bjørka af Svogeren Sigvard Bek og Allegaarden af Bunde Lang; A°. 1616 kjøbte han en Gaard i Broby og en i Fleninge af Fru Anna Bille, Johan Barnekovs Enke; en anden Gaard i Fleninge af Otte Brahe; en tredie af Christen Holk, samt en i Krop og en i Brunby af Jens Bille til Billesholm[1]). — Den 10. April, 29. Septbr. og 11. Novbr. 1617 indgik han mindre Mageskifter med Kronen, og derhos kjøbte han Krongods i Oxie og Bjerge Herred, Binkeby og Krop Sogn, i Byerne Fleninge og Holk m. m. m.; i samme Aar kjøbte han en Gaard i Bjørka af Tage Tott Andersen og en anden i Lyddestad af Fru Sofie Ulfstand, Claus Podebusks Enke. — Den 2. August og 27. Septbr. 1621 sluttede han større Mageskifter; den 23. April 1625, den 16. Februar og 18. Septbr. 1628 i Herrisvad Len; den 29. Novbr. og 31. Decbr. 1628 nogle mindre Mageskifter. — Med de Gaarde, han A°. 1618—19 kjøbte i Lyddestad af Forskjellige, og de

---

begraven paa Fleninge Kirkegaard. — Det gamle Stenhus NØ. for Borgen var muligvis Anlæggerens Bolig, medens Borgen opførtes; det har vistnok ligget i en Trægaard. Dets Mure ere 2 Fod tykke, og Kjælderne ligge 3 Fod under Jorden. Fra det kunde Adgangen til Borgen bestryges. — Borgens egenlige Have mod Vest har paa alle fire Sider været omgiven med Vand; formodenlig har da en let Træbro sat den i Forbindelse med Borgpladsen.

[1]) Maa vel være den Broder til Throndhjems Lensherre Steen Bille, hvis Godsnavn ellers er «til Valbygaard og Gjørslev», thi A°. 1616, da Steen ejede Billesholm, var hans ældste Søn Jens kun 17 Aar.

5, han A°. 1622 kjøbte i Bjørka[1]), hvilke endnu høre til Gaarden, samt en Gaard i Fjerrestad, som han kjøbte af sin Fætter, Markus Bille, fik han samlet et Gods, der A°. 1625 beløb sig til 509½ Tdr. Hartk. (D. Mag. 5 R. 1. 163) og A°. 1660 taxeredes til 310 Tdr. Hartkorn, medens det A°. 1886 omfatter 4000 Tdr. Land til en Værdi af 800,000 Kroner. Patronen svarer aarligt 3000 *Speciedaler* til den nuværende Ejer, Baron Bennet. — Det ovenstaaende viser os, at denne Storhed fremvoxede lidt efter lidt, hvilket yderligere bekræftes af de paa Gaarden tildels bevarede Skjøder og Kjøbebreve, der — hvad Ljunggren har bemærket — paavise os, hvorledes næsten hver eneste af Markerne er kommen ind under Gaarden.

Til et saa betydeligt Gods har der vistnok svaret flere Bygninger paa Borgpladsen end de, der angives paa omstaaende Grundtegning, hvor kun de Længer ere aflagte, som utvivlsomt stamme fra Anders Billes Tid. Da vi ikke have fundet den oprindelige Anlægsplan, maa vi nøjes med den her leverede Skizze af Levningerne, som iøvrigt danne et for den Tid ret respectabelt Bygnings-Complex. Den viser os Boliger for Herskab og Tjenere, Heste og Kør; hvad den ikke angiver, er først Beliggenheden af den da absolut nødvendige Smedie og dernæst af Ladebygningen. Disse Længer maa vi tænke os udfyldende Mellemrummet, dels imellem Tjenerbygningen og Kostalden, dels imellem Hovedbygningen og Hestestalden. Med disse Tilføjelser see vi den indre Borgplads nogenlunde dækket af det solide Murværk i selve Bygningerne; til en Mantelmur mellem disse og Gravene kan der derimod kun have været Plads paa Nord- og Syd-Siden, men en saadan har næppe været nødvendig paa et Sted som dette, der saa fuldstændigt fortificeredes ved det kunstige Vandsystem. Dette Vandværn

[1]) Jvfr. Regesta II. for 2. Marts 1622.

har ogsaa været den naturlige Grund til, at Anlæggeren ikke har bygget Taarne i de udvendige Vinkler, som Traditionen ellers bød, nemlig til Flankeforsvar af Længernes Ydresider;

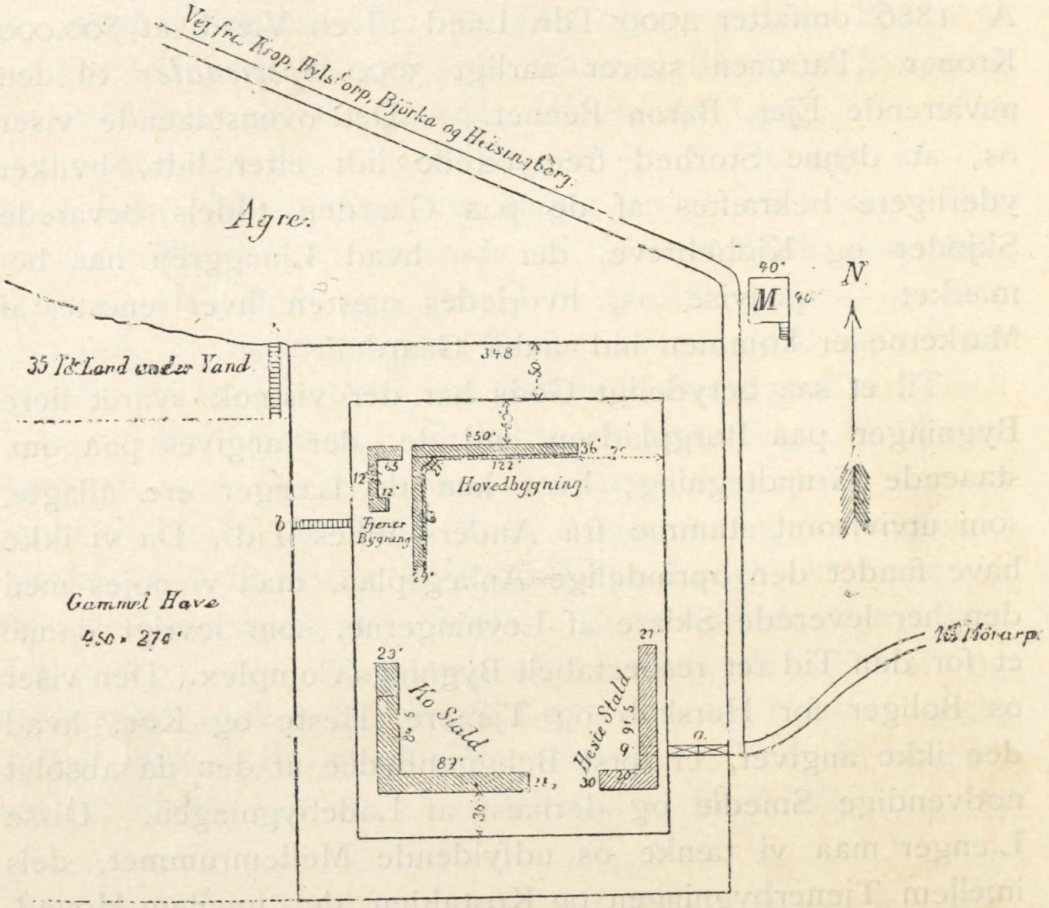

Grundtegning af, hvad der Ao. 1886 var tilbage og i Brug at Hr. Anders Billes **Rosendal** fra Ao. 1615—17.

Maalene ere tagne med Baandmaal (i svenske Fod) af Gaardens nuværende Patron. Hr. *C. J. Hansen.*

Gravene, Vejene og den gamle Have ere stendosserede.

Vindebroen *a* er nu en fast Bro af Kampestene.

Den lette Træbro *b* findes ikke mere, da alt nu er tørlagt, paa nær lidt Bundvand i Graven. En Løngang siges at forbinde Hoved- og Magazin-Bygningen M; den sidstnævnte har 2 Etager, Kjælder 3 Fod under Jordfladen og 2 Fod tykke Mure. — De øvrige Bygningers Mure ere af forskjellig Tykkelse, men hyppigt over 2 Fod.

hans Taarne blev kun til Gavn som Huse for Vindeltrapperne. Iøvrigt lader det sig næppe afgjøre, om der oprindeligt var to eller kun det ene Taarn, som Billedet viser.

Grundtegningen har formentlig viist os Anlæggerens Tanke saa tydeligt, at det turde være overflødigt nærmere at paavise det rigtige i, at de to Veje til Borgen føre ind i denne fra Øst, paa den mod Vege Aa vendende Side, som i Tilfælde af Oversvømmelse kom dybest under Vand.

Porten i Hestestalden er endnu den oprindelige Hovedindgang til Borgen; den er udefter 12, men indefter kun 9 Fod bred. Portfløjene, Hængslerne, Laasetøjet er altsammen lige saa tydeligt fra Anders Billes Tid som den Sten, der er indmuret over den udvendige Portside og som bærer denne Indskrift: «*A° 1615 den 1ste May blef Rosendall begynt att bøggis af Her Anders Bille*[1]).» Den er altsaa opsat efter Nytaar 1617, da Anders Bille ikke fik sin Herretitel før end med Ridderslaget i Slutningen af A° 1616; og da vi ikke finde Hr. Anders Bille kaldet «til Rosendal» før end den 10. April 1617, saa tør vi muligvis deraf slutte, at Borgens Opførelse har varet i to Aar, — et forholdsvis saa kort Tidsrum, at det hjemler os Ret til at sige, at der blev taget kraftigt fat, saa snart Anlægsplanen var lagt.

Efter hvad vi ovenfor have hørt om hans Trolovelse med Jomfru Anna Rosenkrands, kan der ikke være Tvivl om, at Anders Bille har givet sin Sorg over sin unge Bruds hastige Død et traditionelt Udtryk, idet han gav sin nye Borg Navnet Rosendal. Ligesom hans egen Æt kaldte sine nyoprettede Godser efter sit Ætnavn: Billesholm, Billeshave, Billesbølle, Billesborg o. s. v., saaledes bar Andre sig ogsaa

---

[1]) Ved denne Indskrift maa det bemærkes, at den midtvejs er afbrudt af Billevaabnet, som her har en Vildmand med Kølle til Skjoldholder.

ad; f. Ex. Anders Sinklar: Sinklarsholm; Ove Urop: Ovesholm; Viffert: Viffertsholm; Krabbe: Krabbesholm; Rosenkrands: Rosenholm, Rosenvold, Rosenlund (Baroni paa Sjælland fra A°. 1748), Rosenlund (paa Lolland), Rosendal (det gamle Totterup), Baroniet Rosendal i Hardanger o. s. v. Naar man seer, hvor almindelig denne Skik var, og hvor længe den holdt sig i den danske Adel, saa kan man ikke undgaa at betragte det som et Særsyn, naar en Bille opkaldte sin Gaard efter Rosenkrandsernes Skik. Vi kunne ikke undlade i denne Opkaldelse at see et saa tungsindigt Udtryk for hans Sorgs Oprigtighed, at det ikke kan svække vor Tro paa denne, naar vi høre, at han efter Krigens Tid stod i Forbindelse med en ufri Kvinde, Karen Henriksdatter, thi Sorgens dybe Grund var, ifølge hans Tids Betragtningsmaade af Ægteskabet, den, at hans Trolovedes bratte Død knækkede den Tungsindiges Haab om at naae det standsmæssige Ægteskabs vigtigste Maal, nemlig Ættens og Navnets legale Forplantelse. Jo mere trofast den villiestærke, rimeligvis koleriske Mand har knyttet sig til Karen, desto mere har han maattet frygte for Følgerne af sin Forbindelse, naar han, hvad der jo laa nær, saae hen til sin Fastersøn Tyge Brahes Skjæbne; thi denne blev sørgelig, uden Tvivl især paa Grund af hans ustandsmæssige Forbindelse.

I saa Henseende levede den danske Adel nærmest paa Forordning af 20. Juni 1582 (Sjæll. T.; jvfr. Rgs. Dgb. Nr. 24, Fol. 718), der forbød dens udenfor standsmæssigt Ægteskab avlede Børn, at arve den velbyrdige Faders «Stamme, Navn, Stand, Skjold, Vaaben, eller adelige Gods». Som et Exempel blandt mange paa, hvor strengt man holdt sig denne Forordning efterrettelig, skulle vi hidsætte følgende efter Rigens Dombog, det citerede Sted:

Den 14. Septbr. 1613 afsagde Steen Brahe til Knudstrup, Henrik Lykke til Overgaard, Eske Brok til Estrup og Peter Basse til Sørup i Laugholm følgende Dom over «Ærlig og velagtet» Ellen (ikke *Fru* Ellen), Knud Bjørnsons Enke, angaaende hendes Arv efter Manden: «Efterdi hun

har været hans Ægtehustru, da bør hun at nyde og beholde hans halve Løsøre efter Recessen, men hvis anlangendes er hans Børn, som han haver avlet med hende, som er en ufri Kvinde, bør ikke at komme til nogen Arve og Løsøre, uden det kan bevises, at han dennem noget givet haver i hans levendes Live udi sine Løsøre og Arve, men det at komme til hans næste Slægt, efter den Forordning, som derom gjort er.»

Den nævnte Forordning indrømmede ganske rigtigt til Slutning den adelige Fader Ret til, «i hans Velmagt at give sine naturlige Børn baade rede Penge og Løsøre»; og ifølge denne Indrømmelse var Anders Bille henvist til at skaffe sig Rigdom, for at hans Børn med Karen ikke ved hans Død skulde staa tomhændede i et Samfund, der frakjendte dem Ret til al anden Arv efter ham, lige ned til det Stammenavn, hvorover han havde kastet ny og stærk Glands.

For at skaffe sig saa megen Rigdom, at han kunde gjøre sine Børn velhavende, maatte han udnytte sine Standsfortrin; at undlade dette og trække sig tilbage fra Standsfællerne, maaskee til Udlandet, vilde aabenbart gjøre hans Skjæbne saa meget mørkere end Tyge Brahes, som Hr. Anders savnede Æqvivalent for den Stjernehimmel, hvis Skjær kastede forsonende Glands over Tyges Skjæbne. Kun ved at bygge sig et standsmæssigt Herresæde, hvortil de givne Prærogativer, navnlig Skatte- og Toldfrihed, kunde knytte sig, og ved at leve som Herremand med sine Standsfæller, var det ham muligt at naae sit nærmeste Maal. Det vilde have været uforstandigt af ham, strax at sætte alle sine Penge i Løsøre, derunder indbefattet Kjøbstadejendomme; derfor maatte Indtægterne fra Raabeløvs Salg gaa med til at grave saa dybt og at bygge saa grundsolid, at hans Huse endnu idag staa fortræffeligt og bruges af Nutidens Adel. — Den høje Samfundsstilling, han kom til at indtage efter A°. 1616, har dog sikkert givet ham et lønligt Haab om, snart at kunne faae sine Børn nobiliterede. Naar dette ikke skete før end længe efter, at Hr. Anders

var død, saa tør det nok kaldes et mærkeligt Vidnesbyrd om den høje Pris, Adelen satte paa legal Afstamning, thi Kongen har sikkert ikke behøvet stor Selvovervindelse for at opfylde hans Ønske.

Vi skulle nu aflægge et Besøg i de Bygninger, der staa tilbage af Hr. Anders Billes Rosendal. Med Tjenerhuset og de to Stalde ere vi snart færdige, ligesom med Magazinbygningen NØ for Borgpladsen, thi dens indvendige Udseende har i høj Grad maattet rette sig efter de skiftende Tiders højst forskjellige Fordringer; vi nøjes der med at constatere forskjellige Spor af Bygningernes høje Ælde, og saa gaa vi til Hovedbygningen.

Dens Mure ere opførte af de store, velkjendte røde Murstene fra Christian den 4des Tid. Nu bestaar den af en Langbygning og to Fløje, der sammenknyttes med hin ved to smukke, sexkantede Taarne i de indre Vinkler; det gamle vestlige med kobberklædt Spir i 3—5 Afsatser, medens det nye østlige paraderer med en styg Trækuppel. Midt imellem disse Taarne findes den nuværende Hoved-Indgang, over hvilken der er indmuret en Tavle, paa hvilken vi læse om Anders Bille, der opførte Gaarden, og om den første Bennet, som blev Ejer af Rosendal (jvfr. Slutningen).

Alt dette har dog ingen Interesse for os, da vi snart indsee, at Anders Billes Hovedindgang maa have været i det vestlige Taarn, hvorigjennem der er ført en bred, magelig Vindeltrappe, hvis Trin ere Stenheller i eet Stykke; disse Trin ere meget udslidte paa Trappens nedre Del, hvor der har dannet sig hele Jættegryder i dem. Paa Trappens øvre Del, hvor Slidet har været forsvindende, seer man med Behag det nøjagtige Stenhuggerarbejde, der formodenligt var Skyld i, at man til det nye Taarns Trappe tog Sten af det gamles øverste Omgange, saa at man nu kun kan bestige Spiret ved Hjælp af en vaklende Stige.

Medens vi ere her oppe, kaste vi et Blik ind paa det c. 10 Alen høje Loft, der gaar over hele Bygningen, ikkun

med Afdelinger til et Par Kvistværelser, hvis Frontoner vende mod Gaardsiden og derfor vise sig paa vor Afbildning af Huset.

Tagbjælker, Spær og Lægter synes at være af usædvanligt svære Dimensioner, ligesom ogsaa deres Antal gaar ikke lidt udover, hvad man nutildags vilde kalde nødvendigt. Bygherren har været sig vel bevidst, at han byggede sin Borg paa et saare vindhaardt Sted, og at det høje Tag, der var paa Mode fra Frederik den 2dens Tid, derfor ikke let kunde faae *for* megen Understøttelse. De gamle, brune Bjælker friste til, med Kniven at prøve deres Godhed: Træet er næsten stenhaardt; paa det Sted, hvor Splinten endeligt blev afskaaren, viser sig kun en lidet lysere Farve, men ikke saa meget som et Hul af Træorm. Mægtige Bøgeplanker paa c. 3 Tommers Tykkelse danne Gulv. — Den hele svære Tagconstruction bærer nu kun et almindeligt Teglstens Tag, men oprindeligt var Taget sikkert kobberklædt, ligesom det gamle Taarns Tag endnu er, og som Christian den 4des Bygninger i Reglen ere. Anders Bille havde nemlig Kobbermøller, hvor Plader valsedes, baade i Helsingborg Len og paa Herrisvad[1]). En Tagklædning af Kobber maa iøvrigt have gjort dette Loft til et fortrinligt Udtøringslokale om Sommeren, thi paa en meget nordisk Julidag kan der være Badstuevarme selv under Teglstenene. Vi ty derfor ned i Kjælderen, hvis Nedgang sees paa Billedet, strax tilhøjre for Taarnet; der er køligt. Gav Tagconstructionen os Indtryk af Soliditet, forøges dette

---

[1]) Skaanske Tegnelser har for 27. April 1609 en Ordre til gamle Eske Bille om at lade Jørgen Stefning, fordum Soldat paa Kronborg, bygge og opsætte en Hammermølle paa Jernholt i Helsingborg Len. — Skaanske Tegn. fra 28. Januar 1633 har et Rescript, hvorved Messingværket i Stokkerup, Herrisvad Len, efter Hr. Anders Billes Indstilling da blev nedlagt, for at stilles til Auction, saa som det i nogen Tid havde staaet øde og forladt. Den bestod dog endnu Aº. 1637, thi den 6. Juli d. A. fik (ifølge Sjæll. T.) 2 Mænd Lov til at oprette «en Papirmølle ved Herrisvad i Stokkerup, næst ved Messingmøllen».

mangefold ved Betragtning af de to store hvælvede Kjælderrum, hvor ikke en Sten har forskudt sig i Loftets Krydsbuer, saa lidt som i Gulvets regelmæssige Mønster; dette er fremkommet ved, at fire og fire Murstene, stillede paa Højkant, ere blevne omsluttede af to og to ligedan rejste Steen, hvis Retning er lodret paa hines.

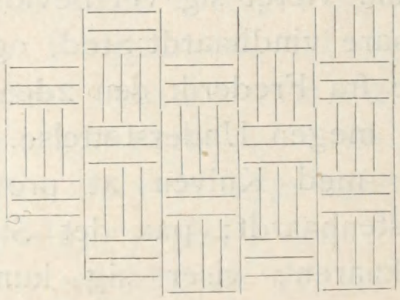

Nu, da Anders Billes Oversvømmelses System forlængst er nedlagt, og da ingen Kunst fører de naturlige Vandaarer fra disse Rum, hvis Gulv ligger fulde to Alen under Borggaarden, kunne disse Kjældergulve sjældent være ganske tøre; en dyb, af Kampesten sat og helt vandfyldt Brønd i det inderste Kjælderrum viser os sit Vandspejl kun en Fod under Gulvfladen og følgeligt, hvor højt det maa staa over den i et regnfuldt For- og Efteraar; men desto mere maa dette Gulvmønsters Holdbarhed beundres. Lige for Nedgangen, op til den vestlige Væg, bemærke vi fire svære Stensætninger, en Alen høje, noget bredere og længere, hvis Bestemmelse er saa uklar, at man endog falder paa, at de kunne være satte, for ved deres Tyngde at modvirke Grundvandets Tryk opefter. Havde de været højere, kunde man have ment, at de oprindeligt tjente som Støtter for den Væg, der skulde modtage det stærkeste Vandtryk, naar Omegnen blev oversvømmet. Grundlag for Smedenes Ambolter kunne de næppe have været, da her ikke findes Spor at nogen Esse eller Skorsten; Lyset hernede er desuden altfor sparsomt for Smede: thi kun faa Straaler kunne trænge ind gjennem de smalle, skydeskaarlignende Glugger paa Nordvæggen; muligvis have de tjent som Fodstykker for Lenets Brevkister. Ved nøjere Eftersyn af det inderste Kjælder-

Ulvaldt Bille
Egen Hand.

til ROSENDAL i SKAANE,
efter et derværende Original Oliemaleri fra
A° 1616 Facsimilet efter et Brev fra A° 1630.

rums Gaardvindue opdager man et svært Jernhængsel i dets Murkarm; det tyder paa, at der oprindeligt har været en særskilt Nedgang med Dør til hvert af de to Kjælderrum. Fra andre samtidige Borge for Lensherrer, f. Ex. Dronningborg i Randers, vides det jo ogsaa, at der blev gjort streng Adskillelse imellem Hs. Majestæts og Lensherrens Kjælder. Helsingborg var jo nok det officielle Modtagelsessted for Lenets Naturalleverancer, men da Anders Bille lige fra Kalmarkrigens Tid jævnligt var plaget af Sygdom, har han sikkert paa Rosendal holdt Skrivestue for begge sine Len, altsaa ogsaa et sikkert Opbevaringssted for de mange Varer, han maatte lade indsamle til Hoffets Fornødenhed: Læster Smør, Mel, Tømmer, Brændeved, Tønder af saltet eller i Smør stegt Fuglevildt, Blaabær, Enebær o. s. v. Hoffets Rekvisitioner vare undertiden saa storstilede, at Lenene maa have havt svært ved at fyldestgjøre dem.

Iøvrigt gaar der Sagn om, at Anders Bille skal have gjemt sin Skat i den inderste Kjælders fjerneste Hjørne mod Gaardsiden. Det er selvfølgeligt ikke vor Sag, at bevare alle de Sagn om ham, der endnu leve i Folkemunde og som næsten alle gaa ud paa, at fremstille ham som en ond Bondeplager og Vellystning. Ljunggren har i «Skaanske Herregaarde» under Rosendal gjort mere end nok i den Retning. For Fremtidens Skyld turde det dog være værd at gjøre en Undtagelse med nysnævnte Sagn, thi Anders Billes Familieforhold kunde gjøre det rimeligt, at han et eller andet Sted havde gjemt noget ædelt Metal til sin Søn, der muligvis, ved de legitime Arvingers Mellemkomst strax efter Faderens Død, ikke fik Tid til at tage, hvad der var tiltænkt ham.

For en i Helsingborg boende Garver, som aldrig havde været paa Rosendal, skal Anders Bille en Nat i 1870'erne have aabenbaret sig, blot for at sige til ham: «Under Gulvet i den indre Kjælders fjerneste Krog.» Gaardens nuværende Patron har selv hørt Garveren fortælle sin Drøm og bevidner, at Manden hverken var fuld eller gal, men i fuldt Alvor

overbevist om, at have seet og hørt Hr. Anders.(!) Den gamle Gaard med dens mange skjulte Gjemmesteder, navnlig i Vindueskarmene, er, trods al den Modernisering, som den har undergaaet, endnu i Stand til at sætte en ellers ædruelig Fantasi i nogen Bevægelse, især naar den er bleven paavirket af det Utal pikante, frivole eller rædselvækkende Historier, som i vor Tid have vundet Alders Hævd. Bønderne antage endnu, at Hr. Anders af og til kjører paa Billevejen med fire sorte Heste for Vognen; ja, for 80 Aar siden holdt man stadigt hans endnu tildels bevarede, rigt udskaarne Seng opredt; mangen Dag fandt man, at den havde været benyttet om Natten; saa havde «han» naturligvis ligget i den. — Eftersom Anders Bille havde baade gejstlig og verdslig Jurisdiction i sine Len, er det ikke underligt, at han i sin Levetid fik adskillige Høns at plukke med sine Præster. Den 14. Marts 1619 fik f. Ex. Christoffer Ulfeld og Tage Tott Ordre til, i Forening med Lunds Bisp, Povl Mortensen, at forhøre og dømme i den Sag, Hr. Anders Bille havde rejst mod Rosendals Sognepræst (Sk. T.). Da Hr. Anders ganske sikkert har været for liberal til at kunne hylde den for hin Tids Gejstlighed moderne, orthodox-dogmatiske Retning, og da selv ubetydelige Stridigheder let sætte ondt Blod, naar de Stridendes Grundretninger ere meget forskjellige, saa bliver det ganske forklarligt, at Gejstligheden har lavet og udspredt adskillige «Sagn», i hvilke «kloge» Præster spille en fremtrædende Rolle ved at mane Hr. Anders op af det hede Helvede, hvortil han maa tilbage ved første Hanegal.

Fyldte med disse «ganske troværdige Historier» betræde vi nu den lange Række af 5—6 Alen høje, lyse Værelser, hvori «den onde Mand» har levet i sine sidste 16 Aar. Til Trods for de mange Moderniseringer synes nogle af Værelsernes oprindelige Form at være bevaret igjennem de skiftende Tider, navnlig er det sikkert Tilfældet med den smukke og store Spisesal. Finder man i de øvrige Værelser kun faa Zirater, saa har man til Gjengjæld i Spisesalen

en utvivlsomt original Decoration, en hvid Kamin (saakaldt Porcellainsovn), som oppe under Loftet pranger med et stort, hvidt Billevaaben, der har en Vildmand med Kølle til Skjoldholder. Det kan dog ikke længe fængsle Opmærksomheden, thi, knapt en halv Alen under det, er der i de hvide Kakler indsat et, forholdsvis vel bevaret, udtryksfuldt Oliemaleri af en ung Mand med rødbrunt Haar og kruset, kløftet Skjæg; over den gule Vams med gyldne Stikninger bærer han en Bryniekrave under den hvide Pibekrave; et bredt, blaat Silkebaand med røde Border skjuler med sin store Sløjfe hans venstre Albuled. Paa venstre Haands Tommelfinger sidder en Guldring med rød Sten, hvori man ved nøje Betragtning skjelner Billevaabnet. — Billedet sidder for højt til, at man kan iagttage alle dets Enkeltheder, men Ansigtets Udtryk er saa tiltalende lyst, paa engang klogt og hjerteligt, om end noget vemodigt, at man maa nærme sig op til det, for at vinde Vished om Mandens Udtryk.

Det lønner sig, thi Maleriet er særdeles fint udført. En latinsk Indskrift «*Ætatis suæ 36*» (rødlige Bogstaver paa den meget mørke Baggrund) siger os, at Manden var 36 Aar gammel, da dette blev malet A° 1616[1]). Lige under denne Indskrift findes et Billevaaben uden Skjoldholder. Da vi vide, at af Billeætten kun Claus i nogle Dage har ejet Rosendal, kan der ikke være mindste Tvivl om, at det be-

[1]) I Forening med to andre Mænd undersøgte jeg Maleriet i Sommeren A°. 1886, hvorpaa jeg lod det fotografere om Efteraaret. Ved ingen af disse Lejligheder opdagedes Aarstallet 1616. Da jeg i Sommeren 1887 besøgte Rosendal med Khrre C. Bille, opdagedes dette Tal som sagt af Denne, hvorved det sloges fast, at Hr. Anders maa være født A°. 1580. Da vi i det foregaaende have seet, at Kong Christian i October 1616 sendte en hollandsk Maler til Anders Bille for af denne at informeres om Lejligheden ved Vidsø, ligger det nær at antage om det Billede, der blev til A°. 1616, at det er malet af den samme hollandske Maler, Carl van Mander d. Æ., der gav Tegning til andre af de fredriksborgske Gobelins.

skrevne og paa en saa ejendommelig Maade anbragte Maleri kun kan forestille Borgens Anlægger, Skaanes Vice-Guvernør og Ritmester for Skaanske Fane, Anders Bille, som han saae ud, efter at Knærødfreden var sluttet. Naar vi mindes de store Strabadser, Felttoget har paalagt ham, og især den Kraftanstrengelse, hvormed han besejrede sin «Juttesot», saa undrer det os ikke, at vi opdage flere og flere Spor af Lidelse i dette ægte danske Kriger-Aasyn: Det krusede, men ikke svære Fuldskjæg skjuler, at de blege Kinder ere noget indfaldne og Hagen noget for spids. Skuldrene ere ikke brede og Forholdet imellem Ansigtets og Overkroppens Længde viser os, at Manden snarere maa have været under end over Middel-Størrelse og -Førlighed. Det overordenligt klare og udtryksfulde Blik er dog det i Billedet, som fængsler os mest; ud af disse lyseblaa Øjne straaler netop den Jernvillie, som hører til for at udholde et af de mest anstrengende Felttog, efter en Sygdom, der besejredes uden ydre Hjælp. Jo mere man fordyber sig i dette Udtryk, desto mere Liv og Kraft mærker man igjennem dette Billeds Ro; omsider er det, som om man har talt med Manden og hørt ham sige noget som: «Vincere aut mori!», skjøndt dette var en anden Anders Billes Valgsprog (V-S. Rugaard II. 1 H. 124). Der er ikke et eneste Træk i dette Billede (som *maa* have lignet), der forraader den grusomme, udsvævende Vellystning, hvortil Sagnet har gjort og den derpaa støttede Historie har villet gjøre ham. Skjøndt Ljunggren i sin Skildring af Anders Bille ærligt bekjender kun at have støttet sig paa Sagn, har han havt et mærkeligt Held til at blive tagen *au sérieux* af danske Historikere som Holger Fr. Rørdam i «Klavs Christoffersen Lyskanders Levned», Side 80—81, og J. A. Fridericia i «Danmarks ydre politiske Historie» I. 86, paa hvilket sidste Sted der siges om Hr. Anders Bille: «Hans Navn var ikke det bedste; hans Strenghed og hans Udsvævelser vare lige bekjendte.» — Billedets Udtryk stemmer derimod saare godt med den eneste samtidige Skildring, vi have af hans Ydre,

nemlig i den versificerede Beskrivelse[1]) af den danske Herolds, Claus de Vales Rejse i Sverig, for at overbringe den danske Krigserklæring:

«Siden fandt de (ɔ: Svensken) paa en anden Kaas
og sagde Anders Bille var derhos (ɔ: bag Herolden),
paa Tegen de hannem kjende,
paa hans Armbaand, (ɔ: Overcommandotegnet, det blaa Silkebaand om venstre Albue)
Pistol og raske Hest,
paa hvilken han forlod sig allermest,
med den han kunde rende.»

Til Grund for Sagnene om hans Usædelighed ligger kun den ene Kjendsgjerning, at han ikke var gift med sine Børns Moder paa den Maade, som Statskirken og Forordningen foreskrev; men det kan umuligt være historisk tilstedeligt, fra dette ikke legaliserede Forhold til Karen Henriksdatter at slutte til Anders Billes store Usædelighed. For de Granskere, der kunne læse en dansk Adelsmands Rune fra A°. 1616, indeholder Billedet paa den hvide Kamin i Rosendals Spisesal en interessant Oplysning med Hensyn til Mandens Familie-Forhold; læse de ikke blot med Forstand, men ogsaa med Hjerte for ham, der gik i Krigen med et dybt og blødende Hjertesaar, vil Billedets nye Forklaring kaste et uventet skjønt Lys over hin Forbindelse.

Nede fra Gulvet see vi nemlig i Højde med Portraithovedet, tilhøjre for dette, hvor Hustruens Vaaben plejer at staa paa hin Tids Adelsbilleder, et lille Vaabenskjold, hvis graahvide Ramme løfter det op fra den mørke Grundtone. Indenfor denne Ramme kan der dog ikke opdages en eneste heraldisk Figur; alting der seer ud, som om Maleren havde brugt den lille Plet til at spidse Penslen, efter at have dyppet den i alle Palettens Farver. Først naar vi komme op paa Højde

[1]) Forfatterskabet til den, er, ifølge Dr. H. F. Rørdam, urigtigt tillagt Claus Lyskander.

med Skjoldet, see vi indenfor Rammen et meget fint malet Landskab, i hvis Forgrund en gammel Træstub paa en lille Jordhøj træder stærkt frem paa en Baggrund af blaa Himmel med hvide Skyer. Stubben er tør; af den kan ikke ventes noget nyt Skud, men midt ud af dens Overflade har der dog skudt sig en løvklædt Kvist, hvis grønne Blade vise sig paa den stormfejede Himmels Baggrund.

Ere vi i Tvivl, om dette skal betyde noget eller ikke, saa løses den Tvivl hurtigt, naar vi nøje betragte de smaa mørke Pletter i den inderste Kreds af Skjoldrammen; nede fra Gulvet saae de ud som Fluesnavs, her oppe i Nærheden see vi, at de ere Bogstaver af gammeldags Snit, malede med den finest tilspidsede Pensel i sort Farve; der staar: «Wan Godt wil.» Denne Randskrift seer ud til at være malet over en anden, der ikke er bleven ganske borttagen; derved kan der fremkomme følgende Tydning:

«Whadt GhuDT Wille.»

Men holder man sig til de mørkeste Skrifttræk, maa Tydningen blive anderledes. Er det den hollandske Maler, som har udført Randskriften efter Anders Billes Dictat, saa ligger Forklaringen baade af Dobbeltskriften og af Stavnings-Ejendommelighederne ganske nær.

Efter at dette var skrevet, har Maleren, Hr. Bernh. Middelboe havt Billedet nedtaget for at copiere det til Khrre C. Bille. Ved at faae det stillet i rigtigt Lys og renvadsket, er han kommen til følgende Resultat: «Sandsynligvis er det gjort af en hollandsk, i hvert Fald af en meget dygtig Maler, og før end det kom under Conservatorhænder, har det været et udmærket Billede, hvoraf der endnu er mange Spor tilbage.» «En forekommende Conservator har ovenpaa den med latinske Bogskaver malede Omskrift: WAN GODT WIL, med gothiske Bogstaver malet: «Naar Gud will», og denne Blanding af de underste og øverste Bogstaver er slet ikke let at hitte ud af, men jeg kan efter nøjagtig Granskning ikke faae andet ud deraf.»

Det er klart, at den og Landskabet ikke er blevet malet hen i Vejret; dertil ere den og det for fint og omhyggeligt udførte; nu gjælder det altsaa at raade Runen. Maleren, eller Den, som inspirerede ham, udtaler et resigneret Ønske eller Haab, aabenbart med Hensyn til Forholdet imellem Forgrundsfigurens to Dele: Træstubben og den løvklædte Kvist. Den Ønskende nøjes ikke med et «Gid», men tager Sagen saa alvorligt og højtideligt som muligt. Denne Stamme og denne Kvist ere altsaa billedlige Udtryk for noget væsenligt, hvori han personligt har Lod og Del. Saa langt kunne vel alle Parter enes; men naar det saa skal udfindes, hvad Stubben og Kvisten ere Symboler for, saa vil den tøre Kløgt, der, af Frygt for at komme paa Vildspor, har kvalt sin Fantasi og Følelse, vende sig bort fra videre Undersøgelse, fordi den her vil komme til at savne den Art faste Holdepunkter, som den har vænnet sig til og forvænt sig ved: «Slige Symboler kunne jo passe paa saa mangt og meget!» «Kvisten, der gror ud af Stubben, kjende vi andensteds fra!» Dermed renoncerer Kløgten paa al videre Forstaaelse. Først naar Følelsen træder til, bliver Symbolet hvad det skal være: en billedlig Meddelelse af noget Aandeligt.

Have vi nu forvisset os om, at Portrætet maa vise os den Anders Bille fra A° 1616, som 6 Aar før mistede sin Trolovede, kunne vi ikke længe betvivle, at han har ment sin Æts gamle, tæt ved Roden oversavede Stamme, da han lod Maleren sætte Stubben i Kvinde-Skjoldets Forgrund; og staar *det* klart og fast, saa kan den løvede Kvist, der skyder op af den tørre Stubs Midtflade, kun betyde hans levende Haab om en Livsarving, fremskudt af det dræbte Haab. Først da kommer der Mening i de tre Ords Bøn om Guds Velsignelse over — hans Forbindelse med Karen Henriksdatter, der maaskee plejede ham, da han efter Krigen fik Tid til at tænke paa sin Sundhed. Saa snart hun havde født ham det første Barn, maa han have følt sig stillet i Opposition, ikke blot til sine Nærmeste, men til alle sine

Standsfæller, ja til hele det Samfund, han dog havde ofret sin bedste Kraft; men et saadant Tilbagestød maatte, ifølge Retningen af den herskende Religiøsitet, drive ham til at søge Guds Barmhjertighed. Saaledes bliver det lille Vaabenskjold med det fine Landskab og den netop læselige Omskrift et poetisk Udtryk for det, som rørte sig dybest i Anders Bille; det er en mesterligt sammentrængt Davidspsalme, vel skikket til at bringe fjerne Slægtled Stamfaderens Fredshilsen.

En saadan resigneret Bøn naaes ikke uden indre Kamp; selv om denne kun er fremkaldt af Omgivelsernes ydre Modstand, fortjener den det modsatte af det Eftermæle, som Verden har givet Anders Bille, hvem den gjorde til en hjerteløs Tyrk for det ene, naturlige Forholds Skyld; men det er ikke første Gang, at der er lavet mange Ænder af den ene lille Fjer, som Hønen tabte. Sagnet taler om hans *mange* Elskerinder, hvem det anviser Bolig i forskjellige Havehuse ved Borgen. Sandheden er vistnok kun den simple, at Karen og Børnene beboede det nuværende Magazin, det Stenhus, hvorfra Anders ledede Rosendals Opførelse. Da han i sin nye Hovedbygning har maattet modtage fornemme Gjæster, ikke blot adelige Herrer og Damer, men ogsaa Præster, Provst og Bisp [1]), for hvilke han ikke ret vel kunde lade sin Karen optræde som Husfrue, saa bliver det ikke usandsynligt, hvad Sagnet fortæller om en muret Løngang imellem Magazinet og Hovedbygningen, ad hvilken han, uden at forarge Verden, har kunnet vedligeholde stadig Forbindelse med sin Familie. Iøvrigt vilde militaire Hensyn have gjort en saadan Forbindelsesvej ønskelig, thi Magasinet har tydeligt nok været beregnet paa at give Borgens Nord- og Østfront Flankeforsvar; overmandedes dets Forsvarere, var det jo en stor Fordel for Borgens Forsvar, naar de

[1]) Herom vidne et Par Herredagsdomme, der længere fremme ville blive refererede.

gjennem en Løngang, som var let at spærre, kunde forstærke dette.

Iblandt de mange Antikviteter, som endnu opbevares paa Rosendal, skulle vi først minde om de alt omtalte Murhuller i Vindueskarmene, fordi det af flere Actstykker fremgaar, at man i hin Tid brugte saadanne til Gjemmesteder for Brevskaber. Da Gjældsbrevene brugtes som Omsætningsmiddel, næsten som vore Seddelpenge, lod det sig ikke gjøre at opbevare dem i de store Brevkister, der henstode i Landsdelenes Hovedkirker; og da Voxseglene paa Gjældsbrevene spillede en stor Rolle for Brevets Værdi, saa gjaldt det fortrinsvis om at have dem paa Steder, hvor Voxet ikke kunde smelte under Ildløs. Naar slige Murhuller lukkedes med vel tilpassede Mursten, vare de slet ikke ilde i den nævnte Henseende, men mod Tyvehaand behøvede de naturligvis særlige Foranstaltninger, som man kun for ofte sparede sig [1]). — Dernæst minde vi om Anders Billes rigt udskaarne Seng, hvis Snitværk er beskrevet af Ljunggren, der kalder Arbejdet i Egetræ vakkert; Sengestolperne forestille Træer, hvis Kroner hvælve sig over Adam og Eva, der hver støtte sig til sin Stamme. Paa Fodstykkets Fremside sees Menneskets Skabelse. Endelig skulle vi omtale de gamle Malerier og Stumper af vævede Tapeter, hvoriblandt der ganske vist findes nogle, som fremstille nøgne Kvinder i mindre decente Stillinger. Om man vil bruge dem til Støtte for den megen Tale om Anders Billes store Usædelighed, faaer staa hen, men Historikere kunne ikke bruge slige Støttepunkter. Dels er det uvist, om de stamme fra det 17de Aarhundrede, dels om han har ejet dem, hvilket er ubevisligt; men selv om saa var, vide vi jo Alle, at den Art Decorationer hørte hans

[1]) I Dombog Nr. 36 omtales f. Ex. et Tilfælde, hvor en af Johan Brokkenhus paa Lerbæk fængslet Dreng saae Lejlighed til at undvige paa sin Herres Hest, efter at han, *af et Hul i Muren*, hvori Brevskaber vare indlagte, havde forsynet sig med en lille Beholdning.

Tid til; Kong Christian den 4des Bygninger vrimlede af dem, i broget Blanding med religiøse Tavler, men paa gamle religiøse Billeder har heller ikke Rosendal nogen Mangel.

3die Capitel: Hr. Anders Bille til Rosendal. Rigsraads-Virksomhed.

Allerede samme Dag, eller Dagen efter sin Udnævnelse til Rigsraad, underskrev Anders Bille som Rigsraad en Skrivelse, dateret Kolding den 3. Decbr. 1616 (Rigsraadshistorie I. 227), men som Herre til Rosendal nævnes han første Gang i en kgl. Ordre af 10. April 1617, udstedt i Anledning af hans femte Mageskifte med Kronen. Da han i samme Aars Juni og October var til Rigsraadssamling i Kjøbenhavn, fik hans nye Virksomhed i Rigets højeste Stand en særegen højtidelig Indvielse, idet Kongen og alle Rigsraaderne den 31. October i Procession tilfods drog fra Slottet til Frue Kirke, for der i Forening at nyde den hellige Nadver; saaledes fejrede Landets højeste Myndigheder dengang Reformationsfesten. — Til denne Indvielse kom Anders Billes Rigsraadsarbejde i god Harmoni, for saa vidt som Begivenhederne gjorde det stort og betydningsfuldt, skjøndt han, underligt nok, ikke strax fik særlig Virksomhed anvist paa de militaire Omraader, der maa have ligget særlig godt for hans Tilbøjelighed og Evner, og hvoraf der, strax efter Krigen, saa snart de Svenskes Revancheplaner begyndte at modnes, maatte være flere end nok, som trængte til nye, prøvede Kræfter. Foruden den nye, meget vigtige Fæstning, Christiansstad, vare i Aarene 1617 og 18 en Mængde fortificatoriske Arbejder i Gang; Øst for Sundet var der saaledes Kongsbak, Halmstad og Aahus, om hvilken sidste By hele skaanske Regiment gravede en ny Grav til dens Sikring mod Overrumpling. Foruden disse Vidnesbyrd om Regjeringens Aarvaagenhed med Hensyn til de Svenskes Revanchelyster, var der mange andre, blandt hvilke vi blot skulle nævne Arbejdet paa en fastere Organisation af den staaende Hær.

Den 8. Juni 1614 beordredes hele Rigets Adel omtaxeret med Hensyn til Rostjenesten, og paa Grundlag deraf ud arbejdedes de Forslag, som Rigsraadet behandlede (Eske Brok I. 113), sidste Gang i Februar 1618. Den nye Rostjeneste-Ordning, der var nødvendig, fordi Krigen og andre Aarsager i høj Grad havde forrykket Ejendomsforholdene, indførtes i Maj 1617, i Landsdelene Øst for Sundet af Ridderne Anders Bille og Jens Sparre (Sjæll. T.). Uagtet Rigsraadsvirksomheden beholdt Hr. Anders Bille sin Stilling som Skaanske Fanes Ritmester til den 19. Septbr. 1619 (Sk. T.). Den militaire Over-Administration var sikkert ogsaa i de bedste Hænder, saa længe Jørgen Lunge levede, — Kongen havde gjort et godt Valg, da han, som vi mindes, A°. 1616 udnævnte Hr. Jørgen til Ridder, Rigsmarsk og Rigsraad; skjøndt Adelen ikke havde valgt ham til de to sidstnævnte Værdigheder [1]), rejste den dog ikke mindste Indvending mod Kongens Valg. I Begyndelsen var der altsaa for Anders Bille lidet andet at varetage, end hvad der hørte til den almindelige Lovgivning. Paa denne blev der dog taget meget kraftigt fat. Det gjaldt allerførst om at regulere Møntvæsenet; fra 80 Skilling kom Speciedaleren den 1. Maj 1618 til at gjælde 84 og den 20. Februar 1621 til at gjælde 96 Skilling eller 6 Mark [2]); næsten jævnsides dermed gik en Række kirkelige Forordninger, blandt hvilke vi blot skulle omtale den, som tilholdt de Adelige, der sendte deres Børn udenlands, at lade disses Præceptor examinere af vedk. Stifts Superintendent,

---

[1]) Se herom Rigsraadshistorie I. 225.

[2]) I Kr. Erslevs Rigsraadshistorie I. S. 257 ff. haves trykt en egenhændig Betænkning fra Hr. Anders Bille, dateret Rosendal d. 16. Januar 1619, hvori han billiger Kongens Forslag om Indførelse af nye Firskillinger, da Folk have lidt store Tab paa de gamle. Den egenh. Orig. hertil i Danske Adelsbreve Fasc. 15. Fasc. 2 Nr. 103 viser os Hr. Anders Billes Haandskrift i den yngre Alder; den er fast, tydelig og karakteristisk, men lettere og mere flydende end 10 Aar senere, ligesom ogsaa hans Foredrag undergik en tilsvarende Forandring i samme Tidsrum.

for at derved kunde vindes en Garanti imod Papismens Gjenindførelse (Sjæll. T.) I samme Hensigt blev Indførsel fra Udlandet af danske Bøger forbudt (Sjæll. T. $^{21}/_{1}$ 1617). Rettergangen ordnedes; Herredsfogeder maatte ikke længere være Værtshusholdere i Kjøbstæder, eller forhandle Øl der; ej heller maatte samme Foged betjene flere Thing (Sjæll. T. 28. Juni 1617). Bryllupers Pragt indskrænkedes ved Forordn. 2. Aug. 1617; Præster fik Lov til at have 24 Par Gjæster og desuden 24 unge Karle; Embedsmænd fik Ret til at have Halvparten flere; dette var dog kun en gammel Ordning, i hvilken pustedes nyt Liv, idet Lensherrerne fik det Hverv at skride ind imod og at angive Overtrædelser. Forordninger om Søfarende; om Signen og Maalen; om at mane og vise igjen; om den tiltagende Løsagtighed; om større Tarvelighed i Klædedragt; om Landsbykroer; om Præstemøder; om Brug af Silke- og Guldsnore til Pynt paa Dragter; om Misbrug af Accise-Sedler og af Pistoler og Bøsser (Sjæll. T. 28. Juni, 12. Octbr. 1617, 1. Maj 1618); — alt dette, som giver os gode Indblik i hin Tids Samfundsliv, tør vi her blot nævne, for at antyde Arten af Hr. Anders Billes første Rigsraads-Virksomhed indadtil, medens vi henvise til Dr. J. A. Friderˈcias store Værk: «Danmarks ydre politiske Historie fra 1629 til 1645» for dem, der ville sætte sig ind i Rigsraadets udenrigske Virksomhed, thi vi maa indskrænke os til, løseligt at sammenstille dennes Hovedpunkter, for saa vidt som disse have nogen Betydning for Hr. Anders Billes Karakteristik; hertil føje vi saa en tilsvarende Fremstilling af de indre Foranstaltninger, for at dette Capitel saaledes maa blive politisk Baggrund i *alle* Skildringerne af de samtidige Frænder.

I Marts 1619 var Kongens Søster, Dronning Anna af England død, og «den bøhmiske Krig» (ɔ: 30aars Krigen) udbrød i Tydskland. Heraf fulgte saavel personlige som Stats-Grunde for, at Kongen ikke, som han plejede, kunde rejse til Norge, for «at sidde Retterthing» der. Den 31. Marts s. A. var der sammenkaldt et Rigsraadsmøde i Odense til 25. April, og efter det fik Hr. Anders Bille, sammen med

Oluf Rosensparre og Christian Holk, det ærefulde Hverv, at repræsentere Kongen paa den norske Herredag. Da Oluf Rosensparre maatte bede sig fri, kom alene Christian Holk[1]) og Hr. Anders til at sidde Retterthing med Norges Statholder, Jens Juel til Kjeldgaard (D. Saml. I. 4 Bd. 7) og Norges Cansler, Jens Bjelke til Østraat.

Formodenligt af Lyst til at see sig om i Norge havde Kongens Repræsentanter søgt om Tilladelse til fra Skien, hvor Retterthinget blev holdt, at fortsætte Rejsen over Land, thi i den Tilladelse, de fik, hedder det, at de selv havde at bekoste den videre Rejse. Thinget varede fra 1. til 19. Juli, en for saa vidt heldig Tid, som der da i Kjøbenhavn rasede en i Vaaren udbrudt Farsot (Sjæll. T. 31. Marts 1619). Deres Virksomhed paa Thinge bestod væsenligt i at prøve og eventuelt forkaste eller sanctionere de af Cansleren forfattede Domme, som derfor have større Interesse for Jens Bjelkes, end for Hr. Anders Billes Historie[2]). Denne faaer sit lille Bidrag gjennem hans Udnævnelse og gjennem den Anerkjendelse, som ydedes ham efter tilendebragt Hverv, idet han den 23. Septbr. 1619 fik Halvdelen af Herrisvads uvisse Indtægter; af Helsingborg Len nød han allerede da det tilsvarende Emolument (Sk. T.) Til Gjengjæld for denne Indtægtsforøgelse bragte det samme Aar ham rigtignok nogle Extra-Udgifter, thi Halmstad afbrændte og skulde ved Hjælp

[1]) Christian Holk til Bustrup og Søbo var en af Kongen meget anseet Mand, som havde været Oversecretair til medio 1595 og ved Kongens Kroning havde Tryggevælde Len. Aº. 1601—2 var han sendt til Rusland med Axel Brahe og Axel Gyldenstjerne; Aº. 1611 vicarierede han som Rigscansler for Jacob Ulfeld. Under hele Christian den 4des Regjering havde han været Rigsraad, og med et Mellemrum under Kalmarkrigen havde han Hald og Silkeborg Len fra Aº. 1602 til 1636. Han var gift med en Datter af Ejler Krafse og Fru Hilleborg Bille, en Søster af Jørgen til Ellinge, gamle Eskes Fader.

[2]) Om dette Retterthing jvfr. Yngvar Nielsen: Jens Bjelke til Østraat, Side 91 ff., hvor det sees, at Jens Bjelke da aflagde sin første Prøve som Cansler.

af Adelens Contributioner gjenopbygges med lige, retvinklede Gader (Sk. T. 13. Octbr. 1619, 15. Juni, 1. April 1620, 3. April 1621), ligesom Christiansstad [1]) og det A°. 1618 paabegyndte Christianshavn, hvor den samme Ingeniør som hist, Abraham de la Haye, den 20. Juli 1619 afgav sin Betænkning over den især for Flaadens Skyld anlagte Befæstning (Geh. Ark. indkomne Breve til Danske Cancelli), og hvor Adelen, deriblandt Hr. Anders Bille, efter Kongens Ønske, havde begyndt at bygge Huse [2]); desuden havde Kongen stærkt Bud efter Adelens Penge til Fremme af Ostindisk Compagnie (Sjæll. T. fra 25. Novbr. 1618 til Aug. 1630 eller med Mellemrum udover 1636), som han nødigt vilde see ophjulpet ved fremmede Penge, og til det skaanske og spanske Salt-Compagnie [3]), for ej at tale om en Mængde andre, mere eller mindre uheldige, industrielle Projecter. — Den Million Speciedalere, som var Kongens pecuniaire Udbytte af Kalmarkrigen [4]), og ved hvis første og sidste Terminbetaling Hr. Anders Bille havde været virksom (Sjæll. T. 1619, D. Adelsbreve Fasc. 13, Nr. 17), bragte ikke Kongen nogen varig Tilfredsstillelse, men blev ham snarest til farligt Blod paa

---

[1]) Iblandt Geh. Ark.s Svenske Jordebøger findes under Nr. 78. 1. Hr. Anders Billes originale Optegnelser om hans og Canslers Forhandlinger med Adelen ved Christiansstad om Byens Brolægning og Vejenes Forbedring. 29. April 1618.

[2]) Chr. IV.s Skrivekalender, Nyt hist. Tidskrift IV. 232, Sjæll. Tegn. 26. Aug. 1624, 4. Juli 1618, 3. Septbr. 1623. Paa sidstnævnte Sted sees det, at Hr. Anders Bille havde udlejet eller frasolgt en Del af sin Plads til en af Kjøbenhavns større Urtekræmmere.

[3]) A°. 1623 maatte Hr. Anders Bille give Helsingborgerne Tilhold om, ej at fortsætte deres Modstand overfor det af Hs. Majest. oprettede og confirmerede Salt-Compagnie; ikke desto mindre maatte dette ophæves et Par Aar efter (Skaanske Tegn. 30. Marts 1623 og 12. Juli 1626).

[4]) De militaire Udgifter til Kalmarkrigen beløb sig, ifølge Jens Juels udmærket klare Regnskab, der endnu bevares i Geh. Arkivet, til 1,957,791 Spd. 2½ Ort 6 Sk., hvori Flaadens Udgifter selvfølgeligt ikke ere indbefattede.

Tanden; skjøndt han fuldt vel kjendte den danske Adels fortvivlede Afhængighed af de holstenske og hanseatiske Capitaler, søgte Kongen ikke at hjælpe den ud deraf, bl. a. ved at foregaa den med et godt Exempel i tarvelig Levevis, hvor Nøjsomhed alene kunde have været en sikker Vinding; istedenfor paa denne og andre Maader at styrke sin Adelsstand og skabe sig en virkelig Støtte af den, valgte Christian den 4de at udmarve den yderligere ved med sit Exempel at stimulere dens Pragtsyge og at drage den ind i Speculationer, som for hans lidet overlegne, men snarest smaalige Kjøbmandsindsigt væsenligt fik Karakter af Hasardspil. Naar den i Udsigt stillede, store Vinding udeblev, maatte Adelens Respect svækkes for den kongelige Leder til Velstand; selv om Adelen bevarede og udviklede den Ærbødighed for Monarken, hvori den var opdragen, og som Kongens glimrende, personlige Egenskaber havde befæstet, saa var det den umuligt at følge hans Politik, naar den opdagede, at dens mange Indsatser i Hasardspillet egenlig ikke hjalp til andet, end at give ham frie Hænder til at styrte Danmark ind i den bøhmiske eller tydske Krig, paa samme Tid som den svenske Revanches Sværd hang det over Hovedet.

I Aarhundredets Begyndelse havde Jørgen Dybvad med rene Ord viist den, hvor det bar hen, og nu, efter Kalmarkrigen, fremstod hans Søn, Christoffer, den bergenske Læge, som den dømte Faders Hævner og hans politiske Lærdommes Forplanter. Han priste Christian den 2den for det stockholmske Blodbad og raadede til en lignende Aareladning af det danske, for tykke Adelsblod. Skjøndt hans drøjeste Ytringer vare faldne i private Samtaler, blev der dog paaført ham offenlig Proces, og under Forsæde af Cansler Christian Friis sadde Ridderne Anders Bille og Anders Sinclar A°. 1619 i den Commission, som var nedsat for at forhøre denne Adelstjende. A°. 1620 blev han, som bekjendt, dømt af Kjøbenhavns Universitets Consistorium til Tab af alle

academiske Rettigheder, hvorefter han overantvordedes i Kongens Haand, som gav ham Statsfængsel paa Livstid i Hans Lindenovs Fængsel paa Slottet (Sjæll. T.), efter at den først afsagte Dødsdom var bleven ændret den 17. Januar 1621; allerede den 20. Februar s. A. udvidedes denne «sære kongelige Mildhed» til, at Dybvad baade fik Lys og Varme og Bøger, for at han i Fængslet kunde færdiggjøre et ham befalet, mathematisk Arbejde, men uagtet denne Mildhed syntes at love en Fortsættelse, var det dog nok det bedste, der kunde times den 44-aarige Mand, at han et Par Aar efter sin Fængsling blev kvalt af Kuldamp [1]). I den danske Adels Øjne var dette Dødsfald mindst et lige saa stort Held, thi Ingen kunde forudsee, hvor langt den kongelige Mildhed vilde strække sig; og Dybvad havde udtalt farlige Ord, som f. Ex. at det kun vilde koste 2 Læster Blod at skaffe Danmark en lykkelig Statsforfatning, nemlig ved at halshugge Landets 800 Adelsmænd af nogen Betydning; derhos havde han pralet af, at det var hans Indflydelse hos Kongen, der havde fremkaldt dennes industrielle Projecter, som kun tilsigtede at fremme Borgerstandens Velstand, og dette Resultat viste sig saa haandgribeligt rigtigt, at man derfra maatte slutte til noget rigtigt ogsaa i hine Pralerier. Vel havde Dybvad under Processen nægtet de fleste Beskyldningers Sandhed, og vel havde Kongen officielt desavoueret ham, idet han strax blev afskediget fra en Slags Lærerstilling hos Thronfølgeren, men den hele Sag bidrog yderligere til den meget onde Sæd, der groede op i Kongens og Adelens indbyrdes Forhold. Denne bar og kastede sine Tidselfnug allerede midt under Kalmarkrigen, da Kongen i et aabent Brev af 11te Marts 1612 (Sjæll. T.) klagede over, «at en Part af Adelen ej holdt sin Forpligtelse til at yde Rostjeneste»; thi Kongen maatte vide, i hvor høj Grad Adelens

[1]) Jvfr. Danske Magazin IV., 3. Hefte 243 og hele Dr. Holger Fr. Rørdams Historie om Jørgen og Christoffer Dybvad.

økonomiske Misère havde forkvaklet Ejendomsforholdene ved at bebyrde Godserne med Gjældsbreve, saa at det tidt maatte være umuligt for selv de mest patriotiske Herremænd at stille netop det Antal Folk, som de efter sidste Taxation vare pligtige til; men hvor holstenske Panthavere sadde inde med hele Godset, skulde dets kun nominelle danske Ejer visselig have ondt ved, at stille en eneste Mand. Den ubestemte Anklage fra A°. 1612 antog strax efter Krigen bestemt Skikkelse, idet de Enkelte udpegedes, som Kongen mente havde unddraget sig deres Forpligtelse; Peter Skram fik saaledes et unaadigt Ord om sin Udeblivelse med «den Rostjeneste, som han Os og sit Fædreland pligtig var og Andre af Adel gjort have», men det viste sig (J. T. 22. Marts 1613), at han havde solgt sit Gods til Anders Friis for en vis aarlig Afgift paa Livstid; det paalagdes følgeligt denne at stille den Rostjeneste, Peter Skram stod skreven for. Undertiden vare de vrede Maninger ligefremt en Følge af mangelfuld Føring af «Musterrullerne» som med Gude Galle den 28. Decbr. 1612 (D. Adelsbreve Fasc. 16 Nr. 74). Erfaringer af denne Art maatte gjøre Kongen forsigtigere med at nævne Folk, og de bidrog sikkert til, at man A°. 1617 skred til den oven omtalte Omtaxation af al Rigens Adel; men Sejrherren fra Kalmar og Elfsborg havde vænnet sig til en uheldig Barskhed i sin Optræden overfor denne Adel, og den blev ikke mildnet ved hans nysnævnte Fejlgreb, saa lidt som ved at han A°. 1615 lod sig vie til Jomfru Kirstine Munk; dette Bryllup til venstre Haand maatte snarest blive et nyt Anstød: Var hun god nok til at være hans Hustru, kunde Fru Ellen Marsvins Datter med Ludvig Munk til Nørlund og Lundegaard dog vel blive Landets Dronning, fuldt saa vel som svenske Kongers Hustruer vare blevne det; eller skulde Fru Kirstine virkelig staa saa meget lavere end Datteren af Magdeborgs Administrator? De danske Adelige harmedes iforvejen nok over de Fremmedes Fortrin, hvad der tilstrækkeligt var kommet frem i Forhøret over Christoffer Dyb-

vad, der udtalte en iblandt Adelen gængs Mening, da han sagde, «at i Danmark fik allehaande tydske Bønder Lov til at gjælde for Adelige» (Jvfr. J. A. Fredericia I. 73 f.).

Stemninger af denne Art maatte afholde den danske Adel fra at følge Kongens Politik, og Hr. Anders Bille maa som en fuldblods dansk Adelsmand have delt dem; de opvejedes imidlertid af hans monarkiske Opdragelse, indtil det blev vitterligt, at Kongen vilde tage Del i den bøhmiske Krig. Denne Retning maatte være Hr. Anders absolut forkastelig. Ingen kjendte som han det Had, der var vakt imellem Beboerne paa begge Sider af Danmarks Nordgrændse og Ingen kjendte som han de svenske Revanchelyster og Vanskelighederne ved at forsvare den nævnte, lange og aabne Grændse.

I Februar 1619 havde han med fem andre danske Adelsmænd det Hverv, at forhandle med svenske Rigsraader ved Knærød, og den 25. Februar modtog han og Holger Rosenkrands Gustav Adolf ved Grændsen og førte denne til Christian den 4de i Halmstad (Rigsraadshist. I. 260 ff.); men til Trods for Underhandlingerne og til Trods for en i hele Aaret 1619 varende Farsot (J. T. 8. Novbr.), tiltoge Grændseuroligheder i den Grad, at de danske Lensherrer den 11. Decbr. (Sk. T.) fik Ordre til, ved alle Midler og hurtigst muligt at standse Striden, uden Hensyn til, om Danske eller Svenske havde yppet den.

Naar Svenskeren Fegræus antog Hr. Anders for kejserligsindet, saa er det næppe rigtigt; J. A. Fridericia har vist nok (I. 87) truffet Sandheden, naar han paaviser Hr. Anders' Utilbøjelighed til at styrte Danmark i en politisk Situation, af hvilken Sverig maatte drage den største Fordel, — thi dette maa vel være Meningen med Udtrykket: «ligesom flere skaanske Adelsmænd saae han med mere end almindelig Bitterhed paa de Svenske, mod hvem han derfor kan have været tilbøjelig til en skarp Optræden», da Hr. Anders iforvejen er karakteriseret som en klog Mand.

Denne Bestemmelse af Hr. Anders Billes politiske Hold-

ning er i Virkeligheden den eneste, som med Sikkerhed kan uddrages af Rigsraadets Forhandlinger og de øvrige Actstykker, thi de forholdsvis faa Motiveringer af hans politiske Vota, som ere bevarede, ere for lidet oplysende i politisk Henseende til, at vi paa dem tør bygge en Mening. Det samlede Rigsraad ønskede Fred; Kongen derimod Krig (i Fællesskab med de tydske Protestanter) mod den tydske Kejser. Heraf fremgik for Hr. Anders en Særstilling, der blev en factisk Fortsættelse af det Gouvernement over Skaane, som Kongen havde overdraget ham, og som ofte kunde holde ham borte fra Rigsraadets Møder, hvis Betænkninger han da underskrev. Han forestod fra Ao. 1619—21 Gjenopførelsen af Halmstad, baade hvad Brobygning, Befæstning, Arealudstykning og Vandløbsregulering angik, ligeledes havde han Overtilsyn med Laholms Befæstning og med Forholdene i Varbjerg og Christiansstad (Sk. T.). Arbejdet med i Skaane at indføre en ny Krigsordinans paahvilede stadigt Hr. Anders (Sk. T. 23. Maj og 13. Septbr. 1620), som derhos havde en Mængde specielle Hverv. Snart var der fremmede Gesandter[1]), han skulde modtage, snart havde han at gjøre Honnør for fremmede Fyrster[2]); saa var der Hexerisager[3]), han skulde undersøge, endvidere større Forbrydelser som f. Ex. Dybvads og Niels Arenfelds[4]), der skulde forhøres. I alle disse Hverv var der for Hr. Anders Grunde nok til at holde sig tilbage under Rigsraadsmøderne og overlade den udenrigske Politiks Detail til de Colleger, som bedre end han vare uddannede for den Branche; han vidste, at de vare i god politisk Overensstemmelse med ham; til deres Grundønske om Fredens Bevarelse knyttede sig Haabet om, ad diplomatisk Vej at hindre Sverigs Alliance med Hanse-

[1]) Sk. T. 5. Maj 1618; 17. Januar 1619. Egh. Br. I. Nr. 51.
[2]) Sk. T. 13. Decbr. 1617.
[3]) Sk. T. 23. Januar 1619. Sjæll. T. 5. Juni 1618.
[4]) Sjæll. T. 20. Marts 1620.

stæderne, Generalstaterne og England. Collegerne indsaae vel paa deres Side, hvor gavnligt det var for dem selv og Landet, at En af deres Midte holdt vaagent Øje med, hvad der tildrog sig ved og hinsides Nordgrændsen, samt i fornødent Tilfælde kunde optræde i hine Landsdele med kongelig Myndighed. De gamle Grændsemøder vare gjenoptagne; de to Nabo-Nationers gjensidige Mistro krævede Troppesamlinger (Sk, T. 27. Jan. 1619); som øverste Leder i en saadan Tid, hædret baade med Kongens og Collegernes ubetingede Tillid, fandtes ingen Bedre, end Hr. Anders Bille. Men jo mere berettiget det er, at kalde hans Virksomhed i Skaane saa naturlig for ham, at han var uerstattelig i den, desto lettere forklarer man sig, at han ikke kom til at afløse Hr. Jørgen Lunge som Rigsmarsk, da denne udmærkede Mand døde A°. 1619[1]); det vilde have været at blotte det mest faretruede Sted for den bedste Forsvarskraft, paa samme Tid som den af Krigen mest hærgede Landsdel krævede den anseeligste Mediatør for i den at ind- og gjennemføre de nye Principer for Krigsordinansen ɔ: Grundbestemmelser for Forsvarsvæsnet. De vigtigste vare, at alle Tjenere og Bønder, kun med Undtagelse af dem, som boede paa Adelens Arvegaarde, herefter skulde være værnepligtige. Ifølge dette maatte der altsaa føres Mandtal og Ruller, som affødte et nærgaaende Posekiggeri,

[1]) Jørgen Lunge havde, efter Elfsborgs Erobring, fra dette Slot styret Bahus Len og i denne Egenskab maatte han og Rentemester Sigvard Bek modtage «Elfsborgs Løsning». Under Paaskud af Sverigs store Forarmelse drillede Svenskerne dem ved i hver Termin at komme med Vognladninger af Kobbermønt, 30 Fjerdinger Kobberskillinger udgjorde kun 1000 Spd. Da Løsesummen var 1 Million Spd., begriber man, at Eftertællingen nok kunde gjøre en anstrengt Kriger saa svag, at han kunde ønske Orlov. Kongen gav ham den, og Jørgen Lunge bad Cansler i et endnu existerende Brev, at sørge for en Andens Udnævnelse, medens han recreerede sig i Udlandet. Aaret efter var han død. (See om ham «Eske Brok II. 95, 100. Chr. IV.'s Breve.»).

der let blev utaaleligt, naar det ikke øvedes under de Ypperstes Auspicier; det krævede jo Oplysninger om, hvorvidt Ejendommene vare belastede med Gjæld. Foruden Hr. Anders Bille vare Hr. Anders Sinklar, Sigvard Grubbe og Tage Tott Ottesen medvirkende i den Retning (Sk. T. 20. Maj og 13. Septbr. 1620). Derhos gik Ordinansen ud paa at skaffe den forøgede Masse Værnepligtige flere Underbefalingsmænd: Adelburser og Friknægte, som med Tiden kunde blive Compagniofficerer; til dem skulde der udsøges gode Gaarde (Sk. T. og Sjæll. T. 11. og 12. April 1621). Kongen havde hellere ønsket denne og al anden Naturalydelse afløst med Pengeafgifter, for hvilke han i paakommende Tilfælde kunde leje sig Tropper; den 16. April 1619 befaledes det saaledes undersøgt, om ikke de Bønder, der hidtil havde dannet Lægd, kunde bedre taale at betale 36 Spd. for hver Soldat; men Tiden og Tilstanden var ikke endnu moden for en saadan Ordning, navnlig kunde de skaanske Provindser ikke taale den. Skaanske Regiment, der havde Hr. Anders Sinklar til Øverste, havde været indkaldt til Tjeneste Aº. 1619, men havde ikke faaet Sold, hvorover det i Decbr. s. A. ytrede sin Misfornøjelse; en lignende, men langt stærkere, kom tilorde i Malmøhus Len, hvor Soldatesken tog sig selv til Rette overfor Bønderne[1]); den 25. April 1621 beordredes Sigvard Grubbe til at træde imellem, og han beroligede Soldaterne ved at faae Bønderne til at give dem Penge istedenfor Naturalier (Sk. T.). Slige Rivninger, i Forbindelse med Bøndernes Tilladelse til at leje for sig, naar de «opskreves» til Tjeneste, førte lidt efter lidt

[1]) Med Disciplin stod det dengang meget maadeligt, ogsaa i Jylland. Naar Mandskabet indkaldtes, udeblev det ofte og sendte ingen Stedfortrædere (Jydske Tegn. 17. Januar 1620). Da Øversten for Jydske Regiment, Mogens Kaas til Støvringgaard, gamle Eske Billes Efterfølger i Mariager Len, den 13. April 1620 blev udcommanderet med Regimentet, deserterede ikke færre end 84 Mand fra det paa Vejen fra Kolding til Krempe. (Jydske Tegn. 19. Juni 1620).

til, at Folk vænnede sig til Tanken om en staaende Hær af Hvervede; Kongen havde vist nok faaet sit Ønske om en saadan opfyldt baade hurtigere og billigere, end det omsider skete, hvis han bedre havde kunnet beherske sin Tilbøjelighed til souverain Optræden. Om dette Ønske og om Kampen for og imod dets Opfyldelse drejer sig for en saa stor Del Danmarks indre-politiske Historie i den Tid, da Hr. Anders Bille var Rigsraad, at vi maa tage et Overblik over de Tilstande, som indledede og udviklede den uheldsvangre Spænding mellem Danmarks højeste Statsmyndigheder.

Kong Christian den 4de var en god Fader i den Forstand, at han gjerne saae sine Børn vel forsørgede. Efter at have faaet den ældste Søn valgt til Thronfølger A°. 1608, søgte han efter den bøhmiske Krigs Udbrud, at faae den næstældste, Hertug Frederik, anbragt som tydsk Erkebisp. Hertugen begyndte tidligt som Coadjutor hos Kongens Broder, Hertug Ulrik, Biskop af Schwerin, hvor han blev til A°. 1622, medens han samtidigt var Domprovst i Halberstadt (J. A. Fridericia I. 25) og Kannik i Stift Bremen A°. 1619 (Reg. II. for 13. October 1619); helst saae Kongen ham i Bremerland, som var Gjenbo til hans eget Holsten. For at opnaae denne Lykke, var det nødvendigt for ham at sikre sig Stemmer, og det bedste Middel hertil var aabenbart det, at støtte de protestantiske Vælgere i deres Kamp mod de tydske Katholiker, hvis Overhoved var Kejseren. Personligt havde han ogsaa Sympathi for Protestanterne; thi den 22. Marts 1620 skrev Kongen til Kurfyrsten af Sachsen, hvem han bad om at tage sig alvorligt af de Evangeliskes Sag, da *han* ellers blev nødt til at gjøre det (Reg. II.), og han tøvede ikke længe med at foreslaa sit Rigsraad activ Deltagelse i den bøhmiske Krig. Her mødte han afgjort Modstand; han søgte at lempe sig, for at faae rejst en dansk Stridsmagt, som i et gunstigt Øjeblik kunde gribe ind, men alt hvad han opnaaede indænkede sig til et meget betinget Løfte om, under visse

Omstændigheder, at faae bevilget 3000 Mand Fodfolk og 600 Ryttere. Den væsenligste Betingelse var den, at Hjælpecorpset kun anvendtes til Understøttelse for den over- og neder-sachsiske Kreds i Forening. Der var imidlertid ingen Udsigt til, at disse Omstændigheder skulde indtræde snart, og Kongen besluttede sig da til paa egen Haand at skaffe sig den fornødne Indflydelse i Tydskland. Han laante en stor Sum Penge hos sin Fru Moder og lod sig paa en nordtydsk Fyrste-Congres i Segeberg proklamere som deres Religions og Forbunds Beskytter; her modtog han ogsaa den fordrevne bøhmiske Konge og optraadte i det hele som den, der kunde og vilde holde Bayern Stangen, skabe Modvægten til den katholske Ligas Hoved (Reg. II. 24. Febr. 1621). Kong Christian lod altsaa hverve Tropper i Maj 1621 paa Holstens Sydgrændse, hvorfra han dirigerede en større Styrke til Oldenborg, en Position som nok kunde imponere de bremenske Vælgere, hvis ledende Mænd derhos blev bestukne[1]). Det lykkedes da ogsaa den 14. Decbr. 1621 at faae Hertug Frederik valgt til Coadjutor i Bremen, og Vejen til Bispeværdigheden var nu banet, hvis de nordtydske Vælgere kunde see, at det var Alvor med Kongens militaire Haandsrækning, og at Oldenborgs Besættelse ikke var en skrømtet Paradering. Dertil krævedes dog mange flere Penge, og Rigsraadet, der tydeligt forudsaae de store Ulemper, som maatte flyde af de bremenske Affairer, var ganske uvilligt til at føje sig efter Kongens Ønsker i deres hele Udstrækning. Den politiske Situation paabød imidlertid nogen Imødekommen. Sverig havde draget Fordel af det Forbund, som det A°. 1614 havde sluttet med Nederlandene, og efter at det A°. 1619 havde faaet Elfsborg tilbageleveret, var den svenske Kattegatshavn hurtigt bleven et endnu

[1]) Chr. IV. egenh. Breve Nr. 104 og Kongens Skrivekalender, Nyt hist. Tidskr. 4. Bd. 360 for 28. Maj 1619 og Anm. 198, samt 19. Novbr. 1621 Side 364.

vigtigere Punkt, end det var før Kalmarkrigens Tid. Sverig havde iøvrigt arbejdet paa at befæste og udvide sit Herredømme i Livland. Ved Freden i Stolbova A°. 1617 havde det faaet Rusland trængt tilbage fra Havet, og A°. 1621 erobrede det Riga. Under Gustav Adolfs og Axel Oxenstjernes Ledelse var Sverig A°. 1623 paa gode Veje til at blive Danmark overlegent; i Løbet af 10 Aar havde det ialtfald mere end forvundet Knærødfredens Forsmædelse og var blevet Danmark en saa farlig Nabo, at her trængtes til enig Aarvaagenhed for ikke at blive overfløjet. A°. 1621 lykkedes det Danmark at indgaa et Forbund med Nederlandene, hvilket vel bidrog til, at Spændingen med Sverig voxede hurtigt, og den kan maales ved tvende Data efter Skaanske Tegnelser. Da der A°. 1621 samlede sig store, væbnede Hobe af Svenske ved den skaanske Nordgrændse, blev der fra dansk Side kun udstedt Ordre til Lensherrerne om, at holde regulær Grændsevagt og selv forblive i deres Len eller dets Fæstning; men da de væbnede Svenske-Hobe atter viste sig A°. 1623 og det samtidigt rygtedes, at der blev holdt Mønstringer over store Troppestyrker inde i Sverig, fik de danske Lensherrer de samme Ordrer med det Tillæg, at de havde at udsende paalidelige Spejdere, som kunde bringe betimelig Underretning om de Svenskes Forehavender. En Farsot var imidlertid udbrudt i Sverig, og den dæmpede Explosionen bl. a. derved, at den gav Danmark brugbar Grund til at opbyde de skaanske Provindsers Stridskræfter, for med dem at besætte Grændsen mod Sverig (Sk. T. 16. Marts 1623); en lige saa god Grund afgav den ligefremme Oprørspræken, hvormed tre Personer søgte at faae Gullands Befolkning til at afkaste det danske Herredømme (Sk. T. 29. Marts 1623). Dette pinlige Forhold til Sverig lod sig hæve paa to Maader: Danmark kunde enten begynde en ny Kalmarkrig, eller det kunde gaa indirecte tilværks ved at tage Parti i den tydske Krig og vinde europæisk Anseelse og Fordele, som kunde opveje, hvad Sverig havde vundet og

var ifærd med at vinde Syd for Østersøen. Den sidstnævnte Maade, der faldt sammen med Kongens Ønsker, var mere tiltalende end den første, thi Sverig var, som sagt, langt stærkere end A°. 1611, og dets liflandske Hær havde vundet en Prestige, som Danmarks Hær savnede; et Angreb fra Lifland paa samme Tid som fra Smaaland og Gøtaland indeholdt store Farer, og under de herskende Krigsforhold vilde Danmark have ondt ved at skaffe sig en eneste virkelig activ Allieret mod Sverig. — Skjøndt det danske Rigsraads Grundstemning stadigt var *for* Fredens Bevarelse, saa kan det ikke fejle, at en og anden Rigsraad, i politiske Samtaler med Kongen, har ladet denne forstaa, at, af to Onder, var Danmarks Indblanding i de tydske Affairer ubetinget det mindste. Jo ivrigere Kongens baade faderlige og landsfaderlige Ønsker gik i den Retning, desto mere maatte han være tilbøjelig til at lægge større Vægt paa slige Enkeltmands-Udtalelser, end der retteligt tilkom dem, især da han havde opnaaet Rigsraadets Bevilling til at understøtte den nedersachsiske Kreds *alene* med 300 Mand Rytteri, og da han i Juli 1623 opholdt sig i Brunsvig, for personligt at influere paa Kurfyrsterne, saa gav han sin souveraine Tilbøjelighed Tøjlen, glemte Betingelserne, paa hvilke hans Rigsraad havde tilsagt ham de 600 Ryttere og 3000 Mand Fodfolk, og lovede den nedersachsiske Kreds *alene* denne Understøttelse. Det var dette egenmægtige Skridt, som gjorde Rigsraadet absolut utilbøjeligt til yderligere Imødekommen, og som navnlig fremkaldte dets Modstand imod Forøgelse af den danske staaende Hær. Da Kongen kom tilbage fra Brunsvigmødet og meddelte de i Odense forsamlede Rigsraader, hvad han havde lovet den nedersachsiske Kreds, skal det være kommet til hæftige Scener, især til en meget alvorlig med Rigsadmiral Albert Skeel, hvorom Vedel Simonsen fortæller i Eske Brok I, 121—3, men hvad enten det er rigtigt, eller ikke, saa er det vist, at Rigsraadet

nu havde faaet god Grund til at nære Mistro mod Kongens Loyalitet.

Paa dette Møde var Hr. Anders Bille ikke strax, den 19. Septbr., tilstede; han var (Sk. T. 17. Septbr. 1622) da saa alvorligt syg, at Tage Tott Ottesen til Eriksholm[1]) var bleven udnævnt til at varetage hans Embeder; hans Underskrift findes heller ikke paa det Svar af 17. Januar 1623, som det i Horsens da samlede Rigsraad indsendte til Kongen (Egh. Br. I. 120), men han maa være kommen til Odense under Rigsraadsmødets Slutning, thi derfra daterer han den 26. Septbr. 1623 et meget udførligt Separatvotum, som underdanigt, men skarpt viser Kongen, at Rigsraadet aldrig har villet bevilge den nedersachsiske Kreds alene de 600 Ryttere og 3000 Mand, som Hs. Majestæt nu har lovet den. Dette Tilskud kunde være betydningsfuldt for, og forsvarligt at yde til, en større tydsk Hærstyrke, men ikke til en saa ringe som den nedersachsiske Kreds kan opstille, hvilken altfor let lod sig oprive af en kejserlig Armee. Han seer derfor ingen anden Udvej, end at Kongen, for at bevare sin gode Reputation, bør tage sit Løfte tilbage. En ganske anden Sag vilde det være, naar Kongen vilde kæmpe for Religionen, eller for Fædrelandets Velfærd: «dem vilde vi med lystig Frimodighed forsvare med Liv og Gods, af al Magt og til yderste Aandedræt.» (Rigsraadshistorie I. 374).

Vi vide ikke, om Kongen var tilsinds at sørge for sin gode Reputation paa den Maade, som Hr. Anders tilraadede, thi snart indtraf der Begivenheder, ved hvilke det «for Fædrelandets Velfærds Skyld» syntes nødvendigt, ikke blot

---

[1]) Han var Søn af Fru Sofie Brahe, den bekjendte, elskelige Søster til Astronomen Tyge Brahe, i hendes første Ægteskab med Otte Tott Tagesen. Hun blev yderlig fattig, hvad vi faae at see i Markus Billes Historie, men hendes Søn Tage blev saa rig, at han kaldtes Skaanes Konge, ligesom Jørgen Brahe til Hvedholm kaldtes Fyns.

at beholde de Lejetropper, der havdes, men at hverve endnu mange flere. — I nogen Unaade faldt Hr. Anders dog ikke for sit frimodige Raads Skyld. Han var med iblandt de 33 Herrer, som den 7. Januar 1624 inviteredes til Fadderstads paa Kronborg den 15. Februar for den Datter, som Fru Kirsten Munk dèr havde født paa lille Juleaften; en Fest, hvormed der iøvrigt blev forenet Bryllup for Lensherren, Jørgen Urne til Alslev og Jfr. Margrete Marsvin. Vi bemærke denne Indbydelse, fordi der i Skaanske Tegnelser for 18. Decbr. 1623 findes en Ordre til Hr. Anders Bille alene om at møde paa Kronborg den 15. Januar, «hvor Kongens videre Villie skal vorde hannem tilkjendegiven», og fordi vi ikke finde Hr. Anders Bille nævnet blandt de 68 Adelige, som bleve indbudne til at møde i Bützau den 24. Maj (Sjæll. T. for 14. April) 1624, for at jordfæste Kongens Broder, Hertug Ulrik, som var død den 27. Marts. Er den første Ordre mærkelig ved sin Hemmelighedsfuldhed, saa er det ikke mindre mærkeligt, at Hr. Anders ikke blev indbudt til sin gamle Skolekammerats Begravelse; men begge disse paafaldende Ting lade sig forklare, dels ved Hensyn til, hvad der i Begyndelsen af 1624 foregik i Forholdet mellem Sverig og Danmark, dels ved at see hen til en skaansk Adelsmands Forbrydelse, som paa den Tid vakte pinlig Opsigt. Fortællingen om denne sidste maa opsættes til næste Capitel, da vi her væsenlig dvæle ved den politiske Side af Hr. Anders Billes Virksomhed.

Vi saae ovenfor, at den danske Regjering holdt sig à jour med de svenske Tilstande ved Hjælp af Spejdere, som de danske Lensherrer ved Grændsen sendte ind i Sverig. I Januar 1624, da den svenske Farsot aftog i den Grad, at man fra dansk Side turde vove at frigjøre den hidtil spærrede Hovedpassage gjennem Vidsøpasset (Sk. T. 16. Januar), begyndte de danske Spejdere at melde om store Troppesamlinger og den svenske Flaades Udrustning. Rigsraadet besluttede at for-

høre sig officielt om, hvad dette havde at betyde[1]), men Gustav Adolf svarede saa beroligende, med «Erbydelse af Venskab og god Correspondens», at det ikke blot fordrede af Kongen, at han skulde aftakke Lejetropperne, men endog slaa en Streg over Flaadens Udrustning (Egh. Br. I. 157). Kongen besvarede den 14. April denne Fordring med et Regnestykke, der viste, at Rytternes Aftakning vilde koste c. 72,000 Spd. (Egh. Br. I. 159), og han mente ikke at kunne forsvare Flaadens Aftakling; han var ogsaa bleven ikke saa lidt sangvinsk paa Grund af det senere Kongsbergs Sølvværks Opdagelse i Norge[2]) (Sjæll. T. 6. Marts 1624.).

Imedens man corresponderede saaledes i Kjbhvn, foreslog Gustav Adolf et Grændsemøde ved Knærød, og man enedes gjensidigt om at holde det den 29. Maj (Sjæll. T. 14. April); fra dansk Side var man saa høflig at indrømme Svenskerne betydelig Lettelse i Øresundstolden; samtidigt opfordredes Borgerne i de vigtigste Søstæder til at indkomme med deres Klager over de Svenske, for at de kunde forebringes af de 12 Byers Borgmestre, der skulde møde i Knærød med Kongens Cansler, Rigscansleren, Eske Brok og Christen Holck; men allerede den 21. April havde Kongen faaet Underretning om, at Kongerne af Sverig og Polen havde sluttet Vaabenstilstand paa 25 Aar, og dette brugtes til at vække den stærkeste Mistanke mod Gustav Adolfs Venligheder. Kong Christian æskede Betænkning af syv Rigsraader, om det ikke nu var rettest at beholde Lejetropperne samlede, idet-

[1]) Paa samme Tid lod man atter fra dansk Side Grændsespærring indtræde (Sk. T. $^{7}/_{2}$ 1624).

[2]) Den 24. Septbr. 1623 havde Kongen opgivet at faae noget ud af de norske Bjergværker; paa et «Kobberbjergværk i Sandsverd» nær, befalede han Statholder Jens Juul at nedlægge dem alle; men det citerede Sted af Sjæll. Tegn. er en hel Dithyrambe. Den 25. Octbr. 1624 gav Kongen den kjøbenhavnske Borger, Jørgen Post, Privilegium paa Anlæggelse af norske Jernværker m. m., hvilket viser, at Sølvets Fund gav Tro paa at finde baade Jern og andre Herligheder.

mindste saa længe Knærødmødet varede. Han sigtede følgeligt Gustav Adolf for, at ville overfalde Danmark, medens Forhandlingerne stode paa, og han fik de 6 af Rigsraaderne til at gaa ind paa sin Anskuelse; den syvende, Anders Bille, fastholdt (Rigsraadshistorie I. 428; Separatvotum af 25. April 1624) derimod, at de Hvervede ubetinget burde aftakkes. Han vidste sagtens, hvor haardnakket Kongen fastholdt sin Plan med Hensyn til Bremerlands Erhvervelse, og for ham stod den deraf følgende Splittelse af Stridskræfterne som Begyndelsen til et sikkert Nederlag. Han var imidlertid overstemt. Til Sikring mod et Angreb fra Sverig blev der forlagt en Mængde Tropper til Øresund, og Flaadens Udrustning paaskyndedes, men de Lejetropper, der hvervedes og indkvarteredes rundt om i Landet, havde ganske rigtigt, som Hr. Anders forudsaa, kun den Bestemmelse at deltage i den tydske Krig. Da Grændsemødet ved Knærød ikke gav noget paalideligt Resultat og den svenske Resident i Danmark hemmeligt forlod sin Post i Juni, syntes derhos den svenske Revanche at være rykket sin Fuldbyrdelse meget nær. Under disse Omstændigheder var der ikke andet for, end at ruste, og da Kongen den 22. Juli henstillede til Rigsraadets Betænkning: «hvilken stor Eventyr Riget deraf vilde tilslaaes, om de Svenske sig med England og Staterne (ɔ: Nederlandene) indlod, og vi Sagen udslog og uden fore blev», saa var Rigsraadet allerede den 25. Juli enigt om at svare, at det overfor Kongens Grunde til at begynde Krig ej ganske kunde modsætte sig denne, naar man først havde forvisset sig om, at Kong Jacob af England vilde love Hs. Majt. saa mange Penge-Subsidier, at man for dem kunde holde 3—4000 Mand i 3—4 Maaneder (Egh. Br. I. 159—161; 173—175). — Under den i Forholdet til Sverig voxende Spænding, havde England og Frankrig nemlig opfordret Danmark til, hellere at bekrige den tydske Kejser end den svenske Nabo, og Rigsraadet indsaa, at den i Kongens Ord liggende Trusel om, at Sverig vilde drage Fordel af de

Alliancer, som Danmark vragede, indeholdt den skjæreste Alvor; derhos var det klart, at Nederlandenes halve Venskab kunde forvandles til et helt, naar Danmark vilde erklære dets spansk-østrigske Arvefjende Krig; den politiske Situation havde altsaa i Løbet af tre Fjerdingaar udviklet sig saaledes, at Maalet for Danmarks Deltagelse i den tydske Krig havde ophørt at være det for Kongen personlige: at skaffe Sønnen en standsmæssig Forsørgelse i Bremen; det var blevet et sundt og nødvendigt Stats-Formaal: at bidrage til Protestantismens Sejr ved at slutte effective Alliancer, der samtidigt unddroges Sverig.

De Betingelser, Hr. Anders Bille havde stillet i Skrivelsen af 26. Septbr. 1623 for at lade Danmark styrte sig i Krig, vare nu opfyldte, og han havde ikke længere Grund til at stille sig ene mod Strømmen. Han kom imidlertid ikke til at øve stor personlig Indflydelse paa Afgjørelsen af Tidens brændende Spørgsmaal, thi han fik nu en saadan Mængde specielle Hverv, der for største Delen drog ham bort fra Afgjørelsernes Sted, at det kunde synes, som om Kongen og hans nærmeste politiske Raadgivere have villet fjerne ham. — Der var indløbet en Række Klager fra Sverig, som ønskede dem fredeligt behandlede, og man havde besluttet at behandle dem i Aahus; til danske Commissairer her udnævntes den 20. Juli Hr. Anders Bille og Tage Tott (Sk. T.); umiddelbart derefter, nemlig den 26. Juli, udnævntes de samme To til at sidde Retterthing paa Gulland (Sk. T.); næppe hjemkomne derfra, beordredes de Samme, tilligemed Cansler Friis og tre Bisper, at holde Forhør i Kjøbenhavn over Antonius Hansen, Gullands Generalprovst (Sjæll. T. 26. Septbr.), og ved Siden af alt dette havde Hr. Anders et stadigt Arbejde paa de skaanske Forsvarsanliggender og Reguleringen af hele Rigets Rostjeneste, hvori han dog for Jyllands Vedkommende, den 28. Juli, remplaceredes af Jens Juel (J. T.); endelig blev det den 14 Decbr. overdraget til ham og Holger Rosenkrands at gjen-

nemgaa Rentemestrenes Regnskaber og at indkomme med Forslag til Forbedring af deres Form (Sjæll. T.).

Da vi imidlertid have Kongens Ord for, at Sverig i Løbet af Aº. 1624 «tenterede tvende Gange Krig, alene for Mistanke mod Danmark» (Egh. Br. I. 398), saa turde heri ligge en tilstrækkelig Grund til, at Hr. Anders, som var en af Hovedlederne for Skaanes Forsvar, ikke til Stadighed har kunnet ligge i Kjøbenhavn. At der maa have været meget for ham at varetage i Skaane, fremgaar bl. a. af en Synsforretning i den vigtige Grændsefæstning Christianopel, som blev foretagen d. 24. Februar 1624, og som findes beskreven efter Ordre af Lensherren, Falk Lykke til Bollerup (Sv. Jrdbg. 76—2). Beskrivelsen viser nemlig, at Fæstningens Batterier paa den Tid vare af gammelt Fyrretræ og ganske utjenlige, samt at der næsten intet Brystværn var. Det var derfor naturligt, at Kongen satte de skaanske Grændsefæstningers og Christiansstads Udbedring i Spidsen af den Proposition, han den 10. Marts 1624 lod udgaa til Rigsraadet (Regesta II.).

I Begyndelsen af Aº. 1625 var Danmark rede til at begynde Krig med den tydske Kejser. De nordtydske Kredsfyrster havde seet sig om efter en Anfører for deres Krigsmagt, men da de forgjæves havde henvendt sig til nogle Fyrster, faldt de endelig paa at spørge Christian den 4de, om han vilde være deres Kredsoberst. Han tog som bekjendt imod Tilbudet, indsatte den 9. Maj sin ældste Søn, den udvalgte Prinds, Christian V., til Regent, og sin Cansler Christian Friis til at have Indseende med Kjøbenhavns By, «efterdi Vi ere til Sinds med en anseelig Krigsmagt, udi egen Person, at begive Os her ud af Riget, Vore elskelige, kjære Religions- og Blodsforvante og Anhørige udi det Romerske Rige udi deres betrængte og farlige Tilstand til Undsætning» — — — etc. (Sjæll. T. 29. April 1625).

Den 3, Maj tilskrev han Hr. Anders Bille, Tage Tott Ottesen og Christoffer Ulfeld saaledes:

«Under Vor Fraværelse skulle I have flittigt Tilsyn med, om noget fjendtligt skulde være i Gjære (hvilket Vi dog ikke formode), og da saadant afværge og forhindre, derhos paa Alting have god Agt og Kundskab, efter den Ed, I Os og Riget soret haver, og som I det vil ansvare og være bekjendt. — Dog det hemmeligt hos Eder selv at holde.» (Sk. T.)

Den 26. April var Fru Kirsten Munk nedkommen med en Søn, hendes 6te Barn, der vistnok skaffede hende store Fødselsmerter, siden Kongen den 9. Mai sendte den ovennævnte Falk Lykke Bud om, at han maatte lade «den Jomfru Bille[1]), der var hos hans Hustru», rejse til Fru Kirsten Munk paa Fredriksborg; hvordan det end har sig, blev denne Barselseng Slutstenen paa Kongens ægteskabelige Lykke. Den lille Kongesøn blev døbt den 8. Maj og kaldet Frederik Christian; saavel Hr. Anders Bille som hans Søster, Fru Lisbet, vare blandt de Indbudne til det paafølgende Gilde, hvis Jubel sikkert har været dæmpet, ikke blot af Hensyn til Fru Kirstens lidende Tilstand. Kongen har nemlig i et Brev af 26. Marts 1625 til Cansler Chr. Friis selv fortalt om de uhyggelige Drømme, han havde havt om tre Sole paa eengang; om en Ørn, der blev overvunden af en Mængde Smaafugle, og om et stort Bjerg, der revnede og udsendte en afskyelig Stank (Egh. Br. I. 457). — Jydske Præster sendte Indberetninger om forfærdelige Syner, nogle Smaapiger havde havt[2]), og en Mængde underlige Fødsler gav, tilligemed adskillige andre Tegn, tydeligt tilkjende, at Gud i Himlen havde særdeles Mishag med, hvad der nu skulde skee;

---

[1]) Skaanske Tegnelser. Forskjellige Antydninger af et Forhold til nævnte Falk Lykkes Hus — navnlig i Dombog Nr. 31, — bringe mig til at antage, at dette Udtryk sigter til Jfr. Birgitte Bille Mogensdatter, Søster til Landsdommer Erik paa Langeland og Steen til Skovsgaard, om hvilke der bliver fortalt længere fremme.

[2]) Geh. Ark. Breve til Danske Cancelli; indkomne. Det var to Præster fra Mariager-Egnen, hvis Breve ere daterede 28. Maj 1623.

det var selve Rigsraadet, som udtalte disse Ord A°. 1631, men med den Tilføjelse, at dette Mishag *saa tidt* var givet tilkjende. — Allerede i 1619 begyndte Vanskabninger at blive saa hyppige i Jylland, at Malere fandt deres Regning ved at afbilde dem (J. T. $^{19}/_{4}$ 1619). I Forbindelse med Fru Kirstens Nedkomst og den lille Grev Christian Frederiks Død allerede den 17. Juli 1627, maatte alt dette virke stærkt paa Stemningen i saa overtroiske Tider; Kongen var dog standhaftig nok til at overvinde dens Indflydelse paa sig, og han afrejste fra Kjøbenhavn den 10. Maj til Segeberg, hvor han agtede at overtage Commando over c. 10,000 Mand, som efter hans Bestemmelse skulde staa i og ved Holsten. Hans lange Række af Skuffelser begyndte med, at han kun fandt 7000 Mand, som ovenikjøbet vare saare slet forsynede. Han stolede imidlertid paa at faae de Penge-Subsidier, som vare ham tilsagte af Frankrig, England, Holland, Brandenborg og selve den nedersachsiske Kreds; han lod sine Hververe røre deres Trommer, og Hæren voxede da ogsaa hurtigt til over 20,000 Mand (Jahn: 30aars-Krigens Hist. 125. — Egh. Br. I. 204); men Pengene strømmede ogsaa ud af hans Skatkamre, langt hurtigere, end han kunde skaffe sig nye Laan. Derfor maatte Kong Christian meget snart søge at faae sine gode Venners Løfter omsatte i klingende Mønt. Allerede i October 1625 afgik Rigscansler Jacob Ulfeld og Prinds Christian V.s Hofmester, Christian Thomsen Sehested, til Haag, hvor de med Buckingham, Carleton og Greven af Holland i Decbr. s. A. fik afsluttet en Tractat, ifølge hvilken Kong Christian skulde holde 30,000 Mand Fodfolk og 8000 Mand Rytteri til de nordtydske Fyrsters Beskyttelse mod Kejseren, medens England maanedlig skulde betale ham 300,000 og Holland 50,000 Gylden, hvorhos begge Magter havde at stille en Orlogsflaade til hans Disposition (Egh. Br. I. 226, 374.)

De danske Diplomater havde gjort deres Sager fortræffeligt; et saa glimrende Resultat havde vist næppe Nogen

ventet af deres Sendefærd, thi den 20. Juli var der hændet Kongen af Danmark et Uheld, som paa den Tid maatte gjøre ham suspect i hele Europas Øjne, paatrykke ham Stemplet af Himlens Ugunst. Kongen laa i Hameln, paa hvis Vold der blev arbejdet; den var skaaret igjennem paa et Sted, og en Træbro var kastet over den saaledes opstaaede Kløft. Kongen kom ridende over Volden, men da Hesten satte sine Sko paa Brodækket og fornam den uvante Klapren og Grundens Hulhed, blev den sky og styrtede med sin Rytter 22 Fod ned. Den næsten 50aarige, svære Konge blev aldeles fortumlet og ukampdygtig for længere Tid, næsten en Maaned[1]); og tvivlsomt var det, hvorvidt en saadan Ulykke lod sig opveje af, at Ejderfyrstendømmerne virkeligt stillede det Contingent, som de, ved den den 9. Maj A°. 1623 udvidede Union med Danmark, havde forpligtet sig til, eller af det Tilbud om til Januar at angribe Kejseren i Steyermark med 12,000 Mand, som den siebenbürgske Fyrste, Bethlen Gabor, havde meddelt Kong Christian den 16. Novbr. 1625 (Egh. Br. I. 211).

Naar det danske Rigsraad overvejede alle disse Momenter tilsammentagne, kunde det endnu billige Kongens fortsatte Forbindelse med den nedersachsiske Kreds, men da Hertug Georg af Lyneborg i Februar 1626 offenliggjorde sit Frafald fra Protestantismens Sag (Jahn: 30aarskrig 183),

[1]) Kongens Kalender-Optegnelser vise, at han vel d. 6. August atter begyndte at optegne det daglige Parol-Løsen, men ganske rask blev han ikke før den 26de August. — Et Vidnesbyrd blandt mange paa, hvorledes dette Fald greb de overtroiske Sind, have vi i det Legat af 1000 Spd. til det nye Collegium Christianum i Odense, som Fru Kirstine Munk stiftede i Hameln den 24. Juli (Sct. Christinæ Dag) 1625; ligeledes vidner Kongens Brev af 3. April 1626 til Cansler om, at han ansaae sit Uheld for at være fremkaldt af Troldkvinder, i samme Retning: «det var godt, om Landet tilgavns kunde renses for saadant Skarn, der endog har forsøgt allehaande mod Vor egen Person». — Slige Ytringer førte som bekjendt senere en Mængde Kvinder paa Pinebænken og Baalet.

blev Alliancen betænkelig, og da en stor kejserlig Hær under Wallenstein rykkede frem paa Krigsskuepladsen med samme Formaal som den Armee, der under Tilly havde givet Kongen nok at bestille, saa fulgte deraf en langsom Svingning i det danske Rigsraads Politik. For Hr. Anders Billes Vedkommende var Svingningen uden Tvivl langsomst, da han havde Hænderne fulde med sit skaanske Gouvernement og hele Rigets Militairvæsen; i denne Periode, hvor der ikke var udnævnt nogen Rigsmarsk, fulgte det næsten af sig selv, at Hr. Anders overtog dette Ombuds væsenligste Forretninger: Jydske Tegnelser af 30. Juni og 30. Juli 1625 vise os saaledes, at hele Rigets nationale Væbning fra ham ventede Mobiliseringsordre. Under Paaskud af, at Vicekongen vilde holde Mønstring i Jylland, skulde Rostjenesten der holdes rede til Udrykning, men dette skulde dog skee saa hemmeligt, at Svensken ej deraf kunde tage Paaskud til et fjendtligt Overfald.

Da Kong Christian den 10. Maj rejste fra Kjøbenhavn til Segeberg, tog det hemmelige Regjerings-Triumvirat i Skaane sig strax for, at føle de Svenske paa Tænderne. Sonderingen viste, at de Svenske ihærdigt beredte sig til Kamp, og Melding derom sendtes til Kjøbenhavn. Tildels i Anledning heraf stævnede Vicekongen Hr. Anders Bille og Tage Tott til Møde hos sig paa Fredriksborg, hvor ogsaa andre af de fornemste Rigsraader samledes den 18. Maj. Her enedes man om, at den danske Regjering ligefremt skulde spørge den svenske om, hvad den mente med de Rustninger den foretog, og det skete. For Hr. Anders stod det aabenbart som en Selvfølge, at Sverig vilde benytte Øjeblikket, da Kong Christian førte alle sine bedste Tropper ud af Landet, til at falde over dette; han kunde derfor sidst af Alle lade sig berolige af det Svar, Gustav Adolf lod sende til Kjøbenhavn i Anledning af den danske Forespørgsel, og som gik ud paa, at de svenske Hære kun udrustedes til et Felttog i Lifland (Sk. T. 30. Juli 1625), altsaa til

at bekrige det katholske Polen. Da det var vitterligt, at Sverig havde for ganske nyligt sluttet en 15aarig Vaabenstilstand med dette Land, var det ikke underligt, naar Hr. Anders ikke kunde fæste Lid til det svenske Svar, saaledes som hans Colleger gjorde det; muligvis opdagede den danske Politiks Ledere, at Gustav Adolfs Angreb paa Polen, nu, da han vidste sig sikret imod et dansk Angreb paa Sverig, maatte skaffe ham, ikke blot alle protestantiske Fyrsters Velvillie, men ogsaa det Herredømme i Østersøen, der, siden Rigas Erobring, var blevet Hovedgjenstanden for hans og Christian den 4des Rivalitet; et Herredømme, hvorved han kunde skaffe Sverig ganske anderledes store Fordele, end selv et sejrrigt Indfald i Skaane kunde bringe det. Den danske Regjering gav derfor nok sit Minde til, at Rostjenesten skulde holdes rede til Udrykning med kort Varsel, at der blev etableret stadigt Vagthold paa flere vigtige Punkter, især paa Christiansstads 650 Fod lange Bro [1]), og at alle Skaanes Indbyggere averteredes om, at ty ind i nærmeste Fæstning, saa snart de fik Nys om fjendtlig Indrykning; men til slige Forholdsregler indskrænkede den sig, og jo mere de skaanske Triumvirer vare overbeviste om, at Svenskerne i Virkeligheden gik paa Ræveklør overfor Danmark, medens de tilstode

---

[1]) Saaledes angives Længden paa et Sted, men i Hans Obermüllers Overslag til Broens højt nødvendige Reparation af $^{21}/_{12}$ 1642 (Sk. T. Nr. 7 Fol. 2) angives Længden til 661 Alen. Her er altsaa aabenbart Tale om to forskjellige Broer. I Generalstabens historiske Kortsamling haves ogsaa gamle Planer over Christianstad, der vise flere Broer over Helgeaa, og om Lillø, der blev forsvaret tappert under Kalmarkrigen af Fru Beate Huitfeld, og som atter i Krigen 1643—45 havde en stærk Garnison, hedder det i Sk. T. Nr. 7 Fol. 48, at den er af (militair) Vigtighed for hele Omegnen: men de Broer, som forbandt denne Herregaard med Fastlandet, maa have været af højst ulige Længde, og de Rescripter, som nævne Chr.stads Broer, kunne godt mene Lilløs. — Som bekjendt angiver Chr. IV. i sin Skrivkalender for $^{20}/_{9}$ 1614 Længden af Broen mellem Allø og Herlof Land til 250 Favne — 750 Al. Der er saaledes Broer nok at vælge imellem.

at gjøre det overfor Polen, desto mindre kunde hine Palliativer ansees for at betrygge Skaanes Sikkerhed. Christoffer Ulfeld var midlertidigt udtraadt af Triumviratet, idet han den 25. Maj var udnævnt til med Claus Daa at sidde Retterthing i Norge den 8. Juli, hvorved der altsaa kom til at hvile mere Arbejde paa Hr. Anders og Tage Tott; disse benyttede strax Farsotens fornyede Opblussen til yderligere at skærpe Grændsebevogtningen og til at sende Spejdere ind i Sverig. Der er endnu opbevaret adskillige karakteristiske Indberetninger fra Hr. Anders Bille, hvorved vi ret levende sættes ind i den Tids Forhold. De meddeles her efter Originalerne, det sidste endog med den af Hr. Anders brugte Orthografi, for at Illustrationen kan blive saa god som mulig, efter at det første Brev har vænnet os til hans Udtryksmaade. Dette Brev er stilet til Cansler Christian Friis til Kragerup og findes i Geh. Arkivets «Aflevering fra Justits Ministeriet. Samlinger til Kejserkrigen».

«Kjære Hr. Cansler og kjære Broder, Gud give Dig en god Dag. Jeg sender Dig en Seddel, som min Foged i Nørre Aasboherred kom til mig med ret nu, som hans Dreng med en Bonde havde skrevet hannem til, thi han havde havt dem oppe i Sverige og (ɔ: at) forfare om Alting. Da have de for Tidender udi Sverig, at vores allernaadigste Konning og Herre er uddragen ad Tydskland, men ikke uden paa Skrømt, thi at han vil med alt sit Folk falde til Søs ind i Sverig af Tydskland. Kjære Broder [af] hvad Aarsag Svensken sligt udspreder, kan letteligen Aarsagen betænkes; og paa det Sted, som alle Sønderboknægte skal møde og annamme Spis (ɔ: Spyd) og Harnisk, hedder Traverød [1]) og er intet mere end to Mile inden Grændsen. Kjære Broder, hvad nu til Raad, det maa den Almægtigste lære

[1]) Kaldes nu Traheryd og ligger ved Vejen fra Helsingborg til Jønkøping, lige saa langt Nord for Markerød, som denne By ligger Nord for Skaanes Nordgrænse. Ved Udtrykket Sønderboknægte maa forstaas de udskrevne Indbyggere i det sydlige Smaaland.

os, thi her ere hverken Folk eller Proviant og heller ikke Ammunition, enten udi Landet, eller i Fæstningerne, og dersom vi noget ville eller kunne samle, som jeg, saa Gud, dog seer liden Middel til, skulde han og strax styrke sin Løgn dermed og sige, at vi begyndte at stærke os, og derved animere sit Folk til at følge hans Uoprigtighed. At Du nu derfore vilde meddele de bedste Raad. Hans Gesanter, Gabriel Oxenstjerna, der han var i Helsenborrig, lod sig bemærke, at hans Herre vilde forære mig med en kostelig Pels eller Kjortel med Ræve [skind] underforet, men den var endda intet færdig, ellers skulde jeg strax faaen den; mens Gud unde hannem den selver at maatte beholde og slides paa hans egen Hud; som jeg tror og den Herre Zebaoth, at han dog lader det gaa over hannem selv; gjør nu vel og meddele os nu gode Raad, saa og nogen Provision til Fæstningerne og lad os og Hans fyrstelige Naade dette vide, og (ɔ: at) vi kunne faae nogen Underretning, hvad Eder herudi godt synes. — Nu, Gud befaler jeg Dig, med alt hvis Dig kjært er, af Rosendal den 28 Juny med Hast

Anders Bille.
Egen hand.»

Den indlagte Seddel fra Fogeden indeholder følgende 4 Punkter:

1° De tydske med flere udenlandske Soldater ligge ved Stockholm, Kalmar og Elfsborrig, saa vel som alle Steder op ved Strandsiden udi Landet.

2° «Udi Thiisdaus och Onsdaus kom der Harnisk och Spisze fran Vigsjø (ɔ: Wexø) og til Thrauerød.»

3° Nu paa Thorsdag skal Soldaterne møde i Thrauerød, saa mange som er udi Sønderbo A og de som ikke have deres fulde «Geuerge» skulle dennem der annamme; om hvad de «vierre» (ɔ: videre) skulle bestille, kunde man ingen «Viiderre» Kundskab faae at vide.

4° Er ogsaa tilforn paalyst, at 12 Soldater skal holde en «Røstvogn» (ɔ: Rustvogn) færdig, naar dennem tilsiges og hver fire en Kjedel, hver 2 en Øxe &c.

Skjøndt vi ikke kjende Canslerens Svar paa ovenstaaende Skrivelse, kan man dog nogenlunde slutte sig til dets Indhold af følgende Brev, der opbevares paa samme Sted som det foregaaende, og som Prof. Dr. Kr. Erslev har været saa velvillig at gjøre opmærksom paa.

«Kierre Her Chanseler och kierre Broder, Gud verre althid huos dig och Naadeligen lenge och vel beuare fra aldt dett som Dig kand verre skadeligtt enten thil siel eller liff, ieg lader ald thacksigelse beroe, skal dog alle minne Dage findis som Din hulde ven och thiennere thil att giørre aff formue huis Dig kiert er. ieg bekam i Dag thuende hans førsztelige Naadis skriffuelser i Dag Tage Tott och mig thilskreffne, huor effter vi os med Gudtz hielp skulle vide underdanigst att rette; och dersom nogitt kan forfarris findtligen att forre haffuis, daa alting efter breffuenis indhold att besthille. Alligevel, mig syntis icke gott att vorris rytterie att slett henlegis udi Fæstningerne, dog ieg maa bekiende uden di haffue sicherre plaz sig att forsamble vaar det vel best i festningerne, mens underholdningen er der thil Rytteried suerligt eller inted att faa. ieg forhaabis dog med Gudtz hielp dett inted skal fornøden giøres. Jeg sender Dig derhuos threnndе skriffuelser mig thilskreffuid, huoraff Her Chansseler kand forfare ald leiligheden, som er fra Mogens Gyldenstierne [1]), Erick Rosenkranz [2]) och Knud Grubbe [3]).

Kierre Broder Dett er os en besuerlig handel, att faa bud enten offuer thil Dig, eller opad landett, eller och di i festningerne att faa breff eller bud thil os, huilkett bode thil vogenleje och ellers udi andre maader, kosster os sthorre penge, att Du der-

---

[1]) M. G. til Bjersgaard havde Varbergs Len fra Aº. 1610 til 1633.

[2]) E. R. Axelsen til Glimminge havde Halmstads Len fra Aº. 1620 til 1637.

[3]) K. G. Jacobsen til Røgle havde Lenet Fjerristofte, 6 Gaarde i Nørre Aasbo Herred fra Aº. 1605 (Kr. Erslev: Len og Lensmænd). Den 14. Juni 1624 blev K. G. til Røgle Cornet ved Hallandske Fane i Steden for Henrik Gyldenstjerne til Svanholm, som overgik til Skaanske Fane, fordi hans Gods laa bekvemmere for den Tjeneste (Sk. Tegn.).

forre ville underdannigst anholde hos hans førstelige naade paa vorris veine, att der motte giøres ordonance vid huad midel voris breffue och bude kunde affsted komme. Kierre Broder ieg saa vel som di andre gode mend forsee os thil Dig, att Du anseer voris vilkor och er os her udi behielpelig. Kierre Broder Dett første ieg nogitt videre kand fornemme skal ieg sthrax lade Dig dett vide och vil nu hermed haffue dig den alsommectigste Gud befalet med mange thusinde gode netter som Ønskes dig och Barrabra [1]) med jomfruer børn och gandske hus sampt aldt huis Dig kiert er, aff Rosendal den 2 july A°. 1625.

Anders Bille.
Egenn Hand.

Seglet paa dette Brev er et vel bevaret Aftryk af et lille, fint graveret Billevaaben med en Mand som Skjoldholder; omkring det staar: «Hr. Andreas Bilde». Saaledes giver dette Brev os begge Hovedformer for Navnet: Underskriftens for Indlændinge, Seglets Omskrift baade for Ind- og Udlændinge, idet d'et ikke vilde forvanske Navnets Udtale i Hines Mund, hvorimod det i Disses vilde forebygge Forvanskningen deraf. Dette Brev med «Anders» indeni og det mere klassiske «Andreas» i Seglet giver altsaa en vigtig authentisk Støtte for den i Indledningen udtalte Mening om de forskjellige Navneformer.

En fjorten Dages Tid efter at det sidste Brev var kommet Cansleren ihænde, indtraf Kongens Uheld ved Hameln, og det vakte selvfølgeligt stor Bestyrtelse i Kjøbenhavn. Vicekongen rejste strax over til sin kvæstede Fader, men evnede ikke at sætte Liv i hans Hær; dennes Uvirksomhed blev følgeligt benyttet af Tilly, og det gjaldt nu om at standse denne ved et kraftigt Flankeangreb [2]). Saa snart Kong Christian

---

[1]) Canslerens Frue hed Barbara Wittrup.

[2]) Saare karakteristisk for Datidens Krigsførelse er det, at de danske Krigs-Commissairer, Sigfrid Pogwisch og Markvad Penz, den 21. Juli fra Hameln underrettede Tilly om Chr. IV.s Uheld og i den Anledning bad ham om at standse med alle Fjendtligheder, indtil den evangeliske

begyndte at komme sig, lod han sin Søn skrive hjem til Cansler Friis om hurtig Udsendelse af 10 velbemandede Orlogsskibe, der kunde løbe op ad Elben og Weser (Sjæll. T. 30. Juli; Ordren dateret Verden). Regjeringen førtes i de Dage, paa Grund af Farsotens Udbredelse i Kjøbenhavn, fra Roskilde, og derfra sendte Cansleren Ordre til Hr. Anders Bille om ufortøvet at skaffe baade Baadsmænd og Soldater til den Escadre, man skyndte sig at udruste, men som ikke før end 10. August fik Jens Munk til Admiral (Sjæll. T.); derpaa beordredes Hr. Anders til at indsamle og fremsende en stor Mængde Proviant og endelig al den Skat, hvormed Skaane stod til Restance; Pengene skulde sendes directe til Holsten, hvor Kongen havde dem haardt nødig; Ordren udgik i Septbr.[1]), men gjentoges den 19. Novbr. (Sjæll. T.). De franske Subsidier udebleve nemlig, efter kun at have været udredede en eneste Gang siden Krigens Udbrud.

Istedenfor at faae den Hjælp fra Kjøbenhavn, hvorom Hr. Anders havde bedet, maatte han altsaa selv yde en ikke ringe til Kongens Tjeneste. Da der i Efteraaret ikke blot truede Farer paa Skaanes Nordgrændse, men ogsaa paa Provindsens udstrakte Kyst, hvor Fribyttere, de saakaldte Dynkerkerskibe, begyndte at sværme i paafaldende stort Antal (Sjæll. T. 20. Novbr.), saa blev det alt andet end hyggeligt, at maatte blotte sig, baade for Mandskab og Penge,

---

Hær havde faaet sig en ny Chef. Tilly var mærkeligt nok saa ridderlig, at han Dagen efter fra Holzminden svarede de Herrer et høfligt Nej (Regesta II.).

[1]) Desuden havde Cansleren i Brevet til Hr. Anders Bille tilføjet en Efterskrift, hvori det paalagdes ham at skaffe Kongen Penge til Laans i Skaane. Dette Hverv overdrog Hr. Anders til Christoffer Ulfeld, som den 26. October 1625 fra Rosendal meldte Cansler, at der næsten ingen rede Penge fandtes i Skaane, men at det dog var lykkedes ham at faae lidt over 2000 Spd. opdrevne i Malmø og Lund (Danske Adelsbreve Fasc. 16 Nr. 2). Fra den 15. og 18. Novbr. sendte C. U. lignende Meldinger fra Eriksholm og sin egen Gaard, Svenstrup (samstds. Nr. 6 og 7).

men at Hr. Anders ikke svigtede, eller undskyldte sig, see vi først af hans og Tage Totts af Kongen beordrede Rejse til Bahus (D. Saml. II. 3. Bd. 375), dernæst af et Brev til Cansler, dateret 12. Februar 1626 (hvilket dog blot korteligt refereres, da kun Underskriften er Hr. Anders Billes egenhændige). Det indeholder Undskyldning for, at der ikke fulgte Fortegnelse med den sidste Sending Varer, som fra et Par skaanske Havne udskibedes directe til Kongens Lejr; men der udtales den Formening, at Sagen let kan redresseres, eftersom den Skriver, der fik Fortegnelsen med sig, vist endnu opholder sig i Kjøbenhavn.

Skjøndt Christoffer Ulfeld inden Efteraaret var vendt tilbage fra Norge, har Hr. Anders upaatvivleligt havt et ganske betydeligt Hverv, som krævede hans uafbrudte Virksomhed i Skaane, thi endnu i Marts 1626 ventede man i Kjøbenhavn paa, at Gustav Adolf skulde gjøre Alvor af det Tog til Lifland, som han havde bebudet (Sjæll. T.); Ængstelsen gav sig Udtryk ved, at de fleste skaanske Lensherrer consigneredes i deres Fæstninger, eller fik Ordre til at blive borte fra Herredagen, og den holdt ved lige til Juli 1626 (Sk. T. 14. April og 1. til 9. Juli 1626). Den 16. Juni 1626 skrev Raadet til Kongen, at han burde afstaa fra Krig mod de Kejserliges store Magt og faste Forbund, medens hans egne Allierede kun vare faa, fattige og upaalidelige, hvorfor man haabede, at Kongen vilde føre denne Krig paa sin egen, private Bekostning.

Men tolv Dage derefter svarede Kongen, at Danmark visselig *kunde komme* til at lide, *hvis* Lykken gik hans Vaaben imod, men at det *ubetinget* vilde lide, hvis han trak sig ud af Krigen (Egh. Br. I. 240). Han anede ikke, hvor megen Sandhed der var i James Howells Syn paa hans Færd, rigtignok fra et en halv Snes Aar senere Tidspunkt: «While he thought to make new acquests, he was in hazard to lose all that he had»; netop den selvsamme Tanke udtrykt i faa Ord, som udtaltes af det danske Rigsraad i rette

Tid, nemlig den 11. Februar 1625 (Rigsraadshist. I. 441). Var Situationen farligere end i Kalmarkrigen, var Hr. Anders Billes Ansvar derhos større, og det sees da ogsaa, at han kun ved specielle Ordrer kaldtes til Kjøbenhavn eller Antvorskov. Paa Herredagen i Kolding, Maj—Juni 1626, var han ogsaa opført blandt de fraværende Raader, skjøndt han der førte Sag mod Jørgen Brahe til Hvedholm om dennes Forpligtelse til at vedligeholde Heslebro; en Sag, der jo godt lod sig føre ved Fuldmægtig (Rgs. Dbg. Nr. 31). Hans Indflydelse paa de politiske Sager har derfor sikkert været ringe, og vi tør ikke tilregne ham Del i den Rigsraadsudtalelse, der, stærkere og skarpere end nogen anden, viser, at Raadet i Aº. 1626 havde aabent Øje for den Fare, hvori den danske Nationalitet kom ved at udvide Unionen med Holsten. Udtalelsen holdt iøvrigt strengt paa, at Slesvig, som Kongens eget Arvehertugdømme, ikke maatte besværes med nogen Del af de Forsvarsudgifter, som det romerske Rige med Rette kunde paalægge Holsten, men som dette ikke kunde være berettiget til at bede Slesvig tage Part i (Egh. Br. I. 211). I Juni paahvilede det Hr. Anders, at faae den skaanske Adel til at lade dens Tjenere arbejde paa Grændsefæstningernes Udbedring (Sk. T.), paa samme Tid som han skulde stemme den for en i de andre Landsdele vedtagen Convertering af Rostjenesten, ved hvilken Kongen fik 100 Spd. for hver «Gerustet» (Sjæll. T. 27. Juni); desuden bar Hr. Anders Hovedansvaret for samtlige Ind- og Udbetalinger til Skaanes Forsvar[1]), og Rentemestrenes Kvittance paa hans Regnskab for Aaret fra Philippi Jacobidag 1625 til

[1]) Om hvilke Smaasummer det drejede sig f. Ex. ved Opkrævning af Stædernes Smaatold, see vi af Hr. Anders Billes og Tage Tott Ottesens Beretning af $^{14}/_{7}$ 1625, udfærdiget paa Rosendal, hvori de meddele Regjeringen, at de have bortforpagtet den kongelige Del af Falkenbergs Smaatold til en Ridefoged i Himle for — 20 Spd. aarligt! (Regesta II.).

samme Dag 1626 foreligger i Skaanske Register, dateret 20. Septbr. 1626.

Disse Hverv ere blot nogle af de mest fremtrædende, udover hvad Lensstyrelsen paalagde ham i Tiden før Kong Christian i August Maaned led det afgjørende Nederlag ved Lutter am Barenberge. Fra denne Periode haves følgende Brev fra Hr. Anders Bille til Cansler Christian Friis til Kragerup (Danske Adelsbreve, «Friis» Fasc. 15 Nr. 15—4), hvilket gjengives bogstavret:

Kiere Her Canseler, och kierre Broder, Gud giffue Dig en god Dag och længe vel beuare fra aldt ondt med møgen thacksigelse for beuist gode, huilcket igen att forskylde, ieg althid skal findis villig. Jeg haffuer bekommed Din schriffuelse, Thage Tott, Chrisztofer Ulfeld och mig thilskreffued, saa haffuer ieg dennom sthrax samme Din schriffuelse thilskicket. Och som Du est begierendis att vide mitt bethenckende om di thuend Regementer skottske soldatter skulle thilstedis her igemmel sundet att maatte paszere, her offuer thil kongen aff Suerrig; saa vid ieg icke retter end att dett Sthetieniske fordrag os jo dett thilholder, foruden huis anden thilthagen Hans kongelig maiestæt, voris allernaadigste Herre, Suensken kand haffue thilsagt, som mig er ubevis, saa velsom och høylig att acte denne thidtz thilsthand som vi nu erre udi, icke kand thilstede hannem dett nu att udslaa; ieg forhaaber dog med Gudtz Hielp inden hand for affsthøt Hans Horne paa Danscken [Danzig]; daa thør hand vel faa nogith att giøre; dog huad Dig selffuer, med di andre gode mend herudi siunis Raadeligst, som och beder er beuist om ald thilstand (end ieg er) skal och verre mit bethenckende. *Vale cum omnibus tuis*, aff Rosendal, med Hast, den 28 Augusti A°. 1626.

Anders Bille.
Egenn Hand.

Udenpaa staar skrevet:

Ehrlig och Welbiurdige Mand, Her Christian Friis till Kragerup, Ridder, Kongl: Maytts: Canceller, Danmarkis Rigis Raad, och befallings-

mand paa Stj: Knuds Closter i fyen, Min kiere broder och Synderlige goede wen gandsche wenligen thillschreffuitt.

Hos Cansler har Brevet udenpaa faaet følgende Tillæg:

Ihm. Her Anders Bildis Erklæring omb di Skotther Igiennomb Sunden, saa och Agentis Sckriffuelse deromb. Palle Rosenkrandtzis Breff fra Engelannd.

Den 12. Septbr. var Hr. Anders tilligemed nogle flere Rigsraader tilsagt til et Møde i Kjøbenhavn, hvor man under Vicekongens nominelle Forsæde søgte at vinde Klarhed over den truende Situations Krav. Det væsenlige Udbytte af Forhandlingerne have vi i Rescriptet af 7. Obtbr. (Sjæll. T.): «Om et Defensionsværk i denne højfarlige Tid at anstille», «efterdi Faren er forhaanden og saa [at sige] i Døren, og bedre er at bruge de Middel, Gud den Almægtigste forlenet haver, ... end med en ubetænksom Forskaansel saadant spare, til Fjenden dermed at underholde.»

Det meget indtrængende Rescript gik ud paa, at Raaderne skulde tale godt for Stænderne, hver i sin Kreds, og faae dem til at yde de størst mulige Bidrag til Forsvaret; men da Kongens store Pengetrang havde tvunget ham til, i Febr. at lade opsige de 363,000 Spd., som han havde udlaant, væsenligt til Adelige, saa kunne vi skjønne, at Rigsraaderne her havde paataget sig et sandt Herkulesarbejde. Det skulde synes umuligt for dem, efter et saa eclatant Nederlag, at kunne indgyde den menige Adel nogen Tillid til den kongelige Ledelses Overlegenhed, men der behøvedes en meget frejdig Tro paa denne, for at samme Adel skulde faae Mod til at blotte sig selv for det Nødvendige, thi derom gjaldt det: Hvorhen skulde man vende sig, for at rejse Penge midt under en saadan Krig? De holstenske Laangivere skyndte sig for at bjerge deres; Fru Øllegaard v. Ahlefeld havde f. Ex. opsagt Mogens Gyldenstjerne 12,000 Spd., som med Rente &c. skulde betales hende paa førstkommende Kieler Omslag (ɔ: 1627), og Mogens var derfor nødt til at undskylde sig, da Cansleren opfordrede ham til at undsætte Kongen med nogle Penge (Geh. Ark. «Indkomne Breve til Cansler, Nr. 1»);

allerede den 18. Marts havde Kongen ladet Adelen tilbyde 3—4 Tdr. Hartkorn som Pant for hver 100 Spd., den vilde laane ham (J. T.), — en Opgjæld paa ca. 80 pro Cent viser klart, hvor ivrigt Kongen søgte at komme Holstenerne i Forkjøbet. Disse vare derhos opildnede af Hr. Gert Ranzau til at undsætte Kongen og behøvede altsaa deres Penge tidligt paa Aaret, men i endnu langt højere Grad fik de Brug for dem i Efteraaret, da det gjaldt om at modsætte sig den fjendtlige Invasion, som var overhængende efter Kongens Nederlag. Ikke engang England kunde holde, hvad det havde lovet i Haag-Tractaten, og de danske Kjøbstadborgeres Laane-Evne var omtrent tilintetgjort af de uhyre store Skatter og Toldforhøjelser. Hr. Anders Bille arbejdede imidlertid saa godt i Skaane, at han mod 3 à 4 Tdr. Hartkorn i Pant for hvert 100 Spd. (D. Saml. II. 3. Bd. 129) fik ogsaa denne Landsdels Adel til at bevilge Kongen Femtedelen af al den Aarsindtægt, som den nød af Sædegaarde, Skove og andet Jordegods, beregnet efter Rostjenestetaxt, der gav 6 Rigsort af hver Td. Hartk. og desuden 1 Td. Hartk. af hver Læst ɔ: 36 Tdr. Hartkorn. Endvidere bevilgedes en Ydelse af 2 pro Ct. af al paa Rente udestaaende Capital, dog med Fradrag af den Rente, som Adelen havde at udrede for sine egne Laan (Sk. T. af 18. Febr. 1627; J. T. af 7. Octbr. 1626 og 18. Febr. 1627). Med dette, efter Omstændighederne glimrende Resultat kunde han møde frem paa den til 29. Januar 1627 i Odense berammede Rigsdag, hvortil alle Stænder indkaldtes den 14. Decbr. 1626 (Sjæll. T.); men Arbejdet havde været strengt, vistnok for strengt i Forbindelse med al den Sorg, som Aaret i rigt Maal bragte Alle og specielt Hr. Anders privat, dels med hans Broder Claus's Affairer, dels igjennem de storartede, opsigtvækkende Skandaler af Steen Bille Mogensen og Maurits Podebusk, nærmere og fjernere Frænder, som bragte den danske Adel i et ikke ufortjent Vanry. Hertil kom, at de Fleste, som vare tilbage fra Kalmarkrigens Tid, led under dens Følger:

Breide Ranzau var død den 10. Januar 1618; hans Broder Gert laa paa sit Dødsleje; Eske Brok var død den 15. December 1625; Corfitz Rud tog A°. 1627 Afsked paa Grund af Svaghed; Rigsadmiral, Hr. Albert Skeel, Claus Daa og Iver Juel skrantede stærkt; Hr. Anders Bille maatte «for Svagheds, Skrøbeligheds og Vidtløftigheds Skyld» i Begyndelsen af A°. 1627 frasige sig Skaanes militaire Overledelse, som den 27. April overgik til Henrik Hvitfeld, der nyligt havde faaet Landskrone Len, og hvem det paalagdes, «at rette sig efter Hr. Anders Billes Tilsigelse og Anordning» (Sk. T. 27. April 1627). Skjøndt det baade i denne og en anden Ordre af 5. Maj (Sk. T.) udtrykkeligt siges, at Hr. Anders af de citerede Grunde havde bedet om at fratræde, saa fik han dog den 7. Maj Ordre til at sørge for Udbedring af Christiansstads og Christianopels Veje, Broer og Fæstningsværker; den 10. August fik han 10,000 Spd. at fordele til de skaanske Fæstningers Behov; den 8. Septbr. lod man ham sørge for Ekvipering af 700 skaanske Knægte, som han derpaa skulde sende til Markgreven af Durlach; men drøjest var det dog, at han i Juli, August og September 1627 blev Medlem af Regjeringsraadet, ligesom han havde været det i Marts, April og Decbr. 1626 (Rigsraadshist. I. 492, II. 110). Om det end kunde være smigrende, at Collegerne ikke vilde undvære den svagelige Mands store Om- og Indsigt, saa var denne Kaldelse dog en vel stor Vexel at trække paa hans sidste Kræfter, thi det var ikke blot paa hans Arbejde, den lagde Beslag, men ogsaa paa Ansvarligheden. Vicekongens usædelige Liv, hans ødsle Rundhaandethed, saa vel med Gaver som med Statens Len, en lang Række af Bestemmelser, som Kongen bagefter maatte annullere, havde noget nær gjort ham umulig som Statsoverhoved. Den skandaløse Opsigt han vakte ved at drage om i Landet med Fru Anna Lykke, den over 30-aarige Datter af den overdaadige og hovmodige Henrik Lykke, — siden A°. 1623 var hun Enke efter Statholder Breide Ranzaus Søn, Cay Ranzau til Ranzaus-

holm, — havde alt i Septbr. 1626 bestemt Kongen til faktisk at ophæve hans Regentskab ved at kalde ham til sig i Krigen, idet han fik det Hverv, at føre 3—4000 Knægte fra Kolding til Stade (J. T. 17. Jan. 1626. Jahn: 30aars Krigen 231), medens Damen blev behandlet med Fængsling paa Bahus og et aabent Brev [1]), der gjorde Sagen i høj Grad odiøs. (Egh. Br. I. 256, 289, 392; da der samtidigt var tre Fruer Anna Lykke, blev det nødvendigt at give ovenstaaende nærmere Forklaring af, hvem der her sigtedes til). Prinds Christian fik den 8. November to Skudsaar, da han deltog i Hoyas Belejring, men de generede ham ikke mere, end at han i December kunde føre Overcommandoen, medens Kongen forlod Hæren for at deltage i den holstenske Landdag i Rendsborg. Denne Prinds Christians «ærefulde» Fraværelse dannede Overgangen til, at Cansler og Kjøbenhavns Statholder overtoge den executive Regjeringsmyndighed, ligesom Tilfældet havde været under Kalmarkrigen, da Christian Friis til Borreby og Breide Ranzau til Ranzausholm sadde inde med den, medens den nu førtes af Christian Friis til Kragerup og Franz Ranzau til Ranzausholm. Forholdene dengang vare imidlertid smaa og let overkommelige mod dem, under hvilke der nu blev arbejdet, og derfor vare, som vi alt have fornummet, nogle Rigsraader tilforordnede efter et Schema, der iøvrigt ikke blev nøjagtigt overholdt; i Forening med Cansler og Statholder underskreve disse paa Tour skiftende Rigsraader alle vigtigere Regjeringsbeslutninger. Saaledes kom Hr. Anders Bille til, fra Samfundets højeste Stade, at blive Vidne til Følgerne af Kongens uheldige Krigsførelse. Holstenerne havde, under Gert Ranzaus Ledelse, beredt [2])

---

[1]) Jvfr. Regesta II. Brev fra Stade af 24. Novbr. 1626 og 18. Januar 1627, hvor Anne Lykkes Arrest forklares ved, at hun har forført Prindsen til allehaande Letfærdighed og brugt Troldkvinden Lame Heine til at forføre Prindsen og at tage Kongen af Dage.

[2]) Allerede den $^{9}/_{6}$ 1625 udgik Befaling til Indbyggerne i Slesvig og Holsten om at holde sig krigsberedte, da næsten hele Tydskland i nogle Aar har været under Vaaben (Regesta II.).

sig paa at værge deres Land imod de fjendtlige Skarer, der fulgte efter Kongens slagne Tropper; men Gert Ranzau var død, og den holstenske Modstand blev til intet. Kong Christian gjorde Mine til at ville trodse Uvejret i sin Yndlingsfæstning Glückstadt, idet han gav den i Maj 1627 udnævnte Rigsmarsk, Jørgen Skeel til Sostrup, Ordre til at væbne 12,000 Mand (Sjæll. T. Nr. 23 for 3. Septbr.), som Rigsraadet i en Fart havde bevilget, og at sende alle danske Tropper ilsomt over til Glückstadt, medens Knud Gyldenstjerne fik Ordre til at bevogte Ejderen og at støtte sig til Egernfjord (J. T. 6. Septbr.). Syd for denne danske Besættelse af Ejderstillingen havde Kongen fra sin Hær detacheret et selvstændigt agerende Corps under Markgreven af Durlach, som følgeligt kom til at tage den første Tørn. Paa Østsiden af Holsten led dette Corps imidlertid et afgjørende Nederlag, hvoraf Fjenden benyttede sig til, i Hælene paa de Slagne, at gjennembryde den danske Ejderstilling, hvorved Kongen fandt sig foranlediget til at forlade Glückstadt, for at bruge sin Hær til virksom Dæmning for den Invasion, der nu truede hele Danmarks Rige. Kongens Tilbagetog fra Glückstadt til Flensborg blev imidlertid saa slet ledet, at det udartede til Panik, og den 17. Septbr. stod Kongen i Kolding med et Par oprørske Regimenter, uden at have kunnet udrette det mindste imod den forfølgende Fjende. Slotsfogeden paa Haderslevhus fik ikke engang Tid til at redde sine egne Sager, og paa Koldinghus gik det ikke stort bedre [1]). Prinds Christian blev sendt til Vendsyssel for at opbyde Bønderne der og forsvare de vigtigste Overgangssteder over Limfjorden,

[1]) Den 5. August 1627 havde Kongen fra Krempe givet Gunde Lange Ordre til, at gjøre Koldinghus i Stand til at modtage Søsteren, Fru Augusta af Slesvig-Holsten, og at hente det manglende Bohave paa Haderslevhus. Ogsaa Rigsraadet var sammenkaldt til Møde paa Koldinghus i August, hvorfor dette Slot var særligt «vel tilflyet» (Jydske T., Skaanske T. $^{9}/_{11}$ 1627).

til hvilke Punkter Oberst Bauditz[1]) fik Ordre til at dirigere saa mange af Kongens flygtende Tropper, som han evnede at samle i Jylland. Kongen selv drog fra Kolding til Fyn for at hvile ud og komme til Kræfter paa Dalum Kloster.

Bauditz drog igjennem Jylland som den argeste Fjende, plyndrede, brændte og skjændede hvor han kom frem, indtil det Uvæsen blev Jyderne saa galt, at de maatte anraabe Fjenden om Hjælp imod deres egen Konges Tropper (Jahns 30-aars Krig 333 og Iver Juels Brev til Claus Daa af 26. Septbr. 1627); den noksom kjendte Forvirring blev saa stor, at Prinds Christian maatte flygte over til sin Hr. Fader paa Fyn, hvorhen hans Efterfølger i den jydske Overcommando agtede at følge ham i Begyndelsen af October. Denne var dog ikke saa heldig som Prindsen, men blev d. 8. October tagen til Fange med sine fleste Folk paa en Ø i Limfjorden; Resten blev nedhugget ved Hals. Omtrent samtidigt, d. 6. October, erobrede Fjenden Rendsborg, og Kongens øvrige Stridskræfter i Nordtydskland bleve enten lammede eller tilintetgjorte. Da det ikke var usandsynligt, at Fjenden vilde gaa over til Fyn, gjaldt det om at faae denne Landsdel besat hurtigst muligt med saa mange Tropper, som det var muligt at opdrive. De 600 Ryttere, som Danmark, ifølge den udvidede Union med Fyrstendømmerne, var pligtig at undsætte disse med, vare af Kongen forlangte den 1. August, men de vare ikke komne over den 29. September (J. T.), og de havdes saaledes i Behold tilligemed den Rest af de bevilgede 12,000 Mand, som man var ifærd med at ruste og sende til Glückstadt, da Kongen agtede at optage Kampen der. Var der Haab om med disse Tropper at kunne værne om Fyn, saa kunde der derimod ikke være Tale om med dem at foretage noget imod Fjenden, eller

---

[1]) Navnet varieres hyppigt til Bautzen, Paudesen, Baudissin. Til Forskjel fra hans Søn Gustav Adolf B., som døde 1695 i Magdeborg, var denne Bauditz's Fornavne Wolff Hans B.

mod de Levninger af Kongens Lejetropper, der huserede slemt i Jylland og paa Læsø, Anholt o. s. v. (J. T. 30. Novbr.). Fra Jylland begyndte der at lyde høje Smerteskrig, og det blev nødvendigt at paakalde Udlandets Hjælp. Christen Thomsen Sehested og Jørgen Brahe vare alt i Juli afsendte til England og Frankrig (Sjæll. T. XX. 18. Juli), og Krongods blev pantsat, for at skaffe Penge til nye Lejetropper, (Sjæll. T. 25. Juli, 7. Septbr.) men hverken det ene eller det andet forslog: Jyderne, som ved et Brev fra Regjeringsraadet af 24. Septbr. (Sjæll. T.) vare blevne bemyndigede til at nedhugge Lejetropperne, havde faaet Blod paa Tanden, og Kongen maatte den 1. October fordre Hjælp fra Regjeringen til Underhold af Tropperne paa Fyn, hvilket Land alt havde begyndt at stønne under Indkvarteringsbyrden. En dygtig Ledelse vilde utvivlsomt have brugt hele den paa Øerne samlede Troppestyrke til i Forening med alle Lejetropperne at angribe Fjenden i Jylland; derfor higede ogsaa Kongen efter at bringe sin Hær op, saa at den kunde maale sig med Fjendens, men dermed havde det lange Udsigter, thi han forstod ikke at begrændse sig og at concentrere sin Kraft paa et enkelt Formaal; for at holde Bremerland besat saa længe som muligt, lod han sine Generaler, Grev Thurn, Morgan, Norpraht o. s. v. fortsætte deres Operationer der, længe efter at Tilly og Wallenstein havde kastet sig over den jydske Halvø og tilintetgjort ethvert Haab om Forbindelse imellem den kongelige Hærs Hoveddele ad Landvejen. Ikkun en resolut Opgivelse af Bremerland, Overførelse ad Søvejen til Ribe af alle derværende Tropper og saa en samtidig Fremrykning fra Ribe og Kolding i Nørre-Jylland var det Modtræk, som Danske kunde finde Mening i. Grunden til Kongens ukloge Kamp for Bremen var den, at han havde afsat Stiftets derværende Erkebisp og indsat sin næstældste Søn, Hertug Frederik i hans Plads, men da Fjenden i November gjorde Alvor af at fortrænge de

kongelige Hærdele i Bremerland, saa maatte baade Hertug Frederik og Grev Thurn flygte paa et Skib, der landsatte dem i Holland, hvorfra de i Foraaret 1628 kom til Kjbhvn. (Jahn, 30-aars Krig 348). Saaledes mistede Kongen enhver Fordel af, at have handlet tværtimod sit Rigsraads Advarsel med Hensyn til at skaffe Hertug Frederik Bremen; Hærene, der skulde have befæstet dennes Bispesæde, bleve tilintetgjorte, saa at der ved Slutningen af Aº. 1627 ikke kunde haabes paa andre Midler til Jyllands Tilbageerobring, end de paa Fyn liggende Lejetropper, den jydske Befolkning og den danske Adel. De første alene vare utilstrækkelige til at tage Kampen op imod Tilly og Wallenstein, altsaa maatte der gjøres alt for at vinde de to sidste Factorer, men Kongen havde udtømt sin Velvillie mod Adelen, da han, til Løn for dens rundelige Bevillinger, i Foraaret 1627 havde overladt til den at vælge en Rigsmarsk, Jørgen Skeel til Sostrup, hvis Valg Kongen bekræftede den 12. Maj. Efter at være kommen lidt til Kræfter paa Dalum Kloster, vaagnede Kongens Harme over Nederlagene og den skammelige Flugt fra Flensborg over Kolding til Fyn; jo tydeligere det blev ham, at Tilly og Wallenstein havde splittet hans Stridskræfter, desto harmeligere blev hans Sindsstemning, og desto mindre nøjeregnende blev han med, hvem den kom til at gaa ud over; paa flere Maader kom han til at støde sin Adel fra sig, netop da han i højeste Grad trængte til den.

De jydske Herremænd, der overraskedes af Fjendens pludselige Indfald, bebrejdede Kongen at have holdt dem uvidende om Farens Nærhed[1]); mærkeligt nok tog Kongen Hensyn til de Ytringer, der kom ham for Øre, og udstedte den 5. October et Rescript, der paaviste, hvorledes han

---

[1]) I Begyndelsen af Novbr. formulerede de fordrevne jydske Herremænd deres Klager, først over de danske Lejetroppers Voldsgjerninger, saa over Fjendens; og for begge Lidelser fordrede de Erstatning af Rigsraadet. (Regesta II., Rigsraadshistorie II. 89).

havde gjort alt, hvad der under de givne Omstændigheder stod i hans Magt (Sjæll. T. Egh. Br. I. 271—3).

Netop paa den Tid vare endel af de ældste og fornemste Rigsraader: Hr. Albert Skeel, Christen Holk, Otte Skeel, Just Høg og Statholder Franz Ranzau samlede paa Borrebygaard hos Claus Daa, hvor de fik at vide, at den rette Ophavsmand til de jydske Plyndringer, Wulf Bauditz, just var kommen i Land ved Korsør. De besluttede hurtigt at lade ham arrestere, og overdroge dette Hverv til Lieutenanten ved første Riberhusfane, Tønne Friis til Hesselager[1]), som ogsaa udførte sit Hverv og vistnok strax førte sin Fange til Kjøbenhavn, hvorfra Melding afgik til Kongen. Denne svarede tørt tilbage, at de, der havde arresteret Bauditz, maatte vel vide, hvorfor de havde gjort det. Fangen blev altsaa forhørt, og mange graverende Ting kom frem; han forsvarede sig dels ved Contra-Angreb, dels ved at paastaa, at han kun havde været en Slags Coureer, der skulde overbringe Ordrer til Prinds Christian i Vendsyssel, men som ingenlunde havde havt selvstændig Commando og følgeligt ikke kunde bære noget Ansvar (Claus Daas Brev til Hr. Albert Skeel af 28. Octbr. 1627. Egh. Br. I. 284). Imidlertid havde Hertugen af Lyneborg talt Bauditz's Sag hos Kongen og indestaaet denne for hans Tilstedeblivelse, hvilket havde til Følge, at Kongen den 24. Octbr. beordrede ham løsgiven, imod at han forpligtede sig til at møde i Slagelse den 1. Novbr. Skjøndt det var sikkert, at Bauditz havde havt Ordre til at samle Folk og at forene sig med Prinds Christian, men at han, istedenfor at skynde sig til Vendsyssel, strejfede om i Jylland paa Røvertog, hvor han berigede sig, saa at han kunde sende hele Ladninger af Gods ud af Landet, hvorfor Prinds Christian da ogsaa havde været nødt

[1]) Den 22. Marts 1624 blev Riberhusfanen doubleret og Tønne Friis blev Lieutenant ved 1ste; den 30. October 1627 blev han Fanens Ritmester.

til i hans Sted at udnævne en Oberst eller Generalmajor Nelle, blev Sagen dog vendt og drejet saaledes, at Bauditz frifandtes og inden føje Tid blev forlovet med Jfr. Sofie Ranzau, afdøde Statholder, Hr. Gert Ranzaus Datter[1]).

For at værge sig, brugte Bauditz ved Forhørene at udslynge Beskyldninger mod Andre. Blandt andet fik Kongen ad denne Vej Nys om, at nogle Adelsmænd havde talt nedsættende om ham, idet de skulde have beskyldt Fru Kirsten Munk for, at være den egenligt dominerende ved Hove. Efter at Kongen i nogen Tid havde vejet den Sag, brød hans Vrede endeligt løs i et Brev af 29. Octbr., hvori han, i hæftige Udtryk, for Rigsraadet beklagede sig over at være Gjenstand for slige Skumlerier, som han ønskede, at Bagvadskerne vilde gjentage lige i hans Øjne, for at de kunde faae Svar, som de fortjente; iøvrigt tilstod han dem frit Lejde frem og tilbage. Under Forudsætning af, at Kongens Vrede ikke kunde gjælde Rigsraadet som Corporation, udbad dette sig Navnene paa de Mænd, hvem Kongen mistænkte og denne nævnede saa den 4. Novbr.: Tønne Friis, *Jens Bille* og Knud Ulfeld (Egh. Br. I. 287. f.). Raadet hørte sig for hos disse Mænd, men fik intet Udbytte; Kongen maatte forklare sig nærmere, og det viste sig, at det var den Førstnævnte, der skulde have talt om Tøffelregimentet ved Hove, medens de to Sidstnævnte ind-

---

[1]) Den 5. August 1633 vare Kongen og Prinds Christian med til hans Bryllup i Itzehoe (Egh. Br. I. 280). Den 13. Novbr. 1625 havde Kongen staaet Fadder til hans Barn af 1. Ægteskab (Nyt hist. Tidskr. 4. Bd. 271). I Foraaret 1638 gav Kongen Ordre til, at General Bausens Søn skulde optages paa Sorø Academi (Sjæll. Tegn. Nr. 26. Fol. 292). Det bør dog her omtales, at Bauditz (eller som han selv skrev sig: W. H. Baudissen) fik to Mænd, Otto Pogwisch og Friherren af Limburg. til at give sig godt Skudsmaal i det Forhør, som begge Canslerne og Mogens Kaas til Støvringgaard holdt over ham i Odense den 25. October 1627 (D. Adelsbreve Fasc. 16 Nr. 16, betitlet «Boutsens Indlæg»). Bauditz gjengjældte dette med at fortælle om Otte Pogwisch, «at hans Hjerte havde siddet i hans Buxer.» (Rigsraadshistorie II. 69).

byrdes skulde have talt om, hvor dyrt det maatte blive, at de kongelige Børn opdroges i Holland. Denne Forklaring faldt noget tarvelig, og i Raadets Svar af 12. Novbr. udtaltes derfor skarpt, at Ingen efter Loven kunde tvinges til Edsaflæggelse for Mummesnak, og at der ikke burde røres videre ved den Sag, i hvilken ingen nye Vidnesbyrd vare fremkomne, medens Tønne Friis ej længere var i Slagelse. — Imedens disse Noter udvexledes, krænkede Kongen sit Rigsraad ved, ikke at ville tilstede den adelsvalgte Rigsmarsk Sæde i Raadet. Da Kongen den 12. Maj i Lauenborg befalede Rigsmarsk Jørgen Skeel at aflægge sin Embedsed til Vicekongen (J. T.), udtalte han tydeligt, at det blot var denne ene Gang, han havde tilladt Adelen at vælge en Rigsmarsk, for at vise den en Opmærksomhed til Gjengjæld for dens Bevillinger paa sidste Herredag; Kongen mente altsaa at have en ubetinget Ret til at vælge Rigsmarsker, hvis exceptionelle Afstaaelse ikke kunde give den adelsvalgte Rigsmarsk nogen Ret til at tage Sæde i Rigsraadet: «Senatorem eligere non possunt, multo minus sessionem urgere.» (Egh. Br. I. 287). Adelen mente derimod, at dette maatte følge af Valget, ligesom Ao. 1616, da Jørgen Lunge blev Rigsraad paa samme Tid som han blev Rigsmarsk. Nej, svarede Kongen, jeg alene udnævnte ham først til det ene, saa til det andet Embede; men nu har jeg kun overladt til Eder at vælge Rigsmarsk, derimod ikke nogen Rigsraad. Kongen var saa vis paa, at det tilkom ham som Krigsherre at være Rigsmarskens eneste Foresatte, at han endog den 11. Novbr. lovede Raadet Eftergivenhed overfor dets Fordring om, at faae Haand i Hanke med Marsken, dersom det kunde paavise ham et eneste Tilfælde, hvor det var blevet tilladt en udenfor Rigsraadet valgt Rigsmarsk, at tage Sæde i Raadet[1]). Denne Paavisning var det vel ikke

[1]) Hist. Tidskr. 4 III. 578—609. Egh. Br. I. 292. Vi ville paa et andet Sted komme tilbage til denne Sag.

ganske let at give, og Raadet hjalp sig derfor med, at samle Underskrifter paa en Adresse til Kongen af 22. Decbr., hvori 59 Adelsmænd motiverede deres Ønske om Rigsmarsk Jørgen Skeels Optagelse i Rigsraadet med en Henvisning til, at han ellers ikke kunde være Adelen «suffisant» nok, hvorfor denne i saa Fald maatte have Adgang til Omvalg blandt Rigsraaderne (Egh. Br. I. 293). Overfor denne Motivering af Fordringen viste Kongen hen til enhver Adelsmands gamle Ret, enten personligt at fremsætte Andragender til Standens Gavn, eller at overgive dem skriftligt til Cansleren (i Henhold til den store Reces af Aº. 1536 ogsaa til Rigshofmesteren eller til Rigsmarsken), for at denne kunde foredrage dem og indhente kgl. Majt.s Resolution. Den store Adresse gjød saaledes kun ny Olie i den Tvedragtsild, som paa mange Punkter var optændt af Rivningerne i de højeste Samfundslag.

Til disse Rivninger kan ogsaa regnes Kongens, alt berørte meget barske Optræden mod Fru Anna Lykke, Cay Ranzaus Enke. I August 1627 havde Kongen udnævnt Rigsraader til at dømme hende, og som Medlem af Regjeringsraadet var Hr. Anders Bille med blandt Dommerne. Begivenhederne fritog ham for dette Hverv, men Kongen lod sig ikke af Landets store Vaade bevæge til at opgive Sagens Forfølgning. Den 4. Novbr. skrev han til Cansler Friis om sin Hensigt, at lade den paakjende ved fremmede Universiteter, skjøndt Rigsraaderne sidst i October havde bedet ham, naar galt skulde være, da at anordne en regulær Rettergang for hende i Slagelse. Heldigvis fik Rigsraaderne omsider Kongen til at opgive Tanken om den uhyggelige Udevadsk af saa smudsigt Linned, ja de fik ham endog allerede den 15. Novbr. til ganske at hæve Proceduren mod Fru Anna Lykke; men først den 9. Januar 1628 fik Fredrik Urne Ordre til at lade hende slippe ud af Fængslet (Sjæll. T. Nr. 24).

Naar vi nu have seet en saa lang Række af Aarsager til Spænding mellem Konge og Adel som den, der

groede op i Slutningen af Aº. 1627, netop da de To allermest trængte til hinanden, saa ligger det nær at søge den dybe Grund til en saa stor, politisk Uklogskab. Kongens Harme over Nederlag og Skuffelser og virkeligt, eller formodet Raillerie kan umuligt have været mere, end overfladiske Ytringer; vel var han ingen fin, eller meget omsigtig Politiker, — vel kunde han tillægge sine personlige Ønsker større Vægt, end Statens Tarv tillod, — men saa kongelig var han, at ingen af de nævnte Spændingsaarsager, ja ikke engang de alle i Forening tør antages at have formørket hans sunde Sands, hans klare Blik paa sin og Rigets Fordel, der begge krævede af ham, at holde sig i venligt Forhold til sin Adel.

Da vi fra det foregaaende vide, at Hr. Anders Bille i April 1627 havde faaet sig en Afløser som Skaanes specielle Styrer, paa samme Tid som han var bleven virksomt Medlem af Regjeringsraadet, saa faaer det Betydning for hans Rigsraadsvirksomheds Karakteristik, at undersøge Begivenhederne noget nøjere, for om muligt at udfinde den skjulte Grund til Kongens Sindsformørkelse, til hans ukloge, opbragte Bortstøden af den danske Adel.

Allerdybest viser sig saa Kongens voxende Tilbøjelighed til, hellere at modtage politiske Raad af sine holstenske, end af sine danske Rigsraader; lige saa meget som disse bade ham om at lade Tanken om Stiftet Bremens Erhvervelse fare, lige saa stærkt smigrede navnlig Christian Penz, der ved Krigens Slutning trolovedes med Kongens Datter, Sofie Elisabet, ham med Lovprisning af dette politiske Formaal; han var, siger J. A. Fridericia, den ledende Aand i Underhandlingerne med de Kejserlige om Bremen. Det var altsaa inderst inde en Nationalitetsforskjel, der syntes at være Splidagtighedens Kilde, men vi maa her indskrænke os til, hvad der skete under den tydske Krig.

Den 29. Juli 1627 havde Rigsmarsk Jørgen Skeel faaet kgl. Ordre til ufortøvet at fremsende de 600 Ryttere, som

Danmark, i Henhold til den udvidede Union med Fyrstendømmerne, havde at komme disse til Hjælp med. Den 1. August maatte Kongen gjentage sin Ordre i skarpere Form: Fjenden var nu helt stærk Nord for Elben, og alle Holstenere vare opbudne til væbnet Modstand. Rytterne væbnedes og afmarcherede, men den sjællandske Adel bad sig forskaanet for at sende sine Heste og Folk, hvad Kongen dog ikke gik ind paa, «efterdi dette Opbud skete *ex alio fundamento*, nemligen at Nød og Fare ere udi Hænderne og Danmarks Rige synes at overhænge og Vi derfor foraarsages og have i Sinde Vores Riges Grændser med Gud den Almægtigstes naadigste Hjælp at forsvare og fordedige, saa vidt Gud Lykke forlene vil.» (J. T.) Den 6. Septbr. var Fjenden langt oppe i Holsten, og Rigsmarsken fik da Ordre til at opbyde hele Danmarks Adel, for at den, i Forening med de nævnte 600 danske Ryttere, kunde hindre Fjendens videre Fremrykning, medens de fynske Bøndersoldater beordredes til Glückstadt, og de bevilgede 12,000 Mand øjeblikkeligt skulde gjøres rede til Afmarche for at styrke Knud Gyldenstjernes Besættelse af Ejderstillingen.

I Henhold til disse Kongens Anordninger henvendte Rigsmarsken sig til Regjeringsraadet, som paa den Tid bestod af Hr. Anders Bille, Claus Daa, Hans Lindenov, Just Høg og Franz Ranzau; desuden henvendte Kongen sig directe til Regjeringsraadet med en Skrivelse, som dette modtog den 13. Septbr., for at paaskynde Udsendelsen af de 12,000 Mand. Vi vide alt, hvorledes det gik; hvor uventet hurtigt de Kejserlige gjennembrøde al Modstand, og at Kongen den 17. Septbr. maatte opgive Jyllands Forsvar. Begivenhedernes rivende Fart var vel Grunden til, at der først den 23. Septbr. kunde sendes Svar til Rigsmarsken. Regjeringsraadet kunde selvfølgeligt ikke undlade at lade de 12,000 Mand væbne, men — det gav kun Anvisning paa Jyderne: saa snart disse vare samlede og væbnede, skulde de bruges imod Kongens Lejetropper og Fjenden, men

Rigsmarsken maatte ikke vente at faae enten Vaaben eller Officerer fra de andre Landsdele til Jylland, hvis Forsvar man trøstigt overlod til hans egen Indsigt og Dygtighed. Det eneste, hvormed man kunde hjælpe ham, var c. 50 Centner Krudt. der sendtes til Thisted, og saa nogle Bundter Lunte. (J. T. Nr. 8.)

Denne Karrighed tager sig ubegribeligt smaalig ud, naar man klarer sig Forholdene; men den bliver uhyggelig ved at komme i Belysning af en Skrivelse, som det samme Regjeringsraad Dagen efter, nemlig den 24. Septbr., indsendte til Kongen (Egh. Br. I. 267 f., Rigsraadshistorie II. 47), af hvem det forlangte:

1° Udvidet Myndighed for Regjeringsraadet;
2° At Tallet af hvervede Soldater i Sjælland, Skaane og paa Smaaøerne indskrænkedes til 5,500 Mand;
3° At Flaaden frem for alt blev udrustet, og at Hovedvægten blev lagt paa Forsvaret af Øresund;
4° At det udskrevne Landfolk blev forlagt til de Punkter ved Søkanten, hvor Landgang især var at befrygte;
5° At det Schlammersdorfske Rytteri[1]) strax blev afskaffet.

Og samme Dag, som denne Indstilling blev udfærdiget, gav Regjeringsraadet Ordre til, at samtlige Capitainer i Skaane og Halland skulde føre deres Compagnier til Helsingborg, for der, i Forening med alle de udskrevne Bønder, formerede i 12 Compagnier à 300 Mand, at afværge et befrygtet fjendtligt Angreb. (Sk. T. 24. Septbr., 4. Octbr. ff.)

Fæster man Opmærksomheden paa den højtidelige Alvor, hvormed Kongen fra sit Riges Sydgrændse kalder al Danmarks Værnekraft derned og senere til Jyllands Grændse,

---

[1]) Ifølge Jahns 30-aars-Krig Side 364 gik Schlammersdorf, som hørte til Markgreven af Durlachs Corps, først den 7. October directe til Fyn; hans Rytteri har derimod været bortsendt langt tidligere og det har upaatvivleligt hjulpet de Weimarske og Calembergske Ryttere med at hærge Nørre-Jylland under Wulff Bauditzs Ledelse.

saa fristes man, ved at see Regjeringsraadets Forslag og dets Handlinger, til at istemme de mange Fordømmelser, der ere udtalte over Datidens Adel, ganske særligt stærkt af Jahn, som endog i 30 Aars Krigens Historie (Side 21, 111, 171, 257, 378, 383 ff.) har drevet det til at kalde den en Vampyr, hvis Egoisme gjorde den fejg, blind og døv for al den Fare, som ikke truede dens eget Gods; thi det Regjeringsraad, hvoraf Hr. Anders Bille var Medlem, talte og handlede ganske vist stik imod Kongens Ønsker. Det begyndte med at skyde Kongen, den nys souveraine Kredsoberst[1]), til Side, for selv at brede sig; istedenfor som Kongen, at hige efter Jyllands Tilbageerobring, indskrænkede det Soldaterholdet og brød sig kun om Øresunds Forsvar. En saadan Færd fristes man til at kalde Forræderi; Raadet lignede en hævngjerrig Styrmand, der i et kritisk Øjeblik kastede Roret Bagbord, efter at Chefen havde beordret det lagt til Styrbord. Men hvad kunde vel bevæge Kongens Skolekammerat og Franz Ranzau, hans erklærede Yndling, og den retsindige Just Høg, for ej at tale om de to andre Medlemmer, hvem Kongen snart efter udmærkede, til en forrædersk Handling?

Hvad særligt Hr. Anders Bille angaar, da maa det være os klart, at han for det første ikke stod selvkaldet til Rors, dernæst, at hele hans Velfærd beroede paa, at Statsskibet kom godt igjennem Krisen; han var for syg og svækket til nu at bryde sig nye Baner, hvis Landet erobredes.

Sagen var, at de kejserlige Hæres Occupation af den jydske Halvø havde gjort den politiske Situation overordenlig broget. Den tydske Kejser betragtede sig som de nordlige Haves Behersker, og hans Feltherre, Wallenstein, kaldte

---

[1]) Den 16. Novbr. 1627 havde Wallenstein tilskrevet sin Feltmarsk Arnim, at Kejseren havde afsat Christian den 4de som Oberst for den nedersachsiske Kreds, hvilket Embede var overdraget til Hertugen af Lyneborg. (Regesta II.)

sig «des Oceanischen und Baltischen Meeres General», hvilken Titel pranger som den sidste af de mange, han førte i sine officielle Aktstykker[1]). Der var Udsigt til, at han ved Hjælp af Hansestædernes Flaade kunde faae en større Hærstyrke sat over til Sjælland, dels for selv at gribe Sundets og Østersøens Nøgler, dels for at hindre Nederlandene og Sverig i at benytte sig af Danmarks Lammelse til at tage Kronborg og Helsingborg. Nederlandene stode vel for Tiden paa Danmarks Side og ydede det en Smule Hjælp, men Frygten for at see Østersøherredømmet factisk tilfalde Kejseren, gjorde det tilbøjeligt til af Danmark at fordre Kronborg og Helsingborg som Betaling. Hvad Sverig angaar, saa havde det i Sommeren 1627 vaklet imellem Tilslutning til Danmark eller til Kejseren. «Axel Oxenstjerne har bagefter selv betegnet Øjeblikket som et af de faa, hvori der var Mulighed for en fælles nordisk Politik» (Fridericia I. 34); men lidt senere paa Aaret tilbød Sverig Kejseren sin Hjælp mod Danmark[2]), imod selv at faae Sikkerhed for Polen og den Del af Danmark, som det eventuelt erobrede (Fridericia I. 35. Anm. 3).

Alle Parters Øjne vare saaledes begjærligt rettede mod Øresund, og Kejseren havde næsten lige saa let ved at tage det, som de andre Sømagter, thi der ventedes i Efteraaret en stor lybsk Koffardiflaade hjem fra Spanien, og hans General var Mand for at benytte en saadan Omstændighed. Naar derfor C. Molbech i Chr. IV s egh. Breve I. 269 spotter over «Regjeringsraadets enfoldige Underfundighed» i dets Raad af 24. Septbr. 1627 om at holde gode Miner med Lybækkerne, indtil man kunde tage deres gode Skibe, som de Kejserlige for ingen Pris maatte bemægtige sig, saa

---

[1]) G. A. «Aflevering fra Justitsministeriet. Samlinger til Kejserkrigen».

[2]) Axel Oxenstjerne ytrede engang paa den Tid, at Sverig nu maatte søge sit Statsskib styrket med Planker fra det eventuelle danske Statsskibbruds Vrag.

viser det kun, at han ikke har været godt inde i Situationen.

I Slutningen af September var Kongen aabenbart endnu ikke tilstrækkeligt udhvilet efter sine udstandne Krigsstrabadser, og han var, som vi have seet, for irritabel til at forhandle Politik med; Stillingen som Kredsoberst havde ført ham ned fra Thronens Højde, og det maatte vel, ifølge Naturens Orden, vare nogen Tid, inden han kunde gjenvinde sit politiske Overblik, som havde været hildet af de militære Forhold.

Naar vi derimod have seet Anders Bille bruge sine Folk til Udspejdning af de Svenskes militaire Færd i deres eget Land, saa ligger det nær at antage, at han som Regjeringsraad ikke har forsømt at bruge lignende Midler til at skaffe sig Underretning om deres diplomatiske Virksomhed. I Raadets Memorial af Januar 1627 hed det i Pkt. 8: «Efterdi god Kundskab er half Krig, er det storligen fornøden paa adskillige Steder hos Finden Kundskaber och Spioner at underholle, som os omb deris intente och marche kunde avisere» (Rigsraadshistorie II. 107). Slige Spioneringer vare altsaa almindelige, og Kong Christian den 4de har selv mangen Gang givet sine Fjenders dygtige Embedsmænd Guldkjæder og rede Penge for nyttige Meddelelser. Da vi nu ovenfor have seet, at de Svenske virkeligt i Eftersommeren 1627 omgikkes med Planen til at dele Danmark med Kejseren, saa er det ikke utroligt, at den danske Regjering medio Septbr. kan have vidst Besked derom, og at det var i Henhold til denne Viden, at det af Kongen fordrede udvidet Handlefrihed, samt den paafaldende, totale Ændring af Forsvarsplanen. Regjeringsraadet har kunnet see, hvad det under de givne Forhold ikke har turdet vente at faae Kongen til at indsee: Hvorledes den Fare, der truede Danmark fra de kejserlige Vaabens Fremgamg, selv om denne medførte Halvøens Erobring, ikke paa langt nær blev saa alvorlig som den, der truede fra det svenske Diplomati:

Saalænge der var et Danmark til, kunde Halvøens Occupation ikke blive varig; derimod vilde en regulair Deling af Danmark imellem Sverig og Wallenstein være ensbetydende med Danmarks definitive Undergang. I denne simple Reflexion have vi Nøglen til Gaadens Løsning. For Kongen maatte allerede Opgivelsen af Bremerland staa som et dybt Skaar, han selv tilføjede sin Reputation; skulde han dertil føje Afstaaelse fra Angreb paa Fjenden i Jylland, afskar han sig jo selv Udsigt til at gjenvinde den tabte Prestige; men denne personlige Reputation og Prestige forvexlede han kun altfor ofte med Danmarks Velfærd; disse Begreber vare for hans Betragtningsmaade lige saa uadskilleligt sammenknyttede som Ordene i hans Rescripters staaende Formel «Vi og Kronen», og det var følgeligt denne Betragtningsmaade, som fik et Knæk i de sidste Septemberdage Aº. 1627. Han maatte selv give Rendsborgs Commandant, Grev Montgommery, Ordre til at capitulere med sine 600 Franskmænd (J. T. 24. Septbr.), og anordne Forstærkninger til Flaaden, samt nye Fortificationer ved Helsingør (Sjæll. T. 25. Septbr. og 25. Octbr.); den 11. Novbr. fik Byerne ved Øresund deres Besætninger forstærkede og en Tømmerskandse byggedes paa Helsingborgs Bro, til hvilket sidste Værk de skaanske Bønder fik Brev af 24. Novbr. om, at være Hr. Anders Bille følgagtige; den 28. Novbr. forlagdes alle Tropper paa Sjælland til Helsingør (Sjæll. og J. T.). Kongen gav altsaa efter med Hensyn til Frontforandringen, men hvis han derved haabede at vinde Regjeringsraadet for en mere offensiv Krigsførelse, saa tog han fejl. I Skrivelse af 9. Novbr. fra Slagelse fremsatte Raadet den bestemteste Fordring om at slutte Fred, da Alliancerne kun havde tjent til at animere Kongens Krigslyst, uden at skaffe nogen virkelig Hjælp til Krigens Førelse; der blev opstillet et detailleret Regnestykke, som viste, at Kongens Udgifter til Hærvæsen nu løb op til 17 Tønder Guld og 65,000 Spd. Til Dækning af denne Sum vilde en sædvanlig Skatteudskrivning, tripleret,

kun give c. 300,000 Spd. Selv om denne Sum blev udskreven og kom ind, hvilket dog var umuligt, saa forslog den hverken til at fortsætte Krigen, eller til at gjenerobre de Landsdele, som vare blevne frarevne Kongens Hær i dens Velmagt (Egh. Br. I. 281).

Da Kongen desuagtet fastholdt sit Ønske om offensive Foretagender, turde Raadet ikke paa eget Ansvar fastholde sin Conclusion, men foreslog den 14. Novbr. at indkalde Stænderne og søge deres Bevilling, «thi Menigmand er saa svirig og ilde tilfreds, at Raadet ej vover paa egen Haand at udskrive ny Skat».

Dette Ønske om Stændernes Indkaldelse fremkom ogsaa fra den menige Adel, som derhos talte højt om, at der burde sluttes Fred for enhver Pris, da dens Ejendomme hærgedes baade af de fjendtlige og de egne hvervede Tropper, mod hvilke dens egne Tjeneres Udskrivning til Krigstjeneste berøvede den al Modstandsevne (Egh. Br. I. 278. 284. 295). I en Skrivelse fra Raadet af 20. Novbr. brugtes de stærke Ord: «Enhver Fredsmægler maa nu kaldes god, og det maa ej consideres, om Kgl. Majt. bliver forurettet, thi Verdens Lod er nu ikke anderledes, end at man jo, efter Guds Villie faaer at *cedere tempori*, som andre Kejsere og Konger jo have gjort tilforn.»

Saadanne Udtalelser bevægede omsider Kongen til at give efter. Allerede den 22. Novbr. skrev han til Raadet, at han havde sendt sin Kammerjunker til Wallenstein med et Forslag til Fred; paa samme Tid var der indledet Forhandlinger med Hertugen af Holsten, hvis Holdning var bleven helt kejserligsindet, og med Kurfyrsten af Sachsen. Iøvrigt afviste Kongen Adelens Klager over Indkvarteringen og dens Tjeneres Udskrivning m. m., idet han pegede paa de exceptionelle Forhold, som krævede exceptionelle Foranstaltninger.

Ved Kongens Eftergivenhed med Hensyn til hurtig Fredslutning maatte Raadet synes at have naaet langt frem,

thi deri laa jo en factisk Indrømmelse af, at de udenlandske Alliancers Betydning var bleven overvurderet i lige saa høj Grad, som Rigsraadets indtrængende Advarsel af 16. Juni 1626 mod at stole paa dem var bleven undervurderet. Man havde derfor Grund til at vente sig store Resultater af det Møde i Kjøbenhavn d. 17. Decbr., hvortil Capitlerne i Roskilde og Lund bleve stævnede tilligemed hele Adelen, hvorved det fik Præg af Erstatning for den Herredag i Kolding, «hvilken ved adskillige fjendtlige Anfald var bleven forhindret» (J. T. 6. Aug. 1627), saa meget mere som Rigsmarsken, Hr. Jørgen Skeel, blev tilkaldt to Dage efter, at det var traadt sammen (Sjæll. T. 30. Novbr. og 19. Decbr.). Men det viste sig snart, at Freden vilde blive for dyrt kjøbt. Igjennem det holsten-gottorpske Hof var der ført Underhandlinger med Wallenstein, som foruden en stor Pengesum fordrede Afstaaelse af danske Arvelande og af Højhedsretten over Øresund; imidlertid erfarede man dog den 10. Januar 1628 af en Indberetning fra Henrik Ranzau, at disse ganske uantagelige Fordringer vare frafaldne, men at Danmark, for at faae de Kejserlige ud af Jylland, maatte opgive ethvert Haab om at bevare de Bremen-Verdenske Bispedømmer for Hertug Frederik, og at det derhos maatte udbetale en stor Sum Penge. Rigsraadet blev desuagtet saa glad over denne Nyhed, at det den 27de Januar 1628 tilkjendegav den tydske Kejser sin Glæde over hans Fredsommelighed, der var saa meget ønskeligere, som der jo altid forhen havde været Venskab mellem Østrig og Danmark, og den nedersachsiske Krig havde været Danmarks Land og Folk uvedkommende. Det maatte derfor betragte de kejserlige Troppers Indfald i Jylland som en Act, der var fuldbyrdet imod Kejserens Villie. (Regesta II.)

Skjøndt det var meget svært for Kongen at skulle opgive de tydske Bispedømmer, som det havde kostet ham mange Penge og store Bryderier at erhverve, og uagtet

Penge vare saare rare [1]), gik Kongen dog den næste Dag ind paa disse Præmisser (Egh. Br. I. 317), som havde den Tillægsbestemmelse, at der strax skulde sendes befuldmægtigede Gesanter til det Sted, hvorhen Holstens Hertug vilde bevæge Kejseren til at sende det tydske Riges Fuldmægtige.

Wallenstein var Kejserens Mand og Tjener, men det forhindrede ham ikke fra at drive sin egen Politik ved Siden af sin Herres; han ønskede at blive Hertug af Meklenborg, i hvilken Stilling han kunde give reelt Indhold til sin Titel «des baltischen Meeres General». Dette kunde ikke være behageligt for de to skandinaviske Konger, som begge attraaede Overherredømme i Østersøen, men ubehageligst var det dog for Sverig, hvis Prætensioner og Magtudfoldelse i Østersøen vare af nyere Datum end Danmarks og derfor mindst kunde taale, at Rivalen fik sig en Allieret. Wallensteins private Politik medførte nemlig, at han ved rundhaandet Eftergivenhed mod Danmark søgte at vinde Christian den 4des Anerkjendelse som Meklenborgs Hertug, paa samme Tid, som han maatte stræbe efter at udelukke Sverig fra de Fredsunderhandlinger, han paa sin Kejsers Vegne førte med Danmark, og under hvilke han talte dette Lands Sag i sine Indberetninger til Kejseren.

Foruden denne Splid imellem Danmarks Modstandere, var der en anden, næsten lige saa betydningsfuld, imellem Wallenstein og Tilly, den herværende Repræsentant for de tydsk-katholske Fyrsters Liga; men baade dette og hint

---

[1]) Med Hensyn til, hvor rare Pengene da vare, er der et Sted i Sjæll. Tegn. Nr. 24 for A°. 1628 Fol. 118, som fortjener at fremdrages; det hedder der: «Saalænge Jylland er besat og Rigens Raader ej ere deres Len mægtige, skulle de øvrige Lensherrer hver bidrage en Summa Speciedalere til Juleaften og fremdeles hver Juleaften, indtil anderledes vorder bestemt.» — Ifølge denne «Ordning» maatte Henrik Bille i Stavanger yde 200 Spd. til Hr. Jørgen Skeel, og Hr. Anders Bille 240 Spd. til Christian Thomsen Sehested.

gunstige Forhold kom ikke til klar Kundskab for Christian den 4de og hans Statsmænd, der, af Frygt for de Katholskes tydeligt udtalte Hensigt, at gjøre Østersøen til et tydsk Hav, kastede sig i Sverigs Arme[1]) og i Marts og April 1628 indgik et treaarigt Forbund med dette Rige, for at modarbejde denne katholske Plan i Fælleskab med det; til en Begyndelse maatte Danmark vise sin gode Villie ved at tilsikre Sverig adskillige Prærogativer paa de danske Farvande (Fridericia I. 32—42).

Selv om Hr. Anders Bille har været øvet som Politiker, maa det have været svært for ham, at være med til denne Evolution. Det kan vel være, at hans Mistro til Sverig har havt større Del end hans «Svaghed» i det underlige Brev, han skrev til Cansleren den 1. Febr. 1628 (D. Adelsbreve Fasc, 19, Nr. 107), hvori han, under Henvisning til sine Opofrelser for Fædrelandet, bad om at faae sin Byrde lettet, især ved at blive Helsingborg Len kvit imod at faae et Vederlag; ellers vilde han nødes til, ihvor ugjerne han gjorde det i Krigens Tid, at bære sig ad som Holger Rosenkrands, hvis Ønske om Afsked som Rigsraad han selv havde været med til at nægte tre Uger iforvejen. (Rigsraadshistorie II. 108). Holger Rosenkrands's Motiv havde rigtignok kun været religiøse Skrupler. Om end Anders Billes var ulige bedre begrundet, blev hans Ønske dog ikkun for en ringe Del opfyldt, nemlig forsaavidt som Henrik Hvitfeld fik endnu større Selvstændighed i Commissariatet (Sk. T. 12. Febr. 1628). Hr. Anders blev.

Efter faa Maaneders Forløb viste dette Forbund med Sverig sin Existens ved en dansk-svensk Undsætning af Stral-

[1]) Den 12. Januar 1628 gav Sverigs Raad og Stænder Gustav Adolf Lov til at forbinde sig med Christian den 4de og at hjælpe ham mod Kejseren og de Pavelige; den 22. s. M. fratog Kejseren Hertugerne af Meklenborg deres Land, som han gav til Wallenstein, og den 12. Marts 1628 sluttede Gustav Adolf Alliancen med Christian den 4de. (Regesta II.)

sund, der kom Wallenstein endnu ubelejligere end den danske Modstand, han mødte ved Glückstadt og Krempe, og de formodede danske Angrebsplaner paa Jylland, der bleve vitterlige i Marts 1628 (Egh. Br. I. 314), thi Stralsund var saa heldigt beliggende for en tydsk Østersøflaade, at Wallenstein maatte og vilde have den, «om den saa var knyttet til Himlen med Jern- (eller Demant-)kjæder». I April bad Staden Christian den 4de om Hjælp, og allerede den 24. Juli var Wallenstein nødsaget til at ophæve dens Belejring (Regesta II. for 21. Juli 1627; Jahn, 30aarskrig 402; Egh. Br. I. 317). Uheldigvis kunde Christian den 4de ikke lade sig nøje hermed; han sendte Tropper til Pommern for der at udrette de store Gjerninger, som han ikke havde faaet udført i Bremerland og paa den jydske Halvø, men i Midten af August søgte Levningerne af hans totalt slagne Hær tilbage til Danmark, hvor de i høj Grad bidroge til at øge Lidelserne (Egh. Br. I, 267, 269, 314; Jahn, 30aarskrig 409; Sjæll. T. Nr. 24, Fol. 106—7; Regesta II. for $^{24}/_{8}$ 1628 omtaler Kejserens Lykønskning til Wallenstein for Sejren ved Wolgast). Rigsraadet havde bedet Kongen om at opgive det directe Angreb paa Jylland; det havde indstændigt fraraadet ham Angrebet paa Rygen; det var derfor fuldt berettiget til, den 21. August, at foreholde ham den Modløshed, som hans Nederlag fremkaldte i den danske Landbefolkning, og som ubetinget krævede, at han strax afbrød Krigen og overlod sine Hvervede, særligt Rhingrevens Ryttere, til Gustav Adolf. — Den 29. Maj havde Fru Kirstine Munk født sit 9de Barn, der skulde døbes i Slutningen af August; Hr. Anders Bille var iblandt de Indbudne til Daabsfesten paa Kjøbenhavns Slot; men saa stærkt følte Kongen Rigsraadets og Begivenhedernes Pression, at han allerede den 23. August (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 111) kaldte Hr. Albert Skeel, Christoffer Ulfeld og Hr. Anders Bille til sig hurtigst muligt og umiddelbart derefter bestemte sig til at falde tilføje. Hvor megen Del Hr. Anders fik i denne Bestemmelse, kunne vi ikke sige, men syg var

han ifølge Ordlyden i det til ham udgangne Missive, hvor det hedder, at han maa ile «om han nogenlunde for Svagheds Skyld kunde komme». Særligt for ham maa det have været tungt, at maatte tilraade Kongen et Skridt, hvorved Sverig aabenbart maatte høste al Fordelen af Danmarks store Anstrengelser: Fra det Øjeblik af, at Stralsund kom i dets Magt alene, var det selvskrevet til at optage og gjennemføre den Rolle i Tydskland, som Christian den 4de nu maatte opgive at spille; men han anede maaskee, at netop denne Omstændighed maatte bringe Wallenstein til i Gjerning at vise Christian den 4de sin Medgjørlighed. I Virkeligheden var det Spilfægteri, naar Wallenstein *nølende* gav efter for den sachsiske Kurfyrste og den holstenske Hertug, som i Slutningen af October endeligt fik udvirket hos ham, at Fredsforhandlingerne skulde aabnes i Lybæk den 6. Januar 1629, dog kun med Danmark. Paa denne sidste Bestemmelse holdt Wallenstein fast, trods alle Kongens Anstrengelser for at faae sine Allierede medoptagne i Freden og trods disses Forsøg paa at komme med, efter at Fredsmødet var aabnet (Fridericia I. 42 ff.). Gustav Adolf gik endog saa vidt, at han tilbød Christian den 4de Hjælp imod hans egne Undersaatter, samt en personlig Sammenkomst ved Grændsen, hvor nærmere Bestemmelser skulde træffes. Distanceret fra alle sine Allierede kunde Christian den 4de ikke undlade at modtage Sverigs udrakte Haand[1]), men med nogen særdeles oprigtig god Villie mødte han næppe sin Rival den 23. Februar 1629 i Ulfsbæk Præstegaard; her havde Hr. Anders Bille den 5. Februar (Sk. T.) faaet Ordre til at samle Levnetsmidler for 100 Personer fra den 17. eller 18. Februar, og til at sørge for Færdselsvogne m. m., samt endeligt til,

[1]) Den 5. Juni 1628 havde Chr. IV. bedet Gustav Adolf om, at hans Dronning maatte opdrage en af de danske Prinsesser samt staa Fadder til den yngste af disse paa Kronborg; den 12. Juli var Gustav Adolf gaaet ind herpaa (Regesta II.).

selvfjerde, at ledsage Kong Christian[1]). Paa dette Møde, der lovede meget i Retning af en skandinavisk Alliance, men holdt saa lidt, at det strax blev kaldt betydningsløst, var det utvivlsomt Gustav Adolfs Ønske, at komme til en Forstaaelse; naar hans Hu stod til et Felttog i Tydskland, vilde han kun have Fordel af at vide sig sikret mod Fjendtligheder fra dansk Side. Ogsaa fra Kong Christians Standpunkt synes der at vise sig saa væsenlige Fordele ved et Separatforbund med Sverig, at man undres over Mødets Udfald og fristes til at søge dettes Aarsag, ikke saa meget i gjensidig Mistro, som i Kong Christians saarede Forfængelighed.

Skjøndt han paa denne Tid kun var noget over 50 Aar gammel, gjorde han sig til af sin Alder; to Aar efter, motiverede han saaledes sin besynderlige Fordring af 2. Juli 1631, om at hver enkelt Rigsraad burde afgive Separatvota paa de kongelige Propositioner, med et «efterdi Vi nu en rum Tid har forestaaet disse Riger og Lande», ret som om Varigheden af hans uheldige Ledelse kunde gjøre ham mere skikket til at unddrage sig det samlede Rigsraads Control. Det er derfor sandsynligt, at hans naturlige Smerte over, at have maattet erkjende sig for ringe til at spille den primaire Rolle i Tydskland, er bleven i høj Grad forøget ved Udsigten til at skulle spille en secundair, under den c. 18 Aar yngre Gustav Adolf, og at denne Smerte blev den egenlige Anstødsten for Opnaaelsen af et lykkeligt Resultat. Det vilde have været ganske overordenligt interessant at kjende noget til den Samtale, Kong Christian paa Hjemvejen fra Ulfsbæk har ført med Hr. Anders Bille, men herom tie alle de Actstykker, vi kjende. Grundtonen var sikkert saa alvorlig, som Øjeblikkets store Betydningsfuldhed krævede, og

---

[1]) Den $^5/_2$ beordredes Fredrik og Jørgen Urne samt Iver Krabbe til at møde i Helsingborg den 17. s. M. for at ledsage Kongen til det Grændsemøde, som var berammet til den 20. Februar (Regesta II.).

det kunde hænde, at den har nogen Del i, at Christen Thomsen Sehested den 21. April (Sk. Reg.), altsaa kun et Par Maaneder efter Ulfsbækmødet, kom til at remplacere Hr. Anders Bille som Lensherre paa Helsingborg[1]). Da vi saae, at Hr. Anders Bille var svagelig den 23. August 1628, kan ganske vist denne, saa ofte tilsynekomne Svaghedstilstand være Grunden til, at Hr. Anders fratraadte sit ansvarsfulde Len, men Antageligheden heraf svækkes, naar vi i Juli—August og October 1630 see Hr. Anders blive sendt til Bornholm for at dømme i en Sag og i Juli 1631[2]) atter blive sendt baade til Bornholm og til Gulland for at sidde Retterthing der, thi saa vigtige Forretninger og besværlige Rejser kunde dog næppe forlanges af og betroes til en Mand, som alene for Svagheds Skyld fratraadte Styrelsen af Helsingborg Len. Han havde, som vi vide, god Brug for Lenets Emolumenter; uden tvingende Grunde opgav han dem vist ikke; derfor antage vi, at han paa Hjemvejen fra Ulfsbæk har sagt et og andet Ord, som har mishaget Kongen, hos hvem der sikkert ogsaa har ulmet et vist Nag fra September 1627, da Hr. Anders var med til, og sand-

---

[1]) Naar Kr. Erslev i «Len og Lensmænd» sætter Christen Thomsens Styrelse af Helsingborg Len fra den $^{1}/_{5}$ til $^{10}/_{9}$ 1629, saa er det vel i Henhold til de officielle Dateringer; men derved udelukkes ikke de factiske. Vi finde saaledes, at Chr. Thomsens Efterfølger, Christoffer Ulfeld til Svendstrup, i Virkeligheden tiltraadte Helsingborg Len den 6. August og ikke, som det efter den Erslevske Angivelse maatte ventes, den 10. Septbr. 1629.

[2]) I Geh. Ark. «Svenske Jordebøger» haves under Nr. 178 den originale Beretning fra de kgl. Commissairer paa Gulland: Hr. A. B., Tage Tott og Verner Parsberg; den er dateret fra Hs. Maj. Skib «Haffhesten» d. 25. August 1631 og indeholder kun, at de have fundet Rettens Administration god, og at Ingen for dem har ført Klage over Lensherren Jens Høg eller hans Tjenere. — Nr. 177 b. 3. viser, at Øens Skrædere og Skomagere klagede over, at der indførtes saa meget færdigt Tøj, ogsaa Fodtøj, fra Tydskland; men paa denne Concurrence have de kgl. Commiss. ej kunnet raade Bod.

synligvis influerede stærkest paa, den Regjeringsraadsbeslutning, der gik stik imod Kongens Ønsker. Dog, Actstykkerne tie, og vor Formodning maa staa hen; den har imidlertid en vægtig Kjendsgjerning at støtte sig til i den Omstændighed, at Kongen var besværet af en lang Række diplomatiske Træk (jvfr. Fridericia I. 42 ff.), som først den 12. Maj førte til Lybækfreden, og deri, at Kongens huslige Sorger vare forøgede med den sidstfødte Datters, Marie Cathrines Dødsfald den 1. Septbr. 1628; paa denne Tid havde han ogsaa Syner, som det han noterede i Skrivekalenderen den 5. Maj 1629 paa Lundegaarden ved Helsingør, og han var i det Hele mere irritabel end sædvanligt, naar Nogen traadte ham i Vejen, thi han omgikkes med Planen til at overfalde Hertug Fredrik III. paa Gottorp, som nys havde ledet hans Underhandling med Wallenstein. Den 5. Maj saae man ved Nordstrand mere end 100 Fartøjer, der landsatte 8000 Mand dansk Fodfolk, 8 Feltstykker og 4 Ildmørsere under Englænderen, Charles Morgan, som i en Fart kastede den forholdsvis ringe Besætning og Statholderskabet over Vestkysten overende; samtidigt erobredes Byen Wilster ved et Udfald fra Glückstadt, og Kongen selv havde i April, da han færdedes i Østersøen med en Flaade paa 150 større og mindre Skibe, ladet 8400 Mand landsætte i Angel, hvor en Lejr blev oprettet. Med 800 udvalgte Folk af dens Besætning (Egh. Br. I. 356 f.) afmarcherede Kongen personligt til Gottorp, hvor han kjørte sine Kanoner op paa lille Hestebjerg den 29. Maj. Hertugen havde næppe kommet sig efter den første Forskrækkelse over Morgans Erobring af Vestslesvig og Tabet af Wilster, før end han saae dette store Tal af Kanoner i sin umiddelbare Nærhed, og, skjøndt han havde faaet sit Slot befæstet for 1½ Aar siden, med Kong Christians Minde og ved hans Hjælp, saa frygtede han dog saa stærkt for et uheldigt Udfald af Fjendtlighederne, at han foretrak Overgivelse paa Kongens Naade

og Unaade; thi heller ikke han vidste, at de Befuldmægtigede vare komne til Ende med Fredsværket[1]).

Dette blev fuldbragt paa en Maade, som var over al Forventning heldig for Danmark, idet der ikke blev Tale om andre Landafstaaelser, end de bremenske Bispedømmers.

I Lybæk hilste man den store Begivenhed med Klokkeringning fra Taarnene, med Tedeum Sang i Kirkerne, med Affyring af Salver fra Voldene. Hansestæderne og Holsten havde ogsaa størst Grund til at juble, thi saavel de Kejserlige som nu sidst de kgl. danske Leje-Tropper havde huseret forfærdeligt. En Mængde holstenske Adelige vare fordrevne til Langeland, Fyn, Lolland, Sjælland og Skaane, hvis vigtigste Lensherrer den 18. Maj (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 282) beordredes at sende dem deres Rejsepas til Lybæk.

I Danmark jublede man ikke saaledes; idet man saae sig befriet for den ydre Fjende, gav man sig paa vanlig Vis til at søge den indre, som monne bære Hovedskylden for Ulykken. Kongen var dybt skuffet; hans store Udgifter og den sidste vel combinerede Plan havde intet positivt Udbytte bragt ham; han hverken kunde eller vilde see, at Skylden var hans egen, og han gjorde Adelens og Rigsraadets Fredsraab til Ulykkens Kilde; det samme gjorde de jydske Borgere og Bønder, om end af andre Grunde, og de fik Kongens Medhold; hans onde Lune forførte ham til at vise den danske Adel en endnu sortere Utaknemlighed end den, han tvertimod Rigsraadets Tilskyndelse havde viist sin Søstersøn, Hertugen af Gottorp, til Løn for dennes Mægling hos Wallenstein, om hvilken Kongen ikke vidste, at den var overflødig.

Den 18. Maj sendte de lybækske Fredsunderhandlere et Udkast af Tractaten til Kongen, som da opholdt sig paa

---

[1]) Efter Adam Heinrich Lackmann's Einleitung zur Schleswig-Holsteinischen Historie III. 356—367. Fredslutningens Dag var den 12. Maj, men Wallenstein og Tilly godkjendte den først d. 27. Maj og Ratifikationerne udvexledes i Lybæk den 22. Juni.

Thorseng hos sin Svigermoder, Fru Ellen Marsvin til Kjærstrup. Rigsraadet fordrede, at han skulde forsyne Udkastet med sin Underskrift, men det vilde han ikke, før end Rigsraadet havde lovet ham en Erstatning i Penge for hans store Udgifter til Krigen (!) og sendt ham en skriftlig Fremstilling af de Grunde, som kunde vise Menigmand, at det var dets Fordring om Fred, for hvilken han gav efter. Rigsraadet tilbød ham en Million Spd., men Kongen fandt Tilbudet for ringe; Fremstillingen blev strax sat i Arbejde, men naaede ikke frem til Kongen, før end denne var kommen over til sin Feltlejr paa Ø ved Sliens Munding. Hr. Anders Billes Underskrift er med paa det Actstykke, som med andre 12 Rigsraaders Underskrift kom Kongen i Hænde der. Det var formuleret ret omhyggeligt (Egh. Br. I. 347), men lader sig korteligt gjengive i følgende otte Punkter: 1°, Hvis Krigen fortsættes, maa man befrygte, at Holstenere og Jyder falde tilbage til Katholicismen. 2°, Kongens Allierede, især Frankrig, have viist sig saa upaalidelige, at der ej bør gjøres nogen Regning paa dem. 3°, Krigens Fortsættelse vil kun medføre unyttig Blodsudgydelse; 4°, derhos større Skattepaalæg, end det udpinte Folk kan bære. 5°, Fjenden er alt for overlegen; det Nederlag, han lider idag, er imorgen mere end gjenoprettet. 6°, Hvis de over Forventning gunstige Fredsvilkaar ikke modtages, vil Kongen sandsynligvis blive erklæret i Rigets Acht. 7°, Landets Befolkning er saa desperat, at man ikke kan vide, hvad Krigens Fortsættelse driver det til. 8°, Skulde en ny Krigsulykke ramme Kongen, saa vil Sverig benytte sig deraf. — I Betragtning af, at Rigsraadet ikke kjendte Wallensteins Bevæggrunde[1]) til de «over Forventning gunstige Fredsvilkaar», saa vise disse 8 Punkter, der indirecte dømme Kongens Politik, et saadant Overblik, at man maa godkjende de 13

[1]) Den 6. Juni 1629 forlenede Kejser Ferdinand II. Hr. Albrecht, Hertug af Friedland og Sagan med Hertugdømmet Meklenborg (Regesta II.).

Rigsraaders politiske Opfattelse og respectere deres Fremsynethed. — Derimod har Actstykket vistnok øget den unaadige Stemning, hvoraf vi formode Kongen besjælet overfor Hr. Anders Bille; ialtfald nærede Kongen Folkets Forbitrelse mod Adelen, hvem det beskyldte for Svig og Pligtforsømmelse med Hensyn til Jyllands Befrielse (Suhm: Nye Saml. I. 3; Saml. 167, 214 ff. Nyt hist. Tidskr. 264. Anm. 46); Kongen blev febrilsk, nedslaaet i det ene, opfarende i det næste Øjeblik (Fridericia I. 112 ff.). Den svenske Resident, Fegræus, skrev den 18. Aug. hjem, at «Kongen ikke længere lignede sig selv»; i dobbelt Betydning var hans Husfred undergravet; Kronborgs Brand den 24. Septbr. var ikke mindst for ham et ondt Varsel; hans Mistanke mod Fru Kirstine Munk for at staa i utilladeligt Forhold til Rhingreven blev saa levende, at hun bad Gustav Adolf om et sikkert Opholdssted i Sverig, og at han kastede sig hen til sin Svigermoders Tjenestepige, Vibeke Kruse, og — slog sig til Flasken, for at dulme sine Sorger og Skuffelser.

Den famøse Rhingreve, som til Overflod var kommen i Strid med den danske Thronfølger, blev modtagen i Sverig, men ikke desto mindre tillod Kong Christian Gustav Adolf at hverve Tropper i Danmark, ja han lod Fem være lige i den Grad, at han endog lod Raaderne afstemme over et saa nærgaaende Forslag som Gustav Adolfs af 10. Novbr., at der skulde gives svenske Lejetropper i Udlandet Lov til at marchere i Smaahobe gjennem Danmark, da deres Transport til Sverig ad Søvejen var precair paa Grund af Aarstiden. Cansler og Statholder lode Forslaget meddele til Rigsraaderne, af hvis Svar endnu haves Jørgen Skeels og Anders Billes. Det sidstnævnte, dateret Dragholm den 16. Decbr. 1629, viser os først en højst naturlig Misbilligelse af hin givne Tilladelse til svensk Hverving i Danmark, dernæst en ikke mindre naturlig Frygt for de fremmede Lejetroppers Gjennemmarche: «dersom de skulle til Lands her igjennem

passere og det hannom [ɔ: Svensken] først blev bevilget, turde han vel da practisere at føre os saadan en Mængde paa, paa en Tid, at vi det siden skulde fortryde, eftersom de, der allerede her igjennem forrejser, sig modvilligen nok anstille, men til Skibs, dersom de det er begjærendes, kunde det dem vel tilstedes, dog at vor Flaade maatte holdes udi god Beredskab, ville vi haabes, det da havde ingen Nød.» Han forstaar, at de meklenborgske Fyrster hige efter, at faae Svenskerne til at hjælpe sig, hvortil disse ogsaa ere villige. «Kunde de nu paany bringe os udi Dandsen med, gjorde de det gjerne og derudover spargere, at Kongen af Frankrig med andre Potentater skal nu have noget synderligt forhaande, hvilket ikke skulde gevinne en lyksalig Udgang for os, med mindre vores allernaadigste Konning vilde sig derudi indlade.» Hvad disse og andre Rygter angaa, «da er det mesten Svenskens eget Sammensæt og Tidende, som fortryder, at vi have Fred og gjerne vilde nu have os med dem paany, [saa] at vi skulde blive udraabte og ilde lugtendes, som de der ikke oprigtigt ville holde, hvad de have lovet. Men hvorom Alting er, enten det er Svenskens eller Franzosens Tiltag og Tidende, saa er det min underd. Mening, at vi takke den almægtigste, gode Gud og Herre, som imod al menneskelig Forhaabning har givet os denne gyldne Fred, og blive stille og intet agte nu mere om enten Franzosens eller Svenskens Tilsagn, ej heller om Andres Løfter eller Tilsagn, da vi jo noksom have fornummet, hvad vi os hos dem have at forvente, thi ville vi ikkun være færdige, naar de tilsige os, skal de nok love os meget. Hvorfor mit underdanigste Raad skal være, at vi for Alting frygte Gud og holde den Fred, gjort er, med mindre vore Vederparter os højlig til Ufred foraarsage ville, og derhos agte vort Lands og Undersaatters Vilkaar, som i mange Maader over Formuen have været besværede, at de kunde komme noget paa Fode igjen; dog vil jeg tilraade, at vi nu, imidlertid Fred er, fournerer os med Munition og Vaaben og holder vor Flaade

rede, tilligemed andet mere som til Krigsfornødenhed kunde behøves. Disimidlertid lade Svensken raade, om han vil støde Hornene af, thi intet er at tvivle om, at den Herre Zebaoth jo skal være vor Hjælp udi en retfærdig Sag imod al Uret, thi hans Domme ere ikke som Menneskenes, ikke heller lader han alle Regimenter staa paa een Façon i tre Aar som i een Dag, hvorfor intet er at tvivle, at naar deres Værk er paa det højeste, saa falder det og for en Forandring; at mig derfor synes intet bedre, end at temporisere og see hvort ud vil . . . . .»

Det noget vidtløftige Brev, som vi her have gjengivet i forkortet Skikkelse (den fuldstændige haves i Rigsraadshist. II. 220 ff.), viser os, at Hr. Anders bar «sin Svaghed» som en Mand, der lod haant om at dulme Smerten. At hans dybe Mistanke til Svenskerne drev ham vel vidt, var under hans Omstændigheder forklarligt. Med Kongen forholdt det sig helt anderledes; en stor Kraftanstrengelse reddede ham dog for den Undergang, der nu syntes ham vis. Det var «Vor gode Stad Hamborg», der blev gjort til hans Syndebuk, thi dets Raad havde, ligesom Gottorper-Hertugen, maattet bøje sig for de kejserlige Hæres Overmagt. Til Straf havde Kong Christian fra den 9. April 1629 ladet opkræve en særlig Afgift af de Skibe, der fore paa Hamborg, skjøndt denne By ilsomt bad ham om Skaansel. Efter at have modtaget hans afvisende Svar, søgte Hamborgerne at fremtvinge deres Handelsfrihed ved at udruste en Flaade, som kunde tage det op med de danske Krigsskibe paa Elben; derhos hvervede de Soldater, som gjorde Landgang i Holsten og bragte Kongen personlig i Livsfare. Da deres Flaade angreb Glückstadt, borttog danske Baade og haanede det danske Flag, saa blev Kongens Vrede ustyrlig, til Trods for Diplomaternes Fraraad og det danske Rigsraads stærke Indsigelser af 20. Maj og 26. Juni 1630 (Egh. Br. I. 403 ff.). Den 8. Juni afsendte Raadet Claus Daa og Christen Thomsen Sehested til Kongen med en Remonstration, der gav en politisk Frem-

stilling af Situationen (Egh. Br. I. 414), hvori det bl. a. hed: «Flaaden er nu vort eneste Værn og bør derfor ikke uden Nødvendighed hasarderes. Kommer den noget til, eller faaer den blot Modvind, saa vil der blive Proviantmangel i Glückstadt, hvis Tab vil være til saa stort Fordærv, at det ej kan opvejes ved selv den mest glimrende Sejr; men denne vil ikke kunne give os andet reelt Udbytte end det, at vi for en stor Sum Penge til Udrustninger faaer Hamborg gjort til vor aabenbare Fjende. Landets uhyre store Forarmelse kræver, at ethvert Forlig bør foretrækkes for den paatænkte Fejde.» Rigsraadet var sikkert paa den Tid blevet kjendt med et kejserligt Privilegium for Hamborg af 24. Maj 1628, som længe var ubekjendt i Danmark (Fridericia I. 128, Egh. Br. I. 402); i dette Privilegium forbød Kejseren Enhver at bygge Fæstninger, lægge Krigsskibe, eller opkræve Told ved og paa Elben, imod at Hamborg skulde beskytte den frie Skibsfart paa Floden, fra Byen og til Havet, — lutter Vilkaar, som vare stik modsatte af, hvad Danmark, Byens anden Herre, bød den. Kong Christians Færd overfor Hamborg var altsaa vel skikket til at fremkalde ny Forvikling med Kejseren, og Rigsraadet maatte følgeligt misbillige den. Da vi see Hr. Anders Billes Underskrift paa «Remonstrationen», kan det ikke undre, at den, ligesom de fleste Actstykker han underskrev, indeholdt et Henblik til Sverig, hvorom det hed, at kun dets Statsmænds personlige Ærlighed vilde afholde det fra et Angreb paa Danmark, hvis dette angreb Hamborg. Kong Christian trængte imidlertid saa meget til en Syndebuk, at han hverken kunde tage Hensyn til den ene eller den anden Slags Remonstrationer. Med en forholdsvis stor Flaade stak han i Søen, og uagtet han fik Modvind og Uvejr efter at have passeret Kronborgs Ruiner, kom han dog i August vel beholden udenom Skagen, ind i Elben, og vandt der fra den 4. til den 7. Septbr. 1630 en højst ufuldstændig Sejr over Hamborgerflaaden paa Elben, Begyndelsen til, hvad man allerede den Gang kaldte det tydske

Admiralskab i Norden. Den blev ikke tilintetgjort, men blot jaget ind i Smuthuller, hvor de mere dybtgaaende danske Skibe ikke kunde følge den, men Sejr var vunden, og med dens Laurbær indtog Kongen atter en over Rigsraadet ophøjet Stilling; 18 Skibe efterlod han ved Glückstadt. Om Sverigs Lyst og Evne til Angreb brød han sig nu, trods alle Advarsler, mindre end tidligere paa Aaret; han benyttede sin Stilling ved Roret til at gjøre Gjengjæld for Septemberdagene 1627 og lod sin kortsynede Politik triumfere over Raadets mere fremsynede (Eridericia I. 158). Den 21. Marts 1630 skrev Kongen bl. a. til Rigsraadet, at det overvurderede Sverigs Styrke, thi det ejede intet Feltartilleri, og i Sommer var der saa megen Udsigt til Oprør i Sverig, at dette Land umuligt kunde vove noget Angreb paa Danmark. Hertil svarede Rigsraadet den 27. s. M., at Sverig havde Folk nok til at fylke en Hær, for hvilken intet var kjærere, end en Anledning til Indfald i Skaane og Norge. Danmark maatte undgaa at vække Sverigs Mistanke, thi det var Kejserens Formaal, at sætte Splid imellem Sverig og Danmark.

Ogsaa i denne politiske Betragtning gav Virkeligheden Kongen Ret i det væsenlige; Svenskerne gjorde vel ikke Oprør, men i Sommeren 1630 aabnede Gustav Adolf sit tydske Felttog, og Wallenstein fik Afsked som Kejserens Generalissimus. Sverigs Revanchepolitik med Hensyn til Danmark gik ind i en ny Fase: Den truede ikke længere umiddelbart med Indfald i Skaane og Norge, hvilket var en stor øjeblikkelig Fordel, da Lybækfreden og Krigen med Hamborg havde fjernet Christian d. 4des Allierede fra ham; men indirecte var den nye Politik ulige farligere end den gamle, som blot krævede Erstatning for Tabet Aº. 1613; nu havde Sverig de bedste Udsigter til at naae en Stilling som Østersøens Behersker og den dermed følgende europæiske Anseelse, som Danmark forgjæves havde eftertragtet; og Sverig viste strax umiskjendelig Evne til at naae sit Maal, en Fremgang, hvori Kejseren *a priori* maatte være enig med

Danmarks Konge og Rigsraad om, at hindre det af alle Kræfter.

Saa snart man i Danmark var bleven klar over Omslaget i den svenske Politik, antog man, at dennes første Maal maatte være det, at komme i Besiddelse af Neustadt i Holsten, hvor Danmark i lang Tid havde ladet sine Orlogsskibe bygge, og Kong Christian skyndte sig derfor, at lade denne Bys forfaldne Befæstning udbedre og besætte af 360 Mand. Den holsten-gottorpske Hertug protesterede selvfølgeligt, men efter nogle faa Dages Betænkning fik han den Besked, at Kongen maatte handle som han gjorde, fordi det ingenlunde var hans Lejlighed at være neutral i Tider som disse. Han havde virkeligt taget sit Parti, og det paa egen Haand, ja uden at kunne vente at faae Rigsraadet med sig. Ved en ret heldig Benyttelse af de brogede Forhold i Tydskland havde Kong Christian kunnet omstemme Kejserhoffet med Hensyn til Hamborg, saa at det, uagtet hint omtalte Privilegium, var gaaet ind paa, at Danmark i tre Aar skulde have Ret til at opkræve Elbtold. Denne Eftergivenhed gav Kong Christian Haab om at opnaae en større, i Betragtning af de to Magters naturlige Alliance overfor de svenske Prætensioner paa Østersøherredømmet, og da han tilbørligt havde drøftet Sagen med sin tydske Secretair Fried. Günther og sine holstenske Raader, Christian Penz og Heinrich Ranzau, saa besluttede han, at sende sin Søn, Hertug Ulrik, til Kejseren, dog saaledes, at han blev holdt uvidende om sin Sendelses egenlige Formaal, indtil han var kommen vel ud af Landet (Egh. Br. I. 439). De danske Rigsraader skulde holdes udenfor hele Negotien, og alle Kræfter sattes ind paa at distancere dem, selv nu, da Kongen og Rigsraadet havde det fælles politiske Formaal, at hindre Sverigs Østersøherredømme. Kongens diplomatiske Anstrengelser fik derfor ikke rigtigt Klem, hvorimod Sverigs Indflydelse i Tydskland voxede hurtigt, dels paa Grund af Gustav Adolfs opsigtvækkende Sejre, dels paa Grund af hans Svogerskab med det branden-

borgske Hus, dels endelig ved Hjælp af Axel Oxenstjernes store diplomatiske Dygtighed. Kong Christians Diplomater ved Kejserhoffet havde kun en eneste og det en meget tvivlsom Støtte, nemlig den i Kejserens Naade gjenoptagne Wallenstein; men om end denne nok vilde høste Nytte af en Forbindelse med Kong Christian, saa vilde han dog ikke betale for den med et bindende Løfte om de Bremenske Stifter og tydsk Fyrst-Bispe-Værdighed til Kongens yngre Sønner.

Netop i den politiske Sag, som fremfor alle laa Kongen paa Hjerte, mødte han altsaa ved Kejserhoffet den samme Modstand, som herhjemme skilte ham fra Rigsraadet og forførte ham til at gaa sine holstenske Raaders Ærind. Kong Christian saae sig om efter virksommere Allierede, og hans Valg faldt paa det med ham forud nøje forbundne Kurfyrstendømme Sachsen. Der var en ung Prindsesse, Magdalene Sibylle, og til hende lod han bejle for sin ældste Søn, Thronfølgeren; men ved Kejserhoffet var Sachsens Indflydelse for ringe til at kunne gavne ham synderligt. Kongen blev derfor nødt til at ty til sit danske Rigsraad, trods al den Ulyst han naturligvis følte til et saadant Skridt. Til denne Ulyst bidrog vistnok ikke lidet den mærkværdigt uafhængige Stilling, som Kong Gustav Adolf paa denne Tid havde opnaaet overfor sit Rigsraad, der ofte ikke havde andet at bestille, end at læse hollandske Aviser, og som ydmygt faldt sin Konge tilfode, naar det en enkelt Gang vakte hans Mishag ved at komme til ham med Bemærkninger om Krigens Kostbarhed (jvfr. A. Fryxell Berättelser VI. 144 f.) Anledningen blev «Fru Moders» Frygt for de 182,240 Spd., som hun havde laant Kongen, for at denne kunde optræde uafhængigt af sit Rigsraad; noget havde hun faaet, men hendes Frygt gjaldt en lille Rest paa 150,000 Spd., for hvilken hun ønskede Rigsraadets Caution (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 462)[1]).

[1]) Af afg. Gert Ranzaus Dødsbo havde Kongen laant 20,000 Spd., men disse Penge slap dog nok Rigsraadet at cautionere for.

Det var den 11. Decbr. 1630, at Kongen fremkom med dette Forslag; allerede den 7. Januar 1631 stillede han sit Rigsraad den politiske Proposition, at contraminere Sverigs Forbindelse med Nederlandene ved at decretere Frihandel i Nord- og Østersøen; men ligesom Indledningen til den fornyede Forbindelse ikke kunde være videre behagelig for det distancerede danske Rigsraad, saaledes kunde den kongelige Proposition kun virke frastødende; den blev vendt og drejet i Maaneder, og med Svaret, der først afgik den 16. Maj, forhastede Rigsraadet sig heller ikke; det havde ingen Aarsag til at vise særlig Imødekommen. Samme Dag som den kgl. Proposition udfærdigedes, d. 7. Januar, udbad Kongen sig Rigsraadets Anvisning paa et Middel imod den Uskik, der havde indsneget sig, nemlig at man ikke efterkom de kgl. Befalinger, som henglemtes efter at være læste, og herpaa svarede Raadet, hvad der er ganske betegnende for dets Uvillies dybe og retfærdige Grund: «Tidt erhverves particulaire Privilegier, som ere imod Mandaterne, hvilket foranlediger, at disse kun lidet holdes» (Egh. Br. I. 457). Raadets Svar paa den kgl. politiske Proposition blev selvfølgeligt lige saa afvisende: «Decreterede Danmark Frihandel i Østersøen, saa vilde Sverig, hvis Hære i Tydskland for en stor Del levede af den Told, det oppebar i de af det besatte Østersøhavne, savne Midler til at føre sin tydske Krig med, og det vilde følgeligt være tvunget til at skaffe sig disse Midler paa anden og nemmeste Maade» (Egh. Br. I. 455) Med andre Ord: Decreterede Kong Christian Frihandel i Østersøen, saa vendte han Sverigs Sværd mod Danmark. Det var kold og klar Besked til Kongens udanske Raadgivere; det danske Rigsraad begyndte at vaagne til national Bevidsthed overfor Holstenerne. Denne Vækkelse fandt ogsaa Udtryk i de samtidigt aabnede Forhandlinger om Anlæget af Christianspris. For denne Fæstnings Territorium fordrede Ejeren den svære Pris af 164,000 Spd. Den danske Adel bevilgede 50 Spd. for hver Gerusthest, den var taxeret for,

naar den vordende «Fæstning ved Levensaa», som nødvendigt maatte opføres i Tydsklands nærmeste Nærhed, blev et dansk Len under den danske Krones Overhøjhed. Axel Urop, der anlagde Fæstningen, blev dens første Lensherre, og dens sidste. Var Fæstningens Anlæg i sig selv et ubehageligt dansk Træk, saa blev det irriterende ved Ophøjelsen til et dansk Len.

De to Nationaliteter i Staten begyndte at forstaa hinanden som Modsætninger; det danske Statsliv fik to Poler i samme Øjeblik som dets Nationaliteter bleve sig bevidste; repræsenteredes den tydske Strømning af Glückstadts Lensherre, den tydske Rigsgreve Christian Penz til Drage i Holsten[1]) (Fridericia I. 232), saa turde det hænde, at vi finde den danske Strømnings Pol i Hr. Anders Bille til Rosendal og Drageholm i Skaane, thi han var en af de uafhængigste Rigsraader; det var næppe for Fattigdoms Skyld, at han d. 14de August undskyldte sig for at betale 1000 Spd., som Kongen lod ham afkræve til den ostindiske Handel. Skjøndt han var en af Bærerne for den monarkiske Tradition fra Fredrik den 2dens Tid og havde vovet Livet samt ofret Helbredet paa sin Konges Bud, saa betænkte han sig ikke paa at yde energisk Modstand, naar han saae Kongens Forslag skeje ud fra, hvad der baadede Danmark. Man, navnlig C. Molbech, har bebrejdet det danske Rigsraad, at dets Modstand mod Kongens Overgreb sjældent var ret energisk, men denne Bebrejdelse agter ikke tilstrækkeligt paa Handlinger, som ikke ere ligefremt oprørske og voldsomme; den har glemt disse Rigsraaders Opdragelse i dyb Underdanighed overfor Kongen og den heraf følgende, stærkt afdæmpede Form for den Opposition, de maatte rejse. Politisk Energi har fuldt saa kraftige Udtryk i Reservation som i Voldsomheder; disse bringe jo i Ulave, mere eller mindre, den

[1]) Grev Chr. Penz trolovedes netop paa den Tid med Kongens 11—12-aarige Datter, Sofie Elisabet.

Statsmekanisme, som Politikere af alle Farver maa ønske at bevare i det væsenlige, saa at den ikke noget Øjeblik gaar helt istaa. Naar det danske Rigsraad under alle Omskiftelser fastholdt sin Modstand overfor Kongens Ønske om at faae sine Sønner forsørgede i Tydskland og om at hidse Hamborg og Sverig til aabent Fjendskab mod Danmark, saa bør dets Optræden respecteres som den eneste *patriotiske* Form for en energisk, politisk Opposition.

Kongen erkjendte ogsaa, om end kun indirecte, Raadets Energi, da han i Juni A°. 1631 fremkom med sit *divide et impera* gjennem det oven omtalte Forslag om, at herefter skulde ikke det samlede Rigsraad, men hver af Raaderne for sig besvare de kgl. Propositioner; Rigsraadet var imidlertid energisk nok til at svare, «at det ej begriber, hvordan Hs. Majt. eller Fædrelandet med saadan Maniere af Resolution kunde være tjent, da Majoritetens hidtil gjældende, fredsbetryggende Absorption af Minoriteten jo derved vilde bortfalde» (Egh. Br. I. 198, 462). Hertil sluttede Hr. Anders Bille sig, rigtignok i et meget karakteristisk Separatvotum af 2. Juli 1631, især bygget paa Sætningen: *Plus vident oculi quam oculus;* formodenlig var det Sygdom, der afholdt ham fra at underskrive det øvrige Raads Svar (Rigsraadshist. II. 285), thi den 4. Juli mangler ogsaa hans Underskrift paa en Rigsraadsbetænkning, og den 3. August lod han Tage Tott skrive for sig. Efter et stort svensk Stændermøde i Stockholm, hvor Gustav Adolf personligt i Maj 1630 fremkaldte sit Folks enige Beslutning om at begynde og at gjennemføre et alvorligt Angreb paa den tydske Kejser, var Faren for Sverigs directe Angreb paa Danmark svundet saa fuldstændigt, at der maatte indtræde en Reaction hos Skaanes aarvaagne, men lidende Forsvarer. Hele Danmark begyndte jo at aande friere fra Sct. Hansdag 1630, da den svenske Flaade ved Peenemünde landsatte Gustav Adolf og hans 15,000 vel forsynede Mand Fortropper, som i Løbet af knapt et halvt Aar befriede Stettin-Pommern og Branden-

burg for Kejserens Hære; skjøndt Kong Christians nordtydske Allierede, den ene efter den anden, sluttede sig til Protestantismens nye Forkæmper, med hvem andre, endog Frankrig, sluttede Forbund den 16. Januar 1631, saa var man i Danmark dog bleven lettet for et forfærdeligt Tryk. Hr. Anders Bille sikkert ikke mindst, og naar hensees til, at han selv var syg i Aaret 1631, da alle Sverigs Kræfter efterhaanden udfoldedes i Tydskland, bliver det usandsynligt, hvad der efter svenske Kilder meddeles i 2. Del af Rigsraadshistorie: 5 Januar forebragte Agent Fegræus for Kongen i Raadets Nærværelse Gustav Adolfs Ønske om et Lejdebrev og om Tilladelse til Gjennemfart for svenske Tropper. Det sidste Punkt voldte Vanskeligheder; Kongen gav endnu samme Dag Raadet det til Overvejelse, og i dets Midte vare Meningerne meget modstridende; *Anders Bille* skal have været stærkt imod at give Tilladelsen og «vred være løbet ex senatu». Det kunde have lignet ham, hvis han havde været rask. Lejdebrevet udstedtes 10. Januar, og samme Dag meddeltes ogsaa den ønskede Tilladelse.

Imellem Danmark og Sverig var der dog saa brændende Spørgsmaal aabne, at det danske Rigsraad ikke pludseligt kunde hengive sig til Glæde og Beundring over Gustav Adolfs Sejrsbane; Hr. Anders Billes Rigsraadsvirksomhed er derfor næppe bleven pludseligt lammet, og det bør ej tyde derpaa, naar vi i Skaanske Register Nr. 5 Fol. 3 for 16 Januar 1631 finde, at «Os Elskelig Hr. Anders Bille til Rosendal, Ridder, Vor Mand, Raad, Krigs-Commissair udi Vort Land Skaane og Befalingsmand udi Herrisvad Kloster» og hans Arvinger fik Kvittering for adskillige af hans Regnskaber og Forretninger; thi denne var vel kun Resultat af en almindelig Regnskabsaflæggelse. Gjenkalde vi os Situationen fra A°. 1627, saa er det muligt i ham at see en af Hovedmændene for Rigsraadets ypperlige Forslag af 26 Juni 1631; det fik rigtignok ikke Hr. Anders Billes Underskrift, men vi tør ikke derfra slutte til

hans Udelagtighed. Det gik ud paa at danne en Reserve for den staaende Hær, ved at lade den til Rostjeneste taxerede Adel stille 2 à 3 Bønder tilligemed hver «Gerusthest», og derpaa lade den selv sørge for denne Styrkes Befalingsmænd, dens Exercits og Bevæbning, imod at denne Reserve kun skulde blive brugt i Tilfælde af fjendtlig Invasion (Egh. Br. I. 464). Ligeledes turde det hænde — men det er kun en meget reserveret Formodning, vi udtale — at Hr. Anders har indirecte Del i Rigsraadets gjentagne Forslag om, at faae Aalborg befæstet (Egh. Br. I. 470). Det blev vedtaget, at Indbyggerne i indtil 8 Miles Afstand fra Aalborg aarligt skulde give 96 Skilling hver til den nye Befæstning, som til en Begyndelse fik 300 Spd. bevilget af Lensindtægten (J. T. Nr. 8 for 23. April. 29, Juni. 24. Decb. 1632 og Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 435—443, hvor Rigsmarsken bemyndiges til at bruge Ottendedelen af den alm. Skat for A°. 1630 til jydske Befæstninger), samt Resterne af den Skov ved Byen, der var bleven ynkeligt forhugget af de Kejserlige. Byen havde netop i 1627 været ifærd med at komme sig efter Pesten og havde følgeligt ikke kunnet taale Fjendens Hærværk; dens og Omegnens Indbyggere klagede derfor svært, saavel over den nye Fæstningsskat som over den ordinaire, hvorfor de ogsaa fik nogen Nedsættelse i disse Afgifter, men Befæstningen synes dog at være gaaet fremad under Ledelse af Lensherren, Otte Skeel til Hammelmose; den 23. Maj 1634 udgik en kgl. Forordning, som tilholdt Enhver at hjælpe ham med Fortificationen om Aalborg. (J. T. Nr. 9.). Naar det, uagtet de store Hindringer, dog blev til Alvor med at skaffe Tropperne paa Halvøen en Basis ved Aalborg, saa maa der bag Forslaget have staaet Mænd, som af egen Erfaring kunde paavise dens Nødvendighed, trods «det gamle Danneuerre» og det nye Christianspris, der byggedes samtidigt for dyre Penge. Det var imidlertid forbeholdt en anden, netop i 1630'erne fremtrædende, Anders Bille, at gjennemføre en bedre Løsning

af det jydske Befæstningsspørgsmaal: den Løsning, som iøvrigt Rigsraadet A° 1629 kaldte den bedste, nemlig et Realværk ved Snoghøj, hvilket imidlertid dengang fandtes for dyrt. — Kan der rejses Tvivl, om Hr. Anders Bille har havt betydelig Del i de to sidstnævnte Rigsraadsforslag, saa er det derimod sikkert, at han var activ efter Gustav Adolfs Fald ved Lützen den 6. Novbr. 1632. Ved Efterretningen herom blev der almindelig Sorg i Danmark: Kong Christian skal have fældet Taarer og Cansler Christian Friis have holdt sig inde i to Dage; men Sorgen gjaldt kun Tabet af Gustav Adolfs beundringsværdige Helteskikkelse. Snart efter vaagnede Kong Christians Forhaabninger til nyt Liv. «Det foresvævede ham, at nu var Øjeblikket kommet, der skulde udslette de Tilsidesættelser og Skuffelser, som Fortiden havde ført med sig, og fjerne de Farer, som Fremtiden bar i sit Skjød. Hans Planer gik vide om. Han var tilsinds, inden Forholdene fæstnede sig, ved en kraftig Optræden at værne om sin af Sverig krænkede Ret til Herredømmet over Østersøen. Det kunde ikke være ham dunkelt, at en Krig efter al Sandsynlighed vilde blive Følgen. Ansvaret herfor turde han ikke paatage sig paa egen Haand; han bestemte sig til, at forelægge Sagen for sit Raad. Der gaves ham en Lejlighed dertil, da en Del af Rigsraaderne, under en af uhyggelige Rygter trykket Stemning, samledes i Kjøbenhavn den 6. Decbr. til Rigshofmester Franz Ranzaus Begravelse.» (Fridericia I. 241 f.)[1]) Kongen foreslog dem, at udruste Flaaden og sende den til Østersøen for at hævde sin Krones Ret; men Raaderne, hvoriblandt Hr. Anders Bille, paaviste i Skrivelse af 8. Decbr., hvorledes en saadan Foranstaltning var ensbety-

[1]) Dagen før Gustav Adolfs Fald var denne 30aarige Søn af Brejde Ranzau, Kongens Yndling og siden A° 1627 hans trolovede Svigersøn, som bekjendt druknet i Rosenborg Slotsgrav. Som Rigshofmester aflagde han Ed den 5. April 1632.

dende med en Trusel om, at afskjære de svenske Hære i Tydskland fra Sverig, altsaa en Handling, som nødvendigvis vilde styrte Danmark i en blodig Krig. De raadede tvertimod til at arbejde paa Fred og afvente Følgerne af Gustav Adolfs Død. Hertil sluttede sig de fraværende Rigsraader, og under Trykket heraf «veg Kongen, om end uden Tvivl nødigt, tilbage fra sit Forsæt». Ja, han gik ind paa Rigsraadernes Forslag om, at sikre Freden med Sverig ved at indlede en Ægteskabsforbindelse imellem sin Søn, Hertug Ulrik, og Gustav Adolfs eneste Barn, den svenske Thronarving, Prindsesse Christine.

Kongen optog virkeligt det diplomatiske Arbejde for at hidføre Fred, skjøndt ej ganske som Rigsraadet ønskede; man læmpede sig dog gjensidigt, og en af de sidste Rigsraadsskrivelser, hvorunder vi finde Hr. Anders Billes Navn, nemlig af 6. Marts 1633, viser os en, efter Omstændighederne blid og forsonlig Udgang paa Hr. Anders's 17aarige Rigsraadsarbejde, idet danske, ikke holstenske Raader afsendtes for at modvirke Sverigs Østersø-Herredømme. Da han i Foraaret 1633 for sidste Gang kaldtes til Raadets Møde (Sjæll. T. Nr. 25 Fol. 127.), var han Nr. 1 blandt Raaderne, efter Dignitarerne. Da Raadet næste Gang kaldtes sammen til Skanderborg, udstedtes Brev derom til 12 Rigsraader, men *ikke* til Hr. Anders (Sjæll. T. Nr. 25 Fol. 208). Han holdt altsaa ud som Rigsraad et Aar længere end som Krigscommissair, thi i Marts 1632 heed det (Sk. T. 19. Marts), at Hr. Anders Bille ej længere kan være i Commission med Tage Tott og Christoffer Ulfeld «for hans Svagheds Skyld». Det var da formodenligt den, ved Gustav Adolfs Død frembragte Ændring i den politiske Situation, som gav Hr. Anders ny Villiestyrke til at ofre sin sidste Kraft for Fædrelandets Vel, og han har havt den Tilfredsstillelse, i det væsenlige at see sine Colleger enige med sig lige til den sidste Dag. (Fridericia I. 261 Anm. 2. Rigsraadsbrev Nr. 48). Det har dog sin store Interesse, som et Modstykke til Tonen i Hr. Anders

Billes Breve, at see, hvorledes Franz Ranzau, Kongens erklærede Yndling og Svigersøn, udtalte sig om de politiske Forhold i et dansk Brev til Kongesønnen, Ærkebispen af Bremen, den senere Frederik III. Det er dateret Hafnia 3. Octbr. A° 1632 og lyder bogstavret saaledes, efter Nr. 61 i Fasc. 52 af Danske Adelsbreve:

Stormechtige Fürste, Nadigste Herre, Eders Fürstelige Nade erst min underthanige, plichtsk ldige och throe Thienistes erbiudelse giffuer iegh und r-thanigst tilkiende, att Eders Fü: Na: Nadigste handtschriffuelse haffuer iegh underthanigst med neruerende Postbudt bekommen, Och effter Eders Fü: Na: Nadigste begierringh wille iegh underthanigst gierne schriffue Kon: May: Min Aller Nadigste Herre thill, Mensz effterdi her forhaabis underthanigst att hans Kon. May. Kommer Nadigst hidthiem det første denne Holsteinische Herredage haffuer ende, Da siunis iegh underthanigst dett war best at Eders Fü: Na: wille Nadigst saa lenge lade Altingest der med beroe; Saa skal iegh da med alt underthanigst och thilbørligh fliid dett effterkomme: Huis sig dett Tysche werck belanger da siunis ieg underthanigst att dermed staar endnu nogett miszligt, thi dett er att befryckte att dersom Pappisterne faar stoer nederlage da giørrer wist Spanien, Franckerige, Gandsche Italien och Alle Pappister itt imod de Euangelische, huilcket Kunde løbe selbesambt aff, uden Gudt Selff synderlige will straffe Pappisterne, thi wille de i saa maade giørre itt, da erre de meget mechtige, Eders Fürstelige Nade herhoes thill All Høyg Fürstelige *Prosperitet* udi Den Allerhøyestis Beschermelse underthanigst befallendis. Datum Haf: den 3 October Anno 1632.

Eders Fü: Na:
underthanigst
Frantz Rantzaw,
mp.

Saaledes skrev denne mærkværdigt lykkelige Mand en Maaned før han druknede; Brevet lærer os bl. a., at det ikke har skortet dets Forf. paa Underdanighed; med den og en vis Jargon var man vel hjulpen hos Kong Christian den 4de, selv om man ikke opgav at have en egen Mening.

Rigsraadets Enighed i stor politisk Forsigtighed er vel for en stor Del Skyld i, at de os levnede Actstykker ikke have kunnet give os mange kraftige Træk til Skildringen af Hr. Anders Bille som Politiker. Ville vi samle de forefundne,

komme vi til det Resultat, at hans politiske Færd har været bestemt af aarvaagent Hensyn til Danmarks to Hovedfjender: Udadtil de naturlige, svenske Revancheplaner og alt hvad de medførte; indadtil Kong Christians voxende Magthaveri, der lod ham glemme sit Regentskabs Grundvilkaar, naar han mente at kunne fremme sin personlige Reputation, eller paa jævnt Dansk, at kunne skaffe sin store Ærgjerrighed nogen Tilfredsstillelse. Blev Hr. Anders i Kalmarkrigen en af denne Ærgjerrigheds Hovedstimulanser, saa have vi nu seet hans Rigsraadsvirksomhed bøde derpaa (og muligvis derfor) under en stadigt voxende Skrøbelighed, der skaffede ham en tidlig Død.

Vi slutte dette Capitel med en ordret Afskrift af et Brev, der vel ikke giver nye Bidrag til Skildringen af Hr. Anders som Politiker, men saa meget desto fyldigere til hans Karakteristik som Menneske. Det turde derfor være paa rette Plads her, ved Overgangen til et nyt Afsnit. Det findes i Geh-Ark. blandt «Indkomne Breve til Cansler. Nr. 1.» Udenpaa staar: «Hr. Anders Billes Eractninge om den Overflødighed til Bryllupper og Barsler skeer.» Udskriften lyder: «Erlig og Velbyrdige Mand, Hr Christian Friis til Kragerup, Ridder, kgl. Majt. Cantzler, Danmarks Riges Raad og Befalingsmand paa Sante Knuds Closter, Min kjære Broder og synderlige gode Ven, ganske venligen tilskreffuit.»

Skriften er ret tydelig og Trækkene minde lidt om Munkeskrift med en meget blød Pen. Et Par Forglemmelser ere rettede i Marginen eller imellem Linierne. Brevet mangler sit Segl.[1])

---

[1]) Af det netop nu udkomne 2det Bind 1. H. af Kr. Erslevs Rigsraadshistorie erfares, at dette Brev aldrig har været forseglet. Christoffer Ulfeld, der oversendte det fra Helsingborg med sin egen Betænkning, siger i denne, at han herved sender Canceller Svar «fra Hr. Anders Bille, lige saa ubeseglet som han fik det», — i hin Tid vistnok et slemt Tegn paa Afsenderens Svækkelse.

«Min Gandske venlig Hilsen altid forsendt med Gud Allermechtigste: Kjære Hr. Canszeler gode ven och Broder, Du skal være paa det venligste bethacket for mögett gode mig altid beuist, hvilckett att forskylde ieg aff formue altid skal ndes villig.

Din Schriffuelse belangendes Hr. Jørgen Schels begjæring paa adelens Veine fick ieg rettnu, huorudi Du est mitt bethenckende begierendes, att vide om dett dennom kunde forlöffuis at giffue itt molthid maad for uden confect thil begraffuelser, och derhuos den sthore Bruseng att affskaffis thil brøluper, saa siunes mig att hans Kong. Majt. gjör vel, om den pract med den Bruddeseng kan affskaffis, saa vel och den offuerflødig Dricken och fyllen thil begraffuelser, för ligid udberis, motte och affskaffis. Kunde dette dog ringe bekostning verre, om mand itt maaltid maad skulde lade berede, dersom dett ellers motte skee med maade, daa siunis mig att Hans Majst. gjör vel om hand dennem dette moltid bevilger, paa dett di dog kand faa fruenthimmeret noget at gjöre, saa och att di kand haffue nogen bekostning, ellers er det dog icke thilthacke.

Kjerre Broder Du forthencker mig inthed for min Enfoldige mening, jeg gjör ellers althid gierne huis baade dig och din gode Hustrue kand være thil erre och gode, och vil hermed haffue Eder den alsommectigste Gud befalled, med mange gode netter, ieg ønsker Eder begge med Jomfruer Børn och aldt huis Eder kiært er; aff Dragholm[1]) den 19. Novembris A°. 1630

Anders Bille.
Egen hand.»

---

[1]) Kaldes nu Drakesholm og ligger ved de smukke «Kløfva Haller», omtrent midtvejs mellem Rosendal og Herrisvad. Hr. Anders Bille erhvervede rimeligvis denne Ejendom ved et af de tre Mageskifter A°. 1625—28, men vi kunne ikke oplyse nærmere derom. — En Betænkning af Hr. Anders om Øxnetolden m. m. af 10. Febr. 1630 er ogsaa dateret Dragholm. Dette Brevs Segl har Omskriften «H. Anders Bilde», men Brevets Underskrift er Anders Bille. (Adelsbreve Fasc. 13; 139). Iøvrigt haves ikke faa Betænkninger og Breve fra A. B. daterede Drag-, Drage- eller Dragesholm, hvortil Traditionen endnu nævner ham som Ejer.

I Anledning af dette Brev skulle vi bemærke, at den 16. Januar 1631, samme Dag, som Hr. Anders fik Kvittance for alle Regnskaber, sendte Rigsraadet en Indstilling til Kongen. Dens femte Afsnit indeholdt følgende tre Punkter:

«Eftersom Adelen har begjæret, at give Mad til deres Begravelser, saa kunde det vel bevilges, dog kun naar det blev forbudt 1^0 at bruge Banket, eller Confect, enten før Liget bæres til Kirken, eller efter Maaltidet; 2^0 naar al unødig Drik og Fylderi, som undertiden finder Sted, naar der vaages over Lig, maatte blive afskaffet; 3^0 naar ogsaa de store Brudesenge, som med unødig Bekostning, mere til Pragt end til Brug ere optænkte, forbødes og afskaffedes (Egh. Br. I. 457. og en lang Forordning i Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 494 for 2. Febr. 1631, der ganske stemmer med Rigsraadets Indstilling og derhos indeholder den interessante Bestemmelse, at «et Maaltid Mad» omfatter 8, 10, eller i det højeste 12 Retter. Hertil maa dog bemærkes, at Kartofler til Steg udgjorde en Ret, altsaa med Steg 2 Retter; og saaledes videre for hvert tillavet Grønsels Vedkommende. — Overtrædelser af Forordningen skulde straffes med Bøder paa 1000 Spd. til nærmeste Hospital.). Vi see altsaa ogsaa her Hr. Anders i skjøn Overensstemmelse med Colleger og Regjering; men det er ikke for den Sags Skyld, at hans Brev her gjengives fuldstændigt; ej heller fordi det har sin Interesse, at see Rigsmarsken gaa Adelens Ærind ved at indhente den fraværende Rigsraads Votum. Det er de to Motiver for, at Kongen ikke bør stille sig for skarpt afvisende til Adelens Ønske, som gjøre dette humoristiske Brev ubetaleligt for Hr. Anders Billes Karakteristik: Først dette, at man maa holde Adelens Standsfølelse oppe, selv om det skal være ved Hjælp af Fortidens Rester af Stads og Fjas; Statsforfatningen er nu engang baseret paa Standsforskjel,[1])

[1]) Regjeringen havde, under de diplomatiske Tracasserier, som gik forud for Kejserkrigen, overseet dette i en Forordning om største Tarvelighed

derfor maa denne hævdes, selv i slige Barnagtigheder; kun ved at Begravelsen koster lidt mere for en Adelig, end for en Uadelig, kan Hin føle sig højere paa Straa end Denne. Dernæst Udsigten til, hvad der vil ske, om «Fruentimmeret» paa dets vigtigste Livsstadier bliver overladt til Selvreflection! Kun en i huslige Mysterier helbefaren Husbond har kunnet gavne Rigsraadsdiscussionen med en saa fuldmoden Frugt af Livserfaring. Den forstodes og godkjendtes da ogsaa øjeblikkeligt, efter hvad vi have seet; thi Rigsraadernes, som de allerfleste adelige Ægteskaber hvilede ikke paa Følelser, men paa Beregning, og «Fruentimmerets» Selvreflection var en sikker Kilde til utaaleligt Husgnav, og saa til et lignende Fylderi, som det, hvormed Datidens Mænd, Kongen iberegnet, stræbte at drukne deres Reflection over de hjemlige Savn.

Slutteligt skal her blot gjøres opmærksom paa, hvor godt Aanden i disse to Motiver stemmer med den, som dicterede Hr. Anders' sidste politiske Votum angaaende Danmarks Holdning overfor det kongeløsblevne Sverig. Det udgik ikke fra en overfladisk Betragtning, ligesaa lidt som hine: Fremfor alt ingen Voldsomheder, ingen skarpe Brud! Kun taalmodigt Arbejde og milde Husraad kunne have Haab om at gjengive Danmark og dets herskende Stand den næsten tabte Magtstilling.

4de Capitel: Upolitiske Forhold efter Kalmarkrigen.

Naar vi i andet Capitel have seet Anders Bille bestemme sin Nybygd Rosendals Beliggenhed efter Lenene

---

ved Fæstensøl, Bryllup, Barsel og Begravelse, der skar alle Uadelige over een Kam. — Kjøbenhavns Universitets Rector og Professorer nedlagde den 29. Octbr. 1624 en indtrængende Protest imod saadan Behandling: Der maatte virkelig baade ved Bryllup og Begravelse o s. v. hævdes nogen Forskjel imellem dem og den gemene Mand!

(Regesta II.)

Helsingborg og Herrisvad, saa ville vi i dette Capitel see den bestemt af Herregaardene Billesholm, Gundestrup og Krapperup.

Da Rosendals Taarn begyndte at knejse paa Sletten A°. 1616—17 som jævnbyrdig Gjenbo til de to førstnævnte, en Milsvej fraliggende Gaarde, var Billesholms Ejer, Anders' Farbrorsøn, Steen Bille Jensen, enten paa Vejen fra Throndhjem, hvor han havde været Lensherre fra A°. 1601 til 1613, eller nyligt kommen hjem til sit store Gods, hvor han opstillede sin, for de Tider betydelige Bogsamling og søgte at komme i Ligevægt efter svær Modgang, hvorom vi faae nærmere at vide i hans Specialhistorie.

Paa Gundestrup boede Jørgen Vind, Broder til den A°. 1594 fødte Henrik Vind, om hvem vi i 1ste Capitel fik at vide, at han, som Myndling af Cansler Christian Friis til Borreby, af denne blev betroet til Anders Billes Varetægt, da Anders A°. 1608 var Deltager i Jacob Ulfelds Ambassade til Holland. Jørgen Vind var iøvrigt Svigersøn af Fru Anna Skovgaard til Hækkebjerg, altsaa Frænde til Anders igjennem den Ulfstandske Familie, om end langt ude. Fru Anna Skovgaards Husbond var Holger Ulfstand, og deres Datter Ingeborg U. var Jørgen Vinds Hustru. Disses Navne og Vaaben staa endnu paa «Vrams Gunnarstorps» Mure.

Det venskabelige Forhold imellem Anders Bille og Jørgen Vind skrev sig maaskee fra dennes Broder Henrik og hin første Rejse til Holland; i A°. 1615 ved Juletid kom Henrik hjem til Danmark efter sin tredie Rejse til Holland, hvor han havde tjent baade tilsøs og tillands, men han blev kun kort Tid hjemme, da han i Januar 1616 beordredes til Nordland som Chef for «Gabriel», hvorefter han næsten altid, lige til A°. 1632, var ude paa Togt. I hans Sted optog Jørgen altsaa Vennepladsen hos Hr. Anders. (Egh. Br. I. 352.)

Iøvrigt laa Nørre Vrams Kirke tæt bag Gundestrup, og i den fandtes Gravsteder for saa mange af Hr. Anders's Forfædre og Frænder, at dens Nærhed ogsaa kan have gjort

noget til, at han hurtigt følte sig hjemme paa denne Kant af Landet.

Til Krapperup, Familien Krognos's Stamsæde, som ligger tæt Syd for Kullen, var der fra Rosendal over to Mils Vej, over dobbelt saa langt som til Helsingborg, men Hr. Anders havde heller ikke tænkt sig at holde daglig Omgang med Herskabet der. Herremanden var nemlig den pragtelskende store Godsejer Claus Podebusk, der blev omtalt saa meget ved Kong Christians Kroningsfest; hans Søster, Fru Sidsel Podebusk, var, som vi mindes, ved Otte Christoffer Moder til Anders Billes Trolovede, Jfr. Anna Rosenkrands, hvem han mistede saa brat A°. 1610, og hvis Minde han ærede bl. a. ved det Navn, han gav sin nye Herregaard. Vi kjende ogsaa Husfruen, Fru Sofie Ulfstand[1]), der hørte til gamle Eske Billes Arvinger; vi have hørt, at hun blev Enke A°. 1610 eller 1616 (Eske Brok II. 57. I. 21), og at dette Ægtepar havde en Søn, Maurits, der var mere blændet af den Rigdom og Pragt, i hvilken han voxede op, end han var bleven vel opdragen; han fik den 27. Maj 1617 Knud Axelsen Gyldenstjerne til Værge, var altsaa dengang mindreaarig, skjøndt Forældrene vare ægteviede den 30. August 1590 (Ejl. Brkhs. 95); først d. 28. Octbr. 1622 fritoges hans Værge, Rentemester Claus Urne, for hans Værgemaal, og derefter synes han at være født A°. 1605, eller 1598. Foruden ham havde Ægteparret, efter Klevenfeldts Angivende, en Søn, Henrik, der tidligt kom udenlands og blev længe hjemmefra; desuden to Døtre, Jfr. Margrete og Lisbet, som i A°. 1617 fik Knud Henriksen og Henrik Prebensen Gyldenstjerne til Skifte-Værger[2]), medens det yngste Barn, Vivike, forblev under Moderens Værgemaal, til hun trolovedes med Holger Lindenov til Østergaard (Rgs. Dbg. Nr. 40 Fol.

---

[1]) Hun var Datter af Niels Ulfstand til Barsebæk; som Enke kaldtes hun «til Barsebæk». (G. A.; Klevenfeldt.)

[2]) Sk. T. $^{27}/_{5}$ 1617.

409 f; Sk. T. for 26. Juni 1632). Den 19. April 1617 havde Hr. Anders Bille faaet Ordre til, under Helsingborg Len at annamme noget Gods, hvormed afgangne Claus Podebusk havde været forlenet, tildels for med dets Indtægt at holde Kullens Fyr vedlige (Kr. Erslev: Len og Lensmd. 49. 52)[1]), og den 27. Maj s. A. havde Hr. Anders faaet det møjsommelige Hverv, at «besigtige og taxere» samtlige Enkefru Sofie Ulfstands Sædegaarde i Skaane (Sk. T.), hvilket nok alene kunde give ham Anledning til hyppige Besøg paa Krapperup. Iøvrigt taler Rosendals Anlægsplan og Arkitektur tydeligt nok om, at Hr. Anders's Smag gik i Retning af det Solide og Praktiske, hvorfor Krapperups Pragt vel snarest har frastødt ham. For en Statstjener i Rigets højeste Stand var en stor Gaard, Stordrift i Agerbrug og Kvægavl, nødvendig til Afholdelsen af de Omkostninger, som hans personlige og jævnlige Fraværelse, altsaa Udgiften til Fogeder, medførte, og i D. Adelsbreve Fasc. 13 Nr. 139 have vi et egenhændigt Brev fra Hr. Anders Bille, dat Dragholm den 10. Febr. 1630, hvilket giver tydelige Vink om hans Interesse for Handelen med Øxne og Fedevarer. Standsmæssig Omgang var ham en Nødvendighed som Adelsmand; ogsaa af den Grund kunde han ikke undvære en Borg, saa lidt som de dermed følgende Stands-Attributer; men Mangelen af en jævnbyrdig Husfrue maatte vel indskrænke Omfanget af Selskabeligheden paa Rosendal. Den store, offenlige Virksomhed, der ifølge det foregaaende Capitel paahvilede ham, drog ham ogsaa hyppigt ud paa Rejser, og den tiltagende Sygelighed, vi ligeledes have lært at kjende som hans Livsvilkaar, kunde, i Forening med det andet, snarest have gjort

---

[1]) Det turde her være Stedet for, at gjøre opmærksom paa den ret interessante Kjendsgjerning, at Claus Podebusk brød *Stenkul* paa sin skaanske Gaard Thinkerup i Helsingborgs Len. Den $^3/_2$ 1621 anbefalede Hr. Anders Bille Kronen at kjøbe den af Fru Sofie Ulfstand. (D. Adelsbreve Fasc. 17 Nr. 178.)

ham tilbøjelig til at føre et Eremitliv paa sin Herregaard, naar han ikke havde følt sig moralsk forpligtet til at skaffe sine Børn et Patrimonium; have vi i 2det Capitel seet, hvorledes han igjennem en lang Række af Kjøb og Mageskifter fik et stort Gods ud af Rosendal, saa skulle vi her fremhæve, hvad ovenfor kun løseligt blev antydet, at han samtidigt erhvervede sig ret betydelige Kjøbstadejendomme i Helsingborg, paa Christianshavn og i Kjøbenhavn; var Rosendal et Standsattribut, som vilde komme hans adelige Arvinger tilgode, saa vare disse Kjøbstedgaarde aabenbart et Skaar i deres Arv, beregnet paa at blive hans Børns Patrimonium og deres Moders Enkesæde.

Hans vigtigste adelige Arving var Broderen Claus. Naar vi af dennes Historie have seet, hvor megen Grund han havde til at see ud efter sin Arvepart, saa forstaa vi, at Hr. Anders's Familie paa Rosendal maatte blive ham en Torn i Øjet, samt at Forholdet imellem de to Brødre aldrig kunde blive synderligt varmt. Hvad Søsteren, Fru Lisbet, angaar, saa levede hun i Kjøbenhavn hos sin Husbond, Rentemester Sigvard Bek, som ejede, og vist ogsaa førte, et temmelig stort Hus, og stod i Pengeforhold til en Mængde Standsfæller. Disse Ægtefolk vare, eller syntes at være, for velhavende til at nære Uvillie mod Familien paa Rosendal. Arveskifter vare dengang, hvad de efter et gammelt norsk Ord endnu skulle være, gode Prøvestene paa Frænde-Venskab, men der spores intet Misforhold imellem Anders Bille og hans to Søskende, hverken efter A°. 1612, da de mistede deres Moder, eller efter 1620, da de skiftede Arven efter hendes Søster, Fru Else Lindenov, Rigsraad Absalon Gjøs Enke. Hr. Anders havde endog Fuldmagt til paa Skiftet at optræde saa vel for dem, som for Fru Else Viffert til Axelvold, Enke efter Melkior Ulfstand. Skjøndt der var 5 Arvinger foruden de nævnte 4, saa blev disse Hovedarvingers Lod ikke ringe, og den forklarer os, tilligemed den førstnævnte Arv efter Moderen, hvorledes Hr. Anders Bille har faaet de

nødvendige Midler til paa eengang at udvikle Rosendal og blive Besidder af mindst tre større Kjøbstedejendomme; det er klart, at Raabeløv alene, selv om Værdien af dets Jorder steg i overordenlig høj Grad ved Anlæget af Christiansstad, umuligt kunde bringes op til noget saa stort. Ganske nøje kjende vi rigtignok ikke Størrelsen af Boet efter Fru Else Lindenov, men vi vide, at hun var barnløs, og at hendes Husbonds Arvinger havde faaet deres Part, efter at han var død den 15. April 1602 paa Dalum Kloster (Ejl. Brkhs. 168—69), deriblandt hans Hovedgaard Kjeldstrup, efter hvilken han sædvanligt nævnes. — Som Enke sad Fru Else inde med Løgetved (nu Løjtved) i Stenstrup Sogn, Svendborg Amt (der nu, efter Trap, har c. 40 Tdr. Htk.); derhos med Rørbæk i Jylland (jvfr. Kvartalsk. Orion 2 Bd. 99 ff.).

De 5 Arvinger vare følgende: Erik Bille til Kjærsgaard i Fyn; Eske Brok til Estrup; Fru Margrete Viffert til Vifferts-holm, Enke efter Jørgen Urne[1]); Fru Mette Bille til Gjerskov, første Gang gift med Laurits Straale, anden Gang med Niels Skinkel; Fru Else Bille til Margaard, Enke efter Carl Bryske, Søster til Fru Mette og Erik Bille til Kjærsgaard. Disse tre Søskende kaldte Fru Else Lindenov Moster, hvilket er uforstaaeligt, naar vi ikke havde følgende, af Klevenfeldts Samlinger, Ejler Brokkenhus's Kalendar og Vedel Simonsens Rugaards Historie I, 2 Afd. 90, uddragne Forklaring: Forældrene til Fruerne Else og Kirsten Lindenov vare: Anders Hansen Lindenov til Rørbæk og Fobislet og Fru Margrete Lange, Enke efter den Hartvig Andersen Ulfeld, hvis Datter, Fru Hilleborg Ulfeld (død 1621), var gift med Steen Bille til Kjærsgaard, og ved ham Moder til de nævnte tre Søskende: Erik, Mette og Else Bille; vi see deraf, at det dog virkeligt havde sin Rigtighed med dette Mosterskab.

---

[1]) Enke efter Evald eller Envold Sehested (Hist. Tidskr. I. V. 444); havde 23. Januar 1597 ægtet Jørgen Urne i Viborg. (Ejl. Brkhs. Side 66 og 132.)

For Fruerne Mette og Else Bille mødte paa Skiftet den Førstnævntes Søn af 1ste Ægteskab, Peder Straale, og paa Løgetved oprettede Arvingerne den 7. Decbr. 1621 med hverandre en Contract, ifølge hvilken Frændskabsgraderne m. m. bestemtes (Rgs. Dbg. Nr. 28 Fol. 377, Nr. 29 Fol. 298 og Nr. 45 Fol. 366 ff.); det har vel havt sine store Vanskeligheder at gjøre den ganske correct, ialtfald var Erik Bille til Kjærsgaard, 22 Aar efter at den var sluttet, overbevist om, at hans Part burde have været over 20 Tdr. Hartk. større, end den blev ham udlagt i Rørbæk. Hans Datter, Helvig, blev gift med Johan Brokkenhus, som optog Sagen og bragte den frem til Kongens Retterthing, hvis Protokoller vi skylde vor Kundskab om den. Blev Arven af ringe Betydning for Claus Bille, saa forstod Hr. Anders som sagt bedre at gjøre den frugtbringende. Midt i den danske Adels økonomiske Forfaldstid er hans Fremgang en dobbelt tiltalende Fremtoning.

Naar vi ikke havde lært hans Villiestyrke og Arbejdsdygtighed saa godt at kjende, kunde der vel rejse sig en Mistanke om, hvorvidt denne hans økonomiske Velfærd skyldtes udelukkende lovlige Midler; thi hans høje Samfundsstilling maatte vel fritage ham for skarp Control, og store Summer gik igjennem hans Hænder, ej blot under Kalmarkrigen, men efter den, ved Fangernes Ranzonering, ved Betalingen af Elfsborgs Løsen, ved alle de mange Forretninger, som hans skaanske Krigscommissariat, Lensherrevirksomheden og en Mængde Skifter i Dødsboer medførte; dertil kom, at han længe var Medlem af, samt en Tid Formand for den Commission, der regulerede hele Landets Rostjeneste, et Ombud, hvor Bestikkelse let kunde spille en stor Rolle. Mistanken kunde hente Næring af et Kongebrev, der udgik i Juli 1631, og som fremførte skarpe Klager over de mange Lensherrer, der resterede med Indbetaling af Skatter og Afgifter, hvorfor de truedes med Afsked og derpaa følgende

Rigsraadsstævning (Egh. Br. I. 468), især da vi have seet Hr. Anders miste Helsingborg Len i Begyndelsen af A°: 1629.

Hr. Anders Billes Navn forekommer dog ikke en eneste Gang i de Lister over forsømmelige Lensherrer, som vi kjende, og foruden de ovennævnte Hverv, der forudsætte stor Tillid til hans Redelighed, findes andre, hvis Overdragelse til ham ere lige saa gode som en officiel Erklæring om hans Orden og fuldstændige Paalidelighed. Det paalagdes, som ovenfor sagt, Hr. Anders at hjælpe Rentemestrene med at finde en klarere Oversigtsform for Rigets Regnskaber, og at redde en Mængde danske Adelige fra den holstenske Undergang, hvori Otte Christoffers mærkeligt store Gjæld og dermed følgende kaotiske Forvirring truede at styrte dem. Hr. Albert Skeel og Christen Holk underskrev ganske vist med ham Likvidationen af 5. Juli 1622 (Rgs. Dgb. Nr. 29 Fol. 614 ff.), men begge disse Herrer vare saa meget ældre og tildels saa svagelige, at det næppe har været dem, der trak Læsset. — Ved Smaating, som f. Ex. den, at Hr. Anders udnævntes (Sk. T. 7. Juli, 25. Septbr. 1626) til at klare en Arvesag imellem Helsingørs og Helsingborgs Borgmestre og til at dømme i Gjældssager, skulle vi ikke dvæle. Hans Soliditet erkjendes bl. a. af, at det i Begyndelsen af Kejserkrigen, da Kongen opsagde alle sine Udlaan, viste sig, hvorlunde Hr. Anders kun stod i 2000 Spd. Gjæld til ham (Sjæll. T. 23. Juni 1626); derimod var han Forlover for 2000 Spd., som Tage Tott Ottesen, og for 3000 Spd., som Fru Anne Wittrup havde laant; derhos for 1500 Spd. til Svogeren, Rentemester Sigvard Bek, og for 3000 Spd., som Laxmand Gyldenstjerne havde laant af Kongen. Paa disse solide Cautioner er der næppe tabt noget; vi have ialtfald ikke fundet nogen Antydning af Tab for Hr. Anders.

De to gode Len, Helsingborg og Herrisvad, sikrede ham vel ogsaa i uheldige Aaringer for Landbruget, og, havde det sin mislige Side, at Rosendal savnede en adelig Husfrue, samt den Medgift, en saadan vilde have bragt, saa tillod

dette ham til Gjengjæld at føre sit daglige Liv tarveligere end Standsfællerne, hvis Gjæstereren i hin Tid var et betydeligt og uberegneligt Afløb for Indtægterne. Hans Forhold til sine Børns Moder behøvede dog ikke at være hindrende for Afholdelsen af standsmæssige Gilder; Adel og Gejstlighed modtoges som Gjæster paa Rosendal.

Det er sjældent som Vært, eller i stort Selskab, at Mennesker aabenbare deres Karakter; det berømte Ord «sig mig hvem Du omgaaes» o. s. v. gjælder især den nærmeste Kreds, i og for hvilken Mennesket lever. Naar vi, i Henhold til det, vilde søge Bidrag til Hr. Anders Billes Karakteristik igjennem en Skildring af Karen Henriksdatter og Børnene paa Rosendal, saa blive vi skuffede; Moderens Navn, der vel ikke sjældent forekommer i Actstykkerne, er for almindeligt til overalt at kunne henføres rigtigt. Actstykkerne give os dog den meget væsenlige Bestemmelse af hende og hendes Forhold, at hun levede længe nok til at kunne faae adskillige Børn med Hr. Anders og saaledes at dennes adelige Arvinger, uagtet deres meget naturlige Uvillie mod uadelige Medarvinger, ikke nægtede hende den Anerkjendelse, der ligger i nedenstaaende Actstykke:

«Chr. d. 4de Gjøre Alle vitterligt, at eftersom Os Elskelige, Hr. Anders Bille til Rosendal, Ridder, vor Mand, Raad og Befalingsmand udi Herrisvad Kloster, haver for nogen Tid siden, med hans Søskendes Villie og Samtykke skjødet og afhændet til Karen Hendrichsdotter og hendes Børn, saa mange hun nu haver, eller herefter ved hannem avlendes vorder, en hans Gaard udi vor Kjøbsted Helsingborg liggendes, eftersom det Skjøde, han dennem derpaa givet haver, af hannem og hans Søskende forseglet og underskrevet, udi sig selver indeholder og udviser: Da have Vi naadigst fuldbyrdet, samtykt og stadfæstet, og nu hermed fuldbyrde, samtykke og stadfæste fornævnte Skjøde udi alle sine Ord og Punkter, som den indeholder og udenpaa antegnet og underskrevet findes. Forbydendes Alle og Enhver

fornævnte Karen Hendrichsdotter og hendes Børn, eftersom forskrevet staar, at hindre, eller udi nogen Maade Forfang at gjøre, under Vor Hyldest og Naade. — Hafnia 3. Januar 1633.»

Dette Document, som er gjengivet efter Skaanske Register for A°. 1633 Fol 70, har i Sjællandske Register for s. A. Fol. 63 et ganske ligelydende Sidestykke (aftrykt i Kjbhvns. Diplomatarium III. 113), hvor den kgl. Confirmation blot ikke gjælder en helsingborgsk, men en kjøbenhavnsk Gaard[1]), som Hr. Anders har skjødet til sine og Karen Hendrichsdotters Børn.

I disse Actstykker synes Landets Regjering at have indtaget en højst forunderlig Stilling overfor de huslige Forhold paa Rosendal, thi den har jo ved Nævnelsen af den paagjældende Mand og Kvinde, uden Tilsætning af noget misbilligende Udtryk, med al fornøden Klarhed godkjendt deres ukirkelige og mod Forordningen af 19. eller 20. Juni 1582 stridende Forbindelse. At Hr. Anders Billes Søskende, skjøndt de vare hans legitime Arvinger, godkjendte den, har vel, særligt for Claus's Vedkommende, sin nærliggende Forklaring i det bekjendte Skridt, Fru Sofie Brahe foretog den 3. Maj 1630, da hun gav sin Broder Tyges uadelige Hustru og deres Børn sin formelle Anerkjendelse, idet hun samtidigt erklærede sig selv for uberettiget til at arve Broderen, hvis Efterladenskab hun indrømmede hans Børn ene og alene (D. Mag. II. 367). Naar Hr. Anders Bille, kort efter at det var skeet, bad sin Broder Claus og sin Søster Lisbet om at gjøre et lignende Skridt med Hensyn til Karen Henriksdatter og de Børn, han havde faaet eller endnu maatte faae med hende, saa kunde de ikke ret vel opføre sig anderledes end deres Fasterdatter, al den Stund Hr. Anders jo efterlod dem

---

[1]) Muligvis var det den i A°. 1661 noget forfaldne Gaard med tvende Vaaninger, som Fru Regitse Bille da ejede, og som da var ansat til en Grundtaxt af 400 Daler. (Kjbhvns. Diplomatar. I. 757.).

hele sit adelige Gods; Regjeringen havde derimod intet saadant nærliggende Familiehensyn at tage, thi den havde jo som Lovens Vogter kun at haandhæve hin Forordning af A°. 1582, som paabød kirkelig Indvielse af ethvert Ægteskab, der uden den vilde være ugyldigt, ja endog blev til en strafbar borgerlig Forseelse (J. Nellemann, Hist. Tidskr. 5. I. 402). Ved at læse de ovenciterede Actstykker spørger man derfor undrende, om Lov og Ret virkeligt have føjet sig saa elastisk efter Stormandens Ønske, medens de, som vi vide, ramte de smaa Statsborgere med ubønhørlig Strenghed for langt ubetydeligere Forseelser. Vi maa følgeligt dvæle lidt ved disse Actstykker og bruge vor retshistorisk kyndige Vejleder til deres rigtige Forstaaelse. Sagen var, at den nævnte Forordning af A°. 1582 og dens Forløber, et Brev til Landets Superintendenter af 11. Juni 1580, i Danmark havde søgt at indføre og fastslaa en helt ny Betragtningsmaade af Ægteskabet, hvilket efter den hidtil i disse Sager gjældende Jydske Lovs klare Bestemmelse (i I. 27) aldeles ikke behøvede kirkelig Indvielse for at blive retsgyldigt. Her hed det nemlig: «Hva sum havær sløkæfrith i garth mæth sik ok gangær opænbarlik mæth at sovæ oc hun havær las oc lykki oc søkær atæ oc dryc mæth hanum openbarlic i thræ wintær, hun skal vær ræt husfrø oc athælkunæ.» J. Nellemann kalder i sin ovenciterede retshistoriske Afhandling dette Sted «en Slags dansk Particularret», mere liberal end selve Gulethingsloven, der krævede 20 Aars Samliv mellem Mand og Kvinde for at gjøre dette til et retsgyldigt Ægteskab. Denne ejendommelig danske Betragtningsmaade af Ægteskabet, var sagtens bleven saa groveligt misbrugt, at hin Forordning var bleven nødvendig, men til Trods for denne kunde Adelen ikke let komme bort fra den dybt rodfæstede Grundbetragtning. Samfundets conservative Element holdt længe efter Reformationens Indførelse fast, ikke blot ved Katholicismen, men i Conseqvens deraf ved den ældgamle kjønslige Grundlov, i hvis Aand det var op-

dragen. «Den nye Opfattelse», siger Nellemann Side 403, «trængte ikke igjennem med eet Slag, saaledes at den paa een Gang udførtes i alle dens naturlige Følgesætninger. Det er et Fænomen, som kommer igjen i næsten alle protestantiske Landes Ægteskabslovgivning, at man ikke paa een Gang og fuldt ud gjennemførte det nye Princip. Thi længe efter at Vielsens Nødvendighed var principielt anerkjendt og der ikke længere kunde være mindste Tvivl derom, vedblev der i næsten alle protestantiske Lande ved Siden deraf at vedligeholde sig flere eller færre Retssætninger fra den ældre Tingenes Tilstand, som egenlig ikke vare forenelige med det nye Princip.» Man kunde mene, at Danmark i saa Henseende dannede en Undtagelse, naar vi see, at Formynderregjeringen den 2. Septbr. 1589 decreterede, at Ebbe Andersen, om hvem det var vitterligt, at han levede med en Kvinde, til hvem han ikke var ægteviet, skulde skille sig ved hende, «hvis han ej for Retten vilde tiltales som Den, der levede med Slegfred til Skam for hans adelig Stand, Andre til Forargelse, Gud til Fortørnelse» (J. T. IV.), men med Formynderregjeringen maa vi ikke tage det saa nøje; den var, som vi have sagt, i flere Stykker mere monarkisk end selve Monarkerne, og faa Dage efter den citerede moralske Udtalelse havde den det mærkelige Uheld, at maatte godkjende Herluf Daas Ægteskab med den borgerlig fødte Hollænderinde, Vinike Villumsdatter, som hverken var eller nogensinde blev kirkeligt viet til ham (Hist. Tidskr. 6. I. 74—147). Under Kong Christians eget Regimente havde den ældgamle Grundbetragtning paany gjort sig saa almindeligt gjældende iblandt Adelen, at Fru Sofie Brahe kunde henvise til den som til en i Danmark bestaaende Retsorden, da hun A°. 1630 ved sit Brev anerkjendte sin Broders Efterlevendes Legimitet. Jydske Lov var altsaa dengang ikke ophævet ved Forordningen af A°. 1582, og Regjeringen var følgeligt pligtig til at hævde saavel den enes som den andens

Bestemmelser, skjøndt disse in casu vare modstridende[1]). Saaledes var Gejstligheden ikke bunden, og det fik Karen Henriksdatter at føle, da hun kort efter Hr. Anders Billes Død meldte sig til Altergang i Helsingborg Kirke. Sognepræsten vægrede sig nemlig ved at modtage hende, før end hun havde underkastet sig Kirketugt. Herover klagede hun saa til Regjeringen, som derpaa til Skaanes Bisp sendte følgende Rescript af 23. Juli 1634 (Sk. T. VI. 82): «Vi bede Eder og ville, at I nærværende Karen Henriksdatter hendes Sognepræst tilholder, at han hende til det hellige, højærværdige Sacrament admitterer, naar hun det begjærer og ej hende med nogen aabenbar Skriftemaal at stande anmoder.» — Regjeringen gjennemførte saaledes den i hine Rescripter udtrykte Tanke, i Kraft af hvilken hun godkjendtes som Hr. Anders Billes Ægtehustru og hendes Børn som hans ægtefødte Børn, men hverken den eller nogen anden Myndighed kunde paa hende og Børnene overføre Hr. Anders Billes Adelskab. Dette maatte gjenerhverves ved Sønnens personlige Fortjenester, men det Actstykke hvorved dette skete, er *intet Legitimations-*, kun et *Nobilisations*patent. Da Forældrenes indbyrdes Forhold aldrig fra Statens Standpunkt har kunnet betegnes som usædeligt, eller blot som et Forhold, der var løsere end ethvert andet Ægteskab, tør vi nu slaa fast, at al den megen Tale om Hr. Anders Billes Usædelighed har været blottet for enhver paaviselig Grund. Han behøvede hverken gejstligt eller kongeligt Afladsbrev.

Var de Nærmestes og Regjeringens Anerkjendelse end

---

[1]) Nellemanns ovenciterede Sætnings Slutning er skreven, som om han havde havt denne Collision for Øje, hvorfor vi her maa pege tilbage paa den, idet vi derhos gjøre opmærksom paa, at et kgl. Rescript af 14. Aug. 1590 indledede den da færdige nye Udgave af Jydske Lov med de Ord, at den vedblivende skulde bruges overalt, hvor den hidtil havde været brugt, dog kun forsaavidt som dens Bestemmelser ej stred imod Recessen. Dette mærkelige Sted faae vi senere Anledning til at citere in extenso.

langt fra det, hvad Hr. Anders havde ønsket og haabet A°. 1616, da han satte Randskriften i sit Portræts højre Vaabenskjold, saa kunde han dog efter Januar 1633 imødesee sin Bortgang fra Verden med den Beroligelse, at hans Børn hverken vilde komme til at staa tomhændede eller ætløse. Ved disse Actstykker maa vi kun beklage det, at Børnenes Antal og deres Navne ikke findes opførte; de omtale et Flertal, det er alt; først det kgl. Nobilisationspatent af 3. Maj 1679 afhjælper denne Mangel for Sønnens, Steen Andersens Vedkommende, om hvem det der siges, at han faaer Ret til at bruge det adelige Vaaben og Navn, *som hans Fader, afgangne Hr. Anders Bille* til Rosendal, før ham brugt og ført haver. Dog meddeler heller ikke dette Document os hans Alder. Af Navnet Steen maa vi slutte, at han, i Henhold til de traditionelle Regler for Børns Opkaldelse (jvfr. C. T. Engelstofts Afhandling i Hist. Tidskr. 4. R. IV. Bd. 456 Anm. 2, 518), har været ældst Søn; men andre Actstykker, der ville komme frem i hans Specialhistorie, vise os, at han maa være født A°. 1624. Da det nu vilde have været meningsløst af Hr. Anders i Aaret 1616, at lade male i hint Vaabenskjold en løvet Kvist, der skyder frem af den gamle, tøre Stammes Tversnit, naar han ikke havde havt en Søn, til hvem han kunde knytte sit i Randskriften udtalte, religiøse Haab om sin Æts Forplantelse, saa tør vi deraf formode, at Karen i 1616 har født ham en Søn, som han har opkaldt efter sin Fader, men at denne Søn er død nogen Tid derefter og har ladet Navnet Steen gaa i Arv til den Søn, der blev født c. 1624. Netop saaledes have vi jo seet Rigsraad Peter Bille til Svanholm bære sig ad, da han i Pestaaret 1565 mistede sin ældste Søn Eske og lod hans Navn gaa i Arv til den Søn, han i samme Aar fik til Erstatning. Dette er imidlertid kun Gisning; ligeledes, at den *Mikkel Andersen (Bille)*, som var Undertøjmester A°. 1659—60 (Hist. Tidrkr. 4. V. 394) er en af Hr. Anders' ældre Sønner; sikkert er kun det, at der var en Søn, Steen Andersen,

og en Datter, som bar Hr. Anders' Moders Navn. Dette sidste bevises ved følgende Actstykke med Overskrift:

«Stalder Kaas fik Brev anlangendes afgangne Hr. Anders Bildes Datter, Kirsten.» (Sk. T. Nr. 7. Fol. 77).

«Chr. d. 4de Gjøre Alle vitterligt, Eftersom hvis Os underdanigt er bleven anholden, Vi naadigst vilde bevilge og tillade, at Du afgangne Anders Billes Datter, Kirsten Andersdatter, hendes Værgemaal Dig skulde paatage, og Vi naadigst erfare Dig dermed at være tilfreds, da bede Vi Dig og naadigst befale, at Du retter Din Lejlighed efter, herefter at være fornævnte Kirsten Andersdatters Værge og i alle Maader hendes Bedste ramme, som Du vil forsvare og være bekjendt. Hafnia 17. Juni 1645.

Naar Kirsten Andersdatter først A°. 1645 fik en Værge beskikket, saa laa det uden Tvivl i, at hun til da levede hos sin Moder i den helsingborgske Gaard; paa nævnte Tidspunkt er Moderens naturlige Værgemaal formodenligt hævet ved hendes Død, som Navnets Almindelighed gjør det umuligt at bestemme nøjagtigere. Retteligst skulde Claus Bille have været Kirstens Værge, men han var, som vi mindes, saa økonomisk derangeret, at han snart ikke længere kunde være sin egen Værge. Naar vi ovenfor udtalte en Formodning om, at den kjøbenhavnske Gaard, som Hr. Anders efterlod sine Børn, var den samme, der ejedes A°. 1661 af Fru Regitse Bille, saa støttede den sig især paa dette Actstykke om Staller Kaas's Værgemaal for Kirsten, thi han var jo A°. 1636 bleven gift med nævnte Regitse Clausdatter, og kaldtes d. 1. Novbr. s. A. officielt «til Rosendal»[1]); og da vi senere hen ville see, at Steen Andersen d. 23. Maj 1636 optoges paa Sorø Academi, som hans

[1]) I Sk. T. hvor han «for billig Fæste og sædvanlig Afgift faaer Expectance paa Forpagtningen af nogle Kron- og Kirketiender i Krop og Fleninge Sogn, der have ligget til Rosendal i afg. Hr. Anders Billes Tid.» Bevillingen omtaler iøvrigt en mulig godvillig Afstaaelse af Tienderne fra den daværende Fæsters Side; denne var Claus Bille.

Fader havde været med at indrette paany til et adeligt Academi (Sjæll. T. 3. Januar 1623), hvis Elevers Adelskab altsaa var en stiltiende Forudsætning (Hist. Tidskr. 4. VI. L. 72), og hvor det derfor kostede Penge at være, saa har Staller Kaas været nærmest til at skaffe ham dem, sandsynligst ved, at han har kjøbt Steens Part i den kjøbenhavnske Gaard. — Kirsten giftede sig iøvrigt med en Jens Meyer, med hvem hun havde en Datter Anna, hvilket kan sees af Steen Andersens egenhændige Optegnelser i hans Lommebog, som nu tilhører Kammerherre Carl Steen Andersen Bille[1]). — Naar vi hertil føje, at Sjæll. Reg. Nr. 19 Fol. 63 f. har et Brev af 17. Juli 1633, ved hvilket Hr. Anders Bille da lod sig udlægge og tilskjøde en Plads paa Christianshavn imellem Stranden, Kongens- og Algaden, formodenligt en ny opfyldt Grund, saa have vi dermed udtømt Beviserne for, at Hr. Anders lige til det sidste betænkte, hvad der kunde blive hans Efterlevende til Gavn.

Det er ikke blot de af Helvedes hede Svovlpøle smagende Sagn (hos Ljunggrén), der lade Hr. Anders kjøre hyppigt og med Fire imellem Rosendal og Billesholm, men ogsaa Actstykkerne vise hen til en vis nærmere Forbindelse imellem de to Naboer og Frænder paa de nævnte Gaarde; iøvrigt have de vistnok været meget forskjellige, saa vel i Anlæg som i Udvikling, saa at en fælles aristokratisk Familiefølelse har været deres væsenligste Tilknytningsmiddel[2]).

---

[1]) Ifølge samme Kilde levede hun i Kjbhvn. baade A°. 1661 og 1676; men hendes Fødselsaar lader sig ikke bestemme nærmere end før A°. 1633, da Faderen sygnede hen; hendes Dødsaar ligger muligvis langt senere end 1676.

[2]) Naar Dr. Holger Rørdam i Claus Lyskanders Levned S. 30 omtaler det st. kgl. Bibliotheks 2 Haandskrifter af «De Bilders, Jenses Sønners, 16 Aner», faae vi der at vide, at det eleganteste af dem, o: det fra A°. 1598, var bestemt for Steen Bille Jensen til Billesholm. Dette forudsætter vel, at Lyskander om Steen har vidst, at han havde aristokratisk Familiefølelse nok til, at kunne og ville paaskjønne den ham

Tænke vi os Steen Bille til Billesholm fordybende sig i sine Bøger, for igjennem religiøse Studier at tilkæmpe sig Resignation, under hæftige Angreb af saavel sjælelige som legemlige Lidelser, saa bliver Hr. Anders et Modstykke til ham: Altid, trods sin Sygelighed, aarvaagen overfor Tidens brændende Spørgsmaal, fuldt op sysselsat af en stor offenlig Virksomhed, der hyppigt kaldte ham ud paa lange Rejser, ved Siden af hvilken han havde sit Hjem og det stadigt voxende Gods at føre Tilsyn med. — Disse Modsætninger udelukke dog ikke Muligheden af, at der af hin sammenknyttende Familiefølelse har udviklet sig en Sympathi, som ellers er en i Virkeligheden sjælden Betingelse for Sammenholdet imellem Den, der forsager, og Den, der bruger Verden.

I Forhold til Hr. Anders's uheldige Broder Claus træder Steen Billes deltagende Familiefølelse frem paa en smuk Maade, som vi alt kjende, og vi have ligeledes seet, hvorledes Hr. Anders's Søster, Fru Lisbet, traadte hjælpende til, efter at hun som Enke den 28. Juni 1623 havde faaet Hr. Anders til Værge; hendes Gods taxeredes A°. 1625 til 1293 Tdr. Hartk.

Dette Forhold har nødvendigt medført adskillig Forhandling imellem Steen og Hr. Anders, der paa Rosendal, den 17. Februar 1626 sluttede «en lovlig Overenskomst», i Henhold til hvilken Fru Lisbet Bille blev Ejerinde af sin Fædrenegaard Vandos for 19,345 Spd., skjøndt den kun var taxeret for 17,895 Spd. Hun forblev dog vistnok boende i Kjøbenhavn, hvor hendes afd. Husbond havde efterladt

---

viste Opmærksomhed. — Skriftets Tilegnelse giver et yderligere Bidrag i den Retning.

Hvad Hr. Anders angaar, skulle vi henvise til hele Skildringen af ham og derhos pege paa et Rescript i Fynske Tegn. for 12. Febr. 1620, hvis Udtryk vise, at han ikke havde ventet at faae tilbage de 500 Spd., som han længe før havde udlaant til Fru Anna Bille, sal. Ejler Brokkenhuses. Han krævede dem først efter at han havde faaet Nys om Markus Billes Arrangement med hende.

hende en Gaard i Højbrostræde (Kjbhvns. Dipl. III. 53), eftersom hun den 19. Juli 1626 regnedes iblandt den sjællandske Adel, der til Krigsførelsen bidrog 100 Spd. for hver Rostjenestehest, den var taxeret for (Kr. Erslev, Rigsraadshistorie I. 471—3). Efter Hr. Anders Billes Ønske, overtog hendes Søn, Steen Bek til Vibygaard, i Januar 1629 Styrelsen af hendes Værgemaal (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 224;) Hr. Anders havde nemlig ikke kunnet afværge, at Kong Christian A°. 1628 lod hende indmane i Kirsten, Jacob Hasebards Enkes Hus i Kjbhvn. for 1000 Spd., som Kongen havde udlaant imod hendes afd. Husbonds Caution (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 32). Da Steen Bek var bleven Rentemester den 12. August 1628 (Rentek. Medd. 1872 Side 168) og derhos Kammerjunker, egnede han sig ubetinget bedre end Hr. Anders til at forebygge den Slags Conflicter, af hvilke flere lode sig imødesee, eftersom Sigvard Bek havde staaet i Pengeforhold til en stor Mængde Adelige. Hun findes ganske rigtigt indviklet i mange Sager, men synes ikke oftere at være bleven indmanet. Hun taxeredes A°. 1638 for 1186 Tdr. Hrtk. Ligesom hun A°. 1625 havde nydt den Ære at staa Fadder til Kongesønnen, Grev Fredrik Christian, saaledes udmærkedes hun den 14. November 1631 ved at udnævnes til en af de 8 højfornemme «Dragefruer», som pyntede Roskilde Domkirke til den meget stadselige Jordefærd for «Fru Moder», den 74-aarige Enkedronning Sofie (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 588).

Steen Bek kaldtes en Tid «til Vandos», som han formodenligt ogsaa styrede lige til sin Død, sammen med Herrisvad Kloster, hvormed han blev forlenet A°. 1641 (Len og Lensmd.); men han døde allerede A°. 1648, kort før sin Frænde og Fælle paa den italienske Studierejse i Ungdomsdagene, *Ejler Bille, Markussen*, til Hvidkilde og Nakkebølle. Da viste det sig, at Fru Lisbet Bille havde havt altfor dygtige Værger i sin Husbond, Broder og Søn, til at kunne staa paa egne Ben i Styrelsen af sit Gods. Allerede

A°. 1649 maatte hun sælge Vandos til Fru Anna Ramell, som i det Aar blev Enke efter Malte Juel (Svensk hist-topogr.-stat. Lexicon), og denne Gaard, som A°. 1660 taxeredes til 450 Tdr. Hartk. eller 13,500 Daler, var nu definitivt ude af Billeættens Eje. A°. 1625 regnedes den til 465 Tdr. Hrtk.

Uagtet alle Gjenvordigheder, opnaaede Fru Lisbet en Alder af c. 80 Aar, da hun døde den 10. Februar 1656, halvanden Uge efter at Staller Kaas var begravet i Helsingborg (D. Saml. II. 2. Bd. 76).

Efter at have seet, hvad der blev af det gamle Familieslot og Hr. Anders' eneste Søster, gjenoptage vi Hr. Anders Billes Historie.

Fra det foregaaende Capitel ville vi mindes, at de svenske Revanchelyster truede med at tage Fart nogle Maaneder efter, at Hr. Anders havde overtaget denne Søsters Værgemaal. Det blev farlige Tider, anstrengende for Skaanes Krigscommissair og Helsingborgs Lensherre, der fik travlt med Grændsevagter og Almuens Væbning. Netop da blev Alles Øjne henvendte paa Krapperup, ikke saa meget fordi Fru Sofie Ulfstand laa i Strid med Lensherren paa Hald, Knud Gyldenstjerne til Thim, der var bleven Værge for hendes Datter, Jfr. Vivike Podebusk, som fordi hendes Søn Maurits havde begaaet Voldtægt og attenteret Mord under graverende Omstændigheder, foruden en Række andre, opsigtvækkende Skandaler; de to førstnævnte Forbrydelser havde han begaaet i Helsingborg Len og det tilkom følgeligt Hr. Anders at skride ind imod ham.

Dette Tillæg i Arbejdsbyrden kom visseligt ubelejligt, men heri laa dog ingen Grund til at fremhæve det, thi Hr. Anders blev ret ofte kaldet til at sidde i Forhørscommissioner og paa anden Maade deltage i Rettergang, skjøndt han havde vigtige Embedsgjerninger at bestride. Vi have forhen nævnet hans Deltagelse i den Dybvadske Sag; her skulle vi blot nævne, at han den 20. Marts 1620 sammen med Oluf Rosensparre havde været beordret til at forhøre den, «for

adskillige grove Forseelser angivne» Niels Arnfeld[1]); thi det vilde være ørkesløst at opregne alle de Sager, hvori Hr. Anders havde en Rolle at spille.

Naar vi her ville dvæle ved Maurits Podebusks Sag, sker det, dels fordi den maatte berøre Hr. Anders meget pinligt, hvis han, hvad vi antage, har bevaret en inderlig Hengivenhed for Mindet om Jfr. Anna Rosenkrands og for de Frænder, der saae hans Ungdomskjærlighed fremblomstre og brat forgaa; dels fordi denne Sag beriger Hr. Anders's Karakteristik med væsenlige og nye Træk; endelig ogsaa fordi den skildrer os nogle Samfundstilstande, der høre til i den Baggrund, paa hvilken Hr. Anders skal træde frem. Finder Læseren, at Fortællingen her skejer ud, saa er det nu udtalt, hvorfor Historien ikke kan gaa udenom Maurits Podebusk.

Denne velbaarne Junker, som i Aaret 1621 var kommen hjem efter sin femaarige Udenlandsrejse (Pers. hist. Tidskr. 2. R. II. 294), var den 9. Januar 1623 paa Færde i Landskrone Len, hvor han, sammen med en (tydsk?) Capitain Otto, fandt for godt at forstyrre Husfreden i en Præstegaard.

Den gamle Præst havde faaet nogle af sine Sognebønder til at kjøre Ved hjem til sig fra Skoven, og efter endt Dagværk, beværtede han Folkene i sin Stue. Uden mindste Anledning gik Junker Maurits ind til dem, og han tilligemed Capitain Otto forhaanede Selskabet saa groveligt, at Præsten fandt sig foranlediget til, med stor Ydmyghed og Besindighed, at bede ham ændre sin Opførsel. Præstens Optræden syntes virkeligt at have omstemt Mauritz, der forlod Huset tilligemed Otto, saa at Bønderne igjen toge fat paa de gode Sager og nød Livet dobbelt efter den Forskrækkelse.

---

*) I Lyskanders Levned S. 80—81 har Dr. H. Rørdam ved denne Sags Omtale sagt: «Anders Bille var da heller ikke den Mand, der skulde gaa strengt irette med en Standsfælle for sædelige Forseelser, da hans eget Liv var alt andet end rent.» Hvor haves Beviset?

Det varede dog ikke længe, før Maurits var der igjen, dennegang med en anden Capitain og en Trompeter i Følge. Trompeteren blæste til Angreb, og med draget Sværd (Pampert) gjorde Maurits lyst omkring sig, ved hvilken Lejlighed en af Bønderne blev alvorligt saaret. Det rindende Blod gjorde den gamle Præst saa nidkjær, at han løb tæt ind paa Junkeren i samme Øjeblik som dennes Klinge sprang ved et Fladhug, men han fik saadanne Knubs i sit Hoved med Sværdheftet, at han snart blev ukampdygtig. Nu gik Junkerens Raseri ud over Bohavet: Ruderne klirrede, og Dørene skamferedes; Kjælderens Ølfade tømtes; Mad og andet mere slængtes paa Gulvet, og godt var det, at der ikke laa Smaabørn i de Senge og Vugger, som bleve huggede og væltede.

Efter at have truet Præsten med Kagstrygning, hvis han vovede at kny, forlod Maurits omsider denne Valplads og drog andensteds hen, tilsidst hjem til Krapperup.

Den 22. April 1624 fik han atter Bersærkegang og red hjemmefra, med en Rideknægt efter sig, til Helsingborg, hvor han lod Hestene bringe i Stald, medens han selv fik noget at leve af; efter endt Maaltid satte han sig under et Bislag, der vendte mod Gaden, og døsede her, indtil der kom Kvinder forbi. Hans Opmærksomhed vaktes ved to unge Piger, som vilde gaa til deres Hjem, Laugerød, igjennem Lille Povlskjøb (kaldes nu Pålsjø og ligger tæt Nord for Helsingborg). Da Pigerne mærkede, at Junkeren betragtede dem, vendte de om og ilede ned ad en anden Gyde, hvor der boede en Bager; her kjøbte de Brød og haabede derved at have ledet Junkeren paa Vildspor, men, just som de atter traadte ud paa Gaden, kom Maurits ridende forbi dem med to Mænd i Følge. Til Rideknægten havde nemlig sluttet sig en anden Rytter fra Helsingborg, hvem det dog lykkedes at fjerne hurtigt og i Mindelighed; istedenfor ham sluttede derimod Peter Bøge fra Helsingborg sig til Rideknægten, skjøndt han var tilfods, blot fordi ogsaa han vilde gaa

nordpaa. Da Maurits bemærkede denne Følgesvend, standsede han sin Hest og befalede Peter Bøge at gaa tilbage, men den Befaling fandt den gaaende Borger sig ikke forpligtet til at efterkomme. Maurits vendte da pludseligt sin Hest og trak fra Læderet, foer ind paa Peter Bøge og huggede ham saa ynkeligt til Plukfisk, at han besvimede og derefter var ude af Stand til at give mindste Besked om Junkerens Foretagender. Heldigvis vare dog Andre tilstede, om end i større Afstand, baade et Par Markarbejdere og nogle Fiskere fra Helsingør, hvis Vidnesbyrd i alt væsenligt stemte med de to Pigers, saa at disses Fortælling om Maurits's utrolige Raahed blev paalidelig og lovfast.

Ved at manøvrere med Hestene, lykkedes det først Maurits og hans Karl at skille de to Kvinder fra hinanden, dernæst at drive den ene, paa hvem Junkeren især havde kastet sit Øje, over et Gjærde til en Lavning inde paa Marken. Her sprang han af Hesten og kæmpede en hel Time med Pigen for at faae hende til at give efter; ja han gik saa vidt i sin Voldsomhed, at han gjentagne Gange huggede sine Rytterspor er ind i Pigens Bryst. Da hun vedblev at vride og vende sig, trættedes han omsider, og saa befalede han sin Rideknægt at løse ham af. Derpaa kæmpede Karlen i en halv Time med hende, men da hun atter sejrede, toge begge Mandfolkene det noble Parti, at løfte hende og forhaane hende paa den afskyeligste Maade, idet de bl. a. fortalte hende, at hun var vanskabt.

Dette gik for sig ved højlys Dag, tæt ved Alfarvej, men den eneste af alle de Forbifarende, der havde Mod til at fraraade Maurits det onde Forehavende, nøjedes med et kort, stilfærdigt «Kommer, lad os ride!» hvorefter han skyndte sig afsted. Junkeren begyndte dog at frygte for det Opløb, den Advarende muligvis kunde samle, thi han lod tilsidst Pigen fare, saa at hun kom hjem og i Seng.

Hendes Moder hørte til Kronens Gods, og hun ønskede

følgeligt snarest muligt at melde det passerede til Lensherren paa Helsingborg. Allerede Lørdagen efter, hvad der var skeet paa en Thorsdag, kom Moder og Datter til Rosendal, men Hr. Anders var uheldigvis paa Gundestrup hos Jørgen Vind, hvem han formodenlig dengang søgte at overtale til at være Cornet ved Hallands Fane[1]), hvor det ofte kneb med at skaffe Officerer (Sk. T.); Fru Ingeborg Ulfstand[2]) paa Gundestrup kan muligvis atter have gjort Barsel, og Hr. Anders været indbuden til Fadderstads, thi den 31. Maj 1623 havde han sammen med Steen Bille til Billesholm, Staller Kaas, Henrik Vind og Flere været til Holger Vinds Daab i Nørre Vrams Kirke (D. Mag. III. 223).

Bondekonen og hendes Datter lode sig ikke skræmme af deres første Uheld, men kom igjen om Søndagen; da var der uheldigvis Fremmede paa Rosendal, nemlig Hr. Anders Sinklar til Sinklarsholm, Jomfru Sofie Galt, en Præstekvinde, Skaanes Biskop, Dr. Mads Jensen, Hr. Knud Hansen, Præst i Allerum, og Hr. Peter Thomsen, Sognepræst til Krop og Mørup.

Saa snart Hr. Anders Bille blev underrettet om de to Bondekvinders Ønske, at faae ham selv i Tale, bød han dem begge ind, og, i sine Gjæsters Overværelse, lod han dem fortælle alt, og Pigen maatte fremvise sit sporeflængede Bryst. Der blev intet fortiet eller stukket under Stolen, saa at de to Sognepræster den 24. Maj kunde aflægge fuldstændigt og samstemmende, beediget Vidnesbyrd for deres Provst, Hans Arnoldsen i Helsingborg. Hr. Anders Bille lod selvfølgeligt strax føre Thingsvidner paa Lugudde Herredsthing. Da Maurits fik Nys herom, skrev han følgende Brev:

---

[1]) Sk. T. 27. April 1627, Holger Vind blev den 30. Juli 1624 udnævnt til Cornet i Hallands Fane, skjønt han hele Sommeren 1623 havde ført Orlogsskibet Markatten paa Weser. Paa slige bratte Overgange fra Sø- til Landtjeneste haves mange Exempler.

[2]) Hun døde Aº. 1652 som den Sidste af Ulfstand-Ætten i Skaane.

«Kjære Anders Billde[1]) og kjære Broder; betakker jeg Dig for bevist Gode [hvilket] igjen at forskylde jeg altid vil findes villig. Saa giver jeg Dig at vide, at eftersom jeg forgangen Thorsdag red fra Helsingborg, kom et Kvindfolk paa Vejen, hvilket jeg erfarer, at Du vilde, at hun imod Sandhed og hendes Ed skulde lyve paa mig, at jeg havde ligget hos hende paa Vejen, hvilket hun ikke skal bevise, eller jeg nogen Tid haver gjort, som hun og selv for Dig nu paa Søndag haver benægtet, hvilket Du ikke derved vilt lade blive, at hun en Gang haver sagt Dig Beskeden, mens nu igjen hender med haarde Ord og Fængsel haver truet, at hun imod al Sandhed og Ret skulde edeligen bekjende, at jeg havde ligget hos hende, som hun dog ikke kan gjøre, uden hun jo bliver af Dig truet til at sige Løgn. — Mens hvad anden spottelig Ord, som Du og Dine Gjæster forgangen Søndag og nu igaar paa mig haver havt, kan bestaa [henstaa?] til Jeg kan erfare, om saa er. — Beder Dig derfor gjerne, Du lader mig være uspottet og foragtet(!), thi jeg ingenlunde havde forseet mig, at Du saa imod Dit Løfte[2]) skulde været paa mit Værste. — Dette at lade Dig vide, haver jeg ikke kunnet lade, mens vil have Dig Gud Allermægtigste befalet. Actum Kongsholt d. 28. April 1624. — Gjør vel og skriv mig et Ord tilbage igjen, om saa er eller ikke. Mourits Podebusk. Egen Hand.» (Rgs. Dgb. Nr. 30 for $^{15}/_{7}$ 1624.)

Tonen i dette Brev fra den unge Mand til den gamle Rigsraad maa kaldes saa uforskammet og upassende, at man ikke kan tænke om Hr. Anders, at han efter dets Modtagelse har kunnet lægge et godt Ord for Maurits ind hos Regjeringen; men faktisk er det, at Hr. Anders den 25. Maj

---

[1]) Da Maurits her udelader Herretitlen, som man ellers strengt holdt paa at give enhver Ridder og ordineret Præst, men især Riddere, saa tyder det paa et, fra Barndommen af, meget fortroligt Forhold imellem ham og Hr. Anders.

[2]) Ogsaa denne Hentydning til et specielt Løfte fra Hr. Anders's Side om at være Maurits's Ven og Hjælper viser os Hr. Anders Billes Hjærtelag for sin Trolovedes Familie.

1624 (Sk. T.) fik Ordre til at meddele Maurits, at han kunde fri sig fra de mod ham udtagne Stævninger fra de Lensherrer, under hvilke hans Sager sorterede, naar han trøstede sig til at gjendrive de mod ham rejste Beskyldninger og stillede god Caution for sig. Var den fremkaldt af Hr. Anders?

Umuligt er det ikke; en romantisk Kjærlighed kan gjøre større Ting, end den at tilgive den Elskedes Frænde grove Fornærmelser; rimeligvis har dog nok Maurits eller hans Moder brugt deres Indflydelse i Kjøbenhavn, hvor man paa den Tid har havt saa travlt ikke blot med de spændte politiske Forhold, at man hellere end gjerne har grebet Udveje til at neddysse en saa opsigtvækkende Skandale og til at fritage Hr. Anders for at belemres med alle dens ubehagelige Følger. Opdagelsen af Sølvertset ved Kongsberg havde bidraget meget til at gjøre Kongen lysten efter Krig, og han saae et Himlens Fingerpeg i den Retning, ogsaa i det Held han fik til Underminering af Jesuiternes Forsøg paa at skaffe Katholicismen fornyet Indpas i Danmark; netop i Maj 1624 førte Opdagelsen af Arnoldus Geisweilers Propaganda denne til Pinebænken i Malmø og derpaa til Blokken (Sk. T. 12. Maj 1624, Egh. Br. 1. 148—151). Samtidigt med at der var Tale om nye Grændsemøder ved Knærød (Sk. T. 14. Apr. og 19. Maj 1624), bleve Skaaningerne opfordrede til at gjøre deres yderste Anstrengelser for at tage imod Følgerne af et sandsynligt Fredsbrud (Sk. T. 19. Marts, 18. Maj og 11. Juni 1624). Hr. Anders Bille havde jo paa denne Tid saa meget om Ørene, at han end ikke kunde deltage i sin afdøde Skolekammerat, Bisp-Hertug Ulriks pragtfulde Jordefærd i Bützau.

Maurits Podebusks Forbrydelser vare dog for store og for vitterlige til at kunne lade sig neddysse. Han var som Hans Lindenov den Unge en vild, forkjælet Karl, der satte sig ud over Lov og Ret og bragte Statens Grundvold, Aristokratiet, i Vanry hos de andre Stænder. Han blev stævnet

ind for Kongens Retterthing, der blev holdt i Juli paa Kjøbenhavns Slot, og der mødte Hr. Anders Bille som hans selvskrevne Anklager for, hvad han havde bedrevet i Helsingborg Len. Iblandt de øvrige Forbrydelser, for hvilke Maurits skulde tiltales, nævne vi her blot hans Færd overfor Fru Dorette v. Buchwald, som den 27. Februar 1623 havde laant ham 2820 Spd. à 7 pro Ct.; han havde ikke betalt hende sin Gjæld til dens Forfaldsdag, og da hun derpaa lod ham indmane, unddrog han sig for det Indlager i ærligt Herberg, hvortil han i saa Fald havde forpligtet sig ved det Gjældsbrev, han havde udstedt fra Christiansstad. — Ogsaa denne Adfærd kan have bidraget til, at al Skaansel overfor ham maatte falde bort. Sagen gik altsaa sin Gang, og allerede den 9. Juli 1624 faldt følgende Dom efter en vidtløftig Procedure, som det koster Overvindelse ikke at gjengive *in extenso*, thi den indeholder mange kulturhistoriske Enkeltheder, som ikke have kunnet finde Plads i ovenstaaende Referat. Maurits's Strafskyld blev ved den saa klart bevist, at Rigsraaderne dømte ham til «inden 6 Uger at rømme alle Vore Lande, Riger og Fyrstendømmer, og derudinden sin Livstid ikke mere lade sig befinde. Sammeledes skal han derforuden indgive i Helsingborgs Hospital Et Tusinde Rigsdaler og Pigen To Hundrede Rigsdaler. Desligeste skal han tilfredsstille Peter Bøge i Helsingborg, han overfaldet haver. — Belangendes den Skjælden, Maurits Podebusk i sin Missive Hr. Anders Bille haver tilskrevet, da efterdi han sig derudi her for Retten haver undskyldt og saadant afbedet, haver Hr. Anders Bille hannom det efterladt.» — I Gjældsagen dømtes han selvfølgeligt til at betale Fru Dorette de 2820 Spd., inden han forlod Riget, men hvis han undlod det, fik hun Ret til Indførsel i hans Gods.

I Udlandet blev Maurits Podebusk gift med Maria Margretha Hatzfeld Wildenburg, hvem han, med sin Broder Henriks og sin Svoger, Holger Lindenovs Samtykke, gav Skedal i Halland til Enkesæde (F. T. for 19. Juli 1638), og

kort derefter døde han (Rgs. Dbg. Nr. 41 Fol. 409); til sin Søster, Fru Vivike, havde han forinden skjødet 2 Gaarde i Bornholms Østerherred, formodenligt til Gjengjæld for de Summer, han havde behøvet før sin Udrejse til Betaling af Straffebøderne og af Gjælden til Fru Dorette. Vi see deraf, at hans danske Gods er blevet styret ordenligt i hans Fraværelse, — den 11. Februar 1627 blev da ogsaa Jørgen Vind udnævnt til at være hans Værge (Sk. T.), og han synes at have beholdt den Bestilling, da han d. 27. April næstefter baade blev Rentemester og fik Ansættelse paa Flaaden.

Igjennem den ovenfor refererede Sag faae vi som sagt nogle ikke uvigtige Bidrag til Hr. Anders Billes Karakteristik; da Referatets stærke Forkortelse ikke har tilladt dem alle at træde frem, skulle vi her pointere de vigtigste, efter at det er fremhævet, hvorledes vi blandt Søndagsgjæsterne paa Rosendal, foruden Bisp og Præster, ogsaa traf den adelige Jomfru Sofie Galt.

Først giver Sagen os Lejlighed til at betragte Hr. Anders Bille som juridisk Capacitet. Almindeligt Kjendskab til den gjældende Lov og Ret tør man forudsætte hos de allerfleste af Datidens veloplærte Adelsmænd; de af dem, som kaaredes til Rigsraader, havde, i deres Egenskab af Dommere paa Kongens Retterthing, den stærkeste Opfordring til at lægge sig efter et indgaaende juridisk Studium. Dette behøvedes ogsaa med Hensyn til den alt antydede, storartede Lovgivningsvirksomhed, der udfoldedes i Christian d. 4des Tid, imellem Kalmar- og Kejserkrigen. Hele Rigsraadet var f. Ex. medbesluttende Part, da «Rigens Ret og Dele», vedtagen paa Nyborgs Danehof A°. 1244, udgik paa Tryk med en Indledning og et Tillæg den 10. Decbr. 1621. I Indledningen staar derfor Hr. Anders Bille til Rosendal opført som (den 9de) Rigsraad; ligesaa Hr. Anders Sinklar til Sinklarsholm (som den 12te og sidste); vi nævne den Sidste for at minde om nogle af de mange Berøringspunkter, han havde med Hr. Anders Bille, ligesom han i Ungdommens Dage

havde havt med Steen Bille til Billesholm, for at forklare hans Gjæsteri paa Rosendal hin Søndag. — En ny Udgave af Birkeretten «særdeles efter Kong Valdemars Revision» tilstilledes alle Lensherrerne i Januar 1623, og Hr. Anders Sinklar kunde vel som Skotte, der i moden Alder overgik i dansk Tjeneste, behøve Hr. Anders Billes gjæstevenlige Manuduction i den danske Lovs Finesser. Sinklarsholms Naboskab til Vandos og, fremfor alt, Hr. Anders Sinklars Dygtighed som Kriger afgav andre Momenter i deres Samkvem. — Naar vi maa antage Hr. Anders Bille for at være ret grundig hjemme i dansk Lov og Ret, bliver det i Konsekvens deraf, at han med Selvsikkerhed kunde vige Retterthingets Dommersæde og som Actor lægge en Sag af denne Natur klart tilrette for Collegerne; derimod turde den juridiske Vending, hvormed han indlod Sagen til Doms, vidne om hans ualmindelige Lovkyndighed. Han fordrede nemlig Maurits Podebusk straffet efter Gaardsrettens 15de Capitel, «efterdi det klarligen formeldes udi den jydske Lovs Fortale, at alle Herredsfogder og Dommere skal sentere og dømme efter den jydske Lovbog udi de Lande, som hun brugelig er.» Dette Ord maa ikke tages efter Bogstaven, thi Jydske Lovs Fortale er kun en Indledning, holdt i objektiv Form, uden Hensyn til Lovens Omraade og Gyldighedsperiode; derimod findes de citerede Ord i følgende Passus af det Rescript, dateret Koldinghus den 14. August 1590, hvormed den da paa ny udgivne Lov indledes, og hvor det hedder: «Bedendis oc strengelige Biudendis, alle Dommere oc Fogeder udi Judland, Fyen, Langland oc alle andre Steder, saa vijt den Judske Lov brugis, At i rette eder effter, vdi hues Sager som hende for eder vdi Rette at komme, at Dømme effter for^ne^ Lowbog, huor den icke findes at være imod Recessen; Sammeledis ville vi oc alle Dommere oc Fogeder saa vel vdi for^ne^ Lande, som vdi alle andre, offuer alt Riget strengelige oc alvorlige befalet haffue, At de oc vdi lige maade rette dennem efter, at Dømme effter Recesser, Haand-

fæstningen, Gaardsretten, Søretten oc alle andre Skik, Forordninger oc Mandater, som wi haffue derhos ladet Prente.»

De sidstanførte Ord vise os, at Gaardsretten ikke findes i selve den Jydske Lov, men at den er optrykt sammen med denne; og saaledes forholder det sig, som vi kunne see af endnu existerende Exemplarer fra hin Tid, hvor der, et Par Afsnit efter Jydske Lov, kommer følgende specielle Titel: «Konning Frederichs den Andens Gaards Ræt, udgiffuen paa Frederichsborgs Slot, Aar efter Guds Byrd MDLXII».

I denne finde vi Artikel 15 (ikke Capitel 15) saa lydende:

«Hvo som tager Qvinde met vold, eller Mø, oc høris raab oc paakald, oc siunis blaat Kiød, eller Reffne Klæder, hand myste Liffuet, endog han icke fuldkom sin villie.»

Hr. Anders Bille indstillede altsaa sin Ungdoms Elskedes Frænde til at miste Livet for attenteret Voldtægt.

Vilde Nogen kalde den Dom, der overgik Maurits Podebusk, alt for mild, — saaledes som Dr. H. F. Rørdam i Claus Lyschanders Levned S. 80—81 har kaldet Dommen over Niels Arnfeld[1]), for hvilken uretfærdige Mildhed han er tilbøjelig til at give Hr. Anders Bille Hovedskylden, skjøndt denne kun var tredie Medlem af Forhørscommissionen, medens Provst Lyskander var dens Hovedmand, — saa see vi altsaa nu klarligen, at det ikke var Hr. Anders Billes Skyld, naar Maurits slap med Landsforvisning. Der er næppe Tvivl om, at han kunde have brugt Kongebrevet af 25. Maj til at faae Maurits bortescamoteret, inden Sagen kom for Herredagen, men han har ærligt og redeligt ladet Loven og dens Aand gjælde mere, end sine personlige Følelser. En saadan Mand

[1]) Denne Herre til Gundetved (nu Selchausdal) havde med sine forskjellige Husholdersker avlet over et Dusin Børn, som han med grædende Taare angrede at have sat i Verden, da man begyndte at rejse Sag imod ham, $^{20}/_{3}$ 1620.

fortjener ikke at stilles i Historiens Gabestok for Usædelighed og den deraf følgende Slaphed i praktisk Moral.

Den omtalte Sag viser os et andet, endnu mere slaaende Træk af Hr. Anders Billes Lovfasthed. Ovenfor blev det omtalt, at Hr. Anders, strax efter Scenen paa Rosendal hin Søndag, lod optage Thingsvidner paa Lugudde Herredsthing. Her var, paa samme Tid, til Forhør hin Borgermand, som red ud af Helsingborg ved Siden af Maurits's Rideknægt, men som blev gjennet tilbage. Da denne Borger erklærede, at have hørt den Pige, som Maurits jog over Gjærdet ind paa Marken, raabe til den Kvinde, som blev paa Vejen, at hun skulde bie efter hende, saa tog Henrik Gyldenstjerne Ordet og spurgte den overfaldne Pige, om det var gaaet saaledes til, som Vidnet nys fortalte. Pigen begyndte at besvare hans Spørgsmaal ved at rette noget i Vidnets Fortælling; men næppe havde hun udtalt, førend Hr. Anders Bille fremstod med de Ord: «Dersom Henrik Gyldenstjerne ønsker yderligere Svar, bør han indstævne Pigen for hendes tilbørlige Dommer.» — At Datteren af en Kronbonde blev adspurgt paa Thinge, uden at være stævnet gjennem hendes Lensherre i Anledning af det, hvorpaa Spørgsmaalet gik ud, var et utvivlsomt Brud paa den strenge Retsorden, men det var baade forklarligt og let at undskylde; derfor blev Tilbagevisningen ogsaa mild, baade i Form og Følge; men den viser os igjennem sin extemporerede Hurtighed og Fyndighed Hr. Anders Billes skarpe Sands for det Rette, hans Aarvaagenhed selv i tilsyneladende Ubetydeligheder. En slappet Sybarit kan ikke bære sig saaledes ad.

Disse Smaatræk vidne ogsaa om, at Hr. Anders Bille ikke kan have været den grusomme Bondetyran, den umenneskelige Aristokrat, hvortil Svenskerne (og, efter dem, hans Landsmænd) i Tidens Løb have gjort ham. Vi maa huske, at Svenskerne, i Slutningen af det 17. og næsten gjennem hele det 18. Aarhundrede, have været interesserede i at sværte den gamle danske Adel, for derved at svække Skaaningernes

traditionelle Hengivenhed for Danmark. Trods alle Kunster, er den endnu ikke ganske sløvet. Vare de svenske Historier om Hr. Anders's Bondetyrani sande, saa vilde Kirstine Mogensdatter af Laugerød visselig ikke ved denne Lejlighed have vundet Sejr over Maurits Podebusk, Jfr. Anna Rosenkrands's Frænde og Søn af det formentlig rigeste Par Adelsfolk i Datidens Skaane. — I Afsnittet, Claus Bille til Vandos, er der ogsaa anført et ret betegnende Træk af Hr. Anders Billes Venlighed overfor Smaakaarsfolk [1]). Vi saae jo der en fattig Bonde frivilligt tage hans Husbondhold, hvilket indbragte Hr. Anders i hans Grav drøje Ord af en Foged, som optraadte paa Kronens Vegne. Desuden var han ofte udnævnt til Forligsmægler mellem Bønder [2]), og man tog vist næppe, hvor man havde al Skaanes Adel at vælge iblandt, til den Bestilling en Person, om hvem det paa Forhaand vidstes, at han var Parterne en Torn i Øjet. Var man bagefter kommen paa andre Tanker, havde det været den letteste Sag at lade en Anden træde i hans Sted, thi man var i Christian den 4des Tid vant til at nedsætte Commissioner for alskens Ubetydeligheder og til idelige Personelændringer.

Bedre end alt, hvad man paa denne Maade kan slutte sig til, taler dog Hr. Anders Billes egen Betænkning «af

---

[1]) I Geh. Ark. Skab 14, Canslerbreve Nr. 198 gjemmes et Brev fra Anders Bille, dateret Kjbhvn. 25. Marts 1615, hvori han cautionerer for Bonden Mads Persen, der skal stille en rustet Rytter af Kongsgaarden Espinge i Froste Herred.

[2]) Sk. T. $^{8}/_{9}$ 1617, $^{5}/_{3}$ 1618, $^{4}/_{7}$ 1619, $^{16}/_{2}$ 1620, $^{20}/_{10}$ 1624, $^{21}/_{4}$ $^{30}/_{6}$ 1626, $^{15}/_{3}$, $^{23}/_{4}$, $^{30}/_{4}$, $^{28}/_{10}$, $^{21}/_{11}$, $^{29}/_{11}$ 1628; $^{8}/_{2}$, $^{23}/_{3}$ 1629. En Del af disse Steder dreje sig om de saakaldte Skvatte-Møller, som brugtes af Bønder, der boede ved Vandløb og ved dem fik deres Korn billigere malet, end paa de regulære Møller, som derfor vanskeligt kunde svare deres Mølleskyld til Kronen. Man har endnu Hr. Anders Billes Indlæg for Skvatte-Møllerne, af hvilke en stor Del tilsidst fik Lov at bestaa.

Drageholm d. 7. October 1628» (Rigsraadshist. II. 160). Kongen havde udbedet sig bevilget en ny Madskat, for at Orlogsflaaden kunde blive tilstrækkeligt provianteret, og det var ham saa meget om at gjøre at faae Bevillingen, at de fleste Raader, uagtet Misvæxt i Skaane, Dyrtid og Krigens forfærdelige Følger, dog tildels gik ind paa Kongens Fordring. Hr. Anders Bille derimod tog Bladet saa eftertrykkeligt fra Munden, at det endnu er en Lyst at læse hans hjertevarme Ord. — Efter en Henvisning til, at «Fyn var blevet frels», siden den sidste Madskat bevilgedes, hvorfor dennes Beløb sagtens vilde indkomme, fortsatte han: «Og for Alting maa eragtes den elendige Bondes store Besværing og Paalæg i denne Tid, som haver nu ingen Ende formedelst dette Folk, som os og disse Lande disvær er paakommet og skal besoldes og til vorres Landes Defension underholdes — — —» «Herforuden er det Alle bevidst, at endog over ganske Danmark er blevet Herrens rige Velsignelse af Korn, saa skal dog den største Part Bønder i Helsingborg og Herrisvad Len kjøbe næsten alt det, de skulle æde og drikke og vel Sædekorn med, for den svare Regn, som er falden, thi de have sidt Land og derfor ringe Sæd bekommet; tilmed maa forbemeldte Len gjøre det, som de aldrig før min Tid gjort have» (nemlig opføre et Pæleværk, age Pælene og Jorden dertil; holde Salpeterladen ved Magt, yde Penge for Ægter og Spind og dog age Tømmer og Kul, mangen Gang fire store Mil gjennem Skov, saa at en Bonde ofte har maattet betale en anden 16 til 20 Spd. for at føre blot et Træ kun en Mils Vej). «Desforuden gaar dem nu da over alt haardest til Hjerte, at deres Sønner og Drenge, som til Landets egen Defension ere udskrevne, dem saa ofte fratages, udføres og ihjelslaaes i fremmede Land; den største Part der kommer tilbage er lemlæstet»; skjøndt hver 9 Bønder underholde en Soldat, maa dog 1 af hver 5 Mand gaa med som Soldat, og saa have de endda at udrede utallige Kosthold til alle de mange, som i Kongens Tjeneste rejse gjennem

Landet. «Jeg sværger ved min Sjæl, at jeg ikke tror at kunne indbringe alle disse allerede bevilgede og paabudne Skatter, uden en Dels store Besværing og Nød, hvorfor mit underdanigste Betænkende er, at endnu maa bero med det, som allerede paabudt er — — —» «thi førend Bonden noget mere at paalægge», (førend det samlede Rigsraads Overvejelse og Beslutning) «holder jeg ikke raadeligt, ikke heller for Gud i min Samvittighed kan være forsvarligt. Og beder jeg nu som tilforn, at de Ægtpenge maa afskaffes — — —» Naar man læser slige Ord, udtalte ved en Lejlighed som den angivne, maa man vel snarest kalde Hr. Anders Bondens trofaste Talsmand; i hvert Fald maa det bringe alle de gamle Historier om Bondetyrannen til at forstumme, naar vi af hans Betænkning over Forbud mod Kornudførsel, dateret Rosendal 26. Novbr. 1628, see det samme Hensyn til hans Bønders Tarv gjøre sig gjældende. Denne Hensyntagen var altsaa ikke fremgaaet af en øjeblikkelig, mildt bevæget Stemning, men noget blivende, væsenligt hos Manden; atter og atter kommer den til Orde i Rigsraadets Betænkninger, f. Ex. den af 30. Maj 1629.

Naar der er Tale om Hr. Anders Billes Bondetyranni, plejer man gjerne at fortælle Historien om, hvorledes hans Trolovelse gik overstyr. Den lyder udførligt saaledes: Jomfru Anna Rosenkrands skulde engang besøge sin Fæstemand paa Rosendal. (Allerede her viser Fablen sig, thi hun var jo død 7 Aar før, end Rosendal blev færdig). Ved Ankomsten forfærdedes hun ved at see en Bonde ride paa Træhest i Slotsgaarden (Træhesten indførtes som bekjendt ikke i Danmark før end paa Kejser-Krigens Tid)[1]), og hun bad da Hr. Anders om, at lade den Ulykkelige stige ned, men derom vilde Herremanden ikke høre Tale. «Modtages

[1]) Jvfr. Fr. Hammerich; Afhdl. om Hans Nansen i Hist. Tidsk. III. 1. Bd. 183, Anm. 1.

min første Bøn saaledes» skal hun have svaret, «saa veed jeg hvordan det vil gaa mig senere», og dermed skal hun have givet ham Ringen tilbage.

Efter alt, hvad her er fortalt og paavist, behøve vi sikkert kun at pege paa Navnet Rosendal, for, i dette Navn paa Hr. Anders's Nybygd, at have den bedste Gjendrivelse af denne Fabels Sandhed. Havde hans Adskillelse fra Jfr. Anna været saa smertelig, som den efter Fablen maa have været, vilde han ganske vist ikke have «foreviget» et saadant Minde.

Det er sandsynligt, at Hr. Anders Bille har været streng som Kriger og Lensherre, thi den største Del af hans Liv gik jo med til at lære Andre Lydighed og Selvopofrelse; men de gjennemgaaede Actstykker have ikke indeholdt noget Træk, der kunde støtte Sagnene om hans tyranniske Haardhed. Ville vi forklare os, hvorledes disse Sagn have kunnet opstaa og holde sig, maa vi først og fremst tænke paa den Barskhed, der næsten er uadskillelig fra en saadan Livsgjerning, og som vel nok i Traditionen har efterladt et og andet Spor; dette er da blevet brugbart Stof for Skaanes nye Magthavere til deres Fabeldigtninger om hans Grusomhed; da de saa fik Held til at slaa denne Side af en Tigers Væsen fast i den almindelige Bevidsthed, saa fulgte den anden, Vellystigheden, glat med, fordi Hr. Anders Billes huslige Forhold havde en eneste lille Hage, — fordi han ikke var kirkeligt viet til sine Børns Moder.

Lige saa lidt som vi kjende Fødselsdagen, kjende vi Hr. Anders Billes Dødsdag; den kan kun bestemmes tilnærmelsesvist, da alle Kirkerne i Rosendals Nærhed synes at have været hærgede efter hans Tid, enten ved Krig eller Ildsvaade, og hans Ligsten ej har været at finde. Vi vide, at Jørgen Vind til Gundestrup fik Herrisvads Len den 28. Octbr. 1633 med den Formel «som Os Elskelig Hr. Anders Bille tildes udi Forlening havt haver», mod aarlig Afgift af 1.000 enkende Rigsdaler, men med Fritagelse for Rostjeneste

(Sk. Reg. jvfr. Kr. Erslev Len og Lensmd. Side 48). Dernæst vide vi, at Jørgen Vind til Gundestrup den 7. April 1634 fik Følgebrev til «Vore og Kronens Bønder og Tjenere over alt Herrisvads Klosters Len, som *afgangne* Hr. Anders Bille til Rosendal, Ridder, tildes udi Værge og Forsvar havt haver». — Disse to Bestemmelser give et Spillerum af 5 Maaneder; vi søge derfor andre Data, som kunne indskrænke det, og bemærke da først, at Hr. Anders Bille var med iblandt de Adelspersoner, som bleve indbudne til Frøken Anne Cathrines (Franz Ranzaus Trolovedes) Jordfæstelse paa Fredriksborg den 16. October 1633, hvor han mulig for sidste Gang mødtes med elleve Medlemmer af Bille-Ætten, som ogsaa vare indbudne. Det er dog nïere end tvivlsomt, om Hr. Anders var med til den Jordefærd. Allerede den 10. Jan. s. A. var der taget et af de bekjendte, særlige Forbehold i en Cancelliordre til Skaanes Triumvirer med Hensyn til Lunds Capitels og Domkirkes Anliggender: «Og saafremt En af Eder for lovlig Forfalds Skyld ikke kan møde, da de Andre det at forrette» (Sk. T. Nr. 6). Imidlertid havde Hr. Anders lige til Juli s. A. forskjellige Tjenst-Hverv, af hvilke det fra 15. Juli bestod i at faae Bønderne til at yde Bidrag, saa at den forfaldne Landsdommer-Residens i Lund kunde blive repareret. Dette, som vel nok lod sig besørge ved Substitut, var det af alle Hvervene, som krævede hans største personlige Activitet. Den 26. October s. A. udgik en Ordre om Salpeterladen ved Helsingborg til Hr. Christoffer Ulfeld og afgangne Hr. Anders Billes Arvinger (Sk. T. Nr. 6 Fol. 45). Hans Dødsdag ligger følgeligt imellem den 16. og 26. October A°. 1633. Hermed stemmer det, at da Rigsraadet sammenkaldtes til Møde i Skanderborg den 8. Novbr. 1633, var Hr. Anders Bille ikke med paa Listen over de Rigsraader, der skulde have Tilsigelsesbreve. (Sjæll. T. Nr. 25 Fol. 197 og 208). I Dombog Nr. 35 for A°. 1632 findes Hr. Anders allerede tidt opført blandt de fraværende Dom-

mere, og i Dombog Nr. 36 for A°. 1633 forekommer hans Navn ikke mere paa nogen Dommerliste. Af Dombog Nr. 39 Litr. A for 10. Maj 1636 have vi alt seet, at Fru Lisbet Bille, afg. Sigvard Beks til Førslev, den 19. Januar 1634 paa Rosendal indgik en Contract med sin Broder, Claus Bille «*til* Rosendal», uden at der da var Tale om hendes lovlige, hidtilværende Værge, Hr. Anders som Medunderskriver af Contracten.

Den Commission af 4 Herrer, som da ordnede Forholdet imellem de 2 Søskende, Claus og Fru Lisbet, var sandsynligvis nedsat i Anledning af Hr. Anders Billes Bortgang, der i saa Fald maa have fundet Sted ikke længe forud, altsaa i Slutningen af A°. 1633.

Hr. Anders blev saaledes kun 53 Aar gammel. Vi vide allerede, at Rosendal arvedes af hans Broder Claus, og at denne afstod Godset til sin Datter Regitses Mand, Staller Kaas, som paatog sig at afvikle sin forgjældede Svigerfaders mange Pengeforhold. Hertil behøvede Staller Kaas fremmede Penge, for hvilke han gav Pant i Rosendal; han var saaledes i Bekneb, at han A°. 1645 maatte erklære «ej nu at have Middel til at give noget til Kjøbenhavns Befæstning» (Kjbhvns. Dipl. IV. 787), en Ytring som tyder paa, at den brave, loyale Søkriger ingenlunde har havt sit rundelige Udkomme. Han døde barnløs c. 69 Aar gl., A°. 1656, medens hans Hustru, Fru Regitse Bille, først døde A°. 1672, c. 62 Aar gammel. Hun havde tænkt at adoptere Christian Barnekov, der var Søn af hendes ældre Søster, Fru Lisbet Bille, i dennes Ægteskab med Hans Barnekov til Vidskøfle. Christian B., der var født A°. 1626, havde først været i Huset hos Henning Valkendorf, kom A°. 1640 til Sorø Academi og rejste udenlands fra A°. 1646—50 (Rich. og Secher: D. Hrgde.: Gl. Kjøgegaard); i Krigen 1657 var han en af de tvende skaanske Landcommisærer; han gik i svensk Tjeneste og blev Vicepræsident i Jønkøping Hofret, men døde allerede i Maj 1666, altsaa før end Fru Regitse Bille, som dog overførte

Adoptionen paa hans Enke, Fru Birgitte Skeel, skjøndt denne giftede sig anden Gang A°. 1668 og kom til at hedde Grevinde Parsberg. Som saadan opkjøbte hun i Aarene 1668 og 1672 alle Fordringerne paa Staller Kaas og kunde derfor efterlade Rosendal kvit og frit til sin Søn af første Ægteskab, Kjeld Christoffer Barnekov, som forud ejede Vidskøfle, Ugerup, Ørtofte i Skaane, Rolsvig og Strey paa Rygen, samt Gl. Kjøgegaard paa Sjælland. — Hans Datter (?) Magdalene Eleonore Barnekov ægtede den A°. 1664 immatrikulerede svenske General og Friherre Vilhelm Bennet, der saaledes blev Herre til Rosendal foruden til Ellinge, Beltebjerg o. fl. Gaarde (Sk. Hrgde.). Hans Efterkommere have ejet Rosendal lige siden, og til deres Hæder skal det siges, at de under alle Omvexlinger have respecteret Minderne om Rosendals Grundlægger.

B. Jens Bille Clausens Børn.

B. 1. **Claus** og **Steen Bille** til Billesholm.

Iste Capitel.

Ættetavlen A viser os, at Rigsraad *Claus Billes* Linie ved hans Bortgang delte sig i en skaansk og en sjællandsk Familiegren: *hin* repræsenteret af den ældste Søn, *Steen* med Sønner til Vandos og Raabeløv, hvis Liv blev skildret i foregaaende Afdeling A, *denne* af hans Broder *Jens*, der skrev sig til Allindegaard, og som Befalingsmand paa Gulland indlagde sig en ikke ringe Fortjeneste under den nordiske Syvaarskrig, der behandles i dette Værks 1ste Hoveddel.

Nogen Tid efter Stettinfredens Afslutning paa denne Krig (A° 1570) mageskiftede Jens Bille sin Æts ældgamle, sjællandske Gods, Allindemagle, med Krongodset Vreilev Kloster i Vendsyssel, men det Bytte levnede ham et Overskud, for hvilket han kjøbte skaansk Jordegods i Egnen Sydvest for Sønder-Aas, hvor han af Munke-Lyngbys Hovedgaard og Vramsgaard dannede sig det Herresæde Billesholm, som han valgte til sin Hovedresidens. Det saakaldte «Jfr. Birgitte Billes rimede Slægtregister» Side 1—4 fortæller herom:

«Derefter han bygge lod hen ved den Kaas
i Skaane Land, hen under Sønder Aas,
af Liungsgaard sig et andet Sæde;
af sig og Holmen kaldte han dets Navn
Billesholm saa lystig en Herre-Stavn
Gud unde hans Æt det til Glæde!
Han kjøbte siden og lagde dertil
Vramsgaard med sit Gods» o. s. v.

Jævnført med en Herredagsdom af 9. Juni 1613, imellem Jørgen Friis til Krastrup og Jens Bille til Vreilev om Jus patronatus til Hestrup Kirke (Rgs. Dbg.), viser dette Stykke rimet Godshistorie sig at være rigtigt, men det fortæller ikke, hvad der blev af Allindemagle, hvorfor vi her (efter G. A. Canslerbreve, Skab 15 N°. 53) tilføje, at Kong Fredrik d. 2den der stiftede et Hospital, hvor bl. a. 4 fattige, vanføre Kvindfolk, der holdt sig selv med Seng, underholdtes af en Konge-Tiende: $2^1/_2$ Pund Rug og 3 ℔ 8 Skpr. Byg. — Det omtales i et Brev fra A°. 1620.

Efter gamle Jens Billes Død A°. 1575, skulde vel hans ældste Søn, *Claus* (efter Ejl. Brokhs. født paa Gulland den 28. Decbr 1560), have overtaget Billesholm ved Rønne Aa, Sydøst for Helsingborg, men da han kun var 15 Aar gammel, beholdt Moderen, Fru Karen Rønnov, det sagtens under sin Bestyrelse, medens Claus uddannedes til at indtræde i Danske Cancelli, hvor han gjorde Tjeneste fra A°. 1581 til Decbr. 1582 (Rentek. Medd. for A° 1873-6, Side 185); derpaa valgte han Sølivet og tjente A°. 1583 paa «Printzbarken», Capt. Alexander Durham, som med flere Skibe paa den Tid modvirkede Englændernes Sejlads og Fiskeri under det nordlige Norges Kyster, hvor han har havt andet at tænke paa, end Bestyrelsen af sit Landgods. Han kom dog hjem i Sommeren n. A., thi den 9. August 1584 var han med til sin ældste Søster *Annas* Bryllup paa Nakkebølle (Ejl. Brkhs. 57.), hvor hele Familien samlede sig om Moderen og hvor der blev holdt Skifte imellem Jens Billes

6 Sønner og 3 Døtre den 14. Januar 1586; men i Juni 1587 var Claus Bille atter ved Nordlandskysten paa «Gedeon», som da, tilligemed flere Krigsskibe, skulde hindre Nederlænderes og andre Fremmedes Sejlads paa Rusland. Vor meste Kundskab om ham hente vi fra hans egne Kalenderoptegnelser, som de ere fremdragne af C. Weeke (D. Saml. II 5 Bd.), og af dem skjønne vi, at Sølivet ikke har fortrængt den Latin, han i sin Barndom havde næmmet. Efter det sidstnævnte Søtog gjenvaagnede hans Smag for Livet i Land, thi Sigvard Grubbe til Hofdal fortæller i sine Optegnelser, at han, ved sin Indtræden i Danske Cancelli A°. 1589, kom til at arbejde sammen med de to Brødre, Claus og Steen Bille, hvilket stemmer med Rentek. Meddl. for Steens, men ikke for Claus Billes vedkommende.

Da Fru Karen Rønnov døde den 4. April 1592 paa Nakkebølle, skiftede Børnene efter hende den 20. Maj 1592 og 28. Januar 1594 (Ejl. Brkhs. og Rgs. Dbg. for 1613), og først derefter fandt Claus sig velhavende nok til at sætte Bo. Den 13. Juli 1595 ægtede han Jfr. Lisbet, Datter af afdøde Hans Spegel eller Speyl til Borreby i Skaane og Fru Karen Ahlefeld (Benzons Stamtavler). Brylluppet stod paa «Companiet» i Kjøbenhavn, og den mindreaarige Konge forherligede det med sin Nærværelse (Ejl. Brkhs. 126). Herligheden varede dog ikke længe, thi Claus, som boede paa Liungbygaard A°. 1595 (Rgs. Dbg. Nr. 39.), levede i Begyndelsen af A°. 1600 i Odense, hvor han døde samme Aars 1. Decbr. i Raadmand Poul Nielsens Hus. Den 17. Febr. 1601 førtes hans Lig fra Odense til Egense Kirke ved Hvidkilde (Ejl. Brkhs.), og fra den Tid af var *Steen Bille* Jensen sin Familiegrens eneste Repræsentant Øst for Øresund. Om ham siger Ejler Brokkenhus: «Den 10. Maj 1565 blev Steen Bille Jensen født, da Klokken var fem om Aftenen, paa Visborg Slot paa Gulland». Steen var altsaa omtrent 36 Aar gammel, da han mistede sin ældste Broder og følgeligt forlængst myndig til at styre sit Gods, men længe

skulde det vare, før han kom til at nyde Glæde af «den lystige Herrestavn».

Efter hvad vi kunne skjønne af Claus Billes Optegnelser, har gamle Jens Bille ladet sine Børn faae en god Optugtelse, men paa ingen af dem synes den at have slaaet bedre an, end paa Steen, hvem Kongen under 24. Septbr. 1585 tilstod 200 Spd. af sit eget Skatkammer og derhos 100 Spd. af Rentekammeret i hvert af de tre følgende Aar, for at han skulde studere udenlands, imod at han i Fremtiden skulde lade sig finde villig til Tjeneste i Cancelliet, eller hvor Kongen ellers havde Behov for ham (Sjæll. Reg. Af Rentek. Meddl. for 1873-6, Side 194 Anm. 5 sees det dog, at Steen fik alle 300 Spd. udbetalt paa eengang den 4. Juli 1588). — I Aaret 1584 studerede Steen Bille i Genf og 1586 sammen med sin Moster Birgittes Søn, Ejler Qvitzov, ved Paduas dengang højt berømte Universitet (V-S. Rugaard II. 74 og Suhms Saml. II. 2, 12), og efter Tilbagekomsten derfra fulgtes de to Fættere til Tjeneste i Danske Cancelli, hvor de, som sagt, traf sammen med Claus Bille og Sigvard Grubbe. Da det var i Sørgeaaret efter Kong Fredrik d. 2. Død, var der meget stille ved Hove, hvor en streng Etikette synes at have hersket; men knapt var Aaret omme, førend «Prindsens» fire Regentskabs-Formyndere skrede til at gjøre Alvor af det længe paatænkte Ægteskab imellem den skotske Konge, Jacob den 6. og Frøken Anna, Christian den 4.s tre Aar ældre Søster. Det bestemtes, at «Frøken» i Septbr. 1589 skulde rejse til Skotland og holde Bryllup der med Sønnen af Marie Stuart, Dronning Elisabet af Englands hadede Fjende, som var bleven halshugget den 8. Febr. 1587; Beslutningen havde dog ingen vigtig politisk Side, thi Forbindelsen med det protestantiske Danmark ønskedes netop i England. Paa denne Baggrund faaer en samtidig Beretning om Beslutningens Udførelse (P. A. Munck i N. Saml, I) megen Interesse, idet den viser os Kong Jacob overvin-

dende forskjellige indre og ydre Anfægtelser, som i denne Overtroens Tidsalder nær havde bragt baade Enkedronning Sofie og Frøken Anna til at opgive det længe forberedte Forehavende; særligt for os er denne Beretning interessant, fordi den viser os vor Steen Bille som en af Kong Jacobs vigtigste Tjenere paa denne Brudefærd. Sandsynligvis havde den danske Formynder-Regjering brugt den 24aarige Cancellijunker til at bringe Kong Jacob Depecher om Dronning Sofies og hendes Datters ændrede Beslutning, thi kun derved kan det forklares, at den skotske Konge havde Steen Bille med i sit Følge, da hans af fem Krigsskibe bestaaende Eskadre naaede norsk Havn, lykkeligvis før end Frøken Anna havde gjort Alvor af sit Forsæt, at rejse ad Landevejen tilbage til Danmark fra Oslo, hvor Uvejr og andre Gjenvordigheder havde tvunget hende hen. Saasnart Kong Jacobs Sendebud havde meldt hans Ankomst paa norsk Grund, blev alle Ting selvfølgeligt ordnede i Oslo, for at Brylluppet kunde fejres der. Disse Sendebud vare: Den skotske Konges unge, storvoxne Kammerjunker, Anders Sinclar og den danske Adelsmand Steen Bille til Billesholm; begge de Herrer vare sandsynligvis i det kongelige Ægtepars Følge paa Rejsen til Danmark, og ved Ankomsten til Helsingør den 21. Januar 1590, hvor Regjeringen og Enkedronningen modtoge de Nygifte, have disse sagtens ytret deres Tilfredshed med Steen Bille, siden man i Aaret 1593 stillede ham i Spidsen for en Ambassade til Skotland (Rigsraadshistorie I. 59 Anm. 1.), hvor man dengang behøvede en Personlighed, som var vel kjendt med og vel seet af det skotske Hof. Det gjaldt nemlig om, at skaffe Dronning Anna det Gods, som i Ægtepagten var lovet hende til Livgeding, men som man i Skotland fandt det passende at narre hende for. Retsgrunden var altsaa klar nok, og for saa vidt havde den danske Ambassades retskyndige Medlem, Dr. Niels Krag, næppe saa vanskeligt et Arbejde som det, der omtales i Wegeners berømte Skild-

ring af Anders Sørensen Vedel, Side 191, hvor Steen Bille reduceres til Bærer af en fornem Statist-Rolle, formodenligt fordi Kong Jacob sendte sin danske Svoger en rosende Anbefaling af Dr. Krag, hvori man dog ikke behøver at see nogen Underkjendelse af Ambassadens Chef; i slige Affairer pleje Diplomaternes personlige Holdning og Optræden jo ogsaa at være af saa stor Betydning, at alene den maa have givet Steen Bille et Fortrin overfor den Lærde, saa selvfølgeligt, at Kong Jacob ikke behøvede at omtale det. I Danmark anerkjendte man da ogsaa Steen Billes gode Medvirkning til Hidførelsen af et heldigt Resultat, ved i samme Aar at forlene ham med Nonne Kloster i Oslo (Rentek. Medd. for 1872 Side 27 og J. T. IV for 30. Juli 1592), som han fik kvit og frit, altsaa forøgende hans aarlige Indtægt med c. 800 Spd. Denne Forlening kan ikke betragtes som Understøttelse til en Trængende, thi i Aaret 1592 var Steen jo i Besiddelse af baade sin Fædrene-og Mødrenearv.

Et nyt Bevis paa, hvor højt Steen Bille stod anskrevet, fik han atter i Aaret 1594, da han, sammen med Christian Barnekov, sendtes til Skotland for at repræsentere den danske Konge ved Daabsfesten for Dronning Annas førstefødte Søn; paa det danske Krigsskib «Josafat» vendte begge Gesanterne hjem en Mandag i September s. A. (Ejler Brkhs. under 16 Septbr. 1594). End videre blev Steen Bille i Maj 1596 atter sendt over til Kong Jacob, en Ambassade, der ligeledes paaskjönnedes, idet han forlenedes med Krongodset Turebygaard paa Sjælland (Sjæll.-F-J-T; Len og Lensmænd 58; Hist. Tidskr. 3. VI. 711, hvor F. Schiern har omtalt begge Ambassader). Imellem de to sidste Sendelser, nemlig den 11. September 1595, havde Steen Bille besøgt Hindsgavl og trolovet sig med Jomfru Rigborg Lindenov, Datter af den derværende Lensherre, Hans Johansen til Fobislet og Hundslund og Fru Margrete Rosenkrands. (N. Saml. II 42; Ejl. Brkhs). Under Kroningsfesten vare Brødrene Claus og Steen Bille blandt de Adelsmænd, som bleve for-

skrevne til at møde med deres Heste, men Steen var, efter det foregaaende, selvskreven til at fungere som Marskalk for de skotske Gesanter, medens Claus og Erik Bille bar Mad til dem (Kjbh. Dipl. IV. 737 742.). Da Hans Lindenov døde A°. 1596 og Steen Bille den 9. Oktober 1597 i Odense viedes til sin Brud, fik han altsaa hele sin Hustrus Fædrearv i Medgift.

Et Par Maaneder efter holdt Kong Christian den 4. sit Bryllup i Haderslev med den to Aar ældre, brandenborgske Fyrstinde, Anna Cathrina, som blev kronet i Kjøbenhavn den 11. Juni 1598. Til denne Kroningsfest var Steen Bille indbuden, dog ikke med Frue; det tør vel siges som afgjort, at hendes Svangerskab ikke hindrede hende i at være med til Festen, thi hendes ældste, levende Barn, Jens, blev først født den 5. April 1599 (Mag. for d. d. Adelshist. Side 105.). I samme Aar, men den 15. August, nedkom Dronning Anna Cathrina med sin ældste Søn, Hertug Frederik, men han døde allerede den 9. September; til hans Jordefærd fra Slangerup til Roskilde vare baade Steen Bille og hans Fru Rigborg indbudne; ved den Lejlighed vare tillige indbudne de to Brødre, som vi kjende fra Indledningen, nemlig Oluf Bille til Vallø og Eske Bille til Svanholm, af hvilke Oluf havde været Steens Forgænger i Turebygaards Len (Sjæll. T. 28. Januar 1584). — Styrelsen af dette lille Len laa næppe Steen Bille synderligt paa Sinde, thi han er under 10. Octbr. 1599 opført blandt dem, der stode tilbage med Aflæggelsen af Lens-Regnskab (Sjæll. T.); og naar vi saa finde, at Mogens Gjø til Bremersvold fik Turebygaards Len i Begyndelsen af A°. 1601, da kunde man falde paa at formode om Steen Bille, at han mistede det i Unaade, saa meget mere som han, tilligemed Broderen, Jens Bille, var indblandet i den opsigtvækkende Duelsag imellem Christoffer Lunge og David v. d. Osten (D. Mag. IV. 337). Den 9. April 1600 solgte Steen Bille ogsaa tre af Wrams Gadehuse til sin Broder Claus, muligvis for at dække nogle Smaamangler

i sit Lensregnskab, men om nogen Unaade var der saa langt fra Tale, at Steen tvertimod fra Begyndelsen af Aaret 1601 blev forlenet med Norges andet eller tredie største Len, nemlig Throndhjem, der maatte ansees som et utvivlsomt Bevis paa, at han nød meget stor Tillid, thi Forholdet til Sverig blev mere og mere spændt, — det fjerne Len maatte blive Gjenstand for svenske Annectionslyster, saa snart den ulmende Krig brød ud i Lue.

I Sverig rasede paa den Tid Thronfølgerstriden imellem Hertug Carl og Kong Sigismund af Polen, og den indbød i høj Grad Danmark til at fiske i rørt Vande. Sverig havde ogsaa i Slutningen af det 16. Aarhundrede paa flere Maader krænket Danmarks Højhedsret i det nordlige Norge. Den danske Regjering havde i August 1598 fundet det nødvendigt, at paalægge den modige og ufortrødne Lensmand paa Vardøhus, Hans Olsen til Gulingaard, at berejse Norland og Finmark, for at constatere Svenskernes Overgreb og at foreholde Indbyggerne, at Danmark, men ikke Sverig var deres Hjemland. A°. 1599 nedsendte Hans Olsen et endnu i Geh. Ark. existerende, vidtløftigt Manuscript, hvori han bekræftede, at de norske Søfinner vare forlokkede til at svare Skat til Sverig, — et blandt flere Tegn, der varslede om, at Stettinfreden ikke vilde blive meget varigere. Den unge Kong Christian rejste i Aaret 1599 rundt om Nordcap, ikke blot for, som «Capitain Christian Fredriksen» at perfektionere sig i Sømandsskab, men ogsaa for at gjøre sig personligt bekjendt med Forholdene i det nordlige Norge, hvor Fredsbrudet snarest maatte ventes; denne Rejse blev Indledningen til en Række Grændsemøder, ved hvilke Naborigerne i Stettinfreden havde indbyrdes forpligtet sig til at forebygge ny Krig. For at give de danske Rigsraaders Ord Vægt og for at sikre Halland mod den Fare, som truede fra Hertug Carls svenske Hære, havde Kong Christian i September 1601 samlet den danske Adels Rostjeneste i Halland. Sværdet var altsaa halvt ude af Skeden, og, jo længere Vej der

dengang var imellem Throndhjem og Kjøbenhavn, desto mere nødvendigt var det da paa hint Sted at have en dygtig og selvstændig Mand.

Den hidtilværende Lensherre, Jacob Trolle til Sonnerup, var død tidligt paa Aaret 1601, hvorefter Steen Bille strax fik Lensbrev den 4. April. Han vovede dog ikke at rejse til Throndhjem umiddelbart efter, thi hans Hustru imødesaa sin Nedkomst; først den 8. Juli 1601 fødte hun Sønnen Hans, som blev døbt den 2. August (Ejl. Brkhs.), men da det var besørget, indskibede Steen Bille sig og sin Familie og kom den 16. Oktober 1601 til sit nye Len.

2det Capitel.

Byen Throndhjem, der engang havde været Norges Hovedstad, var paa den Tid sunket ned til at være en almindelig Søkjøbstad, hvis smaa Forhold ikkun daarligt stemte med den imponerende Domkirkes Proportioner; disse vare imidlertid dengang kun lidet fremtrædende, thi en Ildsvaade havde den 8. Maj 1598 gjort Kirken til en Ruin, saa at den derefter harmonerede kun altfor godt med Byens Tilstand, der fra Aaret 1600 undergravedes af svær Dyrtid. (Pers. hist. Tidskr. 1. II. 285). Ganske vist var Byen endnu Sæde for en Biskop, men en luthersk Superintendent vejede kun lidt imod den katholske Periodes Ærkebisper, af hvilke den sidste, Oluf Engelbrektsen, før A°. 1537 havde opført det befæstede Slot, Stenviksholm, Nordøst for Byen, hinsides den store Fjordbrejdning, i hvilken Stør- eller Stordalen med sin Elv udmunder; men ogsaa denne mægtige Borg, som, efter Katholicismens Fald, havde været Residens for Lensherrerne, og efter hvilken Lenet en Tid blev kaldet Stenviksholms Len (N. Saml. I.), var i A°. 1601 ganske forfalden, efter at have været erobret af Svenskerne under Claude Collart i Februar 1564 og tilbageerobret i Maj s. A. af Erik Munk,

som paa Bergenhus-Lensherren, Erik Rosenkrands's Vegne, understøttede den fordrevne Throndhjems Lensherre, Evert Bildt[1]) til Ravnholt (Hist. Tidsskr. 5. VI. 110). Steen Bille maatte derfor flytte ind paa Throndhjemsgaard efter sin Formands Enke[2]), den pragtsyge Fru Mette Høg, der ikke blot havde 16 Diamanter paa sin Guldske, medens Jacob Trolle havde 5 paa hvert af sin Rustnings fem Stykker, men som endnu i A°. 1603 resterede med 5300 Spd. i Lensafgift (Rgs. Dmbg. Nr. 24 Fol. 217, 219 og 249; Sjæll. T. Nr. 14). Havde det sine Skyggesider at flytte ind efter slige Folk, saa frembød Boligen nogle endnu uhyggeligere. Throndhjemsgaard var et stort, grundmuret Hus med et Taarn paa Midten, hvis Anlæg vel skyldtes Magnus den Gode og Harald Haardraade (N. T. I.), men hvis solide Construction, der ikke sparede paa stærke Hvælvinger, dog gjorde det beboeligt; heldigvis var Steen Bille saa rig, at han kunde bøde paa den gamle, vanrøgtede Kongsgaards Mangler, men, at han ikke har forgrebet sig, see vi deraf, at da Tage Tott til Egede efter kun en Snes Aars Forløb havde faaet Throndhjems Len, maatte han lade hele den gamle Kongsgaard nedrive og en ny opsætte paa den gamles Sted; den nye Gaard vurderedes til «413 Daler in specie»! (Sjæll. T. Nr. 24 Fol. 389).

Heller ikke for Pragtudfoldning, ja næppe i Retning af stor Selskabelighed, har Steen Bille havt nødig, at gjøre dybe Greb i Pungen. I Omegnen fandtes kun faa norske Adelige, og disse agtedes ikke ganske som danske Adeliges Jævnbyrdige.

Superintendenten eller Bispen, Dr. Isak Grønbæk, var derimod en aandeligt vakt Mand, der rigtignok i A°. 1594,

---

[1]) Ikke som i H. G. Gardes Sømagts Hist. I. 68, hvor der staar Eske Bilde for Evert Bildt.

[2]) Den 2. April 1601 fik hun Ordre til at overlevere Steen Bille Lenets Bøger, Breve m. m. (N. T.)

da han var Præst ved Kjøbenhavns Nicolai Kirke, vakte Magthavernes Forargelse ved ikke at prædike stricte efter den Augsburgske Confession, men som dog ikke var mere stivnakket, end at han bøjede sig for den herskende Retning, fik Throndhjems Bispedømme og i Tilgift selve Cansler Christian Friis til Borrebys Manuduction i de nye Forhold (Regesta II. under 31. Juli og 17. Aug. 1594, samt 25. Novbr. 1599). Isak Grønbæk ejede et godt Bibliothek, som han skjænkede til det forhen overordenligt rige Domkirke-Bibliothek (Holger F. Rørdam: Anders Arrebo I. 85), saa at det tør antages om denne Mand, at han i væsenlig Grad har været Steen Bille en befrugtende Omgang, i alt Fald et Incitament til Fortsættelsen af hans i Padua begyndte Studier og dermed til Grundlæggelsen af den store Bogsamling, han senere sees at have havt opstillet paa Billesholm. Var Theologien alt i Forvejen hele den dannede Verdens Hovedstudium, maatte den under saadan Paavirkning nødvendigvis blive Steen Billes, der sagtens oprindeligt har været præget af en katholsk Tendens; langt hen i Tiden bevarede han f. Ex. den Reminiscens, over sine Breve at skrive JMJ. (ɔ: Jesus, Maria, Josef), i Steden for den protestantiske Formel IHS. (ɔ: in honorem Salvatoris), eller INJ. (ɔ: in nomine Jesu). — Som ivrig, bogsamlende Theolog og lykkelig Familiefader har Steen Bille vel nok i den afsides, stille By kunnet trøste sig over Tabet af den store Verden, Italiens Sol og Hoffernes Glands, der vistnok snart havde blændet hans ikke just stærke Karakter.

Denne sindsblidnende Trøst kom ham dyrt at staa, thi paa Throndhjemsgaard behøvede man i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede snarere en hvilkensomhelst Krigsmand, der kunde gjøre Lenets Beboere til Soldater, end en boglærd, forfinet Hofmand. Da Steen Bille aldrig havde været i Krigstjeneste, hverken inden- eller udenlands, staar det hen som en Gaade, hvorfor den danske Regjering, selv om den havde Tillid til hans Hæderlighed, hans Kundskaber, hans

diplomatiske og administrative Talent, har foretrukket ham for en af de mange dygtige, praktiske Adelsmænd, der skejede ud af Mangel paa en Virksomhed, i hvilken de kunde gjøre deres Evner gjældende. Det gaadefulde Valg lader sig vistnok kun forklare ved Hjælp af den middelalderlige Overtro paa, at enhver Adelsmand *eo ipso* var Kriger; dog havde jo den nordiske Syvaarskrig belært Nordens Folk om, at den personlige Vaabenøvethed kun var en forsvindende Del af krigsmæssig Uddannelse, siden Artilleriet havde begyndt at fortrænge Rytteriet fra at spille Hovedrollen i Hærene. Selv om man har renonceret paa et udviklet strategisk Blik, saa laa det dog lige for, at den nye Lensherre maatte evne at organisere Landeværn, thi det var den unge Konges første Anordning, da Flaadens og Artilleriets Udvikling var consolideret, at gjenindføre Oldtidens Forsvarssystem ved at lade Landets vaabenføre Mænd væbne og øve sig i Vaabenbrug; men Thrønderne havde i lang Tid kun væbnet sig for Jagtens Skyld; den norske Adel var dels meget faatallig, dels lidet velstaaende, og dens Rostjeneste var saa forsvindende, at den hverken kunde afgive noget Exempel til Efterfølgelse eller Underbefalingsmænd for det vidtstrakte Lens tynde Befolkning (jvfr. Yngvar Nielsen: Jens Bjelke); men fra Danmark medbragte Steen Bille ikke en eneste Soldat, Ingen som kunde hjælpe ham til forstandig Løsning af den store militaire Opgave, som aabenbart var det første, der krævedes af ham.

Han forefandt et Apparat af Fogeder og Skrivere, der var et saa godt som ucontrolleret Mellemled i Henseende til Retspleje og Skatopkrævning, men hvis Hjælp i militaire Anliggender maatte indskrænke sig til Udskrivning og Opbud. Til denne Mangel kom en, allerede dengang ikke ringe Forskjel imellem det stærkt fortydskede Sprog, som da kaldtes Dansk, og det throndhjemske Almuesmaal; den maa have umuliggjort Steen Billes direkte Samkvem med Befolkningens Masse og tvunget ham til at tage sit Apparat

af Fogeder som det nu engang var; selv overfor sine højere stillede Undergivne maa hans danske Sprog og Skik have gjort ham mindst lige saa fremmed, som Norske Lov og dens Praxis gjorde dem i hans Øjne.

Foged- og Skriver-Apparatet hørte til de nødvendige Onder, som en i Norge ansat dansk Embedsmand absolut maatte underkaste sig; i Tidens Løb havde *der* udviklet sig et System af Mis- og Overgreb, nok saa grovt som det i Danmark tilsvarende (jvfr. Sjæll. T. Nr. 25 Fol. 447; Sk. T. Nr. 6, Fol. 125), endnu kjendeligt paa Udtryk som «Foged- og Skriver-Skjæppe, Overvægt, Hoveri paa Fogedgaardene» etc., i Virkeligheden saa indgroet i den folkelige Bevidsthed og saa nøje forbundet med Regjeringsmaskineriets Virken, at det ikke var til at udrydde, selv om Lensherren var mere energisk og mere praktisk anlagt, end vor paduanske Student og skotske Kammerjunker kan have været. Derfor vedblev, ogsaa i Steen Billes Tid, den af Fogederne møjsommeligt opkrævede Skat, i Form af Sække med Kobberskillinger, at bæres over Fjeldene paa Bonderyg, medens Fogedernes Svøbeslag opmuntrede dem, som under den fire Mils Dagsmarche vilde segne under Vægten og Overanstrengelsen; ogsaa i hans Tid tvang Fogederne, som den danske Regjerings Repræsentanter, Bønderne til at age Gjæster fra og til Fogedgaardene. Klager fra norske Bønder over deres Mishandling naaede, som det er paavist i Egh. Br. II. Nr. 31, S. 54 Anm. 2 og Yngvar Nielsens «Jens Bjelke til Østraat», i det 17de Aarhundredes Begyndelse det danske Rigsraads Øren, men hvor svært det har været at modarbejde Systemet, skjønne vi deraf, at man i Aaret 1631 skred til en saa fortvivlet Forholdsregel som den, at lade Lensherrerne ansætte «fortroede» Mænd i hvert Fogderi, for at disse hvert halve Aar «uformærket» skulde gjøre Indberetning om Fogedernes Forhold.

For at lære sine Folk og Lenets Ejendommeligheder at kjende, berejste den nye Lensherre strax i de første Aar de

vigtigste Dalstrøg og Kysterne; dengang hørte Romsdal endnu ikke til Throndhjems Len, men over Kjølens Fjeldveje drog han til Jemteland og Herdal, de fattige Grændselande, som geografisk talt hørte til Sverig, og hvis Indbyggere paa alle Maader lokkedes til at blive Svenske, men som det dog var i alt Fald en Æressag for Danmark at holde paa; den reelle Betydning af disse Landsdele var overmaade ringe, idet de kun gav Staten 600 Spd. og Lensherren 150 Spd. — Som Resultater af Steens besværlige Rejse kan nævnes først nogle Ordrer om Opsætning af tre «Stuer» paa Jemtefjeldet, «for at fremmed, vejfarende Mand maa kunne bjerge sig deri mod ondt Vejr»; dernæst en Ordre af 12. Juli 1603 (N. T.), som forskaanede Jemtelændinger og Herdøler for halv Skat, vistnok den bedste Modvægt, som den danske Regjering kunde gribe mod hine svenske Fristelser af de fjerne Grændseboeres Troskab; paa at bruge Magt imod dem kunde Steen Bille jo ikke tænke, allerede af den Grund, at han hverken havde Soldater, eller kunde skaffe sig dem. Et Opbud af sit Lens vaabenføre Mandkjøn maa han have foretaget A°. 1603, da baade han og hans Frænde, Steen Maltesen Sehested, dengang i Bohus Len, samtidigt fik Ordre til at holde god Grændsevagt i Anledning af, hvad der mulig kunde følge paa det sidste «Fredsmøde» i Flakkebæk den 8. Februar, bag hvilket man holdt ikke blot hele den danske Adels Rostjeneste, men endog 150 «Skytter» fra Kjøbenhavn og Helsingør parate; ved den Lejlighed maa han have seet, hvor daarligt det stod til med hans væbnede Magt, og hvor nødvendigt han maatte søge Assistance i Danmark, thi han søgte og fik «Hjemlov til sin Behusning i Danmark» (N. T. for 3. Juli 1603), lige saa snart Faren for et Fredsbrud nogenlunde var dreven over; Regjeringen gav ham dog først Lov til at rejse, «naar det lakkede ad Vinter», og beordrede ham derhos til at opkjøbe alt «det ru og Kjedel-Kobber, han kunde overkomme», — det var i Fortsættelse af de bekjendte Ordrer fra Sommeren 1601, ved hvilke der

afkrævedes alle Landsbykirker, som havde flere Klokker, den største «til Arkeliets Behov og Rigens Bedste» (Sjæll. T.) eller «Rigens Arkeli til Bestyrkning og Forbedring» (Rigsraadshist. I. 108). — Ordrer, som antyde Begyndelsen af den danske Hærs Skabelses-Proces og dermed Umuligheden af at tilfredsstille de Krav paa militair Assistance, som Steen Bille maa have fremsat under sin Hjemlov i Vinteren 1603—1604. Gik han forgjæves i den Henseende, var hans personlige Nærværelse i Danmark dog nyttig i en anden; thi paa den Tid foretog man i Danske Cancelli den gjennemgribende Omordning af Norlands Lensforhold, der fik sit Udtryk i *Hartvig Billes* Udnævnelse til Befalingsmand over de samlede mange smaa Len, hvori Rigets nordligste Del hidtil havde været udstykket. I den Anledning maatte Steen Bille fra sit Len afgive Elgsæter Kloster paa Sundmør til Hartvig, medens han til Gjengjæld fik Romsdal lagt ind under Throndhjems Len (N. T. 2. og 26. Maj 1604).

Ved Siden heraf spores Steen Billes Virksomhed i Danske Cancelli ved adskillige andre Befalinger med Hensyn til Throndhjems Len, som f. Ex. Ordrer til at bygge Skandser ved Byen, Port- og Blokhuse i den; dernæst Ordrer til Lenets vaabenføre Mænd, inclusive Jemtelændinger og Herdøler, om at holde sig rede med deres Bøsser og Værge, Hellebarder og Knebelspyd, Krudt og Lod; om at alle Udgifter til Forsvarsvæsnet skulde reparteres ligeligt paa By og Land, samt at Throndhjems Borgere skulde sættes i Skat ogsaa af deres Landgods; overalt i Lenet skulde der sørges for et tilstrækkeligt Antal af Fløtbaade (ɔ: Færger); Throndhjems Raadhus skulde bygges; Bryggen, saa vel mod Fjordsom mod Stjordalssiden, skulde udvides og gjøres solidere; Byens Gader skulde brolægges (N. T. 22. Juli 1604, hvormed det bør jævnføres, at der først den 3. August 1605 udgik Ordre til Brolægning af Kjbhvns Pilestræde).

Da Steen Bille var kommen til Throndhjem, blev der altsaa Liv og Røre i den afsides Stiftsstad, hvor Sommeren

ellers var en meget stille Aarstid, fordi de dygtigste Borgere og hele Lenets rørigste Befolkning da færdedes paa Søen, der gav dem deres bedste Erhverv; nu maatte vel et Flertal blive hjemme, thi Steen Bille, der udtrykkeligt havde faaet Overledelsen af samtlige Foretagender (N. T. 23. Juli), ilede med at sætte dem i Gang, saa meget mere som Kongen var ventende til Bergen, hvor han vilde holde Retterthing, og hvor Throndhjems Lensherre selvfølgeligt maatte møde til Opvartning. Steen Bille maatte altsaa lade sit communale Arbejde hvile, for at deltage i Kongens Gilder og selv holde Gilde i Bergen; Eske Brok var i Kongens Følge, og hans ærlige Dagbogskryds (D. Saml. 2. II. 267) fortælle os om Gildernes Lystighed. Det kunde synes, som om denne havde paavirket Steen Bille i samme Retning som Drikkeriet førte gamle Eske Bille, naar vi i A°. 1606 finde ham opført blandt dem, der resterede med Lens-Afgift, men for hans vedkommende kunde saadan Restance have flere Grunde end Forsømmelighed med Embedspligter: Tidt kunde det være svært at finde paalidelige Overbringere af de store Summer; tidt kunde Vejr og Vind lægge Overbringeren de uberegneligste Hindringer i Vejen.

Restancen i A°. 1606 var muligvis en af Grundene til, at Steen i det Aar fik sin anden Hjemlov til Danmark, men den vigtigste var dog sikkert den, at han var iblandt de 44 Herremænd, som Tage Tott til Eriksholm, Kongens Hofsinde, ønskede indbudt til sit ovenomtalte, af Kongen bekostede Bryllup med Jfr. Helvig Ranzau; ved den Lejlighed traf Steen sammen med gamle Eske Bille, Sigvard Bek til Førslev, Fru Kirsten Lindenov til Næsbyholm, Melkior Ulfstand til Axelvold, Otte Christoffer Rosenkrands til Boller og Rosenvold, foruden flere andre, nære eller fjerne Frænder; der traf han ogsaa sin Collega fra Dronning Anna af Englands Bryllupsfest, Anders Sinklar, der da havde fratraadt sin Stilling som den skotske Konges Kammerjunker, for at blive Kong Christian den 4des Lensherre paa Gladsax i

Skaane; ved denne Lejlighed optraadte han som Herremand for Styring Bohl, hvis Bryllup med Jfr. Margrete Galt blev slaaet sammen med Tage Totts.

Hjemkommen fra denne Orlov synes Steen Bille at have faaet 3—4 forholdsvis rolige Aar, hvori han som nidkjær Lensherre kunde sørge for sine Arbejders Fuldendelse, ved Siden af at dyrke sine Studier og nyde Familieglæderne: Til de to Sønner, Jens og Hans, kom Døtrene, Karen og Rigborg. Skandserne i og ved Throndhjem bleve vel færdige, men hans Overledelses militaire Blik strakte ikke videre, end til Throndhjems nærmeste Omegn; der blev ikke tænkt paa det fra Sagatiden vel bekjendte, snævre Indløb til Throndhjemsfjord, ved Agdenæs, hvor en eller to Skandser mere end alt andet havde kunnet sikre Byen fra Søsiden. Lige saa lidt ændsede han den Vaabenfærdighed, han forefandt hos sit Lens Befolkning: I Danmark havde han lært, at Soldaterne da brugte Fyrlaase paa deres Geværer, og dem mente han strax at burde indføre hos sine Thrønder, hvis Jagt-Erhverv var baseret paa Brugen af Snaplaase, som de derfor ikke vilde af med; de klagede, og i Juni 1610 fik Lensherren Tilhold om at lade de udskrevne Bønder beholde disse Laase «da de vide at omgaaes bedre med dem, end med Fyrlaasene.» (N. T. 21. Juni 1610). Dette Træk, der vel agtedes for ringe til, at begrunde Steens Forflyttelse til et andet, for ham mindre fremmed Len, viser os klart nok, hvor lidet han har været Mand for, saa godt som uden militaire Hjælpere, at skabe en væbnet Magt i sit Len; derhos peger det hen paa, at han har hørt til de blinde, eller upraktiske Reformatorer, — at han i alt Fald ikke har forstaaet Værdien af Thrøndernes Conservatisme, der krævede lang Tid for at Nyheder skulde faae Indpas hos dem. De levede f. Ex. paa den gamle norske Lovs Bestemmelse om, at hver Helgaard skulde svare 3 og hver Halvgaard 1 Spd.; denne primitive Beskatningsmaade var ganske vist forældet i Begyndelsen af det 17. Aarhun-

drede, og den var ændret i de Udkast til en ny norsk Lovbog, som vare under Arbejde i Danske Cancelli paa den Tid, da Steen var i Kjøbenhavn og sagtens fik at vide, hvad man havde for. Da han kom tilbage derfra, var Indførelsen af den nye Beskatningsmaade noget af det første han paabød; han stødte følgeligt an imod hin Conservatisme, og den 16. Novbr. 1608 (N. T.) maatte Regjeringen befale ham, at lade det forblive ved den gamle Beskatningsmaade.

Tilsammen tagne turde disse Smaatræk være tilstrækkelige Vidnesbyrd om, hvor meget det skortede den theologiske Lensherre paa Hensyntagen til Virkeligheden; han vilde uden Tvivl det Rette, men han kjendte ikke den Kunst, at lægge det tilrette, og igjennem sine Fogeder fik han kun uklare Indtryk af, hvor fremmedagtige hans Nyheder vare i Befolkningens Øjne, og hvor fremmed han selv kom til at staa for dem. Han synes at have valgt den Udvej, at vinde Jemtelændingerne for sig ved smaa Opmærksomheder, f. Ex. ved i Frøsø Kirke at lade opsætte sit og Fru Rigborgs adelige Vaaben med deres Navne, et Soli Deo Gloria og Aarstallet 1610, hvilket altsammen endnu findes der, i Henhold til en Meddelelse fra Riksarkivar Hildebrand gjennem den danske Gesant i Stockholm, Kammerherre F. Bille. Alligevel maa han dog have opnaaet at faae en Slags militair Organisation indført i sit Len, paa samme Tid som Kongen oprettede den første staaende Hær i Danmark efter Thingmannalid, men den throndhjemske Væbning slog ikke som de nationale Faner Rod i Befolkningens Bevidsthed; den savnede Førere og Øvelse, thi det fra Sverig udgaaende politiske Tryk, der gjorde de danske Provindsfaner til en bydende Nødvendighed, var for fjernt fra Throndhjem til, at kunne virke heldbringende der.

I Aaret 1610 enedes Konge og Rigsraad endeligt om, at de svenske Overgreb ikke lode sig taale længere; Kongens ældste Søn blev valgt og hyldet som Tronfølger, hvis der skulde tilstøde Faderen noget menneskeligt i den Krig,

han agtede at begynde og i egen Person vilde lede. Den 15. Juli 1610 fandt «Prindsens» Hyldning Sted i Oslo, i den «Pallatz», som Norges Statholder, Envold Kruse, der havde ladet opføre, og den 24. Octbr. s. A. sendte man fra Kjøbenhavn Fejdebrevene til den throndhjemske og de andre større norske Lensherrer, dog med Tilhold om, ikke at kundgjøre deres Indhold før Martini Dag. I Kjøbenhavn lagde man derpaa den Felttogsplan, vi alt tildels kjende fra vor Afdeling A, men hvor det dog blev lidet fremtrædende, at man ogsaa havde tiltænkt Norge og dets Væbning en ret betydelig Rolle, som vi derfor maa omtale paa dette Sted.

Dalekarlene vare fra gammel Tid af ansete som Sverigs bedste Soldater, og for de danske Strateger maatte det være af stor Betydning, at faae dem bundne til deres Hjemstavn. Det laa lige for, at betro Løsningen af denne Opgave til Norges Statholder, nys nævnte Envold Kruse, hvis Hovedopgave det dog naturligvis var, at værge det sydlige Norge mod svenske Indfald, hvilket krævede saa stor Spredning af hans ringe Troppestyrke, at den Rest, han kunde holde samlet, blev for ringe til at holde Dalekarlene i Skak. Dette sidste Hverv lod sig kun løse ved, at overdrage Steen Bille Samling i Jemteland af et Angrebscorps paa et Par Tusind Mand, med hvilket han skulde rykke ind i Sverig, for at tilføje Fjenden al mulig Skade, navnlig ved at leve paa dennes Bekostning. I Henhold dertil fik Steen Bille en Ordre af 4. Marts 1611 (N. T.; N. Saml. I. 363 ff.) til at inddele sit Lens Mandskab i Compagnier og Fænniker, samt at udvælge Befalingsmænd, endog Capitainerne, blandt Byens og Lenets bedste Mænd, for med det saaledes organiserede Corps i Juni Maaned at drage over Kjølen til Jemteland, hvor en befæstet Lejr skulde etableres, fra hvilken hans Strejftog skulde udgaa, og hvor hans Forraad kunde være i Sikkerhed. Desuden skulde han opstille Vagtposter i Herdal og paa andre Steder, som af de

svenske Tropper kunde benyttes til Indfald i Throndhjems Len.

Da Envold Kruse havde faaet sin hermed overensstemmende Ordre, sammenkaldte han i Oslo de søndenfjeldske Lensherrer og andre Autoriteter, med hvilke han drøftede Landets Vilkaar under den forestaaende Krig. De enedes om at fremsende en Beretning af 4. April 1611, som endte med at bede om fremmede Krigsfolk, da «Bønderne vare ganske uerfarne i Vaabenbrug« (N. T. og G. A. Indkomne Breve til Cansler Chr. Friis). Den søndenfjeldske Hær, som dog havde adskillige Elementer til Corpsformering forud for den nordenfjeldske, og hvis Opgave slet ikke var principiel offensiv som dennes, erklærede sig saaledes før end Felttogets Aabning ude af Stand til den simpleste Defensive, gjennemført ved nationale Kræfter; hvor meget snarere maatte man ikke vente en saadan Erklæring fra Steen Bille, der kunde sige sig selv, at hans throndhjemske Væbning knapt nok duede til at forsvare selv en stærk Fæstning, altsaa uendeligt meget mindre til at gjøre tjendtlige Indfald i et Land som Sverig, hvis Befolkning under den lange Thronfølgerfejde var bleven vænnet til Krig og havde faaet Forstand paa dens Krav. Det skulde ikke hjælpe ham stort, om han virkeligt fik den eneste Mand, der var bleven udpeget til hans Underanfører, thi denne, den norske Adelsdelsmand, Jens Bjelke til Østraat (paa Ørlandet ved Indløbet til Throndhjemsfjord), daværende Lensmand paa Reins Kloster, havde ikke ringeste Fortrin i militair Uddannelse fremfor Steen Bille; ligesom denne havde han i nogle Aar tjent i Danske Cancelli, hvor han var kommen i et vist Forhold til Cansler Christian Friis, — det var det hele.

Steen Bille maatte derfor protestere mod den ham stillede Opgave, og han gjorde det saa energisk som muligt.

Han dvælede ved Spørgsmaalet om, hvorfra han skulde udskrive 4000 Mand og skaffe dygtige Officerer til de 2000 Mand. Det vilde være svært at finde dygtige Folk lige til

Vinteren kom, da Alle, som duede noget, vare til Havs om Sommeren; selv om det imod Forventning lykkedes ham, at finde Nogle, ved hvis Hjælp han turde vove den befalede Afmarche til Jemteland, saa blev Throndhjems By jo ganske blottet for Forsvar, thi svenske Tropper kunde da, næsten uhindret, rykke lige ind til Byen ad flere (5) Veje, blandt hvilke han særligt nævnte Thyddalen, der fra Jemteland gaar i nordvestlig Retning, medens Jemtelandscorpset enten var dybt inde i Sverig, eller det blev holdt fast i sin Lejr af et svensk Corps.

I Juni flomme Elvene, og fra Høstens Tid, lige til der kom Vinterføre, var Jemtelandscorpset absolut skilt fra Byen og afskaaret fra enhver Undsætning, thi Vejene vilde paa den Tid være aldeles ufarbare; hvis Fjenden benyttede sig af denne Omstændighed til at gjøre Landgang fra Søsiden (og adskillige Fribyttere havde alt viist sig ved Kysterne), var Throndhjem prisgiven for hans Ild og Sværd; følgeligt kunde Lejrsamlingen i Jemteland ikke forsvares, med mindre der fra Danmark blev opsendt nogle Orlogsskibe til Byens Beskyttelse. Vel havde han ladet opføre nogle Skandser og faaet dem nogenlunde monterede; behøvede dog 8 Jernstykker endnu, men Bøsseskytterne vare dels for faa, dels for uøvede, og af Ammunition var der en alt for ringe Beholdning. — Saa kom Hensynet til Udgifterne. Lenet havde bekostet Skandse- og Blokhusbygninger, Kanoner, Varder ved Havkysten og Vagthold ved dem og paa flere andre Steder; skulde det nu ogsaa bekoste dette Angrebstog, der vel maatte siges at være Lenets Forsvar uvedkommende? De Borgere, der bleve hjemme, skulde vel underholde de 2000 Mand i Lejren, men hvorfra fik de Midlerne dertil, naar det Fiskeri og den Handel, som var Befolkningens Kilde til Indtægt for hele Aaret, blev umuliggjort ved den store Udskrivning til Krigstjeneste? Et Angrebscorps behøvede endelig noget let Artilleri, men det savnedes ganske; selv om nogle Stykker lode sig indrette til dette Brug, saa

var der dog hverken Heste eller Ammunition til dem. (D. Adelsbreve Fasc. 13, Nr. 52 og 55). — Omtrent saaledes protesterede Steen Bille i en Skrivelse til Cansler af 28. Marts og en af 31. Maj 1611, men samtidigt tog han alvorligt fat paa det Arbejde, der var ham paalagt, og hele Organisationsarbejdet kom til at paahvile ham, da Jens Bjelke var fraværende ved Mobiliseringsordrens Ankomst.

I en Skrivelse af 30. Maj til Cansleren siger Jens Bjelke (D. Adelsbreve Fasc. 13 Nr. 56) bl. a., at Steen Bille «lider gemenlig af Cardialgia, naar han kommer ud af sin vanlige Levevis.» Et saa uvant Arbejde som den militaire Organisation krævede selvfølgeligt en meget forandret Levevis, og da der vel ingen Læger fandtes i Throndhjem paa den Tid, siden Jens Juel en Snes Aar derefter kunde udtale det overfor Otto Sperling (jvfr. hans Autobiografi ved S. Birket Smith), saa blev Følgen den, at Steen Billes «gemenlige» Sygdom nu overfaldt ham for Alvor, og at han imod den maatte hjælpe sig med de fortvivlede Husraad, som «kloge Folk» anbefalede.

Da Steen Billes Protest kom til Kjøbenhavn, var Kongen forlængst i «Feltleiritt for Calmar»; det tilfaldt Cansler Chr. Friis til Borreby at besvare den d. 27. Juni. Han havde i Aarene fra 1583 til 89 været Lensherre i Throndhjem og burde derfor vist nok have dømt bedre om Protesten, end hans Svar vidner om; men han hørte nu engang til den mest monarkisk sindede Adel. Han lod ikke en eneste af Steen Billes Indvendinger gjælde, men fastholdt, at Kongens Anordninger maatte udføres. Naar Høsttiden nærmede sig, kunde der jo sendes en ny Skrivelse til Kongen om, at faae Lejren i Jemteland hævet. Krigsskibe havde man ikke Raad til at sende; endnu mindre Penge. Vedlagt fulgte et Kongebrev, der kunde forkyndes for Menigheden, som deri blev opfordret til at contribuere til nogle Kanoner; disse skulde mod Betaling blive sendte til Throndhjem, naar der tilbød sig en Lejlighed, og til den Tid var der maaskee ogsaa

skaffet Udveje til et Par Bøsseskytter, der saa kunde følge med Kanonerne (N. Saml. I. 365 ff.).

Dette mærkelige Svar, tilligemed et andet lignende, der kom til Throndhjem Martinidag d. 11. Novbr. 1611, var iøvrigt ikke mere afvisende end det, som blev sendt til Envold Kruse i Anledning af hans Begjæring om «nogle rigtige Soldater». Efter at Christian den 4de havde erobret Kalmar By, gik der i Kjøbenhavn Rygter om, at Carl IX havde opbudt Dalekarlene, for med dem at tilbageerobre «sin tabte Øjesten» og disse Rygter foranledigede Cansleren til — *ikke* at sende Soldater til Envold Kruse, men tvertimod en Opfordring til ham om, at gaa angrebsvis tilværks. Envold Kruse parerede Ordre, dog næppe uden Indvendinger, thi i hans Brev til Cansler af 7. Maj 1611 siger han, at Dalekarlene regnes til en Styrke af 30,000 Mand, som dog ikke ville lade sig bruge mod de Danske, hvis de ikke først angribes af de Norske, og hvad angaar Angrebet paa Sverig, da kan det ikke foregaa, førend de Norske ere blevne retfærdigt taxerede og godt væbnede (D. Adelsbreve Fasc. 13, Nr. 67). — Ogsaa Steen Bille viste, at der var Disciplin i Christian den 4des Embedsstand: Førend han kastedes paa Sygelejet, var det lykkedes ham at samle 2150 Mand og at finde Befalingsmænd til dem. I Begyndelsen af Juni gav han dette Corps Ordre til at drage op i Jemteland og slaa Lejr der. Efter Corpset lod han saa meget Skyts, Lod og Krudt samt andre Nødvendighedsgjenstande kjøre did op, «at Officererne klagede over ingen Mangel.» (N. Saml. I. 372; 5). Derpaa sendte han ogsaa sit eget Kjøkkentøj, nogle Møbler m. m. og agtede sluttelig selv at ride op og overtage den øverste Befaling, men i Midten af Juni overvældede hans Sygdom ham og blev til en ondartet Skjørbug. Han indsatte da Jens Bjelke som Øverste og Hans Basse, Broder til den Christoffer Basse, der Aaret 1614 blev Befalingsmand paa Fredriksborg og Aaret 1619 tillige paa Kronborg (D. Adelsbreve Nr. 56 i Fasc. 12; Len og

Lensmænd, 14, 18), en yngre Adelsmand, der nyligt var kommen hjem fra et Felttog i Ungarn og forstod at commandere Rytteri, som Næstcommanderende, medens han selv holdt Sengen og brugte de omtalte Husraad, som vi kjende fra Otto Sperlings Selvbiografi Side 18, hvor de brugelige Midler mod den i Throndhjem almindelige Skjørbug angives: Man spiser Multebær og drikker Mjød, Rostocker og lybsk Øl. Steen Bille blev naturligvis kun sygere ved denne Behandling; «det satte sig for Brystet, saa at han kun med Anstrængelse kunde trække Vejret»; Mange kom for at see til ham, og Byens Folk beklagede almindeligt den danske Regjerings ubønhørlige Ordre til, at den syge Mand skulde op i Jemteland. Allerede den 28. Marts havde Throndhjems Laugmand, Borgmestre og Raad suppliceret i Kjøbenhavn, for at faae Regjeringen til at lade Steen Bille blive i Throndhjem, hvor hans Nærværelse var dem til største Nytte; ogsaa Jens Bjelke havde i sin Skrivelse af 30. Maj stærkt fremhævet det samme: «— — baade for Skandsernes Skyld og for det Bolværk her bygges imod Elvens Indtrang, og som ej faaer Fortgang, naar ej Steen Bille er hos;» men det vilde blive for vidtløftigt, at opregne alle Grunde. Han sluttede saaledes: «Men kan med al Sandhed *certificere*, at jeg af ingen anden Aarsag denne Lejlighed haver givet Cansleren tilkjende, end *propter publicum bonum*, baade dem til Bedste som paa Toget skal være med, og dem, som hjemme skal blive, thi dersom jeg vilde ansee *privatam commoditatem et delitiam*, da veed Gud, at jeg i Ingens Følgeskab og Omgængelse inden og uden Grændserne vilde hellere være, end udi den gode Mands Steens Billdis, min besønderlig gode Vens og Förderers, dersom jeg ikke vidste hans Besværing des fuldkommeligere og hvad Ulejlighed Saadant kunde skaffe i alle Maader.» Alle Anstrængelser vare dog, som sagt, forgjæves; saa vel overfor Steen Bille som Jens Bjelke glemte Cansleren det gamle Ord, at det er lige saa ondt at føre Krig af Bogen, som at hente Børn af

Apotheket; hans eneste Undskyldning har sagtens været den, at han paa den Tid næppe i Danmark har kunnet finde Afløsere; det gode Resultat af Steen Billes Tjenstiver: at Jemteland, som befalet, var besat af 2000 Mand, paa samme Tid som der var etableret Vagthold i alle Pas, og Skat udskrevet, baade den ordinaire og extraordinaire, maatte vel ogsaa kjølne Canslerens Lyst til at imødekomme de gjentagne, besværlige Ønsker.

Steen Bille havde virkeligt indlagt sig en ikke ringe Fortjeneste ved sine Præstationer, inden han blev syg; af dem bør navnlig Jemtelandscorpsets Organisation fremhæves, fordi man senere lagde ham til Last den Maade, paa hvilken han havde sat den i Værk. — Da han fik sin Forholdsordre af 4de Marts 1611, var det ham strax klart, at den krævede hurtig Handlen, da Byens Bedsteborgere selvfølgeligt vilde unddrage sig deres militaire Hverv ved skyndsom Flugt med Familie og Kostbarheder, om muligt med Levnedsmidler, naar Rygtet om deres forestaaende Indfald i Sverig fra Jemteland sivede ud i Befolkningen. Han prøvede sig vistnok frem med nogle Enkelte, hvis Ytringer bestyrkede hans velgrundede Formodning, thi han har derom i et Brev udsagt, «at det kostede ham stor Møde, at bekomme dem (ɔ: Borgerne) forsamlede, da hver gjerne vilde sin Vej.» (N. Saml. I. 379). Derfor lod han sin Ordre oplæse paa Raadhuset for det samlede Borgerskab, hvis Medlemmer efter den Act ikke kunde undvige, uden at stemple sig selv som foragtelige Niddinger. Midlet viste sig probat, men det havde en slem Skyggeside, idet den danske Felttogsplan blev alt for offenlig, og med Grund kunde man befrygte, at den vilde komme til Svenskernes Kundskab. I Forbindelse med dette kan det her omtales, at han i sin sygelige Tilstand ej heller rigtigt betænkte Følgerne af, at han lod Byen paa een Gang betale Jemtelandscorpset den Understøttelse, det skulde have nydt godt af hele Aaret ud. Han tænkte, som vi have seet, paa den Aarstid, da Vejen til Jemteland vilde være omtrent

ufarbar og da det følgeligt vilde være umuligt at skaffe Angrebscorpset Subsistensmidler fra Throndhjem, men da Folkene drak de Penge op, saasnart de havde faaet dem paa Haanden, og følgelig ingen havde, da de kom til Jemteland, saa var det en let Sag for visse «gode Venner» iblandt hans iøvrigt meget velvillige Omgivelser lejlighedsvis at bruge disse og lignende Træk, der kunde udlægges som hans Fejlgreb, til at sværte ham i Kjøbenhavn. Blandt saadanne «gode Venner» tør man nok i første Række nævne Jens Bjelke, der vedligeholdt en stadig, tildels endnu bevaret Correspondance med Cansler Chr. Friis, og om hvem det vides, at han næsten hele sit Liv igjennem har tragtet efter at faae Throndhjems Len, hvilket hans Biograf ogsaa redeligt vedgaar.

Da Steen Bille havde været sengeliggende i otte Uger, uden i den Tid at have sporet nogen Hensyntagen til sine udtalte Ønsker, saa begyndte han at skjønne, hvorledes hans Sager stode, og den 19. August 1611 skrev han derfor et endnu (i G. A. Indkomne Breve til Cansler Chr. Friis til Borreby) bevaret Brev til Cansleren, hvem han først fortalte om sin store Sygdom, der næppe tillod ham at trække Vejret frit, end sige at drage op til Lejren. Han maatte bede sig højligen undskyldt, naar hans Skjørbug havde tvunget ham til til at sidde sin Ordre overhørig, og han maatte udbede sig Hs. Majt's Tilladelse til, fremdeles at blive hvor han var. — Da han nu endeligt havde fundet en paalidelig Overbringer af Lensafgiften, hvortil kom en senere udskreven Skat til et Beløb af 1500 Spd., saa sendte han nu ialt over 10,000 Spd. til Renteriet, med Undskyldning for, at denne Sum først nu indløb, men Sygdommen og Vanskeligheden ved at finde en paalidelig Overbringer maatte vel agtes for gyldige Hindringer. — Sit Brev lod han renskrive i to Exemplarer, for at det ene kunde gaa land-, det andet søværts. Dets Afskedshilsen, baade i hans eget og Fru Rigborgs Navn, ligner vel de almindeligt brugelige: «nu ønsker jeg Dig, kjære Christian Friis og Din Mette mange M (ɔ: Tusind) gode

Nætter», men den maa dog særligt omtales som karakteristisk for Theologen, idet den til de «M gode Nætter» knytter den ikke ganske almindelige Tilføjelse «og Dage».

Dette Brev blev dog ikke til paa Throndhjemsgaard blot efter indre Tilskyndelse, men det havde en alvorlig, ydre Foranledning. Jemtelandscorpset havde næppe faaet sin Lejr befæstet, førend dets Mod blev stillet paa en haard Prøve, idet Jemterne, hvis Modtagelse havde været alt andet end venlig, Dag for Dag bleve utaaleligere, efter at der var opstaaet Rygter om, at Baltser Beck, en vel kjendt Svensker, der kaldte sig Kong Carl den 9des Statholder over Finmark og Lapland, nu skulde være i Fremmarche mod Jemteland med 6000 Mand. Fra Throndhjem kom ingen Fetalie til Lejren, og Jemterne vilde hverken malte eller male det Korn, de gjemte paa. Nogle Thrønder vare ligefremt døde af Sult. Man havde tvunget nogle Jemter til at gjøre Tjeneste i de norske Fænniker, men de havde viist sig ulydige og ligefremt forræderske fra det Øjeblik af, da svenske Fortropper viste sig, idet de havde lokket Thrønderne i svenske Baghold; under Smaafægtninger løb Jemterne rask væk over til Fjenden, saa at man med Grund formodede, at de havde svoret den svenske Konge Troskab; man vidste ogsaa at fortælle om Breve fra de svenske Øverstbefalende, hvori disse tilsagde Jemterne store Begunstigelser, hvis de vilde hjælpe Baltser Beck, hvorimod de kunde vente sig alle Ulykker, hvis de stillede sig fjendtligt imod ham. For at bringe Jemterne til Lydighed under deres rette Herskab, udskrev Jens Bjelke «Mand ur huse» (ɔ: almindeligt Opbud), men hans Befaling blev knapt efterkommet af hver fjerde Mand, medens Resten flygtede til Skoven og medtog alt spiseligt. Saaledes tjente dette Opbud kun til, at gjøre Thrøndernes Ophold i Jemteland til en Umulighed (Rgs. Dmbg. Nr. 23. Dom over Jemterne af 11. Juni 1613. N. Saml. I. 374). Da saa Jens Bjelke fik Nys om, at Fjenden virkelig kom og var over dobbelt saa stærk som han; at Svenskerne havde 160

Ryttere, hvoraf de 40 vare veløvede og godt væbnede Polakker, medens hele Thrønderhærens Rytteri var svundet ind til 6 Ryttere, af hvilke de 4 vare ganske uøvede; saa bestemte han sig til at bryde op fra Lejren i Begyndelsen af August. Jemterne mærkede hans Hensigt og underrettede Svenskerne om den; disse rykkede da frem og bragte den norske Hær i slem Knibe. Hans Basse fik Ordre til at opholde den fremrykkende Fjende og tog Stilling ved Refsund, hvor det kom til Fægtning; men da hans Folk havde seet nogle Saarede falde, tog de sig til paa egen Haand at fægte med Hælene, lige til Undersager Bro, hvor Jens Bjelke havde stillet sig med Hovedstyrken og tvang Forfølgerne, som vilde have afskaaret Hans Basse fra Broen, til at standse. Her fægtedes der altsaa igjen, og Baltser Becks Dreng blev tagen til Fange. Under det Forhør, der strax blev holdt over ham, mente Jens Bjelke at skimte, hvorlunde Svenskerne vare i Færd med at naae Throndhjem gjennem Herdalen, og han besluttede derfor klogeligt at overlade Fjenden Undersager Bro, hvor han dog først lod Hans Basse og alle sine Capitainer underskrive en af ham den 15. August forfattet Erklæring om Grundene til, at Jemtelands Forsvar var blevet opgivet. Med denne Erklæring traadte han frem for Steen Billes Sygeleje og gav altsaa sin Lensherre tilstrækkelig ydre Anledning til det Brev, denne opsatte 4 Dage efter. Ytringerne i dette om, hvorfor den opkrævede Skat *à tout prix* nu maatte sendes til Kjbhvn., tyde bestemt hen paa, at Jens Bjelke har meddelt Steen Bille sin Frygt for, at Svenskerne vilde overfalde Throndhjem; den Sidstnævnte maatte følgeligt begynde at røre sig.

I vor Tid veed man, hvad man dengang ikke vidste, at dygtig Motion er et af de bedste Midler mod Skjørbug; enhver Bevægelse er rigtignok i Reglen til Pine for Patienten, hvilket bidrager til, at Midlet ikke anvendes, hvor det ikke paabydes af en Autoritet, eller af en haard Nødvendighed. Arbejdet for at give Svenskerne en varm Modtagelse gjorde Steen Bille rask

efter 6 Ugers Forløb, og da Efteraars-Uføret indtraadte, hvorved Lenet sikredes mod større fjendtlige Indfald fra Landsiden, gav han først Hans Basse og saa Jens Bjelke Orlov til Kjøbenhavn, medens han selv paatog sig hele Forsvarsledelsen. Hans Basse fik et Brev med til Cansleren, og Jens Bjelke fik Paalæg om, at skaffe Heste og nogle forfarne Krigsmænd fra Danmark; det er jo ovenfor omtalt, at Cansleren havde afslaaet dette og meget mere, hvorom Steen Bille havde bedet i sit Brev af 19. August, men det er ikke nævnet, at der dog var ét Ønske, som Cansleren opfyldte, nemlig det, der gjaldt Steen Billes Forbliven i Throndhjem; nu, da Jemteland var tabt og besat af Svenskerne, var det rigtignok en Selvfølge, at Lensherren maatte blive derfra, men det vidste Cansleren ikke, da han gav Tilladelsen den 3. Septbr. med de Ord: «— — efterdi man uden Guds Villie intet kan udrette» (N. T.). Throndhjems Magistrat maatte derimod den 21. August vide, at Jens Bjelke den 15. s. M. havde opgivet Jemtelands Forsvar; ikke desto mindre fornyede den paa hin Dag sin Supplik af 28. Marts om at beholde Steen Bille i Throndhjem (Regesta), og Cansleren tog maaskee særligt Hensyn til dens Ønske. — Det nævnte Brev, som Hans Basse havde faaet med, havde Steen Bille ladet Jens Bjelke medunderskrive den 24. August (G. A. Indkomne Breve til Cansler Chr. Friis t. B.); deri meldte de, hvad der var skeet, og bade om Forholdsregler med Hensyn til det tabte Jemteland, men fremfor alt bade de om krigserfarne Folk og Heste, af hvilke der i hele Throndhjems By kun fandtes Steen Billes 6, Jens Bjelkes 4 og saa nogle Bagerheste; de foresloge i den Anledning, at der blev udstedt Ordre til alle Landspræster om at sende deres Heste ind til Byen, for at Lenets Forsvar ved dem kunde bringes paa Fode. — Sammen med Jens Bjelke rejste nogle Jemter til Kjøbenhavn, hvor de alle tre fik Audiens hos Kongen i Begyndelsen af Oktober og fortalte ham den nordenfjeldske Krigs Historie paa deres Vis. At Fortællin-

gen ikke har været i Steen Billes Favør, er naturligt, men det maa forundre, at Kongen, uden nærmere Undersøgelse, tog den for gode Varer, thi hans Retsindighed var jo berømt; Kalmars Erobring og den hensynsløse Optræden, som deraf fulgte, maa have bragt ham til at udstede sin haarde Skrivelse af 13. Oktober (N. T.), hvori det strengt bebrejdedes Steen Bille, endnu intet at have udrettet til sit Lens Forsvar, skjøndt den kgl. Ordre fra Marts Maaned gav al fornøden Vejledning i saa Henseende. Denne Befaling skulde ufortøvet og punktligt efterleves, navnlig skulde alle Pas besættes med de nærmest boende Bønder, der havde at holde flittig Vagt og at væbne sig godt, dog uden at det kom til at volde Kongen og Riget nogen Udgift. Lige saa lidt maatte det føres paa Lenets Regning, om Steen Bille vilde anskaffe en Rode forfarne Krigsmænd, eller en Hopmand til at afrette de Uøvede, men paa hans egen Bekostning stod det hannem frit fore.

Dette Rescript, hvori Kongen udtrykkeligt lod Jens Bjelkes og Jemternes Beretning anføre som Kilde til hans Viden, kom midt i November til Throndhjem. Det blev selvfølgeligt Lensherrens fremtidige Rettesnor, skjøndt han visselig ikke har kunnet see mildt til en Vejledning, der reducerede til intet alt det Arbejde, han havde præsteret, og som havde kostet ham baade Helbred, Penge- og Landetab. Han afsendte strax paa egen Bekostning Bud til Holland, for derfra at forskaffe sig forfarne Krigsmænd, og anordnede derhos en Række Vagter mod Landsiden, Skandser o. s. v. Henad Juletid kom Jens Bjelke tilbage fra Danmark, hvorfra han medbragte nogle Capitainer, som bragte nyt Liv i Tingene, hvorfor Steen Bille turde vove, tiltrods for de jævnlige Angreb, Svenskerne i Vinterens Løb udførte fra Jemteland, at inspicere sine Kyster, Sølenene, som de kaldtes. Uagtet hans Øjne maatte være blevne aabne for hvad Jens Bjelkes Venskab var værd, foreslog han ham dog, at overtage Commandoen i Throndhjem og dens Skandser, imedens han selv var

borte. Jens Bjelke indvilgede, men kun paa Betingelse af, at han fik Fuldmagt til at optræde i Lensherrens Navn og en skriftlig Erklæring fra Byens Magistrat og Borgerskab om, at de vilde staa Last og Brast med ham, hvis noget kom paa. Heldigvis var Steen Bille nu hverken saa syg eller saa godtroende, at han skaffede sig en Vicar paa slige Betingelser, og denne Lejlighed til at trænge Lensherren ud af Lenet slap derfor Jens Bjelke af Hænderne. Denne hævnede sig for det paa den vante Vis, ved i et Brev til Cansleren at fortælle denne om, hvor stor Skyld for Tabet af Jemteland man kunde søge hos Den, der havde tilladt Jemtelandscorpset at faae hele Understøttelsessummen udbetalt før Afmarchen, og denne Insinuation faldt i saa god Jord, at Canslerens Svar opmuntrede Jens Bjelke til at fremkomme med flere lignende Ytringer om Lensherrens Slaphed og Almuens deraf følgende Ulydighed, som netop da blev farlig, fordi Gustav Adolf den 12. Marts 1612 udsendte sit berygtede Opraab til Normændene om, at vende Danmark Ryggen og blive Svenske. Jens Bjelke gik da saa vidt, at han forblommet tilraadede Steen Billes Afsættelse, for at en mere energisk Lensherre kunde forsøge at bøje den gjenstridige Almue under stramme Tøjlers Tryk. Det skyldtes vistnok ogsaa hans mundtlige og skriftlige Fremstillinger i Kjøbenhavn, at man der opgav ethvert Forsøg paa, at tilbageerobre Jemteland, hvilket nu, da Thrønderne vare blevne krigsvante og i alt Fald havde faaet nogle brugbare Førere og Vaaben, ikke havde været en saa slet betænkt Plan som den fra Marts 1611, der gik ud paa, med uøvede Tropper og med kun en eneste krigskyndig Befalingsmand, at føre Angrebskrig mod det indre Sverig. — Den 23de April 1612 udstedtes følgende kgl. Forholdsordre for Steen Bille og Jens Bjelke:

«Vider, eftersom udi forleden Sommer med det Tog udi Jemteland mod Vor og Rigens Fjende intet frugtbarligt er blevet udrettet, og Vi nu for den Skyld eragte ganske ugavnligt

at være, videre noget Krigsfolk over de Grændser i Throndhjems Len i tilkommende Sommer at fremsende, thi bede Vi Eder og ville, at I udi nærværende Sommer, indtil paa videre Besked, udi Jemteland aldeles ingen Indfald gjøre, men forordne, at Grændserne i Throndhjems Len blive med Vagt vel forsörgede og Passene vel besatte paa de Steder, I kan tænke, Fjenderne at skulle indfalde, og ellers al Ting saaledes ordinerer, som I kunne eragte Os og Eders eget Fædreneland til Defension, Gavn og Wolfarth kan være fornødent.» (N. T.)

Samtidigt, eller den 27de April 1612 skrev Steen Bille til Cansleren nedenstaaende, for hans Stil og hans Historie lige karakteristiske Brev, som gjengives *in extenso* (efter D. Adelsbreve Fasc. 14, Nr. 105.), dog uden hans Orthografi.

«Min ganske godvillige Hilsen forsendt med Vorherre, kjære Hr. Cansler, besynderlige gode Ven. Jeg beder Gud Almægtigste naadelig bevare Dig fran alt Ondt evindelig. Jeg vil have Dig paa det Venligste betakket for alt bevist Gode og Huldskab, hvilket igjen af Formuen at forskylde jeg findes ganske tjenstvillig udi hvis Maader jeg veed Dig til Villie eller Gode, eller behagelige Tjeneste at kunne være.

Dernæst kjære Hr. Cansler kan jeg Dig venlig ikke forholde, at eftersom jeg Dig tvende Gange haver tilskrevet om hvis Tilstand, som her i Lenet for nogen Tid forleden da var forhaanden, og at jeg havde paa alle de Steder, som muligt var og mest fornøden gjordes, bestilt saa stærk Vagt, som jeg kunde afstedkomme og Lenet kunde taale, saa haver Fjenden nogle Gange fra Jemteland tragtet efter at gjøre Skade her i Lenet denne Vinter, som næst forleden er, og dog (Gud være lovet) ikke slet kunnet fuldkomme deres onde Forsæt videre, end jeg Dig tilforne haver tilskrevet, medens nu desværre de, som Fogederne i Indherredet mig haver tilskrevet i disse Dage, er med en stor Magt indfaldne udi Snaasens Præstegjæld udi Paaske hellige Dage, menendes at overraske Folkene i Kirken, eftersom her haver været en streng Vinter og [som] endnu ikke

slet er borte, have overfaldet Vagten og været denne for stærk og [har] afbrændt nogle Gaarde og nogen af Folkene ihjelslagen og strax [ere] rømt til Fjelds igjen; efter som Du videre af hosliggende Fogedens Brev kan forstaa.

Jeg havde paa forne Snaasen forordineret en af de Befelhebbere Kgl. May., mig en naadig Herre, haver opskikket med Jens Bjelke, der at holde Vagt og hannem tilforordnet fire Præstegjæld, saa og en Part af Nummedal, som og i Grændsen derimod, til samme Vagt, og forne Capitains Navn er Christoffer Haar, født udi Halland. De fire Præstegjæld ere: 1, Snaasen; 2, Stad; 3, Bestad; 4, Sparboen, foruden en Part af Nummedalen.

Under Sulefjeld haver jeg forordineret en anden Capitain ved Navn Fredrik Nhaam, som i lige Maade med Jens Bjelke af højbemeldte Kgl. Maj. opskikket, og hannem ogsaa fire Præstegjæld tilforordnet der Vagt at holde, som er 1, Værdal; 2, Skogen; 3, Inderøen; 4, Yderøen med deres Annexer, og dem paa Stheene ved Sule Elven ladet bygge en Skandse, der til skikket ham 4 Stykker og to Jernstykker udi samme Skandse at bruge, og berettes, at de Svenske havde gjerne først havt Mening, samme Skandse at overvælde og angribe, ere dog vendte tilbage og siden gjort, som fornævnt staar, Indfald paa Snaasen, hvor ingen Lejlighed var, nogen sikker Skandse at gjøre, for de mange Veje der var, paa adskillige Steder at indfalde, og de nu letteligen, med de Jemter, som dem er tilhaande gangen, kan samle et Antal Folk efter fornævnte Lejlighed.

Kjære Hr. Cansler, besynderlige gode Ven, er mig en ganske venlig Begjæring til Dig, at Du efter Din gode Betænkende og Raad vilde hjælpe til, at her med første Lejlighed maatte nogen flere erfarne Befelhebber og nogen erfarene Soldater [opskikkes] som kunde uddeles iblandt dette uøvede Folk paa adskillige Steder, eftersom dette Len er meget vidtløftigt og mange adskillige Steder og Passer er fornøden at forsvare og besætte, eftersom Tidenderne gaar, at de flux bestyrker sig i Jemteland og eftersom Dig vitterligt er, hvor mange Provincer af Sverig grændse derpaa, og slet Land, og ingen Fjeld der

imellem. Jeg haver havt Bud til Holland om nogen Befelhebbere og erfarene Soldater, haver endnu ingen kund bekommet.

Jeg haver med største Flid bestilt Vagt paa alle de Steder muligt er, og saa vidt Lenet kan taale det, og er dog mange Veje og Passer, som ingen Lejlighed er til nogen stærk Vagt at holde. Ikke heller paa et Sted alene, naar de andre skal ogsaa forsørges, kan holdes saa stor Vagt, at de kunde bestaa mod nogen stor Magt, om de paa et Sted vil indfalde, som nu er at befrygte, naar det bliver tørt og godt Føre i Fjeldet. (Med Herrens Hjælp) skal dog for ingen Poen samme Satz (?) blive forsømt, saa vidt mig muligt kan være, om Herren sparer Livet.

Forhaabendes kjære Hr. Cansler, besynderlige gode Ven, Du vilde betænke og forhjælpe Altingest til det Bedste, eftersom Dig denne Lands Lejlighed noksom bekjendt er, og jeg maatte bekomme nogen gode Svar paa hosføjede Fortegnelse, vil jeg hermed, nu og altid, have Dig og Din kjære Hustru Gud Almægtigste befalet evindelig. Af kgl. Mayestæts Gaard udi Throndhjem.

Steen Bille
Ehandt.

I et denne Skrivelse vedlagt «Memorial» fremsætter Steen Bille yderligere de fire Punkter, hvorpaa hans Andragende egenligt gik ud. Af Punkt 1 faaer man at vide, at Jens Bjelke havde kontraheret med de ovennævnte 3 Capitainer, hvorefter hver af dem fik 12 Spd. maanedlig og deres frie Underholdning. Foruden Fredrik Nahm, der havde besat Værdalen, og Christoffer Haar, der besatte Snaasen, exerceredes Throndhjems Borgere af Anders Ørum.

3die Capitel.

Krigsplanen for 1612 og den i ovenstaaende Brev beskrevne Stilling i Throndhjems Len lade os formode, at Steen Billes krigerske Rolle var udspillet, og at vi nu kunde gaa

over til at fremstille ham i en fredelig Virksomhed, der passede til hans hele Habitus; men saaledes skulde det ikke være, — hans værste Prøvelse var tværtimod forestaaende, og den have vi nu at skildre.

Med Dalekarlene var det gaaet, som Envold Kruse havde sagt; da de ikke bleve angrebne fra Norge, bekymrede de sig ikke om deres Konges Opbud, men holdt sig i saa stort et Tal tilbage fra Deltagelse i Kalmarkrigen, at Carl IX. følte saadan en Mangel paa indfødte Soldater, at han maatte lade hverve udenlands. Hans Hververe havde i Nordtydskland og Skotland samlet en Del Tropper, men da Sverigs eneste Kattegatshavn, det nuv. Gøteborg, var blokeret af Jørgen Daa, medens den øvrige danske Flaade spillede Mester eller var et Vidunder paa alle Have (H. G. Garde. Den d.-n. Sømagts Hist. I. 112.), saa syntes det umuligt, at faae disse Forstærkninger tilførte den svenske Hær. For Christian den 4de gjaldt det om, at hindre sin næsten overvundne Modstander i at komme til Kræfter, og han sparede derfor hverken Penge eller Anstrængelser for at opspore og eventuelt tilintetgjøre de svenske Troppeforsendelser. Statholderen i Holsten, Gert Ranzau, havde et vaagent Øje med disse i Tydskland hvervede Tropper, og den 14. Januar 1612 meldte han saaledes til Cansleren fra Kiel, at han en god Stund havde iagttaget Øverste Mönnichhofens og hans franzøsiske Capitainers Færd i Holland og Tydskland, hvor de mod svær Opgjæld vexlede store Pengesummer (D. Adelsbreve Fasc. 17. Nr. 88). De danske Agenter i Tydskland havde opsporet et Par tydske Søcapitainer, Mahler og Priesler, som havde været i Lag med samme Hverver, Øverste Lars Person Mönnichhofen (hvem Steen Bille iøvrigt kalder Johan M., og som hvis Fødeland han nævner Braband), der skulde have fragtet Skibe paa Embsen, for at overføre de svenske Hvervede enten til Holsten eller til Norge (G. A. Canslerbreve. Skab. 14. Nr. 198.). Cansleren og Kjbhvns. Stathölder, der i Kongens Fraværelse førte Regjeringen, beordrede

de to tydske Skippere at opsøge Jørgen Daa, for at paalægge denne, paa hvilkensomhelst Maade, «at bekomme fornævnte Mönnichhofen ved Hovedet», eller i alt Fald, at sende saa mange Skibe til Embsen, at Mönnichhofen ikke kunde smutte ud. — Da en Skipper i Begyndelsen af Juli kom til Kjøbenhavn og fortalte, at Jørgen Daa endnu laa ganske roligt ved Flekkerø, frygtede Regjeringen for, at Svenskerne alt vare komne i rum Sø, hvorfor Erik Urne paa «Spes» tilligemed «Jonas» øjeblikkeligt sendtes afsted med ny Ordre til Jørgen Daa, men næppe vare disse Skibe afsejlede, førend man beroligedes ved Efterretningen om, at Mönnichhofen endnu var i Embden med 1100 Soldater og 200 Skibsfolk, samt at han agtede at bringe disse Tropper enten til Throndhjem, eller til Vigsiden, for derfra, hurtigst muligt, at føre dem videre til Sverig.

Det var ingen ganske lille Escadre, som var opbudt for at opsnappe Mönnichhofen, men denne var en meget snild Mand [1]), der fortræffeligt forstod at skuffe sine Modstandere. Han slap lykkeligt ud med sine tre svært bemandede og bestykkede Skibe, forbi de Danske, og i Juli viste han sig udfor Norges Kyst [2]). Her havde man under hele Kalmarkrigen været plaget af Fribyttere, mod hvis Besøg en Række Kystvagter skulde advare; ogsaa paa Throndhjems Lens Kyststrækning havde Steen Bille «flittigt bestillet med alle Fogeder, baade til Lands og til Vands om Kundskab.» Da

---

1) I et Brev til sin Stedsøn, der var Skipper og i Maj 1612 blev visiteret af Tolderne i Helsingør, der ogsaa fik fat i Brevet, skrev Mönnichhofen, at han agtede at sejle til Stockholm! (D. Adelsbreve Fasc. 13, Nr. 36).

2) Den følgende Fremstilling er bygget paa Danske Adelsbreve i Store kgl. Bibl., Fascikel 14, Nr. 96, 103 og 112. Det første af disse Breve er en Beretning af Christian Jude i Throndhjem, som derpaa støtter sin Anmodning om at faae 2—3 Jernkanoner af stort Caliber og 2—3 Orlogsskibe sendte til Throndhjem. De andre to ere Steen Billes egenhændige Breve af 6. August og 23. Decbr. 1612.

Mönnichhofens Fartøjer viste sig der og gjorde Mine til Landgang, samlede Kystvagten de væbnede Strandboere (Striler), men ved Synet af dem stod Mönnichhofen Syd efter, gjorde Landgang i Søndmør, erobrede et Skib fra Husum, som laa der, og plyndrede et Par Gaarde i Bergenhus Len, for derpaa at gaa til Havs igjen og begynde Spillet forfra paa et nordligere Punkt, hvor han kunde komme dybt ind i Landets Fjorde og derved faae sin Marche gjennem Norge til Sverig forkortet saa meget som muligt. Det var, kort sagt, ind i Throndhjemsfjord han vilde, og hans Manøvrer havde blot havt til Hensigt at indbilde Kystvagterne, at de havde at gjøre med en almindelig Fribytter. Saaledes holdt han det gaaende til den 19. Juli, da det blæste op med en kraftig «durchstaaende» (ɔ: Paalands) Vind, som i strygende Fart førte alle hans tre bemandede Skibe forbi Agdenæs, gjennem det trange Fjordindløb, «hvor to Skibe næppe kunne passere hinanden.» De erobrede Skibe holdt det gaaende udenfor Fjorden og narrede Kystvagten til at vente med Melding, for at see, hvad ondt de havde i Sinde. Omsider kom en Mand i Tanker om, at de tre Skibe, som vare løbne ind, kunde gjøre det broget nok for Byen; han svang sig tilhest og foer ind til Throndhjemsgaard, men Steen Bille var ikke hjemme, derimod i Kirke til den almindelige Aftensangstjeneste, som nu blev hastigt afbrudt af Alarm; Steen Bille ilede hjem, fik Rustningen paa og kom til Hest; samlede derpaa sine Folk, medens Baunerne tændtes og sendte den tykke Tjærerøg ned over Byen fra Fjeldsiden; Luften var nemlig diset, og snart lagde en tæt Regntaage sig over Fjorden. Da Sømærkerne derhos vare inddragne, maatte Mönnichhofens Skippere rebe Sejl, og deres mindskede Fart indbildte Folk, at de Ankommende vare Fribyttere, som agtede at plyndre Byen. Dens Skandser og Batterier besattes derfor hurtigt, og snart spillede deres svære Skyts saa hidsigt op, at en af Byens største Kanoner sprang, hvilket frembragte en stor Forvirring iblandt dens Forsvarere. Havde Mönnich-

hofen villet, kunde han have benyttet den til at gjøre en heldig Landgang, men det var, som vi vide, slet ikke hans Agt; da han trods Kugler og Taageslud langsomt pejlede sig forbi Byen, jublede dens Forsvarere som over en vunden Sejr, og navnlig var Jens Bjelke saa overbevist om, at det egenligt var ham, der havde frelst Byen, at han endnu i Aaret 1636 tilegnede sig Æren for denne Heltedaad (Yngvar Nielsen: Jens Bjelke.). Throndhjems Magistrat udtalte sig iøvrigt senere meget rosende om Steen Billes Forhold under dette «Overfald» (Regesta 29. Januar 1613), der jo kan have seet truende nok ud. Mönnichhofen satte selvfølgeligt sin Kurs mod Stjordal, hvor han først næste Morgen tidligt udskibede sine Folk ved Gaarden Vig, hvorpaa han begyndte sin Marche op igjennem Dalen, vejledet af Jemter, som havde opholdt sig i Skoven. I Throndhjem anede Ingen, hvori hans Opgave bestod; det seer man bedst deraf, at Fjendens Udskibning først begyndte næste Dags Morgen, og at den fuldførtes, uhindret af de ca. 500 Mand, der stode som Reserve i Byen. Ved Søsiden var der ingen Vagthold, uden ved Skandsen, der laa et godt Stykke fra Landingsstedet, thi Kongens Ordre om Vagter i alle Pas, ude ved Lenets vidtløftige Landgrændse, somme Steder flere Mil oppe i Landet, tillod ikke Vagthold der, hvor Ingen ventede Angreb.

Da man i Throndhjem havde jublet en Stund over den formodede Sejr, skred Steen Bille til at forfølge Fjenden. Da Stedet, hvor han mulig vilde gaa i Land, ikke kunde forudsiges, var det derfor en rigtig Disposition af Steen Bille, at fragte et Skib, som var fra Kolding og laa udlosset i Throndhjems Havn, for paa det at sætte efter de Slagne med Halvdelen af Byens Besætning, medens Capitainen i Byen, Anders Ørum, beordredes ud, langs med Fjorden Øst paa, med den anden Halvdel. Denne Afdeling kom sent afsted, og saa sinkedes den af vedholdende Regn; Koldingskibet kom slet ikke afsted, saa at den gode Plan gik i Stykker i Fødselen.

Medens man var i Færd med at montere Koldingskibet og lade Folkene gaa ombord, kom der nemlig Melding ude fra Kystvagten paa Havsiden om, at flere Fribytterskibe stævnede ind imod Agdenæs (N. Saml. II. 307 L. 5 f. n.). Formodenligt havde Skibet fra Husum og det andet af Mönnichhofen erobrede Skib manøvreret ude ved Fjordindløbet saaledes, at de gav Kystvagten Grund til denne Melding. Denne tvang selvfølgeligt Steen Bille til at blive i Byen og til ikke at blotte den for Forsvarere mod den nye Fare, som truede. Heldigt maatte det altsaa kaldes, at Capitain Ørum blev forsinket saaledes, at han med sine Par Hundrede Mand ikke hjælpeløst faldt i den over Tusind Mand stærke landstegne Fjendes Hænder. Efter at have seet denne tiltræde Marchen op ad Stjordal, maa Ørum have tilkaldt og faaet Forstærkning, thi uden den vilde det have været unyttigt at fortsætte Forfølgningen, hvilket han gjorde. Desværre havde han ikke faaet Proviant med sig, og paa Vejen havde Mönnichhofen sørget for, at hans Mangel ikke kunde blive afhjulpen. Den svenske Fører var saa rolig med Hensyn til Forfølgeren, at han gik i Kvarter oppe i Enanger- og Kilsgaardene, thi der stødte Ørum, efter at have forenet sig med Værdals-Compagniet under Frederik Nahm, paa sine Modstandere. Disse, der baade havde faaet Mad og Hvile, samt stode under Tag i Bjælkehusene, vare altsaa Thrønderne overlegne i mere end Tallet, og deres Salver gjaldede saaledes i Fjeldet, at begge Capitainerne bag efter meldte i Throndhjem, at Mönnichhofen havde havt Artilleri med. Da Regnvejret desuden gjorde Thrøndernes Fængkrudt vaadt, saa at de ikke kunde besvare Fjendens livlige Ild, kunde de to Capitainer ikke holde paa deres Folk, navnlig ikke paa dem, som havde Heste fra Landet, thi snart havde Ørum kun 14 Ryttere tilbage, og han maatte gaa tilbage til Byen, hvor han ankom i en bedrøvelig Forfatning.

Imedens dette foregik, havde Steen Bille forgjæves ventet paa de anmeldte Fribyttere, der skulde komme Vest fra,

og med hvilke Koldingskibet havde at tage Kampen op; dets Opmærksomhed var altsaa vendt bort fra de tre monterede Skibe, som, efter at Mönnichhofens Skare var landsat, vendte tilbage, krydsende ud efter, den Vej de vare komne. Regntaagen kan vel have gjort sit til, at de ikke blev opdagede; muligvis har ogsaa Besætningen paa det ene Koldingskib været bange for at binde an med de tre; men hvad Grunde der end mon være, saa er det vist, at de tre Embserskibe uforfulgte slap ud af Throndhjemsfjord, skjøndt de ikke havde anden Besætning, end den der behøvedes til at regjere Sejl og Ror; desuagtet havde de den Dristighed at sende Folk i Land ved Agdenæs, for at afbrænde en derværende Gaard.

Det er vanskeligt at forstaa Steen Billes Færd, hvad dette Punkt angaar: hans eget Forsvar hjælper ikke Forstaaelsen op, thi det udsiger herom: «at han ingen Baade, eller erfarne Folk kunde bekomme, som dennem kunde angribe, for de tre monterede Skibe holdt sig altid tæt sammen, og det fragtede Koldingskib med 225 Mand, han sætte af Byen til Undsætning, foruden de andre, der blev samlet» [kunde intet udrette] (N. Saml. I. 380.). I hint ovenfor omtalte Memorial af 27. April 1612 havde han i Pkt. 2 bedet om nye Befalingsmænd, da han ingen kunde faae fra Holland; i Pkt. 4 havde han bedet om, at turde give sit Lens Bønder Ordre til at bygge nye Skyttebaade, da de gamle for en Del vare ormædte og fordærvede; der er intet Tegn til, at han fik nogen af disse Begjæringer opfyldt, saa at hans Forsvar i de to Henseender kan være godt nok; men hvis der i Throndhjems Havn har været flere Skibe end det ene fra Kolding, var det aabenbart fornuftigere, at fordele paa dem de 225 Mand, hvormed han havde stuvet sit Skib fuldt; vanskeligt kunne vi tænke os Søstaden saa blottet for Midler til at forebygge Embser-Skibenes Tilbagesejling og dermed Branden paa Agdenæs; dog kan Krigen jo have standset Søfarten.

Dette Slutnings-Tableau, der kun alt for godt stemte

med Kongens Betragtning af Jemtelandstoget, paavirkede Christian den 4de meget stærkt; han følte det, som om dermed var tilføjet hans Reputation «ikke liden Spot og Forklejning»; og da der saa, en Maaned efter, paa det samme Throndhjems Lens Kyst landsteg en Skare, som den svenske Hverver i Skotland, Øverste Sinclar, vilde føre gjennem Gudbrandsdalen, men denne blev stoppet der ved Kringlen af simple Bønder under deres egne Fællers Ledelse, saa traadte den store throndhjemske Lensherres Mangel paa Daadkraft alt for stærkt frem og kom i en alt for uhyggelig Belysning til, at den da overmodige Konge kunde tøjle sin Vrede mod ham. Den 6. August følte allerede Steen Bille den vaagnende Unaade saa stærkt, at han i et langt, bevæget Brev til Cansleren bad om Forsættelse fra Throndhjem til et roligere Sted, eller i alt Fald om Orlov til Kjøbenhavn «thi Jegh haffuer Saare faa Att liide paa her Wdi denne besuerlige thiidtt eller Raadføre migh mz, Saa och nocksom erfaritt huad mz disse bønder er Att Wdrette, naar mand end giør synn störste fliid Aff yderste mact och formue, Att giøre och Ramme dz som Kong. Mattz. och lheenitt Kunde Wære gaffnligst, Som Jegh migh Wnderdanigst goduilligh plictigh kiendis.» «Dz er femb Aar forledenn sidenn Jegh War seenist neder» — her følge fire Punkter, paa hvilke han især støtter sin Anmodning om Hjemlov.

Ligesom Kongen, efter Jemtelands Tab, slet ikke saae, eller erkjendte, hvor megen Del hans Forholdsordre af Marts 1611 havde deri, saaledes oversaae han ogsaa nu, at hans Forholdsordre af April 1612, i hvilken der kun tænktes paa Besættelse af den vidtløftige Landgrændse, nødvendigvis prisgav Throndhjem for Angreb fra Søsiden, naar den kjøbenhavnske Regjering vedholdende nægtede Steen Bille alle de Orlogsskibe, krigsvante Soldater, Artillerister &c, hvorom han betimeligen havde anmodet. Kongens Retfærdighedsfølelse var i den Grad sløvet, at han ikke engang kunde tie, indtil Steen Billes Færd var bleven ordenligt undersøgt;

faa Dage efter, at Kongen havde modtaget mundtlig Melding om Sinclars Nederlag ved Kringlen (den endnu existerende Rapport herom blev ikke læst i Kjbhvn. før end den 4. Novbr. (D. Adelsbreve Fasc. 14 Nr. 94), udsendte han til Steen Bille en officiel Skrivelse af 21. October (N. T.), hvori det hed: «Vi havde ikke forseet Os til Dig», at Du ikke bedre har kunnet holde Din Forpligtelse til at modstaa Fjenden, end at «Mönnichofen nyligen ubehindret er dragen igjennem dit Len ind i Sverig.»

Da Steen Bille fik denne kgl. Banstraale, saae han, at hans Dom var fældet i højeste Instans, og at det følgeligt var unyttigt at søge sin Ret. Vi tør vel ikke sige, at det alene var hans orthodox theologiske Studium, der havde svækket hans Daadkraft, saa at han end ikke foretog et eneste Skridt til Protest imod den for tidligt fældede Dom; men Studierne vare sikkert den væsenligste Grund til, at han i utilbørlig Grad havde forsømt Udviklingen af sin krigerske Evne og derved tilsidesat sin adelige Forpligtelse. Dette gjør ham til en ny Type i Adelens Decadenceperiode. Hverken Drik eller Pragtlyst var Skyld i, at han blev svækket og fældet som et Slagtefaar. Hans ydmyge Ansøgning: «Herren weed mynn Styrcke, Jegh holtt forgangen Sommer och Høst Wed fier Maaneder Weed Sengenn, Kierre Her Cantsler epther Saadann mynn leilighz foraarsagis Jegh Att bemöye Digh som mynn thilforladendis gamle gode och trofaste Wenn Att Naar Digh Synis der War leilighz thill och dz Kunde skee Wdenn Kong: Mattz: mynn Naadigste Herris fortørnelse eller Wgunst, Att Du da Wille thill dz best migh forhielpe Att Naadigst her fra maatte forlöffuis» eller «om Digh Synis dz icke kunde skee Nu saa hastigtt er Jegh paa dz Wennligste begierendis om Jegh icke slett Kunde bliffue erlöffuit saa snartt, Du da Wille forhielpe migh hosz Kong. Mattz. mynn Naadigste Herre, Att Jegh Maatte Naadigst forlöffuis At forreyse neder (om herren Sparer liff och helbrede) Wdj thilkommendis Winther och maatte Wdj thilkommendis

sommer bliffue neder», besvaredes med en barsk Afvisning og et Tilhold om, at passe godt paa Lenet, saa at der ikke ved hans Forsömmelighed blev tilføjet Land og Folk større Skade, end den, han alt havde afstedkommet.

Dette var kun Forløberen for drøje Slag, der fulgte hurtigt paa hverandre. Strax efter at Freden med Sverig var sluttet i Januar 1613 fik Steen Bille officiel Underretning om, at Kongen agtede at forlene en anden god Mand med Throndhjems Len, som han derfor maatte være rede til at aflevere førstkommende 3. Paaskedag (N. T. 30te Januar 1613.). Idet Steen bøjede sig for dette Slag, vilde han dog gjøre hvad han kunde for at afværge det næste, som han alt hørte suse over sit Hoved. Han bad om Naade, skrev baade til Konge og Cansler om Forskaansel for videre Forfølgning: «Jeg kjender mig alt for ringe til, at staa i Rette med min Herres og Konges Fuldmægtige» (D. Adelsbreve Fasc. 14. Nr. 104, 123.); «Jeg begjærer blot at beholde en naadig Herre og Konning» (ibid).

Kongen var dog ubönhørlig; sammen med Jens Bjelke og Hans Basse stævnedes Steen Bille til Møde for den Herredag, der skulde holdes i Juni 1613, og det hjalp ikke, at de alle Tre ydmygeligen supplicerede om Forskaansel. Deres Supplik blev læst i Kjbhvn. den 31te Marts. Da havde sagtens den Uvirksomhed, hvortil Steen Bille pludseligt saae sig fordømt, atter paadraget ham hans gamle Sygdom. Fru Rigborg var ogsaa bleven syg, men den truende Fare tvang hende til at staa op og i Februar at berede sig til en Kjøbenhavnsrejse; hun bragte sin Husbonds Breve til Cansleren, hvem hun derhos søgte at stemme gunstigt (D. Adelsbreve Fasc. 14. Nr. 122); sagtens var det ogsaa hendes personlige Opfordring, der bestemte Steens Broder, *Markus Bille* til Hvidkilde, til at føre Steens Forsvar paa Retterthinget. Denne Tjeneste var betydelig i samme Grad som Forsvaret maatte ansees for at være haabløst, og naar vi betænke det Tryk, hvorunder her skulde plaideres, saa vil det nedenstaaende

Resumee af de væsenligste Klagepunkter, jævnførte med Defensionens Svar, vise os, at disse i sig selv byggede paa et solid Fundament, og at Markus's Tjeneste var en virkelig Brodertjeneste.

Actor (den kgl. Øverste Secretair, Tyge Lange til Kjeldgaard):

1. Steen Bille havde for tidligt offenliggjort den kgl. Ordre af 4. Marts 1611, saa at Fjenden fik Kundskab om Felttogsplanen.
2. Det var en Fejl, at Steen Bille fra Sølenene havde udskrevet Folk til Landkrigstjeneste.
3. Det burde ej have været tilladt de Folk, der skulde til Jemteland, at faae hele deres Løn udbetalt før Afmarchen.
4. Steen Bille havde forsömt til Kjøbenhavn at melde, hvorlunde Herdalen gik tabt umiddelbart efter Jemteland.
5. Han havde ikke brugt de Midler han havde til at modsætte sig Fjendens Durchtog igjennem hans Len.

Defensor (Markus Bille):

1. Da Borgerne stode færdige til at fare ud paa deres aarlige Sørejser, var Ordrens Kundgjørelse det eneste Middel til at holde paa dem. Fjenden angreb ej heller Jemteland, før længe efter, at Lejren der var formeret.
2. Dette var nødvendigt for at faae et nogenlunde tilstrækkeligt Antal Tropper samlede til Landeværn.
3. Hvis Lejrsamlingen i Jemteland havde faaet større Varighed, var Lønningsmaaden selvfølgelig bleven ændret. I Jemteland havde Folkene lidt Nød, hvad enten de havde Penge eller ikke.
4. Han havde aldrig vidst andet, end at Herdal sorterede under Jemteland, saa at Melding om denne Landsdels Tab involverede hins.
5. Mönnichhofen var kommen saa uforvarende, og Kundskaben om hans Styrke var saa upaalidelig, at bedre Forholdsregler end de tagne ej lode sig improvisere.

Dommens Conclusion lyder saaledes:

«Efterdi herud inden befindes for^ne Steen Billes Forsömmelser, Uagtsomhed og Forseelse, og han ikke haver brugt de Midler til Fjendens Indfald at afværge, som det sig burde, hvorudaf Vi og Riget have taget Skade og ej liden Forklejning, han ej heller haver noget at fremlægge, hvormed han

nøjagteligen kan sig erklære: Da sagde Vi derpaa saaledes af for Rette, at forne Steen Bille herudinden haver forseet sig og bør derfor at staa Os til Rette.» (N. Saml. 1. 383.)

Det var ikke for ingen Ting, at Claus Daa til Ravnstrup havde Cansler Christian Friis til Borreby til Morbroder: Den 1ste April 1613 udstedtes fra Danske Cancelli «Følgebrev for Claus Daa til alle Indbyggere i Throndhjems Len, som hidtil haver fulgt Steen Bille til Billesholm», efter at de throndhjemske Borgermestre den 29. Marts havde faaet Ordre til at bevidne Steen Billes rigtige Aflevering af Throndhjems Len (N. T.).

Hertil indskrænkede nok den kongelige Unaade sig viseligen, saa vidt vi kunne see.

Ganske kort Tid efter Domfældelsen indrømmede Kongen indirecte, at Ulykkens Aarsag egenligt var at søge i Norges totale Mangel paa en staaende Hær, thi en saadan, paa en Styrke af 2000 Mand, bød han Jörgen Lunge at organisere, og paa denne Hær lavede han om baade A°. 1624 og 1628, men den 1. Juni 1629 maatte han beordre de norske Landfolks Officerer aftakkede, «*efterdi Riget mere Besværing end Gavn af dem eragtes at have*».

Heri ligger visselig en god Æresoprejsning for Steen Bille, — kun Skade, at den ikke naaede ham før, end i hans Dødsaar. Allerede af den ovenfor givne Fremstilling kan man slutte sig til, at det maa være urigtigt, hvad Historikerne hidtil have fortalt om den Straf, Christian den 4de skal have paalagt Steen Bille, nemlig en treaarig Landsforvisning med Forpligtelse til at tjene i Krig, hvor Krig var. — Til denne Urigtighed har man saa knyttet en anden: Steen Bille skal have unddraget sig denne Straf ved hemmeligt at opholde sig hos sin Slægt i Jylland, hvor han dog blev opdaget og derpaa sat fast paa Dragsholm; her skal han saa have tilbragt 17 Aar og bl. a. digtet Psalmer, af hvilke nogle findes i Karen Brahes Bibliothek. — Urigtighederne røbe sig allerede ved den Tilføjelse, at hans adelige Slægt

uddøde med hans Brodersøn Rigsmarsken. — Vi ville senere faae Lejlighed til at vise, hvilken ringe Gnist der har frembragt den megen Røg om de tre Aars Landsforvisning og de 17 Aars Fængsel paa Dragsholm. — Fejltagelsen er gammel; den er fra Slange, S. 325, gaaet over til de Benzonske Stamtavler i Geh. Arkivet, og det er derfor ikke underligt at finde den i Norske Samlinger I og II, i Paludan-Müllers «om Christian Barnekov», i Yngvar Nielsens «Jens Bjelke til Østraat», i Brandt og Helvegs «Dansk Psalmedigtning» I, 30 og flere historiske Værker, hvoriblandt endnu maa nævnes: «Danske Herregaarde», under Dragsholm. Underligere er det derimod at træffe Fejlen hos en saa udmærket og nøjagtig Historiker som Dr. Holger Fr. Rørdam, der gjentager den i «Kirkehistoriske Samlinger», i «Kjøbenhavns Universitets Historie» II, 277 og i hans «Lyschanders Levned» Side 30, Anm. 1; men naar endog Prof. Kr. Erslev i Kildeskriftet «Len og Lensmænd» har forvexlet Steen Bille Jensen med Steen Bille Mogensen, saa erkjender man først fuldeligt, hvor svært det har været at klare dette Skjær, der tilligemed flere lignende har dannet sig af denne Families mange enslydende Navne.

Iblandt de mange Actstykker, som bevise, at Steen Bille Jensen hverken har været landsforvist, eller paa Dragsholm, skulle vi blot anføre dem, der have nogen Betydning for hans Livs Skildring.

Han kom næppe til at forlade Throndhjem førend i A°. 1616, muligvis dog i Slutningen af A°. 1615; baade Virkningen af Dommen og Sygdommen, hvortil kom Afviklingen af forskjellige Pengeforhold, maatte holde ham tilbage; vi see det allerede tydeligt deraf, at Steen Bille til Billesholm er nævnt iblandt den Række Adelsmænd, hvis Ærinder Stavangers Lensherre, Jørgen Kaas, den 25. Novbr. 1614 blev beordret til at udføre i Kjøbenhavn, hvorhen han havde faaet Orlov. (N. T.) — I et Brev fra Cansler Christian Friis til hans Broder, Øverste

Secretair Niels Friis, fra Aaret 1615 eller 16 (G. A. Canslerbreve Skab 14, Nr. 198) findes en Ytring om, at et vist Bud skal have Pas med til Steen Bille. — Et Commissorium af 27. Juni 1615 (Sjæll. T.) viser, at Steen Bille til Billesholm «alt for nogen Tid siden havde været i Irring og Trætte» med nys nævnte Jørgen Kaas Eriksen til Havgaard om Arven efter hans A°. 1600 afgangne Broder, *Erik Bille* til Rønnovsholm, med hvis Enke, Mette Banner, samme Jørgen Kaas var gift til A°. 1614, da hun døde. — Et andet kongeligt Commissorium af 14. Juli 1616 (Sk. T.) viser, at Steen Bille til Billesholm og Knud Grubbe beordredes til at overvære Laxmand Gyldenstjernes Overtagelse af Værgemaalet for afg. Mogens Krabbes Børn med Fru Lisbet Bryske, som i August s. A. ægtede *Henrik Bille*, Knudsen. I Sommeren 1616 var han altsaa sikkert hjemme i Skaane. Kort før sin Afrejse fra Throndhjem havde han der oprettet en Sygestue («Norske Stiftelser», Christiania 1854), A°. 1620 havde han indgjærdet Land ved Kasløse Skov, tæt ved Billesholm, og om det ved hans Svoger, før A.°. 1612 kjøbte Boserup (D. Adelsbreve Fasc. 14, Nr. 112, Rgs. Dmbg. Nr. 39 A., for Maj 1636), paa hvilket Gunde Rosenkrands til Rosenholm fik Skjøde den 20. August 1635 af Steen Billes Børn, ligesom ogsaa Jus patronatus til Kasløse Kirke (Rgs. Dmbg. Nr. 39 A. i Sagen mellem Gunde Rosenkrands og Christoffer Ulfeld). — Disse Data, i Forening med dem, der allerede ere anførte i Historien om Claus og Anders Bille, Steenssønner, turde give uforkastelige Beviser for Rigtigheden af den Paastand: *At Steen Bille, Jensen, hverken har været landsforvist, eller fængslet i resp. 3 og 17 Aar.*

Det er nødvendigt, at slaa dette fast, fordi den historiske Fordømmelse af Steen Bille, Jensen, ikke har synderligt andet at støtte sig til, end den fejlagtigt formodede Straf, som Kongen skulde have ikjendt ham.

Dette træder især frem i Yngvar Nielsens: Jens Bjelke

til Østraat, Side 38 f., hvor der findes Tirader om Steen Billes Træskhed, Fejghed, Mangel paa Noblesse o. s. v., der ganske savne al historisk Grundvold, af hvilken Grund Forf. ogsaa ledsager sine Epitheta med «rimeligvis» eller «det synes som om . . .» eller «man faaer uvilkaarlig det Indtryk, at . . .» Det skal ogsaa lades Forf., at han ikke med disse dadlende Ord har karakteriseret Steen Billes totale Væsen, men kun visse enkelte Momenter af hans Liv. Uagtet de nu, som paavist, kun ere Udtryk for den mest subjective Formodning, saa har den nævnte, ærede Forfatter dog aabenbart tilsidst taget sin Formodning som historisk bevislig Sandhed, i Kraft af hvilken han rejser meget svære Beskyldninger mod Steen Bille, f. Ex. den, at han «savnede alle Evner tll at opretholde sin Autoritet», hvilket ikke med Rette kan siges, naar man, som Hr. Y. N. paa mange Steder, correct og træffende har paavist, at det var den kjøbenhavnske Regjering, som tog Magten fra den throndhjemske Lensherre ved at ignorere hans Indstillinger og Indvendinger mod et Angrebstog fra Jemteland ind i Sverig, samt ved at lytte til Jens Bjelkes Bagvaskelser i Kjøbenhavn af hans Foresatte. I dette familiehistoriske Værk maatte der protesteres imod den gængse Opfattelse, og særligt imod Hr. Y. N.s, men da det er saa snevert begrændset, have vi ikke turdet gaa saa dybt som ønskeligt var. Vi maa indskrænke os til et Résumé:

Da Hr. Y. N. har indrømmet, *at* Steen Bille betimeligt og bestemt har sagt Regjeringen sin Mening om Jemtelandstogets Uforstandighed; *at* han ærligt har delt med Jens Bjelke Ansvaret for Jemtelands Evacuering, idet han medunderskrev dennes Erklæring om, hvorfor den var nødvendig; samt *at* Steen Bille, tiltrods for sin Sygdom, har evnet at bringe baade Borgere og Bønder i Vaaben mod Fjenden; saa er det absolut ulogisk, at drage hine Conclusioner, at Steen Bille var fejg overfor Regjeringen, træsk overfor Jens

Bjelke og uden al Evne til at opretholde sin Autoritet overfor sine Underordnede [1]).

Iblandt de Actstykker, der godtgjorde, at Steen Bille hverken kunde have været landsforvist eller fængslet, efter at han havde kvitteret Throndhjems Len, var der intet, som viste, at han havde været brugt i Statens Tjeneste. Man kunde heller ikke vente af Christian den 4de, da han efter Kalmarkrigens Afslutning stod paa sin Berømmelses Højdepunkt og nød Følelsen af den Magt, for hvilken Adelen villigt bøjede sig, at han da skulde naae saa højt i Selvkritik, at han ydede Steen Bille Oprejsning, f. Ex. ved at give ham et mindre Len. Magthavere have altid vanskeligst ved at forsone sig med deres uretfærdigt slagne Ofre; kun de, som kysse Riset, kunne vente sig Gunst. Heldigvis kunde Steen Bille, bedre end de fleste andre Herremænd, undvære kongelige Naadesbeviser. Hans Religiøsitet gav ham en god Ankergrund, som tillod ham at ride svære Storme af, og det er med god Grund, at Dr. H. F. Rørdam i «Anders Arrebo» I, 167 regner ham iblandt de ypperste Forgængere for vor lyriske Digtnings Fader. I Brandt og Helvegs «Dansk Psalmedigtning» I, 217 ff. findes adskillige Prøver paa hans Digtekunst, uddragne af Haandskrift Nr. 269 *in* 4°. af Karen Brahes Bogsamling. Her skulle vi kun minde om, at Psalmen Nr. 424 i vor nu almindeligst brugte «Psalmebog til Kirke- og Husandagt» er forfatttet af Steen Bille, Jensen. Naar den hidsættes, skeer det for at med den maa blive sammenholdt et Stykke af hans Samtidige, Jens Bjelkes Rimværker, hvilket sagtens er hans bedste, siden hans Biograf har meddelt det Side 97.

---

[1]) Iøvrigt skulle vi her med Tak erkjende den Dygtighed, hvormed «Jens Bjelke til Østraat» er udarbejdet; i alt væsentligt er den nordenfjeldske Krig godt skildret i Afsnit II, til hvilket vor, paa de originale Actstykker byggede Skildring kun bringer faa Berigtigelser og Tilføjelser. Ilde vare vi stedte, naar kun absolut fejlfrie Arbejder vare acceptable og Tak værd.

Steen Bille:

«Jeg raaber fast, o Herre,
af Dybsens Nød til Dig,
Du vil mig naadig være
Og gjerne frelse mig;
Dit Øre Du nedbøje,
naar jeg min Bøn frembær,
o mærk ud af det høje,
hvad min Begjæring er!

Ak, hvis Du Agt vil give
paa Synden, vi begaa,
mens vi er her i Live,
Hvo kan for Dig bestaa?
Men hvem, som det begjærer,
den har Du Gunst beteet,
thi elsker man og ærer
din milde Majestæt.

Tænk paa mig i Dit Rige
for Korsets haarde Død!
Dit Ord, som ej kan svige,
det er min Trøst i Nød;
min Sjæl af Længsel trænges
til Dig med stor Attraa,
ret som den Vægter længes,
at Dagen komme maa.»

Jens Bjelke:

Genesis, Capitel 1.

«Alting skabes, Lys, Himmel, Jord,
Fugl, Fisk, Dyr, Orme ved Guds Ord,
Menniske og faaer Vælde mest
og godt alt, der det blev beseet.

Capitel 2.

Den syvende Dag fuldkommen blev
al Herrens Skabning, bold og gjæv;
og des til Hviledag blev sæt;
Ægteskab og vis Kost anret.

Capitel 3.

Satan i Ormens Skik forfør
Folk først, at de mod Guds Bud gjør,
klædes, straffes og Ormen med,
forjættes den velsigned' Sæd.»

(For ikke at synes uretfærdige mod Jens Bjelke, maa vi her henvise til den Gravskrift over hans Fader, som han lod opsætte Aº. 1632, og som haves aftrykt i Personalhistorisk Tidsskrift I, 2. Bd., 293. Skjøndt den er næsten lige saa gyselig som Hr. Y. N.s Prøve, der her er aftrykt, maa den dog kaldes en Del mindre forrykt end denne.)

Forekomme Jens Bjelkes Vers os næsten som Snak i Søvne, vil man vistnok igjennem Steen Billes kunne mærke en aarvaagen, lidende Sjæl, der har følt sin syndige Ufuldkommenhed saa dybt, at Troen paa «Guds Raad», der er over al Forstand, er grebet med den frelste Røvers Sindelag. Om han end bogstaveligt talt hverken var naglet til et Kors eller sat i Statsfængsel, saa kan det foregaaende dog vise os en lang Række af ydre Momenter, som kunne have fremmet hans oprigtige Længsel efter Evigheden.

Der paahvilede ham dog Omsorg for Hustru og Børn.

Fru Rigborgs Kjøbenhavnsrejse i Februar 1613 havde ikke blot det Maal, at faae Cansleren og Markus Bille i Tale, men ogsaa det, at bringe et andet Skifte med hendes Søskende i Stand efter deres afg. Fader, og at det næppe vilde blive betryggende for hende som Enke synes at fremgaa af Steens Ytring med Hensyn til Kjøbet af Boserup: «som Jegh gierne Wille weed Herrens hielp haffue Klartt for mynn fattige høstru och børnn skyld, eptherdj, Wij ere Alle dødelige.»

Hans skaanske Gods havde vistnok savnet fornødent Tilsyn i den lange Tid, hvori Throndhjems Len holdt ham tilbage, især naar det hændte, at en af hans Fogeder døde, uden at have gjort Regnskab. Noget efter at have omtalt Fogeden, siger Steen: «migh ligger och stor mact paa nogle myne wdgiffne breffue Att Jndfordre som ere lenge siden Aff migh betaltt och haffuer icke bekommitt dennum igenn, medenn ekunn nogenn seddeler och beuis derpaa Att dz er betaltt.» Mærkeligt nok, søgte han endnu i August 1612 om Jus patronatus til sin Sognekirke Nørre Wram, rimeligvis ikke saa meget for egen Fordels Skyld, som for at kunne gjøre vel imod en og anden Præst; thi det er ret betegnende for Steen, at han midt under sin haarde Prøvelse og store Vaande havde Hjerte og Sands for sine Undergivne. Han skrev f. Ex. i ovennnævnte Brevs Tillæg Pkt. 5 saaledes: «Om Cantsleren wille wellgiøre och forhielpe Her Mogenss Lauritzønn, Vicepastor thill Domkirckenn, thill Westeraalens præstegield, som vaccerer epther Affgangne Her peder oluffsøn, Archidiacono, epther Saligh och høgloffligh ihukommelse Konningh Frederichs fundatz der om att begge vicepastores skulle forsørgis huer mz ett Cannicke gield; her hanss thill Wor fru Kierke er der mz forsørgitt, medenn icke for^ne^ her mogenss, bedendis och Canceleren hand maatte nyde nogitt gott, Att han haffuer Weritt myne børns skolmester weed fier Aarss thiidt, troligenn och well wæritt paa synn bestilling, haffuer well studeritt och haffuer gode gaffuer Aff Herren wdj hans predickenn, erbyder sigh och derudaff att wille

forsørge synn gamle blinde fader, her Lauritz i Røddøenn, een Aff de Landtflyctige och ældste Jempthe prester Som haffuer høstru och mange børnn Att holde.»

I samme Brevtillægs Pkt. 7 hedder det: «Om een Aff mynn gammell thienner, som end Nu er hosz migh y thienniste, maatte bekomme Kong. Mattz. Naadigste beuillingh och breff paa een gaard paa Normørd Att nyde Naar den bliffuer leedigh, for (ɔ: mod) All Kong. Rettighz der Aff att giffue. Gaardenn ligger y tinguolds gield och skylder Aarligenn fier Spand y landskyld, om Cantslerenn for mynn skyld wille forhielpe hannum der thill.» — Laa Tjenerne ham saaledes paa Sinde, var det naturligvis i højere Grad Tilfældet med hans Sønner, der nu skulde af med Huslæreren; derom skriver Steen: «Jegh wille och gierne tage mynn Sønn Jenss neder mz wdaff landitt paa ett sted Att forsende som hand wdj herrens fryct och gode lerdommer Kunde *fauente Deo*, forfremmis. Jegh haffde Achtitt denne forgangenn sommer Att forskickett hannum, for denn stoer Wsickerhed thill Søesz er dz forhindritt.» — Overfor sine Standsfæller var Steen Bille rede med sin Caution, og hans Credit var saa god, at Kongens Rentemestre godkjendte ham som Forlover til et Beløb af mindst 7000 Spd. Sandsynligvis bidroge disse Cautioner, i Forening med ovennævnte Omstændigheder, ikke lidet til, at de gode Kaar, hvori han strax efter sin Afsættelse befandt sig, lidt efter lidt undergravedes; for ham blev der ikke Tale om noget nyt Len til Erstatning.

I Januar og Februar 1624 begyndte man dog saa smaat at bruge Steen Bille i statstjenstlige Hverv; første Gang, da Markgrevinden af Brandenborg skulde «geleides» af en Skare Adelsmænd gjennem Landet til Kronborg (Sk. T.); anden Gang, da han med tre andre Herremænd afæskedes Betænkning om Christiansstads Bebyggelse og om de Broer, ved hvilke denne nye By paa Aløen i Helge Aa var sat i Forbindelse med Fastlandet (Sk. T.). I Juli samme Aar var

han i den Commission, der behandlede Pengesagerne imellem Didrik Pogwisch og Claus Bille til Vandos (Sk. T.); i September s. A. fik han, selv fjerde, det Hverv at registrere og taxere afgangne Fru Pernille Gyldenstjernes Løsøre og Jordegods, — et omfattende og mindre behageligt Arbejde, som vil blive nærmere omtalt paa et andet Sted; den 26de April 1626 udnævntes Steen Bille til Billesholm og Holger Lindenov til Gavnø som Tilsynsværger for Børnene efter Otte Lindenov til Borreby paa Fru Anne Brahes Skifte med dem (Sk. T.).

Under alt dette havde Steen Bille staaet paa Restancelisten for sidste Aars Afgift af Jemtelands Len; den ubetydelige Sum var formodenligt gaaet i Glemme ved Forberedelsen til og under Kejserkrigen; først efter dennes Afslutning gav Regjeringen Hr. Anders Bille til Rosendal, som Lensherre paa Helsingborg, Ordre til at paaminde sin 15 Aar ældre Fætter om Dækning af hin Gjæld, og da det ikke hjalp, beordredes Hr. Anders til at stævne og forfølge Steen med Rettens Middel. Da Hr. Anders i Febr. 1629 skred tjenstligt ind mod Steen, svarede denne «at han ikke var sig ved Penge,» men at han som Vederlag tilbød, at udlægge en Gaard i Starby Sogn, Billestrup By (Sk. T.). Sandsynligvis var det dette Svar, som bevirkede, at Retsforfølgningen stilledes i Bero «indtil Vi derom anderledes tilsigendes vorder», og allerede i Slutningen af Marts s. A. var Sagen ordnet. Den 23de Marts 1629 (Sjæll. T. Nr. 24, Fol. 258) fik Rentemestrene Ordre til at give Steen Bille Kvittance for al hans skyldige Afgift, naar de havde godkjendt den Forsikring paa en Gaard i Starby Sogn, som han havde forpligtet sig til at udstede.

Denne Affaire aabenbarer os Steen Billes daarlige økomiske Forfatning tiltrods for at han A°. 1625 taxeredes til 1121½ Td. Hartk., og det er naturligt at søge Grunden til hans Vanskeligheder ved at betale den ringe Restance for Jemtelands sidste Aar, hvorved maa forstaaes A°. 1611. —

Naar vi ovenfor have peget paa hans temmelig store Cautionsforpligtelser og paa de Tab ved hans skaanske Gods, som hans lange Fraværelse i Throndhjem næsten nødvendigt medførte, saa maa dertil føjes hans Udgifter til de dengang kostbare Bøger, og de meget store Summer, som medgik til Sønnernes Uddannelse i Udlandet, hvorom noget oplyses længere fremme.

For de to sidstnævnte Udgifter fik han ingen Erstatning ved de Svigersønner, hans Døtre bragte ham. Den ældste Datter, Jfr. Karen, var ugift i Juni 1633, thi paa den Tid udnævntes *Vincens Bille* til hendes Værge paa Skiftet efter hendes afgangne Moder, Fru Rigborg Lindenov (Sjæll. Nr. 25, Fol. 178). Den yngste Datter, Rigborg, ægtede Aº. 1625 Ejler Holk til Gjedsøholm, (imellem Helsingborg og Billesholm, nærmere ved denne Gaard,) en Mand, som ved Hjælp af Christoffer Ulfeld var i Stand til at hjælpe sin Svigerfader, da det i Marts 1629 kneb saa stærkt for denne, ikke blot med den nævnte Betaling af Jemtelands-Afgiften, men ogsaa med en anden paa c. 1200 Spd., som Kongen personligt fordrede hos ham[1]). Hermed forholdt det sig saaledes: I April 1628 havde Steen Bille laant 1727 Spd. 28 Skilling hos Fru Sofie Lindenov til Møgelkjær, afgangne Knud Gyldenstjernes Enke; uagtet Steen snart efter tilbagebetalte hende 500 Spd., overdrog hun dog hans Gjældsbrev for Restbeløbet til Kongen, som paa den Tid gik strengt frem imod sine

[1]) Denne Ejler Holk synes ellers at have været en meget vindskibelig Mand, som arbejdede sig godt frem baade til jævn Anseelse og til relativ Velstand; Aº. 1625 kaldtes han til Søbo, som var taxeret for 239½ Td. Hartk. (D. Mag. 5. I. 164). Staller Kaas og han vare undertiden Medlemmer af samme Commissioner. Han mageskiftede ikke sjældent med Forskjellige, og Aº. 1647 sees han at have ejet en af Lunds Capitels Residenser (Sk. T. Nr. 7, Fol. 165). I Marts 1650 sad Fru Rigborg Bille Enke efter ham og begjærede Jus patronatus til sin Sognekirke Egby, hvorunder Gedsholm (ɔ: Gjedsøholm) hørte (Sv. Jrdbg. 46, a, 20).

Skyldnere. Saaledes kom Steen Bille i dobbelt Ild og laante i sin Vaande 1500 Spd. af Ejler Holk og 300 Spd. af en Læsemester i Lund, hvilken Sidste fik to Gaarde i Pant for sine Penge, men alligevel i et Aar tog 79 Spd. i Rente og Omkostning af dem. Paa disse samme to Gaarde havde Steen Bille imidlertid den 2den Januar 1629 givet Ejler Holk Pergamentsskjøde, underskrevet til Vitterlighed af Laxmand Gyldenstjerne og *Jens Bille* paa Billesholm. Da nu Læsemesteren lod sine Ridemænd gjøre Indførsel i Gaardene fik han altsaa med Ejler Holk at bestille, thi denne anlagde Sag mod Ridemændene. For Kongens Retterthing A°. 1630 fremkom Læsemesteren med drøje Ord imod den da afdøde Steen Bille, saa som at det var en ny Maade at forsørge sine Børn paa, og at Steen Bille havde været under Rigens Forfølgning, da han udgav dette Skjøde; end videre, at det omspurgte Jordegods aldrig i Virkeligheden havde været Ejler Holk følgagtigt. Ikke desto mindre tilkjendtes Ejler Holk Rettighed til Gaardene, da Steen Bille ikke havde været under Rigens Forfølgning i Januar 1629 (Rgs. Dbg. Nr. 33, Fol. 171 f.); det var han ganske rigtigt først i Februar samme Aar

Jo klarere dette viser os, hvor smaat det har staaet til med Steen Billes Finanser i hans sidste Levetid, desto mere maa vi følgeligt agte ham for den Hjælp, han ydede Claus Bille til Vandos i dennes store Fortrykthed. Hans Forhold overfor sin Broder Jens's umyndige Børn tyder ogsaa hen paa en vel udviklet Familiefølelse.

Hermed forlade vi Steen Bille til Billesholm. Kort Tid efter at Lybækfreden A°. 1629 havde afsluttet den tydske Krig, døde han i en Alder af 64 Aar. — Den 16de Februar 1630 beordredes Ivar Krabbe og Sigvard Urne til at forhandle med Creditorerne i Boet efter *afgangne* Steen Bille til Billesholm, hvis Gods samtidigt skulde taxeres, ligesom hans Breve registreres, for at de og det derpaa kunde indfries af og udleveres til rette Vedkommende (Sk. T.). Denne

Commission kom ikke til Ende med Billlesholms Taxation, som den 9de Juli 1631 overdroges til to nye Commissairer (Sk. T.).

Arveskiftet efter Steen Bille synes at være løbet saa ualmindeligt fredeligt af, at man maa antage, at Arvingerne have været saa sjældent fordragelige mod hverandre, at de, i højere Grad end Steen, kunne have vundet «Gammen og Gavn af Billesholm, den lystige Herrestavn.» Vi skulle nu see, hvordan det gik.

2 a. **Jens Bille, Steensen,** overtog Billesholm som den ældste Søn, da Faderen døde. Han havde, som alt anført, studeret udenlands, efter at han hjemme var bleven forberedt saa omhyggeligt, som Steen Billes refererede Brev lader os formode. I Januar 1621 studerede han endnu i Padua (Suhms Saml. II, 3. 15.), men i A°. 1622 fra 9de December (da han kom til Koldinghus) til 1ste Juni 1629 (Rentek. Medd. 1872, 146; Ejl. Brkhs. 175) tjente han i Kongens Gaard som Hofjunker. I denne Egenskab var det altsaa, at han i A°. 1627 paadrog sig Kongens ugrundede Vrede, fordi han til en Standsfælle havde udtalt sig om Kostbarheden af de kgl. Børns Opdragelse i Udlandet, hvorom der er fortalt Side 200.

Dette Uheld var sandsynligvis Grunden til, at han ikke fik anden Ansættelse i Kongens Tjeneste, end i A°. 1633 som Skaanske Fanes Cornet under Niels Krabbe (Sk. T. VI, Fol. 39), og det uagtet han var gift med Sofie Tott, Datter af den meget ansete Tage Tott (Ottesen). Fru Sofie Tott siges (i Benzons Stamtavler) at være død af Børnekopper, men vi kjende ikkun Aarstallet fra Klevenfeldt, der angiver 1628. Jens fik ingen Børn med hende og han synes, ligesom sin Fader, at have søgt Trøst for sine Uheld i fortsatte Studeringer. A°. 1628 lod han i det mindste «til sig udlægge en Del af de Bøger, der stode i Steens Læsekammer paa Billesholm», for 555 Spd., som Steen havde laant af sin ældste Søn for at kunne betale nogle Varer, som kjøben-

havnske Kjøbmænd havde crediteret ham (Rgs. Dbg. Nr. 35, Fol. 379 f.). Denne Sum for *en Del* af Steens Bøger, der kun fyldte to Kister og en hvid Bomme, viser os, hvor værdifuldt hans hele Bibliotkek maa have været, i det mindste i denne Søns Øjne.

Ganske ringe kan Jens's Medgift med Fru Sofie Tott ikke have været, thi baade Fru Else Viffert til Axelvold og Dr. Jonas' Enke, foruden adskillige Andre, toge ham god som Forlover for en Mængde af de Laan, hans Fader maatte stifte paa sine gamle Dage. Disse Forlovertjenester have dog gjort dybe Skaar i hans Formue. I Juni 1634 kunde han alligevel føre sig saa vel, at han med sin Svoger, Ejler Holk og nogle flere Adelsmænd beordredes til ved Øxenholt at modtage de svenske Gesanter, der skulde til Kongesønnens Bryllup (Sk. T. Nr. 6, Fol. 61).

Allerede A°. 1631 finde vi Jens Bille tituleret, ikke længere «til Billesholm», men «til Aarup» og et Rescript af 20de April 1635, hvorved Falk Gjø til Hvidkilde blev sat til Værge for afgangne Hemming Billes Børn, «da Jens Bille til N. N. skal have Forhindringer» for at annamme dette Værgemaal, veed altsaa intet Gods at nævne ham «til». Da han den 20de August 1635, sammen med sine Søskende, Hans og Karen, var med til at udstede Skjøde til Gunde Rosenkrands paa deres Mødrenearv i Hovedgaarden Boserup med Jus patronatus til Kasløse Kirke, kaldte Jens Bille sig dog endnu «til Aarupgaard», men i October 1641, da han vilde mageskifte noget Gods i Sejlstrup Len, Bagstrup By i Vreilev Sogn, m. fl. St., kaldtes han «til Nesz» (J. T. Nr. 10). Dermed forsvinder han fra Regjeringsbøgerne, og vi vide ikke, hvad der blev af ham. Om Godset Billesholm vide vi derimod, at det ikke senere kom i Familiens Eje; i Kong Frederik den 3dies Tid blev det et Krongods, idet Rigshofmester eller Rigsdrost Jokum Gersdorf overdrog dette, tilligemed sine mange andre skaanske Godser, til Kongen,

for at denne med dem og flere lignende kunde udløse Bornholm af svensk Vælde (Beckers Saml. I, 246).

2 b. **Hans Bille, Steensen,** fik, skjøndt han var yngre Søn (født 8de Juli 1601) större Betydning for Familiehistorien end Jens. Præsten Hans Wandal har givet os Omridset af hans Livs Begyndelse, og dets Anlæg lover godt. Det er i en Ligprædiken over Fru Kirsten Lunge af 6te Juni 1638, at Præsten om hendes Husbond Hans Bille siger:

«Noget nær fra hans Barndom var han i fremmed Krigstjeneste, endogsaa iblandt det Folk, som af Hjertet hader og forfølger vores rette og salige Religion, og alle dem, som hende bekjender; men alligevel førte han den sande Religion og Tro derfra, som et herligt Bytte, hvormed han kunde agte sig at bestaa for Jesu Christi Domstol.»

Af Enkeltheder fra hans Krigerfærd i Udlandet kjende vi kun faa, nemlig at han A°. 1619 var i Lyon og kjøbte to Heste paa Credit af Henrik Holk (Hist. Tidskr. V, 4. Bd., 664), samt at han i mange Aar tjente under Hertugen af Rohan i Frankrig og Italien.

Efter sin Hjemkomst fra Udlandet gjorde Hans Bille Hoftjeneste fra 20de Maj 1632 til 14de November s. A. (Rentek. Medd.), da han som Kammerjunker tjente sammen med sine yngre, fynske Frænder: *Steen Bille*, Eriksen, til Kjærsgaard og *Steen Bille*, Holgersen, til Bjørnsholm eller til Billeskov, hvilke ligesom Hannibal Sehested kun vare Hofjunkere. I Kammerjunker-Værdigheden tör vi uden Tvivl see en Anerkjendelse af de krigerske Evner, som han i Udlandet havde udviklet, men denne Udmærkelse har ikke kunnet knytte ham varigt til Hove. Han fandt nemlig et passende Gifte i sin 25-aarige Frænke, Jomfru Kirstine Lunge, Datter af Christian den 4des berömte Artillerist, Rigsraaden, Rigsmarsken og Ridderen, Hr. Jørgen Lunge til Odden, i dennes Ægteskab med Fru Sofie Brahe til Birkelse (J. T. Nr. 7, $^{26}/_{10}$ 1629). Baade paa fædrene og mødrene Side

nedstammede hun fra hans Stamforældre: Hr. Claus Bille til Ljungsgaard og Fru Elisabet Ulfstand, nemlig ved disses tvende Døttre, Sofie og Beate Bille, som vare hendes Bedstefædres Mødre[1]) Denne Trolovelse bragte ham ej heller i Glemme ved Hove; da Kongen i Aaret 1634 vilde fejre Bryllup for sin ældste Søn og Prindsesse Magdalene Sibylle af Sachsen, var Hans Bille iblandt de Adelsmænd, der skulde gaa for Borde (Sjæll. T. Nr. 25, Fol. 322), og han stilledes lige med sin Frænde, *Steen Bille*, Eriksen, for saa vidt de begge vare iblandt Opvarterne for den franske Ambassadør Grev d'Avaux, hvorfor Charles Ogier nævner dem begge; som ovenfor sagt, omtaler han særligt Hans Billes lange Tjeneste i fremmede Lande. Indbragte denne Hoftjeneste Steen Bille et Len, saa faldt ingen saadan Belønning af til Hans Bille, der vistnok heller ikke har trængt dertil. Foruden Krigernavn synes han i Udlandet ogsaa at have vundet Guld, eftersom han, inden sit Bryllup med Jfr. Kirstine Lunge, hvilket stod i Viborg den 1ste Novbr. 1635, altsaa før han var kommen i Besiddelse af hendes, uden Tvivl rigelige Medgift, havde tilkjøbt sig Jungetgaard i Salling. Den 4de Februar 1635 udnævntes Niels Krag og Mogens Høg til Vidner paa, at det gik rigtigt til ved hans Udtagelse af de Breve, der vedkom Jungetgaard, og som vare nedlagte i en af Viborg Domkirkes Brevkister. Den 26de November 1635 fik Verner Parsberg til Lynderupgaard

[1]) Sofie Bille ⊙ Malte Sehested; deres Datter Ane ⊙ Ove Lunge, hvis Søn Jørgen blev Rigsmarsk. Dennes Hustru, Sofie Brahe, (f. $^{16}/_{8}$ 1588 † 1659) var Datter af Steen Brahe til Knudstrup ⊙ Birgitte Rosenkrands; men Steen Brahe og hans Broder, Astronomen Tyge Brahe, vare, som vi alt vide, Sønner af Otte Brahe ⊙ Beate Bille Clausdatter. (V.-S. Eske Brok II, 95, Hist. Tidskr 5, VI, 616 ff.) — Formodenlig har dette Frændskab været for nært, thi Hans Bille maatte betale en Sum Penge for at faae Lov til at ægte Fru Kirstine. Hans Lensherre, Mogens Sehested, fik den 19de Decbr. 1635 Ordre til, at lade Pengesummen bruge til Reparation af Jungetgaards Sognekirke (J. T. Nr. 9): Bøden kom altsaa ham selv til Gavn.

en lignende Tilladelse til af Viborg Domkirkes Brevkiste at udtage de Breve, hvormed han kunde bevise sin Adkomst til noget Gods, der havde ligget til Jungetgaard i afg. Albert Skeels Tid (J. T. Nr. 9). Hans Bille synes derved at være kommen i Strid med Verner Parsberg, men hvorfor han beordredes til ved den Lejlighed at advare Palle Rodsten og *Peter Bille*, Ovesen, om at overværc Udtagelsen, vil blive klart af den Sidstnævntes Historie.

Fru Kirstine Lunges første Nedkomst var med Tvillinger og kostede hende Livet; allerede i Begyndelsen af A° 1637 fulgte begge Børnene hende i Graven; den 1ste April s. A. jordedes hun i Viborg Domkirke (J. Saml. V, 86).

Hvor længe Hans Bille sad som Enkemand, kunne vi ikke oplyse, men ret længe kan det ikke have været, inden han ægtede Jomfru Beate Gjø, som blev Moder til mindst 3 Børn og i Aaret 1637 maa have været mindst 37 Aar gammel. Hun var nemlig det andet Barn (J. T. Nr. 8 for 2den Februar 1627) af Henrik Gjø til Turebygaard og Fru Birgitte Brahe, som den 13de August 1598 holdt Bryllup i Malmø (Ejl. Brkhs. 140, jvfr. Benzons Stamtavler). Jomfru Beate var Søster til den ulykkelige Sibylle Gjø, som omtales i Markus Billes Historie. Hendes Morbroder var den i Indledningen Side 60 omtalte derangerede Falk Brahe, der i A°. 1620, efter hendes Forældres Død, skulde have været hendes Værge, «men var deri hindret for sin Skrøbeligheds og anden Ulejligheds Skyld» (F. T. Nr. 3 for 14de Septbr. 1620), hvorfor Holger Rosenkrands til Rosenholm havde taget sig af hende og hendes Søskende (J. T. Nr. 6 for 30te Novbr. 1619) og under den da grasserende farlige Pest endog havde ladet Turebygaards Kvæg med andet Løsøre overflytte til Rosenholm, hvorfra det først i Efteraaret 1620 kunde sendes tilbage.

Skjøndt Jfr. Beate saaledes næppe havde havt en meget glædelig Ungdomstid, synes hun dog at være bleven en god Hustru for Hans Bille, der levede ved hendes Side til

han døde A°. 1672, og hvem hun skal have overlevet. Hvis det er rigtigt, at deres ældste Barn, Jfr. Kirstine, sagtens opkaldt efter Hans Billes første Hustru, er født A°. 1637, maa Hans have ægtet sin anden Hustru umiddelbart efter den førstes Jordfæstelse, men Tallet kan være urigtigt læst. Foruden denne Datter, som levede til A°. 1704 og ægtede Otte Skeel til Vallø A°. 1662, fik Ægteparret paa Jungetgaard en Datter, Birte og tilsidst Sønnen *Steen Bille*, ved hvem denne Linie forplantedes ind i det 18de Aarhundrede igjennem hans Søn, den bekjendte Conferensraad *Jørgen Bille* til Ellinggaard, til hvilke Personer vi senere komme tilbage; de nævnes her for at antyde denne Families Frugtbarhed. Hans Bille og hans Hustru synes at have levet i gode økonomiske Forhold. Han staar A°. 1638 opført som Ejer af Jungetgaard med 373½ Td. Hartk. og 3000 Spd. paa Rente (D. Mag. 5, I, 185). Vi vide dernæst om dem, at de A°. 1640 vare med til at give Lars Ulfeld og Fru Else Parsberg en kjøn Bryllupsgave (D. Mag. VI, 158); dernæst, at Hans Bille, i Forening med Fru Ide Gjø, afg. Jens Juels Enke, den 1ste Juni 1642 paa Jungetgaard frasagde sig Arv og Gjæld efter deres Svoger og Broder, afg. Otte Gjø til Turebygaard, hvis Enke, Fru Birgitte Tott benyttede sig deraf til at contrahere med Fru Ide Gjøs Brødre, Eskild til Turebygaard og Falk til Hvidkilde om at vedgaa samme Arv og Gjæld, hvilket skete paa Hvidkilde otte Dage efter Hans Billes Fragaaelse (Viborg Landsthings Dombøger Side 159 og 223 for Aarhus og en Del af Viborg Stift; meddelt af Gosdejer Ch. Mansa). Endelig skulle vi efter Tabel II, Pkt. 12 i Benzons Stamtavler omtale, at Hans Bille, A°. 1647, foruden Jungetgaard ejede Grønkjær i Fullingborg Sogn, Fjends Herred, Viborg Stift.

Til disse Beviser paa jævn Velstand kunde maaskee føjes et og andet Bidrag han gav til «Defensionsværket», men det taber sin Interesse, naar vi ikke finde noget Vidnesbyrd om, at den kun 42-aarige, krigsvante Hans Bille personligt

deltog i Christian den 4des sidste Krig. Muligheden af at han har været med kunne vi ikke bestride, men sandsynligst turde det dog være, at han har faaet mere end nok af Krig i sine unge Aar, siden der ikke kan findes tildelt ham nogen Commando under hans Frænde, Rigsmarsken Anders Bille.

I det offenlige Liv dukker han kun et Øjeblik frem ved Kong Frederik den 3dies Kroningsfest, hvor han bl. a. fik det Hverv, at føre Danzigs Gesant i den Procession, som den 23de November 1648 drog fra Kjøbenhavns Slot til Frue Kirke (Wolffs Enc. regni Dan. 309). Ellers er der om ham kun bevaret Vidnesbyrd for hans godsejerlige Interesse f. Ex. hans egenhændige Brev til Cansleren (Danske Adelsbreve Fasc. 15, Nr. 62), hvem han vil bevæge til at støtte sin Supplik om «Jungergaards» Afgift for Thorumb Kirke. Det er dateret Viborg den 4de Januar 1647. Dermed passer det ganske godt, at han har været en af de danske Adelsmænd, som vare føjeligst overfor Frederik den 3dies Statscoup, og det turde skinne igjennem den Billet, som han den 29. Januar 1661 fra Viborg sendte til Cansler Frederik Redtz, saalydende: «Høytærede Hr Cansler, hans gode Skrivelse af Kjøbenhavn den 8de December er mig wdi Viborg den 26de Januarj thilstillet; betakker ham paa det allervenligste for hans store *affection* der wdi [sig] *tesmoingierer*. Sendis her hoes effter begering min Skrifftlig afflagde Æd thill Hans kgl. Majt. som effter hans goede Løffte i dett bestte maatte andragis, *rekommenderer* mig Althid wdi hans gunst, Will her med haffue Hr Cantsler mz Altt Kiærthaffuende Wnder den Allehøyestes Protection throligen befalitt samt Ehr och forbliffuer hans plichtskyldigste thiener (Danske Adelsbreve Fasc. 52, Nr. 100.).

Hans Bille
mppria.

B 2. **Jens Bille** til Valbygaard og Gjorslev.

Han blev født den 27de October 1567 paa Visborg Slot (Ejl. Brkhs. 32), men omtales kun lidt i Regjeringsbøgerne. Ved Kroningsfesten A°. 1596 var han dog blandt de Indbudne. Med sine to Brødre, Erik og Henning, delte han den vendsysselske Arv efter Forældrene; Erik tog dog Navn efter Moderens Enkesæde, Tjeredgaard, ogsaa kaldet Rønnovsholm, saa at det blev Jens og Henning, der delte Vrejlevklosters c. 58 Gaarde, 55 Bolsteder og 33 Huse. Foruden dette Gods arvede Jens ogsaa noget af det skaanske, hvorfor han i September 1601 regnes iblandt Hallands og Skaanes Adel, paa samme Tid som han den 11te August 1601, tilligemed sin Broder Steen og flere Adelsmænd, underskrev det oven omtalte Document i Anledning af Hofjunker Christoffer Lunges Afbigt for Drabet af David v. d. Osten, og der kalder sig «til Brølø», hvilket er en Fordrejning af «til Vrejlev». Paa den Tid var Jens iøvrigt gift med Jomfru Eline Juel, som i Medgift bragte ham det sjællandske Gods Valbygaard (nuværende Hovedgaard Juellinge i Stevns Herred), til hvilket Gods Jens Bille hyppigst findes kaldet. Fru Eline Juel var Datter af den Vincens Juel, som den 28de September 1579 druknede ved Bornholm ombord paa et af Kongens Skibe; hendes Moder var Fru Elsebe Svave til Gjorslev.

Fru Eline Juel havde været trolovet med den ulykkelige Erik Bille, Franzen, til Søholm, som den 27de September 1584 i Kjøbenhavn var kommen til at dræbe sin Fætter, Jørgen Rud (Ejl. Brkhs. 58) og selv døde A°. 1590. (Jens Billes Frændskab til sin Forgænger Erik Bille var iøvrigt, hvad Ættetavlerne vise os, meget fjernt.) «Den 3die August 1595 stod Jens Billes Bryllup paa Gjorslev med Jomfru Eline Juel» (Ejl. Brkhs. 126), og den 30te Juli 1596 nedkom hun med Sønnen, Jens Bille; efter ham fulgte en Datter Else, som kun levede fra 22de August til 5te December 1597; men den 18de August 1600 fødtes Vincens, den 15de

August 1601 kom Karen; saa Steen, Ove og Rønnov, men det kan ikke være rigtigt, naar en anden Datter Else siges at være født den 4de Januar 1602 (Ejl. Brkhs. 166), thi da vil der kun være $4^1/_2$ Maaned mellem hendes og Karens Fødsel.

Af disse Børn siges nogle af de ældste at være fødte paa Valbygaard, men om Vincens bemærkes det, at han er født paa Vrejlev (Ejl. Brkhs. 154). Om dette Gods havde der været Trætte i Familien A°. 1591, altsaa før Fru Karen Rønnovs Død (J. T. VI); i April 1600 var der Daabsfest hos Erik paa Rønnovsholm; dette i Forening med at Fru Eline Juel havde bragt Jens Bille Parter i Hasselmed Hovedgaard og Adserbøl Sædegaard, foruden i noget jydsk Kjøbstedsgods, kan have været Grunden til Ægteparrets Omskiften af Opholdssted, hvilket vi altsaa ikke behøve at søge forklaret ved et ubehageligt Forhold til Fru Else Svave paa Gjorslev. Iøvrigt kom Jens Bille tidligt paa Krigsfod med sin Hustrus Nærmeste, og hans Svoger, Peter Juel, overtog netop A°. 1600 Hasselmed, da han vendte tilbage fra en niaarig Udenlandsrejse med Mogens Krabbe til Vegholm. Irringerne bleve saa forviklede og langvarige, at der den 18de April 1607 for anden Gang maatte udgaa Kongebrev til en Forligscommission om at faae Ende paa de Sager. Det har sagtens været de ubehagelige Erfaringer, Jens Bille har gjort i denne Trætte, som har betaget ham al Lyst til at komme ind i den nye, hvortil hans Broders pludselige Død paa Nakkebølle i September 1600 gav rig Anledning. Vi vide fra Steens Historie, at Erik Billes Enke sad med to smaa Drenge, og at hun agtede at gifte sig anden Gang med Jørgen Kaas. Skjøndt Steen som ældste Broder skulde have været de to Smaadrenges Værge, var han lovligt forhindret af sine offenlige Bestillinger, og følgeligt stod Jens Bille for Tur, men han nægtede at overtage Værgemaalet, indtil Kongen med strenge Ord foreholdt ham hans Pligt (J. T. V, 25de Juni 1608). Blottet for Familiefølelse

har Jens Bille ikke været, thi da hans Broder Markus A°. 1604 havde mistet sin Hustru, udbad han sig deres toaarige Søn Ejler Bille til Opfostring (dennes Ligprædiken); sammen med gamle Eske Bille var han i Skiftecommission paa Vallø, hvor han mødtes med Peter Billes Arvinger (Sjæll. T. 28de Marts 1610 og 15de Juli 1613); men om han end paa Grund af sine store Godsbesiddelser har været et fremragende Medlem af Billeætten, bliver han kun lidet fremtrædende i dennes Historie. Jens var dog en af de sex sjællandske Herremænd, som under 19de Februar 1611 beordredes til at ride under sjællandske Fane i egen Person, men om hans Bedrifter i Kalmarkrigen vides intet. Medens han var i Felten, foregik den Forandring paa Gjorslev, at Peter Juel overtog ogsaa dette Gods, hvilket vistnok havde givet Svogrene ny Anledning til «Irringer», hvis ikke Peter Juel var død den 14de Marts 1612, uden Børn med Fru Jytte Gyldenstjerne, Prebensdatter, som han havde ægtet A°. 1604. Saaledes kom Jens Bille efter Fredslutningen i Besiddelse af endnu mere Gods end det, hvorom han havde ført hin langvarige Trætte, og han kunde da sagtens tilbagebetale Kongen de 6000 Spd., han havde laant før Krigen, hvorhos han havde Raad til at føre en vidtløftig Proces med Jørgen Friis til Krastrup (Rgs. Dmbg. Nr. 23) om Rettigheden til Hestrup Kirke. Denne Proces er saa rig paa Oplysninger om Ejerforholdene ved Vrejlev Kloster fra den 24de Januar 1575, da Kong Frederik den 2den mageskiftede nævnte Gods med Jens Bille til Allindemagle, at den vel fortjente et kort Referat, men Pladsen tillader det ikke; det maa være tilstrækkeligt her at meddele om Jens Bille, at han, tiltrods for Fremlæg af flere gamle Breve, blev fradømt sin paastaaede Ret til Hestrup Kirke og følgeligt ogsaa Patronatsretten til samme, for hvilken sidste han dog med rede Penge havde betalt sine Søskende paa deres Arveskifte.

Denne Dom faldt A°. 1613, paa samme Tid omtrent som Steen Bille mistede Throndhjems Len. Da han nogle

Aar efter kom til Danmark, var han selvskreven Værge for sin Broder Eriks to Drenge, men dette forøgede hans «Irring» med Jørgen Kaas, deres Moders anden Husbond, og gjorde den meget langvarig. Jens Bille blev med tre andre Adelsmænd Forligscommissair, men kunde ikke bringe Tvistighederne til Afslutning, hvorfor Regjeringen maatte stævne de Paagjældende til Kjøbenhavn, hvor de formodenligt forligtes A°. 1616. Et Aarstid derefter døde Jens Bille, som kun blev c. 50 Aar gammel. I Viborg Landsthings Dombog for 5te December 1618 nævnes Fru Ellen Juel som «Salig Jens Bildes til Gjordtzlef» (Medd. af Godsejer C. Mansa). To af hans Sønner vare døde i hans Livstid, men ingen af af hans tre efterlevende Sønner bevarede det store Gods for Familien; vi ville nedenfor vise hvorledes det gik tabt. — I Hellested Kirke blev der over Jens Bille opsat en Ligsten og en Tavle i Sacristiet (Suhms Saml. I, 2. 121) og Fru Eline Juel fulgte snart sin Husbond i Graven, thi i Februar 1620 blev der berammet Skifte efter hende (Sjæll. T.). Hendes yngste Sønner, Ove og Rønnov Bille optoges den 26de August 1619 i Sorø Skole (Sjæll. T.) og fik, tilligemed deres Søster Elsebe, deres næstældste Broder Vincens til Værge, eftersom den ældste, Jens, var død i Udlandet, hvor han rejste med Præceptor (Rgs. Dbg Nr. 48, Fol. 211 ff.), altsaa paa en Studierejse, begyndt kort før, eller under Kalmarkrigen.

B 2, a. **Vincens Bille** til Valbygaard og Gjorslev rejste under Søren Grønbæks Vejledning til Udlandet sammen med sin Broder Steen (Hist. Tidskr. 5., IV, 655) og var hjemme igjen paa den Tid, da hans Forældre vare døde og det Spørgsmaal forelaa, hvem der skulde udnævnes til Værge for hans umyndige Søskende. Skjøndt Vincens ikke selv paa den Tid havde naaet Myndighedsalderen, fandtes han moden nok til at forestaa Værgemaalet, dog saaledes, at hans Farbrødre Steen og Markus skulde bistaa ham med Raad og

Daad; imidlertid bestemtes det udtrykkeligt, at Vincens skulde nyde Værgemaalspengene (Sjæll. T., 27de Februar og 30te April 1620). Allerede Aaret efter, at denne Ordning var tilvejebragt, nemlig 1621, stod Vincens Bille for Kongens Retterthing for at varetage sit eget og sine Myndlingers Tarv i en temmelig compliceret Arvesag, der nok kunde udvikle Skarpsindighed hos en Begynder i Lovfortolkningskunsten (Rgs. Dbg. Nr. 27, Fol. 415). Det hjalp ham uden Tvivl, at hans egen Interesse var med i Spillet, thi mange Tegn vidne om, at der ved Siden ad alt det meget Gods Faderen efterlod, ogsaa har været en Del Gjæld. Vor Indledning har forklaret, hvordan den kunde opstaa, især da Jens's Broder og Medejer af Vrejlev var en daarlig Husholder og stærkt indgaaet i Otte Christoffers Forløfter. Naar der ikke havde været Gjæld efter Jens Bille, vilde Vincens ikke have været nødt til at protestere en Fordring fra afg. Rentemester Sigvard Beks Bo paa 500 Spd., som Vincens havde laant A° 1623 og som Sigvard Bek havde skaffet ham ved selv at laane Pengene. Enkefru Lisbet Bille maatte da til at forfølge Vincens med Rettens Middel og hun var ham saa haard, at hans Faster, Jomfru Lisbet Bille til Gml. Kjøgegaard, fandt sig foranlediget til at rejse ind til Kjøbenhavn for at formilde Enkefru Lisbet. Dette lykkedes næppe ganske, thi paa Retterthinget, hvor Vincens selvfølgeligt blev dømt til sin Gjælds Betaling, blev det i Dommen udtrykkeligt udtalt, at Vincens ikke havde gjort sig skyldig i noget, som kunde forringe hans adelige Ære (Rgs. Dbg. Nr. 32). Endvidere sees det, at hans Farbrødre, Steen og Markus, A° 1624 til Cancelliet have indsendt en Erklæring om Nødvendigheden af at sælge det store Gods. Den 16de Februar 1625 udgik Kongebrev til Vincens, som derved bemyndigedes til, efter forud plejet Raad med sine to nævnte Farbrødre, at sælge Gaard og Gods, der i samme Aar taxeredes til 1064 Tdr. Hartk., *paa det at hans og hans Søskendes Gjæld snarest muligt kunde vorde betalt* (Sjæll. T.;

D. Mag. V, 1. Bd. 168). Med dette Salg er det ikke gaaet rask, thi efter at Kongen havde styrtet sig og Landet i den tydske Krig, havde Ingen Lyst til at sætte mange Penge i dansk Jordegods.

Først efter Lybækfreden solgtes Gjorslev A°. 1630 til den berømte Rigsraad og Hofmester for Sorø, Just Høg til Ky, men allerede den 24de December 1629 kaldes Vincens Bille kun til Valbygaard. — Under den tydske Krig havde Vincens mistet sin Broder Ove, der var dragen ud med Kongen, men blev skudt i Slesvig A°. 1626 (G. A. Geneal. Saml.); det er uvist om han selv deltog i hin Krig; i hvert Fald var han hjemme den 29de Juni 1627 (Sjæll. T.), og paa Herredagen 1628 optraadte han mod Herluf Daa til Skjørpinge og den holstenske Pengemand Claus v. Buchwald (Rgs. Dbg. Nr. 32). I det sidstnævnte Aars Maj Maaned blev hans yngste og da eneste Broder Rønnov myndig (Sjæll. T. Nr. 24, Fol. 84), men ikke blot han havde været misfornøjet med Vincens' Værgemaal (Sjæll. T. Nr. 25, Fol. 53, 108); Jfr. Else Bille klagede gjentagende over sin Broder (Sjæll. T. Nr. 24, Fol. 358, 429 og 500) og hendes Utilfredshed drev hende ud af Danmark til Rotterdam, hvor hun levede til A°. 1630; Vincens og Rønnov fik kongeligt Tilhold om at dække Udgifterne ved hendes der stedfundne adelige Jordefærd (Sjæll. T. Nr. 25, Fol. 194, 206).

Næppe var Vincens bleven fri for sine Søskendes Værgemaal, før han maatte paatage sig sin Fasters, Jfr. Birgitte Billes (Sjæll. T. Nr. 24, Fol. 500), som hidtil havde været bestridt af Markus Bille, der da skrantede og døde den 6te Januar 1631. Ogsaa dette Værgemaal gav Anledning til adskillig Tvist imellem Vincens og Markus Billes Arvinger (F. T. 21. Februar 1631; J. T. Nr. 8; Sjæll. T. Nr. 25, Fol. 192), men det synes dog som om Forholdet imellem Vincens og hans to gamle elskværdige Fastere paa Gml. Kjøgegaard vedblev at være godt til det sidste. I den Periode var Vincens heller ikke deres Nabo til Stadighed, thi fra den

7de Marts 1633 til den 22de November 1637 var han ansat i Danske Cancelli (Rentek. Medd. 1872). Her maa han have vundet Ry som practisk Jurist, thi fra A°. 1641 til 1649 vicarierede han ikke sjældent for Jørgen Seefeld, Sjællands Landsdommer; det har sin Interesse at see næsten alle de af ham fældede og appellerede Domme blive godkjendte paa Kongens Retterthing (Rgs. Dbg. Nr. 43, 44, 48). Imedens Vincens tjente i Cancelliet, foretog Kongen sit bekjendte Forsøg paa at ophæve Vornedskabet. Vincens, som da taxeredes for 302 Tdr. Hartk. og hans Broder Rønnov for 474½ Td. Hartk., vare begge afgjorte Modstandere af Kongens Ideer, medens deres Frænder af Kjærsgaardslinien, Steen og Lave Bille, Eriksønner, dog vilde rette sig efter deres Standsfællers Majoritet (Engelstoft: Skand. Lit. Selsk. Skr. A°. 1812). Fattigdom var sikkert ikke Grund til Brødrenes Modstand; Vincens kunde snarest antages, at have havt aabent Øje for Ubetimeligheden af en saadan Reform paa en Tid, da Kongen havde begunstiget de lavere Stænders Raab imod Adelen.

Han var A°. 1640 velstaaende nok til at kunne give Laurits Ulfeld 2 Rosenobler i Brudegave (D. Mag. IV, 160), og A°. 1643 fik han det norske Len, Sæmgaard og Eker Præstegjæld, som han beholdt til A°. 1646 og af hvis Indtægt han efter A°. 1652 beholdt Ret til at nyde 400 Spd. (Len og Lensmd. 60, 89). Naar Chr. Bruun i D. Saml. 1. VI, 336 siger, at Vincens Bilde A°. 1642 havde Brunlaug Len, er det vist en Fejlskrift for Vincens Bildt til Næs.

Vi kunne ikke oplyse, naar Vincens Bille ægtede Jfr. Ane eller Karen Grubbe, Datter af Peter Grubbe og Ane Rud, men da deres Ægteskab blev sønneløst, er Aarstallet af ringe Vigtighed for Familiehistorien; derimod skal det fremhæves, at Vincens under Krigen 1643—45 førte det ene sjællandske Adelscompagni, som gjorde Tjeneste i Malmø, da denne Fæstning belejredes af Gustav Horn, og hjemsendtes i November 1644 (Sk. T. VII, Fol. 59); ligeledes førte Vincens, som Major eller Oberst-Vagtmester, A°. 1657

den sjællandske Adels Rostjeneste over Helsingør til Skaane, hvor den blev brugt fra Juni til November og gjorde god Tjeneste; den blev hjemkaldt fordi Bartram Ranzaus Ryttere laa ledige paa Sjælland, hvor disse Hvervede bleve mere og mere utaalelige og derfor maatte sendes mod Fjenden. Iøvrigt havde Sjællandske Rostjeneste en anden Oberst-Vagtmester i Mogens Rosenkrands (D. Kongers Hist. Nr. 122 for 8. Juni og 23. Juli 1657; Sjæll. T.), hvilket tvang Vincens til en Forespørgsel om Commando-Forholdet; Kongen lod svare, at Tiderne vare for alvorlige til at sysle med slige Bagateller. Kort før Vincens's Udrykning var Rønnov død, og kort efter hans Hjemkomst fra Krigen, døde hans Hustru A°. 1658; han jordede hende i Storeheddinge (Suhms. Saml. I., II, 120); først Aaret efter blev (ved Lave Beks Død) det lolland-falsterske Landsdommeri med Lenet Hovgaard ledigt, og det turde hænde, at Vincens længe har ønsket dette Embede, som hans Frænder Holger Bille til Højbygaard og Lave Bille til Havrelykke havde siddet inde med i ca. 24 Aar (fra A°. 1622—46, med en kort Afbrydelse A°. 1635). Denne dygtige og virksomme Mand var imidlertid kommen for langt op i Aarene til at Landsdommeriet nu kunde blive ham Erstatning for alle de Tab, den ulykkelige Krig og Statscoup'et medførte; i Aaret 1661 opførtes han vel endnu som Ejer af en Gaard paa Kjøbenhavns Kjøbmagergade, men det tør betragtes som vist, at hans Jordegods havde tabt meget i Værdi. Allerede den 6te November 1657 erklærede han, ikke at eje noget Gods, hvoraf han var pligtig at holde Rostjeneste, og han maatte udbede sig Kvarteer «lige ved andre Gevorbne». Gjorslev ejedes ogsaa da af Styge Høg og Valbygaard af Gunde Rosenkrands (D. Kgs. Hist. 122 og Chr. Bruun: Gunde Rosenkrands S. 16).

B 2, b. **Rønnov Bille,** født 2den Maj 1608, kom efter det foregaaende som elleveaarig forældreløs Dreng til Sorø. Han ægtede tidligt Jfr. Lisbet Krabbe, Datter af Mogens Krabbe

til Vegholm og den Fru Lisbet Bryske, som A°· 1616 giftede sig anden Gang med Henrik Bille til Tirsbæk. Fru Lisbet Krabbe fødte ham 6 Børn, af hvilke mindst et maa have levet A°· 1642, da Rønnov endnu regnedes blandt Arvingerne efter de Krabber paa Vegholm (Sk. T. VI, 506), skjøndt Fru Lisbet dengang maa have ligget en halv Snes Aar under Mulde, siden Rønnov den 10de Maj 1634 kunde have sin anden Hustru Sofie Hohndorf (Suhms Saml. 2., II, 171 har Anne Hondorp); da fik han nemlig hendes Faders, Jørgen Hohndorfs, Skjøde paa den halve Sandbygaard, c. en Mil Syd for Ringsted. Her blev han «Boelsbroder» med Otte Brahe, Steensen, til Næsbyholm, men af Broderlighed var der nok ikke meget imellem dem. De førte idetmindste Proces med hinanden fra 1634 til 1640 om et Par Gaarde, som de begge mente at have lige god Ret til ifølge deres Skjøder (Rgs. Dbg. Nr. 42, Fol. 46 ff.; J. T. IX for 21. Novbr. 1635; Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 517, 432); det var ikke andet, end hvad den Gang var almindeligt, og for Rønnovs vedkommende slet ikke forunderligt, saasom han laa i ideligt Kjævl med sin kjødelige Broder Vincens, bl. a. om Betalingen af deres Faders Gjæld til Christen Eriksen (ɔ: Erik Valkendorfs illegitime Søn).

Da Jomfru Lisbet Bille døde paa Gml. Kjøgegaard den 28de September 1633, tog hendes Søster Birgitte Arv efter hende, men da denne døde den 4de Marts 1639 var det saa tvivlsomt, om Activerne kunde opveje Passiverne, at Rønnov Bille fragik Arv og Gjæld efter hende. Det er ikke sandsynligt, at han gjorde dette Skridt til Gavn for sin Farbroder Henning Billes Døtre, som vedgik Arv og Gjæld efter Jfr. Birgitte, men han blev derved habil som deres Skifteværge (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 432); i hvert Fald synes han at have været velstaaende nok til at kunne give Afkald paa sin Part af denne Arv, thi han kunde tegne sig for en hel Læst Korn, da Rigets Adel den 20de Juni 1653 opfordredes til at yde frivillige Gaver til Fremme af For-

svarssagen (D. Mag. 3., II, 118). Rønnov, hvis Navn undertiden skrives «Rønne» (D. Adelsbreve Fasc. 14, Nr. 36), jordfæstedes i Kjøge den 13de Marts 1657 (D. Saml. 2., II, 81); hans Dødsbo behandledes af Niels Parsberg til Eskildstrup og Valdemar Daa til Borreby, hvilken Sidste den 4de Maj s. A remplaceredes af Lave Bek (Sjæll. T. og D. Adelsbreve). Alle hans mange Børn døde uden Efterkommere og hans Gods splittedes efterhaanden; en af hans Døtre, Jfr. Birgitte, døde A°. 1705 i Mariager, hvor hendes Bo registreredes den 21de Marts s. A., ved hvilken Lejlighed hendes Søster, Jfr. Lisbet, som da levede i Næstved, meldte sig som Arving. Rønnovs ældste Søn, *Jens Bille* til Sandbygaard overleverede den 22de Februar 1665 sine Søstres Jfr. Ellens og Birgittes Værgemaal til sin Morbroder *Steen Bille*, Henriksen, til Ørumgaard (ɔ: Fru Lisbet Krabbes Halvbroder), for den Tid han selv færdedes i Udlandet; han overtog det igjen den 9de Maj 1669 (G. A. Geneal. Saml.).

B 3. **Markvard, Markor** eller **Markus Bille** og hans Nærmeste.

Markus Bille blev født den 18. December 1568 paa Visborg Slot (Gulland) og den 19. August 1587 rejste han fra Nakkebølle til Tydskland (Ejl. Brkhs. S. 33 og 77).

Om de ca. 19 Aar, der ligge imellem disse to Dateringer vide vi ikke mere end om hans Studierejse, der sagtens kun har varet de sædvanlige fire Aar, siden han var i Danmark A°. 1592, da han tog Hvidkilde i Arv efter sin Moder; den 4. April s. A. var hun, Fru Karen Rønnov, død paa Nakkebølle og jordfæstet i Egense Kirke den 9. Maj næstefter.

Allerede heraf skjønne vi, at der var en nøje Forbindelse imellem Familierne paa de to nysnævnte Nabogaarde, imellem de Biller og Brokkenhuser. Hvidkilde havde Fru

Karen arvet efter sin Fader, Ejler Rønnov, Markussen (V.-S., Rugaard I. 2. 96), og Herremanden paa Nakkebølle, den Ejler Brokkenhus, hvem vi skylde en Mængde af vore genealogiske Oplysninger, var d. 9. August 1584 bleven anden Gang gift med Jens Billes og Karen Rønnovs ældste Barn, Jomfru Anna Bille. Den 5. Septbr. 1582 var han bleven Enkemand efter Fru Birte Friis, med hvem han havde et eneste Barn, Jfr. Susanne Brokkenhus, født 3. August 1575, for hvem hans 16 Aar yngre, anden Hustru blev en god Stedmoder, da hendes mange egne Børn døde, enten under eller kort efter Fødslen. Ejlers og Fru Annas ægteskabelige Lykke blev saa haardt anfægtet, at de A°. 1589 saae deres Død imøde og lode udhugge en endnu bevaret prægtig Ligsten, hvor man seer Ejler staa i fuld Rustning mellem sine to Hustruer; Indskriften fortæller os bl. a., at Fru Anna indtil A°. 1589 havde født ham to Sønner og to Døtre (jvfr. Trap IV. Nakkebølle). Forgjæves kjæmpede de imod deres ublide Skjæbne ved at foretage kostbare Udenlandsrejser og indforskrive fremmede Læger. A°. 1591 vendte de saaledes tilbage fra en Rejse til Carlsbad og strax efter Hjemkomsten blev Fru Anna saa haardt syg, at det sagtens har været Grunden til hendes Moders sidste Besøg paa Nakkebølle.

Da Markus vendte hjem fra Udlandet til det Nakkebølle, hvorfra han var dragen ud paa Rejse, traf han altsaa ikke sine Kjære i nogen lys Stemning, men til Gjengjæld fandt han Jfr. Susanne i friskeste Flor og det varede ikke længe, førend han bejlede til hende. Den 14. Januar 1593 fik Markus Løfte paa hendes Haand, men den formelle Trolovelse med tilhørende kirkelig Velsignelse opsattes til senere at skulle foregaa i Odense. Efter at alle Jens Billes Børn havde arveskiftet paa Nakkebølle den 28. Januar 1594, fejrede Ejler Brokkenhus den 13. Oktober s. A. sin Datters Bryllup med Markus Bille. Partiet syntes i alle Henseender at være godt, og den 46-aarige Ejler, som paa den Tid havde mistet omtrent en halv Snes Børn, havde god Anledning til at

gjøre Bryllupet saa prægtigt, at han deri kunde finde nogen Erstatning for sine egne fejlslagne Forhaabninger. Men kongelige Forordninger havde nys indskrænket den overvættes Pragt, der udfoldedes ved Adelens Brylluper; der var sat Tal paa, hvor mange Gjæster og hvor mange Retter, der tillodes ved et adeligt, samt et ringere Tal, der tilstodes et gejstligt Bryllup. Hoffet havde imidlertid selv viist Vej til at omgaa Forordningerne, idet Kongen, naar han vilde hædre sine giftefærdige Hoffolk, ofte fejrede flere Brylluper samtidigt, og i det Spor kunde Adelen trygt tillade sig at gjøre sine Bryllupsfester storartede. Da det nu traf sig saa heldigt, at Ejler Brokkenhus i sin Nærhed havde to Præster, der skulde ægtevies paa samme Tid som Markus Bille, saa krænkede han ingen Forordning ved at give de to Præster gratis Gilde, imod derfor at lægge deres Ret til Gjæstehold og Tractement sammen med sin egen. Den storartede Fest, han bragte istand, var saa correct, at den unge Kong Christian, «Prindsen» som han endnu da kaldtes, godt kunde deltage i den, og derved sætte Kronen paa Herligheden. (V.-S. Rugaard II, 1. 98; Hist. Tidskr. 4. IV, 532 ff.; Ejl. Brkhs. 122). Under de Omstændigheder behøvede Bryllupet paa Nakkebølle ikke at begrændses efter Forordningen fra Søndag til Tirsdag, men kunde godt vare hele Ugen ud, for i den næstfølgende at fortsættes med «Hjemfærden», hvortil saa «Velkommet» paa Hvidkilde sluttede sig. Der blev spist og drukket, spillet og danset, men dermed var Lykkens Varighed ikke sikret; Livet paa Nakkebølle fik i det mindste kun et kortvarigt Skin af Glæde ved det pragtfulde Bryllup, thi i samme Aar som det stod, havde der atter været en Barnefødsel og -Død; men paa Hvidkilde viste der sig efter et Aars Forløb ikke engang Tegn til, at Fru Susanne vilde forøge Familien. Hun var dog lykkeligere, end Fru Anna paa Hvidkilde, hvem det atter gik galt i Juni 1596. Dog var det haardt, at see sit Ægteskab mærket af Himlens Ugunst, og jo værre det gik paa Nakke-

bølle, desto mere var Markus opfordret til at komme ud af et saa ulykkeligt Spor.

Hos Adelen levede der, længe efter Lutherdommens Indførsel, Rester af den katholske Livsbetragtning, ifølge hvilken man tilkjøbte sig Himlens Gunst ved gode Gaver. A°. 1595 gav Markus saaledes en Sum til Sct. Jørgens Hospital ved Svendborg, for hvilken 6 Fattige nød Underhold, og, da det ikke hjalp, gav han A°. 1597 nye Stole og malede Vinduer til Egense Kirke, paa samme Tid som han fæstede en ledig blivende Tiende til Vester Skjerninge Kirke (F. T.). Markus fik dog først et Aar efter sin Hjemkomst fra den 19-aarige Konges Kroning, nemlig 30te April 1598, den Glæde, at hans Hustru nedkom med en Datter, som de fik Lov til at beholde, medens Fru Anna paa Nakkebølle atter og atter blev berøvet sit Livs Frugt. Man kan skjønne, hvormeget Markus i denne Periode har længtes efter at see sin Æt forplantet, deraf, at Provst Lyschander i Herfølge (den 5te Januar 1598) tilegnede ham det rimede Slægtregister, hvis Forfatterskab ellers tillægges hans Søster, Jfr. Birgitte Bille til Gamle Kjøgegaard; det Brev, hvormed Lyschander sendte ham Værket, vidner om, at Markus, for Familiens tro Ven, har tolket baade sin Længsel og sin Frygt (Holger Fr. Rørdam: Lyschanders Levned Side 31—33).

Visseligt havde det derfor været ham kjærere, om Fru Susanne havde skjænket ham en Søn, der kunde forplante hans Navn og Æt; Kong David siger jo ogsaa: «Som Pile i den Vældiges Haand, saa ere Ungdoms Sønner; lyksalig den Mand, som har fyldt sit Kogger med dem!» og paa denne Anskuelse levede man dengang, saa at de Sønneløse agtedes noget ringe, om end ikke som Ulykkelige. Imidlertid var Datteren ham dog kjær, og han kaldte hende Karen, efter sin Moder; men en Fryd som den, der greb ham den 1ste Juli 1599, da Fru Susanne nedkom med en Søn, har vistnok kun havt sit Sidestykke i Sorgen over, at den fuldbaarne Dreng viste sig at være dødfødt.

Paa denne Tid kom den fattige *Ove Bille* til Lindved til Markus og bad om et Laan paa 1280 Spd., for hvilke han ikke kunde stille anden Forlover, end Erik Urne til Søgaard (Rgs. Dbg. Nr. 23), hvis Liv netop i Sommeren 1599 var sat i Vove under Finmarkskysten (Gardes d.-n. Sømagts Hist. I, 115). Skjøndt Ove netop da havde taget sig af Jfr. Rigborg Brokkenhus og han selv var besvogret med strenge Laurits Brokkenhus til Egeskov, ligesom han gjennem sin Moder, Gese Brokkenhus, var i Frændskab med Fruen paa Hvidkilde (Jvfr. Ove Billes Historie) saa vidner det dog om, hvor blødt Markus's Hjerte har været, naar vi see ham punge ud med hele Summen; thi han kunde sige sig selv, at den næppe kom tilbage, — at ogsaa den burde betragtes som et Offer, hvormed Himlens Gunst mulig kunde vindes.

Overtroen havde alt længe havt et stærkt Tag i Folk paa Svendborg-Egnen, og særligt i Herskabet paa Nakkebølle.

Foruden Datteren, Susanne, havde afgangne Fru Birthe Friis efterladt sin Husbond en kvindelig Frænde, Jomfru Christense Kruckow, Axelsdatter, om hvem Folk mente, at hun gjorde sig Haab om at blive den nye Husfrue paa Nakkebølle, og at hun havde lagt sig efter Trolddomskunst, da Ejler Brokkenhus trolovede sig med Jfr. Anna Bille (Ejl. Brkhs. 7). S. M. Gjellerup har i sin Afhdl. om Adelens Opdragelse (Hist. Tidskr. 4., IV, 16) gjort den Bemærkning, at der med Hensyn til Adelsjomfruerne fandt et Vexelforhold Sted, idet de ældre Adelsfruer fik de unge Jomfruer i deres Jomfrukamre, medens derimod de unge Fruer fik de ældre Jomfruer i Huset. Det var altsaa i Overensstemmelse med Skik og Brug, at Jfr. Christense blev paa Gaarden som den nye Husfrues raadgivende Hjælperske. — Iøvrigt jvfr. herom C. T. Engelstoft i Hist. Tidskr. 4., IV, 523 ff. Allerede da Markus kom hjem fra sin Udenlandsrejse, talte alle Folk temmelig højt om Jfr. Christenses Pagt med den Onde; man huskede, at hun havde maalt Fru Annas Brude-

seng med en Snor, paa hvilken hun, under Vielsen, havde slaaet Knuder; Fru Anna selv var kommen i Tanker om, at hun engang havde faaet et Bæger med Faaremælk, hvori hun havde fundet en Edderkop, og da hun spurgte Jfr. Christense, hvor den var kommen fra, havde den frække Dame svaret, at den havde hun mænget i Mælken, efter at have fanget den i Fru Annas Seng.

Under denne Seng havde man engang fundet tre Staalkors, som vare henlagte der af Jfr. Christense, og paa Sengen var Fru Annas Brude-Sengetæppe blevet ombyttet med et andet af mistænkeligt Stof. Det værste var dog, at Jfr. Christense havde lavet et Barn af Vox og kaldet det Fru Anna, samt baaret det i 40 Uger under sin højre Arm, for derefter at gaa i Kirke med det og ofre der, idet hun fremholdt Voxbarnet, indtil hun sluttelig, med mange Forbandelser over Fru Annas Ægteskab, begrov Voxdukken under sin Frues Kirkestol (D. Herregaarde, Nakkebølle. Rgs. Dbg. Nr. 27, Fol. 159 ff. Hist. Tidskr. 4., IV, 527 ff.). — Lidt efter lidt samlede man disse, over et langt Tidsrum spredte Træk, og man udspejdede hendes Færd. Man opdagede, at hun havde Sammenkomster med den Onde, der viste sig i Skikkelse af Drengene Jeronimus og Raggi, i hvis Selskab hun af og til red paa Kosteskaft op igjennem Skorstenen til Sabbatten paa Bloksbjerg, og da blev det en vitterlig Sag, at Jfr- Christense var den, som tilintetgjorde al den Guds Velsignelse med Livsfrugt, der kom over Fru Anna. Da denne for 15de Gang var kommen i Barselseng og den Nyfødte var udbaaren som Lig, blev Jfr. Christense endelig fjernet; hun flyttede til Aalborg, men hun havde faaet for god Tid til ikke at gjøre sin Gjerning paa Fyn grundigt; Fru Anna gav sig af med at klage over Gejstliges Mangel paa Sædelighed (Hist. Tidskr. 4., IV, 536, Anm. 1) og hendes Sindsstemning formørkedes uden Tvivl; Ulykken var bleven for husvant paa Nakkebølle til at lade sig fordrive: Først døde Fru Annas unge Broder, Erik til Rønnovs-

holm, paa et Besøg hos hende i September 1600 (han blev nedsat i Aastrup Kirke den 17de October); saa stak Staldrengen Gaardskarlen ihjel den 28de Juni 1601; den 23de Mai 1602 hændte den store Ulykke, at Hertug Ulriks Falk bed Ejler Brokkenhus igjennem hans højre Haand, saa at Hertugen næste Dag brød op fra sit Besøg paa Nakkebølle; den 2den Juli s. A. døde Jfr. Gissel Norby paa Nakkebølle, og i samme Aars Slutning døde Ejler Brokkenhus selv paa sin Gaard kun 54 Aar gammel. Det var kun alt for klart, hvorfra den megen Sorg monne komme. Mærkeligt var det derfor, at Fru Anna havde det Mod, at blive boende paa det forhexede Nakkebølle, efter at hun var bleven Enke, men hun vovede det vistnok i Tillid til, at hun paa Hvidkilde havde nære Frænder, med og for hvem hun kunde leve; Markus var nærmest til at tage sig af hende og hendes Sager, skjøndt han alt fra Juli 1602 var Værge for sin Søster Birgitte, da Steen var i Throndhjem, og Jens til Valbygaard var truet til at overtage deres afg. Broder Eriks Børns Værgemaal.

Strax efter Ejler Brokkenhus's Død kom Skifte-Commissairerne til Nakkebølle; de oprettede en Contract imellem Fru Anna og Markus, hvori denne forpligtede sig til at overtage Godsbestyrelsen og Ordningen af Ejlers Pengesager, imod at han beholdt Nakkebølle under sin Varetægt, «indtil alle de af Afdøde udgivne Segl» (ɔ: alle Ejlers Gjældsforskrivninger) vare indløste, og indtil Markus havde indvundet Vederlag for en aarlig Udredning af 200 Spd. for den Rostjeneste, som Nakkebølle var pligtig at stille[1]). Foruden Bolig paa Herregaarden og Underhold der, skulde Fru Anna beholde noget Gods, bl. a. 2 Møller under egen Bestyrelse, dog imod deraf at udrede et mindre aarligt Bidrag til Af-

[1]) Det er altsaa ikke at tage efter Bogstaven, naar C. T. Engelstoft i ovennævnte Afhdl.s Side 534 siger, at Fru Anna afstod Nakkebølle til sin Broder Markus.

betaling paa sin Husbonds Gjæld (Rgs. Dbg. Nr. 24, Fol. 124 ff.).

Denne Contract maa have været fordelagtig for begge Parter, thi en Dame, hvis Tid og Kræfter havde været optagne af 15—16 Barselsenge[1]), i næsten samme Antal Aar, samt af Hexerihistorier og meget andet nerveangribende, maa sikkert have været lige saa vel tjent med Fritagelsen for at styre Gods og Pengesager, som den i 1½ Mils Nærhed boende Markus maa have været med at overtage Bestyrelsen af dem.

Det er dog ikke hver Mands Sag at skrive Contracter saaledes, at de ikke lade sig misbruge af den stærkere Part; efter 8—9 Aars Forløb skulde Fru Anna faae at føle, hvor meget hun var svagere end sin Broder. Paa dem begge synes Aarene at have virket alt andet end heldigt. Oprindeligt var Fru Annas Sind vistnok blidt, og Astronomen Tyge Brahes Søster, Sofie (der, anden gift med Erik Lange, blev saare uheldigt stillet i pecuniair Henseende), fortæller smukke Træk af Søstrene Anna, «Lise og Bergette» Billes opofrende Hjertelighed, saavel da de besøgte hende i Segeberg, som da hun kom til dem paa Fyn. De gav hende af deres Linned, indløste hendes Mands pantsatte Klæder og sendte hende Penge og Tøj fra Fyn, «enddog de ikke vel kunde gjøre det»; Anna lod om Natten «Livet sprække fra sit Skjørt» og sætte til Fru Sofie Brahes, som næppe kunde hænge sammen. Fru Sofie siger bl. a. i dette Brev til Søsteren, Fru Margrete Brahe paa Fussingø: «Thi jeg regner Huldhed over al Slægt og Byrd og over alle Penge; Gud bevare og lønne dem derfor; jeg vil aldrig glemme dem det Gode, de have gjort mig, og jeg haver intet gjort dem» (D. Mag. III, 28 ff., Udg. 1797).

Den lange Række af bitre Sorger og Skuffelser tillod ikke Fru Anna at bevare denne Huldhed efter at hin Con-

[1]) I ovennævnte Afhdl. i Hist. Tidsskr. 4., IV, 524 siger C. T. Engelstoft, at Fru Anna i 14 Aar fødte 17 Gange.

tract af A°. 1602 var traadt i Kraft. Egenlig afsindig kan hun ikke have været, dertil var hun for godt istand til at bevæge sig i Livet; men hun er utvivlsomt bleven saa aandssvækket, at Markus har handlet broderligt ved at holde hende i Afhængighed af sig. Dette erkjendte hans Samtidige i deres Commissions- og Retterthingsdomme. En anden Sag er det, at han ikke endte som han begyndte, idet hans Broderlighed udartede til Egoisme. Hos Markus var det snarest Medgang, der hidførte den uheldige Forandring i hans Væsen, thi den 6te Januar 1604 nedkom Fru Susanne paa Hvidkilde med en Søn, der blev kaldet *Ejler* efter hans Morfar, og som blev i Live, altsaa en Arving til Hvidkilde og Nakkebølle.

Foreningen af disse to Godser synes derefter at være bleven det Hovedmaal, som Markus tragtede efter at naae snarest muligt, selv om han derved kom til at gaa sin ældre Søster vel nær. At han A°. 1606 ved Døden mistede sin Hustru, Fru Susanne, gjorde dog vel sin Del til, at stemme *ham* mindre blidt, især da han samtidigt fandt det rigtigt, at sende sin Søn Ejler over til sin Broder Jens til Valbygaard.

Skjøndt Fru Anna i Contracten havde fraskrevet sig Ret til at blande sig i Nakkebølles Godsbestyrelse, saa gik det snart op for hende, at Markus tog sig altfor godt betalt for den Tjeneste, han havde paataget sig at yde hende. Hun gjorde Indsigelser og forlangte af ham, at han skulde gjøre större Afbetalinger paa Gjælden efter Ejler Brokkenhus, saa at hun snart kunde gjenvinde Raadighed over hele sit Bo, men, derom vilde han intet høre og lod det trække stærkt i Langdrag med disse Afbetalinger, som hjemlede ham Ret til at styre Nakkebølle. Fru Anna trængte til flere Penge end dem hun kunde bringe ud af sit Privatgods, og efter A°. 1609 see vi hende i Færd med at gjøre Gjæld. Hun laante først hos Kongen 1500 Spd. mod sin Mostersøn, Fredrik Qvitzovs Caution; dernæst laante hun 500 Spd.

hos Corfitz Ulfeld til Bavelse, dengang Lensherre paa Rugaard; det var endnu ganske anstændige Summer, men snart skrumpede de ind: Sine Smykker dels solgte, dels pantsatte hun til Raadmand Niels Bang i Bogense, til Morten Holst i Flensborg og til Jomfru Anna Skinkel, hos hvilke hun fik 200, 150, 131 Spd., men hendes tiltagende Fattigdom lader sig spore ved at see hende laane 30 Spd. — ja vi finde endog en Kvittering fra hende, dateret 30te Marts 1615, hvori hun erkjender sig «skyldig at betale min gode Ven Morten Holst 4 Spd.» (Efter Dombøgerne Nr. 23, Fol. 311; Nr. 24, Fol. 124, 167, 310; Nr. 25; Nr. 27, Fol. 416 ff.) Inden det var kommet saa vidt med hende, havde hun dog henvendt sig til Kongen med Bøn om han vilde udnævne «gode Mænd», der kunde revidere hendes Contract med Markus af A°. 1602, men inden Fortællingen meddeler Udfaldet af dette broderfjendtlige Skridt, maa den vise, hvorledes Markus var bleven stillet i det store Samfund. — Hans tidlige Giftermaal, Godsejervirksomheden, og vel især den omtalte ivrige Forfølgning af det Maal, at forene Hvidkilde med Nakkebølle, afholdt Markus fra at tage Tjeneste i «Gaarden»; vi finde ham hverken i Listen over Hofjunkerne eller «Cancelli-Herremændene»; men blandt sine Standsfæller havde han alt A°. 1608 vundet saa megen Anseelse, at de udvalgte ham til en af deres Repræsentanter paa det Møde i Odense, hvor Kongen, Trinitatis Søndag i Maj Maaned, lod sin ældste Søn, den 5-aarige Hertug Christian, hylde som Thronfølger «af de fire Rigens Stænder, som ere: Rigens Raad, Ridderskabet, Cleresiet og Borgerskabet.»

Ved denne Lejlighed indgik Markus et Mageskifte med Kronen i Nyborg Len (F. T. 7. Juni 1608, 1. Febr. 1609)[1]),

[1]) Muligvis var det dette Mageskifte, som gjorde ham til Nabo af Hans Pogwisch til Damsbo, med hvem han i Juni 1609 laa i Markeskjelstrætte om nogle Huse i Strandby. (D. Adelsbreve, Bille, Fasc. 4, Nr. 11). Et Sted i Rgs. Dbg. Nr. 36, Fol. 546 viser os at Dyreborg paa Vestsiden af Faaborg Fjord hørte til Nakkebølles Enemærker.

og det følgende Aar ansattes han til at ride under den ny oprettede «Fynske Fane», der fik Corfits Rud til Ritmester og som blev godt brugt i hele Kalmarkrigen. Selv om Herremanden paa Hvidkilde ikke der fik Lejlighed til at udmærke sig fremfor sine Jævnlige, førte han sig dog saa vel, at Kongen, den 17de April 1612, altsaa længe för end der aabnede sig Udsigt til Fredslutning, forlenede ham med det betydelige Stiftslen Odensegaard, der gav ham en fast Aarsindtægt af 1700 Spd. — I dette Embede afløste han den bekjendte Fru Ellen Marsvin, der havde styret Lenet efter sin det foregaaende Aar afdøde Husbond, Knud Rud til Sandholt. Grunden til at hun blev afløst var uden Tvivl den, at man frygtede et svensk Angreb paa Fyn, som derfor fik en militair Chef, eller General, i Hans Pogwisch til Damsbo [1]); denne Mand trængte til en Hjælper og derfor udnævntes Markus Bille samtidigt til Stiftslensmand og Næst-Commanderende paa Fyn, medens Ove Bille blev Lieutenant.

Til denne Ære og Værdighed var Markus ikke naaet, för end hans Søster, Fru Anna, bad Kongen om «gode Mænds« Revision af Contracten, men han vandt sin anseelige Stilling omtrent samtidigt med, at Kongens Commissairer, Jacob Rosenkrands og Johan Brokkenhus, trak sig tilbage fra den Bestilling med uforrettet Sag. Fru Anna mødte nemlig ikke efter deres Tilsigelse, ja hun raadede dem endog til ikke at blande sig i hendes Sag med Broderen. Skjöndt Commissairerne fik Ordre til at dömme i Sagen, enten hun mødte eller ikke, saa maa de dog have frasagt sig Hvervet,

[1]) Ct T. Engelstoft formoder i Hist. Tidskr. IV, 3. Bd., 534, at Fru Anna efter sin Husbonds Død strax solgte Damsbo til «Hans Povisk»; hvorledes det forholdt sig med et saadant Gaardsalg til en holstensk Adelsmand vide vi fra Indledningen. — Ejler Brokkenhus efterlod en stor Gjæld, siger Engelstoft samme Steds, saa at det for den Tid var naturligt nok, at hans Fædrenearv Damsbo maatte springe.

siden vi derefter finde to Andre udnævnte. Den ene var ingen ringere end selve Rigscansleren, den vidtberejste, udmærket dygtige Jacob Ulfeld til Ulfeldsholm, siden A° 1599 gift med Fru Birgitte Brokkenhus, Datter af stærke Laurits til Egeskov; den anden var den ovennævnte Ejler Qvitzov til Lykkesholm, der havde studeret i Padua sammen med hendes Broder Steen, for derefter at tjene i Cancelliet, som Fyns Landsdommer og som Lensherre paa Rugaard til A°. 1605. — Disse Mænd vare tilvisse saa gode og kyndige, at de maatte have hjulpet hende tilrette, hvis det ellers var muligt; men saa længe hin Betingelse var uopfyldt, at alle Ejler Brokkenhus's Gjældsbeviser skulde være indløste, førend Markus var pligtig til at afgive Nakkebølles Styrelse, saa længe kunde selv de Dygtigste ikke, imod *hans* Villie, hjælpe hende til at faae det som *hun* vilde.

Markus agtede ikke at føje sig efter sin Søsters Ønske og han holdt Stand, skjöndt der uden Tvivl blev lagt Pres paa ham: Den 19de Mai 1613 blev han kaldt til Kjøbenhavn og beordret til at medtage Fru Annas Livsbrev paa Nakkebølle, samt de mellem hende og ham oprettede Contracter (F. T.). I Kongens og Rigsraadets Øjne var denne Familietvist kun en ringe blandt de mange, som af dem skulde afgjøres, og den hindrede ikke, at Markus, i Slutningen af A°. 1613, sammen med ni andre Herremænd, beordredes til at staffere sig og sine Folk med gode Klæder, for at ledsage Kongen paa en Rejse i Tydskland. I samme Aar havde Markus havt det pinlige Hverv, for Herredagen at skulle forsvare sin haardt anklagede Broder Steen, der jo mistede Throndhjems Len den 3die Maj 1613. Dette Forsvar og hin tydske Rejse tilsammen tagne forklare kanskee Grunden til, at Fru Annas Sag ikke kom frem, hverken A°. 1613 eller 1614, skjöndt hun paa den Tid sees at have faaet en anden mægtig Mand til at tage den i sin Haand. Det var Ejler Qvitzovs Svigerfader, Rigsraad Axel Brahe til Elved, som nys var vendt tilbage fra Skaane, hvor han,

sammen med Anders Bille til Raabeløv havde været Provindsens Guvernør. Denne Mand stævnede Markus ind for Herredagen i Marts 1615 og foreholdt ham det ubillige i vedblivende at fastholde den gamle Contracts Ordlyd til Skade for Søsteren, men Markus gav sig lige saa lidt for ham som for de tidligere Commissairer. Herredagen gav ham da ogsaa et saa ubetinget Medhold i saadanne Termini, at Markus, A°. 1630, da Ejler Brokkenhus's Gjæld endelig var bleven afviklet, og Fru Anna derfor med Fynd gjorde sin Ret gjældende, blot behøvede at fremlægge Herredagsdommen af A°. 1615, for atter at faae sin Ret til Nakkebølles Besiddelse bekræftet.

Efter at Dommen var falden 1615, maatte Fru Anna følgeligt falde tilføje; hun laante vel paa den Tid 500 Spd. af Anders Bille til Raabeløv, men de fleste af disse Penge gik vist med i Procesomkostninger. Hun maatte da tage til Takke med det Underhold, som Markus vilde tilstaa hende paa Nakkebølle, eller muligvis paa Odensegaard, hvor han trængte til at have en Værtinde for de mange Gjennemrejsendes Skyld; til denne Bestilling har han nok kunnet bruge Fru Anna bedre, end sine to andre Søstre[1]), som boede paa Gml. Kjøgegaard, thi hun kom mere og mere i hans Magt, derved at han efterhaands indløste hendes Gjældsbreve og beholdt dem hos sig, lige som han opbevarede godt hendes Kvitteringer for hvad han directe

[1]) Forskjellige Optegnelser i Ejler Brokkenhus's Kalendar vise dog, at Jomfru Birgitte Bille af og til har opholdt sig hos Markus. Ligeledes Sjæll. Tegn. Nr. 25, Fol. 192, hvor der omtales en Ansøgning fra hende, i hvilken hun «erbyder sig rigtig Regnskab og Fortegnelse at ville fremlægge for Markus Billes Arvinger angaaende de Penges Indtægt og Udgift og andre Varer, hun i afg. *Markus Billes Hus* og *Bo* haver været betroet at forestaa.» — C. T. Engelstoft mener ogsaa Side 535, Hist. Tidskr. IV, 4. Bd., at kun Jfr. Birgitte Bille har fungeret som Værtinde paa Rugaard og Odensegaard. Vi antage at Markus har begyndt med Fru Anna, men ved hendes Sygelighed er bleven tvungen til at lade Jfr. Birgitte supplere nu og da.

ydede hende. — Navnlig i Sommeren 1615 var en Værtinde paa Odensegaard mere nødvendig end ellers, thi flere fyrstelige Personer vare da ventende til Kjøbenhavn; Markus selvfjerde var den 17de Juni beordret til at være i Kolding, for der at modtage og derfra «at geleide» to Fyrstinder til Hove; men naar saadanne fyrstelige Personer skulde overnatte paa Lensgaardene, saa krævedes ikke blot fyrsteligt Taffel men ogsaa Decoration af Stadsværelserne med skjönne Tapeter og Klæde, den saakaldte Tilflyening og Dragning, hvortil man vel havde særligt øvede Kvinder (de saakaldte Dragekoner, eller «Dragefruer», naar det skulde være fint, som ved Dronning Sofies Jordefærd A°. 1631, eller ved Prindsens Bryllup A°. 1634 (Sjæll. T.)) i Beredskab, men hvortil dog behøvedes Opsyn af en Dame, der var à jour med Kunstens nyeste Udviklingstrin.

Sandsynligvis have de to Søskende sluttet Forlig, efter at Fru Anna havde erfaret, at end ikke Axel Brahe kunde hjælpe hende til Rette; men det tvungne Forlig har næppe gjort hende til saa blid og underdanig en Værtinde, som tydske Fyrstinder vare vante til at modtages af. Sandsynligvis var det ogsaa for Fru Annas Skyld, at Markus netop i A°. 1615 lod sin Datter Karen komme i Huset hos Fru Mette Hardenberg, der snart efter blev Enke efter Cansler Chr. Friis til Borreby, og hos hvem Karen blev i to Aar. Paa Kongens Forespørgsel om, hvorledes Rejsen var løben af, har han kanskee faaet Nys om, at den «gode Fordrelse med fri Underholdning til Mad, Øl og Husly», som Lensmænd paa Routen vare pligtige at yde dem, der rejste paa kgl. Majestæts Fripas, var mindre rundelig og fin, end det sømmede sig; fra Herredagen 1615, som Kongen personligt overværede, kjendte han vel ogsaa det spændte Forhold imellem Markus og Anna, — en Spænding, som i hans Øjne maatte falde Markus til Last; nok sagt, den 9de Marts 1616 forsatte han af en eller anden Grund Markus fra Odensegaards til Rugaards Len, hvor han kun fik 800 Spd. fast

aarlig Indtægt, altsaa næppe det halve af, hvad Odensegaard havde indbragt ham. Til hans Efterfølger i Stiftslenet udnævntes en noget ødsel Mand af meget ny Adel, nemlig Christen Knudsen Akeleje til Skinnerup. Med det øvrige Inventarium vilde Markus til denne Mand aflevere en Troldkone, der sad fængslet paa Gaarden, men Christen Knudsen protesterede saa bestemt imod at faae hende med, at Markus blev nødt til at indsætte hende i Byens Fængsel, hvor han sagtens selv maatte underholde hende. Hans Klage til Regjeringen toges dog til Følge, idet Christen Knudsen blev beordret til at indtage Troldkonen i Slottets Fængsel og sörge for, at hun snarest muligt blev stillet for Retten (F. T. 30. Maj 1616).

Forsættelsen til Rugaard bevirkede, at Markus tog sig det noget for let med Styrelsen af Lenet, som han væsenligt overlod til sin Søster, medens han af alle Kræfter arbejdede paa at sammensmelte Hvidkildes og Nakkebølles Drift. Efter Fru Annas egne Ord, skaltede og valtede han der, som om han var Eneherre; lagde Avlsgaarde øde, eller inddrog dem under Hovedgaarden Nakkebølle; raadede egenmægtigt over dens Folk og Tjenere, og, hvad der var værst, skaffede sig bestandig flere og flere af hendes Gjældsbreve, hvorved hun saa omtrent ganske kom i hans Magt. Bønderne i Rugaards Len vare heller ikke glade ved ham. A°· 1621 drev de det endog til at indsende Klage over ham, hvori han beskyldtes for, at lade Lenets Bønder kjøre til Nakkebølle med al den Langhalm, som de kun vare pligtige at føre til Rugaard. Den 2den April 1621 fik Markus Ordre til at svare paa den «Supplik» (F. T.), og det var uden Tvivl til den Klage at Kongen sigtede, da han i et Brev af 2den Juli 1621 til sin Cansler, Chr. Friis, lod falde følgende ildevarslende Ord: «Markvard Bille see sig fore, at det varer længe med ham, der han er, thi Søsteren, den han hos sig haver, regjerer Lenet mere end han.» (Egenh. Breve I. Nr. 96).

For ikke at misforstaa Bøndernes Klage, maa det bemærkes, at Langhalmen spillede en stor Rolle i hin Tids Production af Salpeter, som var en af de mest toldbetyngede Varesorter. Den 3die April 1618 havde Markus Bille faaet Ordre til i Rugaards Len at oprette en Salpeterlade i Lighed med den, der fandtes i Vordingborg Len, men han indberettede, at Rugaards Len ikke var heldigt for et saadant Anlæg, da det ikke producerede tilstrækkeligt af Langhalm (F. T. $^{8}/_{8}$ 1618), som han maatte hente hos Holger Rosenkrands til Rosenholm, der netop havde faaet Odensegaards Len. Han fik derfor en Maaned efter (F. T. $^{17}/_{9}$ 1618) Ordre til at flytte sin Salpeterlade ind i Odense Len ved Frøstrup Sø, men det varede nok længe med Flytningen, siden han i Marts 1619 fik Tilhold om at skynde sig. Aaret efter beordredes Laden flyttet tilbage til Vissenbjerg Birk.

Disse mange Ombestemmelser tyde paa, at Markus kan have forlagt sin Lade til et Sted, hvor han var vis paa altid at have nok af de Ingredienser, Salpeterets Tilvirkning dengang krævede, altsaa til Hvidkilde-Nakkebølle, hvor han selv raadede for Agerdyrkning og Fædrift, og hvor han følgeligt ikke kunde komme i Forlegenhed for Halm og dyriske Afsondringer. Om end Ladens Flytning har været en egenmægtig Handling, som Kongen ikke vilde taale, eller tie til, saa har den vistnok været saa vel begrundet, at der har været Fynd i hans Svar paa Bøndernes «Supplik». Ikke desto mindre beordredes Laden opført paa det sidst befalede Sted (Januar 1622), thi Bøndernes Klage over den lange Kjørsel med Halmlæs fra Rugaard til Nakkebølle, har formodenlig lydt for højt til, længere at kunne overhøres.

Iøvrigt blev Markus i alle de Aar, han var paa Rugaard, næsten overvældet med Tillidshverv, især som Medlem af Skiftecommissioner, blandt hvilke vi kun ville nævne, at han og Jørgen Brahe den 14de Februar 1618 havde det

Hverv at taxere afgangne Hr. Breide Ranzaus fynske Godser og Gaarde, samt at Markus i Forening med tre Andre var Commissair i Boet efter Fru Else Lindenov til Løgetved, afg. Rigsraad Absalon Gjøs Enke. — Ligesom han nød Tillid i Forretningssager, saaledes viste han ogsaa Andre Tillid, og maatte følgeligt af og til døje Erfaringer af mindre behagelig Natur. Han havde f. Ex. med Flere cautioneret hos Fru Ellen Marsvin for 30,000 Spd., som Niels Gyldenstjerne til Gjelskov havde laant af hende. Da hun mærkede at det kneb med at faae Renterne regelmæssigt incasserede, saa overdrog hun i November 1620 alle hans Gjældsbreve til Kongen; denne lod Debitor afkræve Betaling og saa viste det sig, at Niels Gyldenstjerne var insolvent; følgeligt kom Touren til Forloverne, men da disse krympede sig, bleve de indmanede i forskjellige ærlige Herberger i Odense; af Billeætten var der iblandt, foruden Markus, Henrik til Tirsbæk og Tönne til Billeskov. Ved Rigscansler Jacob Ulfeld lod Kongen dem vide, at de kunde slippe fri, hvis de vilde betale dobbelt Rente, eller 3600 Spd. Denne Fremgangsmaade førte hurtigt til Maalet, alle Forloverne enedes om at stille et Forslag, der meget snart bragte dem paa fri Fod: De forpligtede sig til at udbetale 20,000 Spd. ved første Omslag og til at udstede gode Obligationer for Resten.

Da Kongebrevet om Forslagets Modtagelse er stilet til Markus Bille har han sandsynligvis været Hovedmand for det. Det er en Selvfølge, men bør dog nævnes, at Markus sikrede sig Indførselsret i Gjelskov for det Beløb, han havde maattet betale Kongen for Niels Gyldenstjerne (F. T. $^{21}/_{2}$, $^{19}/_{3}$ og $^{8}/_{7}$ 1622, $^{6}/_{7}$ 1623).

Foruden de mere eller mindre private Tillidshverv, beæredes Markus Bille A°. 1621, det samme Aar, hvori Kongen ytrede sig saa drøjt om ham, med et Par offenlige af stor Vigtighed. Den 12te April 1621 beordredes Markus i Commission med Kongens Cansler, Rigscansleren, Oluf

Rosensparre og Jørgen Brahe for at afgive Betænkning over et Udkast til en ny «Krigs-Ordinance»; da Forhandlingerne intet Bidrag give til Karakteristiken af Markus, kunne vi ikke her gjøre rede for Udkastet og dets store Vigtighed, og det samme gjælder om den anden Commission[1]), hvori Markus blev indsat den 4de November 1621 (altsaa nogle Maaneder *efter* at Kongen havde talt dadlende om ham), og som havde det Hverv at indkomme med Forslag om Sorø Skoles Omdannelse til et frit Adelsacademi. Om denne Sag bør dog her bemærkes, at Resultatet blev en Omdannelse, der lovede Adelen en speciel Uddannelse for Statstjenesten, og som firede paa den gamle Anskuelse, hvorefter Adelen var født til at beklæde alle Slags Statsembeder.

Naar Markus ved denne Tid sees at have faaet til Laans af Kongen en saa stor Sum som 10,000 Spd., turde Spørgsmaalet om dens Anvendelse blive lige saa naturligt, som det er vanskeligt at besvare. Det var ikke umuligt, at Pengene brugtes til Opkjøb af de Jorder, der skilte Hvidkildes fra Nakkebølles Marker, thi en Dom, der faldt paa Herredagen 1622 viser os, at Markus var interesseret i, at Cay Ranzau til Ranzausholm ikke fik Ret til at opføre en Dæmning paa Hundstrup Mark, et Punkt, der ligger ca. $^3/_4$ Mil nordvest for Hvidkilde og lige saa langt nordøst for Nakkebølle (Rgs. Dbg. Nr. 28, Folio 65). Dette gjør det en Smule sandsynligt, at de to Herregaarde have været forenede i 1621.

Har dette Aar, saaledes som det nu er viist, været et travlt Aar for Markus, saa har det i ikke ringere Grad givet ham, men især Fru Anna stærke Sindsbevægelser; thi paa det Aars Herredag var det, at Otto Skeel til Hammelmose

[1]) Regesta har under 3die Januar 1623 Ordre herom til 4 Rigsraader og og 17 andre Adelsmænd om at møde den 5te Februar i Sorø, for at raadslaa om Academiets Indretning.

fremstod som Jfr. Christense Kruckows Anklager, medens Fru Anna blev stævnet til at give personligt Møde, medtagende alle Breve og Dokumenter, der kunde komme til Nytte under Proceduren. Alle de gamle uhyggelige Familiehistorier ere altsaa blevne oprippede paa de allerfleste af Landets Herregaarde og det kan ikke have været helt behageligt for Fru Anna, eller hendes Broder og Svigersøn, at færdes blandt Standsfæller i den Tid. Jomfru Christense tyede nemlig til Aalborg, efter at være kommen fra Nakkebølle, og der dannede hun og hendes Søster en formelig Hexeskole, der ikke var saa lidet talrig, da Uvæsenet gik for vidt og da hun blev fængslet i Slutningen af Marts 1620. Hexene havde vundet et saa stort Parti blandt Aalborgenserne, at dette endog vilde hindre Retten i at holde Forhør (J. T. $^{15}/_{1}$, $^{21}/_{3}$, $^{22}/_{5}$, $^{10}/_{7}$, $^{18}/_{8}$ 1620). Der opstod især stor Tumult, da Retten lod de fængslede Hexe pinligen forhøre, og Slotsfogeden paa Aalborghus forsaae sig ved den Lejlighed saa grovt, at han blev dømt til Arbejde i Jern paa Bremerholm. En saa opsigtvækkende Rejsning var Frugten af Jfr. Christenses lange Praxis; da hun omsider stod for Herredagen og forgjæves gjorde Forsøg paa at tilkjøbe sig Livet ved at stifte et Legat paa 1000 Spd. til fattige Studenter, og nogle Snese Daler til de Fattige, kunde hendes Hexepraktik fejre sit 25-aarige Jubilæum, til hvis Forherligelse hun blev fradømt sin adelige Stand, Dignitet og sit Liv; af Hensyn til hendes adelige Stand, blev hun ikke brændt, men kun halshugget. Denne Distinction kan ikke kaldes enestaaende, men desto mere kan dette Prædicat tillægges Legatet «virgo decollata», der vistnok er et Unicum blandt Verdens Jubilæums-Legater (Jvfr. J. T. $^{1}/_{8}$ 1621).

Medens alt dette stod paa, havde Markus Bille ved Siden af sine alt omtalte Forretninger, baade den at arbejde for sin Hovedplan og at forberede en Proces mod Jacob Rosenkrands's Arvinger, fordi de havde fragaaet Arv og

Gjæld efter ham og dog disponerede over hans Efterladenskab; men derom høre vi nærmere paa andet Sted.

Til Odense Hospital skjødede han ved denne Tid en Gaard, men vi vide ikke, om han havde solgt den, eller han «ofrede» den til Tak for, at Jfr. Christense var kommen ud af Verden uden at ødelægge *hans* Børn, saaledes som hun havde faaet hans Broder Hennings Søn bragt af Dage. Iøvrigt bevare Actstykkerne fra 1620'erne kun Hverdagsting om ham, f. Ex. at han blev Raadgiver for sin Broder Jens's Søn, Vincens Bille, samt for afdøde Rigsadmiral Mogens Ulfelds Søn, Jacob[1]); at han solgte nogle Møller paa Møn; at han og Iver Vind i Marts 1622 fik det Hverv at opspørge Otte Christoffer Rosenkrands's Creditorer, og at Peter Bille Ovesen, til Lindved, kaarede ham og Erik Urne til sine «gode Mænd» i en Sag mod Palle Rodsten; med Sønnerne af hans Broder, Erik til Rønnovsholm, havde Markus ogsaa en Del at skaffe; alt i 1620 (J. T. 10. Juli) havde han foranlediget Rønnovsholm taxeret. I April 1623 indberettede han, at Rugaard Lens Bønder hver vilde give 3 Spd. for at befries fra deres agende Hoveri (Regesta II.).

Noget større officielt Ombud i Statstjenesten fik Markus ikke før end den 22. Marts 1624, da han udnævntes til Lieutenant ved det første af de to Compagnier, hvori det gamle fynske Compagnie da blev delt. Corfits Rud til Sandholt, som havde ført dette under Kalmarkrigen, blev Markus's Ritmester, Henning Valkendorf, hans Fænrik (F. T.).

To Maaneder efter at have modtaget denne Udnævnelse, beordredes Markus og 68 andre Herremænd til Bützau, hvor Kongens Broder, Hertug Ulrik, Schwerin Stifts Administrator, skulde jordfæstes med stor Pragt den 24de Maj. Af Billeætten var der, foruden Markus, kun hans

---

[1]) Af Jydske Tegn. for $^{10}/_{12}$ 1620 sees det, at denne Jacob Ulfeld var fængslet i Haag for en Gjæld paa c. 15,000 Spd. For at den kunde betales, maatte hans Gods i Danmark sælges.

Broder Jens's ældste Søn, Vincens. Indbydelsen paalagde dem at møde i «lange Sørgekapper med hængende Binder, Sørgeklæder og des Tilbehør.»

Det er uvist om han deltog i tydske Krig, men ikke sandsynligt, da han blev afskediget som Lieutenant, dengang hans 27aarige Brodersøn, Anders Bille til Damsbo, udnævntes til Compagniets Ritmester (F. T. $^{14}/_{10}$ 1627), og da han A°. 1628, altsaa 60 Aar gammel, maatte aftræde Rugaards Len til sin Frænde, Ejler Qvitzov, der fik dette Len for anden Gang.

For Svagheds Skyld var det ikke at han blev afskediget som Lieutenant, thi i Slutningen af 1627 betroedes der ham saa betydelige militaire Hverv som det at rejse den fynske Landbefolkning mod Slavatas Ryttere og at være Krigscommissair for Markgreven af Durlachs slagne Tropper, som overskibedes fra Holsten til Assens (F. T. $^{1}/_{10}$ 1627.). De drøje Tider tyngede paa Adelen, men Kongen maatte have Penge og opsagde den derfor de 363,000 Spd., som han havde udestaaende hos den. Det er svært at forstaa, hvorledes Markus, i denne forfærdelige Periode, da Alle, selv de holstenske Adelsmænd, vare i Pengeforlegenhed, har kunnet betale sin Restgjæld af det 10,000 Spd. store Laan til den kgl. Omslagsforvalter i Kiel; da havde han jo ikke engang Rugaards Len at flyde paa. Ikke desto mindre finde vi Markus Billes Navn forrest blandt dem, som paa den fynske Adels Vegne, den 1ste Febr. 1627 bevilgede Kongen store Bidrag til Krigsførelsen (D. Mag. III. 4. Bd.). For at kunne fuldt forstaa hvad heri ligger, maa vi holde os for Øje, hvordan der saae ud paa Fyn i den Tid, huske Virkningerne af Kongens store Uheld i Tydskland og af hans Søns, Vicekongens, usædelige Liv hjemme; i det hele den Miscredit, hvori den danske Regjering stod; skjøndt Krigen var imod Adelens Ønske, bar den dog taalmodigt sin Part af dens Byrde og vendte ikke det døve Øre til, da Kongen baade tilbagefordrede sine Udlaan og krævede nye

Midler tli at føre Krig for. — Fra September af voxede Lavinen af den slagne og flygtende Konges Lejetropper, som rullede ud over Landet og tilintetgjorde dets sidste Rest af Modstandskraft. Da var det, at Hr. Anders Bille selvtredie fra Kjøbenhavn tilraabte Jyderne: Slaa de Hunde ned! og at Markus Bille fik Ordre til at rejse Fyns Bønder mod Slavatas Ryttere, over hvilke der rejstes bitre Klager af Bønderne i Hagenskovs Len. Naar vi vide, at en saa afsides By som Nakskov maatte udrede 20,515 Daler for sin Indkvartering, saa kunne vi slutte os til, hvilken uhyre Byrde der maa have tynget paa Fyn, hvor Troppernes Hovedmasse var samlet, og det var kun en nødvendig Følge heraf, at Fyns Adel den 27de Marts 1628 indgik med en Supplik om Befrielse fra den uudholdelige Indkvartering. Markus Billes Underskrift er en af de første paa dette endnu existerende Actstykke [1]); hans Brodersøn Anders Billes en af de sidste.

Suppliken har bidraget sin Del til at Kongens Illusioner om med Vaabenmagt at faae Jylland tilbageerobret, maatte briste, og han har derfor næppe seet mildt til dens Underskrivere.

Den 16de April 1628 fik i alt Fald Markus Bille Ordre til at aflevere Rugaards Len paa førstkommende Philippi-Jacobi Dag, og holder man denne Datering sammen med den foregaaende, fristes man til at søge et Aarsags- og Virknings-Forhold imellem de to Actstykker; muligvis har Alder og Svaghed dog for en Del bevirket, at Markus kom af med Lenet, thi halvandet Aar derefter, maatte han fratræde Værgemaalet for sin Søster, Fru Anna Bille (F. T. $^{9}/_{10}$ 1629), der saa kom under Værgemaal af Hans Kaas; Ordren herom motiveres dog ved de Ord: «da der er nogen Vidtløftighed imellem Markus Bille til Hvidkilde og Fru Anna Bille til Nakkebølle.»

[1]) G. A. Aflevering fra Justitsministeriet. Samlinger til Kejserkrigen.

Den ovenfor omtalte Herredagsdom af A°. 1630 (Rgs. Dbg. Nr. 33, Fol. 155 ff.) som anerkjendte Markus Billes Besiddelsesret til Nakkebølle, har sikkert ikke formindsket «Vidtløftigheden». Allerede den 13de Januar 1630 kaldes Markus i en Cancelliskrivelse «til Nakkebølle», skjøndt Dommen först faldt i Juni Maaned. Idet denne Dom tilkjendte ham contractmæssig Ret til at styre Nakkebølle, knyttede den dertil den Betingelse, at han strax skulde gjöre Fru Anna Regnskab for Værgemaalet; Ordren dertil findes ogsaa ganske rigtigt i Fynske Tegnelser under 2den August 1630, hvor Jörgen Brahe til Hvedholm og Henning Valkendorf til Glorup beordres til, ved Mikkelsdags Tider at samle alle Creditorer i Fru Anna Billes, salig Ejler Brokkenhus's Bo, for saa vidt de have været indförte i Nakkebølle og have Interesse af at overvære Revisionen af hendes Broder, Markus Billes Regnskab.

Ifølge dette Brev mødtes de to Søskende altsaa Novbr. 1630 i den store Forsamling paa Nakkebølle af Commissairer og Creditorer. Hvad der er foregaaet vide vi ikke, men — den 9de Januar 1631 laa Markus Bille som Lig paa Nakkebølle.

Havde han end sejret i sin lange Strid med den stakkels Søster, saa nød han kun stakket Glæde af sin Sejr, uden for saa vidt som hans Sön, Ejler Bille, nu var myndig Mand og nu vilde arve de forenede Godser, Hvidkilde og Nakkebølle, der sikrede ham Plads blandt Fyns Stormænd.

Næppe var Markus Bille flyet til Jorde, förend der rejstes Kæremaal imod hans Embedsførelse. Allerede i Marts 1631 forenede 32 Bønder i Rugaards Len sig om en Klage over, at han i sin Tid havde berøvet dem et Stykke Jord, der var udlagt til fælles Græsgang for deres Kvæg; derhos havde de Indhegninger, han lod opsætte, tvunget dem bort fra deres sædvanlige Møllevej (F. T.).

De omtalte Indløsninger af Fru Annas Gjældsbreve

bleve ogsaa Gjenstande for Regjeringens Overvejelse; Anders Bille til Damsbo og Henning Valkendorf til Glorup fik den 29de Juni 1632 (F. T.) Ordre til nærmere at undersøge et af disse Forhold. — Da hendes Værge, Hans Kaas, paa den Tid døde, fik hun sin Brodersøn, Ejler Bille, til Værge, men fra da af begyndte Striden med Markus at gaa igjen. Fru Anna var da 68 Aar gammel og kunde naturligvis ikke lade sig sige af sin 40 Aar yngre Brodersøn. — Verner Parsberg til Lynderupgaard havde for rum Tid siden været Forlover for et af hendes mange Laan, som han kom til at betale. Han havde dog været saa klog at tage Brev af hende paa Indførselsret i hendes visse og uvisse Indkomst, men hun var saa uklog, ikke at ænse sine indgangne Forpligtelser: Hun bortfæstede Gaarde og Gods, oppebar Sagefald og anden Indtægt, uden at gjøre Nogen Regnskab derfor (F. T. 15. Juli og 24. October 1633). Der blev derfor givet Ejler Bille Tilhold om at skride ind, og, *som Arving til alt Godset,* fra da af at oppebære dets Renter og Sagefald, imod kun at gjöre Fru Annas Creditorer Regnskab derfor.

Hun blev saaledes umyndiggjort under Ejlers Værgemaal, — et Forhold, hvori hun slet ikke kunde finde sig. Han havde, strax efter sin Faders Død, ladet Fru Anna underskrive en Slags Fuldmagt, eller Contract, hvori hun overdrog al Godsbestyrelsen til ham, og hvori hun specielt fraskrev sig Ret til Gaardes Bortfæstning, men hun brød sig ikke derom og fæstede Gaarde bort til Spotpris. Ejler maatte klage til Regjeringen, som udnævnte Mogens Kaas og Henning Valkendorf til Commissairer i den Sag (F. T. 13. October 1633) og den 30. October 1634 maatte Christian Norman til Ølstedgaard tilkaldes for at mægle imellem dem. Den gamle Dame lod sig altsaa ikke tale til Rette og ikke binde, medens Bønderne fandt deres Fordel ved, i hende at see deres rette Herskab. — Der haves (i J. T. IX for A°. 1634) nogle Historier, som tillade os at gjöre et lille

Indblik i den 70-aarige Fru Annas Væsen; vi meddele dem derfor sammentrængte.

I Foraaret 1634 havde Kongen personligt mønstret Tropperne paa Fyn, ved hvilken Lejlighed han bl. a. overbeviste sig om, at alt for mange fynske Herremænd undlode at efterkomme deres militaire Forpligtelser. Han paalagde derfor Rigsmarsken, Hr. Jörgen Urne, at forlange skriftlig Forklaring af Simulanterne om Aarsagen, hvorfor de havde unddraget sig Opfyldelsen af deres Pligter (J. T. 21. August), men Hr. Jörgen Urne fik svært ved at samle Indberetninger, thi Forberedelserne til de storartede Festligheder i Anledning af «den udvalgte Prinds» Christian V's Bryllup i October optoge Alles Sind; mange adelige Familier vare alt rejste til Kjøbenhavn, og — Fru Anna Bille, sal. Ejler Brokkenhuses, var rejst dertil, förend Rigsmarskens Spörgsmaal kom hende for Øren. Först da hun lykkeligt og vel var kommen til Kjøbenhavn, naaede hende et Rygte om, at Rigsmarsken havde udbedt sig Forklaring ogsaa af hende, om Grunden til at hendes Rostjeneste var udebleven baade fra Mønstring paa Fyn og nu da Fynske Fane var beordret samlet i Kjøbenhavn. Som vi mindes, var Fru Anna fra Markus's Tid af ganske uvant med at sørge for «de Gerustede for Nakkebølle», for hvis Møde, Ejler burde være gjort ansvarlig, saa det er ikke at undres over, naar den gamle Dame blev meget altereret ved at vide sig anklaget af Rigens Marsk for en Forsømmelse, der kunde see ud som om hun vilde bedrage Hs. Majestæt for 200 Spd. aarligt. Hun efterforskede Sagens Sammenhæng saa ivrigt og grundigt hun evnede, og da hun havde seet Factum constateret, at Fynske Fane f. T. i Kjøbenhavn, virkeligt manglede de to Ryttere fra Nakkebølle, saa glemte hun ganske, hvad der var passeret, at hun var umyndiggjort og umuligt kunde paalægges Rostjenestehold, naar Indtægten af Nakkebølle gik i Ejlers Lomme; hun hvilede ikke, för hun mente at have klaret Sammenhænget, og saa skrev hun, ikke til Rigsmarsken, som

havde spurgt, men directe til Hs. Majestæt, hvem hun bad om naadigst Undskyldning: Da Fynske Fane var kommen til Roskilde, var hendes ene Gerusthest bleven saa lam, at den ikke kunde gaa ind til Kjøbenhavn, og Rytteren blev da hos sin Hest i Roskilde; den anden Hest blev derimod hos sin Rytter, som ikke havde kunnet forblive ved Fynske Fane, fordi en af Ejler Billes Tjenere, Hans Skotte, i hele Fanens Paahør havde brugt ærerørige Udtryk imod ham.

Den 6te September beordredes Rigsmarsken til at lade undersøge, hvorledes det havde sig med disse Skjældsord og Hestens Lamhed. Forhaabenligt fandt han alt overensstemmende med Fru Annas Indberetning, saa at hun kunde faae den allernaadigste Tilgivelse, hvorom hun allerunderdanigst havde ansøgt.

Tiltrods for den nervøse Uklarhed, som her viste sig, opnaaede Fru Anna en forholdsvis höj Alder. I Slutningen af A°. 1635 oplevede hun den over hele Landet opsigtvækkende Begivenhed, at Jfr. Sibylle Gjø, «der nys var usædvanlig tyk, pludselig var bleven smækker ved Brug af nogen Medicin» (F. T. 25. November 1635); forskjellige fornemme Fruer bleve af Kongen forskrevne til Odense, for at undersøge Sibylle, og paa Mourits Ascherslebens[1]) Gaard, Jerstrup, undersøgtes Borggraven, for om muligt at finde det ufuldbaarne Barn, som hun tilstod at have født der og kastet ud gjennem et Vindue (F. T. 28. November). Sat fast under stadig Bevogtning af to Borgersker, samt mandlig Vagt i og Drabantvagt udenfor hendes Fængsel, tilstod hun dog snart, at det Barn, hun havde født, var lagt i et Skrin, som hun havde ført fra Jerstrup til Hvidkilde, hvor hun havde gjemt det i et Hul i hendes Sengekammer, skjult bag en Kuffert. Dette viste sig at være rigtigt, Barneliget kom for

[1]) Han var gift med Fru Elline Gjø, Henriksdatter, Sibylles Søster (Rgs. Dbg. Nr. 46, Fol. 551; jvfr. D. Saml. 2., II, 77, Anm. 1).

en Dag og bragtes til Odense, hvor de kyndige Fruer afæskedes Erklærlng om, hvorvidt det kunde være rigtigt, at Barnet var født for 12 Uger siden. Fyns Bisp med Iver Vind og Christian Ranzau beordredes til Jerstrup for at forhøre derværende Sognepræst og Skolelærer, medens Henning Valkendorf med 7 Kvinder den 30te November beordredes at overvære i Sct. Hans Kirke den Synsforretning, som Kongens Livlæge skulde foretage paa det lille Lig i Skrinet, og give deres Betænkning over om det havde været fuldbaaret eller ikke. Tyendet fra Jerstrup beordredes til Odense og sat i ensomt Fængsel; ja, den 4de December beordredes Henning Valkendorf til strax, enten fra Kolding eller «Hadersleben» til Odense at lade hente «en Scharprichter.» Den opsigtvækkende og for Herskabet paa Hvidkilde-Nakkebølle spændende Sag gik nu paa Livet løs; den 7de December lod Kongen virkelig den ulykkelige Sibylle henrette (N. hist. Tidskr. 4. Bd., 367), — og Sorgen paa Hvidkilde blev stor.

Sibylles Forældre vare Henrik Gjø til Turebygaard og Fru Birgitte Brahe (jvfr. Ejl. Brkhs.'s Kalendar, Side 140 for $^{13}/_{8}$ 1598) Axelsdatter; de vare begge døde A°. 1619, da deres umyndige Børn fik deres Mosters Husbond, Holger Rosenkrands, til Værge. En af Sibylles Brødre var Falk Gjø, som den 16de Januar A°. 1626 havde trolovet sig med Markus's Datter, Jfr. Karen Bille, og vistnok ægtet hende A°. 1628, siden hun den 20de September 1629 blev forløst med en Datter, Birgitte Gjø (Ejl. Brkhs.). — For dette unge Herskab[1]) paa Hvidkilde maa Sibylles Henrettelse selvfølgeligt have været pinligst, men ikke meget mindre for den alderstegne Fru Anna. Hun var kraftig nok til at overleve ogsaa disse dybt indgribende Begivenheder og var i November

[1]) Fynske Tegn $^{6}/_{12}$ 1632 viser, at det var ved det da nyoprettede Compagni, som fik Henning Valkendorf til Ritmester og Gregers Krabbe til Lieutenant, at Falk Gjø Henriksen blev Cornet A°. 1632; han blev senere den højt anseete Hofmester for Sorø.

1639 med til at betale Jfr. Birgitte Billes Gjæld (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 508), men de mange Pengesager, hvori hun havde indviklet sig, overlevede dog hende, skjöndt saa dygtige Financiers som Jörgen Brahe og Henning Valkendorf havde behandlet dem siden A°. 1630. Hendes Dødsdag var den 22de November 1640 (Hist. Tidskr. 4., V, 517), saa hun blev 75 Aar gammel.

Nysnævnte Jfr. *Birgitte Bille*, der var født den 8de Februar 1575 paa Billesholm (Ejl. Brkhs.), maa i denne Forbindelse korteligt omtales, da man tidligere har tillagt hende Forfatterskabet til det genealogisk interessante Værk, «Jens Billes rimede Slægtregister».

I «Lyskanders Levned» har Dr. H. F. Rørdam vel bevist, at Forfatterskabet maa frakjendes hende og tillægges Lyskander, men da dennes Kjendskab til Billeættens Genealogi maa henføres til Drengeaarene, som han tilbragte i Nörre Vram, saa turde det være indlysende, at hans Kundskaber maa være blevne opfriskede, inden han begyndte sit genealogiske Værk. Da vi nu kjende Jfr. Birgittes genealogiske Interesse bl. a. fra hendes egenhændige Tilföjelser i Ejler Brokkenhus's Kalendar, og da vi vide, at hun paa Gamle Kjøgegaard, som hendes Søster Lisbet gjenopførte A°. 1602 (D. Hrgd., Gml. Kjøgegaard) og hvor de to Søstre boede sammen, kom i Naboskab med Barndomsvennen, der var bleven Præst i Herfølge, saa ligger det nær at antage om hende, at hun er hans bedste Kilde, og at det ikke kan være grebet ud af Luften, naar det trykte Titelblad bærer hendes, men ikke Lyskanders Navn som Autor. Om vi end med Dr. Rørdam villigt give Lyskander Æren for Rimene, Naturskildringerne og den valgte Form for Slægtregistret, saa kan det ikke bevæge os til at slaa en Streg over, hvad Jfr. Birgitte maa have ydet. I hvert Fald er hendes genealogiske Syssel Adkomst nok til, at hun maa omtales i hendes Æts Historie.

Hun, hvem vi skylde mange Meddelelser om Andre, har desværre næsten intet fortalt om sig selv. Det er paa en endnn levende Tradition fra Omegnen af Gml. Kjøgegaard (Lyskanders Levned Side 26), at Fortællingen støtter sig om de to Søstre, der «førte et smukt, gudfrygtigt og stille Liv, i stor indbyrdes Kjærlighed, elskede og ansete der i Egnen«, længe efter Jfr. Lisbets Død den 28de September 1633. Den 8de Januar 1634 indgik Jfr. Birgitte med en Ansøgning om at turde jordfæste Søsteren i et lille Sacristi ved Höjelse Kirke, hvor hun tillige udbad sig et sidste Hvilested ved Søsterens Side. Ansøgningen bevilgedes imod, «at Jomfru Birgitte Bille gav noget til Kirken» (J. T. IX for 8. Januar 1634), hvilket efter de Tiders Taxter (fra Helsingborg Kirke fra A°. 1618 og fra Christiansstads Kirke fra A°. 1624) maa have udgjort en Sum af c. 180 Spd., altsaa en betydelig Sum for den gamle Dame, som A°. 1638 taxeredes for 43 Tdr. Hartkorn (D. Mag. 5., I, 180); dette ringe Beløb peger hen paa, hvad ovenfor er omtalt, at hun har dækket megen Gjæld for Jfr. Lisbet, og at Arven efter hende kun har været ringe. Hun døde den 4de Marts 1639 og Vincens Bille afholdt Begravelsesomkostningerne, indtil Skiftecommissairerne i hendes Bo, Otte Brahe, Steensen, og Mogens Pachs, den 18de October og 11te November s. A. beordredes til at lade de andre Arvinger refundere Vincens hans Udlæg (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 495). De Udtryk, hvori hun i sine Optegnelser har omtalt sine Broderbørn og andre Frænder, vidner om at hun har været besjælet af den Huldhed, som Fru Sofie Brahe satte over höj Byrd og andre udvortes Fortrin; de synes ikke at være skrevne af en herskesyg, eller dominerende Person, som den af Kongen A°. 1621 omtalte Søster af Markus Bille maa have været. Den Gjæld hun efterlod vidner ogsaa nærmest om Offervillighed.

B 3, a. **Ejler Bille,** Markussen, kom som sagt efter sin Moders Død til Valbygaard, for at opfostres hos sin Farbroder Jens. Da Drengen var bleven 5 Aar gammel, tog Markus ham hjem og holdt Huslærer til ham i c. 10 Aar, hvorefter han kom paa Studierejse sammen med Steen Bek, Sön af Sigvard Bek og Fru Lisbet Bille. De to unge Mennesker rejste under samme Præceptor, Niels Andersen, der siden blev Provst i Tybjerg Herred (Ejl. Brkhs. 174), i April 1620 over Hamborg til Kassel, hvor de studerede i $1^1/_2$ Aar, derpaa til Strasborg, hvor de studerede i 3 Aar, og saa videre til Genève, Paris, Padova, Firenze, Siena, Roma, Napoli, Venezia, Mantova, Parma, og over Paris til England og Nederlandene. Först A° 1627 kaldte Markus sin Sön hjem, formodenligt fordi Krigsulykkerne ikke tillode ham fortsatte Udgifter til en saa storartet Udenlandsrejse. Naar allerede dette kaster et forsonende Skjær over den beregnende Havesyge, der formörkede Forholdet imellem Markus og hans Søster Anna, saa kommer Markus frem i et nyt og smukt Lys, idet vi see ham sætte hele den af Ejler repræsenterede store Capital i Vove ved at sende denne eneste Sön «til Tjeneste i Gaarden for en Hofjunker», i hvilken Tjeneste han blev fra 11te September 1627 til 17de Januar 1628 sammen med Steen Bek (Rentek. Medd. 1872, Side 132 og 147 viser, at de begge vare Kammerjunkere).

De unge Mennesker kom egenligt ikke saa meget til at tjene i Gaarden som i Lejren. Ejler Bille fulgte sin fra Tydskland flygtende Konge igjennem Holsten og Slesvig, over Kolding til Dalum Kloster, og her var det han tog Afsked fra Hove, idet han udnævntes til Cornet i den Fynske Fane, hvis Ritmester da var hans fire Aar ældre Fætter, Anders Bille til Damsbo. I denne Tjeneste blev han til A° 1630, da Faderens Sygdom formodenligt gjorde hans stadige Nærværelse paa Godset ønskelig, og da Markus var død i Januar 1631, tog Ejler sin Cousine, Jfr. Anna Bille Henningsdatter i Huset. Herved befriede han den unge

Pige for Delagtighed i de Historier, som bragte hendes Søster i Folkemunde; til Gjengjæld «ærede og tjente Jfr. Anna Bille ham idelig med al Huldhed, Tro og Flittighed, baade udi hans Velmagt og udi hans store Svaghed», ja lige til hans Dødsdag 18 Aar derefter. Ejler led nemlig fra Barneaarene af adskillige smaa Svagheder, der forøgedes med Alderen, saa at man ofte troede han var død, naar Anfaldene kom paa ham. Denne Sygelighed hindrede ham i at følge sin store Lyst til at fortsætte sin af Krigen afbrudte Udenlandsrejse, men han bar det ene med det andet i from Resignation: «Han elskede møget Ret og Retfærdighed, var oprigtig og talte Sandhed af Hjertet; aldrig kan noget Menneske hanom med Sandhed eftersige, at det nogen Tid i hans Liv hørte en Ed af hans Mund, thi han var sanddru i alle sine Ord og Gjerninger; man kan ikke tilfulde berømme hans meget store Dyd og Fromhed, hvilken han og mod Alle haver beteet, besynderligen imod sin kjære Svoger og Søster, Falk Gjø og Karen Bille, samt imod øvrige Slægt og Blodsforvante, som han med et huldt og trofast Hjerte elskede og velménte; men ogsaa mod sine Folk og Tjenere var han altid meget from og mild, besörgede dem rundelig, vendte aldrig Labans Ansigt mod dennem til at forvende Nogen deres Lön, eller at optænke onde Raad til deres Fordærvelse; han var mod dennem en liberal Herre og heller vilde hjælpe Alle til deres bedste, end En til Skade.»

Saaledes roses han i den endnu existerende Ligprædiken, som Fyns Bisp, Hans Michelsen, holdt over ham den 30te October 1649 i Odenses St. Knuds Kirke og tilegnede «sine gunstige, tilforladendes gode Venner», Falk Gjø, Henriksen, til Hvidkilde, Hofmester paa det kgl. Academi Sorø med Ærlig og Velbyrdig Fru Karen Bille. Dette smukt udstyrede og i genealogisk Henseende betydelige Værk fuldførtes först A°. 1651; Henrik og Markus Gjø, Falksen, have tilligemed flere Andre deri givet latinske Udtryk for deres Følelser ved deres elskede Onkels Dødsfald.

Krævede Ejlers Sygelighed stor Resignation hos ham, saa stillede hans Faster, Fru Anna Bille, sikkert en ikke ringere Fordring til ham i samme Retning, især da han var bleven hendes Værge, eller egenlig talt hendes Formynder; men en god Modvægt har han uden Tvivl havt i sin Søsters og Svogers, Falk Gjøs, jævnlige Selskab; deres kjærlige Omgang med hverandre har fundet et Udtryk i at Navnene Markus og Susanne gaa igjen i denne Gren af Familien Gjø, som er knyttet til et af de sidste danske Skud paa Brahernes Stamme (Preben Brahe til Hvedholm gift med Susanne Gjø).

Ejler Billes Sygelighed maatte vel afholde ham fra at tænke paa Ægteskab, thi den omtales som «et Flod med hæftige Smerter i det ene Laar og Røre», eller «hele den venstre Side var som død og borte»; sandsynligvis har Rejselivet i Syden ikke hærdet ham til at modstaa de store Strabadser, som Kejserkrigen medførte, og det heraf opstaaede, eller forøgede Onde er kun blevet værre ved, at han raadspurgte mange Læger. Da han A°. 1643 kom til Nordborg paa Als (D. Saml. 1., V, 130) var det uden Tvivl i den Hensigt at opsøge en ny Læge, thi A°. 1645 «satte hans Flod sig med store Smerter i venstre Arm og Ben, hvorhos hans højre Arm blev lam, da Smerten flyttede sig» og i denne Vaande lod han sig bringe til de da berömte Kilder ved Itzehoe, hvor han virkelig blev hjulpen, men kun til November 1646.

Om denne forlængst udtørrede Kilde ved Itzehoe fortæller Ove Juels Dagbog (Hist. Tidskr. 3., III, 501), at den «opkvældede» A°. 1646, efter i lang Tid at have været tør. Dens Virkninger synes at have været lige saa ustadige som den efter Citatet selv var, thi fra 27de Novbr. 1646 til 7de Octbr. 1649 kunde Ejler hverken hjælpes af Kildens Vand, eller af Lægernes Midler, og den 8de October, som var en Mandag, udaandede han om Morgenen med de Ord: «I dine Hænder befaler jeg min Aand.»

Ejler Billes Sygelighed hindrede ham altsaa fra at bruge sine Evner og Kundskaber i Fædrelandets Tjeneste, uden i den korte Tid han var med i Kejserkrigen; alligevel hævder han sig ikke nogen ubetydelig Plads i sin Æts Historie, thi hans stille Existens med dens attenaarige, voxende Lidelser gav ikke blot hans Samtidige et skjønt Exempel paa, hvilke Smerter der kunne udholdes uden Knurren og uden at Aanden fordummes; det har Værd for alle Tider.

B. 4. **Henning** (Hemming) **Bille** til Vrejlev

blev født paa Billesholm den 7de April 1575, altsaa i det samme Aar, hvori Faderen døde paa sin nybygte skaanske Gaard (Ejl. Brkhs. 34 og 36; D. Saml. 2. V. 66 og 67). Tidligt kom han til Hove, idet han blev en af de smaa Herremænd, som optugtedes sammen med den senere Kong Christian den 4de (Hist. Tidskr. 2. III. 281). Allerede den 14de August 1586, da Jens Billes Børn holdt Tokke-Skifte (ɔ: pro libitu revocari potest) efter deres Fader, fik Henning Part i Vrejlev Kloster, men derom udspandt sig en langvarig Trætte, som krævede Eftersyn af de gamle Breve, der vare nedlagte i Kisten paa Aalborghus (J. T. IV. for 17de Juli 1591). Den 31de Maj 1593, et Aarstid efter Moderens Død og knapt fem Maaneder efter at Markus havde fejret sit Trolovelsesgilde, drog Henning fra Nakkebølle til Heidelberg (Ejl. Brkhs., 113), men hvis han har studeret ved dette Universitet, har det ikke været længe, thi den 29de Juli 1595 var han hjemme og paa Kjøbenhavns Slot, hvor den unge Konge personligt gjorde sin Barndoms Legebroder, «werrafftig». Denne Act synes at have krævet hans Nærværelse i Hjemmet nogen Tid før, og det maa antages, at Henning har deltaget i den store Bryllupsfest paa Nakkebølle i October 1594 for Markus og Susanne. Bogstudier have næppe heller ligget for den unge Mand, der tidligt droges til Sølivet og vistnok lærte Navigation sammen med

Kongen paa Skanderborg Sø. Allerede A°. 1610 var Henning Bille ansat som Lieutenant paa Krigsskibet «Justitia», Capitain Manteuffel, som hørte til den Flaade, hvormed Rigsadmiral Mogens Ulfeld opretholdt den danske Højhedsret i Østersøen (Schlegels Udg. af N. Slanges Christian d. 4de, II. 474). Da var han allerede gammel Ægtemand, thi den 6. Novbr. 1597 ægtede han i Malmø Jørgen Munks og Fru Dorthe Galts Datter Sofie, der fødte ham fire Børn. Han havde ogsaa forinden sin Udcommando begyndt at mageskifte Dele af sit Gods (J. T. V for 1. Febr. og 30. Aug. 1609) og — at cautionere for Standsfæller hos Holstenerne (Rgs. Dbg. N°. 26, Fol. 192, jvfr. J. T. V for 24. Febr. 1617). Medens Henning tumlede sig paa de Danskes Vej til Ros og Magt i Kalmarsund og Stockholms Skjærgaard, undergravedes hans Existens af disse ulykkelige Forløfter, ved hvilke han kom i Kast med Otte Christoffer og flere af dennes Ofre (Rgs. Dbg. N°. 23 Fol. 346). Den ene Proces afløste den anden og Vrejlev Kloster blev ringere og ringere, saa at han ikke engang boede der A°. 1614, men i Aalborg By. Her huserede paa den Tid baade Pest og den Skole af Hexe, som var oprettet af Jfr. Christense Kruckov. Denne Dame kastede særligt Had paa Henning som Broder til Fru Anna paa Nakkebølle, og ved Hjælp af sin Elev, Abelone Ibsdatter, hidsede hun dennes Ægtemand, en drikfældig Borger, Anders Guldsmed, paa sin Fjende. I Byen udspredtes ærerørige Rygter om Henning Bille, hvis Tjenere ikke blot fortalte ham Bysladderen, men ogsaa hjalp ham med at samle Beviser mod Anders Guldsmed, over hvem Henning derfor vandt en let Sejr paa Bythinget (Rgs. Dbg. N°. 25 Fol. 62 ff.). Anders vilde rette for sig med Bøder, som Recessen tillod det, men Henning lod ham fængsle, hvorfor hans Hustru indgik med Klage til Kongen. Den 19. April 1615 udgik et kgl. Missive til Lensherren paa Aalborghus, Mandrup Parsberg, i hvilket udtaltes Hs. Majt's Forbauselse over hvad Henning Bille havde tilladt sig mod

en fri Borger, som aldrig havde hørt under Vrejlevs Gods, og denne Forbauselse var saa meget større, som Henning alt forud var advaret mod den Art Overgreb (J. T. V.). Varslede disse Skyer ilde, saa kom dog det værste Uvejr fra selve Hexeskolen. Jomfruerne Christense og Ane, Døtre af afg. Axel Kruckov til Aarslevgaard paa Fyn, sørgede betimeligt for at lede Mistanken fra sig ved den 24. Juni at give 200 Spd. til Aalborg Latinskole (Regesta II), men deres Medhjælpere lokkede Karlen Ejler Simonsen ved Hjælp af en Skjorte og et Sølv-Knivskaft til at give Rollen som Hexedrengen Raggi. Denne Karl gik ind i Henning Billes Gaard, hvor hans Børn legede oppe paa Svalegangen, og der lokkede eller skræmte han et af Børnene saaledes, at det styrtede ned i Gaarden, hvor det ynkeligt knustes (Rgs. Dmbg. N°. 27 Fol. 159 ff. 166). Mandrup Parsberg var bleven noget affældig og Pesten havde gjort Folk bange for Hexene. Endog Latinskolens Rector, Mester David, vovede ikke at kny, før hans Hustru var bleven vanvittig; da stod han frem for Bythinget og svor med Fortvivlelsens Mod og oprakte Fingre paa, at det var Jfr. Christense, som havde voldet hans Ulykke, thi hun havde hadet hans Hustru fra den Dag, da de mødtes i Baghaverne; der havde Jfr. Christense staaet og renset Rendestenen ved at kaste Skarnet ind i Rectorhaven, og Rectorfruen havde bebrejdet hende denne Adfærd, hvorpaa Vanviddet sænkede sig over den arme Kone. Men selv dette kraftige Vidnesbyrd vakte hverken Øvrighedens eller Befolkningens Harme over Hexene og Hennings Barn blev uhævnet. Dette synes at have givet Henning Bille Naadestødet, thi han døde A°. 1615, og den 6. Juli 1616 var hans Bo under Skiftebehandling i Aalborg, hvortil hans Creditorer indkaldtes Sct. Bartholomæi Dag (J. T. V.). Her fragik hans Arvinger klogeligt Arv og Gjæld. En af Henning Billes mange Medforlovere, Knud Gyldenstjerne, Henriksen, frygtede med Grund for at komme i stor Ulejlighed ved Boets Opgjørelse (J. T. V for 17de Febr.

1618). Gotslaf Budde til Rødslet forestod Skiftet i Hennings Bo, men ikkun Styge Høg til Vang vilde gjøre Udlæg til den ærlige og velbyrdige Mands adelige Jordefærd (Rgs. Dbg. N°. 25 Fol 167, 173). Heldigvis havde Boet saa meget Løsøre, at Styge Høg deri fandt Dækning for sit Udlæg.

Af Henning Billes Børn omtales Anna og Dorette mest. Deres Fædrearv blev som sagt forsvindende, saa at det var en god Gjerning, da Ejler Bille tog Jfr. Anna i Huset, selv efter at de havde arvet Sjettedelen i Boet efter deres Faster Jfr. Lisbet Bille til Gml. Kjøgegaard og siden efter Jfr. Birgitte Bille, thi disse Boer havde saa megen Gjæld, at deres Værge, Vincens Bille, ikke fandt det Umagen værd at møde i dem og næsten maatte trues til at gjøre sin Skyldighed (Sjæll. T. N°. 26 Fol. 105 og 188; J. T. IX for 25. Juni 1636). — Jfr. Dorette Bille kom, som ovenfor nævnet, i Folkemunde A°. 1631, idet en Kvinde fra Aabenraa-Egnen udspredte nogle, iøvrigt selvmodsigende og usammenhængende Historier om hende. Anders Bille til Damsbo var fætterlig nok til at tage sig af den Sag og fordre den undersøgt af Jørgen v. Ahlefeld, som da var Lensherre paa Haderslevhus (J. T. IX for 23. Novbr. 1633).

Da Henning Bille utvivlsomt bærer Hovedskylden for, at *Vrejlev Kloster*, Substitutet for det ældgamle Familiegods Allindemagle, gik tabt for Billeætten, skulle vi her, efter Rgs. Dbg. N°. 41 Fol. 617 ff., give nogle Oplysninger om dette Gods.

Friedrich v. Buchwald til Rastorf, den samme Mand, der kom til at spille en stor og sørgelig Rolle i Christian den 4des sidste Krig og især under Krigen A°. 1657, var tilligemed Godske Wensin i Kiel og den holstenske Raad, Casper v. Buchwald, Amtmand i Segeberg, Arving efter den os bekjendte Pengeudlaaner, Claus v. Buchwald, som bl. a. havde sat Penge i de Forretninger, Heinrich v. d. Wisch og dennes Søn, Bendix, gjorde med danske Adelsmænd. Peter Munk til Sæbygaard havde efterhaanden af Henning Bille erhvervet sig den største Del af Vrejlev Kloster,

om ikke det hele Gods, og til denne Erhvervelse havde han brugt v. d. Wisch's Penge. Da Peter Munk døde, saae hans Enke, Fru Sofie Brahe, ingen anden Udvej til at faae Fred for Holstenerne, end ved at give v. d Wisch Skjøde paa Vrejlev Kloster, og det udfærdigedes i Haderslev den 27de Novbr. 1624 med Hans Dyre og Anders Friis som Vitterlighedsvidner. Heinrich v. d. Wisch til Glasau blev derved Ejer af «Wreløf Closters Hovedgaard, liggendes i Vendsyssel, med sin Bygning, Herlighed, Birkeret og Jus patronatus til Wreløf Kirke».

Den 13de Marts 1626 solgte Heinrich v. d. Wisch bemeldte Gaard og Gods til Anders Friis, som dog ikke kunde betale Kjøbesummen og derfor maatte see sit Kjøbebrev annulleret den 15de Januar 1627. Den 23de samme Maaned solgte Heinr. v. d. Wisch bemeldte Gaard og Gods til Ivar Prip, der skyndte sig at sælge de 80 Øxne og noget mere af den Besætning, han forefandt, for 1080 Spd., men han var iøvrigt lige saa insolvent som Anders Friis. Heinrich v. d. Wischs Søn, Bendix, mærkede Uraad itide og oprettede den 12te April 1627 i Viborg en Contract med Ivar Prip, som deri tilstod ej at kunne holde de i hans Kjøbebrev stipulerede Forpligtelser, hvorfor han med Heinr. v. d. W.'s Tilladelse solgte Vrejlev Gaard og Gods til Bendix v. d. Wisch, hvem han derhos gav Brev paa de 1080 Spd., hvormed han havde forringet Ejendommen.

Nu optraadte Anders Friis anden Gang som Kjøber og forpligtede sig til at betale Bendix v. d. Wisch Rente af hele Kjøbesummen ved Kieler Omslag A°. 1628 og ligeledes i hvert følgende Aar Rente af al den Hovedstol, som han ej havde betalt Afdrag paa. Fra A°. 1629 skulde han nemlig begynde at betale 1500 Spd. aarligt Afdrag paa Hovedstolen og først naar han i sex Aar havde gjort dette, skulde Bendix v. d. W. give ham lovligt Skjøde paa Vrejlev Gaard og Gods. Anders Friis havde nemlig den 24de Januar 1627 arrangeret sig med Heinrich v. d. Wisch, saaledes at denne overtog hins Part af Krabbesholm, imod at indfrie alle de Forpligtelser, Anders Friis

havde paa sig i Lante Holsten, og den 20de April 1627 kom baade Heinrich og Bendix v. d. Wisch til Sejlstrup, hvor Anders Friis indtil da var Lensherre, og de Tre indgik der den ovennævnte Contract, i hvilken v. d. Wisch'erne erklærede, at Anders Friis, der nu overtog Vrejlev, havde contenteret dem, paa 23,292 Spd. nær, i hvilken Sum et Aars Rente af Kjøbesummen for Vrejlev var iberegnet. Anders Friis paastod, at han ved den Lejlighed ogsaa fik Skjøde paa Ejendommen, men derimod protesterede Sælgerne, der fastholdt Bestemmelsen om, at Skjødet først skulde udstædes, naar Anders Friis i 6 Aar havde betalt Renter og Afdrag. Selve Skjødet var naturligvis bortkommet under den fjendtlige Invasion, men ved gode Mænds Vidnesbyrd godtgjorde Anders Friis for Herredagen A°. 1639, at det havde existeret, og da han samtidigt i Rette lagde det Document, hvorved han den 20de Januar 1628 overdrog Krabbesholm til v. d. Wisch, taler det for, at denne dog maa have givet Anders Friis et Brev, om end ikke lovformeligt Skjøde paa Vrejlev.

Da Bendix v. d. Wisch efter det foregaaende maatte betragtes som den egenlige Sælger, og da han var død A°. 1628, saa kunde man ikke ret vel i A°. 1639 komme helt til Bunds i Sagen; heraf benyttede Claus v. Buchwalds Arvinger sig og paastode, at Anders Friis maatte ved Bendix v. d. Wischs Specialkvitteringer for sex Aars Rente og Afdrag kunne bevise sin Ret til at have faaet Skjøde paa Vrejlev, selv om dette var bortkommet. Af disse Specialkvitteringer kunde Anders Friis fremlægge Heinrich v. d. Wischs Kvittance af 21de April 1627 for 6000 Spd. i Afdrag paa Kjøbesummen for Vrejlev Gaard og Besætning, samt 8000 Spd. for Bøndergodset, beregnet til 50 Spd. pr. Td. Hartkorn; og paa denne Kvittance var derhos givet ham Tilladelse til at afdrage i Kjøbesummen 5000 Spd., eller 500 Spd. aarligt, imod at udrede, hvad H. v. d. Wischs jydske Rostjeneste vilde koste; i Fortsættelse heraf udstedte Heinrich v. d. W. den 2den Septbr. 1627 Følgebrev til Bønderne i Povlstrup, Guldager, Lund, Obentorp (nu Aarup), Høg-

sted, Plet (findes ikke mere), Gjønderup (nu Gunderup) og Sennestved (kan ikke findes) for »Anders Friis til Vreløf Kloster, Embedsmand paa Aastrup (Kr. Erslev har i «Len og Lensmænd», at Aastrup var forenet med Aalborghus fra A°. 1614—30), og derefter maatte det vel være sikkert, at Anders Friis var bleven rette Ejer til disse Dele af Vrejlev Klosters Gods. Dette var ogsaa bleven erkjendt ved en Herredagsdom af 29. Juni 1631.

Hvad de andre Dele af Klostergodset angik, saa beviste Anders Friis ved et Kjøbebrev, dateret Viborg d. 9. Febr. 1632, at have afkjøbt Hans Ranzau til Salzau Dele af Godset, hvori han havde gjort Indførsel hos Heinrich v. d. Wisch for 5,060 Spd., nemlig Steenvad, Miellerup, Krogholm, Senholt, Lie, Harkind, Vrejlev Mølle og Lundestuer, samt Vester Hjermislev. Disse Navne, der ligesom den foregaaende Række, tildels, om end i ændrede Former gjenfindes paa vor Tids Specialkort over Vendsyssel, give alt i alt et fyldigt Begreb om Størrelsen af det gamle Vrejlev Klosters Gods (i alt Fald langt fyldigere end det man faaer af de tøre Tal i Mageskiftebrevet af A°. 1575 den 29. Jan.), og gjælde lutter Klostergods, der taxeredes til imellem 50 og 55 Spd. pr. Td. Hartkorn; endelig var der Havreholm, en Bondegaard paa 13 Tdr. 2 Skpr. à 55 Spd. og en Gaard paa $3^1/_2$ Td. i Vennebjergherred, som Heinrich v. d. Wisch ogsaa havde udlagt til sine Creditorer og som Anders Friis siden havde tilforhandlet sig af dem. Da nu hertil kom, at Anders Friis kunde fremlægge Jordebog og Fortegnelse paa endnu flere end de nævnte Dele af Klostergodset, hvilke han han havde tilforhandlet sig af forskjellige, Heinrich v. ,d. Wischs Creditorer, som deri havde gjort Indførsel og da de bortkomne Skjøder paa Vrejlev Kloster, i Henhold til Kongebrev af Odense den 20. Novbr. 1637, forsaavidt de vare bortkomne under den fjendtlige Invasion A°. 1627, skulde erstattes med kgl. Confirmationer paa Ejendom, Birkeret, Jus patronatus m. m., saa havde deraf ganske naturligt fulgt, at Vrejlev Kloster ganske uimodsagt havde fulgt Anders Friis lige fra den Tid Fjenden drog ud af

Jylland. Han havde derfor været i sin gode Ret, da han den 11te December 1637 i Viborg tilskjødede Fru Ide Gjø[1]) Vrejlev Kloster, og da Hr. Mogens Kaas til Støvringgaard, Rigsraad og Embedsmand paa Nyborg, samt hans kjære Broder, Lensherren paa Sejlstrup, Niels Friis til Krastrup, ikke havde betænkt sig paa med ham at underskrive Skjødet til Fru Ide Gjø, saa laa vel ogsaa deri et Bevis for, at der ikke med Føje kunde gjøres nogen Indvending imod hans Ejendomsret til Vrejlev Kloster. Herredagsdommen godkjendte ogsaa denne Betragtning, skjøndt Claus v. Buchwalds Arvinger havde gjort alt for at faae den underkjendt, ja endog i Rette lagde den tydske Kejsers Notarii Instrument, dateret Kiel den 10. April 1638, hvorved de søgte at faae slaaet fast, at Anders Friis, som deri kaldes Lensherre til Tune og Vemb Skibrede (stemmer med «Len og Lensmænd», hvor Kr. Erslev sætter hans Lenstid fra 1632 til 1640), aldrig havde betalt Heinrich v. d. Wisch hvad han skyldte ham for Vrejlev Kloster.

Den vidtløftige Sag, af hvilken vi her have givet et meget sammentrængt Referat, viser os i 20 Aar efter Henning Billes Død ikke færre end 6 Ejerskifter; saaledes vedblev Vrejlev at gaa fra Haand til Haand i flere Familier, kun ikke i den Billeske.

B. 5. **Erik Bille** til Rönnovsholm

blev født paa Visborg Slot den 26de April 1570 (Ejl. Brkhs. 33). Som Enke flyttede Moderen til Hvidkilde og tog ham med. Siden, som tolvaars Dreng, blev han sat i Lære hos Erik Hardenberg paa Skovsbo (Odense A. Bjerre H. Rynkeby S.), hvor han den 27de Marts 1592 blev gjort «væragtig» (Ejl. Brkhs. 105). Da hans Moder døde paa Nakkebølle den 4de April s. A. og hendes Børn den 20de Maj næstefter havde kastet Lod om hendes Gods, fik Erik hendes Enkesæde Tjered eller Rönnovsholm, tæt ved Vrejlev, hvor han kort efter

[1]) Til Lindberg; Enke efter Jens Juel.

satte Bo, og ægtede Jfr. Mette Banner. Hun var Datter af Anders Banner til Gissingholm og Løgismose, i hans Ægteskab med Dorette Rud. Hun blev ham tilsagt i Kjøbenhavn den 9de Juni 1594 og deres Bryllup stod i Odense den 26de September 1596 (Ejl. Brkhs. 120, 131), efter at de havde overværet Kroningsfesten. Eriks Svigerfader var Sön af Hr. Erik Banner til Asdal, af den Æt, som tilligemed Gyldenstjernerne havde været Vendsyssels mægtigste Adel (Hist. Tidskr. 2., III, 542); Eriks Svigermoder var Datter af Otte Rud til Sæbygaard og Fru Pernille Oxe, Johansdatter, til Gisselfeld (Erik Bille, Andersens, Ligprædiken).

Ved sit Giftermaal kom Erik Bille, Jensen, altsaa ind i jævnbyrdig Höjadel, med hvis engang store Formue det dog var gaaet meget ned ad Bakke. Det unge Ægtepar levede næppe paa nogen stor Fod, især efter at Fru Mette den 15de Januar 1598 paa Rönnovsholm havde født Sönnen *Jens* og den 19de Marts 1600 en anden Sön, der kom til at hedde *Anders* efter Morfaderen, ligesom hin opkaldtes efter Farfaderen.

Efter at den sidste Sön var kristnet paa Rönnovsholm den 20de April 1600, rejste Erik Bille i Eftersommeren til Nakkebølle, men her overraskede Døden ham den 6te September (Ejl. Brkhs. 137, 149, 150, 154), just som den 30-aarige Mands Lykke var i sin Flor.

Det uventede Dødsfald gav, som vi vide, Anledning til nogle Familierivninger, da Fru Mette Banner snart derefter vilde indlade sig i nyt Ægteskab med Jörgen Kaas til Havgaard. A°. 1604 maatte hun skifte med sine to smaa Sönner, for hvilke Jörgen Kaas blev Værge. Afgangne Erik Billes Brødre vilde nødigt ind i denne Affaire og maatte næsten trues til at opfylde deres Frændepligt (J. T. V for 11. Decbr.), kanskee fordi Jörgen Kaas fra A°. 1601 havde Stavanger Len, hvorhen han formodenlig er flyttet med hele Familien og alt Løsøret fra Rönnovsholm, samt derhos var en Mand, der ikke skyede at skaffe sig ulovlige Indtægter; han blev

tiltalt derfor og hans Ejendomme beslaglagdes (Egh. Br. II, Nr. 78); den 10de Juli 1616 beordredes han til at aflevere Værgemaalet for Erik Billes Sönner og samtidigt mistede han Stavanger Len (N. T.; Len og Lensmd. 87); imellem ham og Steen Bille til Billesholm havde der længe været Strid og de havde begge været indkaldte for en Commission i Kjøbenhavn den 30te August 1615 (Sjæll. T.). Först i October 1617 aabnedes «Brevkisten paa Tjeredgaard» (J. T. V), saa at de to Erikssönner endelig kunde faae hvad der tilkom dem.

B 5, a. **Jens Bille**, Eriksen, havde dog faaet saa megen Arv udbetalt, at han i sit 15de Aar kunde rejse udenlands. Han studerede i Leyden fra 31te August 1613 og atter den 28de Juni 1615 (Pers. hist. Tidskr. I., II, 111 ff.). Formodenligt er han bleven kaldt til Møde for hin Commission, men har ønsket at fortsætte sit Rejseliv i Følge med Broderen, thi den 8de Juni 1619 fik begge Brødrene Tilhold om at opsætte deres Rejse, indtil der var op- og afgjort med Johan Ruds Arvinger (J. T.), og i Aalborg nedsattes en Commission for at skifte imellem Jens og Anders Erikssönner paa den ene og deres Halvsøskende, Jörgen Kaas's Börn, paa den anden Side. Da dette Skifte först i Juni 1623 blev tilendebragt, er det sandsynligt at hin Rejse gik overstyr, saa meget mere som Jens Bille den 6te April 1623 meldte sig til Tjeneste i danske Cancelli (Ejl. Brkhs. 175). Fra denne Tjeneste overgik han den 1ste Juli 1624 som Hofjunker, hvilket han var til 26de April 1625 (Rentek. Medd. 1872, S. 146), da han fulgte Kongen i Krigen og fandt sin Død der för end September 1626 (Benzons Stamtavler).

B. 5. b. **Anders Bille,** Eriksen.

Iste Capitel.

Han havde ogsaa fulgt med Kongen i den tydske Krig, og hvis vi tör slutte fra Jfr. Birgitte Billes Notat: «Den 8de Februar 1626 drog min hjertekjære Brodersøn, Anders Bille, Eriksen, anden Gang paa Vejen fra Rugaard til Brunsvig i Krigen», (Ejl. Brkhs. 175), kan det hænde at han har bragt sin faldne Broders Lig hjem til Danmark og derpaa uforsagt har meldt sig paany til Kongens Tjeneste hos Markvard Ranzau, som hørte til Mansfelds Corps, der i Sommeren 1626 opererede i Schlesien og Mähren, senere under den sörgeligt bekjendte Joachim v. Mitzlaff (D. Kgs. Hist. G. A. 126)[1]). I hvert Fald vidner hin Notits om, at Anders Bille har følt sig kaldet til at være Kriger; dette Kald blev han ogsaa tro til sin sidste Stund, thi han er den Mand, som i Historien kaldes Rigsmarsk Hr. Anders Bille til Damsbo og som blev dødeligt saaret i Frederiksodde ved denne Fæstnings Erobring den 24de October A°. 1657. Dels fordi vore absolutistiske Historieskrivere kun have givet os et Vrængbillede af

[1]) Muligvis er Anders Bille kommen til Kongen i den kritiske Tid, da Hertug Georg af Lüneborg gik over til de Kejserlige, og Mansfelds Nederlag ved Dessau har maaskee været hans egenlige Ilddaab (April 1626. Jahn 30aarskrig 185), fra hvilken han gjennem Tydskland og Ungarn har draget med i Lejren ved Jägerndorf (Jahn 244). Baade Oberst Bauditz og Grev Henrik Holk have da været blandt hans Vaabenfæller. Med Sikkerhed kunne vi dog ikke følge Markvard Ranzaus Corps.

denne Mand, og dels fordi hans Liv i særlig höj Grad er typisk, ikke blot for Billeætten, men for det bedste i den gamle danske Adel paa den Tid, da Hoffet, Gejstligheden og Borgerstanden forenede sig om at knække den, burde dette Værk give en Beskrivelse af hans Liv saa udtömmende som det er muligt at skaffe den. Dets knebne Ramme byder os imidlertid at sammentrænge ogsaa denne Biografi til nogle faa Ark, idet vi støtte os til vort Skrift «Fra Enevældens Dæmring i Danmark» (Karl Schønbergs Forlag. 1884) i hvad der vedrører Anders Billes militaire Hovedvirksomhed[1]).

Det förste vi høre om Anders Bille, efter at han for anden Gang var uddragen i Kejserkrigen, er at det laa ham paa Sinde at betale sin afg. Broder Jens's Gjæld. Han turde dog ikke gjöre noget Skridt i den Retning, för end han vidste, hvorledes hans Halvsøskende stillede sig til Jens's Arv og Gjæld. Han fremkaldte derfor et kgl. Missive til Formynderen for Jörgen Kaas's Børn, den 56-aarige Niels Lange, Christiansen, til Skrumsager (J. T. VIII, 11. September 1627), som föje Tid derefter kaldte sig «til Rönnovsholm». Vi tör vistnok heraf slutte, især da vi allerede den 10de Juli 1627 see bemeldte Niels Lange faae udleveret «de

---

[1]) De, som jævnføre denne Bog, ville dog gjöre vel i at ænse dens Motto bedre end det skete ved dens Fremkomst, og at følge dets Opfordring til at bane Sandheden Vej ved den Contraprøve, som er Bogens Hovednerve. Den hidtil gængse Fremstilling af vor Royalismes Kamp med Aristokratiet var vitterlig bleven ensidig, da den gik ud fra, at Kongen havde Ret og Adelen lige saa ubetinget Uret. Ensidigheden kunde kun hæves ved at tage nyt Sigte paa Krisen fra det modsatte Standpunkt, og det var Bogens Gjerning. Dens nærmeste Formaal var at sprænge den Aarhundreder gamle, dybt rodfæstede Fordom mod Rigsmarsk Anders Bille, og for at naae det, ja allerede for blot at blive læst, var dens skarpe Ensidighed et nødvendigt Middel. Methoden har atter her godtgjort sin Gavnlighed, idet vore Sagkyndigste have opgivet Absolutismens gamle Krøniker saa oprigtigt, at vi allerede nu, knap fire Aar efter, tör give denne directe Forklaring af Bogens og dens Mottos Betydniug.

Breve, som ligge under Forsegling udi Hestrup Kirke» (J. T., VIII), at Niels Lange har afkjøbt Anders Bille dennes og Jens's Arvepart i Rönnovsholm. Denne Handel maa dog have fundet Sted mindst tre Aar iforvejen, thi uden den lader det sig ikke forklare, at Anders Bille A°. 1624 kjøbte den fynske Gaard Damsbo's ene Halvdel af Henning Valkendorf til Glorup og den anden af Jacob Ulfeld til Bavelse [1]). Samme Niels Lange var gift med en Datter af Jesper Vognsen til Hestrup, som vistnok afkjøbte Fru Mette Banners Bo nogle Andele i Rönnovsholm, da Jörgen Kaas's Ejendele beslaglagdes af Regjeringen (han forekommer nemlig i Retssager A°. 1615 som Interesseret i Rönnovsholms Ejendomsforhold) og han kan have givet disse Andele til sin Datter, da hun ægtede Niels Lange. Denne Formodning, som vi i Mangel af bedre Kundskab holde det for en Pligt at udtale, skal kun gjælde som en rimelig Forklaring af den Mærkværdighed, at Erik Billes yngste Sön allerede A°. 1624 har kunnet kjøbe Damsbo, Nabogaarden til Hvedholm. Ganske vist regnedes Damsbo A°. 1625 kun til 80½ Td. Hartk. (D. Mag. 5., I, 170), men til saa meget har hans Arvelod vist langt fra kunnet beløbe sig paa den Tid. Vist er det, at Vendelboen Anders Bille blev Fynbo den 26de October og 14de November 1624 (Fyns Stifts lit. Selsk. Actstkr. 1., 182 f. har 4de November; V.-S. Rugaard 2., I, 118; Regesta II), og det tilgavns efter Kongens Nederlag og Flugt, da han den 5te October 1627 udnævntes til Corfits Ruds Efterfølger som Ritmester over et fynsk Ryttercompagni (F. T. III), samt da han den 10de eller 14de December 1628 ægtede Jfr. Sofie Rosenkrands, Datter af den A°. 1616 afdøde Lensherre paa Hagenskov, Jacob Rosenkrands til Arreskov og Kjærstrup, i hans Ægteskab med den A°. 1621 afdøde Fru Pernille Gyldenstjerne. Har Anders Bille faaet noget

[1]) Ved begge disse Lejligheder var Markus Bille et af Vidnerne paa Handelen (F. lit. Selsk. Actstkr. I, 182 f.).

Gods med sin Hustru, har han visselig ogsaa faaet Gjæld, thi Jacob Rosenkrands var en af Otte Christoffers Hovedforlovere og havde kun alt for tidt laant Penge af Holstenerne; han efterlod sig derfor «en anseelig Gjæld» og hans Enke, Fru Pernille, rullede vildt i det af ham anviste Spor, tiltrods for alt hvad hendes Nærmeste foreholdt hende. Den nye Gjæld, hun stiftede i Holsten, var saa stor at Regjeringen maatte tage sig af den (F. T. III. for 1. til 20. Decbr. 1622), skjøndt hun den 7. Febr. 1621 havde betalt sin Gjæld til Kongen med 13,744 Spd. (Hist. Tidskr. 2. IV. 318). I Rigens Dombøger N°. 29, 33 og 34 haves en Mængde Beviser for, hvor derangeret hun var og hvor ringe Medgift hendes Datter kunde ventes at faae. Intet Under at hendes Arvinger kom i Strid med hverandre, idet de Fjernerestaaende bebrejdede Fru Pernilles Børn, at de ikke havde holdt tilbørligt igjen paa deres uforstandige Moder og ulovligt hensiddet i hendes uskiftede Bo. Det gik saa vidt, at en nedsat kgl. Commission dømte nogle af Børnene til under Ed at restituere Boet som det havde været ved Jacob Rosenkrands's Død, men denne Kjendelse besvarede disse Børn med at fragaa Arv og Gjæld. Fem af disse Søskende vedgik dog Arv og Gjæld, da der ikke kunde paalægges dem nogen Forpligtelse til at restituere Boet, og en iblandt disse Undtagelser var daværende Jfr. Sofie Rosenkrands.

Hun var nemlig ved sin Faders Død kommen i Huset hos Cay Ranzau til Ranzausholm, Søn af Statholder Breide Ranzau i dennes første Ægteskab (⊙ 1. Marts 1579) med den A°. 1593 afdøde Fru Sofie Rosenkrands (Ejl. Brkhs. 43, 79, 117); Cay Ranzaus anden Hustru var den senere berygtede Fru Anna Lykke, der stræbte at fange den udvalgte Konge i sine Garn, og da Cay var død A°. 1623, var hendes Hus næppe det heldigste Opholdssted for Jfr. Sofie Rosenkrands. Denne blev imidlertid en god Hustru for Anders Bille og hendes Ophold i Fru Anna Lykkes Hus var

forsaavidt til hendes Gavn som det friede hende for de Bebrejdelser, der rettedes mod hendes Søskende med Hensyn til ikke at have holdt tilbørligt igjen paa Moderen. Det vil være vanskeligt at bestemme Størrelsen af hendes Arvelod, der almindeligvis sættes til Løgismose, ligesom hendes Søster Christenses (senere gift med Mogens Høg til Kjærgaardsholm) sættes til Arreskov, hvis Hovedpart hun arvede efter sin Broder Henrik Rosenkrands, som døde ugift i Frankrig; thi der var ikke faa andre Parthavere i Løgismose og Arreskov, selv om Anders Bille og Mogens Høg af og til kaldte sig «til» disse Gaarde; af Gjæld var der som sagt en meget betydelig og mindst elleve Arvinger foruden de mange Børn. Ganske vist havde Boet betydeligt Jordegods, dels i Norge, dels paa Fyn og desuden i de andre Landsdele, men de mange holstenske Creditorer havde faste Tag i det alt sammen. Naar Fru Sofie Rosenkrands's Arvelod bestemmes som Løgismose, støtter det sig vel især paa den Indskrift, der findes i Gudme Kirke (Kirkehist. Saml. 3. II. 28) paa en Ligkisteplade over Jørgen Scheel til Broholm og Arreskov, hvor hans Hustrus Moder kaldes «Fru Sophia Rosenkrands til Ledsmos», men denne Godstitel vidner dog vel kun om, at hun som Enke har kaldet sig til Løgismose (udtales nu Løjsemose), ikke om at hun bragte Anders Bille denne Gaard i Medgift. At der var Parthavere i den sees f. Ex. deraf, at alle Otte Banners Børn den 17. Febr. 1623 kaldtes «til Løgismose» (F. T.); ligeledes af at Poul Schinkel den 29. Decbr. 1629 beklagede sig over endnu ikke at have faaet Gjenpart af sin Likvidation med Fru Anna Pogwisch «anlangendes Løgismose» (F. T. III.); og efter at samme Poul Schinkel A°. 1630 havde mistet sin Hustru, Fru *Karen Bille*, Knudsdatter, vedblev han dog at kalde sig «til Løgismose», lige til han blev «zidzhaftig i Assens» (F. T. og Rgs. Dbg. N°. 34 Fol. 585.). Maaden hvorpaa Anders Bille blev Herre til Løgismose forklares vistnok bedst ved at see hen til hans Mageskifter

i Aarene 1628 og 29 med Thomas Høg, Jørgen Brahe og Fru Sofie Belov (Regesta for 8. Juli 1628 og 10. Juli 1629, samt V.-S. Rugaard 2. I. 118); han har solgt eller ombyttet sin Hustrus Strøgods, indtil han er bleven Ejer af hele Løgismose, som da er bleven bestemt til at skulle være Fru Sofie Rosenkrands's Enkesæde. Damsbo, hvorefter han kaldtes til sin Dødsdag, vedblev dog nok at være Ægteparrets Hovedresidens, indtil den 3. April 1631, (Len og Lensmænd har den 10. April s. A.), da Anders Bille afløste Ejler Qvitzov til Lykkesholm som Lensherre paa Rugaard, Markus Billes gamle Len; paa Damsbo fødtes ialtfald Ægteparrets ældste Søn, Erik, den 5. Octbr. 1629, da Landet atter havde faaet Fred og Fynske Fane havde aftakket sine «Gevorbne» (J. T. VII for 12. Juni 1629). Som Ritmester synes Anders Bille ikke under Krigen at være bleven brugt til noget krigersk Hverv, men Embedet havde bragt ham i nøje Forbindelse med hans fynske Standsfæller, thi vi finde hans smukke, faste Underskrift paa den fynske Adels Petition om Fritagelse for den overvældende Indkvartering, og i Maj 1628 var det hans Hverv at opkræve den af Adelen bevilgede Krigscontribution. Den 15. Marts 1628 vare de fynske Ryttercompagnier blevne sammensmeltede til et, under Anders Billes Commando; Henning Valkendorp var hans Lieutenant og Ejler Bille, Markussen, hans Cornet. Den fynske Adel maa have lært ham at kjende som en forstandig, retsindig og nidkjær Mand, thi det er næsten et Utal af Tillidshverv, hvormed den efter Fredslutningen beærede ham. Han blev ogsaa Medlem af den store Commission, der skulde klare Sagerne imellem Fru Ellen Marsvin og hendes Datter, Fru Kirstine Munk; da Christen Thomsen Sehested blev Rigscansler A°. 1630 efter den da afdøde Jacob Ulfeld, indtraadte Anders Bille efter ham i Commissionen, som forhørte Kirkernes Regnskaber; i Efteraaret 1631 kaarede den fynske Adel til sine Fuldmægtige Jørgen Brahe, Anders Bille, Knud Ulfeld og Jesper Friis, for at de skulde

forhandle med Regjeringen om et nyt Skattepaalæg (D. Adelsbreve Fasc. 17 N°. 102; endvidere overdrog Kongen Anders Bille den 29. Febr. 1632, det Hverv at være Værge for den toaarige Ulrik Christian Gyldenløve (født 7. April 1630 af Fru Vibeke), og som saadan at modtage Skinnerup af Claus Brokkenhus, som havde havt denne Gaard i Len, efter at den forgjældede Christen Knudsen (Akeleje) havde afstaaet den til Kongen mod en Livrente (Egh. Br. II N°. 64.). Vi maa her indskrænke os til disse faa Prøver paa hans Hverv i de Aar, da Gustav Adolfs Sejrsbane i Tydskland gjorde Christian d. 4. mere og mere lysten efter at aftvætte sin Forsmædelse under Kejserkrigen; dette sporedes kun ved, at i Gustav Adolfs Dødsaar blev Fynske Fane atter doubleret; Henning Valkendorf blev Ritmester for første Compagni, medens Anders Bille beholdt andet, hvor Gregers Krabbe ansattes som hans Lieutenant (F. T. 24. April). Det siges, at Anders Bille paa den Tid skal have hvervet et Fodfolks Regiment (V.-S. Rugaard). Paa samme Tid udvidede han sit Gods ved Mageskifter med Kronen i Hagenskov Len (F. T. 26. April 1631, 23. Juli 1633) og hans Børneflok voxede stærkt, idet Fru Sofie fra A°. 1630 til 34 nedkom med *Mette*, *Jakob*, *Henrik* og *Sofie* Bille. Denne betydelige Forøgelse af Familien, og den Sygdom, som deraf har fulgt, har uden Tvivl hindret Fru Sofie Rosenkrands i at deltage med sin Husbond i de Hoffester, hvortil de vare indbudne, f. Ex. Frøken Anna Cathrines Jordefærd i Roskilde, Septbr. 1633, og det prægtige Bilager for den udvalgte Konge og Magdalene Sybille af Sachsen, August 1634, hvilken sidste Fest har voldet stor Travlhed lige fra det tidlige Foraar paa Rugaard med de fyrstelige og fornemme, gjennemrejsende Kongegjæsters Modtagelse.

Omtrent paa samme Tid som Frøken Anna Cathrines ovennævnte Jordefærd fandt Sted, maa Hr. Anders Bille til Rosendal have været døende. Om Anders Bille til Damsbo har viist sin Faders skaanske Fætter den sidste Ære kunne vi ikke

oplyse, lige saa lidt som vi finde noget Vidnesbyrd om personlig Forbindelse imellem disse to, i meget mere end Navn og Stamme saa nær beslægtede Mænd, at de lige til den nyeste Tid (Hist. Tidskr. 5. I. 683) enten ere blevne forvexlede eller gjorte til samme Person, tiltrods for de tyve Aar, som Fynboen var yngre end Skaaningen.

Om denne Forvexling, paa hvilken Vedel-Simonsen havde gjort opmærksom i Begyndelsen af 1840'erne (Rugaard II. 117) og som han kaldte «saare vanskelig» at undgaa, ønskes her sagt nogle Ord, skjøndt Vanskeligheden er hævet og de to Navnefætteres Forskjellighed omsider (ca. 1884) er anerkjendt (Hist. Tidskr. 5. IV. 690. Anm. 1.).

Baade Vedel Simonsen og nogle Blade i Geheimearkivet med det genealogisk-heraldiske Selskabs Segl gjøre den Steen Andersen Bille, som blev nobiliteret A°. 1679, til en Søn af Anders Bille til Damsbo og «hans ufrie Frille, Karen Henriksdatter». Da Steen Andersen ved Leydens Universitet har opgivet 1624 som sit Fødselsaar, har han for sin Alders Skyld lige godt kunnet være Søn af den ene som af den anden Anders Bille; men da vi have seet de skaanske Regjeringsbøger uforbeholdent angive den skaanske Anders Bille som Steen Andersens Fader, er det ret mærkeligt, at vore Historikere desuagtet haardnakket have holdt fast ved den Fejltagelse, at den fynske Anders Bille skulde være Fader til ham. De maa dog vel ogsaa have kjendt hans Adelsbrev fra A°. 1679, hvori Fejltagelsen er hævet saa klart som muligt. Vi have i de Benzonske Stamtavler en Udtalelse om Genealogernes Forlegenhed og en Prøve paa hvorledes man har forsøgt at komme ud af den, idet man nemlig har slaaet den fynske og skaanske Anders Bille sammen til een Person og kaldet denne: Anders Bille til Rosendal og Damsbo. Det er ikke vor Sag her at undersøge Grundene til en Haardnakkethed, der er bleven *saa* komisk, men vi ville fremdrage et Par Omstændigheder, som *kunne* have Skyld i at Forvexlingen er bleven saa

langvarig og sejglivet som ovenfor paaviist. Allerførst maa der peges hen paa, at begge Anders Bille i Slutningen af 1620'erne viste sig lige virksomme som Militaire og Godsejere, altsaa i begge Aristokratiets Hovedretninger; herved er der vistnok hos dem begge, overfor deres Underordnede, udviklet en vis Kulde og Barskhed, som med Efterhjælp af ydre og indre Fjender har berøvet dem det gode Eftermæle, de ellers havde fortjent ved deres Mod og Dygtighed i Fædrelandets Tjeneste. Dernæst maa det fremhæves, at den fynske Anders Bille, hvad vi snart skulle see Grunden til, A°. 1634 begyndte at blive omtalt i de skaanske Cancellibøger, altsaa netop Aaret efter den skaanske Anders Billes Død; men Dødsdagen var ubekjendt, og da samtidigt de fynske Bøger hørte op med at omtale ham, maatte det følgeligt tage sig ud som en fortsat Omtale af den skaanske Anders Bille, naar den fynske nævnedes i de skaanske Bøger fra A°. 1634 til 1642.

Om den Barskhed og aristokratiske Fornemhed, som har præget Anders Bille til Damsbo, er der ellers ikke bevaret mange Træk, men da hans Væsen er blevet stemplet som hovmodigt og paastaaeligt (Hist. Tidskr. 4. III. 601), maa vi dvæle lidt ved det, som kunde synes at give denne Stempling nogen Berettigelse. A° 1634 styrede han, som sagt, foruden Rugaards Len ogsaa Skinnerup (nu Ulriksholm) ved Kjerteminde. Ved Siden af denne Gaard laa Østergaard, hvor den fra Indledningen bekjendte, af holstenske Laan ødelagte Fredrik Markdanner boede. Han sognede til Kjølstrup Kirke, hvortil Vejen blev noget lang, fordi den førte udenom Skinnerups Jorder, hvorfor han bad Anders Bille om Lov til at anlægge en Sti eller Gangvej langs med den søndre Strandkant af Kjerteminde Fjord. Denne Tilladelse vilde Anders Bille ikke give, og Fredrik Markdanner klagede derover til Kongen, som befalede Anders Bille at indrømme Fredrik Markdanner hans naturlige Ønske, «efterdi en saadan Gangvej jo letteligt kunde spærres med en Stente»

(F. T. 24. Marts 1634). Et halvt Aar tidligere havde Anders Bille «til Løffmose» klaget over, at der i Haarby Kirke ikke var passende Stolestader for ham og hans Husstand; Regjeringen beordrede derfor Jørgen Brahe og Fyns Bisp til Haarby, for der at udvise Plads til Herskabet paa Løgismose (F. T. 19. Decbr. 1633). Hvis det kun er af slige Smaating, at man har udledet Paastanden om Anders Billes Hovmodighed og Paastaaelighed, saa kan næppe nogen af Datidens Adelsmænd fritages for en lignende, thi en saadan Adfærd maatte ligefremt følge af Samfundsforholdene. Stod Anders Bille saaledes i socialt Niveau med sine Standsfæller, kom han dog A°. 1634 til at rage op over de fleste af dem, da han i October s. A. modtog Udnævnelse som «Hs. Majt.s Embedsmand paa Arnsborg», eller som Kongens Statholder paa Øsel. Denne fjerne Ø hørte dengang, ligesom Bornholm, Øland og Gulland ind under Danske Cancellis skaanske Afdeling, af hvilken Grund vi fra den Tid af finde ham omtalt hyppigst i denne Afdelings Cancellibøger. Øsel var paa den Tid et saa faretruet Len, at dets Overdragelse til Anders Bille i sig selv indeholder Vidnesbyrd om, at man har agtet hans militaire og administrative Evner meget højt.

2det Capitel.

Anders Bille til Damsbo som Øsels Statholder.

Ud af de haarde Kampe med Polakkerne i Aaret 1628 vare Svenskerne komne i sejrende Besiddelse ikke blot af hele Lifland med Riga, men ogsaa af flere vestligere Østersøhavne, gjennem hvis Toldindtægter Gustav Adolf skaffede sig en stor Del af de Penge, han behøvede til sin Krigsførelse i Tydskland. Fjernt fra Danmark og saa at sige omringet af Sverig laa Øsel A°. 1634 som et *enfant perdu* prisgivet som det første Offer ved det ringeste Brud paa

den stedse anfægtede Fred imellem de nordiske Broderriger, ene værget af den lille Hærstyrke, som Lensherren paa Arnsborg havde til sin Raadighed. Det maatte ikke blot stadigt frygte for Overfald af de svenske Commanderende i Lifland, men ogsaa for Oprør af Landets egne Indbyggere, som i Henseende til Partispaltning ganske lignede deres liflandske Stamfrænder. Gustav Adolf havde opretholdt sin Myndighed i Lifland ganske væsenligt ved at ophidse de derværende politiske Partier mod hverandre, og Dronning Christinas Formyndere havde fortsat denne Richelieuske Fremgangsmaade; men de danske Statholdere paa Øsel havde ikke dristet sig til at bruge en lignende Homøopathi, skjøndt den havde viist sig saa probat og sparet Sverig mange af de Tropper, som det havde god Brug for i Tydskland. De danske Statholdere havde især avet Øselboerne med Vaabenmagt, men denne forslog kun lidt, naar Danmark kom i Krig andensteds, og dets Krigsuheld satte Mod i Øsels oprørske Parti. Saaledes var det kommet til aabent Brud under Kalmarkrigen, tiltrods for at Statholder Claus Maltesen, Broder til Rigsmarsk Steen Maltesen Sehested, havde forbedret Fæstningerne og brugt mange Penge til Værnekraftens Forøgelse (Rgs. Dbg. N°. 23; V.-S. Eske Brok I. 105; II. 31). A°. 1623, da de svenske Revanchelyster truede Danmark, lod Statholderen, Fredrik Ranzau til Søholm og Asdal, fra Kjøbenhavns Arkeli og Tøjhus hente 300 gode, nye Musketter med Tilbehør (Sjæll. T. N°. 18 for 15. Octbr.), men denne Mand, af hvem vi endnu have en Athandling om Øsels Sprog, har nok været for lærd til at øve sine Folk i Vaabenbrug, thi da Christian den 4des Fald paa Hamelns Vold og hans Nederlag ved Lutter am Barenberge rygtedes paa Øsel, greb Oprøret om sig og selve Statholderen blev Insurgenternes Fange (Rigsraadshist. II. 78, Pkt. 7 og G. A. Øsel N°. 67). Fredrik Ranzau var ogsaa Ophavsmand til en ligesaa karakteristisk som i kulturhistorisk Henseende interessant, kgl. Ordre af 7. August 1634 (Sk. T. VI.

85), der paabød at Øsels Kirker skulde forsynes med «Popeltur» (ɔ: Pulpitur), for at de Unge derved kunde bringes Gud nærmere. Den danske Regjering stolede dog ikke paa, at Øselboerne skulde blive mere lovlydige ved Hjælp af dette Middel, i de bevægede Tider, da Wladislaus IV nys havde besteget Polens Throne og hans Vaabenstilstand med Sverig var ved at udløbe, paa samme Tid som Wallenstein var myrdet i Februar 1634, thi da søgte den en Mand, der vilde og som turde haabes at kunne hævde dansk Højhedsret paa Øsel overfor polske, svenske og kejserlige Annexionslyster.

Anders Bille maa have faaet Ordre til at paaskynde sin Flytning, thi allerede den 8. Novbr. 1634 udgik en kgl. Ordre, som forudsætter, at han ikke blot var paa Øsel, men at han ogsaa havde været der længe nok til at være kommen ind i Forholdene (Sk. T. VI. 103). Den 16. Septbr. var han ogsaa bleven befriet for sine mange Værgemaal og øvrige Forretninger paa Fyn (F. T.), og han deltog næppe i Kongesønnens prægtige Bryllupsfest, der i October 1634 satte Kjøbenhavn i en Feststemning, som mulig endog overgik den fra Kongens Kroning. Til Gjengjæld aabnede sig for Anders Bille et nyt Liv i ansvarsfulde, fremmedagtige Forhold paa et saa sumpigt og øde Sted som Arnsborg. Øsel var ellers den bedste Del af det Lifland, som i Kong Frederik den Andens Tid frivilligt gav sig ind under den danske Krone, for hos denne at finde Støtte for sin Uafhængighed. Frederik den Anden havde benyttet sig af det sjældne Tilbud til at sende sin Broder, Hertug Magnus, over som Biskop af Øsel, Wieck og Kurland, derhos som Administrator af Stiftet Reval, imod at han fraskrev sig Arveret til Slesvig og Holsten. Magnus skuffede den Tillid, der var viist ham, ved sin Svaghed, Letsindighed og sine Forsøg paa at udvide sine Besiddelser i Lifland, men derved blev han for en stor Del Skyld i Udbrudet af den nordiske Syv-

aarskrig og høstede iøvrigt Had og Foragt næsten allevegne. Liflænderne vendte da deres Hu til Sverig, som dog ikke kunde hjælpe dem imod den tydske Sværd-Orden; denne Hjælp fandt de imidlertid hos den danske Statholder, der var indsat den 4. Maj 1561 som Øsels ansvarlige Regent, forsaavidt som han A°. 1564 indtog Sonnenburg, Sværdordenens Hovedfæstning paa Øsel, under hvilken laa omtrent en Trediedel af denne Ø. Idet Danmark saaledes vandt et vigtigt Støttepunkt for sin Højhedsret i Østersøen, krænkedes det fra Kattegat næsten udelukkede Sverig saa grovt, at denne Tilegnelse af Sonnenburg, efter Kong Carl d. 9des Opfattelse, som sagt blev en af de fire Hovedanledninger til Kalmarkrigen (Egh. Br. II. N°. 31 og W Mollerup: Danm. og Lifl. 125 ff.; § 1 i Fredstractaten fra Knærød A°. 1613). Fra A°. 1561, da Hertug Magnus factisk havde udspillet sin bedrøvelige Regent-Rolle i Lifland, havde Øsel været et dansk Len, hvis Retssprog dog vedblev at være Tydsk, ligesom det fra Sværdordenens Tid af bevarede nogle ejendommelige Institutioner, blandt hvilke Landretten og Landraadet, en Slags Adelsrepræsentation, maa nævnes først. I dette Raad præsiderede Statholderen, som der maatte tage Stilling overfor Partierne, men da disse ikke havde dannet sig paa klare Hovedspørgsmaal, maatte det være et Lykketræf, om Anders Bille greb heldigt. Han synes ikke at have faaet nogen Øselsk Adelsmend paa sin Side, men at have søgt sin bedste civile Støtte i Flækken Arnsborgs Borgerstand. Denne Flækkes Borgmester, Jacob Kohl, ydede senere Danmark store Tjenester. De 30,000 Spd., han A°. 1643 skaffede Statholder Ebbe Ulfeld tillaans, fik han næppe tilbage (Sv. Jordb. 218, 1—6; 215—7; Sk. T. VII. 98). Vist er det, at Statholderen fik Uvenner i Landraadet og følgeligt ogsaa iblandt Adelen udenfor, men det er hans Roes og beviser hverken hans Umedgjørlighed eller noget andet dadelværdigt. Af alle de mange Sager, der i hans

Lenstid indankedes af Øsels Adel for Kongens danske Retterthing[1]), have vi kun fundet en eneste, hvori Dommerne udtale om ham, men iøvrigt ogsaa om hans Modpart, at deres Mellemværende var opstaaet af gjensidig Uvillie. Gjennemgaaende godkjendte de danske Rigsraader Anders Billes Afgjørelser. Naar man har undersøgt disse Sager, vil man finde, at hans Stilling paa Øsel langt fra har været misundelsesværdig, idet der, paa samme Tid som Lenets Forsvar udadtil bestandigt har udkrævet stor Agtpaagivenhed og meget personligt Arbejde, indadtil har været næsten lige saa farlige Fjender at bekjæmpe. Blandt disse synes en danskfødt Adelsdame, Fru Karen Urup, at have været en af de værste, og en Fremstilling af hendes Adfærd vil allerbedst og kortest kunne vise os, hvilken Hvepserede Anders Bille var sat til at styre og den Dygtighed han maa have udviklet for i otte Aar at kunne holde ud paa Øsel, uden i den Tid at have givet sig Blottelser, hvoraf ydre eller indre Fjender kunde benytte sig til at styrte ham.

Fru Karen eller Catharina Urup var en Datter af Fru Hille eller Helvig Marsvin, Søster til Christian den 4des bekjendte Svigermoder, Fru Ellen Marsvin til Ellensborg. Karen Urups Fader var den Axel Uggerup eller Urup, som i Frederik den 2dens Dødsaar ægtede Fru Helvig og døde A°. 1601, i hvilket Aars 13de Septbr. Fru Helvig fødte den Søn Axel Urup, der blev berømt som Kong Christian den 4des bedste Militair-Ingeniør. I Aaret 1603 ægtede Fru Helvig Jacob Bek til Beldringe paa Sjælland, og da han efter Kalmarkrigen afløste Claus Maltesen som Statholder paa Øsel, tog han Fru Helvig og hendes smaa Børn af første

[1]) I Henhold til et Kongebrev af 14. Marts 1522 kunde en Øselsk Landretsdom appelleres, naar det skete senest 10 Dage efter at den var falden (Rgs. Dbg.). Dette Privilegium confirmeredes den 28. October 1624 (Regesta II).

Ægteskab med sig til Arnsborg, hvor han døde A°. 1621, efter at have styret Lenet i 8—9 Aar. I denne Periode udfoldede Jomfruerne Urup deres Skjønhed, hvorfor da ogsaa to af dem ægtede Liflændere: Jfr. Helvig Urup ægtede Christian den 4des Yndling, Thomas Nold, og Jfr. Karen Urup fik Fredrik Budde til Tollist paa Øsel. Begge disse Liflændere havde tjent Christian den 4de i Kalmarkrigen, og Fredrik Buddes livegne Bønder havde benyttet sig af deres Herres Fraværelse og de omtalte Øselske Oprørsforsøg til at løbe fra Tollist over til Svenskerne paa Fastlandet. Ved Knærødfredens Afslutning var det blevet vedtaget, at Danmark og Sverig skulde udlevere deres Fanger og Overløbere, men 33 Bønder fra Tollist vare ikke komne tilbage til dette Gods en god Stund efter at Fru Karen Urup havde taget Residens der som Husfrue. Medens hendes Husbond færdedes udenlands, henvendte hun sig til den svenske Commandant paa Wesenburg, Herman Wöstmann, hvem hun lovede 1000 Herren-Thaler (= 751 Spd.), naar han kunde skaffe hende de Bortløbne. Ved Hjælp af Mellemmænd lykkedes det Wöstmann at skaffe Fru Karen nogle af dem, for hvilke han fordrede Betaling, men hun nægtede at give ham en Skilling, saa længe han ikke havde bragt hende alle de 33. Wöstmann anlagde derfor Sag imod Fredrik Budde ved Øsels Landret, hvor Anders Bille den 18de April 1637 paakjendte den i den Sidstnævntes Disfavør. Fredrik Budde indankede denne Dom for Kongens Retterthing, hvor han greb Lejligheden til at stikle paa de Ukristelige, der gav sig til at beregne Pris paa hver indfanget Bonde, ret som om det havde kunnet være hans Hustrus Mening at kjøbe Bønder af Wöstmann for 751 Spd.; nej, disse Penge vare kun en udlovet ringe Godtgjörelse til Wöstmann for den Ulejlighed, hun ved sin Anmodning havde skaffet ham, naar han havde indfanget alle de 33 Bønder. Han klarede godt for sig, men Proceduren satte ondt Blod, og Fru

Karen Urups indflydelsesrige Familieskab[1]) i Danmark har vistnok sin Del i, at det ikke gik hende og hendes Husbond saa ilde som det var tiltænkt dem. Anders Bille synes nemlig at have taget hendes indflydelsesrige Frænder med i sin Beregning, da han for det samme Retterthing A°. 1639 havde flere Sager med samme Fredrik Budde, idet han nemlig lod fremlægge en lang Række af Vidnesbyrd mod Fru Karen Urup. Med dem beviste han, at Fru Karen havde bagtalt ham, udspredt falske Rygter om ham i den Hensigt at «opvigle» Undersaatterne imod ham; at hun havde holdt hemmelige Conventikler med Brødrene Stachelberg o. Fl. Han beviste, at hun havde udtalt sig ærerørigt om ham: «Anders Bille var fuld af Had og Hovmod, tillod sig uden Dom at lade Adelens Tjenere kagstryge og at paalægge Adelsmænd Mulkter, foruden at han fordrev Landets Indbyggere og indførte barbariske Straffemaader som den, at lade bortløbne Bønders halve Hovedhaar og halve Skjæg aftage.» Paa Retterthinget lod Anders Bille endvidere fremlægge Concepten til et usandfærdigt Klageskrift, forfattet af Brødrene Stachelberg og rettet med Fru Karen Urups Haand. Forfatterne havde iøvrigt bagefter taget Klagen tilbage og erkjendt deres Brøde, idet de angav Fru Karen som rette Ophav til deres Forbrydelse. — Endvidere overbevistes Fru Karen om at have tilvendt sig, brudt og læst Breve til Embedsmænd og Kjøbmænd. Ofte havde hun været stævnet for Retten, men var udebleven; efter sin Husbonds Befaling sagde hun[2]).

---

[1]) Netop A°. 1639 den 24. October ægtede Fru Karens Datter, Cathrina Urup, den indflydelsesrige Peter Vibe, Michelsen, til Gjerdrup, og Sönnen Mathias Budde f. A°. 1613 var gift første Gang med en Datter af den berömte Ove Gedde, Rigsadmiralen.

[2]) I Vinteren 1638—39 indløb en Mængde Klager fra Øsel over Fru Karen Urups Mishandling af hendes Bønder (Sk. T. VI. 328).

Tiltrods for alle disse graverende Anklager blev Dommen dog ikke haardere end som saa:

«Efterdi Fru Karen Urup haver sig i adskillige Maader forgrebet mod Statholderen uden billig Aarsag, er hende hermed befalet sig herefter saadant at entholde, med mindre Hs. Majt. skal skaffe andet Raad dertil, og skal Fredrik Budde udrede til Anders Bille 100 Spd. i Kost og Tæring.»

Sammenligner man denne Doms Udtryk med den som overgik Otto v. Vittinghof, der «af en møg har villet giöre en Elephant» og derfor kom til at betale Anders Bille 100 Spd. og Øsels Landret andre 100 Spd., saa kan man ikke undgaa at tænke paa den Indflydelse, der maa have gjort sig gjældende i Kjøbenhavn for Fru Karen Urup; hun havde iøvrigt personligt overrakt Brødrene Stachelbergs Klage i Canslerens egne Hænder, men næppe gjorde hun saa lang en Rejse blot for at yde Brødrene den Tjeneste; uagtet hun blev dömt, havde Rejsepengene ikke været spildte.

Spörge vi om Grunden til Fru Karen Urups paafaldende stærke Uvillie mod Anders Bille og om Aarsagen til, at hun fik Brødrene Stachelberg med flere Øselske Adelsmænd til at gjöre Ledtog med sig, saa kan der af Retssagerne udfindes baade særligt personlige og mere almindelige Motiver. Blandt de förste er der et, som opstod strax efter at Anders Bille var bleven Statholder. Fredrik Budde[1]) havde nemlig

[1]) Da der samtidigt levede to Mænd af dette Navn og de begge en Tid skreve sig til Tollist, maa det fastholdes, at den Fredrik Budde, hvorom her tales, var Sön af Mathias, den anden derimod af Gotslaf Budde. Baade Mathias og Gotslaf hørte til Frederik den 2dens Hofjunkere og især Gotslaf blev meget yndet af denne Konge. Ved Giftermaal kom han i Besiddelse af det jydske Gods Rødslet, hvortil han ofte kaldes, ligesom Sönnen Fredrik, der blev en lige saa ødsel og uvederhæftig Person i Pengesager som en tapper Eventyrer i 30aarskrigen. Efter 25 Aars Omflakken vendte han tilbage til Danmark, toges i Beskyttelse af Christian den 4de (J. T. IX for 9. September 1638), og var alt Aº. 1636 Medindbuden til Corfits Ulfelds og Leonore Christines Bryllup (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 53).

A° 1634 ønsket Krongodset Nienhof i Forpagtning for 500 Spd. aarligt, og den 8de November s. A. fik Anders Bille dette Tilbud til Erklæring (Sk. T. VI, 103). Den 30te August 1635 sendte Statholderen sin endnu bevarede Erklæring til Cansleren (D. Adelsbr. Fasc. 16, Nr. 56), hvem han bestemt fraraadede at gaa ind paa Fredrik Buddes alt for lave Tilbud, som godt kunde have været tre Gange saa höjt, eftersom Nienhof var en af Øsels bedste Avlsgaarde og hvis Bortforpagtning vilde blive ham (Anders Bille) til stort Tab; den havde nu i 36 Aar ligget under Arnsborg og den Afgift paa 5000 Spd., han havde at svare af sit Len, var beregnet paa at Nienhof hørte med til det. Følgen af samme Erklæring blev, at Fredrik Budde ikke fik Nienhof i Forpagtning (Sk. T. VI, 125), og han med Hustru have naturligvis ikke været glade for den Mand, der tvang dem til at slippe den fede Bid. Ideligt forekomme i deres Indlæg varme Lovprisninger over den forrige Statholder, Fredrik Ranzau, som bruges til at male Anders Bille saa sort som muligt. Til Spörgsmaalet om Nienhof sluttede sig adskillige lignende, om Engstykker, Fisketiender &c., som Øsels Adel med Urette havde tilegnet sig i Fredrik Ranzaus slappe Tid, men som nu maatte afgives til Anders Bille, der éngang gik saa strengt frem mod Fru Karen Urup, at hun fandt det klogest at gjöre en lille Rejse til Sverig.

De mere almindelige Motiver til Uvillien mod Anders Bille havde dels et gejstligt dels et militært Udspring. Øsels Gejstlighed var i Aarene 1634—38 saa slet aflagt, at Præstekald ofte i flere Aar henstode ubesatte af Mangel paa Ansøgere; Præsterne maatte skaffe sig det nødvendige til Livets Ophold ved at holde Krosteder paa Landet og ved at tage Penge af dem, som gik til Alters. Anders Bille havde strax efter at have erfaret dette sendt Klager og Forslag til Regjeringen, som A° 1636 tog sig af Sagen (Sk. T. VI, 185 f.) og beordrede nye «Beichtpenge» af Øsels Adel til saa megen Forbedring af Præsternes Indtægt, at disse kunde

leve uden deres ulovlige og utilstedelige Biindtægter; endvidere beordredes to unge begavede Øselboere aarligt sendte til Kjøbenhavn, hvor Universitetet skulde give dem fri Bolig og Kost i den Tid de forberedte sig til Præstegjerning paa deres Fødeø (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 72).

Denne Forordning var ubehagelig baade for Øsels Adel, som maatte punge mere ud end forhen, og for Gejstligheden, der skaffede sig bedre Vilkaar ved sit Krohold, end dem den kunde vente sig af de nye «Beichtpenge». Gejstligheden stod under en Superintendent, Christoffer Cothenius, som tillige var Flækken Arnsborgs Sognepræst, en bedaget Mand, der i 44 Aar havde været Præst, men som desuagtet var brændende nidkjær for sit og sine Kaldsbrødres timelige Velfærd. Det var allerede mindre behageligt for ham, at Statholderen gjorde Regjeringen opmærksom paa den Øselske Gejstligheds uheldige Stilling, hvilket Biskoppen jo forlængst burde have gjort, men værre var det, at Statholderen fandt Anledning til at gribe directe ind i de kirkelige Anliggender.

Den nidkjære gamle Biskop var A°. 1634 forarget over en Øselsk Adelsmand, Bartolomæus Wulfsberg (eller Wulfsdorf), som havde bortført og uden Kirkens Velsignelse taget til Hustru en Jomfru Anna Margrete Nolcke, hvis Forældre ej vilde godkjende ham som deres Svigersön. Biskoppen stemplede derfor Wulfsberg som en Skjørlevner og fordrede, at han skulde staa aabenbart Skrifte, samt lide anden Kirketugt, formodenligt i Form af klækkelige Pengebøder. Da Anders Bille kom til Øsel og hørte Biskoppens Fremstilling af denne Sag, billigede han Bispens Fremgangsmaade og tilsagde sin Assistance; men Wulfsberg rejste til Kjøbenhavn, hvorfra han A°. 1635 vendte hjem med et Kongebrev, hvori Christian den 4de pardonerede ham for den begangne Forseelse, imod at W. gav noget til de Fattige og selv skaffede sig Skudsmaal for tappert Forhold i aabne Feltslag. Overfor Kongens Pardon kunde Statholderen selvfølgeligt ikke længere blive staaende paa Bispens Side,

men over denne Svingning blev Cothenius ganske rasende. Han bad om Lov til at forlade Øsel, og da dette nægtedes ham, indgik han til Kongen med Bön om at blive beskyttet mod Anders Bille, der havde viist sig som hans værste Fjende, baade i offenlige og private Sager. Da viste det sig at Kongens Pardon for Wulfsbergs «Forseelse mod den Jomfru» ingenlunde havde involveret nogen Fritagelse for at stande aabenbart Skrifte (Sk. T. VI, 317), og Bispen kunde hovere, da Wulfsberg kom hjem fra Krigen, især da Kongen ogsaa forkastede den Fortolkning af Pardonbrevet, at Wulfsberg derved skulde have erhvervet sig Fritagelse for at betale sine Creditorer m. Fl. Dertil kom, at Anders Bille havde viist sig utilbørlig mild overfor en Kvinde, Reimersche, som i lang Tid havde drevet Trolddomskunster paa Øsel og endelig var paagreben, i den Forventning at hun, andre Ligesindede til Skræk og Asky, maatte komme paa Pinebænken og paa Baalet. Anders Bille nöjedes nemlig med at forvise hende fra Kongens Riger og Lande (Sk. T. VI, 478). Uvillien mod denne og lignende Domme gik saa vidt, at der udkom et trykt Skrift af Menius, som deri udtalte sig ærerørigt om Statholderen og det hele «Gericht» (Rgs. Dbg. Nr. 42, Fol. 532). Rimeligvis var det i denne Periode, at Anders Bille oversatte nogle «Tanker om Alterens Sacrament» (V.-S. Rugaard II, 1., 126), men han nöjedes ikke dermed; den 17de Maj 1639 udgik et kgl. Rescript, som dadlede Øselboerne for deres store Trættekjærhed og truede dem med, at de vilde faae en ny Forfatning; foreløbigt mistede de hint Privilegium, der gav dem Ret til at indanke enhver Landretsdom for Kgs. Retterthing inden 10 Dage, thi fra nu af maatte ingen Sag appelleres, med mindre den angik Værdier af 50 Spd. og derover.

For at forstaa de militære Motiver til Uvillien mod Anders Bille, maa vi see lidt ud over de daværende Forhold paa Continentet. Sverig havde fornyet sin Vaabenstilstand med Polen og Johan Banér førte med Held de

svenske Hære i Tydskland, indtil A°. 1638, da Lykken svigtede ham. Med god Grund frygtede man dengang i Danmark et Tilbageslag, der ogsaa ganske rigtigt kom, idet den kejserlige Feltherre, Grev Gallas, imod Christian den 4des og hans Sön, Hertug-Erkebisp Frederiks Villie, lod sine Tropper gaa i Kvarter i Stiftet Bremen, hvorhos han truede med ogsaa at ville belægge Holsten; sin Trusel herom lod han ikke fare för end dette Fyrstendömme havde lovet ham en betydelig Brandskat. Kong Christian maatte taale denne Mishandling, fordi det ikke i Øjeblikket var ham behageligt at blive beskyldt for Fredsbrud, men for at forebygge Gjentagelse af Truslen, begyndte han sine stadige Troppesamlinger i Holsten med Fuelsbüttel som Hovedlejr. Dette Værn blev i Længden dyrere end det der skulde værges, og den 9de September 1638 gav han Anders Bille en Ordre, der er saare betegnende for hans Pengetrang (og mere til), nemlig at Anders Bille skulde opkræve hos Øselboerne et nyt Bidrag til deres Lands Defension, *men hvad han indsamlede skulde i al Hemmelighed anbringes i en Landkiste, som vilde være at oprette i Danmark* (Sk. T. VI, 29). Da vi ikke have fundet nogen Indsigelse fra Anders Bille mod denne mindre ærlige Fremgangsmaade, maa vi antage, at han gik ind paa den, men nogle paafølgende Ordrer godtgjöre, at han for sin Indvilgelse stillede den Betingelse, at Danmark strax skulde yde klækkelige Bidrag til Øsels Defension. Den 18de Maj 1639 meddelte man ham saaledes, at der var bevilget den af ham forlangte Erstatning for 17—18 ganske ubrugelige Jernstykker; derhos sendte man ham 20 Tdr. Krudt, 30 Skpd. Bly, og 2000 Bundt Lunte, 1 Cornet og 1 Fane; endvidere blev den af Anders Bille anbefalede Reinhold v. Howe[1]) ansat som «Hopmand» paa Arnsborg

[1]) Vistnok den Samme, der paa Stamtavlen i Pers. hist. Tidskr. I., 3, 202 kaldes Reinhold v. Howen til Vestnes. Vi bemærke det fordi han var gift med Helle Budde, en Datter af Fredrik Budde Gotslafs-

istedenfor den gamle og svage Claudi Nanti, der fra 1613 til 24 havde tjent som Enspænder og Fodermarsk ved Hoffet i Kjøbenhavn (Rentek. Medd. $^{157}/_{1872}$) og den 25de Juni 1630 blev Vagtmester paa Arnsborg (Sk. T.). Fire Dage efter fik daværende Statholder Corfits Ulfeld Ordre til fra Kjøbenhavns Töjhus at udlevere til «Vor Fæstning Arnsborgs Fornødenhed» de 9—10 gode Jernstykker og 3—4 Kvarterstykker med Tilbehør, som Anders Bille havde udbedt sig istedenfor «de 18—20 ubrugelige» derværende Stykker (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 439). — Alene med en armeret Fæstning kunde Øsels Statholder dog ikke klare sig, thi det foregaaende har viist os, at der var indre saavel som ydre Fjender, mod hvilke han maatte være rede til at optage Kamp med Vaabenmagt, som i begge Tilfælde maatte bestaa af Rytteri og Fodfolk. Det er indlysende, at den danske Regjering ikke har kunnet forlange af Øsels Statholder, at han skulde forsvare sit Len, naar den ikke samtidigt gav ham Midler til dettes Forsvar, men vi have ikke fundet noget nöjagtigt Mandtal over den Styrke Anders Bille havde til sin Raadighed og maa derfor igjennem en historisk Oversigt søge at finde det sandsynligste Styrketal, som er os nødvendigt til Forstaaelse af Anders Billes militære Forhold til Øsels Adel.

Ifølge «Rigens Indtægt og Udgift A°. 1608» (Rentek. Medd. S. 28, 60 A°. 1872), beløb Øsels hele Indtægt sig dengang til 14,517 Spd. 1 Ort, hvoraf Statholder Claus Maltesen aarligt svarede til Renteriet kun 3500 Spd. For de 11,017 Spd. 1 Ort skulde han selv og Arnsborgs Fogeder, Skrivere og andre Husfolk leve og derhos skulde sammesteds underholdes med Lön og Klæder: En Hopmand, en Vagtmester, en Profos, otte Bøsseskytter og fire Roder Knægte (à 25 Mand?).

---

sön til Rødslet i hans 1ste Ægteskab med Anne Urup, Søster til den Karen Urup, som var Fjende af Anders Bille. Denne stod sig altsaa godt med Budde-Familiens jydsk-norske Linie, Gotslafs Efterkommere, medens Mathias Buddes øselske Linie gav ham de værste Uvenner. Om disse to Linier jvfr. ovennævnte Stamtavle af H. J. Huitfeldt.

Efter Oprøret under Kalmarkrigen fik Jacob Bek Lenet mod en Afgift, som i hans tre første Aar var nedsat til 1500 Spd., hvorefter den forhöjedes til, hvad Claus Maltesen havde givet i de sidste Aar, formodenligt 2500 Spd., siden Fredrik Ranzau A°. 1622 fik Lenet mod denne Afgift. A°. 1629 forhöjedes denne til 5000 Spd., og mod denne samme Sum i Afgift fik Anders Bille Lenet A°. 1634; den vedblev han at svare lige til han afgik A°. 1642 (D. Saml. I., VI, 329; Len og Lensmd. 11; D. Adelsbr. Fasc. 16, Nr. 56). Halvdelen af denne Afgift betaltes med 2500 Tdr. Rug à 1 Spd.; men denne Betaling ændredes den 27de Maj 1639 til 2000 Tdr. Rug à 5 Rigsort (Sk. T. Nr. 6, Fol. 357).

Da vi maa antage at Claus Maltesens Hærstyrke har været den minimale og at Forringelsen i Jakob Beks Afgift dels har været begrundet i Følgerne af Oprøret, dels i en Forøgelse af Hærstyrken, som jo ogsaa var en Følge af samme, saa tale de paafølgende Afgiftsforhøjelser for, *dels* at Lenet har gjenvundet Kræfter, *dels* at Hærstyrken er bleven reduceret. Anders Bille har derefter ved sin Lenstiltrædelse ikkun været forpligtet til holde omtrent den samme Besætning som Claus Maltesen. Da vi nu vide, at hans Genant beløb sig til 1661 Spd. 2 Ort 4 Skill. aarligt (Rentek. Medd. S. 122 A°. 1872), og Statsafgiften til 5000 Spd., hvorhos vi kunne regne Udgiften til Fogeder, Skrivere &c. til c. 2300 Spd. aarligt, medens Lenets Totalindtægt kan sættes til mindst 15,000 Spd. aarligt, saa bliver den Rest, han har kunnet anvende til sin faste Hærstyrke c. 6000 Spd. For en saadan Sum maa han kunne have holdt mindst en lige saa stor Hærstyrke som Claus Maltesen, og da det i August 1635 befaledes ham som en ny Foranstaltning, at holde en Marketenter paa Arnsborg, saa tyder det paa en da iværksat Forøgelse af Fæstningens Garnison, men mere end det dobbelte af hvad Claus Maltesen holdt, kan Anders Bille ikke have havt Raad til. Sætte vi altsaa 200 Knægte som Maximum af hans Styrke, saa er dette Tal meget for ringe til, at han med

det Corps baade har kunnet holde Arnsborg tilstrækkeligt besat og foretage de Expeditioner ud i Landet, som vare nødvendige for at opretholde hans Autoritet hos de vrangvillige Adelsmænd, end sige til at beholde en Reserve disponibel for Tilbagekastning af fjendtlige Landgangsforsøg. Han har maattet disponere saaledes, at han til enhver Tid har kunnet udføre disse tre Hverv samtidigt. Gjöre vi os nu bekjendt med Arnsborgs topografiske Situation, komme vi til det Resultat, at han ubetinget har været nødt til at organisere et Landeværn af Øens Befolkning. Slottet Arnsborg var bygget af Sværdbrødrene, og i det 16de Aarhundrede havde Øsels Biskopper der havt deres sædvanlige Residens; Slottet var anlagt ved Havet, og i Tidens Løb havde der udenfor Værkerne dannet sig en Flække ved Stedets ret gode naturlige Havn. Mod Landsiden var Slot og Flække omgivet af vidtstrakte Moradser og Granskove (Sk. T. VI, 125), og fra denne Beliggenhed hentede Fæstningen vistnok sin største militære Værdi; men netop disse vidtstrakte, omgivende Udørkener nødvendiggjorde, at de omtalte Expeditioner til maaskee fjerne Herregaarde, — f. Ex. Ernst v. Howes, hvor Statholderen den 9de August 1638 beordredes til at forsvare Hustruen, Præsten, en Jomfru af Adel og en Tjenestepige mod Herremandens Tyrani (Sk. T. VI, 293), — ikke kunde være synderligt mindre end 100 Mand stærke; vare andre 100 Mand nødvendige som Garnison paa Slottet, saa blev der ingen Folk tilbage til at tage imod de fjendtlige Landgange, hvormed Øsel i Fejdetid ideligt truedes. Bud om Fejdetids Indtræden kunde han ikke gjöre Regning paa at faae fra Danmark i rette Tid. Altsaa maatte han gjöre Øselboerne til Soldater og dertil havde han ogsaa erhvervet sig Myndighed. Den 9de September 1638 fik han saaledes et Missive, hvori det udtrykkeligt hed, at han ikke maatte fritage Nogen for Skat og personlig Tjeneste, som paalagdes for at afværge fjendtligt Overfald

(Sk. T. VI, 291). Aarsdagen derefter indgave samtlige Borgere og Haandværkere i Flækken Arnsborg et Andragende om den danske Regjerings Beskyttelse i flere forskjellige Retninger, og Anders Bille anbefalede den i Udtryk, som vidne om, hvor utilstrækkelig han selv har fundet Arnsborgs Garnison, samt hvor ringe Haab han havde om at see den forøget ved Adelens Frivillige. Han skrev: «Dieses Ansuchen ist nicht unbillig befunden, das Haus Arensburgh dienlich, damit man Handwerksgesellen alda im Fall der Noth zu Soldaten haben könne» (G. A. Øsel 67). Et saadant «Nothfall» har selvfølgeligt oftere forekommet, men kun et er nu bevisligt, nemlig A°. 1639, da Anders Bille var kaldet til Kjøbenhavn, men maatte bede om Lov til at blive paa Øsel, skjöndt han havde mange Sager paa det Aars Retterthing, efterdi Rygter verserede om den polske Konges Hensigt, at ville overfalde Arnsborg. Den 5te Februar 1639 tillodes det Statholderen at blive paa Øsel, og han beordredes til at sörge for Arnsborgs gode Proviantering, samt til at ansætte en paalidelig Commandant hver Gang han selv gik udenfor Fæstningsporten; hans Ansvar for Lenet i dets Helhed indskjærpedes ham derhos med en Henvisning til, at «han jo var alle dets Indbyggere mægtig» (Sk. T. VI, 327).

Det vil heraf fremgaa, at Anders Bille maa have fordelt Forsvaret af Kystens Landgangssteder paa fast organiserede Grupper af Øsels Adel. Da denne Adel iforvejen udredede Skat til Underhold af Arnsborgs Garnison, har den selvfølgeligt maattet blive meget uvillig mod en Statholder, som ovenikjøbet paalagde den en ikke ringe personlig Tjenstydelse. Detaillen af Anders Billes Foranstaltninger kjende vi ikke, men at disse have været gode skjønnes deraf, at hverken tydske, svenske eller polske Fjender i hans Tid fandt det raadeligt at vove et Forsøg paa at tage Danmarks *enfant perdu* i Østersøen.

Øsels Styrelse og Forsvar maa, efter det ovenfor oplyste, have krævet Statholderens næsten uafbrudte Nærværelse i Lenet; ikke desto mindre finde vi ham af og til i Danmark, hvis Regjering sagtens ogsaa maa have kaldet ham til Referat. I A°. 1630 havde han af Eske Krafses Enke, Fru Pernille Banner, tilhandlet sig fire Gaarde i Vordingborg Len; da denne Handel bragte Anders Bille i Strid med Christoffer Gjø til Oxholt, fik hin Ordre til at erklære sig om Handelen med Fru Pernille (Sk. T. VI. 255). Dette har formodenligt været Anledning for Statholderen til A°. 1637 at rejse til Danmark med Familie; i nævnte Aar blev idetmindste han og Hustru portræterede (V.-S. Rugaard 2. I. 120); Portrætet siges at være til endnu og at skulle hænge paa Tirsbæk. A°. 1639 kjøbte han Højsgaard i Haarby Sogn og lagde den under Løgismose, hvorhos han og Frue besøgte Fru Birgitte Brahe, der laa for Døden paa Knudstrup i Skaane, men den 29. Decbr. 1640 fødtes hans Datter, Pernille Bille, paa Arnsborg. Da han A°. 1641 lod oprette et Capel paa Løgismose, kan man deri see et Tegn til, at han ventede at forlade Arnsborg definitivt, og at han vilde undgaa for anden Gang at faae Stolestader udviste i Haarby Kirke. Paa sine Rejser til Danmark maa Anders Bille have mærket, hvorledes de Foranstaltninger, der skaffede ham den Øselske Adels Uvillie, fremmede hans Anseelse i Hjemlandet, og da den hidtilværende Rigsmarsk, Jørgen Urne til Alslev var død den 19. Febr. 1642 (Hist. Tidskr. 4. III. 587), udbad Statholderen sig to Maaneders Orlov til Danmark, hvilket Ønske bevilgedes ham den 13. Marts s. A. (Sk. T. VI. 481). I Slutningen af A°. 1641 havde Anders Bille havt Ubehageligheder med den Øselske Herremand, Otto Winterberg (Sk. T. VI. 479), men selv om de have været forholdsvis ubetydelige, kunne de have givet det afgjørende Stød til, at han søgte bort fra sin Hvepserede. Senere, nemlig den 26. Septbr. 1645, har Anders

Bille selv, i et Brev til Cansleren udtalt, at den danske Adel anmodede ham om at overtage Embedet som Rigsmarsk (Hist. Tidsk. 4. III. 601), men allerede den 17. Marts 1642, altsaa førend Statholderen kunde være i Danmark paa den Orlov, som blev udstedt til ham der den 13. Marts, havde Cansler Christen Thomsen Sehested besvaret Kongens Brev af 16. Marts, der krævede en ny Rigsmarsk foreslaaet, med den Udtalelse, at ingen dansk Adelsmand, Statholder Corfits Ulfeld fraregnet, forstod sig bedre paa Krigsvæsenet end Øsels Statholder, Anders Bille (Hist. Tidskr. 4. III. 587).

Denne Indstilling fik kort efter Kongens Sanction, og som Danmarks Riges Marsk vendte Anders Bille, efter endt Orlov, tilbage til Øsel for der at ordne sig til Opbrud.

Netop paa den Tid, da dette skulde foregaa, vendte Kongesønnen, Grev Valdemar Christian Gyldenløve, hjem fra et Besøg ved den Moskovske Czars Hof. Herfra skulde han have hjemført en Prindsesse som sin Brud, men han var ikke kommen sin Lykke nærmere, end at han om hende havde faaet at vide, at hun kun een eneste Gang i sit Liv havde været tilgavns beruset. Som Hofchef hos den netop tyveaarige Kongesøn fungerede den samme Gregers Krabbe, der A°. 1633 havde været Anders Billes Lieutenant i anden fynske Fane. Orlogsskibet havde Ordre til at lægge bi ved Øsel og der tage den nye Rigsmarsk ombord. Stemningen i det fornemme Selskab har sikkert været animeret, især da den ædruelige Prindsesse ikke var med, thi Grev Valdemar gav paa Hjemvejen sit gode Humør Luft.

Kommen ind under Bornholm, i ubestrideligt dansk Farvand, gav Sø-Ceremoniellet ham Ret til at fordre Kongeflaget hilset af enhver Sejler. Da han mødte et svensk Krigsskib, som undlod at hilse, prajede han det og lod dets Capitain befale at komme ombord til sig. Svenskeren vendte døve Øre til, men det lod Greven sig ikke byde; uden at betænke, hvilke alvorlige, politiske Følger det kunde faae,

lod han et Kanonskud affyre mod den uhøflige Orlogger, og en Kamp, muligvis aaben Krig imellem Sverig og Danmark, kunde have udviklet sig, hvis ikke Rigsmarsk Anders Bille meget indstændigt havde faaet Greven talt til Fornuft (Fridericia II. 287; Egh. Br. II. N°. 180, Anm. 3). Den nye Rigsmarsk holdt altsaa sit Indtog i Kjøbenhavn som Fredsstifter, hvad de politisk Indviede sagtens have betragtet som et godt Varsel, thi de maa have vidst, hvor let Sværdene i det Øjeblik kunde rives ud af Balgen. Ganske vist hildede man sig i den Indbildning, at den politiske Begivenhed, der stod nærmest for, kun kunde være den længe imødesete fredelige Afslutning paa den tydske Religionskrig, og det er i saa Henseende betegnende, at en af de første Samtaler imellem Kongen og Rigsmarsken drejede sig om den gode Humle, som man paa Øsel kunde faae for billigt Kjøb (Egh. Br. II. N°. 209); et Par Dage derefter havde Rigsmarsken endnu Tid til, sammen med sin Svoger Mogens Høg, at være Vitterlighedsvidne for Fru Edele Rosenkrands til Frøslevgaard, som den 4. Decbr. 1642 fra denne sin Gaard udstedte et Gavebrev til sin Sognekirke (Brasch: Vemmetofte I. 225). Det seer ud som om man har holdt Hvedebrødsdage med Hannibal Sehested og Ebbe Ulfeld, hvis Bryllup med Kongens Tvillingdøtre, Frøken Christiane og Frøken Hedevig, jo havde staaet den 6. Novbr. 1642. Frygtede man et Fredsbrud, gjorde man med Held alt for at synes uforknyt.

3die Capitel.

Rigsmarsk **Anders Bille** til Damsbo.

Baggrundsskildringen i det foregaaende Capitel har viist os, at den politiske Spænding imellem Danmark og Sverig, for saa vidt som den var begrundet i de to Magters Rivaliseren om Herredømmet i Østersøen, ikke havde undergaaet

væsenlig Ændring i de ti Aar, der vare forløbne siden Hr. Anders Bille til Rosendal havde trukket sig tilbage fra Statslivet. Danmark havde sørget oprigtigt over den bratte Afslutning paa Gustav Adolfs Heltebane, men denne Begivenhed havde dog givet Kong Christian Haab om at gjenvinde noget af hans tabte Prestige, skjøndt Sverigs Higen efter Revanche for Knærødfreden viste sig at være saa langt fra knyttet til «Gustavus», at den snarest kunde siges at være bleven en constant Factor i dets nationale Liv, med hvilken Cansler Oxenstjerne regnede under alle militaire og diplomatiske Omskiftelser. Fuldt saa ivrigt som i 1620'erne bejlede Danmark og Sverig i 1640'erne til Nederlandenes Venskab, men da Sverig nu ved Krigsbedrifter og ved Axel Oxenstjernes diplomatiske Genie var bleven en Stormagt, hældede Nederlandenes Venskab langt mere til Sverig end til Danmark. Danmarks diplomatiske Opgave var altsaa meget vanskelig, men netop paa den Tid da Rigsmarsk Anders Bille forlod Øsel, havde det danske Diplomati gjort et godt Træk, idet Nederlandene undtoges fra en ellers almindelig Forhøjelse af Øresundstolden (Fridericia II. 281). Christian den 4de lovede sig meget heraf; han haabede endog derved at have skaffet Axel Oxenstjerne en dygtig Podagra, — et fromt Ønske, der sagtens var fremkaldt ved Henblik til den Sygelighed, der havde angrebet Sverigs daværende ypperste Feltherre, Lennart Torstenson, da han i Vinteren 1632—33 var bleven sat fast i Ingolstadts fugtige Fængsel. Men her som saa ofte overvurderede Christian den 4de baade sin politiske Stilling og sit diplomatiske Træks Følger; i samme Maal undervurderede han sin Rival, hvis Regent nu var Gustav Adolfs umyndige, femtenaarige Datter, Dronning Christine. Overfor Nederlandene viste han sig krænket, naar Danmarks Konge ikke i Forhandlingerne nævnedes med større Respect end Generalstaterne, og hans Affældighed aabenbarede sig paa flere andre Maader, navnlig ved de

Midler han brugte for at styrke sin Magtstilling: Udadtil stod Bremens Stift fremdeles for ham som et betryggende Bolværk, og indadtil skabte han sig et tilsvarende ved at bortgifte sine Døtre med Fru Kirsten Munk til de danske Adelsmænd, Corfits Ulfeld (A°. 1636), Hans Lindenov (A°. 1639), Hannibal Sehested og Ebbe Ulfeld (A°. 1642), ved hvis Hjælp han just ikke agtede at vinde den øvrige Adel for sig, men meget mere at saa Splidagtighedens Frø i den; disse Svigersønner betragtedes nemlig som en allerhøjeste Adel, og Corfits Ulfeld blev den 2. April 1643 udnævnt til Danmarks Rigshofmester. I denne Stilling blev han en Melleminstans imellem Kongen og Rigsmarsken, altsaa dennes nærmeste Overordnede, om end ikke hans Foresatte. Iøvrigt var Corfits Ulfelds Udnævnelse paa den Tid en stor politisk Fejl, fordi han havde Ord for at chicanere Svenskerne ved Sundtoldbehandlingen, og fordi Udnævnelsen kom kun et halvt Aar efter, at Torstenson den 23. Octbr. 1642 havde vundet den store Sejr ved Leipzig, som var Slutstenen paa hans aarlange schlesiske Felttog mod de Kejserlige. Denne krigerske Triumf havde gjort Oxenstjerne lidet tilbøjelig til at taale danske Chicanerier, og Kong Christian havde, foruden det nævnte, adskillige saadanne paa sit Register. Gustav Adolfs Enkedronning, Marie Eleonore, var i Sverig «Oxenstjernes kvindelige Modstander»; den mægtige Cansler blev hende imidlertid for stærk, og saa tog Christian den 4de sig af hende. Ogsaa i Arbejdet paa den store Continentalstrids Afslutning krydsedes Oxenstjernes Planer af Christian den 4des, hvis Maal det var at optræde som europæisk Fredsmægler, for at han kunde vinde reelle Fordele paa Sverigs Bekostning. Der var altsaa politisk Sprængstof i fuldt Maal, da Anders Bille tiltraadte Rigsmarsk-Embedet, og man skulde synes, at han ikke har havt et eneste Øjeblik at spilde, for itide at faae Landets Forsvarskraft gjort krigsberedt; men Krigsberedskab var A°. 1643 en ganske anden Sag end det var i Aarhundredets Begyndelse,

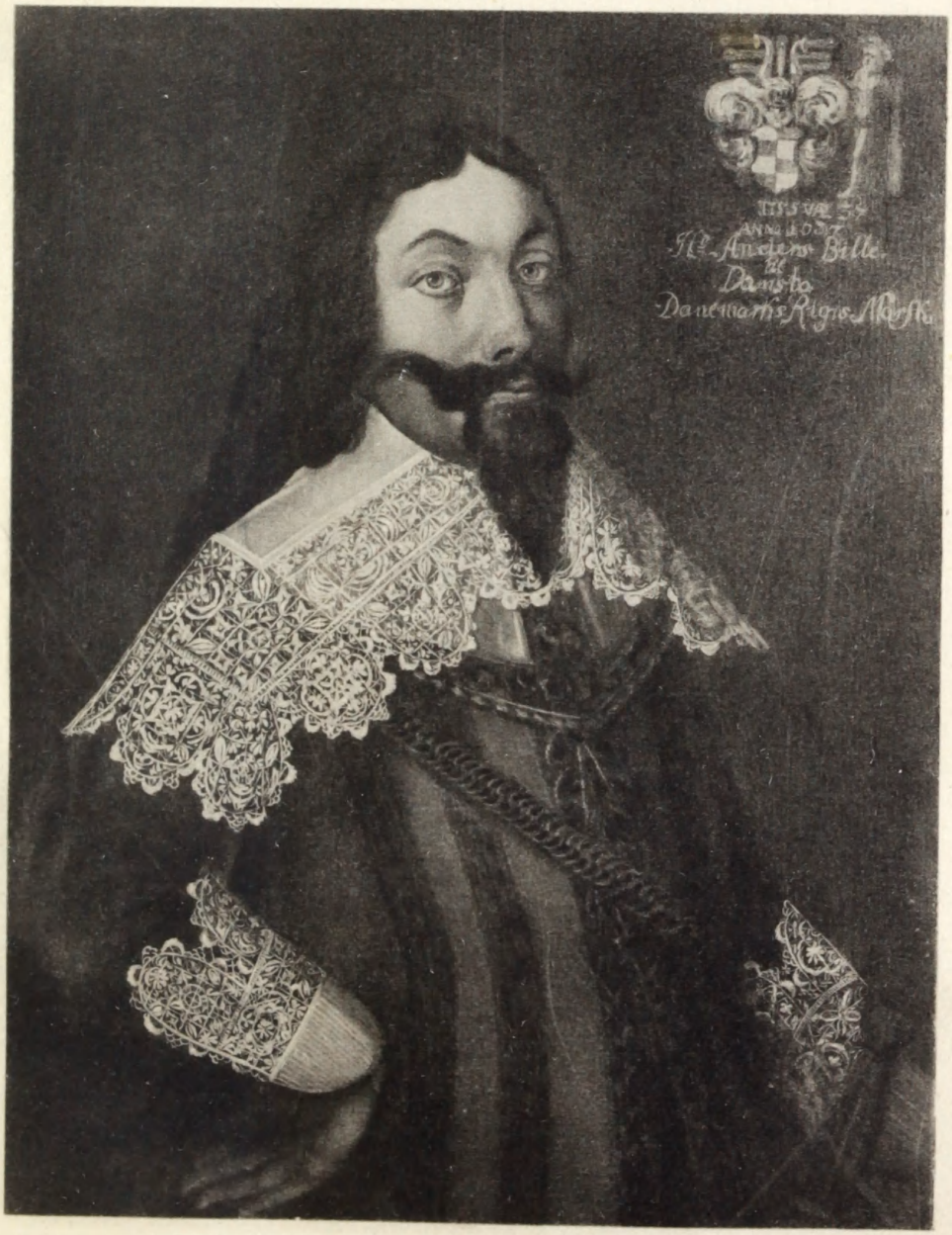

Hr. ANDERS BILLE

TIL DAMSBO,

F. 19. Marts 1600, d. 9. November 1657,

DANMARKS RIGES MARSK.

FOTOTYPI. PACHT & CRONE.

thi Rigsmarsken havde nu kun at sørge for Adelens Hærstyrke, som var bleven den ubetydeligste Del af det Corps, der maatte udrustes, naar Danmark skulde føre Krig. Baade i Syvaars- og Kalmar-Krigen havde det vel brugt mange Lejetropper, men efter Krigene skyndte man sig med at blive dette nødvendige Onde kvit; nu var man fra den tydske Krigs Tid vant til at see Kongen i Spidsen for store Hære, der ikke vedkom Rigsmarsken, og efter Gallas' omtalte Brandskatning i Holsten, da Kongen, for at afværge dens Gjentagelse og for at dominere i Holsten, Aar efter Aar holdt sine lejede Hære paa Benene der, saa var den danske Adels Hærstyrke som sagt bleven af underordnet Betydning for Landets Krigsberedskab. Adelen var ingenlunde blind for den Fare, som opstod ved at Kongen ad denne Vej blev souverain Krigsherre, og den havde i April 1642 gjennem sine Befuldmægtigede i Kjøbenhavn stillet en Række Fordringer, dels om at slutte Forbund med Sverig, Nederlandene og Søstæderne, dels om at holde Venskab med den tydske Kejser; endelig først og fremst om dansk Commando i hele Hæren og om at Rigsmarsken skulde have en vis Del ogsaa i Lejetroppernes Styrelse. Kongens Egenskab af Krigsherre hvilede i Virkeligheden paa en blot og bar Fiction, idet han kun tilsyneladende betalte sine Lejetropper af sin egen Kasse; naar han var kommen nær ved dennes Bund, forsømte han aldrig at fordre sine Forskud refunderede af Rigsraadet, selv om dette indtrængende havde fraraadet ham Anledningerne til disse Udgifter. Hine Fordringer vare altsaa ganske correcte, men i dem laa en temmelig tydelig Antydning af, at Fictionen skulde ophøre og at der skulde gjøres bestemt Adskillelse imellem Kongens og Statens Krigskasse, før, og ikke efter at Lejetropperne vare betalte. Netop paa dette Punkt saae Kongen nødigst at den flydende Grændse blev reguleret, men da Rigsraadet billigede og støttede Adelsforsamlingens Fordringer, saa gav han foreløbigt efter, dog ikke som Adelen ønskede, ved at gjøre sine

i Holsten samlede Tropper til et dansk Corps, hvori Rigsmarsken fik nogen Myndighed, men ved selv at overtage dets Bekostning under Paaskud af at ville hindre Sverig i at faae Pommern overdraget som et kejserligt Len. Med dette Formaal lod han ogsaa sine Diplomater arbejde i Polen og Rusland; hist skræmmede han med Udsigten til at Dronningen af Sverig skulde ægte den polske Vasal, Kurfyrsten af Brandenburg; Rusland smigrede han ved, for anden Gang at sende Grev Valdemar Christian paa Frierfærd til Moskov. Troppesamlingen i Holsten gav han for Udlandet Udseende af at være en Hjælp, der skulde sendes hans betrængte Søstersøn, Kong Carl den 1ste af England, paa en Flaade, som i det Øjemed samledes paa Elben. Alting var snildt arrangeret og Kong Christian greb et heldigt Øjeblik, i hvilket samtlige interesserede Magter havde nok at gjøre med deres egne Sager, til pludseligt at kaste sig over Hamborg, hvis Senat havde et stort Parti imod sig og derfor strax maatte bøje sig; i Maj 1643 betalte det Kongen 280,000 Spd. som Bøde for at have benægtet den holstenske Hertugs (ɔ: Kongens) Overhøjhed, og disse Penge gik i Kongens Kasse, der ikke blot betalte den Hær, som havde vundet den ublodige Sejr, men endog fik saa meget tilovers, at Bremens Ærkebisp, Hertug Frederik, den 1. Octbr. 1643 kunde holde Bryllup med sin i Marts 1640 trolovede Brud, den lyneborgske Fyrstinde Sofie Amalie. Under dette ejendommelige Felttog havde Rigsmarsken, igjennem Rigshofmesteren, udbedt sig en Instruction for at faae Haand i Hanke med Lejetropperne, men da Kongen ikke havde mindste Brug for en Rigsmarsk, der vilde «være Adelen suffisant nok», udgik der den 23. April 1643 en kgl. Instrux, hvis Form kun altfor godt svarede til dens løse, usammenhængende Indhold, og hvis egenlige Mening var den, at Rigsmarsken, naar han kom til Holsten, vilde blive betragtet som Generalgewaldigerens Sideordnede (Egh. Br. II. N°. 277). Efter Kongens Sejr har Rigsmarskens Forhold til Hæren

næppe været løftet op over dette uanstændige Niveau, thi Kongen var den 21de Maj 1643 saa overmodig, at han i et Brev til sin stockholmske Resident, Peter Vibe, kaldte sin nys sluttede Overenskomst med Hamborg «et godt Kjøleplaster til Cansler Oxenstjernes podagristiske Fødder, i Synderlighed naar han derhos erfarer Kongen af Frankrigs dødelige Afgang» (Egh. Br. II. 285); men aldrig har det Ord om Hovmod, som staar for Fald, faaet en stærkere Bekræftelse end ved denne Lejlighed, thi den 25. Maj, altsaa kun nogle faa Dage efter at Kongen skrev hine Haansord til Peter Vibe, smurte det svenske Rigsraad i dybeste Hemmelighed Gjengjældelsens sviende Trækplaster, idet en Coureer afsendtes til Torstenson med Ordre til at kaste sig over Danmark. Peter Vibe mærkede Uraad og sendte Advarsler, men saa tryg var Kongen lige til den 12. Decbr., da Torstenson overskred Holstens Grændse, at han endnu paa den samme Dag kunde skrive til Corfits Ulfeld: «Peder Vibe reder formeligt til Barsel med Krig!» (Fridericia II. 358 ff.). Naar Kongen kunde være saa forblindet, var det ikke underligt om hans Undersaatter vare det i højere Grad. Alverden tænkte kun paa Fredsværket i Osnabrück, hvor Just Høg og Gregers Krabbe, fra den 26. August af, traadte op med Brask og Bram som den danske Konges befuldmægtigede Fredsmæglere. En Hofmarsk styrede deres Hof, som bestod af en halv Snes Adelsmænd og over 100 Personer i Følget; en Drabantgarde og en guldgalloneret Pagesværm glimrede i de silkedragne Værelser og omsværmede Gesandternes fløjlsbetrukne og forgyldte Carosser. Der var gjort de største Anstrængelser for at drage Alles Øjne mod Osnabrück og derfor brød Ingen sig om at Torstenson, efter et anstrengende, sejrrigt Felttog med mange Frem- og Tilbagemarcher, til glædelig Forundring for hans Modstander Grev Gallas, i October sluttede en Vaabenstilstand med denne og førte sin Hær mod Nord. Først i Septbr. modtog han nemlig hin svenske Rigsraadsordre af

25. Maj, thi Coureren havde havt det Uheld at blive fængslet i Schlesien, og da han omsider slap løs, maatte Torstenson afvente Udfaldet af nogle Foretagender i Pommern, førend han turde skride til Ordrens Udførelse. Endelig i Slutningen af Novbr. var han klar, og i Midten af December havde han erobret hele Holsten paa Glückstadt-Krempe nær. Fredsunderhandlingerne i Osnabrück gik istaa; Kong Christian blev som lamslaaet, da han, ligesom Rigsraadet, ikke kunde tænke sig Muligheden af et Overfald uden forudgaaende Krigserklæring; hele Landet blev grebet af Agoni, men denne slog om i vild Panik, da Tabet af de holstenske Fæstninger rygtedes og gjorde Minderne fra A°. 1627 lyslevende; en Strøm af Flygtninge bevægede sig gjennem Landet til dets Udkanter, for der at finde Skibe, men de Mange, som ikke kunde redde sig ved Flugt, udgjød Strømme af Had og Haan over dem, i hvilke de saae Kilden til en saa stor Ulykke. Efter Holstens Erobring var Torstenson nemlig rykket ind i Slesvig, hvor han fik Hertugen til at bryde baade Lenspligt og den sidst afsluttede Union med Kongeriget, og i Begyndelsen af Januar 1644 overskred han Nørre-Jyllands Grændse.

Allerede i Novbr. 1643 havde svenske Tropper begyndt at samle sig ved Skaanes Nordgrændse, og da Torstenson begyndte sin Indrykning i Nørrejylland, dannede sig under Feltmarsk Gustav Horn en Hær, der skulde besætte Skaane. Kong Christian havde ved Torstensons Indfald i Slesvig erfaret, at hans Fæstninger og Lejetropper vare ligesaa værdiløse som hans Gottorpske Frænde og Medforbundne; nu var den danske Rigsmarsk i Spidsen for Adelens Hær den eneste Skranke, han kunde opbyde mod Invasionen, og han gik nu villigt ind paa sin Adels Fordringer om at give Hæren danske Officerer, men den Hær, hvorover han i Skyndingen kunde raade, bestod kun af nogle Compagnier Ryttere under Oberstlieutenant Friedrich v. Buchwald til Rasdorf og Nedergaard, samt et Opbud af jydsk Landfolk, uøvet og

mangelfuldt væbnet, som efter den 18. December indkaldtes til en gammel Skandse ved Snoghøj, der i Septbr. 1642 havde modtaget en betydelig Udvidelse (Egh. Br. II. N°. 188). Den 26. Decbr. skrev Rigsmarsken til Torstenson og spurgte om Aarsagen til hans Overfald, men da Kongen den 28. Decbr. kom til Fyn, er det let forstaaeligt at han den 30. fra Assens kunde skrive til Corfits Ulfeld, at han havde fundet Hæren i en temmelig stor Confusion, «som dog alt da havde sat sig». Torstenson var paa den Tid i Haderslev, og Rigsmarsken maatte følgeligt bruge sine uøvede Folk som de vare, baade til at modtage Sendelserne fra Kjøbenhavns Tøjhus, til Opstilling af Skytset og Tjeneste udenfor Skandsen. Den 29. Decbr. var Rigsmarsken tilsagt at møde hos Kongen i Assens, hvor der næste Dag udnævntes en Række Krigscommissairer og hvor Rigsmarsken formodenlig har forklaret Kongen Aarsagerne til den tilsyneladende Confusion, thi den 2. Januar beordrede Kongen ham til, ved flittig Patrouillering ad Vejene mellem Ribe og Kolding, at skaffe sig betimelig Underretning om Torstensons Fremrykning.

Da nu Torstenson rykkede frem mod Kolding den 9. Januar, kastede han de Buchwaldske Ryttere tilbage efter en varm, men kort Fægtning; disse Ryttere samlede sig i det nordlige Jylland, hvorfra de i Begyndelsen af Februar overførtes til Skaane (Sk. T. VII. 39), formerede i et Compagni. Fra den 9. til den 15. Januar udholdt Snoghøjskandsen flere Angreb af Torstenson, uden at være understøttet af Rytteri eller andre Hærdele, beskudt af tyve svenske Kanoner. Den 14de Januar sendte Kongen fra Odense en Ordre til Rigsmarsken om at befale Skandsens Commandant, «at opgive Skandsen til de Svenske», dog paa Vilkaar af, at Besætningen «med Sack og Pack» fik Lov at drage til Fyn. Af denne Række Data, uddragne af Fynske Tegnelser, see vi, at Kongen ikke med Rette kan have sørget over denne Begyndelse paa Krigen (jfr. Fridericia II. 375), og at

det maa have været en Virkning af hans Affældighed, naar han c. 3 Aar efter, d. 8. Dcbr. 1646 gav sig til at raillere bittert over den Ingeniør, som havde fortificeret Snoghøjskandsen «den Tid det danske Rytteri blev ikke langt derfra ruineret.»

Ganske vist tabtes med Skandsen ej blot 4000 Mand, store Forraad af Proviant og Artilleri, men ogsaa Muligheden af at kunne gaa angrebsvis til Værks i Jylland, men da Kongen ikke lod den fynske Rostjeneste undsætte Skandsen medens Tid var, og selv gav Ordre til dens Opgivelse, har han visselig ej havt Grund til at anklage Andre for dette Tab.

Da Svenskerne stod foran Snoghøjskandsen, besvarede Torstenson d. 14. Januar Anders Billes Brev af 26. Decbr. Oxenstjerne havde foreskrevet ham Texten. Nød og Sult havde tvunget ham til at søge gode Vinterkvarterer, hvilke han kunde tage med samme Ret, som Gallas havde brugt i Vinteren 1637—8. Efter Fægtningen ved Kolding var den Forklaring lige saa overflødig som den svenske Krigserklæring, der omsider blev udfærdiget og sendt over Sundet i Slutningen af Januar. Kong Christian nægtede at modtage Herolden.

Forunderligt nok havde det danske Rigsraad endnu ikke stærkere Følelse af Situationens Alvor, end at det kunde opfordre det svenske Rigsraad til at holde Grændsemøde i April. Anders Bille foreslog derimod Kongen at hverve Tropper til Fyns Forsvar, men herpaa vilde Kongen ikke indlade sig, før end han havde faaet Rigsraadets Minde dertil (Egh. Br. II. N°. 396).

Heldigvis vovede Torstenson ikke at gaa over Lillebælt, hvor danske Krigsskibe vare stationerede. Han var tilfreds med i Ro og Mag at kunne udbrede sig over den jydske Halvø, som gav ham rigelig Erstatning for de tydske Landvindinger, han havde maattet opgive. Efter Oxenstjernes Ordre lod han som han var villig til at indgaa Forlig, medens han i Virkeligheden behandlede Danmark som

Sverigs argeste Fjende. Han skulde søge at erobre Fyn og til Sommer skulde den svenske Flaade hjælpe til ved Sjællands Erobring, naar Gustav Horns Corps var ført over fra Skaane. Foreløbigt behandledes Nörre-Jylland som Danmarks Syndebuk. «Gale Wrangels» Ryttere huserede saaledes, at det ikke syntes Folk at kunne gaa galere til. Henad Foraarstid samlede Svenskerne saa Fartöjer i Lillebælts Fjorde og Vige, samt anlagde Skandser til disses Forsvar, men deres befalede Angreb paa Fyn afværgedes ved den danske Escadre i Lillebælt under Hartvig Saxe. Vel lykkedes det Svenskerne at erobre Baagø, men en dansk Fregat tog Øen tilbage, og Torstenson maatte vente med större Foretagender, indtil han fra Sverig kunde faae Hjælp ad Søvejen. Hollænderen de Geer, som havde været Christian den 4des Vaabenleverandør under Kejserkrigen (Sjæll. T. Nr. 26, Fol. 19), var bleven saa hadefuld paa Danmark, at han i Marts, efterat Gustav Horn i Februar havde occuperet Skaane, paatog sig at leje 32 Skibe i Holland for med dem at hidføre Torstensons og Horns Forbindelse.

Da dette storartede Foretagende rygtedes i Danmark, udgik fra Glückstadt en Expedition til Slesvigs Nordvestkyst for at hindre den hollandske Flaade i at benytte derværende Havne; ogsaa i Bremen Stift hvervede Hertug Frederik Tropper for med dem at virke i Svenskernes Ryg. Begge disse Foretagender fik noget, men intet varigt Held, og det sidstnævnte havde endog til Følge, at Hertug-Erkebispen blev udjaget af sine Stater ved Hans Christoffer Kønigsmark. Til Gjengjæld udnævnte Christian den 4de sin forjagne Sön til Generalissimus med Residens i Glückstadt. Den hollandske Flaade havde imidlertid mange Vanskeligheder at overvinde, för den kunde blive sejlklar, og dette Ophold benyttedes af Anders Bille til at danne Corps, med hvilke der kunde foretages Landgange paa Halvøens Østside. Kong Christian, som den 30te Janaur havde paalagt alle Fyns Lensherrer at lystre Rigsmarsken, benyttede Op-

holdet til at lade sin Flaade udruste; efterat han i hele Februar paa Fyn havde ventet, hvad der vilde komme, rejste han tidligt i Marts til Kjøbenhavn, gik ombord og færdedes i Kattegat med en Flaade, der i Skibetal kun var halvt saa stærk som den, der först i Begyndelsen af Maj forlod Holland under Commando af Martin Thiessen. Torstenson ventede med Længsel baade Flaaden og den Forstærkning, den skulde tilføre ham, thi en dansk Landgang ved Aabenraa havde viist ham, at hans Hovedkvarter paa Haderslevhus ikke var sikkert. Han lod Havnene paa Halvøens Vestside forskandse og besætte, for at Thiessen i fornødent Fald kunde bjerge sig der. Sandsynligvis har Anders Bille i April faaet Meddelelser fra Jylland om Svenskernes Bevægelse til Vestkysten; thi den 1ste Maj foretog han med næppe 1000 Mand et dristigt Vovestykke, idet han ved höjlys Dag satte over til Kolding. De svenske Vagter maa have været lidet aarvaagne eller meget faatallige, siden det lykkedes ham at tilintetgjöre deres opsamlede Førselsmidler og overrumple deres Hovedstyrke saa fuldstændigt, at han efter lykkeligt fuldbragt Tilbagetog kunde sende fem svenske Faner til Kjøbenhavn, og at han turde vove at benytte sin Sejr ved Kolding til at gjenerobre Snoghöjskandsen, hvor 200 Svenske maatte bide i Græsset (D. Atlas V, 955; Slange: Christian IV, 1229). Fjorten Dage derefter havde Kong Christian faaet Nys om Thiessens Ankomst til Vesterhavskysten og angrebet Hollænderflaaden med saa meget Held den 16de Maj, at den maatte lade sig blokere i Listerdyb til den 25de, da den blev fuldstændigt slaaet og adsplittet (D. Saml. 1., VI, 263 ff.). Fyn og hele Danmark var derved frelst fra en overhængende Fare. Först efter at være kommen tilbage fra denne Bedrift til Christiansø (en Skandse paa Flekkerø i Norge) fik Kongen Underretning om Anders Billes Vovestykke, og den 1ste Juni lod han der udfærdige en Skrivelse til Rigsmarsken med hædrende Omtale af hans Sejr, «hvilken Os vel befaldt» (F. T.) og en mere substantiel Taksigelse fulgte efter den

24de Juni, da Rigsmarsken fik Patent paa Oprettelsen af et Regiment Fodfolk, 1000 Mand stærkt, for hvilket han skulde nyde sædvanligt Tractement. Heri ligger at Kongen paa dette Tidspunkt billigede Anders Billes tidligere forkastede Forslag om at hverve Tropper; Situationen var jo ogsaa ændret, idet Rigsmarsken havde gjenerobret Snoghöjskandsen og dermed Muligheden af at gaa angrebsvis frem i Jylland. Denne Mulighed kom man dog ikke til at bruge saa snart som det var paatænkt, thi paa Havet var der optraadt en ny Modstander, hvis Hensigter först skulde vise sig; det var den svenske Orlogsflaade under Clas Fleming. Man antog, at dens første Maal skulde være Øsel, hvorhen Kongen derfor den 2den Juni beordrede sin Svigersön, Ebbe Ulfeld, til at være Vicestatholder for Grev Valdemar Christian, som i Maj 1643 var bleven Statholder, dog uden at have overtaget sit Len för han anden Gang udsendtes til det moskovske Hof. Sammen med Hannibal Sehested havde Ebbe Ulfeld truffet gode Foranstaltninger mod Svenskerne i Skaane, og han havde i sit Len Christiansstad viist sig som en saa dygtig Soldat, at det sikkert var en oprigtig Lykønskning, Anders Bille allerede den 3die Juni sendte ham fra «Medelfar». Til denne Lykønskning knyttedes iøvrigt det Raad, at medtage et Par hundrede Mand til Arnsborg, hvilket Sted upaatvivleligt vilde blive angrebet (Sv. Jordbg. Nr. 215, 1.). Denne Spaadom holdt ikke Stik, thi Clas Flemings Formaal var simpelthen det, at overføre Torstensons Tropper til Øerne. Hvorledes Kong Christian den 22de Juni kom hjem til Kjøbenhavn, og allerede den 27de sejlede ud igjen for at opsøge den svenske Flaade og krydse dens Planer, det er lige saa vel bekjendt som at Kongen blev saaret i Slaget paa Colbergs Rhed og at dettes nærmeste Følge blev en Forpurring af Torstensons Hensigt.

Under alt dette havde Diplomaterne anstrengt sig for at skaffe Hjælp til Halvøens Befrielse, men först i Midten af Januar havde den tydske Kejser opfordret den nedersachsiske Kreds

til at hjælpe dens gamle Oberst; ligeledes havde den spanske Statholder i Nederlandene tilbudt at sende et Hjælpecorps, men dette og hint blev lige saa resultatløst som de Befalinger Kejseren senere gav sine Hærførere om Besættelse af Holsten. Först i Slutningen af Maj, da Kongen og Rigsmarsken havde viist at kunne besejre Svenskerne paa egen Haand, begyndte den samme Grev Mathias Gallas, med hvem Torstenson i October 1643 havde sluttet Vaabenstilstand, at snegle sig frem fra Bøhmen mod Holsten, saa langsomt som om han vilde give Torstenson Tid til at undvige; da han i Midten af Juli rykkede ind i Holsten, bestod hele hans Virksomhed i at stille Fordringer, som Kongen ikke kunde opfylde. Imidlertid virkede den blotte Tilstedeværelse af hans 10,000 Mand dog saa meget, at Torstenson fandt det raadeligst at samle sine Tropper i Slesvig. Kongen havde imidlertid befalet sin Sön, den holstenske Generalissimus, at forene sig med Gallas, saa at dennes Hær var bleven Torstensons langt overlegen, men der blev desuagtet ikke lagt Svenskerne et Halmstraa i Vejen; disse drog igjennem Holsten og over Elben uden at mærke noget til den Forfølgning, som Gallas dog iværksatte; först nede i Tydskland gjorde Torstenson pludseligt Omkring, slog og splittede Gallas's Hær, og sendte derpaa i September «gale Wrangel» tilbage til Nörre-Jylland, hvor Spillet i October begyndte forfra. Den kejserlige Hjælp havde kun skaffet Jyderne nogle Maaneders Pusterum, men den havde tilgavns belært Kongen om Nødvendigheden af, at stole mindre paa Kejserens end paa Nederlandenes Venskab. Et Tilbud om at mægle Fred modtog Kongen sidst i August fra den sidstnævnte Magt.

I hint Pusterum, da Kongen mente at være bleven Torstenson kvit, besluttede han at sætte al Kraft paa Gustav Horns Udjagelse af Skaane. Denne Feltherre havde alt den 17de Februar 1644 besat Helsingborg (Suhms nye Saml. 1., 317), og laa nu foran Malmø, skjöndt Ebbe Ulfeld, Hannibal Sehested og de skaanske Snaphaner stræbte at gjøre Sven-

skernes Liv saa surt som muligt. I Malmø havde Kongen d. 29. Juli bestemt sin ældste Sön til Øverstcommanderende (Egh. Br. II., 422) og samtidigt fik Rigsmarsken Ordre til at føre alle Tropper, som paa nogen Maade kunde undværes ved Lillebælt, til Malmø.

Det var et Corps paa 4000 Ryttere og formodenligt lige saa meget Fodfolk, som fulgte Anders Bille; först i Midten af August naaede det at komme over Bælt og Sund, og saa overfyldte det Malmø i den Grad, at stor Sygelighed opkom i Staden. Prinds Christian, som fra den 8de September skulde forsynes med en Livgarde, blev saa syg, at han maatte bede om Lov til at gjennemgaa en Kur paa Rosenborg, hvilket ogsaa blev ham bevilget; herved slap Rigsmarsken fri for ham som Overordnet, thi da Prindsen sidst i October atter meldte sig til Tjeneste, gav Kongen ham igjennem sin Cansler den Besked, at han vilde bevise sig og Riget den störste Tjeneste ved at tage Ophold paa det lolland-falsterske Livgeding, som efter Fru Moders Død var tilfaldet ham (Egh. Br. II, Nr. 434 og 437); den 1ste October blev Oprettelsen af hans Garde contramanderet (Sk. T. VII, 55).

Selv uden Prindsen var Rigsmarskens Handlefrihed hæmmet nok, thi den 3die September fik han følgende Instruction: «Vi bede Eder og ville, at I gjörer Eders Bedste, at gjöre Fjenden det meste Afbræk Eder muligt er, indtil Vi kommer selv over til Eder, hvilket næst Guds Hjælp skal skee med det förste, dog ville Vi ikke, at I det lader komme imidlertid til nogen Hovedaction, saa vidt forbigaaes kan» (Sk. T. VII, 51); og Kongen fulgte snart efter, thi i Begyndelsen af September havde han personligt anordnet en combineret Bevægelse, som vel nok tvang Svenskerne bort fra Helsingborg den 9de September (Suhms Saml. I, Tue Jensens Bog.), men som dog mislykkedes i andre Henseender, hvorfor det d. 14. Septbr. paalagdes Rigsmarsken at lade Officererne tiltale og straffe. Gustav Horn laa nemlig i en befæstet Lejr, til

hvilken hans Tropper trak sig tilbage, naar det overlegne danske Rytteri brød frem, og det var vanskeligt at drive ham ud i aaben Mark, da man savnede Feltartilleri. De resultatløse Smaafægtninger besværliggjordes af et vedholdende Regnvejr, som omsider bestemte Gustav Horn til at tage Kvarter i Lund. Savnet af Feltskyts hindrede Kong Christian i at forfølge ham, men medens han ventede paa at faae noget Skyts fra Kjøbenhavn, indtraf til denne By tre hurtigsejlende Fregatter, der meldte sig som Rester af den danske Flaade under Pros Mund. Den svenske Hovedflaade havde nemlig forenet sig med Thiessens Hollænderflaade og ved sin store Overmagt besejret den danske Flaade den 13de October, imellem Lolland og Femern. Kongen fik dog ikke sit store Tab at vide för efter den 19de, da han, forsynet med Feltskyts, havde indtaget en Stilling ved Gjedingbro ɔ: Lødde Aa, overfor Horn, hvem han nu havde godt Haab om at tvinge tilbage ved Hjælp af en Folkerejsning i Gjønge Herred (Sk. T. VII, 56 ff.); men snart efter kom Ulykkesbudskabet, og han fik andet at tænke paa, da Svensken nu var bleven Herre paa Søen. Kongen overlod til Rigsmarsken at holde Gustav Horn i Skak og drog selv op til Helsingborg, formodenligt fordi han troede at den svenske Flaade havde spærret ham Overfarten fra Malmø til Sjælland; men da han den 29de October havde erfaret, at de danske Skibe havde kjæmpet tappert og tilredt de Svenske saaledes, at de havde maattet ty ind til Kiels Værfter, saa gav han samme Dag Anders Bille Ordre til strax at gaa til Malmø, som maatte provianteres, inden Hovedstyrken blev indskibet til Sjælland (Sk. T. VII, 58). Dette Tilbagetog udførtes ved Nattetid, saa at den danske Hær kom ind i Malmø uden at blive forfulgt; men store Vanskeligheder vare forbundne med at komme over Sundet, saa at Malmøs Borgere fik Grund til bitre Klager over deres Bys store Overfyldning (Sk. T. VII, 73, 76, 82).

Rigsmarsken var beordret til i Malmø og paa Sjælland

at efterlade flere Afdelinger, hvorfor det kun var et formindsket og af Sygdom svækket Corps, han førte tilbage til Fyn, hvor Svenskernes Overgang fra Jylland, efter deres Flaades Sejr, kunde ventes hvert Øjeblik. Den svenske Flaade, som efter at have slaaet Pros Mund søgte ind til Kiel, havde nemlig havt Tropper ombord til Torstenson og herved blev denne i Stand til at sende Forstærkninger til Helm Wrangel i Jylland (Gardes Sømagtshist. 206 ff.). Vel havde den danske Generalissimus i Holsten samlet 5370 Mand, men dette Corps havde aldrig generet de Svenske, hvorfor Torstenson ogsaa nu sparede sig at tage Hensyn til det. Med Rette er der sagt, at dette er den störste Plet paa de danske Vaaben i denne Krig (Kvartalskrift Orion I, 121 ff.); det blev desværre ikke den eneste. Generalissimus havde allerede i August udtalt for Kongen et Ønske om at forene de i Jylland værende Tropper med dem han alt havde under sig, og Kongen havde bedet de jydske Krigscommissairer medvirke til at bringe denne Forening i Stand (J. T. 30. Aug.). Deraf lod sig formode, at en saadan Forening ogsaa kunde være ønskelig efter at Rigsmarsken var kommen tilbage til Lillebælt, især da Befolkningen der havde lidt baade under den tidligere store Indkvartering og af Misvæxt, saa at den maatte fritages for Skat (F. T. 29. Septbr.) Rigsmarsken fik derfor den 19de November Ordre til «at undsætte Prinds Frederik med saa meget Fodfolk og Rytteri fra Fyn, som der kan undværes, uden at komme denne Landsdels Forsvar til Skade,» for at faae Helm Wrangel drevet ud af Jylland. Denne Plan var saa simpel og sund, at den maatte kunne gjennemføres; var det sket, vilde selv den störste Plet paa de danske Vaaben være bleven aftvættet, og Rigsmarsken gjorde alt hvad der var ham muligt i den Retning. Hans Raad om at angribe Wrangel i Flintebjerglejren ved Randers blev imidlertid ikke fulgt, derimod rykkede Generalissimus den 20de December med 6556 Mand mod Riberhus, som Torstenson havde ladet udbedre og besætte

af en ung Oberstlieutenant Mortaigne med 200 Mand. En halv Snes Dage derefter blev Riberhus stormet og dets Besætning nedhugget, men Generalissimus fik ikke derved Lyst til at gjenoptage Planen om Wrangels Uddrivelse. Da Rigsmarsken opfordrede ham dertil, benyttede Generalissimus sig af sin overordnede Stilling til at afbryde Forhandlingerne; han overlod Nørrejyderne til Wrangels fortsatte Mishandling og trak sig med sin Hær tilbage til Holsten, efter at have givet Rigsmarsken Ordre til at gaa til Fyn. Da begge de danske Hærdele vare vel af Vejen, skyndte Helm Wrangel sig afsted for ikke paany at komme til at sidde fast i Fælden, og Generalissimus lod ham uhindret komme til Hamborg, hvor han var i god Behold i Januar 1645 og hvorfra han i Forening med Kønigsmark senere rykkede frem til Belejring af Rendsborg. Herved blev Maalet fuldt, saa at Kongen den 23de Marts maatte give sine Commissairer paa Brømsebro Ordre til at slutte Fred «som den bedst er at bekomme». De franske og nederlandske Gesanter havde alt indfundet sig i October 1644, men Underhandlingerne paa Brømsebro kom först i Gang den 8de Februar 1645, og der blev lange Udsigter med dem, efter at Torstenson d. 24. Febr. havde vundet sin glimrende Sejr ved Jankowicz, som foranledigede de Svenske til at stramme deres Fordringer (Fridericia II, 469). Paa samme Tid mistede Generalissimus i Holsten saa mange Folk, at de jydske Krigscommissairer den 6te Maj beordredes til i al Hemmelighed at sende ham Erstatningsmandskab over Ribe til Glückstadt (J. T.); Rendsborg mistede daglig Udsigt til at kunne holde sig; Gustav Horn var atter rykket frem til Belejring af Malmø, og i Kjøbenhavn levede man i stadig Frygt for den svenske Flaade. Den 17de og 25de April beordredes Rigsmarsken til at sende saa mange Soldater som muligt til Sjælland (F. T.). Pengemanglen var derhos meget trykkende (Egh. Br. II, Nr. 11); Rigsmarsken og Mogens Kaas beordredes den 5te Februar at forhandle med Adelen om, til Skatkammeret at indsende Juveler, Smyk-

ker, Guld og Sølv (F. T.); Kongen forhandlede med hamborgske Kjøbmænd om at tage Island i Pant for 500,000 Spd.; Hæren blev i Marts beskreven saaledes: «Rytterne gaa nøgne, have intet at forfærdige Gevær for, hele Compagnier ride paa ubeslagne Heste, mange af Fodfolket gaa fast nøgne og barbenede.»[1]) Kongen havde i Januar udtalt for Rigsraadet «at han næppe havde det töre Brød for al sin store Møde»; i April havde han dog faaet Raad til daglig at forsyne sit Hof med 12 Retter Mad (Egh. Br. II, Nr. 48), men desuagtet «voxede hans Sorg og Bekymring, hans Pirrelighed og Misfornöjelse Dag for Dag. Hans Tilböjelighed til at kaste Ansvaret for Tilstanden over paa Andre og hans Mistillid til sine Raader og Embedsmænd var i en sygelig Stigning» (Fridericia II, 494). Naar vi have gjort os bekjendt med den för og efter Riberhusaffairen førte Correspondance («Fra Enevældens Dæmring i Danmark»), saa kan der ikke være Tvivl om, at Tillidsforholdet imellem Hoffet og Rigsmarsken var ulægeligt brudt, efter at den Sidstnævnte, i Henhold til Kongens Ordre af 30te Maj, havde sluttet Vaabenstilstand med de svenske Øverstcommanderende (F. T.), thi efter spændende Krigslarm blive de Tungsindige som oftest melankolske, og en tungsindig Hasardspiller kaster, naar han har tabt alt, et grumt Had paa Enhver, som kan mistænkes for at have havt Del i Uheldet. Da nu Kongens Sön, den holstenske Generalissimus, *ikke* kunde mistænkes af sin Fader, saa blev det Anders Billes Skjæbne at bære sin Konges Had gjennem alle Tider, hvori man allerunderdanigst har taget skrevne Kongeord for gode Varer. Saalænge Kongen var i Felten med Anders

[1]) I denne Hærens Tilstand har man (Fridericia II, 470) fundet «det bedste Forsvar for Anders Billes Uvirksomhed». Et ulige bedre haves dog i ovennævnte Ordre af 17. og 25. April, thi selv den activeste Feltherre tvinges nok til Passivitet, naar man tager Hæren fra ham, og naar Landet, i den Grad som det daværende Danmark, savner Penge, Credit, Venner, Fæstninger, Flaade o. s. v.

Bille, var denne ham god nok, f. Ex. i et Brev til Corfits Ulfeld af 19de October 1644 (Egh. Br. II, Nr. 448), der er fuldt af bittert Railleri over Tropperne i Malmø, men som udtrykkeligt undtager Rigsmarsken fra den almindelige Fordömmelse; næppe var Brömsebrofreden sluttet den 13de August, förend Kongen begyndte at udøse sit Had i skriftlige Haansord om den samme Rigsmarsk, og de gik Side om Side med Befolkningens trykte og haandgribelige Fornærmelser mod Adelen, om hvilken der gik onde Rygter: Den vilde skade Kronen ved at afstaa Krongods til Fjenden; ja den havde i Sinde at forjage Kongen for selv at blive Landets Enehersker.

Sandheden var, at den danske Adel hverken kunde eller vilde begaa Selvmord, men deri vilde den have gjort sig skyldig, hvis den havde föjet Kongen i hans Ønske om at sælge Lande og Len og holde Lejetropper, for hvilke han skulde være souverain Krigsherre.

Den kejserlige Afsending Plettenberg saae og indberettede den sidste skjæbnesvangre Dissens (Fridericia II, 449, 469). Kongen var i A°. 1645 en Modsætning til den Yngling, som blev kronet A°. 1596; de gode Kræfter vare udtömte og den tungsindige Saul, der sad paa Danmarks Throne, kunde ikke gjöre det Skridt ned af den, som vilde have været i Sandhed kongeligt, thi Thronfølgeren var en Umulighed paa Thronen. Kongen kunde ikke længere lede nogen Forhandling, men blot brumme utilfreds over alt, hvad der blev forhandlet. Den gamle Løve forstod ikke Cansler Christian Thomsens milde, bevægelige Tale; kun en barsk, profetisk Røst havde maaskee kunnet mande ham op.

De la Thouillerie, den franske Mægler paa Brömsebro, saae midt under Fredsforhandlingen Forbandelsesmærket paa Herrens Salvede, da han udbrød: «Det er forgjæves, alt hvad vi gjöre for ham!» Just som Fredsværket var bedst igang, snappede nemlig den svenske Flaade under Carl Gustav Wrangel Bornholm fra Lensherren, Holger Rosenkrands

Axelsen til Demmestrup, og föjede dermed en slem Post til paa Danmarks store Debetside. Rigsmarsk Anders Bille havde ingen profetisk Kaldelse til sin Konge, men hans Stilling til ham var ikke meget mindre tragisk, end om han havde havt det Hverv at støde ham fra Thronen; han høstede ikke blot Utak og Uvillie til Lön for sin dygtige Gjerning og tro Pligtopfyldelse, men han var i den Grad holdt uvidende om Sagernes Stilling, at han ikke engang kunde ytre nogen Mening om Fredsbetingelsernes Antagelighed, da Kongen den 16de Juni lod ham spörge om den (Hist. Tidskr. 4., III, 597, 3); to Gange havde Kongen desuden, midt under Krigen, da Rigsmarsken ikke *kunde* træde tilbage, krænket hans forfatningsmæssige Rettighed ved at gjöre Kongesönnerne til hans Overordnede. Ude af Stand til at gjøre sig gjældende hos Kongen, endnu mindre til at bryde Svigersönnernes mægtige Ring og allermindst til at danne et nyt Parti af sine nedslagne, tildels forarmede Standsfæller, var der for ham intet andet at gjöre, end at taale Synet af Affældigheden paa Thronen, Uredeligheden ved Magtens Kilde og det hele Land liggende saa værgeløst for Sejrherrens Fod, at ingen Magt for Alvor vilde have hindret Sverig i at give sin gamle Rival Naadestødet. Vidunderlig var tilvisse i hans Øjne den Ombestemmelse af Dronning Christines Sind, som fandt Sted i Underhandlingens sidste Dage, og som gjorde Fredsbetingelserne uventet taalelige for Danmark. Den danske Adel maatte heri see et Vink fra Oven, om at de höjeste Magter vilde bevare det gamle Rige.

Saa gled Enhver over i sin daglige Dont, efter at den fra Brömsebro tilbagekomne franske Envoyé var bleven tilbørligt feteret. Den under Krigen opsamlede Uvillie imellem de Commanderende indbyrdes maatte dog först have Luft, dels igjennem Dueller, dels igjennem Krigsretssager. I flere af de sidstnævnte fik Rigsmarsken Præsidiet. Dernæst gjaldt det om at bygge de Fæstninger, man under Krigen saa bittert havde savnet, og i de nedsatte Commissi-

oner var Anders Bille selvskrevet Medlem (J. og F. T.). Tilligemed Halland, Jemteland, Herdal, Gulland og Øsel var ogsaa Bremen Stift gaaet tabt ved Fredslutningen, men desuagtet næredes der en Smule Haab om at skaffe Hertug-Erkebispen det tilbage, thi man følte det som höjst usikkert, at den danske Adel vilde stemme paa ham, naar hans ældre Broder døde, og Kongens politiske Interesse samlede sig efterhaanden væsenligt om det dynastiske Spörgsmaal. Jo sygere Prinds Christian blev, og jo svagere Haabet blev om Bremerlands Tilbagegivelse, desto ivrigere blev Kongen for at skaffe Prinds Frederik Udsigt til at blive Thronfølger; men i denne Bestræbelse maa han directe og indirecte have mødt Anders Billes Opposition, thi kun ved denne ligefremme Følge af Sammenstødet under Krigen og den der aabenbarede Forskjellighed i danske og holstenske Interesser kunne vi forklare os en saa stor Uvillie hos Kongen som den, der bragte ham til groveligt at mistyde en skriftlig Udtalelse af Anders Bille. Denne Mistydning fik saa mærkelige Følger og viser os Rigsmarskens Holdning saa tydeligt, at vi maatte dvæle lidt ved den, selv om den var bleven fremstillet paa Prent med fuldkommen Frihed for de fra Slange hidrørende tendentiøse Urigtigheder (Hist. Tidskr. 4., III):

Ved en af de oven omtalte Lejligheder, hvor Anders Bille og Mogens Kaas paa Kongens Vegne forhandlede om Pengesager med den fynske Adel, blev denne meget ilde berørt ved at høre Anders Bille foreslaa en Kopskat (ɔ. Skat paa hvert Individ), baade fordi en saadan var ganske stridende mod Adelsprivilegierne, og fordi han som Rigsmarsk havde ladet sig bruge som Kongens Talsmand for en saa skrigende Ulovligheds Indførelse; han skulde jo netop som Rigsmarsk værne Adelsprivilegierne mod alle Ind- og Overgreb. Den fynske Adel havde paa Odense-Mødet den 15de Maj 1645 viist sig saa fortörnet, at Anders Bille og Mogens Kaas fandt sig forpligtede til i de nærmest følgende to Dage at give deres Colleger i Rigsraadet Underretning om de meget

skarpe Ord, der vare faldne om den Sag. Denne Underretning var holdt i collegial Form og Tone, men kom alligevel Kongen for Øje i Juli, da han var særlig irritabel, og han tog nu Rigsmarskens Referat som en Anke over at være misbrugt af Kongen til et forfatningsstridigt Hverv, hvorved Rigsmarsken var bragt i Opposition til den Adel, hvis Talsmand han skulde være. Paa denne Tid frygtede man i Kjøbenhavn et Besøg af den svenske Flaade, og Kongen havde atter befalet Rigsmarsken at sende Tropper til Sjælland, men ved at see de nøgne, forsultne og slet væbnede Soldater der ankom, frabad Kongen sig i Vrede flere af den Slags, idet han gav Ordre til at afvise de fynske Bønder, hvis Rigsmarsken dristede sig til at sende flere (F. T. 7. Juli). Varslede denne Tone ilde, blev det dog værre, da Kongen modtog et Andragende fra Adelens Deputerede af 15. August, hvori de udtalte Ønsket om, at Landcommissairerne, sammen med Rigsmarsken og de andre i hver Provinds bosiddende Raader, baade i Freds- og Fejdetid skulde have Tilsyn med Landet og hvert Aar holde Provindsmøder, hvor Enhver skulde have Ret til at fremføre Besværinger. — Bag dette Andragende troede Kongen at skimte den samme Rigsmarsk, der havde krænket sin undersaatlige Respectpligt ved den første Skrivelse, og saa gav han sin dulgte Harme Luft i et Brev til Cansleren af 3. Septbr. (Egh. Br. II. N°. 84), hvori han bl. a. «nægtede at holde Anders Bille længere for den han var» og derhos i strænge Ord forbød, at Fredstractaten, der selvfølgeligt skulde underskrives af alle Rigsraaderne, fik Anders Billes Underskrift. Henning Valkendorp kom fra denne Dag til at vicariere for Rigsmarsken (J. T., F. T.), uden at denne Suspension var Følge af noget Forhør eller Proces, hvorfor det er sandsynligt, at de andre Rigsraader have søgt at tale Kongen tilrette, saa meget mere som denne i et af sine Breve imødegaar forskjellige Ting, der maa være fremførte til Anders Billes Undskyldning. Tonen i denne Imødegaaelse

er saa uhøvisk, at Rigsmarsken f. Ex. deri sigtes for «at være Formand for nogle ubeskedne Æsler» og «for at have villet gjøre sig et Anseende blandt sine Kanuter, at han var den Mand, som kunde sige mig, hvorledes mine Klæder stod mig an.»

Overfor Konger, som glemme deres Værdighed, bør Undersaatter især huske paa den og følgeligt vige tilside hurtigst muligt. Rigsmarsken rejste strax til Løgismose, hvorfra han den 9de Septbr. skrev til Rigshofmesteren og Cansleren, at Misundere og Uvenner maatte have bagtalt ham for Kongen, siden han «uden Proces var angreben paa Ære og Lempe» (et Udtryk, der ikke sjældent forekommer, f. Ex. Egh. Br. II. N°. 296, brugt synonymt med Injurier, der samtidigt ere verbale og reale; et af Anders Bille til Rosendal medunderskrevet Rigsraadsbrev til Axel Oxenstjerne af 27. Decbr. 1632 siger om Trolovelsen mellem Hertug Ulrik og Prindsesse Christine, at den vil «geraade begge disse kgl. Huse til Fortrolighed og god *Lempe*», hvilket maa betyde: til virkelig, god Nytte). Iøvrigt bad han om, at Kongen maatte faae at vide, hvorledes Sagen virkelig hang sammen: Hin Underretning til Rigsraaderne om den fynske Adels Misbilligelse af Kopskatten og af at det netop var Rigsmarsken, der bragte denne Skat i Forslag, var aldeles pligtmæssig og uden mindste Bagtanke udover den at fremme Landets Velfærd igjennem Undersaatternes Enighed og Lydighed mod Kongen.

Næste Dag skrev Anders Bille et noget skarpere Brev til Cansleren alene, og Følgen deraf blev, at en kongelig Trompeter blev sendt til Løgismose med Kongens Opfattelse af Sagen. Den 26de Septbr. traadte Anders Bille atter i directe Forhold til Kongen, hvem han i et Brev forklarede det virkelige Sammenhæng for slutteligt at bede om atter at faae Kongens Gunst. Samtidigt hævdede han i et Brev til Cansleren skarpt, «at Forfædrene i Landsloven udtrykkeligt havde indført de Ord, at ingen Skat maatte begjæres

uden Rigsraadets Samtykke», og at Forfædrene vel havde vidst at forvare sig mod saadanne kongelige Begjæringer; han, der havde besvoret en saadan Landslov og som tilmed «om sin Bestilling var bleven anmodet af Adelen», var forpligtet til, idetmindste at meddele sine Rigsraadscolleger den Indsigelse, som var kommen frem; og han maatte antage, at der i nærværende Tilfælde paahvilede Rigshofmesteren og Cansleren en lignende Forpligtelse til at skaffe Rigsmarsken Forhør hos Kongen.

Rigsraadet gav sig formodenligt nu til at drøfte Sagen grundigt, og det lykkedes derefter at faae Kongen nogenlunde beroliget, saa at han endog gav Ordre til at der skulde udfærdiges Svar paa Rigsmarskens Undskyldningsbrev, men i den Concept, som tilsidst fik Kongens Sanction, forekom der en Sætning om, at Anders Bille havde fejlet ved ikke at fremføre sine Modbemærkninger strax, da Kongens Hverv blev ham overdraget, «thi en eller to fraværende Rigsraader burde ikke kritisere, hvad der var afgjort med de nærværende Raader, i hvert Fald ikke efter at Propositionen var læst for Adelen.» Samtidigt med dette Svar afgik et Brev fra Cansleren af 18. October, hvori Anders Bille fik yderligere Oplysning om Sagens Stilling, men det første var lige saa lidt tilfredsstillende som det sidste. Fra Rigsmarskens Standpunkt var Hovedsagen den, at Kongen uden ringeste Forhør havde tilladt sig at suspendere ham, og for denne Krænkelse blev der saa langt fra givet ham Oprejsning, at den snarest maatte siges at blive forøget med en ny, idet Kongen, til Trods for Anders Billes Forklaring i Undskyldningsbrevet, fastholdt sin vrange Forestilling om hvad der var skeet paa og efter Odensemødet den 15. Maj Hvis Rigsmarsken havde bøjet sig for Kongens Udtalelse, saa havde han dermed tilladt en grov Krænkelse af sin forfatningsmæssige Værdighed og følgeligt været en mensvoren Mand. Med Urette har man derfor dadlet ham i denne Anledning som en paastaaelig, hovmodig Karakter. Han

forlangte, i Breve af 25. October og 8. Decbr. til Cansleren og Rigshofmesteren, *enten* et egenhændigt Tilgivelsesbrev af Kongen, *eller* ogsaa regulær Rettergang. Jo klarere det staar for os, at Kongen gjentagne Gange under Krigen havde distanceret Rigsmarsken, desto vissere bliver det, at dennes Alternativ var correct; derimod kan det henstaa som tvivlsomt, om han handlede rigtigt i den 19. October at sende Rigsraad Iver Vind en Slags Udfordring i meget alvorlige, tildels hæftige Udtryk, fordi et Rygte havde sagt ham, at det var Iver Vind, som havde meddelt Kongen hin Underretning til Rigsraaderne om Odensemødet den 15. Maj. Men Anders Bille kan have forvisset sig om Rygtets Sandhed, inden han beskyldte Iver Vind for «ej at have handlet som ærlig Adelsmand.»

Anders Billes sidstnævnte Breve til Cansleren og Rigshofmesteren naaede Kjøbenhavn paa en ubelejlig Tid, thi Kongen vilde til Holsten for personligt at overbevise sig om de Lidelser, Krigen havde paaført Befolkningen, og sandsynligvis derhos for at stemme den holstenske Adel yderligere gunstigt for Prinds Frederik. Kongens Afrejse fandt Sted i November, og den fredelskende Cansler, der ønskede Sagen bilagt i Mindelighed, har sikkert ikke forhastet sig med at stille Anders Billes Alternativ. Imidlertid blev der allerede den 24. October, ligesom den 17. og 22. Novbr. udstedt Ordrer til Anders Bille som Rigsmarsk (J. T.), saa at Suspensionen har været hævet för Kongens Afrejse, ligesom den var det hele Tiden, medens Kongen var i Holsten; men først den 22. Marts 1646 kunde Cansleren meddele Anders Bille, at Kongen efter sin Hjemkomst havde erklæret sig tilfreds, sagt Rigsmarsken fri for enhver Mistanke og lovet at blive ham en naadig Herre. Den 25. Marts mødte Anders Bille selv i Raadstuen, hvor hans Colleger underskev en Memorial om hans Sag, men Forliget mellem ham og Kongen har sagtens nok draget hæftige Scener efter sig, siden «det blev beseglet paa en mærkelig Maade,

der viste, at Kongen her, som i Reglen, blev den tabende Part.» Efter Indstilling af nogle, af Kongen i denne Anledning udmeldte Rigsraader, bevilgedes der ved et Kongebrev af 22. Maj 18,000 Spd. som Erstatning til Anders Bille for — hans Udgifter i Krigsaarene. Kongen har sikkert ikke været tilfreds med i den pengeknappe Tid at skulle af med saa stor en Sum, og denne Besegling paa Forliget har uden Tvivl ikke ringe Del i de gjentagne Udbrud af Kongens Uvillie, for hvilke Rigsmarsken blev Gjenstand i Slutningen af A°. 1646; hertil kan det dog nok have medvirket, at Kongen samtidigt var opbragt paa Rigshofmesteren. Danmarks Riges Marsk var lige fra 1. Juli til 1. October 1646 ikke engang betroet til paa egen Haand at tage Bestemmelse om en Ubetydelighed som den, at gjøre Bornholmerne mere kampberedte.

Dermed hang det saaledes sammen. Vi omtalte ovenfor, at Carl Gustav Wrangel saae sit Snit til at erobre Bornholm fra Holger Rosenkrands, just som Fredsværket paa Brömsebro var bedst i Gang. Ved Brömsebrofreden kom Bornholm tilbage til Danmark, men Holger Rosenkrands fik ikke Lenet paany, thi det var forbeholdt Kongens Svigersøn, Ebbe Ulfeld, der ifølge samme Fredstractat havde afleveret Øsel til Svenskerne. Ebbe Ulfeld udarbejdede strax en Defensionsplan for Bornholm og indsendte den til Rigsmarskens Bedömmelse. Fra «Løsmose» svarede Anders Bille ham den 1ste Juli og atter fra Landskrone den 29. Septbr. 1646, at han fandt denne Plan, der nærmest angik en ny Inddeling af Øens vaabenføre Mandkjøn, særdeles god, men at han desværre ikke turde slaa den fast paa egen Haand (Sv. Jordbg. N°. 215, 28, 31). Oprigtigt kan altsaa Forliget imellem Kongen og Rigsmarsken ikke have været, og en af Grundene dertil finde vi som sagt i Störrelsen af den Erstatningssum, Kongen maatte udrede til den rige Mand, thi det var Anders Bille enten bleven, eller paa sikker Vej til at blive ved sin Benyttelse

af det ufrivillige Otium, som den kongelige Unaade havde skaffet ham. Jo flere Tab Kongen havde havt af sine mange industrielle Foretagender, desto mere maatte det ærgre ham, at see Anders Bille med stor Dygtighed grundlægge en dansk Vaabenfabrik. Af sin Hustrus Søster, Jfr. Anna Rosenkrands, kjøbte Anders Bille Brobygaard, som ligger i Nærheden af Damsbo og Løgismose ved Odense Aa, paa et Sted hvor dennes Løb er ret livligt, og her udfoldede sig hurtigt en stor Virksomhed. I den sidste Krig, da Forbindelsen med Tydskland havde været standset baade ad Land- og Søvejen, og da det havde været svært at skaffe de danske Soldater Haandvaaben, var Nytten af en Vaabenfabrik, som kunde gjøre den danske Hærs Forsyning uafhængig af fremmede Markeder, bleven saa indlysende, at Anders Bille med Lethed fik sytten Herremænd til at tage Part i den. Der blev taget rask fat paa Opførelsen af Bygninger, dygtige Haandværkere indkaldtes fra Udlandet, og snart klaprede Møllehjulene omkap med de store Forhammere, som bearbejdede det indførte Jern og Staal (V.-S. Rugaard II. 123). Endnu findes paa Kjøbenhavns Töjhus Exemplarer af de gode Vaaben fra Brobygaard.

Foruden denne Virksomhed drev Anders Bille den for alle Landets Herregaarde almindelige Studehandel, og han drev den vistnok i større Stil end de fleste af Standsfællerne, siden hans Stalde undertiden blev saa trange, at han maatte laane Rum til sit Kvæg hos Jørgen Brahe paa Hvedholm (see f. Ex. Rgs. Dmbg. N°. 47 Fol. 205). Sagtens var det for Studefedningens Skyld, at Anders Bille A°. 1647 kjøbte Kjøngtorn af Corfits Ulfeld til Mattrup, og Nybøllegaard af «den indmurede Jomfrus» Sønnesønner (V.-S. Rugaard II. 121; Hist. Tidskr. 4. V. 517); i Jylland var han bleven Ejer af Vindum-Overgaard, som han ombyggede A°. 1648 (J. Saml. IV. 43 ff.), Skaungaard (ibid. 11), samt 2 Gaarde m. m. i Brandstrup. At hans Studehandel maa have været storartet nok til at kunne vække Misundelse, skjønnes ogsaa af

de A°. 1655 i Haandskrift circulerende Satirer (D. Saml. 1. VI. 354), men den har selvfølgeligt ikke været nær saa storstilet som Kongens, hvis Gods og Forspring vare for store til at nogen Undersaat kunde concurrere med ham paa dette Omraade. Kongen lod f. Ex. A°. 1634 Tage Tott Ottesen indkjøbe 300 gode Øxne à 10 Spd. (Sk. T. VI. 85); for «Øxne af min egen Art» fik han pr. Høved fra 60 til over 100 Spd. (Hist. Tidskr. 2. IV. 252 f.). Maa vi formode at Kongen har været ærgerlig over at skulle ud med 18,000 Spd. til den rige Mand, saa maa det til Gjengjæld fremhæves, at det til Rigsmarsk-Embedet hørende Len, Vestervig Kloster, ikke blev frataget den factisk suspenderede Rigsmarsk, som beholdt det til 5. August, eller 6. Decbr. 1648. Dette Len gav ca. 1500 Spd. i aarlig Indtægt (Rentek. Medd. S. 70 A°. 1872) og et saadant Tab vilde have været følelig paa den Tid, da Brobyværks Indretning og Drift krævede stor Capital. Derved maa dog bemærkes, at Kongen, hvis han fuldstændigt havde afskediget Rigsmarsken, havde faaet svært ved at finde en Efterfølger til dette Embede, thi Krigen havde kun skabt to militære Capaciteter, og begge disse vare som Kongens Svigersønner uskikkede til at aflægge en Ed, som kunde forpligte dem til at opponere imod deres Svigerfader. I denne Fattigdom paa indfødte Adelsmænd, der kunde bruges i Rigsmarskembedet, tør vi muligvis see Canslerens Hovedargument, ved hvilket han omsider besejrede Kongens, af Hannibal Sehested og Fru Vibekes Svigersøn, Claus v. Ahlefeld, opildnede Uvillie mod Anders Bille, thi efter Krigen maatte Rigsmarsken nødvendigvis faae meget at bestille med at bringe Landets Forsvarsvæsen paafode, og dette Embede maatte bestrides af en Mand, der ikke blot var godt inde i Sagerne, men som derhos var agtet og anseet af Adelen. Foruden de oven omtalte Fortifications-Commissioner, i hvilke Axel Urup var den raadgivende Ingeniør, gjaldt det nu om i Hæren at indføre det System, som Adelens Deputerede havde anbefalet

A°. 1642, modificeret efter de i den sidste Krig gjorte Erfaringer. Compagnier à 200 Mand i det højeste, ikke som ofte hidtil 500 Mand, skulde gjøres til den taktiske Enhed; en overalt ensartet rundelig Løn for Befalingspersonalet skulde indføres, gjældende baade for Freds- og Krigstid; de Udskrevne skulde tjene fra 3 til 5 Aar; Regimentsinddeling med en Auditør og Gevaldiger ved hver Afdeling (J. T. 12. Decbr. 1646) skulde indføres som administrativ Enhed. Det gevorbne og udskrevne Fodfolk skulde inddeles i 52 Compagnier og Rytteriet i 21 Compagnier, altsaa c. 4000 Heste, hvilket endog Kongen kaldte «en stor Forsikring for Riget» (Egh. Br. II. 185, jvfr. D. Mag. V. 276 ff.). Den 17. December udgik til al Adelen et ypperligt Brev (J. T.), som indtrængende lagde den paa Sinde at yde de for alle disse Nyheders Indførelse nødvendige Pengesummer saaledes, at de gode Patrioter ikke blev ene om at trække det store Læs. Men Sagen maatte hvile; først i Maj 1648 turde Rigsmarsken æske Regjeringens Betænkning om den (V.-S. Rugaard II. 1. 121). Adelen holdt ikke af, at Hærvæsnet og dets Pengemidler lagdes i een Mands Haand, men den fordrede de provincielle Landkister holdt ved Magt ligesom den Rostjeneste, hvert Len var pligtigt at yde. Den svigtede følgeligt og i Kongens Øjne havde den nye Hærordning den meget store Mangel, at den slet ikke betænkte ham med en Hestgarde til hans udelukkende Raadighed. Man søgte at berolige ham med, at Lenenes Rostjeneste lod sig formere som et Corps til Hs. Majestæts private Opvartning, men Kongen betakkede sig for de forklædte Bønder og truede med at hverve Enspændere (Egh. Br. II. 234; jvfr. 359 Anm. 2), men herimod maatte Rigsmarsken træde op saa skarpt, at Kongens Vrede bl. a. fik det Udbrud, «at han vilde lade sig bære hen paa de Steder, hvor Fare var, og der tilfods gjøre fuld saa god Tjeneste som Rigsmarsken, selv om denne red paa alle Lenenes Heste» (Egh. Brev II. 237). En lignende Uvillie kom tilorde, da Rigsraadet den

5te Decbr. 1646 fremsendte Grundtrækkene til den nye Fortificationsplan, som foruden Kjøbenhavns Befæstning krævede Hals og Bjergsodde fortificerede (Egh. Br. II. 239); dog her gav Kongen Kjøb en halv Snes Dage efter, da han forlangte at see Tegninger til de nye Projecter (J. T. X.), men derved blev det, thi «Riget fattedes Penge» ikke blot til de nye, men ogsaa til et saa gammelt og kjært Værk som Christianspris, der foresloges demonteret og evacueret, da man ej kunde lønne Garnisonen og ikke vilde friste den til for Penge at overgive Fæstningen til Fremmede (J. T. for 16. Octbr.). Ebbe Ulfeld, som i Krigens Tid havde fulgt Anders Billes Raad og engageret en ikke ringe Troppestyrke under sin gamle Oberst C. D. Zernikov til Øsels Forsvar, som kostede ham en stor Sum Penge, var i Efteraaret 1647 ude af Stand til at faae en Smule af sit Udlæg tilbage; han skrev til Anders Bille og bad ham hjælpe sig, men den 13. September 1647 svarede Rigsmarsken ham fra Odense, at der hverken i Jylland eller paa Fyn var Penge at opdrive; kun i Norge betaltes Skatterne endnu nogenlunde regelmæssigt, men Hannibal Sehested holdt Pengene tilbage (Sv. Jordbg. 215—22). Det kneb ogsaa stærkt med at skaffe Penge til en fyrstelig Jordefærd for Kongens ældste Søn, hvis længe forudsete Død endelig indtraf paa en Rejse i Sachsen den 2. Januar 1647; Pengemanglen var den egentlige Grund til, at Jordefærden i Danmark først kunde holdes den 3. Novbr. s. A. Højtideligheden forestodes omsider af Rigsmarsk Anders Bille med Assistance af fire General-Marskalker i Kjøbenhavns Frue Kirke, hvorfra Liget førtes til Roskilde. Det skete netop i de Dage, da Rigsmarskens Planer til Hærordningen vare under Drøftelse i Rigsraadet, og Sorgens Virkning bør vel tages i Betragtning, naar vi læse Kongens mildest talt kjølige Omtale af Planerne: «Af herhos føjede Rigens Marskes Skrivelse erfares hans store Omsorg om Milicens Rigtighed at bringe paa Fode, at den kan bestaa; hvilken hans Skrivelse I med Flid skal gjen-

nemlæse og mig Eders Betænkende derover lade forstaa, hvad ham derpaa er at svare, al den Stund man kan intet lade ham ganske svarløs.» Men Sorgen over Sønnens Død var ganske sikkert ikke ene om at fremkalde denne lunkne Modtagelse af et stort Arbejde; til den bidrog først den alt omtalte Mangel af en kongelig Hestgarde; dernæst, at man ikke havde føjet Kongen i hans Ønske om at faae Grev Valdemar Christian ansat i den nye Hær «uden Præjudice for Rigens Marsk» (Egh. Br. II. 393). Kongens Uvillie blev selvfølgeligt en Hindring for alle Fremskridt, og det var naturligt, naar Adelen saae sig om efter Midler til at gjøre den uskadelig. Da nu Kongen efter Prinds Christians Død higede efter at faae Prinds Frederik indsat i alle den Afdødes Værdigheder, saasom «Hertug Friedrich sig altid baade uden og inden Riget vel haver forholdet, og nu i sidste Fejde for den Oprigtigheds Skyld . . . er bleven sine Lande og Folk kvit» (Egh. Br. II. 384), saa kunde Adelen ikke vælge noget kraftigere Middel til at bøje Kongen, end ved at vise sig uvillig mod Prinds Frederiks Thronfølger-Candidatur, mod hvilken den endog opstillede den gottorpske Hertugs. Denne Fyrste, som ved Brømsebrofreden havde opnaaet en Særstilling, havde snart derefter begyndt at samle om sig Folk, der kunde støtte hans gryende Uafhængighed, bl. a. Oberst Fredrik v. Buchwald (Egh. Br. II. N°. 107). Prinds Frederik var hans Nabo, idet han under sin ældre Broders Fraværelse havde efterfulgt ham som kgl. Statholder i Hertugdømmerne; men i Kongens Øjne maatte disse nærforbundne Fyrster vel være hinandens fødte Modsætninger som Rivaler til Danmarks Throne. Kongen var rede til at gjøre de største Indrømmelser for at faae sin Søn valgt, og en af de største, han paa den Tid kunde gjøre, bestod i at vise sig forsonlig mod sin Hustru, hvem han med en melankolsk Tungsindigs vilde Had søgte at stemple offenligt som utro Hustru og hvem han i December 1646 havde paalagt Arrest paa Boller. Ved dette sidste Skridt havde

han ikke alene givet sig selv en uhyggelig Blottelse, men han havde ogsaa derved stødt sine Svigersønner for Hovedet. Den mægtigste af dem, Rigshofmesteren, havde han desuden beredt andre følelige Krænkelser, navnlig ved at vise Mistro til hans Embedsførelse.

Da det nu gik op for Kongen, at Prinds Frederik aldrig vilde blive valgt til Thronfølger, saa længe han ikke havde noget Adelsparti at støtte sig til, saa hævedes først Fru Kirstine Munks Arrest, hvad endog Rigsraadet hidtil forgjæves havde bedet ham gjøre, og dernæst udstedte han den 18. November 1647 en formelig Generalkvittering for hele Corfits Ulfelds Embedsførelse (S. B. Smith: Grevinde Ulfelds Hist. I. 158 ff.). Fra dette Øjeblik veg Højheden fra ham, og han følte det. Dagen efter mandede han sig derfor op til endnu at fastholde sin Fordring om en egen Livgarde og at vrage Tilbudet om Opvartning af Lenenes Rostjeneste; ja den 20. November, da Cansleren foreholdt ham, at Prinds Frederiks Valg var gjort afhængigt af, at han lod sig nøje med den Livvagt, som Hærplanen indrømmede ham, drev den gamle Løve det endog til at udstøde en af sine vrede, brummende Trusler: «Den Discurs haver jeg befunden god til at jage Børn i Skole med»; nu vilde han hverve sig en Trop, «der ej skal holdes mere fremmed end nogen anden har været, saa længe den Oldenburger-Stamme har været til», (Egh. Br. II. N°. 387, 388, 393), men trods alle store Ord gav Kongen slutteligt efter paa dette vigtige Punkt, imod at der strax blev udfærdiget Breve, som indkaldte de Vedkommende til Thronfølgervalg den 17. April 1648. Han oplevede imidlertid ikke at see denne Frugt af sine store Selvovervindelser, thi den 28. Februar 1648 Klokken $5^1/_2$ Eftmdg. døde Kong Christian den 4de paa Rosenborg. Den danske Adel med Rigsmarsk Anders Bille i Spidsen havde uden Tvivl seet og handlet rigtigt ved ikke at betro den affældige Konge saa skarpt et Sværd, som en Trop Udlændinge, hvervede «efter de Oldenburgers Skik», sikkert var bleven i den Gamles

Haand. Hvis Døden ikke saa betimeligt havde lammet denne, vilde Rigsmarskens vedholdende Protest være kommen til at vise sig tydeligere paa den historiske Baggrund som meget mere end et værdigt Sidestykke til den Uvillie mod Kongens tydske Politik, vi lærte at kjende hos Hr. Anders Bille til Rosendal; men enddog Frugten af hin Protest ikke kom til fuld Modenhed, bliver denne Protest i sig selv os tydelig nok som en fortjenstfuld Handling af Anders Bille til Damsbo: Han supplerede ved sin faste Holdning, hvad Kongen i sin høje Alder manglede af Karakterstyrke eller Troskab imod den bestaaende Forfatning. Følgerne af, at Anders Bille saaledes opfyldte det danske Rigsraads Hverv overfor et betænkeligt kongeligt Overgreb, kunne først skildres i hans Livs sidste Capitel, som hører ind under vort 2det Hovedafsnit.

C. De jydsk-fynske Linier, eller Kjærsgaards-Linierne.

C. a. **Lindved-Linien.**

Mogens og Ove vare Sønner af Erik Bille, Knudsen, som kaldte sig til Lindved, efter at have ægtet Jfr. Karen, Datter af Rigsraad Jørgen Marsvin til Dybæk og Hollufgaard. Skjøndt Erik ikke fik Arvinger med hende, beholdt han dog Lindved efter at have giftet sig anden Gang med Jfr. Gese Brokkenhus, som fødte ham de ovennævnte to Sønner, af hvilken *Mogens* arvede hendes Medgift, Rynkebygaard, medens *Ove* fik Lindved. Begge disse Sønner vare lige fattige og deres Sønner vare derhos saa uheldige, at hele Lindved-Linien helst burde være indskrænket til blot at vise sig paa Ættetavlen; men da en af Mogens Billes Sønner, Steen, lige til den nyeste Tid er bleven forvexlet med Steen Bille Jensen til Billesholm, kan Familiehistorien ikke unddrage sig for at paavise Forvexlingens Aarsag, lige som den har gjort for de tvende Anders Billes vedkommende.

C. a. 1. **Mogens Bille** ægtede den 25. Juli 1585 i Svendborg Jomfru Anna Hvitfeld og blev Ejer af Møllegaard paa Langeland, hvor han boede til sin Død, den 27. Septbr. 1597 (han jordedes ved Longelse Kirke), hvorefter Rynkebygaard faldt til Kronen, som lod den optage i Nyborg Len. Mogens havde nemlig gjort adskillig Gjæld og levet i saa megen Strid med sin Moder om Gods, der rettelig tilkom hende, at Formynderregjeringen havde maattet tage sig af hendes Sag; hun døde den 10. Septbr. 1599 paa Korsør Slot. Med sin Hustru havde Mogens fire Børn, hvoraf to Døtre; den ældste af disse ægtede en Brygger i Kolding, Henrik Gans; den yngste Datter, Jfr. Birgitte, levede med sine to Brødre, Erik og Steen, i Aaret 1638 og var ugift A°. 1639, men om hende vides efter den Tid ikke mere. Hendes to Brødre skulle vi nu gaa over til at skildre.

Erik Bille til Møllegaard blev sandsynligvis født A°. 1586 og hans Opdragelse havde vistnok kostet Faderen forholdsvis mange Penge. De bar dog Rente, idet Erik d. 6. Marts 1624 blev udnævnt til Landsdommer paa Langeland, til hvilket Embede var henlagt som Len: Havbøllegaard og en Korntiende i Brøstrup Sogn. Han taxeredes A°. 1625 til 78½ Tønde Hartkorn, men var paa den Tid ikke i Landet (Len og Lensmd. 64; D. Mag. 5. I. 170. Anm. 1). Han ægtede Fru Elline, Datter af Corfits Rosengedde, og alt gik vel saalænge hun levede (ɔ: til 1626), men da Erik giftede sig anden Gang (ɔ: 1627?) med Margrete Krag, blev han allerede A°. 1636 saa sløv, at han tillod sig at lade sine Skrivere klæde Dommersædet. Dette Forhold indbragte ham en skarp Tilrettevisning (F. T. 12. Octbr.) og halvanden Aars Tid derefter døde han, den 13. Juni 1638 (F. T. 29. Juni).

Steen Bille, Mogensen, studerede næppe udenlands, blev heller ikke velopdragen, men kostede alligevel sine

Forældre Penge nok. Af Dorette Docters i Kjøbenhavn og en Soldat paa Kronborg laante han Penge, og med sin Hjemstavns Øvrighed var han tidligt paa spændt Fod. A°. 1620 huserede han paa Fyn hos Fru *Mette Bille* Steensdatter, Faderens Cousine, der i første Ægteskab med Laurits Straale til Lammehave (tæt ved Rynkebygaard) havde Sønnen Peder Straale, med hvem Steen vel kunde være Jævnaldrende; de gjorde sig idetmindste lystige i Fællesskab; blandt andet reed de en Dag sammen til Odense og sluttede Fornøjelsen med at slaa Ruderne ud i den daværende langelandske Landsdommers, Niels Gaas's Hus. Derover opstod en Sag, der førtes til Kongens Retterthing A°. 1620, hvor Steen Bille lod møde for sig og ved sine broutende Indlæg opnaaede Frifindelse. Dette var et dobbelt Held, thi i samme Aar fæstede han sig en Brud, og hun havde næppe taget ham, hvis det var gaaet ham efter Fortjeneste.

Paa Ølstedgaard og Skovsgaard, et Par Mil Sydvest for Rynkebygaard, levede dengang Fru Maren Lykke, Steddatter af Liflænderen Johan Bokholt, Islands Lensherre i Frederik den Andens sidste Tid; hun var Enke efter Kongens Skibshøvidsmand, Thomas Norman de la Navité (D. Saml. 2. V. 62), en af de franske Søofficerer, der havde søgt dansk Tjeneste. Deres ældste Søn, Christian Norman, havde efter Faderens Død sat Bo paa Ølstedgaard; den næstældste, Peter, overtog Calmes, vistnok Familiens franske Stamsæde, men Fru Maren Lykke boede med sin eneste Datter Margrete paa Skovsgaard, hvor Captain Thomas var død. Til denne Jomfru Margrethe Norman havde Steen Bille bejlet, og til Trods for det Vanry som «en opsætsig Trodsere og Landefredsforstyrrer», hvori han var kommen, havde han faaet Ja. Til denne Lykke kom den, at hans Svigermoder døde kort efter at have gjort hans Bryllup, saa at han snart blev Herre til Skovsgaard; derfor undslog han sig ikke for at deltage med sine Svogre i de store Udgifter til hendes

Jordefærd, som alene i Kram og Madvarer løb op til 300 Spd.

Med Gaarden fulgte der imidlertid Forpligtelse til at indløse forskjellige Gjældsbreve, som langt oversteg Steen Billes Evne. Han bad forgjæves sin Svoger Christian om Laan, og da han saa henviste Creditorerne til denne, blev der lagt Sag an mod Steen. Han vidste nu ingen anden Udvej, end at gaa til sin Broder Erik, der virkelig skaffede ham de 3000 Spd., han behøvede, dog kun paa kort Tid og mod Pant i Skovsgaard. Steen udeblev med Tilbagebetalingen, og Erik maatte til at presse sin Broder med Rettens Midler; saa meget Krav paa dennes Hensynsfuldhed mente Erik dog at have, at han sparede sig Udgiften til et regulairt Ridemandstog og nöjedes med at sende sin Hustru, ledsaget af en ung, umyndig Skriver. Da Fru Elline kom kjørende med denne Dreng til Skovsgaard, vilde Steen ikke modtage hende, ja ikke engang unde hendes Kjøretöj Plads i Gaarden. I Nærheden laa der en Kro, men heller ikke der var Plads for Hest og Vogn, som Fru Elline endelig ved Hjælp af Stedets Degn fik anbragt i Kirkeladen (jvfr. Kirkehist. Saml. 3. II. 19 og Regesta II. for 27. Aug. 1621). Da dette var besørget, gik hun altsaa til Skovsgaard, hvor hun forseglede og registrerede til det blev mørkt og uden at faae hverken vaadt eller tørt. Sulten og træt kom hun til Kroen, hvor Manden heldigvis var villig til at give hende baade Mad og Natteleje. Steen Bille agtede dog ikke at unde sin Svigerinde hverken Madro eller Nattefred; med en Svend og en Dreng kom han anstigende, søgte forgjæves at lokke Fru Elline ud til sig, og lod saa sit onde Lune gaa ud over Degnen, som fredeligt søgte til Kros ved Aftentide; til Tak for at have bragt Fruens Kjøretöj i Kirkeladen, fik han af Steen Bille drabelige Slag i Ansigtet, saa at Næse og Mund strömmede med Blod. Ved Synet heraf sendte Fru Elline sin Skriverdreng til Herredsfogeden, der ogsaa skyndte sig til Kroen, men Drengen gik den fejle Vej, ad

Odense til. Steen Bille havde endnu Besindelse nok til at adlyde Herredsfogeden og forföje sig hjem, men der drak han saa meget Brændevin, at Freden ikke kunde blive varig, især da hans Dreng, Envold, som havde hentet Brændevinen i Kroen, medbragte Nyheden om Skriverdrengens, Hans Madsens Flugt. Steen vilde dog helst være fri for alle andre Vidner til det, han havde for, og han lod derfor nogle Timer forløbe, inden han atter sendte Envold til Kroen efter mere Brændevin. Da Envold kom tilbage med den Besked, at alle Folk var i Seng, omgjordede Steen Bille sig med Sværd, gik til Kroen og dundrede saa længe paa Dören, til en Pige aabnede den. Hende spurgte han, om Fruen fra Møllegaard var der endnu, og da Pigen svarede Ja, raabte han saa höjt, at det kunde høres over hele Huset, at «de gjerne maatte give Fruen Credit, thi han var Mand for at betale, hvad hun ikke kunde». Fru Elline var vaagnet ved Stöjen, men dog ikke mere ræd af sig, end at hun fra Sengen turde raabe ud til ham, «at han gjorde bedst i at passe sig selv og ikke blande sig i hendes Sager». Efter Lyden sprang Steen Bille derpaa ind i Fru Ellines Sovekammer med de Ord: «Hvad siger Du sacramentske, letfærdige Tispe» (ɔ: Tæve)? Hun svarede: «Du er og bliver en Skjælm og ingen ærlig Mand, indtil Du overbeviser mig det!»

Pigen var imidlertid gaaet efter Lys, og da hun kom til i det Øjeblik, vendte Steen sig mod hende med den Ytring: «Jeg maa dog see, hvem der ligger i den Seng» og gik saa ind i Skjænkestuen, hvor der stod nogle Ølkrus og Glas paa Bordet; af dem greb han et fyldt Glas, hvis Indhold han sendte ind over Fru Elline, til hvem han derpaa ilede tilbage for at yppe Klammeri, idet han bl. a. kaldte sin Broder Erik, hendes Husbond, for en Cujon. Hertil svarede Fruen, at han gjorde bedst i at lade dem være med Fred, som ej her tilstede vare. «Ja,» svarede Steen Bille, «var Erik her, skulde det gjælde Blod, enten gjennem hans Skjorte eller min» og med disse Ord ludede

han sig over Sengen og slog sin Svigerinde saaledes i Ansigtet, at hendes Blodtab kun var alt for kjendeligt paa Sengetöjet næste Morgen.

Med udstrakt Arm søgte hun at værge sig mod flere Slag, idet hun spurgte ham om Grunden til, at han slog hende; da søgte han at lukke hendes Mund, men under Kampen for at fri sig, fik hun fat i hans Kniplingskrave, af hvilken et stort Stykke faldt paa Gulvet.

Under denne Tummel og Stöj var Kromanden kommen paa Benene og ind i Fruens Kammer, hvor han blev Vidne til det sidste der foregik; han vovede dog ikke at binde an med Junkeren, som paa sin Side strax skjönnede, hvad den Karl kunde bruges til. Höjtideligt tog han ham til Vidne paa, at Fruen havde sønderrevet hans Krave, og derpaa drog han sit Værge, hvis Od han rettede mod Fruen med de Ord: «Der skal Djævlen fare i Din Tispe og Taske!« Disse Ord og dette Syn bragte endelig Værten til at mande sig op og bede den velbyrdige Herre besinde sig, hvilket Steen Bille afbrød med de Ord: «Hun haver ingen Venner, den Troldkone, uden Albret Skeel». Dermed gik han atter ind til Skjænkebordet, for derfra at sende mere Øl over Svigerinden, idet han efterslængte Ord som: «Hvis Erik skulde dø för ham, saa vilde han med Fru Elline skifte den Særk hun bar paa sin Krop.» Dertil svarede hun blot, at kun Gud raadede for, hvo der skulde overleve Andres Død, men dette Ord vrængte Steen Bille, idet han opfordrede Værten til at huske, «hvorlunde denne Troldkone nu havde villet forgjöre ham med Trolddom.»

Da Jomfru Christenses Hoved for kort Tid siden var faldet for Bøddelsværdet og alle Fynboerne talte om de Historier fra Nakkebølle, var et Ord som Steens vel det farligste, en Adelsmand kunde bruge om en Kvinde. Maaskee var det Tanken derom, som afholdt Steen Bille fra at tilföje sin Svigerinde ny Overlast; han fjernede sig, og hun rejste næste Dag hjem, hvor hun fortalte sin Husbond hvad

der var hændet. Erik Bille saae strax, at Steen maatte gjöres uskadelig hurtigst muligt og opsatte derfor en Klage til Kongen med Forbigaaelse af Fyns Landsdommer. Dernæst lod han alle Vidner afhøre og eedfæste. Saa roligt og fast gik han frem, at Steen blev bange, da Herredagen var nær forestaaende; i Efteraaret 1623 forlod han hemmeligt sin Hustru og var ingensteds at finde. Den 13de October 1623 fik Stiftslensherren paa Odensegaard Ordre til at fængsle Steen Bille og sende ham til Kjøbenhavn, men saa godt forstod Steen Bille at skjule sig, at Ordren maatte gjentages i skjærpet Form den 2den Januar 1624. Omsider lykkedes det, og for det kgl. Retterthing A.° 1624 fremstod Steen Bille, anklaget af nysnævnte Stiftslensherre, Holger Rosenkrands til Rosenholm. De Vidnesbyrd, denne lagde i Rette, bekræftede Punkt for Punkt den ovenstaaende Skildrings Rigtighed, og Steen Billes Forsvar faldt afmægtigt til Jorden, skjöndt det var vel spækket med Contra-Angreb. Dommerne lode sig dog ikke fange deraf, men erkjendte for fuldt bevist, «at Steen Bille utilbørligt havde overfaldet sin Svigerinde med Skjældsord, Ølspild, Slag og Undsigelse mod hendes Husbond, alt uden skjellig Grund». Ikke desto mindre benaadedes han for sin store Forseelse paa Betingelse af, at han «inden sex Uger fra denne Doms Forkyndelse forlod Danmark, for at lade sig bruge i Krigstjeneste udi Hungarn paa to Aars Tid continue, foruden Passeddel at tage, eller, hvis der ingen Krig var, at han da lod sig bruge udi Grændsefæstninger, hvorfra han havde at hjembringe et nöjagtigt Bevis for at have gjort god Tjeneste og viist et upaaklageligt Forhold, og skal han desforuden give sin for^ne^ Broder, Erik Bille, disligeste sin Broders Hustru, Fru Elline Corfitsdatter, samt deres Fuldmægtige og Andre, som i denne Sag have Interesse, sin Forvaring og strenge Forpligt, at han i alle Maader skal være dennem ubevaret, og hvis han det ikke efterkommendes vorder, da at denne Sag skal staa hannem aaben fore» (Rgs. Dbg. Nr. 30).

Steen Bille forstod ikke denne Doms meget naadige Vilkaar, thi han opfyldte dem ikke, men skjulte sig som han jo var øvet i. Det kom imidlertid Regjeringen for Øren, og den 2den Juli 1626 udstedtes Ordre til Rigscansleren og Jörgen Rosenkrands om at foreholde Steen Bille, «som for nogen sin Forseelse er paa nogen Tid lang dömt ud af Landet sig udi Krigen at begive, men samme Dom ej haver efterkommet», at der vilde blive brugt andre Midler imod ham, hvis han ikke rettede sig efter Dommen (F. T.). Det varede dog lige til Nytaarstid 1627, inden Steen blev paagreben i Jylland, men da fik Mogens Kaas paa Kjøbenhavns Slot følgende Ordre: «Vi bede Dig og byde &c., at naar Steen Bille Mogensen bliver Dig tilført, Du da lader hannem velforvaret forskikkes til vort Slot Dragsholm, der at indsættes» (Sjæll. T.). Samtidigt fik Lensherren paa Dragsholm, der nu var den samme Claus Daa til Ravnstrup, som A°. 1613 havde afløst Steen Bille Jensen til Billesholm i Befalingen over Throndhjems Len, følgende Ordre: «Vi bede Eder og ville, at I lader forordne Steen Bille Mogensen Losament og Underholdning der paa Slottet, indtil paa videre Besked, ladendes imidlertid have flittig Opseende, at han bliver tilstede og velforvaret, saa han ej undkommer» (Sjæll. T.).

Allerede den 24de November 1627 fik Claus Daa dog Ordre til at løslade Steen Bille af Fængslet, imod at denne afgav et Revers om «uden videre Forhaling at efterkomme den Dom, som over hannem gangen er» (Sjæll. T.). Heraf sees det, at Steen Bille Mogensen kun kom til at sidde ni Maaneder paa Dragsholm, medens der om Steen Bille Jensen hidtil har været paastaaet, at han sad der i 17 Aar. At denne Paastand er urigtig, have vi bevist, men alligevel kan det synes underligt, naar vi mene, at her foreligger en Forvexling imellem disse to dömte Steen Biller, naar Straffetiden paa Dragsholm er saa forskjellig, som den her viser sig. Vanskeligheden ligger i de 17 Aar; den hæves let ved at

see hvorledes dette Tal kan fremkomme, ja maa fremkomme, naar man ikke gjennemgaar *alle* Regjeringsordrer meget omhyggeligt. Steen Bille Jensen blev jo dömt A°. 1613 og døde A°. 1629; der have vi de 17 Aar, omtrent. Har man först slaaet det fast, at han skulde have siddet paa Dragsholm, saa finder man ingen Grund til at lade ham slippe ud förend ved hans Død. Steen Bille Mogensens ni Maaneders Fængsel er da, i Forbindelse med de øvrige ham overgangne Domme og Anordninger, der hver for sig give et lille Bidrag til den urigtige Historie om Steen Bille Jensen, tydeligt nok den lille Gnist, hvoraf stor Brand er opkommen; Forvirringen har været svær at løse, da der samtidigt levede sex, eller om man vil sige syv Mænd, som heed Steen Bille; derhos kan det have øget Vanskeligheden, at Claus Daa fik at gjöre baade med Steen Bille Jensen og Steen Bille Mogensen.

Disse Tvende ere iøvrigt, hvad alt nu kan skjönnes, to saa vidt forskjellige Karakterer, at man umuligt kan tage fejl af dem, naar man engang har faaet Syn paa deres Forskjellighed. Gav Hin os et Udslag af Datidens Christendom, giver Denne os et lige saa kraftigt Bundfald af Datidens hedenske Reminiscenser. Steen Bille Mogensens Hedenskab mildnedes ikke ved hans tvungne, toaarige Krigstog, thi hjemkommen derfra gjorde han sig almindelig forhadt i Egnen omkring Skovsgaard. Sammen med Peter Bille, Ovesen, indviklede han sig i Processer, hvis Anlæg, paa Herredagen A°. 1633, stempledes som «ubetænkte og hovmodige» (Rgs. Dbg. Nr. 36, Fol. 534 f.). Bønderne vare i 1630'erne ganske anderledes kry end för Lybækfreden og ej længere tilsinds at taale Grovhed af Adelen; de tog sig dels selv tilrette, dels gik de med deres Klager directe til Kongen. Steen Bille maatte prøve begge Former, og en saadan Klage indbragte ham et kgl. Missive af 16de Januar 1636, der maler os hans Person med tydelige Træk, som ganske stemme med det Billede, hans Færd overfor Fru

Elline har givet os, kun at Trækkene ere endnu grovere (F. T.). Hertil bidrog sikkert, at han ved sin Hjemkomst fra Krigen fandt sin barnløse Broder Erik gift anden Gang med Datteren Margrete af Erik Krag til Kjærlingbjerg i dennes tredie Ægteskab med Fru Kirsten Kruse til Lydomgaard. Vel havde Fru Margretes Broder, Jörgen Krag til Enderupholm, for hendes Arvelod kjøbt «Varho» eller Vardhovedgaard (3 Miil fra Ribe) til hende, men dette Kjøb gav dels Anledning til megen Trætte, dels var Gaarden saare ubetydelig, saa at den næppe kunde forbedre Erik Billes Status; hun selv maatte vel ogsaa regnes til den lavere Adel, som ej kunde höjne hans Anseelse. I hvert Fald maatte Eriks andet Ægteskab være Steen en Torn i Øjet, da hans Udsigt til Arv efter Broderen derved indskrænkedes. Dette kom til Gjennembrud efter Eriks Død i Juni 1638, da Fru Margrete egenmægtigt tog et Par Tusind Spd. ud af Boet, for at gjöre sin afd. Husbonds Jordefærd standsmæssig, og derpaa fragik Arv og Gjæld efter ham; Steen, som i flere Aar havde ventet paa Arven, vedgik den derimod tilligemed Gjælden i en höjtidelig Tale over Graven. Næppe var den holdt, för end Fru Margrete skyndsomst rejste fra Møllegaard, hvor Steen gav sig til at udregne sin Arvs Störrelse og til sin Forskrækkelse saae, at Broderens andet Ægteskab saa langt fra havde forbedret hans Status, at denne endog var bleven forringet med over 6000 Spd. Steen fik nu meget travlt med at forsikre sig Vardhoved, som blev taxeret og registreret i en Forretning, der klarligen viser os, at Flertallet af Nutidens Husmænd nyder större materielt Velvære, end hin Tids menige Adel; men Frugten af hans Travlhed maatte nødvendigvis glippe, da Fru Margrete havde fragaaet, medens han havde vedgaaet al sin Broder Eriks Arv og Gjæld. Paa mange besynderlige Maader maatte Steen Bille derefter søge at vinde Dækning for Gjælden, og flere af de ham overgaaede Herredagsdomme ikjende ham Bøder for unødig Stævning og ubeføjet, endog utilbørlig

Procedure. Hans Bitterhed er sagtens voxet med Aarene; ved Juletid 1638 finde vi ham i Kast med Bønder paa Langeland, hvilke han udskjælder for Tyveknægte, hvorfor de væbnede sig imod ham; en af Bønderne skal iøvrigt være gaaet saa vidt, at han lige i hans Øjne turde kalde ham «Du onde, lange Tyv!»

Hans Historie, som er skreven, men af Mangel paa Plads ej kan optages her anderledes end skeet er, i Uddrag og med sparsomme Kildeangivelser, indeholder iøvrigt mangfoldige kulturhistoriske Træk, som belyse Landets Tilstand imellem Christian den 4des to sidste Krige. Det vilde have været en forsonende Afslutning paa denne Fortælling, naar vi havde kunnet meddele, at Steen Bille Mogensen deltog og faldt i Christian den 4des sidste Krig, men, uagtet vi formode at han har gjort det, tör det ikke udtales som afgjort. Sikkert er han død för A°. 1646, thi i Rigens Dombog for dette Aar (Nr. 46, Fol. 455) findes omtalt et Indlæg af *hans Arvingers* Fuldmægtig i en af de mange Sager, han lige til sin sidste Tid vedblev at føre. Med sin Hustru havde han ingen Børn, som kunde hjemle ham Betydning i Familiehistorien; men da hans Lejermaalssager ikke have været sjældne, kan ogsaa han være Stamfader for en af de mange Familier, som uberettiget have ført og føre Navnet Bille.

C a, 2. **Ove Bille** til Lindved var den eneste af Erik Billes og Fru Gese Brokkenhus's mange Sönner, som levede ind i det 17de Aarhundrede tilligemed fire ugifte Døtre. Ogsaa hans og hans Söns Peter Billes Historie er udarbejdet, men maa, af samme Grunde som de ovennævnte, her indskrænkes til det kortest mulige Uddrag.

Ove Bille blev født den 5te October 1562 og optugtedes hjemme til han var syv Aar gammel, da han blev sendt til Korsør Slot, hvor Otte Ruds Enke lod ham deltage i sin Sön Thorstens Hjemmeundervisning. Ved Erik Billes Død

den 3die Juni 1573, tog Fru Gese Brokkenhus sin Sön hjem, men satte ham snart efter i Huset hos sin Broder, Jacob Brokkenhus til Nakkebølle, der siden A°. 1569 var Enkemand efter Fru Susanne Bølle. Da Jacob døde A°. 1577, blev Ove sendt til Hove, men var endnu som femtenaarig Dreng for lille af Vext til at kunne tjene Kongen, hvorimod han var stor nok til at tjene Dronning Sofie, som dog efter et Par Aars Forløb (i Maj 1580) lod ham rejse til Hertug Bernhard af Pommern. Her tjente Ove tre Aar som Kammerdreng og var med i Berlin, da Hertugen fejrede sit Bryllup med Kurfyrstens Datter. Selv ægtede Ove Bille A°. 1587 Jomfru Elsebe Skram, Faster til Unge Eske Billes Frue af samme Navn og Søster til den Fru Karen Skram, som var gift med strenge Laurits Brokkenhus til Egeskov. I hvert af Aarene fra 1588 til 1595 nedkom Fru Elsebe Skram paa Lindved med et Barn og to Gange med Tvillinger, saa at Gaarden næppe har kunnet brødføde Ove Billes store Familie. Heri maa vi søge Grunden til, at Ove ikke kunde nöjes med de Arvelodder, som retteligt tilfaldt ham f. Ex. efter Broderen *Knud Bille*, som døde 22de September 1592 efter barnløst Ægteskab med den i samme Aars 7de Januar afdøde Fru Birgitte Banner, men endog maatte nedlade sig til at kræve og hæve en Arv efter Søsteren, Fru Karen Bille, Henrik Gyldenstjernes, to Gange. Desuagtet, og endskjöndt fire af af hans ni Börn døde i en ung Alder, kom Ove i stor Gjæld, saa at hans Hustru næppe har siddet i bedre Omstændigheder end hendes ligenævnte Broderdatter paa Svanholm. Forholdet til Brokkenhuserne paa Egeskov var nemlig blevet spændt i Sommeren 1599, da Jomfru Rigborg Brokkenhus tog sin Tilflugt til Moster Elsebe paa Lindved, efter at hun havde havt den velbekjendte, ulykkelige Historie med Fredrik Rosenkrands i Kongens Gaard, hvor de begge tjente og fattede Elskov til hinanden (Hist. Tidskr. 4., IV, 502 ff.). Ove Bille var saa ridderlig ikke at udlevere den ulykkelige Pige til hendes strenge Fader, förend et Konge-

brev af 18de Juli tvang ham dertil, da Kongen indtil da havde været paa den berömte Rejse Øst for Nordcap. Da strenge Laurits Brokkenhus ikke betænkte sig paa at gjöre sin Datter skammeligt bekjendt som «den indmurede Jomfru paa Egeskov», kunne vi vide, at han har lukket Hjerte og Pung for hendes Ridder, den forgjældede Svoger, Ove Bille til Lindved, og deraf forklares det, at denne netop A°. 1599 søgte hint omtalte Laan hos Markus Bille til Hvidkilde, skjöndt hans Moder, Fru Gese Brokkenhus, døde samme Aars 10de September og efterlod ham nogen Arv. Paa Skiftet efter Moderen havde Ove ikke Raad til at være videre hensynsfuld mod sine Søstre, af hvilke Jfr. Birgitte bad sig fri for hans Værgemaal; ej heller havde han Raad til at betale Markus Bille hint Laan tilbage, lige saa lidt som den Sum han laante af Niels Skinkel, der 1ste Juni 1600 blev hans Cousine, Fru *Mette Billes* anden Husbond. De forskjellige, deraf følgende Pres have sikkert bidraget væsentligt til Ove Billes mindre smukke Adfærd overfor hans A°. 1582 afdøde Søster, Karen Billes Børn, Niels og Jomfru Karen Gyldenstjerne til Iversnæs.

Trods Fattigdom og hvad deraf fulgte hørte Ove Bille dog til den Del af den danske Adel, som hverken fejg eller blødagtig holdt sig tilbage i Krigstid; trods sine 49 Aar var han med i Kalmarkrigen og deltog med Hæder i Kalmars Belejring, men da man A°. 1612 frygtede en svensk Diversion mod Fyn, blev Ove, som alt omtalt, ansat paa sin Fødeø under Markus Bille, der atter stod under Hans Pogwisch til Damsbo, Fyns General. Disse Bestillinger bragte ingen Indtægter, tværtimod nye Udgifter, idet den fynske Adel selv maatte betale alle Foranstaltninger til Øens Forsvar, og disse løb ikke lidet op, saa at Adelen, hvoriblandt Ove Bille, protesterede Regningen, men blev dömt til at betale den. Ganske vist arvede Ove Bille nogle Smuler efter sin Svoger, Hans Lange til Nørholm, gift med Fru Johanne Skram, og efter Peter Tott til Boltinggaard,

men da han netop i disse Aar maatte bekoste Udenlandsrejsen for sin Sön, Peter, der f. Ex. A°. 1612 studerede ved Paduas Universitet, saa blev hans Gjæld alligevel forøget, især da han blev dömt til at erstatte Gyldenstjernerne hvad han havde besveget dem for, nemlig 390 Spd. I den sidstnævnte uhyggelige Sag havde Ove desværre ogsaa indblandet sin ugifte Søster *Margrete Bille*, der, foruden Erstatning for den ulovligt, for anden Gang oppebaarne Arv efter Fru Karen Bille, derhos kom til at betale Søsterbörnene paa Iversnæs 30 Spd. i Kost og Tæring. Denne Jomfru *Margrete Bille* kunde iøvrigt bedre taale saadan Straf, end Ove kunde. Hun var i Aarhundredets Begyndelse blevet optagen i Jomfrukamret hos Fru Christense Bryske til Katholm, som efter sin Husbond, Thomas Fastis Død A°. 1600, holdt et lille Hof paa sit Enkesæde, hvor der forresten blev levet langt over Evne ved Hjælp af holstenske Laan. Jomfru Margrete Bille blev hos Fru Christense Bryske lige til dennes Død A°. 1611, og hun tog ingen Skade af Levemaaden, tvertimod hjalp Fru Christense hende A°. 1609 til Kjøbet af Donslund ved Kolding, fra hvilken Gaard dens Ejerinde, Fru Karen Strange, Christen Juels Enke, dengang gjerne skilte sig, da Christoffer Rosenkrands's bekjendte Bedragerier mod hende netop vare blevne afslørede (Hist. Tidskr. 4., III, 518; D. Saml. III, 345 ff.). Efter Fru Christenses Død tog Jfr. Margrete Bille sin Søster Birgitte i Huset hos sig, og begge Damer brugte deres Penge i Forening, indtil Birgitte ægtede Jörgen Hartvigsen til Klingstrupgaard; de ejede Jordegods baade ved Ribe og paa Fyn; Jfr. Margrete blev ofte brugt som Forlover, rigtignok bl. a. af Otte Christoffer; og Familiens mindre velstaaende Medlemmer, bl. a. Oves Sön, Peter, tyede ikke sjældent til Jomfru Margrete baade för og efter at han var bleven hendes Værge. Ove Bille synes derimod ikke at have faaet synderlig Hjælp af sin velhavende Søster, og det kom formodenligt af, at han dengang i A°. 1605 raadede hende saa slet overfor Gyldenstjernerne, og at han

ikke paa Retterthinget A°. 1613 kunde redde hende fra at blive domfældt.

Ove Billes økonomiske Forhold bleve efterhaanden saa slette, at han ikke engang kunde underholde sin Sön i Udlandet. Heldigvis havde han i Kalmarkrigen vundet sig Venner med saa megen Indflydelse, at Peter fik Ansættelse hos en engelsk Diplomat, med hvem han endog kom til Madrid A°. 1614 og 15, dog uden egenlig Løn, kun med «fri Disk» som Vederlag for Tjenesten. Paa den Tid var Ove derhos begyndt at skrante, saa at hans Breve til Sönnen bleve sjældnere og sidst i Aaret 1617 ophørte. En Lungesygdom havde angrebet ham, og Paaskedag A°. 1618 døde han i Nærværelse af Familien Norman paa Skovsgaard, Cousinen Fru Mette Bille til Lammehave og den 81-aarige Fru Maren Bille, Søster til Steen Bille til Vandos og Enke efter Laurits Skram til Hastrup.

Enken og Døtrene ordnede Arven med Peter saaledes, at Lindveds Bestyrelse tilfaldt ham, medens de trak sig tilbage til Bisbo, en nu forsvunden fynsk Gaard (jvfr. Trap IV, 445, Brahesborg), hvor de dog kun et Par Aar levede sammen.

Peter Bille, Ovesen, begyndte sit Liv med en ret god Udsigt til at komme frem i Verden. Rigscansler Jacob Ulfeld var gift med Oves Frænke, og Kongens Cansler, Christian Friis til Kragerup, var Oves gamle Vaabenfælle fra Kalmars Belejring. Der er efterladt os ikke ganske faa Breve fra Peter Bille Ovesen, af hvilke nogle vise hen til et ret fortroligt Forhold imellem ham og Christian Friis; de indeholde derhos Vidnesbyrd om, at han ikke har savnet hverken Lyst eller Evne til diplomatisk Virksomhed (jvfr. Hist. Tidskr. 4., IV, 539), til Trods for at han i Februar 1615 har maattet sulte og fryse i Madrid, og lide stor Pengenød i London de følgende Aar. Faderens dødelige Sygdom tvang ham til at rejse hjem og søge Ansættelse i Danske Cancelli, hvor han tjente fra 5te Januar 1617 til

17de April 1621. Da Jacob Ulfeld selvfjerde var Medlem af den Commission, som A°. 1619 forhandlede med holstenske Commissairer om Svabsted (F. T. III, 9. August 1617), tog han Peter Bille med som Secretair, men istedenfor at denne Virksomhed burde have ført ham ind paa Embedsvejen, førte den ham til Brudeskamlen paa samme Tid som han traadte ud af Cancelliet. Hans Brud var Jomfru Kirstine Albertsdatter Skeel til Jungetgaard, men ved hende kom han ind i höjst sørgelige Familieforhold, thi hendes Fader var ikke den ædle Patriot og Rigsadmiral Albert Skeel, men den ligenævnte hidsige Voldsmand, som for gjentagne Mord paa offenlig Gade blev henrettet paa Horsens Torv den 27de Januar 1609; da hendes Moder, Fru Anna Kaas til Gudumlund, var død Aaret för hans Henrettelse, var Jfr. Kirstine Skeel, paa den Tid hun blev trolovet, omtrent prisgiven for sin Værge, en forgjældet Hofsinde, Palle Rodsten til Hörbylund, som A°. 1617 havde ægtet Enken efter Claus Dyre til Boller i Vendsyssel, Albert Skeels Datter, Fru Ingeborg Skeel til Linderum, hvis Gods omtrent var sat overstyr A°. 1621, da Peter Bille afkrævede ham Værgemaalsregnskab. Af gode Grunde vilde Palle Rodsten ikke aflægge det; Peter Bille lagde Sag an imod ham, vandt Ret til at fordre sin Hustrus Gods udlagt, men var ikke istand til at fremtvinge en ordenlig Aflevering (Rgs. Dbg. Nr. 35, Fol. 563). Som Cancellist havde Peter Bille for godt Broderskabs Skyld kun altfor ofte cautioneret for sine Standsfællers holstenske Laan; han trængte haardt til Penge for at kunne udkjøbe sine Søstre af Lindved, og Palle Rodstens Adfærd blev derfor höjst ubehagelig, da han den 20de October 1623 maatte lade sit Arrangement med Søstrene gaa overstyr «fordi han var falden i anden Vidtløftighed» (F. T.); han havde nemlig indladt sig med en næsten insolvent kgl. Skibshøvidsmand, Hans Markdanner til Vejløvgaard, som igjennem en mærkværdig Contract havde vundet Panteret til Peter Billes Part af Lindved, og derfor med god Föje sendte sine

Tjenere til denne Gaard. Peter Bille jog dem vel tilbage, men Hans Markdanner fik Dom paa Kongens Retterthing for at maatte nyde Gaarden, indtil Peters indgangne Forpligtelser vare opfyldte (Rgs. Dbg. Nr. 29, Fol. 309). Denne Strid blev staaende ligesom den med Palle Rodsten, og alt hvad Peter Bille kunde handle med indtil April 1627 indskrænkede sig omtrent til hans Hustrus Part i Jungetgaard. Tiltrods for gjentagne Domme og Forlig, vare disse Stridigheder dog ikke endte, för end Peter Billes Ressourcer paa anden Maade vare udtömte, selvfølgeligt ved Laan hos Holstenerne; skjöndt han havde gjort den Erfaring, at 2350 Spd., som han havde laant A°. 1619 for dermed at betale sine Søstre, med Renter og Omkostninger blev til 4650 Spd. i A°. 1624, saa laante han dog hos Hans v. d. Wisch og Caspar Ranzau, foruden hos Herman Hybers i Kjøbenhavn, saa store Summer til saa höj Rente og paa saa ufordelagtige Vilkaar, at hans totale Ruin var uundgaaelig. Denne blev dog opholdt ved, at hans Hustru nu og da arvede Gods, snart hist, snart her, efter bortdøende Frænder, men naar Creditorerne fik Nys derom, lode de deres Ridemandstog ile omkap for at gjøre Indførsel. Allerede A°. 1623 var Peter Bille saa derangeret, at hans ovenomtalte Faster, Jfr. Margrete til Donslund, ikke vilde have ham til sin Værge, hvorfor hun skaffede sig en Myndighedsbevilling (D. Saml. III, 345 ff.); herfor hævnede Peter sig ved at udvirke et Kongebrev af 20de August 1624 (F. T.), hvori det blev hende forbudt at sælge af sit Jordegods, förend hun havde betalt Peter de Værgemaalspenge, hun skyldte ham, men som han hidtil ikke havde hævet af hende, der havde gjort ham adskillige gode Tjenester. Hun havde imidlertid benyttet sin Myndighedsbevilling til at sælge Donslund og kjøbe en Gaard i Varde; hvad Værgemaalspengene angik, saa fremdrog hun nu et Gjældsbevis fra sin Broder Ove og flere andre Breve, som Peter Bille forlængst skulde have indløst; med dem paa Haanden anlagde hun Sag, som hun

vandt A°· 1626, i hvilket Aars 28de December hun derhos lod sin Myndighedsbevilling fornye (J. T. VIII), saa at der ikke kunde gjöres Indsigelse imod, at hun ogsaa solgte sin Gaard i Varde til den samme Christoffer von Gersdorf, der havde kjøbt Donslund af hende. Denne Mand var Sönnesön af en i Frederik den 2dens Tid indvandret Schlesier af samme Navn; han blev ofte brugt af de holstenske Laangivere som Mellemmand overfor deres danske Kunder og, hvor han kunde, hjalp han enligt staaende, formuende Damer tilrette; han var gift med Fru Else Munk til Sæbygaard og taxeredes allerede A°· 1625 til ikke mindre end 2088 Tdr. Hartk.

Han hjalp Jfr. Margrete saaledes, at han paatog sig at indfrie alle hendes Pengeforpligtelser og styre hendes Gods, imod at han derfor ydede hende frit Ophold i Vardegaarden; solgte han af hendes Gods, skulde hun have Andel i Udbyttet. Det varede dog ikke længe, at hun nød denne ridderlige Beskyttelse, thi hun døde A°· 1629, og hendes Arvinger med Peter Bille i Spidsen vare ikke tilsinds at vise v. Gersdorf deres Taknemlighed. Hun har vistnok været svag A°· 1627, thi den 1ste Maj s. A. havde Peter Bille tilligemed Landsdommer Erik Bille faaet Ordre til at undersøge hendes Formuesforhold, der altsaa vare vel kjendte ved hendes Død.

Arvingerne anlagde Sag mod v. Gersdorf og opnaaede virkelig at faae sig Vardegaarden tilkjendt, paa Grund af at Skjødet ikke var klart og lovformeligt nok, men inden Dommen faldt, havde v. Gersdorf faaet Gaarden solgt til en Borgerske i Varde, hvem han dog den 23de Februar 1634 kom til at give Kjøbesummen tilbage (J. T. IX), hvorhos Arvingernes Ret til Gaarden paany anerkjendtes. Tvivlsomt er det dog, om de vandt noget derved, thi med Arven fulgte en Gjæld paa 9663 Spd., som v. Gersdorf ikke havde klaret. Imedens Peter Bille procederede mod sin Faster Margrete om Værgemaalspengene, var Kongen i Krig og

trængte til en Flaade ved Trave for at forebygge Fjendens Foretagender ad Søvejen. Denne Flaade skulde være saa stor, at man kom i Trang for Officerer til den, og Rigsraadet foreslog 9 Capitainer udnævnte, gamle prøvede Sømænd som Erik Urne og Ove Gedde, men blandt dem ogsaa en saa uforsøgt Landmand som — Peter Bille Ovesen (Rigsraadshist. II, 37). Om han virkelig blev Skibshøvidsmand, kunne vi ikke sige, men vist er det, at han ikke kom til at spille nogen Rolle i den Krig; tillands havde han ogsaa Roller nok. Naar man følger ham gjennem Actstykker fra Datiden, skulde man antage, at han kan have været en af Landets störste Godsejere, saa hyppigt som hans Godstitel ændres. Först hedder han «wohnhafftig» i Svendborg, saa «til Lindved», derpaa «fordum til Lindved», «til Jungetgaard», A°. 1626 «til Lammehave», derefter «til Rørstrup», «til Restrup», «til Rybjerg», «til Kapdrupgaard», «til Brandbjerg», «til Bubbel», «til Søndergaarde» o. s. v., men Forgyldningen er uægte, thi Titelændringen lader sig som oftest bestemt henføre til en og anden lille Arvelod, der er tilfaldet enten ham eller hans Hustru. Hans virkelige Hartkorn lader sig ikke angive, da han ved Taxationen A°. 1625 blev slaaet sammen med sex andre Adelsmænd, der tilsammen opførtes for 330½ Td. Hartk., men af dette Beløb har Peter Bille sikkert ikke ejet mere end en Ubetydelighed i Aaret 1631, thi paa den Tid havde han været nødsaget til at tage Engagement som Capitain for et Compagnie fynske Bøndersoldater under Jydske Regiment. Som saadan fik han ikke blot en god Tjenestegaard, men ogsaa 112 Spd. aarligt (J. T. VIII for 13. November 1633). Han gjorde dog ingen Lykke i denne Stilling, men blev, til Trods for gjentagne, indtrængende Ansøgninger om at beholde sit Compagni (D. Adelsbr. Fasc. 15, Nr. 62, 67), afskediget ved Nytaarstid 1636. Herover trøstedes han kun lidet, da hans Faster, Fru Mette Bille til Lammehave, døde samme Aar, thi hun var under Rigets Forfølgning, men en lidt bedre Trøst fik han ved at faae

Part i Brandbjerg ved Vejle og i store Arden, Nordøst for Hobro, til hvilket sidste Sted han flyttede hen, idet han tog Godstitlen «til Ahren» (Rgs. Dbg. Nr. 41, Fol. 684). Palle Rodsten havde Part i begge Steder og fulgte ham som hans Skygge; havde han A°. 1633 endnu været anseelig nok til at være indbuden med andre Adelige til Frk. Anna Cathrines Jordefærd (Sjæll. T. Nr. 25, Fol. 197), da han slet ingen Godstitel førte, saa var han A°. 1639 saa lidet agtet, trods Titelrigdommen, at man nødigt vilde indlade sig med ham af Frygt for at komme i Collision med hans Creditorer (J. T. X, 4. Februar). Paa denne Tid var han kommen i Forbindelse med den uhyggelige Niels Arenfeld til Ullerupgaard, som fik en Kvinde til at prøve paa, om hun ikke kunde forgive hans Hustru, Fru Maren Dyre (J. T. X, 6 og 24 Januar 1641.). De havde stødt sammen A°. 1639, da det paa Kongens Retterthing kom til Forlig imellem dem i en Retssag (Rgs. Dbg. Nr. 41, Fol. 687), men iøvrigt var Niels Arenfeld i Kløerne paa Holstenerne, ligesom Peter Bille, (Rgs. Dbg. Nr. 34, Fol. 629), saa at de i alt Fald have havt dette Grundlag for gjensidig Sympathi.

Da Fru Karen Dyre var modig og udholdende nok til at træde kraftigt op mod sin Husbond, samlede denne sine Venner og fik dem for Retten til at aflægge Ed paa, at han var uskyldig; men Fru Karen fremførte saa klare Beviser for hans Skyld, at Retten dömte de tolv Adelsmænd, der havde stillet sig paa hans Side, som Mensvorne. Kongen harmedes over «denne Hob Hundsvotter, Skrattinger og Skjælmer, som havde hjulpet Niels Arnfeld at edle sin Lov» (Egh. Br. II, Nr. 127) og bestemte deres Straf til 20 Aars Landsforvisning; det paalagdes den nys udnævnte Rigsmarsk, Anders Bille til Damsbo, at vaage over Straffens Fuldbyrdelse (J. T. X for 17. November 1642). Iblandt de tolv Landsforviste staar Peter Bille Ovesen som en af de Förste, og til ham har Kongen nok sigtet med hint Ord «Skrattings-

mænd», thi Skrattingsgaard kaldes en lille ufri Hovedgaard, og af de mange Hovedgaarde, han skrev sig til, havde han næppe nogen stor eller fri Part i sit Værge; for Godsets Skyld kunde han ikke beklage sit ufrivillige Ophold i Udlandet.

Denne Landsforvisning blev af kort Varighed paa Grund af Torstensons Indfald i Vinteren 1643. Peter Bille maa under den paafulgte Krig være bleven gjenoptagen i den danske Hær, siden han den 26de October 1645 blev beordret til at vicariere for Lensherren i Christianopel under dennes Orlov (Sk. T. VII, 101, 126), hvorefter Capitain Peter Bille sees at have garnisoneret paa Kronborg baade A°. 1645 og 1653 (Helsingørs Sct. Mariæ Kirkebog; medd. af Captn Fr. Rist). Hvis han ikke havde viist sig flink under Krigen, havde Regjeringen sikkert ikke betroet ham at være Commandant blot for en eneste Dag i den da vigtige Grændsefæstning.

Hans Dødsaar kjende vi ikke, men det har heller ikke stor Betydning for Familiehistorien, da Lindvedlinien uddøde med ham. I sit Ægteskab synes han kun at have havt et Barn, der naaede moden Alder, nemlig den Jfr. Anna Bille, som efter A°. 1660 ægtede den kgl. Livgarder, Peter Harbou til Slemstrup, en fjern Frænde af Niels og Hans Harbou, der landsforvistes ved samme Dom, som overgik Peter Bille.

Paa dette Sted maa det omtales, at ovennævnte Sct. Mariæ Kirkebog for Aarene 1671—74 nævner tre i Helsingør da værende Cornetter: Tage, Ove og Jörgen Bille, hvis Plads i Ættetavlerne vi ej have kunnet bestemme. Da vi nu have seet Peter Bille garnisonere ved Helsingør A°. 1653, komme vi ved Navnet Ove Bille i 1670'erne naturligen til, i ham at formode en Sön af Peter Bille, hvis Landflygtighed muligvis har medført Tabet af hans Börns Adelskab. Det kan dog hænde, at disse tre Cornetter Bille tilhøre den mærkelige Familie, som kaldes

«de blaa Biller», til hvilken vi forhaabenlig komme tilbage paa et andet Sted. Her ville vi blot tilföje, at den A°. 1681 afdøde Præst i Hjørlunde, *Sivert Andersen Bille*, hvem vi kjende som Præst fra A°. 1632 (Pers. hist. Tidskr. 1. II, 310), sandsynligvis er en Efterkommer af Hr. Anders Bille til Rosendal, ligesom den *Michel Andersen Bille*, der var Under-Töjmester i Kjøbenhavns Belejring og commanderede Svinebatteriet, samt ydede frivilligt Bidrag til Forsvaret (Hist. Tidskr. 2., V, 281 og 4., V, 394). Fra disse ikke adelige og saa vidt vides aldrig nobiliterede Mænd med Bille-Navnet kunne adskillige, os uvedkommende Bille-Familier tænkes at nedstamme.

C b. Den egenlige Kjærsgaardslinie.

Da vi vide, at **Knud Steensen Bille** ægtede Jomfru Hilleborg Gyldenstjerne den 11te November 1575 i Medelfar (Ejl. Brkh. Side 37), er det sikkert, at Birgitte eller Birte Bille, som fødtes den 7de October 1576, maa være deres ældste Barn; af de øvrige Børns Fødselsdage kjende vi kun Tönne Billes, som er den 25de Marts 1584. Imellem disse o Tidsgrændser ligge sandsynligvis Fødselsdagene for de fleste af deres otte andre Börn, hvis Rækkefølge bliver vilkaarlig, eftersom vi i denne Linie savner de ellers nogenlunde almindelige Støttepunkter for Aldersordenen: Börnenes Opkaldelse efter Bedsteforældrene og Stamgodsets Overdragelse til den ældste Sön. Hertil bidrog det sikkert meget, at Knud Bille var dybt indgaaet med Otte Christoffer og Truid Bryske (Rgs. Dbg. Nr. 28, Fol. 234 ff; Nr. 25, Fol. 144; Nr. 27, Fol. 382 f; 396 f; 401 f; J. T. 2. April 1624) og om Knud hedder det, at «han led stor Skade og Udgift ved at maatte betale de Summer han var Forlover for»; han har uden Tvivl efterladt Stamgodset i saa stærkt belastet Tilstand, at Stamherren har foretrukket andet Gods for det. Den her

valgte Rækkefølge i Omtalen af *Knud Billes Sönner*, afgjör altsaa intet med Hensyn til Spörgsmaalet om deres Alder.

Holger Bille Knudsen kaldtes længe til Björnsholm, hvormed menes det gamle Vitskøl Kloster ved Limfjorden.

Hans Moster, Fru Ermegaard Gyldenstjerne, som A°. 1590 blev Enke efter Truid Björnsen til Björnsholm, bragte dette Gods til sin anden Husbond, Gjord Kaas til Taarupgaard, hvem hun ægtede i April 1600, men fra hvem hun lod sig skille A°. 1603 paa Grund af hans utilladelige Forbindelse med sin Fætters Hustru, Fru Birgitte Rosenkrands (V.-S. Eske Brok II, 85; J. T. 31. Octbr. 1601, 20. April 1603). Fru Ermegaard overlevede baade Fru Birgittes og Gjords Henrettelser, men da hun døde, gik Björnsholm i Arv, dels til Holger Bille, dels til hendes anden Søstersön, Jesper Friis til Ørbæklunde. Rimeligvis var det som Arving til det jydske Gods, at Holger under Kalmarkrigen kom til at ride i den af Albert Skeel commanderede Jydske Fane (Sjæll. T. 26. Marts 1611), medens hans Fader stillede to Heste til Fynske Fane og deltog i Fyns Forsvar (Jens Juels Regnsk.). Et Par Aar för Udrykningen havde han ægtet Ove Juels Datter, Fru Anna (D. Saml. 2., II, 260), med hvem han sagtens fik den Medgift, som foranledigede ham til efter Krigen at kalde sig «til Palstrup», i hvis Nærhed (S.-Ø. for Viborg) han forpagtede et Par ledigblevne Korntiender (J. T. V, 27. Februar 1613), men det hindrede ikke at han endnu 1632 kaldtes «til Björnsholm». Skjöndt Faderens Gjæld maa have tynget paa ham som paa hans Brødre, unddrog han sig ikke fra at være Forlover for Fredrik Markdanner, Hans Powisch og de meget forgjældede, Fredrik Munk og Anders Friis (Rgs. Dbg. Nr. 28, Fol. 417 f; Nr. 29, Fol. 35, 678; Nr. 31 &c.), til Beløb af over 10,000 Spd., som han tildels kom til at betale. Han maatte vel derfor søge Embede, og da Jesper Grubbe til Røgle døde A°. 1622, fik Holger Bille efter

ham det lollandske Landsdommeri (Len og Lensmd. 60), som passede ham godt, da han efter sin Fader havde arvet Part i det derunder liggende Höjbygaard med Hyldtofte Skov (Rgs. Dbg. Nr. 43, Fol. 525—533); i samme Aar trættedes han med Ejler Qvitzov om Søholt paa Lolland (V.-S. Rugaard II, 1, 79). A°. 1625 taxeredes han til 389 Tdr. Hartk. Landsdommeriet bragte ham selvfølgeligt til at paakjende flere Hexerisager, af hvilke et Par have særlig Interesse; iøvrigt have vi ikke fundet noget mærkeligt ved hans, for Kongens Retterthing indankede Domme, og vi have ikke kunnet finde Grunden til, at han mistede sit Embede A°. 1635; naar Registret i Len og Lensmænd sætter dette Aar som hans Dødsaar, maa det bero paa en Fejltagelse, thi et kgl. Rescript til Gunde Rosenkrands af 2den Januar 1638 paalægger denne at udrede til Holger Bille en vis Sum aarligt af et Lundsk Præbende (Sk. T. VI, 269). Dette tyder paa, at hans økonomiske Stllling ikke har været heldig, og dermed stemmer det, at han ikke holdt nogen fast Bolig i Kjøbenhavn, saaledes som velhavende Adelige plejede, men logerede hos Thomas Dabelstens Enke, der modtog Rejsende paa Hjörnet af Amagertorv og Helliggejststræde (D. Saml. 2., I, 364); ligeledes vidner det om, at han lige til det sidste var i Kløerne paa holstenske Laangivere, naar vi erfare, at Heinrich Ranzau til Schmoel (som ej maa forvexles med den ensnævnte Herre til Schöneweide) overtog Höjbygaard omtrent paa den Tid, da Holger Bille ophørte at være Lolland-Falsters Landsdommer.

Börnene af Holgers Ægteskab med Fru Anna Juel vare to Sönner, Steen og Christoffer, samt Datteren, Jfr. Hilleborg, der blev gift med Christoffer Pachs til Torup og døde A°. 1651. Kun den ældste af Sönnerne hører til dette Afsnit, og ham ville vi nu korteligt omtale, især fordi han var en af de sex samtidige Bærere af Navnet:

Steen Bille, i sin Tid gjort kjendelig fra de Andre som «Sorte Steen Bille» (Hist. Tidskr. 1., V., 371, Anm.);

Øgenavnet var især nødvendigt, fordi han som nogle og tyveaarig Mand blev Hofjunker den 8de April 1632, paa samme Tid som hans tre Aar ældre Faders Fætter, Steen Bille Eriksen til Kjærsgaard. I denne Stilling blev Steen Holgersen til den 1ste Maj 1640 og havde i October 1639 det Hverv, selvtredie, at følge Kongedøtrene Frk. Christiane og Hedevig til Barselgilde paa Gottorp (Hist. Tidskr. 3., III, 492). Efter sin barnløse Moster, Fru Dorte Juel, siden A°. 1619 Enke efter Jörgen Kaas til Gjelskov, fik Steen Holgersen A°. 1636 Hedegaard, medens hans Broder Christoffer fik den tæt derved liggende Hovedgaard Medel- (eller Meil)gaard (Randers A. Nörre H.). Hun var A°. 1625 taxeret for 629 Tdr. Hartk., men A°. 1638 kun for 584 Tdr. Idet Steen Holgersen afgik fra Hoftjenesten, fik han den 7de April 1640 Sejlstrup Len, som han beholdt til den 27de Novbr. 1651 (Len og Lensmd. 81). I denne Vendsyssels Afkrog vare Bønderne, efter Kejserkrigen, mere end andensteds komne udenfor Lands Lov og Ret, og Steen Bille maatte klage over «deres store Mutvillighed»; hans Klage toges tilfølge, og Arbejde i Jern paa Bremerholm bestemtes som Straf for de Ulydige (J. T. X, 24. Febr. 1641); det hjalp dog ikke mere, end at Steen maatte skaffe sig en særlig kgl. Ordre for at kunne opbyde tolv Bønder til at age sin A°. 1639 afdøde Formand, Niels Friis's Løsøre fra Sejlstrup til Aalborg (J. T. 15. Marts 1641). Ogsaa i Henseende til Kirkernes Stolestader havde Folk deroppe vænnet sig til «den forkerte Orden», der gav de Fattigste de bedste Pladser. Derimod havde Vendelboerne alt A°. 1639 havt aabne Øjne for Fordelene ved den sidste Krigsordinans, der inddelte Landet i Lægd, saa at ni Gaarde forenedes om at holde en Soldat. At indføre dette, afskaffe de mange Forkertheder og bedömme en Mængde Mageskifter, vare Steen Billes förste Hverv som Lensherre. Da Sæby Kirke A°. 1642 fandtes ganske forfalden, maatte han og tre andre Lensherrer lade

deres formuende Kirker udrede hver 125 Spd. til den; senere maatte hele Jylland hjælpe til.

Hans egen Lensafgift var A°· 1642 lidt over 1317 Spd. (D. Saml. 1., VI, 334), men A°· 1646 var den 2470 Spd. (Len og Lensmd. 40); en saadan Forøgelse *efter* Brömsebrofreden og efter Krigens Lidelser er noget paafaldende, men maa vel forklares af Landets store Pengenød, især da han synes samtidigt at have havt det byrdefulde Hverv som Land-Commissair; herpaa tyde idetmindste nogle Indberetninger fra ham, om hvilke det iøvrigt blot skal siges, at hans deri brugte Seglvaaben er uden Skjoldholder. Efter Christian den 4des Død fik han rimeligvis Afgiften nedsat, thi han sluttede sig til Corfits Ulfelds Parti, med hvilket han ogsaa kom til at dele Skjæbne, efter at Sejlstrup Len den 27de Novbr. 1651 var blevet udlagt til forskjellige Statscreditorer. Ved denne Lejlighed tilstodes der ganske vist Steen Bille en Pension af 1000 Spd., men Landets da forøgede Pengenød har sikkert ikke tilladt Rentemestrene at udbetale ham ret meget af den. Han indgav Ansøgning, hvori han klagede over de Fremmedes Begunstigelse paa de Indfødtes Bekostning, og har selvfølgelig derved gjort sig ilde seet af Magthaverne (Hist. Tidsskr. 5., V, 635). Han rejste derefter til Stockholm, hvor han i Vinteren 1654 «viste sig malcontent for at have mistet sit Len». I August s. A. havde han skaffet sig et Beskyttelsesbrev af Carl X Gustav, og den danske Resident, Peter Juel, antog, at han søgte at komme i svensk Krigstjeneste (Hist. Tidskr. 1., V, 371—387). Han levede der meget ensomt og syntes at være melankolsk. Siden A°· 1651 var han ogsaa bleven Enkemand efter Fru Karen Skeel, Datter af Otte Skeel til Hammelmose og Fru Birgitte Lindenov, med hvem han havde levet i ni Aars lykkeligt Ægteskab og avlet fire Sönner, af hvilke den ældste, Holger, blev født A°· 1643. Derhos havde hans Søster, Fru Hilleborg Bille mistet sin Husbond, Christoffer Pachs, paa en opsigtvækkende Maade, idet en Student skjød ham paa

hans egen Herregaard (D. Hrgde. Eriksholm), uden at man derefter kunde finde Morderen, som i December 1652 eftersøgtes i Norge ved Stikbreve. Den 25de Octbr. 1650 var Steen Bille selvtredie hos Søsteren paa Torup for at registrere Mandens Løsøre (D. Adelsbr. Fasc. 14, Nr. 24). Disse to Dødsfald, der indtraf samtidigt med Tabet af hans Len og Pension, forklare noksom hans Stemning, der rimeligvis har medført hans Undergang. Hans Linie uddøde med hans fire Sönner, der ville blive korteligt omtalte i vort andet Hovedafsnit.

Christoffer Bille, hans Broder, levede nemlig i barnløst Ægteskab med Anna Sofie Taupadel, der var fra Sachsen og havde været med i den store Skare, som A°. 1634 havde fulgt Prindsesse Magdalene Sibylle ind i Danmark. Da han havde faaet Medelgaard, viste han Sands for at samle Jordegods, idet han afkjøbte sin Broder Steen Hedegaard og sin Søster Hilleborg det Strøgods, hun havde faaet af sin Moster, Fru Dorte Juel. Hans Samlerstræben kom hans Broderbörn tilgode, dog först efter at hans Hustru, som havde Hedegaard til Enkesæde, var død. Medelgaard blev af Arvingerne solgt til Adam Christian Penz, men da denne ægtede hans ovennævnte Brodersön Holger Steensens Datter, Fru Birte Christine Bille, saa tabtes denne Gaard dog ej ganske for Familien för end ved hendes Død (D. Hrgde. Medelgaard). — Skjöndt Christoffer Bille afgjort hører ind under vort andet Hovedafsnit, ville vi dog medtage ham her, da hans Betydning for Familiehistorien er for ringe til at skjænke ham speciel Omtale udenfor hans Nærmestes Kreds; vi behøve ej heller nogen særlig historisk Baggrund for at skildre det Moment i hans Liv, som fik Betydning for Fædrelandet, thi Enhver kjender den snilde Maade, paa hvilken Carl Gustav Wrangel, midt under Kjøbenhavns Belejring, lokkede Commandanten paa Kronborg, Poul Beenfeldt, til at overgive dette Slot til Svenskerne, den 6te September 1658. Christoffer Bille havde faaet Kronborg Len

den 7de April 1658 (Len og Lensmd.) og han maa have tiltraadt Lenet inden den 10de Juli, da der afæskedes ham Erklæring om, hvorvidt Svend Poulsen kunde forpagte Fiskeriet i Esrom Sø (G. A. Aarsberetn. VI, 28 T.), men han har alligevel været for ung og «uerfaren i Slotsloven» til at sætte sin Myndighed imod Poul Beenfeldts, da denne vilde efterkomme Wrangels Opfordring. Hans Beretning til Frederik III om Kronborgs Tilstand den 26de August 1658 existerer endnu; den aander ligesom Poul Beenfeldts kun Fortrøstning til, at alt vil gaa vel; men den sidstnævnte havde faaet hemmelige kgl. Ordrer, som aabenbart burde have været tilsendte Christoffer Bille (G. A. Sv. 143), hvis denne skulde bære Ansvaret. Dette blev ogsaa erkjendt af Kongen, men först A°. 1660, efter at Christoffer Bille den 5te September 1659 havde været stævnet for Retten (Sjæll. Reg.; R. Nyrup, Fr. III 129) og af denne var dömt til Landsforvisning, medens Commandanten og hans Næstcommanderende dömtes fra Livet. Strax efter at denne Dom var fældet, fik han dog Lejdebrev, indtil hans Adfærd var bleven nærmere undersøgt. Men Kronborg Len overdroges i Juli 1660 til Ejler Holk (Sjæll. Reg.).

Hartvig Bille, Knudsen, maa have været Hr. Anders Bille til Rosendals Jævnaldrende, da han havde studeret ved Genfs Universitet A°. 1597 og findes ansat i Danske Cancelli fra 24de Juni 1598 til 15de Juni 1604; muligvis var han dog et Par Aar ældre, siden han den 9de Februar 1601 var gammel nok til at optræde paa Grændsemødet ved Knærød som kgl. Secretair (Rentek. Medd. 1872; D. Mag. 4., IV, 6). Som kgl. Secretair var han ogsaa Medlem af en stor Commission, der A°. 1603 skulde dömme en Eventyrer, Andreas v. Berneck, som i Sverig havde udgivet sig for østrigsk Friherre og ægtet Fru Birgitte Grib, Datterdatter af den bekjendte Grevinde Ebba til Räffsborg og Gräfsnäs; ved sin Indflydelse fik Grevinden den forløbne Ægtemand

retslig forfulgt ogsaa i Danmark. Efter 16 Dages Forløb havde den danske Commission udfundet, at v. Berneck var en æreløs Stymper, Anders Holte, hvis yderligere Behandling den overgav til Kjøbenhavns Magistrat. Maaskee var det denne Hurtighed i Retspleje, som henledte Opmærksomheden paa den unge kgl. Secretair; maaskee var det blot dennes Nærhed ved Magtens Kilde, som gjorde, at man bestemte ham til den vigtige Post som Lensherre for alle de mange Len i det nordligste Norge, der nu skulde forenes, efter at de som Sinecurer vare komne i meget miserabel Stand. (Jævnfør Recript af 5. April 1604 til Morten Venstermand om at afgive Helgeland til Hartvig. F. T.). Hartvig Bille fik den 6te Maj 1604 Følgebrev til Bønderne i Vesteraalen, Helgeland, Salten, Senjen, Andenæs og Tromsø, om at de fremtidigt skulde svare ham deres aarlige Landskyld m. m. (N. T. jfr. Pers. hist. Tidskr. 1., V, 301). Med Undtagelse af Vardøhus og hele Finmarken blev hele det nordligste Norge underlagt Hartvig Bille, for hvem dette vidtstrakte Len, som krævede mange og farlige Rejser af Styreren, visselig blev det modsatte af en Sinecure. Til Gjengjæld var det ret godt aflagt, idet Oppebörslerne beregnedes til 4334 Spd., af hvilke der betaltes 3050 Spd. i Afgift, foruden de uvisse Indtægter, hvoraf Hartvig dog nød en Femtedel (Rentek. Medd. 1872). I gejstlig Henseende synes hans Lensbrev at have underordnet ham den throndhjemske Lensherre, men Forholdet imellem de to Frænder har strax gjort Hartvig uafhængig i Henseende til Forhøring af Kirkeregnskaber og Udnævnelse af kirkelige Ombudsmænd, hvilket senere kom til at volde ham Ulejlighed med Claus Daa, Steen Billes Efterfølger (D. Adelsbreve Fasc. 15, Nr. 53). Foreløbig tog Hartvig Residens i Steens Nærhed, paa Elgsæter[1]) i Sundmør (N. T. 26. April 1604), men Bønderne

[1]) Kaldes i de norske Rigsregistranter, f. Ex. IV, 47, for *Helgesæter*, medens Cancellibøgerne som oftest bruge Formen *Elsæter*.

yndede næppe den nye Ordning, siden de gjorde saadant Oprør, at der maatte udstedes et strengt Kongebrev til dem (N. T. 2. Octbr. 1604). Hartvig fik strax den förste Sommer Ordre til at indrette sig en Residens paa Hardnæs, men han søgte og fik Lov til at indrette den paa Bodøgaard (N. T. 27. Juli 1604; 30. Marts 1605); i Sommeren 1607 havde han Hjemlov til Danmark, rimeligvis for selv at overbringe Skatten, thi i samme Vaar havde han det Uheld, at Fogeden, som havde opkrævet Finneskatten, druknede med 337 Spd. (Sjæll. T. 17. Decbr. 1607), og Forholdet til de russiske og svenske Naboer frembød lige saa stor Fare for Lensafgiften som de primitive Tilstande i den uvejsomme Udørk. Den 13de Juni 1606 indberettede Hartvig til Cansleren, at 18 Svenske havde rejst om blandt Finnerne og krævet Skat af Hustruerne og de Gamle, medens Mændene vare paa Fiskeri ved Lofoten; Juledag s. A. svarede Kongen fra Antvorskov, at det var Hartvigs og Oluf Petersens Sag at forhindre Svenskerne i at tage höjere Skat, end Finnerne fra Arildstid havde ydet dem (Sv. Jordbg. 219—41; 221—14, 15, 16); denne Anvisning trængte vel til nærmere Forklaring, som Hartvig fandt det klogest at hente mundtlig. Efter sin Tilbagekomst fra Danmark berejste Hartvig sit Len og sendte Beretning om det fra Bodøgaard den 18de Juli 1608 (D. Adelsbreve Fasc. 17, Nr. 158), om de Finner, der gav Svensken Skat, og om Svenskerne i Vardøhus Len (Norske Rigsregistranter IV 300, 307 for Februar og April 1609) samt af 22de Juli 1609 (G. A., Indk. Br. til D. Cancelli), med hvilken sidste Skrivelse fulgte en Mandtals Rulle over alle Lenets Mænd. I disse Skrivelser siger Hartvig bl. a.: «Det er et helt Æventyr at rejse i denne fattige, farlige og dyre Landsort; hvis mig noget kom til, da vidste mine Forældre kun liden Besked og Rede [paa mine private Sager], men aldeles ingen at gjöre Hs. Majt. fra dette langt fra liggendes, saa og vidtløftige Sjø-Len». Imidlertid havde han dog fundet Tid og Lejlighed til at forberede det bedste Værn, som kunde haves

paa disse Egne, nemlig til de fjorten vigtigste Fjorde fjorten store Skyttebaade, hver beregnet til 100 Mands Besætning (N. T. 3. Januar 1608; Regesta II). I Kjøhenhavn stolede man dog ikke paa dette Værn, og da Hartvig med een Mand og paa eengang nedsendte et Beløb af ikke mindre end 12,044 Spd., 2 Mk., 4 Sk., saa beviser dette uden Tvivl, at han har havt Ordre til at gjöre rent Bord i sit Len, for at Fjenden ikke skulde gjöre det for ham.

Foruden Skyttebaadene var der paa disse Kanter kun den af Tømmerstokke opførte Fæstning Vardøhus, som kunde yde Danmarks Herredømme nogen Støtte, og det var derfor en rigtig Foranstaltning af Hartvig, at han lod Fastlandsbeboerne flytte ud paa Øerne og at han lod alle de forladte Huse og Hytter afbrænde. Denne Forholdsregel, som han paa egen Haand traf A°. 1606, havde været saa ubehagelig for de svenske Skattekrævere, at de sendte Breve til Hartvig med Beklagelse over hans Adfærd (Sv. Jordbg. Nr. 219—43). Alligevel bad han Cansler Friis om at faae tilsendt en krigsvant Øverste med Soldater og Kanoner til Fastlandets Forsvar, eftersom han selv havde nok at gjöre med Ledelsen af Lenets Søværn (Y. Nielsen: Jens Bjelke 35); Finnerne trængte nemlig til at føle hvem der var deres rette Herre (N. T. 21. Februar 1608). Udflytningsordren var selvfølgeligt ikke efterkommet fuldstændigt, og Hartvigs Ønsker om en dansk Hærstyrke kunde lige saa selvfølgeligt ikke efterkommes paa den Tid, da man i Danmark rustede sig til Kalmarkrigen. Heraf fulgte, at Svenskerne passede deres Snit den 1ste Decbr. 1610, «paa den uformodenligste Aarstid, da Mørket hviler stadigt over Landet», til at gjøre Indfald i Tys (eller Titis-)fjorden, ti lange Mile Nord for Bodø, med 80 Mand under Tidemand Skrou, medens Mester Daniel Hiort med 30 Mand faldt ind i Vardøhus Len. De nævnte Svenske vare kgl. Commissairer, som vare saa sikre paa deres Ret, at de i Brev af 5te Marts 1610 bebrejdede Hartvig Bille, at han lagde deres Fogeder Hindring i Vejen;

herpaa havde Hartvig svaret den 6te April s. A., at Danmarks Konge ej vilde krænke nogen Ret, som Sverigs Krone havde havt för Syvaarskrigens Tid, men kun hindre de Overgreb den senere havde tilladt sig (Sv. Jordbg. Nr. 221—6 og 219—60 b). Det svenske Indfald var altsaa Svar paa Hartvigs Skrivelse, og da det medførte en ikke ringe Udplyndring, som maatte indberettes, saa kastede man i Kjøbenhavn hele Skylden derfor paa Hartvig, som fik en drøj Irettesættelse af 1ste Maj 1611 (N. T.), fordi han ikke med Magt havde fordrevet de 80 Svenske, men kun ladet sin Foged fortælle dem, at de handlede urigtigt. Hartvig havde nemlig søgt at stemme Svenskerne mildt ved at lade sin Foged Poul Juel med sex Mænd gaa de svenske Commissairer imøde i Titisfjord, og om dette Møde, der virkelig havde det tilsigtede Resultat, havde Hartvig sendt Indberetning den 13de Decbr. 1610 (Sv. Jordbg. Nr. 220—2). Med Henvisning til en Instruction af A°. 1608, der bestemte hans Optræden i Krigstilfælde, truede Cansleren ham med Retsforfølgning, hvis han ikke forstod at hævde sin Stilling bedre. Irettesættelsen endte iøvrigt med en Henvisning til, at Indbyggerne strax burde flyttes fra Fastlandet ud til Øerne, netop hvad Hartvig forlængst havde gjort. Da det er givet, at man ikke før den 10de April 1611 har fra Kjøbenhavn sendt Hartvig Meddelelse om Fredsbrudet samt Ordre til at bruge Magt mod de svenske Skatteopkrævere (N. T.), og da det ligeledes er givet, at Brevene imellem Bodø og Kjøbenhavn i Reglen brugte to Maaneder om at naa frem, saa kommer den skarpe Irettesættelse for Hartvigs Færd den 1ste Decbr. 1610 til at staa i en underlig Belysning, som kun faaer sin Forklaring ved at see Hartvigs Brev af 10de Maj 1611, hvori han for Cansleren fremstillede alle sine trufne Foranstaltninger, ikke læst af Cansleren för den 13de August s. A. (D. Adelsbreve Fasc. 15, Nr. 50). Kalmarkrigens Begyndelse har aabenbart overanstrængt Cansleren, hvis Resumée af Hartvigs Brev tildels er ligefremt urigtigt.

Ganske vist havde Hartvig, ifølge hans egen Opgjörelse af A°. 1609 (Sv. Jordbg. 219—60 b), i Vardøhus og Finmark 135 Mand med lange Bøsser og 301 Hellebarderer, men i sit eget Len havde han kun «313 Drenge» eftersom Trediedeparten af dets bofaste Mænd hver Vinter sejlede til Bergen. Da nu Fjenden, som kom med 80 Mand, ganske sikkert gik afvejen for de Steder, hvor der var samlet nogen Overmagt, og da Hartvig umuligt kunde vide forud, hvor og naar Fjenden vilde komme til et eller andet Punkt i det vidt strakte Len, saa er Irettesættelsen, ogsaa fra denne Side betragtet, ret interessant. For Hartvig, der vidste ved sig selv, at han havde gjort sit bedste, var Skosen dog kun krænkende, og han var for ung til at kunne tie; den 13de Juli 1611 viste han i et Brev, hvor uberettigede Canslerens Trusler og Forskrifter havde været (D. Adelsbr. Fasc. 14, Nr. 130), og han fik derfor sandsynligvis Valget imellem at afgive Lenet efter Knærødfredens Afslutning, eller at betale Kongen en Bøde. Lenet beholdt han dog til 24de Juni 1618, men den 8de April 1619 «annammede Kongen af Hartvig Bille 1000 Daler af den Summa han skulde give til Straf, efter hans derpaa udgangne Brev» (Hist. Tidskr. 2., IV, 321) og den 11te Febr. betalte han en lige saa stor Sum til Kongen (D. S. 2, VI. 22). Vi tör imidlertid ikke, lige saa lidt som R. Nyerup, afgjöre, om disse Strafbøder vare tilkjendte ham i Anledning af hans oven beskrevne Forhold, thi der er en, om end svag, Mulighed for, at de tilkjendtes ham for hans Optræden mod en fransk Skipper, Pierre du Val, som A°. 1615 krænkede Kongens Höjhed[1]) ved at fange Hvaler ved Andenæs, uden at betale Afgift derfor, og hvis Skib Hartvig derfor lod tage og

[1]) Hvalfangst i det nordlige Hav mellem Throndhjem og Nordcap havde Kongen ved Kroningen forbeholdt sig «blandt sine særdeles kgl. Regalier og af Alders herkomne Höjheder, mod hvike Ingen i utænkelige Aar haver turdet sig understaa paa de Steder noget at prætendere.»

Jævnligt sendtes danske Krigsskibe op for at jage og confiskere dem, som uden kgl. Tilladelse drev denne Hvalfangst, f. Ex. den 5te

som god Prise føre til Kjøbenhavn. Denne Sag blev i Frankrig og ved Danzigs Søret pustet op i den Grad, at det kunde see farligt ud for Danmarks Overhöjhed i det nordlige Polarhav, men heri var Hartvig tilvisse uden Skyld. Den hele Sag findes fremstillet meget klart og omhyggeligt i Rgs. Dbg. Nr. 27, hvor den dog fylder saamange Ark, at vi ikke her tör tænke paa at referere den. Utænkeligt er det ikke, at den franske Skibsrheder, Abraham du Quesne, igjennem de gode Forbindelser, han sees at have havt, har aftvunget Danmarks Konge en Erstatning for sit med Hvaltran lastede Skib, og at Kongen af den Grund har ladet Hartvig bøde for sig; thi den 8de Marts 1616 udgik til Hartvig Bille og Claus Gagge, Lensherren paa Vardøhus, en Ordre om at passe paa Hvalfangere under norsk Kyst, som ej havde løst kgl. Pas og Bevilling (jvfr. Norske Rigsregistranter IV, 573). Hartvigs Optræden havde ikke givet Skygge af Grund til denne Ansporing, men Dommen over Statstjenere paavirkes jo let af det Udfald, som deres Handlinger faae, især naar deres nærmeste Foresatte engang har forløbet sig overfor dem, saaledes som Cansler Chr. Friis vitterligt gjorde det i Skrivelsen af 1ste Maj 1611. I det kgl. Retterthings Dom af 29de November 1621 kastes der ingen Skygge paa Hartvigs Optræden, og den Mand, som han lod erobre Pierre du Vals Skib og derefter lod føre det til Kjøbenhavn, blev udnævnt til Foged i Norlands Len; men denne Mand, Hans Vibe, var rigtignok en Broder til Kjøbenhavns bekjendte Borgmester, Mikkel Vibe, som A°. 1615 var i nær Forbindelsè med Statholder Breide Ranzau, bl. a. som Medrheder af Hvalfangerskibe.

Hartvig Bille kom som sagt af med Lenet og mindst 2000 Spd. i Bøde[1]), og han flyttede saa til Damsgaard i

---

Juni 1601 Herluf Daa med 3 Skibe til Vardøhus (Sjæll. T. XIV og Rgs. Dbg. Nr. 27).

[1]) Til Bodø Kirke havde han foræret en god Altertavle og et andet Skilderi til Lensherrens Stol (Pers. hist. Tidskr. 1., V, 295).

Outrup Sogn paa Mors, hvilken hans Hustru, Datter af den A°· 1601 afdøde Niels Kaas, Farbroder til Staller Kaas, Hermansen, havde bragt Hartvig i Medgift. Fru Anna Kaas havde som ugift havt sin Farbroder Hartvig Kaas til Værge, og da denne døde barnløs, delte hans talrige Arvinger, hvoriblandt Hartvig Bille paa sin Hustrus Vegne, hans Gaard Møllerup i Kalø Len imellem sig. Fru Anna Kaas siges af Nogle at have ægtet Hartvig A°· 1603, men da hun ikke flyttede til Norland før A°· 1614 (Pers. hist. Tidskr. I. V, 301), turde det hænde, at Brylluppet først har staaet A°· 1613, især da der kun omtales eet Barn, som de havde med, da de flyttede til Danmark A°· 1618. Hun døde A°· 1650 (ibid. 296). Hartvig Billes Virksomhed sees efter hint Arvefald at have gaaet ud paa, at blive Eneejer af Møllerup, og dette Maal naaede han A°· 1626 (Hansen: De danske Ridderborge), rigtignok ikke uden Processer. Møllerup og Damsgaard, til hvilke han afvexlende skrev sig fra A°· 1627, taxeredes A°· 1638 for 550½ Tdr. Hartk., saa at han maa regnes blandt de mere velhavende Adelsmænd, skjøndt ogsaa han havde indladt sig med Otte Christoffer (D. Saml. 2 VI. 22). Snart efter sin Tilbagekomst fra Norland blev han Værge for flere Damer, deriblandt for tre Døtre efter den i Kalmarkrigen foran Elfsborg faldne Asmus v. Ahlefeld til Søgaard og Rygaard paa Fyn, som havde været gift med Datteren af den i vor Indledning omtalte Preben Bildt; dennes Hustru, Fru Anna Kaas, var Tante til Hartvig Billes ligenævnte Hustru, og dette Familieskab tvang Hartvig til at paatage sig Værgemaalet, hvor nødigt han end vilde. De tre Jomfruer v. Ahlefeld taxeredes vel A°· 1625 til 652½ Tdr. Hartk., men megen Gjæld og mange Cautionsforpligtelser hvilede paa deres Bo, hvorfor Hartvig Bille ogsaa den 19. Novbr. 1623 bad Cansleren om Fritagelse for det store Besvær, at staa i Forskud for over 8605 Spd., som han for Jomfruerne har betalt, dels skal betale paa Kieler Omslag: «Och Jegh fattige Maindtt haffr szaiictt migh hæll wiittløfftigensz wd for En partt

aff szamme forschreffni Summa och tillmedt i Store thrætter, szo forresziig: Saa (guiidtt weidtt) Att Jegh baade haffr haffttt och Endnu shall haffue dmz Noch att schaffe, Saa ochsaa Megen och laing waindringh dhoiisz, Inden Jegh kaind komme eindnu Nogenlunde thill Rette mz off schreffne børnsz beszuerlige wergemaall». (D. Adelsbr. Fasc. 17 No. 76). Af denne lille Prøve skjønnes det forhaabenlig tilstrækkeligt, hvor nødigt Hartvig paatog sig Værgemaalet, og hvor svært han da har havt ved at gjøre sig forstaaelig; hans Stil og Orthografi minder ikke blot om den fynske Dialect, men ogsaa om en vis laplandsk Paavirkning. Hans Brev til Cansleren hjalp forsaavidt, som han i Juli 1624 fik Lov til at overgive Jfr^ne^ v. Ahlefeld til Johan Friis (J. T.), men saa fik Hartvig Bille Jfr. Lisbet Friis til Myndling, og dette blev ulige værre end hint Værgemaal. A°. 1625 taxeredes de i Forening til 920 Tdr. Hartk., men dog maatte Hartvig skrive til Cansleren, at han forgjæves rejste hele Landet rundt for at laane i Smaasummer, hvad han for hende skulde udrede i store Summer paa Kieler Omslag, og at han hverken havde Helbred, Magt eller Evne til at paatage sig sligt. Jfr. Lisbet fik derpaa Myndighedsbevilling, og A°. 1627 paaførte hun ham Proces (J. T. VII.); «hendes selsomme Levned» bevægede Kongen til A°. 1640 at befale hendes daværende Værge, at indsætte hende i et Kammer paa en af hans Gaarde og holde hende godt forvaret der (Sk. T. VI. 420). Det hjalp ikke Hartvig til andet, end at han atter fik de tre Jomfruer v. Ahlefelds Værgemaal, men snart efter kom de Wallensteinske Skarer til Jylland og bragte disse, som saa mange andre, Ejendomsforhold i haabløs Forvirring. Et Held var det, at de tre Jomfruer kort forinden havde faaet deres Smykkeskrin udleveret fra Kisten i Viborg Domkirkes adelige Capel, der skulde ombygges A°. 1626, thi en Mængde af de derværende vigtige Brevskaber og Sager forsvandt; da man ej havde registreret dem, blev Tabet yderst føleligt for Adelen. Hartvig Bille skyndte sig med at frasige sig

de tre Jomfruers Værgemaal, hvilket han kunde gjøre saa meget trøstigere, som den ene af dem, Jfr. Viveke, havde trolovet sig med Fyns fhv. Landsdommer, Hans Kaas til Lindskov; skjøndt denne mistede sin Hustru A°. 1628, beholdt han dog Værgemaalet for hendes Søstre, Jfr. Anna og Margrete v. A., i Henhold til Hartvig Billes Andragende og et Kongebrev af 29. Juli 1630 (F. T.); men da Hans Kaas døde A°. 1632, fik de to Jomfruer Myndighedsbevilling, og man skulde synes, at Hartvig Bille maatte være færdig med den Sag. Saa glat gik det dog ikke, thi et Kongebrev af 30. Decbr. 1632 fordrede, at han skulde aflægge nøjagtigt Værgemaalsregnskab til Hans Kaas's Arvinger (J. T. VIII). Herimod protesterede han og fremkaldte et Rescript af 12. Juli 1633 til de to Jomfruer, hvori det bl. a. hed, at han havde gjort meget for at vorde deres Værgemaal kvit og havde haabet, at han endelig var bleven det, men at han nu til October skulde aflægge gode Mænd Regnskab i Odense (F. T. IV. $^{12}/_{7}$ 33). Denne Forretningsgang tiltalte vist ikke de to Jomfruer, af hvilke Anna trolovede sig med Henrik Lange til Rønnovsholm, medens Jfr. Margrete indlod sig i en utilladelig Forbindelse med en Ægtemand og forsvandt med ham, efter at have ladet Henrik Lange i Stikken for 6869 Spd., som han havde udlagt for hende (G. A. Topogr. Saml. Rønnovsholm 12). Hun blev imidlertid funden og sat fast paa Rønnovsholm under Henrik Langes Værgemaal (J. T. VIII $^{26}/_{4}$ 1638), og saaledes slap Hartvig Bille for videre Ubehageligheder med de to Søstre.

Disse og lignende Værgemaalshistorier ere de væsenligste Anledninger til, at Cancellibøgerne omtale Hartvig; paa den fædrelandshistoriske Baggrund træder han ikke mere frem, skjøndt ogsaa han har hørt til den lille danske Adels flok, som undgik holstensk Udsugelse. Alene Møllerup maa have gjort ham lige saa velhavende, som Hvidkilde gjorde Markus Bille, thi A°. 1627 udredede begge af deres nævnte Gaarde den samme Korn-Contribution af 9 Tdr. Rug og 9

Tdr. Malt; men i Christian den 4des sidste Krig har Hartvigs jydske Gods rimeligvis lidt betydeligt. Naar Hartvig døde, kunne vi ikke oplyse, og for Familiehistorien er Aarstallet ikke vigtigt, da hans eneste Søn døde ugift i Rom. Med 15 Frænder af Billeætten vare Hartvig og Frue indbudne til Hannibal Sehesteds og Ebbe Ulfelds Fællesbryllup den 6. Novbr. 1642, men den 21. Januar 1649 fejrede hans Enke, Fru Anna Kaas, i Viborg deres ældste Datters, Jfr. Hilleborgs Bryllup med Preben Gyldenstjerne (D. Saml. 2. II. 62, 289), som fik Møllerup. Fru Anna Kaas døde Aaret efter, og den yngste Datter, Jfr. Karen Bille, ægtede Henrik Friis til Ørbæklunde.

Tønne Bille, Knudsen, blev endnu mindre fremtrædende end Hartvig, skjøndt han A°. 1626 taxeredes for 149½ Tdr. Hartk. og blev 60 Aar gammel, idet han fødtes den 25. Marts 1584 og døde den 14. Januar 1644. Hans Navn forekommer ikke sjældent i Datidens Actstykker, men kun i Forbindelse med Værgemaal, Mageskifte-Commissioner o. l. En omtrent enestaaende Undtagelse danner den Indbydelse, han fik den 9. Septbr. 1627 til med de fleste andre fynske Adelsmænd at overvære Bisættelsen i Odense Sct. Knuds Kirke af den toaarige Kongesøn, Grev Christian Frederiks Lig (Sjæll. T. No. 20), men da Stadsen forpurredes af Krigsulykkerne, er det uvist, om Tønne Bille kom med til Jordfæstelsen i Roskilde Domkirke. Aaret før, den 22. Oktober 1626, havde Tønne ægtet Jfr. Margrete Norby, som fødte ham Døtrene Jfr. Birgitte og Karen Bille, men ingen Sønner, saa at ogsaa hans Betydning for Familiehistorien maa kaldes ringe. Naar vi alligevel nævner ham, er det, fordi ogsaa han bevarede sig nogenlunde fri for Gjæld til Holstenerne, skjøndt han ligesom sine Brødre var trykket af Faderens Indvikling i Otte Christoffers Pengesager. Hans Nøjagtighed med at gjemme Kvitteringer hjalp ham engang under en Retssag, men han undgik ikke at blive Forlover for Niels Gyldenstjerne, Søn af Henrik G. til Iversnæs og Fru Karen Bille; sammen med sin Broder Henrik og Markus Bille med

flere Forlovere blev Tønne A°. 1622 indmanet i Odense af Kongen (F. T.), som igjennem Fru Ellen Marsvin var bleven Ejer af Niels Gyldenstjernes Gjældsbrev paa 30,000 Spd. Hans Tab ved denne Lejlighed kan nok have forringet hans Status saa meget, at derved forklares, hvorfor hans Korn-Contribution A°. 1627 kun beløb sig til 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Malt (D. Saml. 2, III, 142); Tønne Billes Navn var dog vægtigt nok til at komme med paa de 59 Adelsmænds Petition af 23. Decbr. 1627, hvori Kongen opfordredes til at give den adelkaarne Rigsmarsk Adgang til Rigsraadet (Egh. Br. I, 293). Ligefra A°. 1627 til 1636 har Tønne Bille havt endel at gjøre med Pengesager for nærmere og fjernere Frænder som Jfr. Ingeborg Gyldenstjerne, Søster til ovennævnte Niels G., og Peter Bille samt dennes Fastre; ogsaa med de tre nævnte Jfr. v. Ahlefeld fik han Forretninger, men hverken disse eller hine kaste Lys paa hans Karakter. Da han d. 18. April 1643 optoges som Rytter i Fyns Fane under Steen Bille, tør hans Død vistnok sættes i Forbindelse med Torstensons Indfald. Den 1ste Februar 1644 beordredes Skifte holdt paa Billeskov imellem afgangne Tønne Billes Arvinger (F. T.).

Henrik Bille, Knudsen, maa være født omtrent A°. 1585, siden han blev Hofjunker d. 3. Septbr. 1608. Da han tjente i Hoffanen nnder Kalmarkrigen, ophørte hans Hoftjeneste ikke før end den 19. April 1615 (Rentek. Medd. 1872). Den alvorlige Krigstid begyndte for ham og nogle flere Hofsinder i Fryd og Gammen, thi Kongen vilde bekoste og paa Kjøbenhavns Slot fejre Bryllup for sin (A°. 1608 udnævnte) Chef for Bremerholm, Godske Lindenov til Lindersvold, og Jfr. Karen Gyldenstjerne; i denne Anledning fik Hofmarsk Detlev Ranzau til Putlos Ordre til at lade Henrik Bille og fire andre Hofjunkere rejse fra Helsingborg til Kjøbenhavn i nogle Dage (Sjæll. T.). Henrik Bille maa have ført sig kjækt baade i Dandsen paa Slottet og i Hoffanens Strabadser foran Kalmar, thi kort efter at være af-

gaaet fra Hoftjenesten, indkaldtes han paany til den i Anledning af de Fyrstebesøg, der ventedes til Kjøbenhavn den 23. Juni 1615 (Sjæll. T. 28. Maj). Af hans Cautioner for Standsfæller og deraf følgende Retssager kunne vi skjønne, at Henrik Bille har maattet tude med de Ulve, han var iblandt, uden at turde drage Lærdom af de Følger, som hans Faders Cautioner for Otte Christoffer maatte neddrage over hans, som over hans Brødres Hoveder. Henrik Bille havde rigtignok bedre end sine Brødre værget sig imod disse Følger, da han den 28. August 1616 paa Stjernholm i Horsens ægtede Enken efter Mogens Krabbe til Vegeholm, den bekjendte og med ham jævnaldrende Fru Lisbet Bryske, som bragte ham det herlige Tirsbæk ved Vejlefjord i Medgift. Hun havde arvet dette Gods A°. 1614 efter sine Forældre, Ejler Bryske til Dallund og Fru Gertrud Lunge, hvilken Sidste arvede det efter Fru Birgitte Bille, Datter af Peter til Svanholm, den barnløse Enke efter Ove Lunge, Broder til nævnte Fru Gertrud Lunge. Fru Lisbet Bryske var Søster til den Carl Bryske, vi have omtalt som gift med den A°. 1621 afd. Fru Elsebe Bille til Margaard, og ligeledes til den Fru Christense Bryske til Katholm, hos hvem Jfr. Margrete Bille til Donslund var Selskabsdame. Forbindelser mellem dem manglede altsaa ikke. Fru Lisbet Bryske udmærkede sig ikke blot ved sine genealogiske og heraldiske Arbejder, der ere for bekjendte til at behøve mere end den blotte Omtale; hun, der var født d. 14. Oktober 1585, var tillige en frugtbar Moder, som med Mogens Krabbe havde fem og med Henrik Bille fik otte Børn. Den hurtige Forøgelse af Familien paa Tirsbæk har uden Tvivl gjort det kjærkomment for Henrik Bille i Aaret 1621 at faae et norsk Len, thi naar det ikke var for Indtægtsforøgelsens Skyld, havde Ægteparret næppe ombyttet Vejlefjords Perle med Stavangers træbygte Kongsgaard, hvorfra Udsigten til den granklædte Skjærgaard og gjennem de trange Sunde kun gav ringe Erstatning for Bøgeskovene og Kornagrene paa de

bløde Kystbanker om Tirsbæk. Denne velbefæstede Herregaard frembød sikkert ogsaa en langt hyggeligere Bolig end Kongsgaarden paa den regnfulde norske Kyst, hvor Piraterne sværmede i Krigstid, thi Kongsgaarden bestod af en 100 Alen lang, men smal Hovedbygning med Svalgang rundt om det øvre Stokværk, hvor Salen og de forskjellige Lenslokaler befandt sig, medens den med rødt Klæde dragne Fruerstue, tilligemed Amme- og Borgestue, fandtes i et andet langt Træhus ved Hovedbygningens Sydende, omgivet af den med Plankeværk indhegnede Urtegaard, samt af en Træhave. «Den hvalte Kapel» var Kongsgaardens eneste Murstensbygning (Y. Nielsen: Jens Bjelke, S. 342). Vi dvæle ved disse Lokaliteter, fordi de anskueliggjøre os, hvor lidet ud over de vigtigste Moderpligter dèr kan have hindret Fru Lisbets Syslen med den store «Slægtebog», der selv fortæller os at være fuldført A°. 1625 paa Stavanger Kongsgaard. Omgivelserne have sikkert ogsaa bidraget til at fremme Arbejdet paa de 583 adelige Vaabenskjolde, om end dette Værk med de mange colorerede Tegninger først langt senere er blevet færdigt; thi derpaa tyde hendes egenhændige Indledningsord: «Dene bog hauer ieg Lisbet Bryske giuet min kjere dater Gierttrud Bille, oc hauer ieg sell mallitt oc giort di vaben, som huer kand kende, det er mit egitt arbed 1654 den 20. Janeuari, Lisbet Bryske, egen hand» (G. A. Generalia No. 42. Afskriftens nøjagtige Tydning skyldes Hr. cand. mag. F. Jessen). Jo mindre vi ville finde Henrik Bille fremtrædende paa den fædrelandshistoriske Baggrund, desto større Anledning have vi til at dvæle ved hans Forbindelse med den velhavende Dame, thi den danner et af de betydningsfuldeste Led i Billeættens Historie. Vor Ættetavle III viser, at den fra dette Par udsprungne Gren af Kjærsgaardslinien er en directe, frodigt blomstrende Fortsættelse af den ældgamle Adelsstamme, skjøndt den har ændret baade dennes Navn og dennes Vaaben; trods dette Offer paa den nye Tidsaands Alter, have baade Velstand og genealogisk Inter-

esse i særlig høj Grad fulgt denne Familiegren, ret som om Fru Lisbet Bryske vedblev at besjæle den.

Vi maa nu ikke forestille os, at Moderpligterne og den genealogisk-heraldiske Syssel fængslede Fru Lisbet Bryske til Stavangers Kongsgaard, thi hun var uden Tvivl lige saa virksom som mobil. I Efteraaret 1623 var hun saaledes i Odense, hvorfra hun d. 4. October skrev til Cansler Chr. Friis om ved hans Hjælp at faae udstedt Proclama paa Dansk og Tydsk, for at hendes og Henriks Gjæld, der kom af Knud Billes, Ejler Bryskes og hendes Morbroder Ove Lunges Cautioner, kunde være afviklet A°. 1625 (D. Adelsbreve Fasc. 17, No. 42). Da taxeredes alt Henrik Billes Gods til $1339^{1}/_{2}$ Tdr. Hartk. (D. Mag. 5, I, 174), og til dette Vidnesbyrd om, at Proclamaet ikke stillede dem ilde, tør vi muligvis føje det Gavebrev, Henrik Bille udstedte den 1. Maj 1625, hvorved han grundlagde et af ham opbygget og doteret Hospital i Engom By, Hatting Herred (Regesta II); flere Vidnesbyrd vare sagtens komne til, naar ikke Kejserkrigen derefter havde lagt Beslag paa al Opmærksomhed og alle Midler; blandt de mange Laan, Kongen i denne Periode opsagde, var ogsaa et paa 2500 Spd. hos Henrik Bille, som iøvrigt da havde afbetalt en Del deraf (Sjæll. T. V. 23. Febr. 1626). I tidligere Tid havde Henrik været Forlover for adskillige Standsfæller, og disse Tjenester skaffede ham flere Retstrætter foruden dem, som fulgte af hans Faders Pengeforhold til Otte Christoffer og andre lignende. Virksomheden i Stavanger Len var uden Tvivl et Gode for Henrik Bille ogsaa i Henseende til, at den holdt ham langt borte fra Hoflivet og hvad dermed fulgte; om han end af og til har besøgt sine danske Godser og maattet møde for Kongens Retterthing, saa har hans Lensvirksomhed været betydelig nok til at fængsle ham til «Stadvanger Konxgaard», eller Ryfylke Len. Den første Stedbetegnelse bruger han i et langt og vidtløftigt Tjenestebrev om en Skatudskrivning, han i April 1624 ikke kunde fremme saa hurtigt som det forlangtes (D.

Adelsbreve, Fasc. 17, No. 39); han underskriver sig deri «Henrich bille». Foruden de almindelige Lenspligter, fik han under Kejserkrigen et særligt militært Hverv som Chef for det da oprettede Stavangerske Compagni, der kom til at bestaa dels af Borgere i den lille Søstad, dels af Bønder fra dens store Opland, som var inddelt i Lægder paa fire Gaarde hvert. Dette Compagni var et af de vigtigste Led i den nye norske Hær, som under Kejserkrigen grundlagdes af Norges daværende Statholder, den samme Jens Juel til Kjeldgaard, hvem vi under Kalmarkrigen lærte at kjende som en dygtig «Zahlmeister»; han var født A°. 1580, altsaa jævnaldrende med Hr. Anders Bille til Rosendal; ligesom denne led han, især hvert Foraar, af stor Svaghed, men var desuagtet virksom næsten til sin sidste Stund; han døde i Foraaret 1634, altsaa kun et halvt Aars Tid efter Hr. Anders, «angreben af sin sædvanlige Svaghed» (Egh. Br. I. 385). Forunderligt nok fastslog denne dygtige Finansmand det Grundvilkaar for Norges nye Hær, at Kongen skulde lønne dens Officerer; da vi kjende Kongens Pengetrang under Kejserkrigen, undres vi ikke ved at høre, at de norske Officerer aldrig blev for mange, men snarest saa faa, at Hæren aldrig kom rigtigt i Stand, skjøndt Cheferne, hvoriblandt Henrik Bille, arbejdede ivrigt nok. Imidlertid ødelagdes hans jydske Gods af Bauditz's og Wallensteins Skarer, men han kunde desuagtet A°. 1627 yde en Korn-Contribution af $11^1/_2$ Tdr. Rug og 2 Tdr. Malt; hertil bidrog det sikkert, at han havde skaffet sig Indførselsret hos Niels Gyldenstjerne paa Fyn, hvis Cautionist Henrik Bille jo bl. a. var; denne gamle Forlovertjeneste synes til en Forandring at have været fordelagtig for Yderen, som, foruden Tab af Indtægt for Tirsbæk, paa denne Tid afkortedes en ikke ringe Sum til en anden Lensherre, der slet ingen Indtægt fik af sit jydske Len. Fru Lisbet Bryske var ganske vist en af Arvingerne efter Fru Christense Bryske paa Katholm, men det turde være tvivlsomt, om Henrik Bille har havt nogen Støtte deraf, thi Fru

Christense efterlod jo megen Gjæld, og 2000 Spd. af Fru Lisbets Arvepart stod i Donslund fra den Tid, da Jfr. Margrete Bille kjøbte denne Gaard. Denne Omstændighed bragte Henrik Bille i Collision med Christoffer v. Gersdorf, som kjøbte Gaarden og blev tvungen til at udbetale de 2000 Spd.; men kort efter at Henrik havde opnaaet dette, mistede han sit Len i Slutningen af Aaret 1633. Den 19. Februar 1634 var han i Jylland (J. T. IX), men Kvittance for Lenet fik han først d. 22. Decbr. s. A. Paa samme Tid skiftede Fru Lisbet Bryske med alle sine Børn, «ganske som om hun ved Døden var afgangen» (F. T. for 8. Juli 1635), et Udtryk, som gjør det sandsynligt, at hun har været syg, og at denne Sygdom har været Aarsag til Henriks Opgivelse af Stavanger Len, som ellers er vanskelig at forklare, thi Jylland var efter Kejserkrigen intet lysteligt Opholdssted. Der vrimlede af Betlere, «Bønhaser», «Krabber» og andre Lediggængere, mod hvilke Regjeringen førte en haabløs Krig (J. T. 1. Decbr 1633; 20. Febr., 29. Aug. 1635; 11. Jan., 26. Febr. 1636, 22. Marts 1638); Demoralisation havde faaet Indpas i alle Samfundslag: de justerede Kornmaal forfalskedes; Officererne besveg deres Undergivne; en Mængde Vidner svor falsk Ed; falske Mønter og Gjældsbreve forekom hyppigt; Præster og deres Sognefolk brugte Kirkerne til alskens Gjøgl, ja til Dands og Utugt; men til Gjengjæld var en saadan Tid maaskee ret gunstig for Kjøb af Jordegods. Selve Tirsbæk med Skjerrildgaard og Slumstrup taxeredes endnu A°. 1638, skjøndt Sønnerne jo da havde faaet meget Gods, til 1017 Tdr. Hartk. (D. Mag. 5. I. 185), altsaa næsten til dobbelt af hvad Hartvig Billes Damsgaard og Møllerup tilsammen stod i. Snart efter sin Tilbagekomst til Jylland erhvervede Henrik Bille sig desuden Gods paa det frugtbare Holmsland mellem Ringkjøbing og Stadil Fjord (Rgs Dbg. No. 41, Fol. 656 ff.), hvilket maaskee tyder paa, at han havde lagt sig efter en Studeopdrætning i større Stil, ligesom Kongen og en stor Del af hans Standsfæller; men

selv om dette ikke har været Tilfældet, maa Helm Wrangels Ryttere have tilføjet ham drøje Tab i Christian d. 4des sidste Krig. Paa dens Tid har Henrik Bille været omtrent 60 Aar gammel, og har derfor næppe gjort personlig Krigstjeneste, især da han har kunnet stille en af sine Sønner for sig; formodenlig har han af det velbefæstede Tirsbæk skabt sig og Andre et nogenlunde sikkert Tilflugtssted. Paa Tirsbæk døde han den 3. Marts 1655, saa han slap for den tredie Invasion, som overgik Jylland i hans Frues Levetid. Ikke længe derefter skiftede Fru Lisbet Bryske «for Alderdoms og Svagheds Skyld» alt Godset mellem sine dalevende Børn: Knud Bille, som hidtil havde kaldet sig til Skjerrildgaard, nævnes fra A°. 1662 til Tirsbæk; hans Broder Steen Bille til Ørumgaard var eneste Medarving til Broderlodderne. De høre begge til vort andet Hovedafsnit. Af Døtre vare kun tre levende: Vibeke (1624 † 1698), gift med Sjællands Landsdommer, Oluf Brokkenhus til Hjuleberg; Gertrud, gift med Ulrik Fredrik Schult til Finstrup (ɔ: Holstenhus i Sydfyn); Hilleborg Bille forblev ugift til sin Død, A°. 1679.

Den 4. December 1674 døde Fru Lisbet Bryske i Vejle, 89 Aar gammel; det tilføjes, at hun var den Sidste af «de onde Brysker» i Danmark (Kvartalskrift «Orion», I. 321—3).

Mogens Bille, Henriks og Fru Lisbets ældste Søn, blev født paa Tirsbæk den 23de Juni 1617 og opdroges samme-steds, indtil Fædrenehjemmet flyttedes til Stavanger. Da sendte Forældrene ham til Bergen, hvor den A°. 1615 afdøde Lensherre, Niels Vind til Ullerup, havde efterladt sin Enke, Fru Kirsten Juel, og en Søn, Niels Vind til Grundet, der blev født i Faderens Dødsaar og følgeligt kun var lidet ældre end Mogens Bille; de to Drenge optugtedes sammen, indtil Fru Kirsten Juel døde. Saa lod Henrik sin Søn komme til Stavanger, men A°. 1632 fik han ham optagen i Sorø Skole, fra hvilken Mogens A°. 1634 overgik til det adelige Academi, som dengang styredes af Just Høg til Gjorslev.

Da Mogens var 18 Aar gammel, afgik han fra Academiet og begyndte sin Udenlandsrejse fra Helsingør, hvorfra han paa et Skib kom til Nederlandene; her lod han sig A°. 1635 indskrive ved Leydens berømte Universitet, ligesom hans tidligste Kammerat, Niels Vind til Grundet, havde gjort den 1. October 1633, men det var sikkert ikke for Studiernes Skyld, at han gjorde det, thi hans Hu stod til Krigsvæsnet. Han blev «Pikener» og deltog som saadan i flere Fægtninger, baade tillands og tilvands, hverken for at vinde Penge eller Ansættelse, som adskillige af hans Standsfæller paa den Tid gjorde (jvfr. Fridericia, II, 203), og det viste han ved at tage Afsked fra Krigstjenesten A°. 1637. Han lod sig da paany indskrive ved Leydens Universitet, i Henhold til Ole Borchs Optegnelser, der stemme med Erik Monrads Ligtale, medens Brickas Liste (Pers. hist. Tidskr. I. II. 125) ikke nævner ham, skjøndt den har flere af hans Medstuderende under A°. 1636, blandt hvilke vi fremhæve den yngre Gabriel Oxenstjerne, Thure Bjelke, Ferdinand Eberstein, Hans Ranzau, Bertram Brockdorf og Magnus Durell. Opholdet i Leyden blev dog ikke varigt, thi efter at han havde rejst lidt om i Holland, tildels tilfods, kom han den 1. Decbr. 1637 til Paris. Her blev han med nogle Afbrydelser halvandet Aar og fandt bl. a. en god, jævnaldrende Kammerat i Ove Juel til Villestrup, som ventede paa ham, indtil han var vendt tilbage fra Udflugter til London og Holland, hvilke hans Fader havde befalet ham at foretage. Efter tre Aars Omtumling kom Mogens i Ove Juels Selskab den 19. October 1639 hjem til Tirsbæk (Hist. Tidskr. 3, III, 486—491), hvorpaa de begge fulgte deres Fædres Raad, idet de meldte sig til Tjeneste ved Hove. Mogens Bille meldte sig med fire Heste og stod i Hofjunkernummer fra den 28. Octbr. 1639 til 1. Maj 1643 (Rentek. Medd. $^{1872}/_{151}$). I denne Stilling kom han til at foretage en Udenlandsrejse, der vel ikke var saa lang og ubunden som den forrige, men vistnok til Gjengjæld nok saa indholdsrig. I Juni 1641 sendte Kong

Christian nemlig sin stormægtige Svigersøn, Rigshofmester Corfitz Ulfeld til Urup, med et prunkende Følge til Kejser Ferdinand den 3die, eller rettere til en Forhandling i Regensburg (Fridericia II, 157—9), og i dette Følge blev Mogens Bille optagen, hvad der uden Tvivl taler for, at hans Ydre har været smukt og hans Optræden statelig. Trods al den Pragt og det kostbare Hofhold, der nu som forhen udmærkede den danske Ambassade, lykkedes det den ikke at naae sit Maal, og i October vendte den hjem med omtrent uforrettet Sag; men Mogens Bille havde vundet saa godt Omdømme, at han den 17. April 1643 blev udnævnt til Lensherre paa Koldinghus efter den da afdøde Ernst Norman til Selsø (Len og Lensmænd 36; Egh. Br. II, No. 271). Denne Udnævnelse til en Post som Koldinghus, hvor der ideligt kom fyrstelige Gjæster, som gjorde Fordring paa Lensherrens Opvartning, er meget mærkelig, da Mogens Bille efter Hjemkomsten fra Regensburg var «bleven bestædt med stor Svaghed»; men det maa vel kaldes ikke mindre mærkværdigt, at Mogens ikke opgav sin Post, da der i Aarets Slutning kom fjendtlige, istedenfor fyrstelige Gjæster, og at han oven i Kjøbet, uden at ænse sin store Svaghed, «stedse lod sig bruge i adskillige Tog og Partier, og, hvor han sit Fædreland til bedste kunde betjene det ved Nat eller Dag, holdt han sig aldrig tilbage». I Juni 1644 udnævnte Rigsmarsk Anders Bille ham til Rytteri Lieutenant under Christoffer Hvas til Hennegaard, men hans Krigsbedrifter tabe sig i Felttogets store Træk. Saa snart Helm Wrangel var ude af Jylland, var Mogens Bille atter paa Koldinghus og efter Brømsebrofreden «tiltalte han Fru Sofie Brahe», Enken efter den forlængst afdøde Rigsmarsk Hr. Jørgen Lunge til Odden, om hendes Datter, Jfr. Margrete Lunge, som ogsaa blev ham tilsagt. Den 13. Septbr. 1646 gjorde Fru Sofie deres Bryllup i Viborg, hvorefter de levede tilsammen 1 Aar 7 Maaneder og 13 Dage. Til Ægteskabets Kortvarighed bidrog uden Tvivl de mange Reparations- og Byggearbejder,

som foretoges paa Koldinghus strax efter Krigen; før denne havde Slottet lidt af megen Brøstfældighed, og efter denne bestemtes det til Opholdssted for den fra Bremen fordrevne Kongesøn, Hertug Frederik (J. T. 23. Maj 1646). Dennes Livlæge, Peter Bülcke, gav forgjæves Mogens Bille Lægemidler mod den slemme Hoste, han længe havde lidt af, thi Ophold i Trækvind og Kalkluft modvirkede dem, saa at han endte sit Liv d. 25. April 1648, henved to Aar efter at hans Barndoms Kammerat Niels Vind var død.

Mogens Billes Død indtraf altsaa et Par Maaneder efter Kong Christian den 4des, følgelig i et Øjeblik, som fyldte den danske Adel med uhyggelig politisk Spænding. Alle, som kunde rejse, stak Hovederne sammen, helst i Kjøbenhavn, og derigjennem forstaa vi, at Biskop Erik Monrads Ligtale over Mogens Bille (udkom A°. 1649 hos Hans Skoning i Aarhus[1]) kun nævner en eneste af hans Mandsfrænder som nærværende ved hans Dødsleje. Denne Ene var hans ugifte Broder, Ejler Bille til Gjelskov, som fra Maj til November havde gjort Hofjunkertjeneste (Rentek. Medd. $^{1872}/_{152}$), men som vistnok da selv var sygelig, eftersom han jordedes i Odense den 23. Octbr. 1649 (D. Saml. 2, II, 73).

Foruden ham stod ved Mogens Billes Dødsleje først hans Moder og Svigermoder, saa hans Søstre, Jomfruerne Hilleborg og Vibeke; end videre nævnes en Jomfru Kirsten Bille, som maa være den da elleveaarige Datter af Hans Bille Steensen til Jungetgaard. Foruden disse Nærmeste vare tilstede: Valdemar Lykke, Tønne og Birgitte Redtz, samt Mogens Billes Svigerinde, Fru Anna Lunge, Enke efter Just Høg til Gjorslev.

Man har vistnok havt Grund til at sørge over denne

---

[1]) Den har uden Tvivl været prydet med et sjældent smukt stukket Kobberstykke, som gjengiver Mogens Billes fædrene og mødrene Anevaabner tilligemed en Indskrift om ham. Dette Kobberstykke har jeg ikke fundet indheftet i noget Exemplar af Erik Monrads Ligprædiken, men i privat Eje hos Kammerherre Carl Bille.

31aarige Mands Bortgang, thi den kjække Beslutning, hvormed han i Farens Øjeblik stillede sine vel uddannede Evner til Fædrelandets Tjeneste, vidner om, at han var en ægte dansk Adelsmand. Det gode Stof i ham forplantedes ikke, thi en Uge før end Mogens Bille stred sin sidste Strid, nedkom hans Hustru vel med en Søn, der i Daaben kaldtes Jørgen Lunge Bille, men han døde allerede i Juni 1648. Fru Margrete Lunge ægtede den 28. October 1649 Christen Skeel Albretsen, der havde været Enkemand i over fire Aar.

C. b. **Erik Steensen Bille** til Kjærsgaard og hans Børn.

Denne Erik Bille, som var en Snes Aar ældre end Hr. Anders til Rosendal, overlevede ham i otte Aar. Efter Fødselsaaret A°. 1561 og den da almindelige korte Levetid at dømme, vilde hans Livs Historie tilfalde dette Værks første Hoveddel, men hans ualmindelig lange Levetid tvinger os til at medtage ham her, selv om det bliver i en Contourtegning, eftersom hans Betydning for Familiehistorien kun er ringe. Faderen, Steen Bille, havde deltaget i den nordiske Syvaarskrig, «det svenske Optog», men havde ikke opnaaet at faae noget Len, saa at hans økonomiske Tilstand blev trykket, da han ældedes. 66 Aar gammel sendte han sin da 26aarige Søn Erik til Formynderregjeringen, for der at udbede sig et Len, men det nægtedes ham med Henvisning til, at kun det samlede Rigsraad kunde bortgive Lenene (F. T. II for 23 Novbr. 1588). Steen maatte da ty til Laan, bl. a. af Carl Bryske til Langesø, som den 21. Juli 1583 havde ægtet hans ældste Datter Else, men snart efter at han havde faaet denne Hjælp, friede Døden ham ud af alle Forlegenheder A°. 1590 d. 21. October. Aaret derpaa æg-

tede hans Søn, ovennævnte Erik Bille, Jomfru Magdalene Emiksdatter paa Grøftebjerg, og saa begyndte hans Ulykke. Hun var Datter af Anders Emiksen og Fru Agnete Reventlov, og Arving efter «Otte Emiksøn den Onde». Denne Otte Emiksen til Steensgaard havde været gamle Steen Billes Hjælper i Nødens Tid og skaffet ham Penge hos Oluf og Niels Bager, de bekjendte rige Brødre i Odense (Biskop Engelstofts Odense Bys Hist. S. 147—152). Otte og Steen havde været Vaabenfæller i sidste svenske Optog, og Otte svigtede ikke sin Ven i Fredens Tid; men ganske med Urette bar han ikke sit Øgenavn, thi han kom let i Strid med Folk og var en hensynsløs Fjende, samt en trættekjær Nabo. Karen Bryskes Foged dræbte han paa alfar Vej, og Ove Billes ugifte Broder, Peter Bille til Haastrup, var iblandt Ottes Naboer, som klagede over, at deres Kreaturer indfangedes og tilbageholdtes paa Steensgaard (F. T. II for 19. og 30. Novbr. 1590). Han var to Gange gift og begge Gange med tydske Damer, den Sidste var Anders Ranzaus Enke, Fru Doritte Heyst, som han ægtede d. 6. Septbr. 1593, men knapt et Aar derefter (5. Juli 1594) blev han sovende dræbt med en Øxehammer af sin Kok og hans Dreng. Derefter tilfaldt det Erik Bille at ordne hans Sager med Brødrene Bager (F. T. II, 29. Juli 1594) og sagtens ogsaa med Borgerne i Faaborg, hvis Markeskjel hverken agtedes af Otte eller hans Nabo, den rige Jomfru Ingeborg Bille til Hvedholm.

Af denne Side 23 omtalte Dames Livsforhold indskyde vi her et kort Omrids, for saa vidt de vedkomme vort Tidsafsnit. — Hun havde arvet de fleste af sine ti Søskende, og ejede derfor Gods i næsten alle Landsdele, deriblandt en Gaard paa Kjøbenhavns Østergade, der beordredes færdiggjort inden Kroningen A°. 1596 (F. T.). Sigvard Grubbe omtaler hende d. 6. Juli som en gammel Jomfru, og A°. 1592 har hun altsaa ikke været langt fra dette Livsstadium. Voxen Jomfru var hun A°. 1571 (Hist. Tidskr. 5. VI. 54).

Uden Lov og Dom lod hun sin Pige kaste i Fængsel, lægge i Lænker og pine af Bødlen (J. T. V; 4. Jan. 1597), og paa en løs Mistanke om Uorden i Regnskabet afskedigede hun sin Foged. Denne klagede og angav hendes Brøde; paa Viborg Landsthing bevistes Anklagens Rigtighed, og Kongen fordrede af Jfr. Ingeborg, at hun ej blot skulde give Pigen offenlig Æresoprejsning, men ogsaa et Par Tusind Spd. for Svie og Smerte (J. T. 26. Juli 1597). Det gjaldt om at afbøde det Slag, hvormed den unge Konges Vrede truede, og Gabriel Sparre til Svanholm (jvfr. Brasch, Vemmetofte I, 223), en Frænde af den Jakob Sparre, med hvem Clara Bille, Jfr. Ingeborgs Søster, var gift, paatog sig at bede Kongens Svigerfader, Hr. Joachim Friedrich, om at gaa i Forbøn hos Kong Christian for Jfr. Ingeborg. I Hvedebrødsdagene virkede denne Forbøn saa meget, at Kongen nøjedes med at paalægge Jfr. Ingeborg 500 Spd. i Bøde til den mishandlede Pige, samt Udredelse af Sagens Omkostninger. Det var visselig alt for naadigt sluppet for saa rig en Dame, der ejede største Delen af Frøslevgaard i Mors's Sønder Herred, Bistrup i Randers Egnen, Hvedholm paa Fyn, Jomfruens Egede og Frøslevgaard paa Sjælland, Svanholm og Stjernholm i Skaane. Ogsaa i Halland ejede hun Gods (Sk. T. for 3. Marts 1607); men Regjeringen var den 24. August 1606 i Tvivl om hendes retlige Adkomst til nogle Gaarde i Øster Egesborg m. fl. St. (Sjæll. T.). Den fortalte Sag viser os, at hendes Sindelag maa have lignet Otte Emiksens, og at Faaborgerne maa have været ilde stedte ved at have to saadanne Jorddrotter udenfor deres Byskjel. Jomfru Ingeborg beholdt de fjorten Aar længere end Otte, men om de efter hendes Død A°. 1608 fik nogen Erstatning af hendes Arvinger turde være tvivlsomt. Hendes Brevskrin, der havde staaet paa Svanholm i Skaane, forsvandt, og det eftersøgtes endnu den 27. Juni 1619 (Sk. T.). Om det blev fundet, og om den store Arv efter hende blev ordnet, kunne vi ikke oplyse.

Vort lille Billede af Jomfru Ingeborg skal paa dette Sted

hjælpe os til Forstaaelse af, at Erik Bille kunde vælge sig en Brud som Jomfru Magdalene Emiksdatter, thi dette Valg vilde være svært at forstaa, naar han ej havde havt sin anseelige kvindelige Frænde som Forbillede.

Anders Emiksens Fortjenester under Syvaarskrigen havde A°. 1583 skaffet hans Døtre, Magdalene og Margrete, Vissenbjerg Birk til Len paa Livstid (Len og Lensmænd 63); desuden havde Jfr. Magdalene faaet en Gaard i Baag Herred. Istedenfor at paaskjønne denne Naade ved at vise deres Undergivne Mildhed, sagsøgte de Bønderne, naar disse af gammel Vane bragte deres Afgifter til Odensegaard, og Regjeringen maatte betyde Jomfruerne, at der var Høg over Høg (V. S. Rugaard, II. 46); men det hjalp ikke. Jfr. Margrete døde A°. 1585 og Jfr. Magdalene oprettede et Legat paa 200 Spd. til Odense Skole og Fattigvæsen, hvormed hun vel tænkte at have forsonet de vrede Guder, thi hun fortsatte sit Bondeplageri, idet hun jog Enker og Børn ud af Huset, naar hendes Fæstebønder døde. Regjeringen nedsatte da en Commission for at undersøge hendes Forhold (F. T. 18. Novbr. 1590), som altsaa var vitterligt nok, men dog ikke istand til at skræmme Erik Bille fra at ægte hende; og da Commissionen ikke bedre kunde dæmpe hendes Ondskab, end at hun ogsaa efter sit Giftermaal gav en af sine Bønder, Jørgen Hansen, Anledning til ny Klage, saa blev der atter nedsat en Undersøgelsescommission over hende (F. T. 10. Novbr.; 5te Decbr. 1594). Hun satte derpaa Splid imellem sin Husbond og hans Moder, Fru Helvig Ulfeld, som tilsidst maatte søge Regjeringens Beskyttelse (F. T. 4. Aug. 1595; 6. Febr. 1596), og hendes Væsen smittede Erik i den Grad, at ogsaa han gjorde sig skyldig i at jage stakkels Enker ud af Fæstehusene, inden deres afdøde Forsørgere vare blevne kolde paa Sottesengen. Da dette rygtedes, fik Christoffer Valkendorff og Erik Hardenberg Ordre til at undersøge og indberette hele Erik Billes Forhold (F. T. 19. Maj 1596), men Kroningens Feststemning tilbagetrængte

denne som saa mange andre Mislyd. «Erik Bille til Grøftebjerg» blev tilligemed andre Adelsmænd indbuden til Kongens Kroning den 29. August (Kjbh. Dipl. IV, 738), skjøndt han til alt det øvrige endnu havde døjet den Tort, at lide Dom paa det kgl. Retterthing for en stor Sum Penge, han skyldte Bertram Pogwisch og dennes Søster, der vilde have frataget ham hans Ejendom, hvis ikke Kongen selv havde bedet for ham. Creditorerne indvilgede i at vise ham Skaansel paa Vilkaar af, at han strax gav dem alt sit Løsøre, tilligemed Løfte om at betale sin Restgjæld inden 20de Dag efter Jul (F. T. 28de Novbr. 1596). Om denne Mildhed fra Hoffets Side kom af, at Erik Bille i Kroningstiden, da Hofkaravanerne færdedes stærkt paa den fynske Hovedvej, spillede en ikke ringe Rolle for denne Færdsel, dels som Parthaver i Kjærsgaard, dels som Lensherre i Vissenbjerg Birk, tør vi ikke afgjøre; noget kan det vel nok have bidraget, thi de Vogne, som brugtes til disse kgl. Ægter, kom især fra Iversnæs og Kjærsgaard; Mødestedet ved Sct. Knuds Sten i Vissenbjerg Birk (F. T. 28de Marts 1598) var et vigtigt Punkt, lige til det kongelige Bilager i Haderslev var forbi, og selve Hovedvejen gjennem Vissenbjerg har jo lige ned i vort Aarhundrede været ilde berygtet; Erik Bille var beordret til, særlig i denne Tid, at holde den i god Stand.

Midt i al den heraf følgende Travlhed døde Fru Magdalene Emiksdatter, og Erik Bille maatte aflevere hendes Len dels til sin Svoger Carl Bryske, der fra A° 1597 var Lensherre paa Rugaard, dels til Cansleren, som optog Gaarden i Baag Herred i sit Len. Papirer og Regnskaber vare imidlertid ikke i Orden og Carl Bryske maatte fremkalde en Ordre til Erik om at aflevere Jordebøger m. m. nøjagtigt opgjorte (F. T. 2 Octbr. 1598). Et halvt Aar derefter fik Carl Bryske Ordre til at nedbryde Grøftebjerg og af Materialet billigst muligt at gjenrejse Gaarden i Rugaards Nærhed. Lenet blev altsaa ret grundigt taget fra Erik Bille, som intet nyt Len fik og derfor maatte søge anden Virksomhed. Denne synes

nærmest at have bestaaet i Retstrætter med hans afdøde Hustrus kvindelige Frænder: Dels Fru Mette Emiksdatter, Jörgen Tidemands Enke, med Datteren, Fru Anna Tidemand, som havde strenge Laurits Brokkenhus paa Egeskov til Lavværge; Erik Billes Strid med dem varede udover Laurits's Dødsaar 1602, idet den derefter førtes med Damens følgende Værger; dels stredes han med den Fru Tale Emiksdatter, som var gift med den berygtede Ejler Brokkenhus til Søndergaarde, Fangen paa Dragsholm (jvfr. Hist. Tidskr. 4. V. 140 ff.), og ved ham Moder til den senere fynske Landsdommer, Claus Brokkenhus, der holdt syndigt Hus baade med Moderens og sine egne Midler.

Under Kalmarkrigen stillede Erik Bille sammen med Niels Skinkel 6 Heste til Fynske Fane, medens hans Broder Knud kun stillede 2, men vi finde ikke nogen af dem personligt deltagende i Krigen (Jens Juels Krigsregnskab). Derimod er der fra Tiden efter Krigen Vidnesbyrd nok om, at Erik Bille ej har holdt sig tilbage fra Retsstridigheder, blandt hvilke vi her ville fremhæve en tyveaarig Proces med hans Søster Elses Stedsøn, Gert Bryske, og en anden mindre langvarig med Søsteren Fru Mette Bille (Rgs. Dbg. N°. 31, 35 Fol. 448, 36 Fol. 736; F. T. 3 Aug. 1624); ogsaa mod Holger Bille procederede han A°. 1632. Vi faae af disse og mange flere Sager Indtryk af, at Erik Bille har været vanskelig i Pengesager, og dette Indtryk styrkes af hans meget langvarige Proces med Hans Bang, Borgmester i Bogense, en Mand, som havde forpligtet sig til pr. Contant at kjøbe Kjærsgaards Korn, samt til at afhente Kornet fra Gaarden. Engang havde Hans Bang ladet Betalingen vente et Par Uger og strax var Erik Bille skreden til Sags Anlæg lige til Retterthinget, hvor han dog ikke kunde bevise noget reelt Contractbrud fra sin Modparts Side. Under disse Conflicter viste Hans Bang engang det Mod, at gjøre Indførsel paa Kjærsgaard og at anlægge Sag mod Erik Bille, men det var rigtignok *efter* den tydske Krig (Rgs. Dbg. N°. 31 og 35 Fol. 531), da Folk begyndte at træde op mod Adelen.

Det stærkeste Indtryk af Erik Billes Ilterhed i Pengesager faaer man maaskee dog af en Sag, som han og Søsteren Fru Mette Bille førte imod Truid Bryske, fordi denne ikke strax efter deres Søster Fru Else Billes Død A°. 1621 havde annammet hendes Livgeding, Margaard, men havde ladet den der indavlede Sæd henligge paa Marken, eller henstaa umejet; thi da oplyste Truid bl. a. at Erik og Mette Bille strax efter hans Stedmoders Død «vare komne til Margaard og havde skaltet og valtet, nyttet og flyttet» som om de vare Eneherrer der, hvilket de ogsaa viste ved at tilbyde Truid Gaarden, til hvilken de aldeles ingen Ret havde (Rgs. Dbg. N°. 28 Fol. 327).

Det var ingenlunde Fattigdom, som drev Erik til disse Yderligheder, thi A°. 1625 taxeredes han for 1152½ Td. Hartk. og A°. 1627 ydede han en Contribution af 12½ Td. Rug og 15 Tdr. Malt (D. Mag. og D. Saml. 2: III. 143); da han sammen med Steen Rodsten til Lerbæk havde cautioneret for 2000 Spd., som Rigscansler Jacob Ulfeld laante Peter Straale, men som denne ej kunde betale, saa var Erik Bille ogsaa Mand for at udrede hele Summen; senere krævede han rigtignok sin Medforlover for Halvdelen, og da denne unddrog sig, brugte Erik om ham de Ord, «at Steen Rodsten havde undladt at holde ærligt Indlager, som det sig Riddersmænds Mænd vel sømmer og anstaar.» (Rgs. Dbg. N°. 34 Fol. 578 ff.). Erik har altsaa havt et rigtigt Begreb om Adelskab; han har blot villet skaffe sit en materiel Grundvold i et betydeligt Hartkorn. Saaledes kunne vi forstaa den Trættekjærhed, som havde udviklet sig hos ham i hans første Ægteskab, og som ikke mildnedes i hans andet, hvilket han indgik A°. 1604 eller 5 med Datteren af Lave Bek til Havrelykke paa Lolland, Fru Mette Bek, der ligesom hendes Søster Fru Kirsten, gift med Johan Venstermand, skrev sig til Olstrupgaard (Sjælland). I dette Ægteskab fik Erik Bille Sønnerne *Steen* (A°. 1606) og *Lave* (A°. 1607), samt en Datter Helvig, der A°. 1627 ægtede Johan Brokkenhus til Lerbæk. Fru Mette Bek døde A°. 1630 og hendes Børn arvede hende.

— Erik Billes sidste Aar frembyde lidet mærkeligt. Som Ejer af Rørbæk forlangte han 200 Spd. af Staten til Reparation af Godsets brøstfældige Sognekirke, og Regjeringen gav Ribe Bisp Ordre til at lade Stiftets formuende Kirker udrede Summen; Biskop Jens Dinesen indvendte, at Vester Kirke selv maatte have Midler dertil, og Sagen blev overladt til Hr. Albert Skeels Paakjendelse (J. T. VIII. 27 Sptbr. 1630, 18 Febr. 1631). Endvidere see vi, at Erik Bille A°. 1635 indgik Mageskifte med Kronen om 16 Gaarde i Brenderup Sogn (F. T.); og medens denne Forhandling stod paa, fejrede först Steen, saa Lave deres Bryllup.

Snart efter dette overtog Steen Styrelsen af Kjærsgaard, hvor Faderen levede paa Aftægt til 23. Juni 1641 (Rgs. Dbg. N°. 45 Fol. 366). Da Bispen havde holdt Ligtale over denne, fik han af Steen en Sølvpokal (V. S. Rugaard. II. 2. 3.). I Erik Bille have vi paany fundet en dansk Adelsmand, der forstod at holde igjen midt i Standsfællernes rivende Decadences Periode; denne Særstilling undskylder hans Overdrivelser i at see nøje til. Vi gaa nu over til at skildre hans Börn.

Steen Bille, Eriksen, til Kjærsgaard, fødtes paa denne sin Fædrenegaard den 6. Marts 1606 og opdroges der sammen med sin kun et Aar yngre Broder Lave. Fra A°. 1619 til 22 lagde den senere Provst Ebbe Brun sidste Haand paa deres hjemlige Oplærelse og rejste saa med dem til Leipzig og Wittenberg, hvor de blev til den 6. Januar 1624. Efter 3 Maaneders Ophold til Hjemrejse og Ferie i Hjemmet, fulgte samme Hofmester dem til Sorø, hvor han forlod dem i Paasken 1625. Steen udviklede sig især legemligt, Lave mest sjæleligt.

Fra den 19. Novbr. 1631 til 9. Januar 1634 tjente Steen «i Gaarden for en Hofjunker.» Ved sin Moders Død havde han A°. 1630 arvet Olstrupgaard paa Sjælland, men synes at have afstaaet den til Lave för A°. 1634, da Kongen lod afstemme om Vornedskabets Afskaffelse, thi da skrev Steen:

«Dersom de andre gode Mænd af Adelen ville bevilge deres Bønder at være frie, vil jeg og samtykke det med saa mange Bønder, som ere paa mit eget Gods; mens hvis Gods jeg haver her i Seland, som er min Broder Lave tilfalden, derom samtykker han selv» (Skand. Lit. Selsk. Skr. A°. 1813). Lave ejede Gaarden til A°. 1665, da han gav Sören Lauritsen Skjøde paa den (F. Carlsen, Rönnebæksholm, 168). Sandsynligvis har Steen, da han udtraadte af Hoftjenesten, overladt Lave det sjællandske Gods, for selv at overtage det fynske; fra A°. 1635 skrev han sig «til Kjærsgaard.» Han slap dog ikke strax bort fra Sjælland, thi han modtog særlig Indbydelse til Thronfølgerens Bryllup med den sachsiske Prindsesse Magdalene Sibylle (Sjæll. T. N°. 25 Fol. 264) og blev under Festlighederne ansat til Opvartning hos den franske Ambassadør, Grev d' Avaux. Kort efter at have modtaget denne Ansættelse, fejrede Steen sit eget Bryllup med Jfr. Birgitte Kruse, Datter af Lensherren paa Tranekjær, Envold Kruse til Hjermitslevgaard og Fru Else Marsvin, til hvilken Fest Kongen lod ham sende sex Raadyr (Sjæll. T. N°. 25 Fol. 268). Den 28-aarige, nygifte Mand med den statelige Figur og veludviklede Færdighed i de ridderlige Øvelser, som ved denne Lejlighed næsten overgik dem ved Kongens Kroning, henledede den franske Legationssecretair, Charles Ogier's Opmærksomhed paa sig, og i dennes Værk «Ephemerides, sive iter Danicum» A°. 1656 Side 38, forekommer følgende, ret pudsige Ytring om ham og Hans Bille Steensen: «Erat alius, qui cibos præscinderet, ac prægustaret, cum magna cultrorum, furcillarum, harpaginum et cochlearum supellectile; Vocabatur iste Steno Billius. Erat et alter Joannes Billius, qui in comitatu Ducis Roannii per Galliam atque Italiam multis annis fuerat» &c. Iøvrigt skulle vi ikke opholde os ved denne Fest, hvortil knyttedes Kongedatteren Sofie Elisabets Bryllup med Grev Christian Penz, thi den endnu existerende Bekrivelse, «Regiae nuptiae» A°. 1637, er let tilgængelig.

Steen havde gjort Lykke i Aaret 1634, og da Anders

Bille til Damsbo i nævnte Aar forflyttedes fra Rugaards Len til Øsels Statholderskab, arvede han efter denne sin Frænde baade det fynske Ritmesterembede, Rugaards Len og Formynderskabet for Ulrik Christian Gyldenløve, hvis Pengemidler han strax beordredes at sætte paa Rente (F. T. 16 Septbr., 22. Decbr. 1634). Som Lensherre paa Rugaard fik Steen i aarlig Genant af «det Visse»: 985 Spd. 1 Ort. og 3 Skill. (Rentek. Medd. 1872), saa at dette Embede vel kunde siges at krone hans Lykke, selv om det og de øvrige Bestillinger, navnlig Skinnerups Afrunding og Ombygning i fyrstelig Stil, skaffede ham meget Bryderi. Den 22. Novbr. 1635 nedkom Fru Birgitte Kruse paa Kjærsgaard med sin Førstefødte, Erik Bille (V. S; Rugaard II.).

Iblandt de Kjøb og Mageskifter, Steen afsluttede for Ulrik Christian, skulle vi blot omtale det af 12 Marts 1636, som drejede sig om en Gaard i Skovby Herred, der ikke laa videre belejligt for Skinnerup (F. T. 12. Marts 1636), men paa hvilket han dog fik Approbation. Den ejedes nemlig af Fru *Birgitte Bille*, Enke efter Jens Mogensen (Harbou?) til Sindinggaard, og hende, der kaldte sig «til Orregaard», blev der viist en Del Imødekommenhed. Hun beholdt f. Ex. paa Livstid de Parter af Kongetiender, som hendes afg. Husbond havde fæstet, og det henstilledes til Aalborg Bisp at afgjøre, om hun skulde have Naadensaar af et Præpositur, som hendes afg. Husbond havde havt, og som Kongens Livlæge, Dr. Arnisæus, nu vilde gjøre hende stridigt. Nogle Mageskifter, hun gjorde før sin Død A°. 1648, vidne om at hendes Kaar ikke have været ublide.

Med Hensyn til Skinnerups Ombygning fik Steen d. 29. April 1637 en Ordre (F. T.), som fortjener at gjengives, ikke blot fordi han den 19 Maj 1636 havde faaet Ordre til at aflevere Skinnerup til Rentemestrene (Sjæll. T. N°. 26 Fol. 37), hvilken Ordre altsaa blev hævet, men ogsaa fordi hin har stor culturhistorisk Interesse. Den lød saaledes: «Vi bede Dig og ville, at Du paa Skinnerupgaard lader forfærdige alle Skorstene af Mursten, undtagen en, som skal

stande i Fruerstuen, den ville Vi skal være af huggen Sten, hvilken Du haver at lade bestille her udi Vor Kjøbsted Kjøbenhavn; desligeste at Du lader Taarnene og Karnappet der sammesteds dække med Bly, saa og lader gjøre Rammer i Stuerne af Eg, at det siden kan klædes med Klæde, og ville Vi, at Du Gulvet udi Fruerstuen skal lade lægge med Ølands Sten; de andre med gemen Astrag, hvilket Du Dig saaledes til Regnskab har at lade føre.» Denne Ordre giver os tillige et Begreb om, hvor dybt Datidens Embedsmænd maatte gaa i Detail. Til Ritmesterembedet hørte et jævnligt Tilsyn rundt om paa Herregaardene, «for at Adelen ej for meget skal besværes ved at Alle møde paa samme Sted», og da Steen Bille desuden havde at føre Regnskab for det gejstlige Gods i Fyns Stift, samt at sætte dets Bønder i «kristeligt og billigt Landgilde» (F. T. 2 og 18 Octbr. 1636), saa forstaa vi, at han kunde have Bryderi nok, og at dette kunde blive besværligt i en Tid som den daværende, hvor den skarpe Kløft mellem Samfundslagene var bleven uddybet ved Kongens Optræden mod Adelen efter Kejserkrigen (jvfr. Fridericia I. 153.). I en saadan Periode var det naturligt for Adelen at slutte sig sammen om en Fører; da Kongen den 9. October 1636 gjorde Corfits Ulfeld til sin Svigersøn og begyndte at løfte ham op til den højeste Ære og Magt, laa det nær for den danske Adel at slutte sig til denne dygtige, vindende Personlighed. Steen Bille havde A°. 1634 tjent sammen med ham hos Grev d' Avaux, og tilligemed Frue var han indbuden til Eleonore Christines prægtige Bryllupsfest to Aar derefter, samt A°. 1640 til Lars Ulfelds[1]) andet Bryllup med Jfr. Else Parsberg paa Harrislevgaard, hvor Steen Bille bidrog til de for over 4500 Spd. værdsatte Brudegaver med en Sølvkande paa 98 Lod, medens hans Frue gav et Sølvvandbækken paa 109 Lod (D. Mag. IV. 150). Vi tør nok af disse Data slutte, at Steen Bille havde taget

[1]) Han var ligesom Hr. Corfits Søn af den A°. 1630 afd. Rigscansler Jacob Ulfeld og Birgitte Brokkenhus.

Parti for Hr. Corfits Ulfelds Kreds, og at han igjennem denne Forbindelse opnaaede i October eller November 1643 at udnævnes til kgl. Ambassadør i Moskov, samt ialtfald faktisk til Grev Valdemar Christians Hofmester paa dennes anden Frierfærd til Prindsesse Irene, Czarens Datter. Efter at Erik Bille, Steens Fader, var død A°. 1641 og jordet, samt den uundgaaelige Arvetvist ført med Broderen Lave og Søsteren Hilleborgs Husbond (J. T. X. 2 Maj 1642), var Steen bleven saa fri i sine Forhold, at et saadant Æreshverv kun kunde være tiltalende for ham. Den danske Regjerings Tanker havde siden Midten af 1630'rne været henvendt paa Rusland, hvorfra A°. 1637 Liget af den A°. 1602 i Rusland afdøde Prinds Hans, Kongens Broder, blev ført til Danmark for A°. 1642 at bisættes i Roskilde Domkirke. Den 16. Marts 1641 skrev Kong Christian til Hr. Corfits Ulfeld: «Vilde Moskoviterne begynde noget mod Svensken, da fik man vel Fred i Tydskland» (Fridericia II. 317). I Moskov havde der dannet sig en lille dansk Coloni, som ved Siden af at tjene Penge medvirkede til Barbarernes Cultivering og til Ruslands Forbindelse med Danmark; i disse Retninger virkede navnlig en falleret kjøbenhavnsk Raadmand, Johan v. Delden og Peter Marselis, og dem skyldtes det vistnok, at Czar Michael havde begyndt at tænke paa Giftermaal imellem sin Datter Irene og Grev Valdemar Chr. Gyldenløve. Vi vide allerede, at denne havde viist sig ved Czarens Hof A°. 1641, men at han da kun opnaaede en vis Bedømmelse af sin Brud paa Afstand. Kort efter Grevens Hjemkomst sendte Czaren en af de danske Colonister i Moskov, Hans Helms, til Kjøbenhavn, hvor han officielt skulde foreslaa et holstensk-persisk Handels-Interessentskab, men privat meddele Kongen, at Grev Valdemar var en acceptabel Svigersøn for Czaren. Heraf fulgte en lang Forhandling om Prindsessens Medgift og om Kongens eller Czarens Navn skulde staa øverst paa Tractaten; og det hele var nær gaaet overstyr, da Czaren fordrede Grevens Overgang til den græske Kirke,

hvilket Kongen bestemt modsatte sig. I Maj 1643 udnævntes Grev Valdemar til Øsels Statholder, men det hindrede ham ikke i at bortspille sine Penge i Haag; i Juli var han dog kommen til Kjøbenhavn, da Peter Marselis kom med nye Tilbud fra Czaren, som ønskede sig tilsendt en dansk Ambassade, med Myndighed til at afslutte en of- og defensiv Tractat.

Et pragtfuldt Tog efter Christian d. 4des Skik udrustedes nu; Rigsraad Oluf Parsberg og Steen Bille til Kjærsgaard udnævntes til Ambassadører og Peter Redtz blev Secretair. De skulde tilbyde Danmarks Mægling mellem Rusland og Polen, for fra dette Udgangspunkt at naae hen til Afslutning af hin Tractat. Følget bestod af langt over 300 Personer, som indskibedes i Kjøbenhavn den 23. Octbr. 1643 Kl. 5 Eftmdg., og den danske Orlogsfregat naaede Danzig om Aftenen den 29. s. M. Andre Skibe med Heste, Bagage og store Gaver maa være afgaaede senere, thi Hans Friis, der var øverste Kammerjunker hos Ambassadørerne, skriver i sine Optegnelser (D. Mag. IV. 131 ff.), at han afgik fra Kjøbenhavn i November og kom i Livsfare undervejs, da to Skibe forgik og de øvrige kun slap med Nød og Næppe. Vi see deraf, at Danmark havde sat stor Kraft paa dette Foretagende, hvoraf vi have en meget udførlig Beskrivelse i Büschings Magazin X, forfattet af Ambassadens Hofpræst, Mathias Andersen, og et godt sammentrængt Referat i Fridericia II 384 f., foruden Ambassadørernes Beretning (G. A.). Da vi ikke af disse Actstykker faae Bidrag til Steen Billes Karakteristik, tør vi kun med faa Ord omtale denne Ambassade, der fik en snurrig Skjæbne. Under Paaskud af at Grevens Overgang til den græske Religion var en nødvendig Betingelse for Ægteskabets Fuldbyrdelse, holdt Czar Michael Grev Valdemar næsten som en Fange, for ved denne Behandling at knække dennes over al Forventning faste, afvisende Holdning. En russisk Livlæge anede dog alt dengang, at Czarens Optræden bestemtes af politiske Grunde, idet han var bleven vidende om de Nederlag, som Torstenssons Vaaben havde tilføjet de

danske Stridskræfter, paa hvilke han følgeligt ikke længere turde gjøre Regning i sit Riges Interesse. Ambassadørerne kunde, under de brat forandrede Omstændigheder, intet udrette ved Czarens Hof. Steen Bille har selvfølgeligt havt sin Del i Grev Valdemars gode og faste Holdning, men hvad han har udrettet og hvorledes han har baaret sit Fangenskab, der først ophørte en Stund efter Czar Michaels Død den 12. Juli 1645, (hans Fødselsdag), det lader sig næppe mere godtgjøre. Den 17. August 1645 havde Ambassadørerne deres Afskedsaudiens hos Czar Alexei Michaelowitsch, som efter nogle forgjæves Forsøg paa at omvende Greven, endelig havde frigivet Ambassaden. Den 26. October holdt de Befriede deres Indtog i Warczaw, hvorfra Rejsen uden videre Uheld fortsattes til Kjøbenhavn.

Her mødtes de frigivne Fanger med deres besejrede Landsmænd og deres harmfulde Konge; dyb Nedslagenhed var Grundstemningen i alle Samfundslag, men man holdt dog Fester for den franske Ambassadør, de la Tuillerie, hvem man mente at skylde Tak for at Brømsebrofredens Betingelser vare blevne mindre haarde, end man havde ventet sig dem. Steen Bille har uden Tvivl der havt Lejlighed til at vise sin i det russiske Fangenskab udviklede Evne til, at bevare gode Miner under slet Spil. Om Recreation kunde der ikke ret vel være Tale, førend han var kommen hjem paa Kjærsgaard, hvor han gav sig til at bygge en skjøn, grundmuret Lade og fik et Mageskifte istandbragt med Odense Hospital. Rugaards Len og Skinnerup havde under hans Fraværelse tildels været under Tilsyn af Ivar Vind, og sidstnævnte Gaard var i Foraaret bleven omdøbt med sit nuværende Navn, Ulriksholm (F. T.), skjøndt den endnu ikke var kommen helt under Tag. Ejler Høg og Erik Kaas til Lindskov havde skiftevis varetaget hans Ritmesterembede, hvilket han nu atter overtog, for snart efter at vise sig offenlig i Spidsen for det 200 Ryttere stærke Compagnie, da Thronfølgerens Lig A°. 1647 førtes fra Tydskand gjennem Fyn til Kjøbenhavn.

I Sommeren s. A. sendte Czar Alexei en Ambassade til Kong Christian, for at bede denne undskylde Grev Valdemars og Ambassadørernes Behandling i Moskov, men vi tør ikke sige for vist, at Steen i den Anledning kaldtes til Kjøbenhavn, hvilket iøvrigt er en rimelig Formodning, især da han, tilligemed alle Rigshofmester Corfits Ulfelds Venner, maatte have Trang til at være i Brændpunktets Nærhed. Det nye Thronfølgervalg var jo det brændende Spørgsmaal i hele Vinteren 1647; Kongens Sygdom og Død i Februar 1648, i Forening med den store politiske Svingning, som den da stormægtige Rigshofmester forberedte med Hensyn til at vinde Nederlandene fra Sverig for Danmark, har uden Tvivl gjort det ønskeligt for Vicerexen at have sine Trofaste om sig. At Steen Bille til Kjærsgaard tør henregnes blandt disse bevises dog ikke af, at han, der jo iøvrigt savnede enhver militair Adkomst, var med iblandt de 32 gode Mænd, som den 25. eller 29. November 1648 blev Riddere af Elefanten. At han har været en fremragende Mand see vi af Listen over Adelens Votering paa nye Rigsraader i Juli 1648, thi Steen fik 73 Stemmer og var højt oppe i Rækken af de 30, som indstilledes først (Fyns Stifts lit. Selsk. Actstykker II.). Men dette og Steen Billes videre Skjæbne tilhører det følgende Afsnit.

Lave Bille blev født 17. Maj 1607 og døde 15. Juni 1679. Hans Opdragelse er omtalt ovenfor. Efter endte Studier paa Sorø Akademi indtraadte han i Danske Cancelli A°. 1628 og tjente der med en toaarig Afbrydelse til A°. 1634 (Rentek. Medd. $^{1}\frac{8}{1}\frac{7}{6}\frac{2}{3}$); i Aarene 1631 og 32 gjorde han Tjeneste som Kongens Kammer- og Haandsecretair (Fridericia I. 286 Anm. 5; Gvevinde Ulfelds Hist. I. 379; Rgs. Dbg. N°. 36 Fol. 607) og skrev sig til Havrelykke, i hvilken Gaard dog baade hans Broder og Svoger vare interesserede A°. 1633, ligesom ogsaa Faderen, med hvem Lave endog i den Anledning synes at have havt et retsligt Mellemværende.

Det traf sig saa heldigt for Lave, at Erik Pors døde A°. 1636, efter kun i et Aar at have været Landsdommer paa Lolland, og nær som han var ved Magtens Kilde, blev den lollandske Godsejer Erik Pors's selvskrevne Efterfølger i Landsdommeriet, som han beholdt til A°. 1646 (Len og Lensmænd 60) og for hvis Skyld han var forlenet med noget Krongods (D. Saml. I. VI. 332).

Vi have ovenfor omtalt, at Lave efter Faderens Død den 23. Juni 1641 kom i nogen Arvestrid med Steen og sin Svoger, Johan Brokkenhus til Lerbæk, og Lave synes at have havt megen Lyst til Retstrætter, skjøndt hans Domme ikke altid godkjendtes paa det kgl. Retterthing; Steen udbad sig derimod under Arvetvisten, at der maatte nedsættes en Commission, med Fuldmagt til at dømme Arvingerne imellem. Sagen giver os adskillige gode Oplysninger om Kjærsgaard, hvis Hovedbygning ved Eriks Død var temmelig ussel og ved Søskendskifte kun taxeret for 400 Spd. Tilligemed den underliggende Damsgaard regnedes Godset kun til 50 Tdr. Hartk., og Avlen, Skovene undtagne, til en Læst Korn. Hvad angaar Erik Billes anden Hovedgaard, Rørbæk, da viser den samme Sag os, at den tilfaldt Erik efter hans Moster, Fru Else Lindenov, Absalon Gjøs Enke til Løgetved, et Forhold vi have berørt i Skildringen af Hr Anders Bille til Rosendal.

I Christian den 4des Tid traadte Lave kun lidet frem paa den historiske Baggrund, skjøndt han uden Tvivl har hørt til den mere velhavende Del af den danske Adel. Aaret før han blev Landsdommer havde han nemlig ægtet Jfr. Pernille Marsvin, Datter af den Otte Marsvin til Dybæk i Skaane, som efter Kejserkrigen fik Dronningborg Len, i hans Ægteskab med Fru Mette Brahe. Da Otte Marsvin døde A°. 1647, arvede Lave det dengang ravrige Dybæk, hvis nordlige og vestlige Fløj han skal have opbygget. Gaarden laa i Malmøhus Len og Vemminghøgs Herred. Sin Hustru beholdt han kun til A°. 1650, fra hvilket Aars 3 August vi

endnu have hans originale Begjæring om Jus patronatus til Skiberup Kirke, til hvis Sogn Dybæk hørte. Prisen for denne Jus ønsker han afkortet i de Pengeforstrækninger, som han selv og hans afdøde Svigerfader havde ydet Christian den 4de; det er os dog ikke bekjendt, om hans Ansøgning blev bevilget (Sv. Jordbg. 46 a—19). — Iøvrigt ville vi høre nærmere om ham i følgende Afsnit.

Idet vi hermed slutte dette Afsnit, ville vi kaste Blikket udover de deri fremstillede historiske Skikkelser for at opgjøre Billeættens Status, eller for at lægge den Grundvold, paa hvilken vort næste Afsnit skal opføres. Da vi selvfølgelig ikke have Oplysninger om Formuernes nøjagtige Størrelse, maa vi nøjes med det Resultat, som kan uddrages af Godsnavnene.

I det 17de Aarhundredes første Halvdel ejede Medlemmer af Billeætten følgende Godser, eller større Parter i dem:	I anden Halvdel af 17de Aarhundrede vare tabte:
I Skaane og Halland:	
Billesholm med Vramsgaard og Munke-Lyngby; Ellinge; Raabeløv (omsat til Rosendal); Valden og Vandos.	Alle disse fem Godser (men Dybæk kom til).
Paa Sjælland:	
Gjorslev; Jomfruens Egede; Gml. Kjøgegaard: Olstrup; Sandbygaard; Svanholm og Valbygaard.	Alle disse syv Godser. De to tabtes dels før, dels kort efter A°. 1660.
Paa Lolland:	
Havrelykke og Højbygaard.	Et af disse to Godser.
Paa Fyn:	
Arreskov; Billeshave; Bubbel; Broby; Damsbo; Hvedholm; Hvidkilde; Kjærsgaard; Lindved; Løgismose; Margaard; Møllegaard; Nakkebølle og Skovsgaard.	Syv af disse fjorten Godser.
I Jylland:	
Bjørnsholm; Damsgaard; Donslund; Jungetgaard; Medelgaard; Møllerup; Bistrup; Frøslev; Rønnovsholm; Sostrup; Tirsbæk; Vindum-Overgaard; Vrejlev og Ørumgaard.	Elleve af disse fjorten Godser.

Denne Oversigt, som dog kun har medtaget de vigtigere Jordejendomme, der have været i Familiens Eje, viser os en Nedgang i Godstallet fra 42 til 12. Da Familiehistorien selvfølgeligt maatte paavise og søge forklaret hvad der var Aarsag til saa store Tab, kan den Plads, som optages af vort første Hovedafsnit, siges at staa i godt Forhold til dette Afsnits Vigtighed for Godshistorien. Denne skulde, ifølge Indledningen, dog ikke være Hovedgjenstand for vor Del af dette Værk, hvor den kun skulde optages som Tillæg til de personalhistoriske Skildringer. Det træffer sig imidlertid saaledes, at Tallet af vore Typer i nævnte Tidsrum kræver en næsten lige saa stor Plads, og mulige Anker mod Størrelsen af første Afsnit lade sig altsaa afvæbne ikke blot ved en almindelig Henvisning til den overvejende Betydning, som Christian den 4des Tid havde for Billeættens Historie, men ogsaa ved tøre Tal. Den gamle Stammes fire Grene, hvis Contourer gjengives af vore Ættetavler, vise sig nemlig i nævnte Periode enten som døde eller hensygnende, thi selv om vi vide, at Steen Clausens Green fik en blomstrende Fortsættelse, staar den dog i Christian den 4des Tid med et lige saa tydeligt Dødsmærke som Rigshofmester Eskes Gren; og naar vi maa kalde Knud Petersens Gren hensygnende, fordi der af dens sexten Mænd kun overgik syv fra 1ste til 2det Afsnit, gjælder samme Betegnelse i fuldt Maal om Jens Clausens Linie, af hvis elleve Mænd der kun overgik fire. Skjøndt nogle af de til andet Afsnit Overgaaede visselig vare istand til at opveje store numeriske Tab, ville vi dog af det næste Afsnit see, hvorfor Ingen af dem kom til at forebygge eller modarbejde den Omvæltning, gjennem hvilken Enevolds-Kongedømmet afløste den gamle danske Adel som politisk Grundvold for den danske Stat.

Register til anden Dels første Afsnit.

Aabenraa 382, 426.
Aagaard 36, 51.
Aahus 121, 127, 176.
Aalborg 232, 352, 365, 379 f. 388.
Aarup 332.
Aas, Søndre, 135.
Aasbo Herred 183, 185.
Aastorp 127.
Aastrup (Fyn) 353.
Abelone Ibsdatter 380.
Abrahamstrup 14 f.
Adel, norsk, 285, 287.
Adelsfjender 162, 473
Adelens Indlagring 33, 37.
Adelburser 167.
Adserbøl 339.
Agdenæs 292, 312 f., 314 f.,
Agerhøns, til Hotholdn. 89, 147.
Ahlefeld, Anna 483—5, 487.
» , Asmus 27, 483.
» , Baltser 124.
» , Cay 35, 37, 56. 57.
» , Claus 443.
» , Godske 113.
» , Jørgen 56, 57, 382.
» , Karen 278.
» , Margrethe 483—5, 487.
» , Vivike 483—5, 487.
» , Øllegaard 191.
Akeleje, Christen Knudsen, 361, 395.
Alexei Michaelovitsch, Czar, 510 f.
Allegaard 138.
Allindemagle 276 f., 340, 382.
Alm Aa 71, 122.
Al Ø 133, 182, 327.
Andenæs 477, 481.
Andersdatter, Kirsten 253 f.
Andersen, Niels, Præceptor 376.
» , Mathias, Hofpræst, 509.
Ane Doctors 89.
Angel 218.
Anna, Chr. IV.'s Søster, 158, 279 f.
Anna Cathrine, Chr. IV.'s Dronning, 10, 29, 80, 110, 124 f., 282.
Anna Cathrine, Chr. IV.'s Datter, 273, 395.
Anna Hansdatter (Baden) 27.
Antvorskov 189, 478.
Arden, Store, 468.
Arnfeld, Niels (til Gundetved) 46, 165, 258, 267.
Arnfeld, Niels (til Ullerupgd.) 468.
» , Hans (til Rugaard) 46.
Arnim, hos Wallenstein, 206.
Arnisæus, Dr., 506.
Arnoldsen, Hans, Provst, 261.
Arnsborg, 398—427.
Arreskov 51, 391 ff., 513.

Asdal 25, 45—47, 52—58, 387.
Aschersleben, Mourits, 372.
Assens 367, 423.
Augsborgske Confession 286.
Augusta, Chr. IV.'s Søster, 195.
d'Avaux, Greve, 334, 505, 507.

Baag Herred (Fyn) 500 f.
Baagø (i Lillebælt) 425.
Bager, Oluf, 498.
» , Niels, 498.
Bagstrup (N. Jyll.) 332.
Bahus el. Bohus 106, 118, 120, 166. 188, 194, 289.
Balsbjerget 70.
Banér, Per, Kjkr. 123.
Banér, Johan, sv. Felth. 408.
Bang, Hans, Borgm. 502.
Bang, Niels, 356.
Bangsbostrand 24, 41.
Banner, Anders 387.
» , Birgitte 46.
» , Birgitte ⊙ Knud Bille Eriksen, 460.
» , Hr. Erik, 387.
» , Karen 45.
» , Magdalene 46.
» , Mette ⊙ Erik Bille Jensen 322, 387, 391.
» , Otte, 37, 45 f., 55, 393.
» , Pernille ⊙ Eske Krafse 414.
Barnekov, Christian (†1612) 81, 87, 281.
» , Christian (Sønnesøn) 274.
» , Hans 87, 274.
» , Johan 138.
» , Kjeld Christoffer 275.
» , Magdalene Eleonore 275.
» , Ove Frederik 87.
Barsebæk 8, 53.
Basnæs 55.
Basse, Christoffer 298.
Basse, Hans 298, 303 f., 318.
» , Jokum 89.
» , Peter 142.
Bauditz, Carl Gustav 200
» , W. H., Oberst, 196, 199 f., 205, 389, 491.
Bayern 169.
Beenfeldt, Poul 475 f.
Bek, Baltser, 302.
» , Jacob 30, 402, 411.
» , Kirsten Lavesd. 503.
» , Lave d. Æ. 15.
» , Lave d. Y. 345, 347, 503.
» , Mette Lavesd. 503 f.
» , Sigvard til Førslev 39, 75, 80, 138, 166, 243, 246, 291, 342, 376.
» , Steen Sigvardsen 256, 376.
Belov, Sofie, 394.
Bennet, Baron 139, 142, 275.
Benzon 19.
Bergen og -hus Len 291, 312, 481, 493.
Berlin 460.
Berneck, Andreas 476.
Berner, Henrik 4, 77.
Bestad 308.
Bethlen Gabor 180.
Bildt, Evert 285.
» , Niels 23, 27, 55.
» , Preben 8, 11 f, 26, 483.
» , Vincens 344.
Bille, Anders Steensen (til Rosendal), Ættetavle II og IV, 12, 38, 41, 44, 50, 52 f., 75 f., 80, 83, 85, 87 f., 91—93, 99—275, 328, 359, 395 ff., 417, 448, 476, 491.
» , Anders Eriksen (til Damsbo), Ætt. II, 130, 321, 337, 367, 370, 376, 382, 387—448, 468, 506.
» , Anders Bentsen (til Søholm), 23.
» , Anna Petersd., Ætt. I, 14, 138.

Bille, Anna Jensd. ⊙ Ejl. Brkhs., Ætt. II, 51, 138, 255, 277, 348—374, 378, 380, 382.
» , Anna Henningsd., Ætt. II, 376 f., 382.
» , Anna Petersd. ⊙ P. Harbou, Ætt. III, 469.
» , Beate Clausd., ⊙ Otte Brahe, Ætt. II, 334.
» , Birte el. Birgitte Clausd., Ætt. II, 80.
» , Birte el. Birgitte Eriksd., Ætt. III, 461 f.
» , Birte el. Birgitte Hansd., Ætt. II, 336.
» , Birte el. Birgitte Holgersd. ⊙ Adam Chr. Penz, Ætt. III, 475.
» , Birte el. Birgitte Jensd., Ætt. II. 276, 343, 346, 350, 353, 359, 374 ff., 382, 389, 506.
» , Birte el. Birgitte Knudsd., Ætt. III, 470.
» , Birte el. Birgitte Mogensd., Ætt. III, 178 (?), 450.
» , Birte el. Birgitte Petersd. ⊙ Ove Lunge, Ætt. I, 488.
» , Birte el. Birgitte Rønnovsd., Ætt. II, 347.
» , Birte el. Birgitte Tønnesd., Ætt. III, 486.
» , Carl St. A., Ætt. IV, 100, 149, 152, 496.
» , Christoffer Holgersen Ætt. III, 472, 474 f.
» , Clara Andersd. 499.
» , Claus Steensen Ætt. II, 10, 70—98, 149, 243, 245, 253, 255, 274, 320, 328.
» , Claus Jensen Ætt. II, 276 ff., 281 f.
» , Hr. Claus til Ljungsgd., Ætt. II, 70, 334.
Bille, Dorette Henningsd. Ætt. II, 382.
» , Eiler Henriksen, Ætt. III, 496.
» , » Markussen Ætt. II, 256, 340, 355, 369 ff., 372, 376—9, 382, 394.
» , Ellen Rønnovsd. Ætt. II, 347.
» , Else ⊙ Carl Bryske, Ætt. III, 37, 41, 45, 244, 488, 497. 502 f.
» , Else Jensd. Ætt. II, 338 f., 341, 343.
» , Erik Andersøn, Ætt. II, 394.
» , Erik Franzen til Søholm, 9, 338.
» , Erik Jensen til Rønnovsholm Ætt. II, 282, 322, 338 f., 352 f., 366, 386 ff.
» , Erik Mogensen, Ætt. III, 450 ff., 466.
» , Erik Steensen til Kjærsgaard, Ætt. III, 9 f., 75, 244 f., 338, 508.
» , Ermegaard, Andersd., 23.
» , Eske Rigshofm. Ætt. I, 514.
» , Eske Jørgensen Ætt. I, 9—58, 75, 106, 291, 340.
» , Eske Petersen, Ætt. I, 12—31, 50, 55, 282.
» , Gertrud Henriksd. ⊙ Ulr. Fredr. Schult, Ætt. III, 489, 493.
» , Hans Steensen til Junget, Ætt. II, 284, 292, 332—337, 505.
» , Hartvig Knudsen Ætt. III, 21, 109, 290, 476—486.
» , Helvig Eriksd. ⊙ Joh. Brokhs. Ætt. III, 245, 503, 508 (Hilleborg er Trykfejl).
» , Henning Jensen Ætt. II, 36 f., 100, 332, 338, 346, 366, 379 ff.
» , Henrik Henriksen Ætt. I, 25.
» , » Andersen Ætt. II, 395.
» , » Knudsen, Ætt. III, 212, 322, 346, 363, 486, 487—493.
» , Hilleborg Petersd. Ætt. I, 14.

Bille, Hilleborg Henriksd. Ætt. III, 493.
» , » Holgersd. Ætt. III, 472, 474 f.
» , Holger Knudsen Ætt. III, 345, 471 f., 502.
» , Holger Steensen, Ætt. III. 474 f.
» , Ide Olufsd. Ætt. I, 16.
» , Ingeborg Andersd. 23, 498 f.
» , Jacob Andersen Ætt. II, 395.
» , Jens Clausen, Ætt. II, 276 f., 340, 514.
» , Jens Jensen til Valby, Ætt. II, 10, 138, 200, 282, 330, 338—341, 353, 355.
» , Jens Eriksen, Ætt. II, 387 ff.
» , Jens Rønnovssen Ætt. II, 347.
» . Jens Steensen, Ætt. II, 138, 282, 292, 327, 330—3.
» , Jørgen til Ellinge, Ætt. I, 8, 9, 12, 13, 21—24, 126.
» , Jørgen, Cornet, 469.
» , Jørgen Lunge, Ætt. III, 497.
» , Jørgen Steensen, Cfrd. Ætt. II, 336.
» , Karen Eriksd. ⊙ Henrik Gyldenstjerne, Ætt. III, 460 f., 462, 486.
» , Karen Hartvigsd. ⊙ Henrik Friis, Ætt. III, 486.
» , Karen Jensd. Ætt. II, 339.
» , Karen Knudsd. ⊙ Poul Skinkel Ætt. III, 393.
» , Karen Markusd. Ætt. II, 350, 360, 373, 377.
» , Karen Petersd. Ætt. I, 14.
» , Karen Steensd. Ætt. II, 292, 329, 3?2.
» , Karen Tønnesd. Ætt. III, 486.
» , Kirsten Andersd. Ætt. II og IV, 253.
» , Kirsten Hansd. ⊙ Otte Skeel, Ætt. II, 336, 496.
Bille, Knud Eriksen, Ætt. III, 46, 460.
» , Knud Henriksen Ætt. III, 493.
» , Knud Petersen Ætt. III, 514.
» , Knud Steensen Ætt. III, 470, 490, 502.
» , Lave Eriksen Ætt. III, 344 f., 503 ff., 511 ff.
» , Lisbet Steensd. ⊙ Sigvard Bek Ætt. II, 39, 83, 85, 91, 92, 95, 98, 178, 243, 255 ff., 274, 342, 376.
» , Lisbet Clausd. ⊙ Hans Barnekov Ætt. II, 87.
» , Lisbet Jensd. til Gml. Kjøgegd. Ætt. II,342, 346, 382.
» , Lisbet Rønnovsd. Ætt. II, 347.
» , Maren Clausd. ⊙ Laurits Skram Ætt. II, 463.
» , Margrete Eriksd. til Donslund, Ætt. III, 462, 465, 488.
» , Markus Jensen (Markor, Markvard) Ætt. II, 10, 12, 139, 318 f., 326, 340 f., 342 f., 347—376, 379, 394, 461, 485 f.
» , Mette Steensd. ⊙ Laurits Straale Ætt. III, 244, 451, 461, 463, 467, 502 f.
» , Mette Andersd. Ætt. II, 395.
» , Mette Eskesd. Ætt. I, 14.
» , Mikkel Andersen Ætt. IV, 252, 470.
» , Mogens Eriksen til Rynkebygd. Ætt. III, 449.
» , Mogens Henriksen til Tirsbæk Ætt. III, 493—497.
» , Niels Jørgensen Ætt. I, 21—23.
» , Oluf Petersen til Vallø Ætt. I, 9, 12—16, 282.
» , Ove, Cornet 469.
» , Ove Eriksen til Lindved Ætt. III, 10, 351, 357, 449 f., 459—463, 465, 498.

Bille, Ove Jensen Ætt. II, 339, 341, 343.
» , Pernille Andersd. Ætt. II, 414.
» , Peter Eskesen, Ætt. I, 13 f., 17, 19, 21 f., 252, 340.
» , Peter Eriksen til Haastrup, Ætt. III, 10, 498.
» , Peter Olufsen, Ætt. I, 16.
» , Peter Jørgensen Ætt. I, 73.
» , Peter Ovesen Ætt. III, 335, 366, 457, 462 ff., 466—469, 487.
» , Regitse Clausd. Ætt. II, 88, 248, 253, 274.
» , Rigborg Steensd. Ætt. II, 292.
» , Rønnov Jensen Ætt. II, 339, 341, 343 ff., 345—347.
» , Sigvard Andersen Ætt. IV, 470.
» , Sofie Clausd. ⊙ Malte Sehested Ætt. II, 80, 100, 334.
» , Sofie Andersd. Ætt. II, 395,
» , Sofie Petersd. Ætt. I, 18 f.
» , Steen Andersen Ætt. II og IV, 130, 252 ff., 396.
» , Steen Clausen Ætt II, 22, 39, 71 f., 99 ff., 276, 514.
» , Steen Eriksen, Ætt. III, 333 f., 344, 473, 487, 503—11.
» , Steen Hansen, Ætt. II, 336.
» , Steen Henriksen, Ætt. III, 347, 493.
» , Steen Holgersen, Ætt. III, 333, 472 ff.
» , Steen Jensen (til Billesholm), Ætt. II, 10, 15, 83, 85 f., 138, 240, 255, 261, 266, 276, 278—332, 339 f., 342, 353, 358, 388, 449, 456 f., 477.
» , Steen Jensen (paa Gjorslev), Ætt. II, 339, 341.
» , Steen Knudsen, Ætt. III, 37, 244, 497 f.
Bille, Steen Mogensen, Ætt. III, 192, 321, 449—459.
» , Steen Petersen, Ætt. I, 14.
» , Tage Cornet 469.
» , Tønne Knudsen, Ætt. III, 363, 470, 486 f.
» , Vibeke Henriksd. ⊙ Oluf Brokkenhus, Ætt. III, 493.
» , Vincens Jensen, Ætt. II, 329, 338, 341—346, 366 f., 375, 382.
Bille, Navnet 11, 12, 186, 237, 491.
» , Navnet, ført uberettiget 459.
Biller, de blaa, 470.
Billesborg 141.
Billesbølle 141.
Billeshave 141, 513.
Billesholm 138, 141, 240, 254, 276 f., 330 ff, 374, 379, 513.
Billeskov 487.
Billestrup, 328.
Billevaaben 71, 141, 149, 186.
Billevejen 148.
Binkeby, Skaane 138.
Birkelse 35 f., 57.
Birkeret 266.
Bisbo 463.
Bistrup v. Randers 22 f., 35, 499, 514.
Bjelke, Jens 159, 295, 297 ff., 301 f., 304 ff., 308 f., 313, 318, 323.
» , Thure 494.
Bjerge Herred, Skaane, 96, 138.
Bjergsodde, Jyll., 445.
Bjergværker, norske, 174.
Bjørka, Skaane, 137 ff.
Bjørnekulleklint, Skaane, 127, 135.
Bjørnsen, Jens, 113 f.
» , Knud 142.
Bjørnsholm, 471, 514.
Blankfort, Balduin 83, 86.
Blegind, 110, 114 ff.
Bodøgaard, Norge, 478 f., 482.
Bohl, Styring 29, 292.

Bokholt, Johan, 451.
Bolen 22.
Boller ved Horsens 34 f., 38, 446.
Boller i Vendsyssel 464.
Bollerup, Skaane, 25, 45.
Bolver 50.
Borch, Ole, 494.
Borgholm 126.
Bornholm 217, 333, 398, 415, 434, 441.
Borrebygaard, Sjæll., 199.
» , Skaane, 278.
Boserup, » , 322, 326, 332.
Bosøholm, » , 22.
Braband 310.
Brahe, Axel til Elved 28, 44, 55, 124, 127 ff., 358.
» , Anna ⊙ Steen Maltesen, 80, 328.
» , Birgitte ⊙ Henrik Gjø, 335, 373, 414.
» , Else Henriksd. 27.
» , Falk Axelsen 55, 335.
» , Helvig ⊙ Falk Gjø 55.
» , Jens ⊙ Anna Bille 51.
» , Jørgen Steensen til Hvedholm 49, 51, 126, 172, 189, 197, 189, 364, 369, 374, 394, 398, 442.
» , Karen, 320, 324.
» , Knud, 35, 116.
» , Margrete, ⊙ Chr. Barnekov 87.
» , Margrete ⊙ Albert Skeel 354.
» , Mette ⊙ Otte Marsvin, 513.
» , Otte Petersen 49.
» , Otte Steensen til Næsbyholm 346, 375.
» , Otte ⊙ Beate Bille Clausd. 39, 51, 126, 138, 334.
» , Otte til Torbenfeld 87.
» , Preben ⊙ Susanne Gjø 378.
» , Steen til Knudstrup ⊙ Birgitte Rosenkrands 142, 334.
Brahe, Sofie ⊙ Ove Tott Tagesen 172, 250, 354, 375.
» , Sofie ⊙ Hr. Jørgen Lunge 333 f., 495 f.
» , Sofie ⊙ Erik Lange 354.
» , Sofie ⊙ Peter Munk, 383.
» , Tyge til Tostrup 21, 49.
» , Tyge, Astronom 10, 21, 72, 102, 125, 129, 142 ff., 334, 354.
» , Tyge Tygesen, 102.
Brandenburg, Markgrevinden af 327.
» 230.
Brandbjerg, N. Jyll. 467 f.
Bratskov 55, 58.
Breide, Fru Abel 74.
Bremen Stift 168 f., 175 f., 197 f., 203, 209, 219, 227, 409, 418, 425, 436, 496.
Brenderup, Fyn 504.
Broby, Skaane 138.
Brobygaard, Fyn 442 f., 513.
Brock, Eske til Estrup 9, 17 f., 21, 25, 28 f., 35, 37, 39, 41—53, 63, 111, 126, 128, 142, 174, 193, 244, 291.
Brock, Lave til Vemmetofte 21.
Brock, Margrete 13, 21.
Brockdorf, Bertram 494.
Brokkenhus, Birgitte ⊙ Jacob Ulfeld 358, 507.
» , Claus 82, 93, 94, 395, 502.
» , Ejler til Nakkebølle 348, 353, 357, 359.
» , Ejler til Søndergaarde 502.
» , Familien 347.
» , Fru Gese 449, 459 f.
» , Jacob til Nakkebølle 460.
» , Johan til Lerbæk 35, 155, 245, 357. 504, 512.

Brokkenhus, Laurits Egeskov 351, 358, 460 f., 502.
» Oluf ⊙ Vibeke Bille 493.
» , Rigborg (indm. Jfr.) 351, 460.
» , Susanne 348—351, 355, 379.
Brun, Ebbe, Provst 504.
Brunby, Skaane 138.
Brunlaug, Norge 344.
Brunsvig 171, 389.
Bryske, Carl ⊙ Else Bille 9, 37, 41, 488, 497, 501.
» , Christense ⊙ Thomas Fasti 462, 488, 491.
» , Claus 46.
» , Ejler ⊙ Gertrud Lunge 9, 488, 490.
» , Gert 37, 45, 52, 55, 502.
» , Karen 498.
» , Lisbet ⊙ Henrik Bille 12, 346, 488 f., 491—493.
» , Truid 37, 45, 55, 470, 503.
Brændevin 453.
Brømsebro 432 f., 434 ff., 441, 445, 510.
Brøstrup 450.
Bubbel, Fyn 476, 513.
Buchwald, Caspar v. 382.
» , Claus v. 37, 57, 86, 87, 343, 382.
» , Dorette v. 57, 264
» , Else v. 89.
» , Friedrich v. 382, 384, 422 f., 446.
Buckingham 179.
Budde, Ane Cathrine ⊙ Peter Vibe 404.
» , Frederik Gotslafsen 405.
» , Frederik Mathisen 403 ff.
» , Gotslaf 382.
» , Helle Frederiksd. 409.
» , Mathias til Tollist 405.
» , Mathias Frederiksen 404.
Bülcke, Peter 496.
Bülow, Familien 88.
» , Joachim 29, 123.
Bützow 173, 263, 366.
Bæverød 79.
Bøge, Peter 259, 264.
Bøhmen 428.
Bøhmisk Krig (se 30-Aars Krig) 158, 164.
Bølle, Susanne ⊙ Jacob Brkhs. 460.

Calmes, 451.
Carl I af England 420.
Carl, Hertug (Kong Carl IX af Sverig) 107, 283.
Carl IX af Sverig, 107, 109, 113, 118, 298, 310.
Carl X Gustav af Sverrig, 474.
Carlsbad i Tydskl. 348.
Carlton 179.
Christian II 161.
Christian IV af Danmark: Hele første Afsnit.
» hans Syner 178, 218.
» som Hertug 100, 380.
Christian (V) 162, 177, 181, 191, 193 f., 195 f., 277, 356, 371, 429, 436, 445, 510.
Christiane, Datter af Chr. IV, 416, 473.
Christian Frederik, Søn af Chr. IV 178 f., 486.
Christianopel 110 ff., 177, 469.
Christianshavn 160, 243.
Christianspris 228, 232, 445.
Christiansstad 70, 81, 133, 157, 160, 165, 177, 182, 244, 264, 327, 427.
Christiansø i Norge, ved Flækkerø, 426.
Christine, sv. Dron. 417, 420, 435.
Colberg i Holsten 427.
Collart, Claude 284.
«Companiet» i Kjbhvn. 278.

Compagnie, ostindisk, 160.
» Salt, 160.
Cothenius, Christoffer, Øsels Bisp, 407.

Daa, Claus til Ravnstrup 90, 183, 193, 199, 204, 223, 320, 456 f., 477.
» , Herluf til Skjørpinge 86, 250, 343, 482.
» , Jørgen 123, 310 f.
» , Valdemar til Borreby 347.
Dabelsten, Thomas, Gjæstevært, 472.
Dalekarle 294, 298, 310.
Dalum, Kloster, 196, 198, 244, 376.
Damsbo, Fyn, 35, 356 f., 391, 394, 513.
Damsgaard, Mors, 482 ff., 492, 514.
Damsgaard ved Kjærsgaard 512.
Danevirke 232.
Danzig, 190, 337, 481, 509.
Delden, Johan v. 508.
Dessau 389.
Disciplin i Hæren 167.
Donslund, N. Jyll. 462, 465 f., 492, 514.
Dorette Doctors 451.
Drage, Holsten 229.
Dragefruer, 256, 360.
Drageholm, Skaane 221, 229, 237.
Dragsholm, Sjæll. 320 f., 456, 502.
Drikkelyst 28.
Dronningborg, N. Jyll. 16, 28, 44, 47, 512.
Due, Franz Jørgensen, 55.
Dumeni, Jan 123.
Durell, Magnus, 494.
Durham, Alexander, 277.
Durlach, Markgreven af 193, 195, 205, 367.
Dvegge 86.
Dybvad, Jørgen og Christoffer 161, 163 f., 257.
Dybæk, Skaane, 449, 512 f.
Dynkirkerskib 187.
Dyre, Claus 464.
» , Hans 383.
» , Maren, 468.
Dyreborg, Fyn 356.

Ebba, Grevinde til Räffsborg, 476.
Eberstein, Ferdinand 494.
Egby, Skaane 329.
Egeskov, Fyn 351, 460.
Egense, Fyn 278, 347, 350.
Egernfjord, S. Jyll. 195.
Ejderen, 195, 204.
Elben 187, 204, 223 f., 420.
Elefantriddere 511.
Eleonore Christine, Datter af Chr. IV, 99, 405, 507.
Elfsborg, Ny 43, 107, 111, 115, 118 ff., 123, 126 f., 169, 483.
Elfsborgs Løsning 166, 245.
Elgsæter, Norge, 290, 447.
Elisabeth ⊙ Chr. Penz 203, 506.
Elisabeth, Englands Dronning, 279.
Ellinge, Skaane, 13, 24, 29, 30, 40, 42, 46, 51, 513.
Elved, Fyn, 28, 55.
Embden 311.
Embsen 310 f.
Emiksdatter, Magdalene ⊙ Erik Bille 498 ff.
» , Margrete 500.
» , Mette ⊙ Jørgen Tidemand 502.
» , Tale ⊙ Ejler Brokkenhus 502.
Emiksen, Anders til Grøftebjerg 498 ff.
Emiksen, Otte til Steensgaard 498 f.
Enanger, Norge, 314.
Engelbrektsen, Oluf 284.
Engelstoft, C. T. 351 ff.
Engelholm, Skaane 70.

England 166, 175, 197.
Engom i N. Jyll. 490.
Eriksholm 29.
Eskjær 39, 55.
Estrup 47.
Estvadgaard 55.
Everød Sogn 85.

Faaborg 356, 498.
Faddersbøl, Thy, 89.
Falkenberg, Halland, 189.
Faner oprettes i Danm. 104 f., 108, 199, 357.
Farsot 170, 183, 187.
Fasti, Thomas, 462.
Faurholt, Skaane, 126.
Fegræus, sv. Dipl. 164, 221, 231.
Femern 430.
Festenberg, jvfr. Pachs, 99.
Finmark 109, 283, 477, 481.
Finneskat 478.
Finskebugt 109.
Finstrup, Fyn, 493.
Fjerrestad 139.
Fjerristofte 185.
Flakkebæk 289.
Flekkerø, 311.
Fleming, Clas 427.
Fleninge 138.
Flensborg 119, 195.
Flintebjerg, Randers, 431.
Flintholm 46.
Florenz (Firenze) 376.
Fobislet 73.
Fordringer til d. d. Hær 419.
Formynderregjering 9, 250.
Frankrig 175, 197.
Fredslutning i Stettin 107, 126, 190, 270, 283.
» i Knærød 170, 318, 403, 417, 481.
» i Lybæk 219, 330, 457.
Frederik d. 2den af Danm. 9, 28, 277, 400.
Frederik d. 3die » » som Hertug 168, 197 f., 211, 235, 282, 337, 345, 409, 420, 425, 431, 436, 440, 446 f., 496.
Frederik Christian, Chr. IV.'s Søn 15, 178, 256.
Friedrich III., Hertug af Holsten-Gottorp, 128, 218 f.
Frederiksborg 129, 181, 273.
Frederiksodde 389.
Friis, Anders 55, 82, 93 f., 163, 383 ff., 471.
» , Birte 348, 351.
» , Christian til Borreby, 44, 104, 112, 127 ff., 176 f., 194, 240, 286, 295, 297, 301, 320 f., 360, 479, 482.
» , Christian til Kragerup 90, 129, 161, 183, 187, 190, 233, 236, 361, 463, 490.
» , Hans 509.
» , Henrik ⊙ Karen Bille 486.
» , Jesper 394, 471.
» , Johan 484.
» , Jørgen til Krastrup 80, 129, 277, 340.
» , Lisbet 484.
» , Niels 39, 48, 322, 386, 473.
» , Tønne 53, 199 f., 201.
Friknægte 167.
Froste Herred 269.
Frøslevgaard, Sjæll. 416, 499.
Frøslevgaard, Mors 499, 514.
Frøstrup, Fyn 362.
Frøsø, Jemteland 293,
Fuelsbüttel, Holsten 409.
Fyn 425 f., 430 f. o. m. a. St.
Føren, Didrik van 78.
Førslev 39, 85 m. fl. St.

Gaardsret 266.
Gaas, Niels 451.
Gagge, Claus til Arløse og Drageholm 96, 109, 482.
Gallas, Mathias, østr. Felth. 409, 419, 421, 424, 428.
Galle, Gude 163.
Galt, Anna 55.
» , Dorte ⊙ Jørgen Munk 380.
» , Margrete 29, 292.
» , Sofie, 261, 265.
Gans, Henrik 450.
Gedde, Ove, Admiral 79, 96, 404, 467.
Geer, Louis de, 425.
Geisler, Wulf 97 f.
Geisweiler, Arnoldus 263.
Gejstlighed, Øsels 406.
Generalstaterne 166, 170, 175 f.
Genf, Univ., 476.
Georg, Hertug af Lyneborg, 180, 389.
Gersdorf, Christoffer v. 466, 492.
» , Jokum, Rigshofm. 332.
Gjedinge Bro, Lødde Aa, Skaane 430.
Gjedsholm (Gjedsøholm) 329.
Gjersherred 85.
Gjorslev 338, 343, 345, 513.
Gjældsfængsel for Adelige 56.
Gjø, Absalon 100, 363.
» , Beate ⊙ Hans Bille 335.
» , Birgitte Falksd. 373.
» , Christoffer til Oxholt 414.
» , Elline Henriksd. ⊙ Mour. Aschersleben 372.
» , Eskild til Turebygaard 336.
» , Falk Falksen 55, 58, 90.
» , Falk til Skjersø ⊙ Karine Krabbe 24, 44 ff.
» , Falk Henriksen ⊙ Karen Bille 332, 336, 373, 377 f.
» , Helvig Falksd. ⊙ Eske Bille 24, 41, 43, 46, 55.
» , Henning, 8, 12.
Gjø, Henrik ⊙ Birgitte Brahe 335, 373.
» , Henrik Falksen, 377.
» , Ide ⊙ Jens Juel 336, 386.
» , Ivar 41, 46.
» , Jesper 44.
» , Markus Falksen 377.
» , Mogens 43—46, 51, 282.
» , Otte til Tureby ⊙ Birgitte Tott 336.
» , Sibylle 335, 372 f.
» , Susanne ⊙ Preben Brahe 378.
Gjøngeherred 117, 133, 430 o fl. St.
Gjøngehøvding 109.
Gladsaxe, Skaane, 291.
Glambæk, Claus 20.
Glasau 55.
Glimager 85.
Glückstadt 195 f., 204, 214, 218, 223 ff., 422, 425.
Gottorp 218, 473 (Hertugen) 446 o. fl. St.
Grib, Birgitte 476.
Gris, Vivike 122.
Grubbe, Jesper til Røgle 471.
» , Karen ⊙ Vincens Bille 344.
» , Knud, 51, 138, 185, 322.
» , Peter ⊙ Ane Rud 344.
» , Sigvard til Hofdal 13, 45, 122, 167, 278 f., 498.
Gryt, Skaane, 79, 85.
Gräfsnäs 476.
Grændsemøder, sv.-d. 30, 174 f., 263, 283, 424, 476.
Grændsevagt i Skaane 116 f., 170, 183, 187.
Grøftebjerg 498, 501.
Grønbæk, Isak Bisp 285 f.
» , Søren Præceptor 341.
Grønkjær 336.
Gudme 393.
Guldborg 107, 121.
Gulland 170, 176, 217. 398.

Gunderslev 17, 51.
Gunderslevholm 43, 55.
Gundestrup, Skaane, 127, 240, 261.
Gundetved 46.
Gustav Adolf, svensk Konge, 13, 79, 113—119, 127, 164, 170, 174, 181 f., 188, 214 ff., 221, 225 ff., 230 f., 233, 306, 395, 398 f., 417.
Gyldenløve, Ulrik Christian 395, 506.
» , Valdemar Christian 415, 420, 427, 446, 508 ff., 510 f.
Gyldenstjerne, Axel 8.
» , Ermegaard 471.
» , Henrik 53, 87, 96, 185, 268, 486.
» , Hilleborg ⊙ Knud Bille 470.
» , Ingeborg Henriksd. 487.
» , Jytte 340.
» , Karen til Stjernholm 34 f.
» , Karen Henriksd. 461, 487.
» , Knud, 29, 36, 48, 51, 53, 195, 204.
» , Knud Axelsen 241—257.
» , Knud Henriksen 381.
» , Laxmand 246, 322, 330. Mogens 42 f., 185, 191.
» , Niels til Gjelskov 363, 486, 491.
» , Niels Henriksen 461, 486 f.
» , Pernille ⊙ Jacob Rosenkrands 51, 328, 391 f.
» , Preben 129.
» , Preben ⊙ Hilleborg Bille, 486.
» , Ætten 387.
Günther, Friedrich 226.
Gøteborg 107, 310.
Gøtaland 171.

Haag 509; (Tractat 1625) 179, 192.
Haandfæstning 9.
Haar, Christoffer 308 f.
Haarby 398, 414.
Haderslev 195, 282, 373, 382 f., 423, 426, 501.
Hagenskov 368, 395.
Hagsholm 89.
Halberstadt 168.
Halland 108, 118, 121, 283, 499 o. fl. St.
Halmstad 112, 116, 159, 164 f., 185.
Hals 196, 445.
Hamborg 90, 223 f., 376, 420, 432.
Hameln 180, 186, 399.
Hans, Søn af Frederik II., 25, 29, 125, 508.
Hansen, Antonius, Generalprovst 176.
» , Hr. Knud 261.
Hansestæder 32, 165 f., 207 o. fl. St.
Haraldskjær 55.
Harbou, Hans 469.
» , Niels 64, 469.
» , Peter 469.
» , Jens Mogensen, 506.
Hardenberg, Erik 24, 386, 500.
» , Mette ⊙ Chr. Friis til Borreby 360.
Hardnæs, Norge, 478.
Harrislevgaard 508.
Hartvigsen, Jørgen ⊙ Birgitte Bille 462.
Hasardspil 104.
Hasselmed 339.
Havbøllegaard 450.
Havreholm, Vendsyssel, 385.
Havrelykke, Lolland, 512 f.
Haye, Abraham de la, 160.
Hedegaard, Jyll. 473, 475.

Hedevig, Frk. Konged. 416, 473.
Heidelberg 379.
Heine, Lame 194.
Helge Aa 70 o. fl. St., 121 f., 133.
Helgeland 477.
Hellested, Sjæll. 341.
Hellestrup 85.
Hellerup 27.
Helms, Hans 508.
Helne Kirke 80.
Helsingborg 106, 133 ff., 159, 184, 209, 213, 217, 240, 243, 246, 259, 264, 270, 428 ff.
Helsingør 109, 127, 209 m. fl. St.
Henriksdatter, Karen ⊙ Hr. Anders Bille 142 f., 151 f., 247 ff., 251, 396.
Herberg, Christoffer v. 98.
Herdal 289, 294, 303, 319.
Herfølge, Sjæll. 374.
Herlof Land 182.
Herrisvad Kloster og Len 72, 74, 95, 132, 159, 240, 270, 273.
Heslebro 126, 189.
Hesleholm 40, 122.
Hesselager 53.
Hestrup Kirke 277, 340, 391.
Hestrup 10.
Hestved Sogn 84.
Hevringholm 16 f.
Heyst, Doritte 498.
Hindsgavl 281.
Hiort, Mester Daniel 479.
Hofdal 122.
Hoffane, dansk, 103.
Hohndorf, Jørgen 346.
» , Sofie (Anna) ⊙ Rønnov Bille 346.
Holk, Skaane 138.
» , Christen 138, 159, 174, 199, 246.
» , Ejler 90, 96, 329 f., 332, 476.
» , Henrik 333, 389.
Holland, Greven af, 179.
Holland 305, 309, 315, 425.
Hollufgaard, Fyn 449.
Holmsland, N. Jyll. 492.
Holst, Henrik 93 f.
» , Morten 356.
Holsten 169, 195, 223, 400, 409, 419 ff., 422, 428, 432, 440.
Holstenhus, Fyn, 493.
Holstensk Gjæld 16, 33, 36 ff., 53 ff., 59, 77, 81 f., 383 f., 392, 465, 468.
Holzminden 187.
Horn, Gustav 344, 422, 425, 428 f., 430.
Horsens 172.
Howe eller Howen, Reinhold v. 409.
» , Ernst v. 412.
Howell, James 188.
Hovgaard, Lolland, 345.
Hoya 194.
Hundermark, Anna 36.
Huitfeld, Anna ⊙ Mogens Bille 450.
» , Beate 182.
» , Hr. Henrik 96, 193, 213.
Hundstrup 364.
Husum 312.
Hvalsø 55.
Hvas, Christoffer til Hennegd. 495.
Hvedholm 51, 391, 499, 513.
Hveen 72.
Hvidkilde 336, 347—378, 386, 485, 513.
Hvidøre 72.
Hybers, Herman 465.
Hyldtofte, Lolland 472.
Hyllinge 138.
Hylstorp 137.
Hærplan af 1646, 443 ff.
Høg, Eiler 511.
» , Just til Ky, 199, 204, 343, 421, 493, 496.
» , Mette 285.

Høg, Mogens til Kjærgaardsholm 334, 393, 416.
» , Styge til Gjorslev 345.
» , Styge til Vang 382.
» , Thomas 394.
Høgholt 45.
Højbygaard, Lolland 472, 513.
Højelse, Sjæll. 375.
Højhed, dansk i Polarhav 481.
Højsgaard, Fyn 414.

Inderøen 308.
Indlagring, adelig 33, 36, 86 f., 256, 363, 487.
Ingolstadt 417.
Irene, Czars Datter 508.
Isgaard 37, 55.
Island 86, 433.
Itzehoe 200, 378.
Iversnæs 501 o. fl. St.

Jacob I. og VI., engl. og skotsk Konge 104, 175, 279 ff.
Jacobsen, Thomas Raadmand 95 ff.
Jankovicz 432.
Jemteland 289, 294, 296 ff., 300 t.. 305 ff., 319, 323, 328.
Jensen, Bisp Mads 261.
Jerstrup, Fyn 372.
Joachim Friedrich, Admin. af Magdeb. 499.
Johan, svensk Hertug 120, 123.
Jomfruens Egede 499, 513.
Jonas, Dr. 332.
Jude, Christian 311.
Juel, Anna Ovesd. ⊙ Holger Bille, 471 f.
» , Dorte ⊙ Jørgeu Kaas 473, 475.
» , Eline ⊙ Jens Bille 338 f., 341.
» , Elsebe ⊙ Hans Lindenow, 76.
» , Ivar. 193.
Juel, Jens til Kjeldbygaard 119, 122, 159. 297, 386, 491.
» , Kirsten ⊙ Niels Vind, 493.
» , Ove 378, 471, 494.
» , Peter 339 f., 474.
» , Poul 480.
» , Thomas 47.
» , Vincens 338.
Jungetgaard 334 ff., 337, 464 ff., 514.
Juttesot 112, 116, 131, 150.
Jylland 431 m. fl. St,
Jägerndorf 389.
Jönköping 111.
Jørgens, Sct., Hospital, Svendborg 350.

Kaas, Anne ⊙ Preben Bildt 12, 483.
» , Anne ⊙ Albert Skeel 464.
» , Anne ⊙ Hartvig Bille 483.
» , Eggert 90.
» , Emike 99.
» , Erik 511.
» , Franz 36.
« , Gjord 471.
» , Hans 368 ff., 485.
» , Hartvig 90, 483.
» , Jørgen Emiksen 99.
» , Jørgen Eriksen 321, 339, 341, 387 f., 390 f.
» , Jørgen til Gjelskov 18.
» , Mogens til Støvringgd. 44, 49, 52, 64, 167, 200, 370, 386, 432, 436, 456.
» . Niels 35 ff., 54, 483.
» , Staller 89 f., 97, 253 f., 257, 261, 274 f., 329, 483.
Kalmar 110 ff., 116, 298, 305, 380, 487.
Kalundborg 99.
Kalø 90.
Kapdrupgd. 467.
Kasløse 322, 332.
Kassel 376.

Katholm 462.
Kiel 119, 310, 430 f.,
Kieler Omslag 20, 484 m. fl. St.
Kielsgaard 314.
Kimnitz, Nicolai 126.
Kirkeklokker til Kanonstøbning 290.
Kirkelader 452.
Kirke-«Popeltur» 400.
Kirketaxt for Gravsteder 375.
Kjeldstrup 244.
Kjerteminde 397.
Kjærgaard 24, 37.
Kjærsgaard 449—513.
Kjærstrup, Thorseng 220.
Kjøbenhavn, Belejring af, 475.
Kjøge 346 f.
Kjøgegaard, Gamle 275, 342 f., 346, 374 ff., 513.
Kjølen 289, 294.
Kjølstrup, Fyn 397.
Kjøngtorn, Fyn 442.
Kjørup 8, 34.
Klippen ved Herrisvad 72.
Klogerup, Skaane 86.
Klædninger indførte fra Tydskland 217.
Kniplingskraver for Mænd 454.
Knudsen, Bertel Aqvilonius 103.
Knuds, Sct., Sten 501.
Knuds, Sct., Kloster 191.
Knuds, Sct., Kirke 486.
Knudstrup, Skaane 21, 414.
Knoop 36.
Knærød 44, 78, 127 f., 164, 174 f., 263.
Kobberværker i Skaane 145.
Kofod, Esbern, Borgmester 77.
Kohl, Jacob, Borgmester 401.
Kolding 195 f., 315, 360, 373, 376, 423 f., 426.
Koldinghus 128, 195, 331, 495 f.
Kongen mod Rigsmarsken 436—441.
Kongens Laan hos Adelen 192, 367.
Kongsbakke 118.
Kongsberg 174, 263.
Kongsholt 262.
Korsholm 8.
Korsør 199, 450, 459.
Krabbe, Anne 46.
» , Dorette 39, 46.
» , Gregers 373, 395, 415, 421.
» , Hilleborg 51.
» , Ivar 46, 216, 330.
» , Karine 24.
» , Lisbet 345 f.
» , Mogens 322, 339, 346, 488.
» , Niels 331.
» , Tyge 116.
Krabbesholm 39, 55, 142, 383 f.
Krafse, Anna 51.
» , Eske 51, 414.
» , Sofie, 15, 51.
Krag, Erik 458.
» , Jørgen 458.
» , Margrete ⊙ Erik Bille 450, 458.
» , Niels 64, 280 f., 334.
Krapperup 8, 240 ff., 257 ff.
Krempe 214, 422.
Krig, nord. Syvaars- 10, 72, 109, 287, 400, 419, 480, 497, 500.
» , Kalmar- 42 f., 60, 78, 107 ff., 160, 189, 194, 310 f., 324, 357, 399, 401, 403, 411 f., 461, 471, 483, 487, 491, 502.
» , Kejser-, 30-aars-, Tydske-, Bøhmisk-, 158, 164, 343. 390, 395, 419, 425, 473, 490 ff., 502.
» , nordenfjeldsk 294—309.
Krigsberedskab, dansk 418.
Krigsordinans 166, 473.
Krigsregnskab af Jens Juel 119, 122, 126.
Kringelen, Norge 317.
Krogholm 39, 51.
Krognos, Familien 241.

Krogsgaard 55, 57.
Krogstrup Kirke, 14, 17, 21.
Kronborg 25, 106, 173, 221, 224, 327, 469, 475 f.
Kroning, Chr. IV's 6—10.
Krop 137 f., 261.
Kruckov, Ane 381.
» , Axel 381.
» , Christense Axelsd. 351—355.
365, 380, 454.
Krummedige, Sofie 9, 13.
Kruse, Birgitte ⊙ Steen Bille, Eriksen. 505.
» , Envold 294 f., 298, 310, 505.
» , Gabriel 90.
» , Kirsten ⊙ Erik Krag 458.
Kurland 400.
Kullen 135, 242.
Kvinge 71, 75.
Kvislinge 84.
Königsmark, Hans Christoffer 425, 432.

Laholm 165.
Lammehave 467.
Landskrone 258.
Lang, Bunde 138.
Lange, Erik ⊙ Sofie Brahe 354.
» , Gunde til Søfde 89.
» , Gunde til Breining 195.
» , Hans ⊙ Johanne Skram 461.
» , Henrik til Rønnovsholm 485.
» , Niels til Skrumsager, 390 f.
» , Margrete ⊙ Anders Lindenov 73, 244.
» , Tyge til Kjeldgaard 319.
Langesø, Fyn 55.
Larson, Niels 123.
Laugerød 259.
Lauritzen, Niels Bisp 26.
Laxmand, Birgitte ⊙ Peter Bille 22.
Lebensau, Jürgen v. 117.
Legatet «virgo decollata» 365.
Leipzig, 418, 504.
«Lempe» 438.
Lensherrers Gjæsteri 360.
Lerbæk 35, 38, 57 m. fl. St.
Levensaa 229.
Leyden 388, 396, 494.
Lifland 170 f, 181, 188, 398 ff.
Lillø 182.
Limburg, Greve af 200.
Limfjord, 195, m, fl. St.
Lindenov, Anders Hansen 73, 244.
» , Birgitte ⊙ Otte Skeel 474.
» , Else ⊙ Absalon Gjø 100, 243 ff, 363, 512.
» , Godske til Lindersvold 487.
» , Hans til Gavnø 9, 18 f., 64.
» , Hans til Hundslund 281.
» , Hans, Chr. IV.'s Svigersøn, 204.
» , Hans til Ørslev, 39, 55, 76 ff., 162, 263.
» , Holger til Gavnø 328.
» , Holger til Østergaard 241, 264.
» , Kirsten ⊙ Steen Bille 22, 71—75, 80. 100, 132, 291.
» , Otte til Borreby. 328.
» , Rigborg ⊙ Steen Bille 281, 301. 318, 326, 329.
» . Sofie ⊙ Knud Gyldenstjerne 329.
Lindholm 55.
Lindved 449 ff., 460, 463 ff., 467, 513.
Lister, norsk Len 12.
Listerdyb 426.
Ljungby 85.
Ljungsgaard 277.
Lofoten 478.
Lolland, 430 m. fl. St.
London 463.
Longelse 450.

Lov, jydske 57, 249 ff., 266 f.
» , norske 287, 292.
» , sjæll. 57.
Lovgivning 158, 265 (Rigens Ret og Dele).
Lugudde 135, 261. 268.
Lund, 273, 329, 430.
Lundegaard ved Helsingør 218.
Lunge, Anna ⊙ Just Høg 496.
» , Christoffer 282, 338.
» , Jørgen til Odden 48, 50, 108, 126, 128 f.. 157, 166, 320, 333, 495.
» , Kirsten ⊙ Hans Bille 333 ff.
» , Margrete Jørgensd. 495.
» , Ove 488, 490.
Lutter am Barenberge 190, 399.
Lybæk 219 m. fl. St.
Lyddestad 138.
Lykaa (Lyckow) 115.
Lykke, Anne ⊙ Cay Ranzau 193 f., 202, 392.
» , Erik 22.
» , Falk 177 f.
» , Hans 39, 55.
» , Henrik 142. 193.
» , Ivar 36 f.. 39, 55.
» , Jacob 55.
» , Maren ⊙ Thomas Norman 451.
» , Valdemar 496.
Lynderupgaard 17 f.
Lyneborg, Hertugen af 199, 206.
Lyngby (Munke- og Trolle-) 276, 278.
Lyngbygaard 70, 513.
Lyskander, Provst Claus 254, 267, 350, 374.
Løgetved 244.
Løgismose 37, 55, 387, 393 ff., 414, 438, 441, 513.

Madrid 463.
Madsen, Bisp Jacob 23.
Madsen, Oluf, Bonde 93.
Magdalene Sibylle, Chr. IV.'s Svigerdatter, 227, 395, 400, 475, 505.
Magnus, Konge af Lifland 400 f.
Mahler, Søcapitain 310.
Malmø 263, 344, 380, 428 ff., 432 ff.
Malmøhus 106, 167.
Mander, Carl v. 130, 149.
Mansfeld 389.
Manteuffel 380.
Mantua 376.
Margaard, Fyn, 37, 55, 503, 513
Mariager 21, 47, 347.
Marie Cathrine, Chr. IV.'s Datter 218.
Marie Eleonore, Gustav Adolfs Dronning 418.
Markdanner, Frederik 55, 397, 471.
» , Hans 55, 464.
Markerød 123.
Markie 8.
Marselis, Peter 508 f.
Marsvin, Elline 38, 50, 163, 220, 357, 363, 394, 402, 487.
» , Else ⊙ Envold Kruse 505.
» , Helvig ⊙ Axel Urup 402.
» , Jørgen, R. R. 449.
» , Karen Jørgensd. 449.
» , Margrete 173.
» , Otte til Dybæk 512 f.
» , Pernille 512:
Medel(Mejl)gaard 473 ff., 514.
Meklenborg 212 f.
Menius 408.
Meyer, Anna 255.
» , Jens 255.
Michael, Czar 415, 508 f.
Michelsen, Hans Bisp 377.
» , Niels Præst 71, 102.
Middelboe, Bernhard 152.
Mitzlaff, Joachim 389.
Mogenstrup 25.
Molbech, C. 229.

oM/Mollerup, 401.
oM/Monrad, Erik Bisp 494, 496.
oM/Montgommery, Greve 209.
oM/Morgan, Charles 218.
oM/Mors 483.
oM/Mortaigne, sv. Oberstl. 432.
oM/Mortensen, Bisp Poul 148
oM/Moskov 415, 420, 508.
uM/Mund, Peter 122.
« » , Pros 430 f.
uM/Munk, Else ⊙ Christoffer v. Gersdorf 466.
« » , Fredrik, 55, 471.
« » , Jens 187.
« » , Jørgen ⊙ Dorthe Galt 380.
« » , Kirstine, Chr. IV.'s Hustru, 50, 163, 173, 178, 179 f., 200, 214, 221, 394. 447.
« » , Ludvig 163.
« » , Peter til Sæbygaard 382.
« » , Sofie ⊙ Henning Bille 380.
uM/Munthe, Johannes 101.
øM/Møllegaard 450, 458, 513.
øM/Møllerup 55, 483, 485 f., 492, 514.
øM/Mønnichhofen 119, 310—315.
øM/Mørup 261.

dæN/Nahm. Fred. 308 f., 314.
næN/Nanti, Claudi 410.
dæN/Nakkebølle 277 f., 339, 347—379, 387, 454, 513.
dæN/Nakskov 368 m. fl. St.
pæN/Napoli 376.
dæN/Nebbegaard, Jyll. 17.
bæN/Nederlandene (jvfr. Generalstaterne, Holland) 102, 169, 207, 228, 376, 417, 428, 511.
bæN/Nedersachsiske Kreds 171 f., 179, 427.
læN/Nelle, General 200.
læN/Nellemann, Retshistoriker 249 ff.
sæN/Nestved 347.
sæN/Nesz 332.
Neustadt, Holsten 226.
Nielstrup 17, 41.
Nienhof, Øsel 406.
Nikolaj K., Kjbhvn. 286.
Nivaa, Sjæll. 72.
Nolcke, Anna Margrete 407.
Nold, Thomas, 403.
Nonne-Kloster i Oslo 281.
Nordborg, Als 378.
Norby, Margrete ⊙ Tønne Bille 486.
Norby, Gissel 353.
Norman, Margrete ⊙ Steen Bille, M. 451.
» , Christian til Ølstedgaard 370, 451.
» , Ernst 495.
» , Familien 463.
» , Peter til Calmes 451.
» , Thomas de la Navité 451.
Nordcap 283, 461.
Nordmør 327.
Nordstrand, Ø i Vesterhavet, 218.
Norland 109, 240, 283, 477—483.
Norsk Behandling af Skjørbug 298 f., 303.
Norske Bønder ved Kringelen 316.
Norske Fogeder og Skrivere 287 ff.
Nummedal 308.
Nyborg, Fyn 356, 450.
Nybøllegaard 442.
Nyköping 118 f.
Næsby ved Helgeaa 132.
Næsbyholm, Skaane 74, 85.

Odden 45, 48.
Odense 158, 171 f., 278, 282, 356 f., 359 ff., 362, 363, 366, 372 f., 387, 423, 451 f., 485 f., 487, 496, 498, 500, 510.
Ogier, Charles 334, 505.
Oldenborg 169.
Olsen, Hans til Gulingd. 283.

Olstrupgaard, Sjæll. 503 f., 513.
Opdragelse 30, 99 ff.
Orebygaard 55.
Organisation af Hæren 444 m. fl. St.
Orregaard 506.
Oslo 280, 294 f.
Osnabrück 421.
Osten, David v. d. 282, 338.
Ottestrup 27.
Otto, Capitain 258.
Ousby Sogn 124 f.
Ousgaard 27.
Oustrup Sogn 483.
Ovesholm 142.
Overtro og Trolderi 165, 180, 194, 351 ff., 361, 365, 380 ff., 408.
Oxe, Pernille ⊙ Otte Rud 387.
» , Peter 15
» , Sidsel 22.
Oxenstjerne, Axel 170, 207, 227, 417 f., 420 f., 324.
» , Gabriel 184, 494.
Oxholm 55.
Oxie Herred 138.

Pachs (v. Festenberg) 99.
» , Christoffer ⊙ Hilleborg Bille 472 ff.
» , Mogens 375.
Padua 279, 286, 331, 376, 462.
Palstrup, Jyll. 471.
Pappenheim, Berkardt v. 15.
Pardoel 37.
Paris 376, 494.
Parma 376.
Parsberg, Else ⊙ Lars Ulfeld 336, 507.
» , Ingeborg 75, 82, 84, 93 f., 98.
» , Mandrup 6, 19, 44, 128, 380 f.
» , Niels til Eskildstrup 347.
Parsberg, Niels til Sandbygd. 75.
» , Oluf R. R. 509.
» , Verner til Lynderupgd. 18, 217, 334 f., 370.
Pederstrup 55.
Peenemünde 230.
Pengeforhold 33, 62 ff., 155, 157, 227.
Penz, Adam Chr. 475
» , Christian 203, 226, 229, 506.
» , Markvard 186.
Petersdorf 82.
Petersen, Poul, Tugtemester 99.
Pilestræde, Kjbhvn. 290.
Plettenberg, kejserl. Gesant 434.
Podebusk, Claus 8 f., 34, 53, 241 f.
» , Erik 22 f., 35.
» , Henrik 241.
» , Jørgen 23.
» , Lisbet 241.
» , Margrete 241.
e , Mourits 34 f., 54, 192, 241, 257—265.
» , Sidsel 34, 105, 241.
» , Vivike 241, 257, 265.
Pogwisch, Anna 393.
» , Bertram 37, 501,
» , Claus 93 f.
» , Didrik 81 ff., 328.
» , Hans 35, 356 f., 461, 471.
» , Otte 200.
» , Sigfred 186.
Polen 181, 207, 408, 420, 509.
Pommern, Hertug Bernhard af 460.
Pommern 214, 230, 420, 422.
Pors, Erik 512.
Post, Jørgen 174.
Poulsen, Svend Gjøngehøvdlng 476.
Povlskjøb, lille 259.
Pragtsyge, adelig, 16, 20 f., 28, 158, 349.
Priesler, Capt. 310.
Prip, Iver 383.

Quesne, Abraham du 482.
Ouitzov, Ejler til Lykkesholm 279, 358, 367, 394, 472.
» , Frederik 355.

Raabeløv 70 f., 105, 126, 132 ff., 244, 513.
Ramell, Anna ⊙ Malte Juel 257.
» , Heinrich til Wusterwitz 9 f., 27.
» , Henrik til Bækkeskov 93 f.
Ranzau, Anders 498.
» , Bartram 345.
» . Breide til Ranzausholm 17, 25. 27, 111 f., 119 ff., 124, 193 f., 363, 392, 482.
» , Caspar 52, 77 f., 465.
» , Cay Breidesen 193, 364, 392.
» , Christian 373.
» , Daniel 22.
» , Detlev til Putlos 487.
» , Franz til Ranzausholm 194, 199, 204, 233, 235, 273.
» . Frederik til Asdal 54, 96, 399, 406, 411.
» , Gert Statholder 18, 38, 77, 119, 126, 192 f., 195, 227, 310.
» , Hans til Salzau 385, 494.
» , Helvig 29, 291.
» , Henrik 211, 226.
» , Henrik til Schmoel 472.
» , Henrik til Schöneweide 472.
» , Jesper 37.
» , Jørgen 90.
» , Markvard 389.
» , Poul 36.
» , Sofie ⊙ W. Bauditz 200.
Ravnholt 27, 55.
Redtz, Birgitte 496.
» , Frederik 337.
» , Peter 509.
» , Tønne 496.
Reformationsfest 156.
Refsund, Norge 303.
Regensburg 495.
Reimarsche 408.
Reins Kloster 295.
Rendsborg 196, 432.
Restrup, Jyll. 467.
Retterthing 33; udenfor Kjbhvn. 158, 176, 183, 217, 291.
Reval 400.
Ribe 423, 431 f.
Riberhusstormen 433.
Richelieu 399.
Ridemandsbreve 84, 96 f.
Riga 170, 182, 398.
Rigsstænderne 356.
Rhingreven 214, 221.
Risby 42, 113, 115, 118, 127.
Rodsten, Palle 335, 366, 464 ff., 468.
Rodsten, Steen 57, 503.
Rohan, Hertug 333, 505.
Rolsvig, Rygen 275.
Roma 376.
Romsdal, Norge, 289 f.
Rosendal. Skaane, 12, 38, 52, 87 ff., 100 ff., 131—156, 189, 239 ff., 244, 255, 261, 271 f., 274 f., 513.
» , forhen Totterup, 142.
» , Baroni i Norge, 142.
Rosenborg 5, 11, 30, 429, 447.
Rosengaard, Talle, 46.
Rosengedde, Corfits 450.
» , Elline ⊙ Erik Bille 450 ff., 453 ff., 458.
Rosenholm 142, 335.
Rosenlund 142.
Rosenkrands, Anna Ottesd. 105, 141, 241, 258, 269, 271 f.
» , Anna Jacobsd. 442.
» , Birgitte til Vallø 13, 15.

Rosenkrands, Birgitte ⊙ Gjord Kaas 471.
» , Christense ⊙ Mogens Høg 393.
» , Christoffer 462.
» , Edele til Frøslev 416.
» , Erik Axelsen 185.
» , Erik Ottesen 285.
» , Frederik Holgersen 460.
» , Gunde til Boserup 95, 322, 332, 345, 472.
» , Henrik Jacobsen 393.
» , Holger Axelsen til Demmestrup 90, 434, 441.
» , Holger til Rosenholm 335, 362, 373, 455.
» , Holger til Boller 34 f., 50, 164, 213.
» , Jacob til Arreskov 51, 357, 365, 391 f.
» , Jørgen 456.
» , Kirstine til Hevringholm 16 f.
» , Margrete Jørgensd. 14.
» , Margrete ⊙ Hans Joh. Lindenov 281.
» , Mogens, Oberstvagtmester (1657) 345.
» , Otte Christoffer 34—54, 104 f., 241, 246, 291, 342, 366, 380, 392, 462, 470, 483, 486, 488, 490.
» , Palle 51, 132, 191.
» , Sofie ⊙ Anders Bille 27, 391 f.
» , Sofie ⊙ Breide Ranzau 392.
» , Tale 63.
Rosensparre, Oluf 15, 19, 159, 257, 364.
Rosensparre, Steen 43.
Rosenvold 50, 142.
Roskilde 282, 372, 486, 508.
Restjeneste 181, 189, 232, 245, 289. 353, 371, 419 m. fl. St.
Rostock 112.
Rotterdam 343.
Rud, Ane, 344.
» , Corfits 110, 193, 357, 366—391.
» , Dorette ⊙ Anders Banner 387.
» , Johan 388.
» , Jørgen 338.
» , Knud 357.
» , Otte til Sæbygd. 387, 459.
» , Thorsten 459.
Rugaard, Fyn, 356, 360 ff., 365 f., 368, 394 f., 501, 506, 510.
Rusland 125, 170, 420 m. fl. St.
Ruslands Forbindelser med Danmark 125, 415, 508 f.
Rybjerg, Jyll. 467.
Ryfylke, Norge, 490.
Rynkebygaard, Fyn, 450.
Rødslet, Jyll. 405.
Rødøen, Norge. 327.
Røgle 185.
Rønne Aa 277.
Rønnov, Karen ⊙ Jens Bille 277 f., 339, 347 f.
» , Ejler Markussen 348.
Rønnovsholm, see Tjerid, 366, 387, 390 f., 514.
Rørbæk, N. Jyll. 73, 244 f., 504, 512.
Rørstrup, Jyll. 467.

Sachsen 168, 227.
Salpeterlader 273, 362.
Salten, Norge 477.
Sandberg, Ulrik 116.
Sandbygaard, Skaane 122.
» , Sjæll. 346, 513.

Sandemændstog 26.
Saxe, Hartvig, 425.
Schlammersdorf 205.
Schlesien 422.
Schmoel 37.
Schult, Johan 77.
» , U. F. ⊙ Gertrud Bille 493.
Schwerin, Valentin 102.
Schwerin 168.
Seefeld, Agate 18 f.
» , Jacob 18 f., 57.
» , Jørgen til Reffs 344.
Segeberg 169, 179.
Sehested, Ane Maltesd. ⊙ Ove Lunge 334.
» , Christen Thomsen 179, 197, 212, 217, 223, 394, 415, 434.
» , Claus Maltesen 399, 402, 410 f.
» , Evald el. Envold 244.
» , Hannibal Clausen 333, 416, 418, 427 f., 443, 445.
» , Jørgen 37, 77.
» , Lisbet 75.
» , Magdalene 35.
» , Malte ⊙ Sofie Bille 334.
» , Mogens 334.
» , Steen Maltesen 80, 100, 107 f., 111, 115 f., 129, 289, 399.
Sejlstrup 332, 384, 473 f.
Senjen, Norge 477.
Sibylle, Magdalene af Sachsen 334, 395, 475.
Siena 376.
Sigismund, Polens Konge 107, 283.
Sinklar, Hr. Anders 81, 118 f., 120, 122, 126 f., 128, 161, 167, 261, 265, 280, 291.
» , Øverste 316 f.
Sinklarsholm, Skaane 81, 142, 266.
Skaane 104 ff., 168 ff., 345, 422, 425, 427 f. m. fl. St.
Skanderborg 101, 129, 234, 273, 380.
Skaungaard Jyll. 442.
Skedal, Halland 17, 51, 264.
Skeel, Hr. Albert 64, 116, 129, 171, 193, 199, 214, 246, 454, 464, 471, 504.
» , Albert til Junget 335, 464.
» , Birgitte (Grevinde Parsberg) 275.
» , Christen Albertsen 497.
» , Ingeborg 45 f.
» , Ingeborg ⊙ Palle Rodsten 464.
» , Jørgen til Sostrup 195, 198, 201 f., 203, 211 f., 237.
» , Jørgen til Broholm 393.
» , Karen Ottesd. ⊙ Steen Bille 474.
» , Kirstine Albertsd. ⊙ Peter Bille 463 ff.
» , Otte til Hammelmose 52, 199, 232, 364, 474.
» , Otte til Vallø 336.
Skiberup, Skaane 513.
Skien 159.
Skinkel, Anna 356.
» , Niels ⊙ Mette Bille 461, 502.
» , Poul 37. 57, 393.
Skinnerup (Ulriksholm) 361, 395, 397, 506, 510.
Skjellinge Hede 42, 87, 124 f., 132.
Skjerninge, Vester, Fyn 350.
Skjerrildgaard, Jyll. 492.
Skjersø 24, 46.
Skjørbug 297, 299, 303.
Skjøt, Peter 87.
Skogen 308.
Skotland 279 ff.
Skovby Herred 506.
Skovgaard, Anna ⊙ Holger Ulfstand 240.

Skovsbo, Fyn 386.
Skovsgaard, Fyn 451 ff., 513.
Skram, Elsebe ⊙ Eske Bille 16—18, 460.
» , Elsebe ⊙ Ove Bille 460.
» , Karen ⊙ Laurits Brokkenhus 460.
» , Laurits ⊙ Maren Bille 463.
» , Niels til Urup 16.
» , Peter 16, 163.
Skrattingsmænd (-gaard) 468 f.
Skvattemøller 269.
Skrou, Tidemand 479.
Slagelse 199, 201 f., 209.
Slangerup 282.
Slavata 367 f.
Slesvig 128, 189, 343, 422, 425, 428.
Slesvigholstenisme, spirende 56 f.
Slotsindretning 437, 507.
Slumstrup, Jyll. 492.
Smaaland 119, 171, 183.
Snaasen 307 ff.
Snaphaner i Skaane 428.
Snoghøj 233, 423 f., 426 f.
Sofie Amalie ⊙ Fr. III. 420.
Sofie, Chr. IV's Datter 19.
Sofie ⊙ Fr. II. 6, 227, 256, 280, 360, 429, 460 m. fl. St.
Solbjerg, Skaane, 85.
Sonnenburg, Øsel 401.
Sorø 101, 200, 253 f., 274, 341, 345, 364, 493, 504, 511.
Soustrup 19, 514.
Spanget, Skaane 71.
Spanien 207.
Sparboen, Norge 308.
Sparre, Gabriel 499.
» , Jacob 499.
» , Jens 128, 133, 157.
Spegel (el. Speyl), Hans 278.
» , Lisbet 278.
Sperling, Dr. Otto 297, 299.
Spil ved Hove 30, 104.
Spjellerup Kirke 21.
Stachelberg 404 f..
Stad 308.
Starby Sogn, Skaane 328.
Stavanger 387, 488, 493.
Stefning, Jørgen 145.
Stehne 308.
Stenbach, Casper 77.
Steensgaard, Fyn, 498.
Stenviksholm, Norge 284.
Steinburg, Holsten 124.
Stettin, Fred i, 190 (see Fredslutning).
Stjernholm, Jyll. 34, 38, 488.
» , Skaane 499.
Stjordal, Norge 284, 290, 313 f.
Stockholm 118, 230, 311, 380, 474.
Stokkerup, Skaane 145.
Stolbova 170.
Storeheddinge 345,
Straale, Peter 245, 451, 503.
» , Laurits 451.
Stralsund 213 f., 215.
Stralendorf, Hans 100.
Strandby, Fyn 356.
Strange, Karen ⊙ Chr. Juel 462.
Strasborg 101, 376.
Strey 275.
Studehandel, kgl., adl. 442 f.
Stuart, Marie, Dronn. 279.
Sulefjeld (og Elv) 308.
Svabsted, Slesvig 464.
Svanholm, Sjæll. 13, 17 ff., 30, 460, 513.
Svanholm, Skaane 185, 499.
Svave, Elsebe ⊙ Vincens Juel 338 f.
Svendborg 351, 467.
Svensk Thronfølgerstrid 283.
Sverig 417, 511.
Svinesund 80.
Svogerskabet 418.
Sværdorden, den tyske 401.

Sæbygaard, Jyll. 466.
Sæby 473.
Sæmgaard, Norge 344.
Søholt, Lolland 472.
Sø-Lenene 319.
Sølvisborg 110.
Sønderaas 276.
Søndergaarde, Fyn 467.
Søndmør, Norge 312, 477.

Taagerød 46, 85.
Tanderup 55.
Tangelo, Abraham 56.
Tarveligheds-Forordninger 349.
Taupadel, Anna Sofie v. 475.
Thienen, Eustachius v. 27.
Thiessen, Martin, Admiral 426, 430.
Thim 48.
Thingvold Præstegjæld 327.
Thinkerup, Skaane 242.
Thomsen, Hr. Peder 261.
Thorseng 220.
Thorumb 337.
Thorup 475.
Throndhjem 90, 240, 283—316, 340.
Throndhjemsfjord 312.
Thouillerie, de la 434, 510,
Thurebygnard 14 f.
Thurn, Greve, General 197 f.
Thyddal, Norge 296.
Thysfjord, Norge 479 f.
Tidemand, Jørgen 502.
» , Anna 502.
Tilly, General 181, 186, 197 f., 212.
Tirsbæk 414, 488 f., 493, 514.
Titisfjord, Norge 479 f.
Tjeredgaard (see Rønnovsholm) 338, 386, 388, 485.
Tollist 403.
Torbenfeld 51.
Torsbro 71.
Torstenson, Lennart 417 f., 421 ff., 424 f., 427 f., 431 f., 469, 487, 510.
Tortur 499.
Tott, Birgitte ⊙ Otte Gjø 336.
» , Peter til Boltinggd. 461.
» , Sofie ⊙ Jens Bille 331 f.
» , Tage 29, 44, 77, 81, 127 f., 148, 176.
» , Tage Andersen 51, 138, 285.
» , Tage Ottesen 51, 87, 167, 172, 177, 181, 183, 185, 190, 217, 234, 246, 291 f., 331.
Tractat i Haag 179, 192.
Tranekjær 505.
Traverød (Traherød) 183 f.
Trenderup 86.
Trolle, Jacob til Sonnerup 284.
Trolle- og Munkelyngby (see Lyngbygd.) 70.
Trolovelse 105, 348.
Tromsø 477.
Træhesten 271.
Trøgerød (Taagerød) 85.
Turebygaard 14, 281 f., 335, 373.
Tybjerg, 376.
Tænkesæt, monarkisk 102.

Udenlandsrejse adelig 341, 347, 376, 494.
Ugerup, Skaane 275.
Uggerup, Ove til Ovesholm 77 (see Urup).
Ulfeld, Christoffer til Svendstrup 81, 133, 148, 177, 183, 187 f., 190, 214, 217, 234, 236, 273, 322, 329.
» , Corfits til Bavelse 29, 356.
» , Corfits til Mattrup 442.
» , Corfits til Saltø, Egeskov m. m. 405, 410, 415, 418, 420 f., 423, 434, 441, 447, 474, 495, 507 f., 511.

Ulfeld, Ebbe Christoffersen og Jacobsen, 401, 416, 418, 427 f., 441, 445, 486.
» , Hartvig Andersen 244.
» , Helvig ⊙ Steen Bille 500.
» , Hilleborg Hartvigsd. 244.
» , Jacob, Rigscansler 57, 104, 179, 240, 358, 363, 394, 463 f., 503.
» , Jacob Mogensen 366, 507.
» , Jacob til Bavelse 391.
» , Knud 200, 394.
» , Lars 336, 344, 507.
» , Mogens Rigsadmiral 108, 116, 129, 366, 380.
Ulfstand, Axel 81, 86, 88.
» , Elisabeth ⊙ Claus Bille 75, 334.
» , Gregers 45.
» , Hak til Hækkebjerg 10, 100.
» , Holger 240.
» , Ingeborg 240, 261.
» , Niels til Barsebæk 241.
» , Sofie 9, 53 f., 138, 241 f., 257.
» , Thale 10.
Ulfsbæk, Skaane 215 f.
Ulrik, Chr. IV.'s Broder 25, 29, 99 ff. 168, 173, 263, 353, 366.
» , Chr. IV.'s Søn 110, 226.
Ulriksholm (see Skinnerup) 510.
Undersager, Norge 303.
Ungarn 299, 389, 455.
Uniformer i den d. Hær 114.
Union mellem Danm. og Ejderfyrstend. 180, 189, 196, 204, 422.
Universitetet, Kjbhvns. 161 f., 239.
Urne, Claus 241.
» , Erik 311, 351, 366, 467.
» , Frederik 202, 216.
» , Johan 110.
» , Jørgen Rigsm. 173, 216, 371, 414.
Urne, Lave 8, 30.
» , Sigvard 330.
Urup, Jyll. 16 ff.
» , Anne ⊙ Reinh. v. Hove 410.
» , Axel d. Æ. 402.
» , Axel d. Y. 229, 402, 443.
» , Helvig ⊙ Thomas Nold 403.
» , Karen ⊙ Fr. Budde 402 ff., 406.
» Ove 81 (jvfr. Uggerup).
Uvillie, Folkets mod Adelen 434, 457.

Vaale, Skaane 138.
Val, Pierre du 481.
Valbygaard, Sjæll. 86, 339 ff., 345, 376, 513.
Valden, Halland 13, 25, 29, 40, 51, 513.
Valdemar, Greve, see Gyldenløve.
Vale, Claus de 110, 151.
Valg til Rigsmarsk 201 f., 414 ff., 439.
Valg til Thronfølger 105, 293, 356, 447, 511.
Valkendorf, Christen Eriksen til Flyinge 346.
2 , Christoffer 500.
» , Henning 274, 366, 369 f., 373 f., 391, 394 f., 437.
Wallenstein, Hertug af Friedland 119, 181, 197 f., 206, 210 ff., 214, 225, 227, 400, 484, 491.
Vallø 15, 340.
Vandal, Dr. Hans 333.
Vandos 70 ff., 79—85, 94, 97, 122, 255 ff., 266, 513.
Vanskabninger 179.
Varberg 43, 100, 116, 120, 124, 165, 185.
Warczaw eller Warschau 510.
Varde 465.
Vardøhus 283, 477 f., 481.
Varho eller Vardhovedgaard, Jyll. 458.
Vasbyrd eller Vasspyd, Erik til Eriksholm 17, 31.

Vedel, Anders Sørensen 281.
Vege Aa 135, 141.
Vegholm, Skaane 346.
Vejle 493 m. fl. St.
Veitlevgaard 55.
Vendsyssel 195 m. fl. St. 387.
Venezia 376.
Wensin, Godske, 382.
Venstermand, Johan 503.
» , Morten 477.
Verden 187.
Weser 187, 261.
Wesenburg, Liſland, 403.
Vesling, Morten 18.
Vesteraalens Præstegjæld 326. 477.
Vester Kirke, N. Jyll. 504.
Vestervig, N. Jyll. 130, 443.
Vestervig, Sverig 126.
Vestgøtland 120.
Vexelbank 56.
Wexø eller Vigsjø 119 ff., 123.
Vibe, Hans 482.
» , Mikkel 482.
» , Peter til Gjerdrup 404.
» , Peter, Gesant 420 f.
Vibeke, Frue, Chr. IV's Frille, 221, 395.
Viborg 334 f., 484, 495.
Vibygaard 86.
Vidskøfle 27, 87, 275.
Vidsø 120, 122 ff., 129 f., 132, 173.
Wieck 400.
Viffert, Christense 25, 27.
» , Else ⊙ Melk. Ulfstand 243, 332.
» , Jacob 51.
» , Margrete ⊙ Jørgen Urne 244.
Viffertsholm 142.
Vig, Gaard ved Throndhjem 312.
Vigsiden, Norge 311.
Vigsjø eller Vexiø 119, 184.
Wildenburg, Maria ⊙ Maur. Podebusk 264.
Wilster, Holsten 218.
Vind, Henrik 104, 240, 261.
» , Holger 261.
» , Ivar 366, 373, 440, 510.
» , Jørgen 95 f., 240, 261 (Trykf. i Anm. Holger), 265, 273.
» , Niels til Grundet 493, 496.
» , Niels til Ullerup 493.
Vindum Overgaard 442, 514.
Vinike Willumsd. 250.
Winterberg, Otto 414.
Visborg, Gulland 278, 338, 347, 386.
Visborg, N. Jyll. 18 f.
Wisch, Bendix v. d. 382 ff.
» , Hans v. d. 465.
» , Heinrich v. d. 52, 55, 77, 382 ff.
Vissenbjerg, Fyn 362, 500 ff.
Wittenberg 504.
Vittinghof, Otto v. 405.
Wittrup, Ane ⊙ Jesper Grubbe 84 f., 246.
» , Barbara ⊙ Chr. Friis 186.
Wladislaus IV. af Polen 400.
Vognsen, Jesper 391,
Wolgast 214.
Vornedskab 92, 344, 504 f.
Vosborg 48.
Voxtrup Kirke 24.
Wram, Skaane 127, 240, 261, 277, 326, 374, 513.
Wrangel, Carl Gustav 434, 441, 475.
» , Helmuth 425, 428, 431 f., 493.
» , Herman 123.
Vreilev Kloster 23, 35, 37, 276, 332, 338 ff., 379—386, 514.
Wulfsberg (eller -dorf), Bartholomæus 407.
Væ, Skaane 121 f., 132 f.
Væragtig 102, 379, 386.
Værdal 308 f.
Værgemaalspenge 342, 465 f.
Wøstmann, Herman 403.

Yderøen 308.
Ydernæs, Sjæll. 80.

Zernikov, Oberst C. D. 445.

Ægteskab, gammelt dansk 248 ff.
Ættetavle I, 4.
» II, 68 f.
» III, 449.

Ø, Slesvig 220.
Øland 118, 126, 398.
Ølstedgaard, Fyn 451.
Øresund 175, 205 f., 207.
» Told 106, 174, 417 f. m. fl. St.
Ørslev Kloster 76.
Ørtofte 51, 275.
Ørum, Anders 309, 313 f.
Ørumgaard. N. Jyll. 493, 514.
Øsel 398—417, 427, 441, 509.
Østergaard, Fyn 397.
Øster Egesborg 499.
Østersøen 182, 380, 401, 416.
Østraat, Norge 159, 295, 323.
Østrup 37, 57.
Øxenholt 332.

Nogle Rettelser og Tilføjelser.

(Anden Dels første Afsnit.)

S. 21, L. 18 f. o. staar: illegitime, læs: uadelige.

S. 51, sidste Linie: Eriksen, læs: Ottesen til Eriksholm.

S. 133, L. 9 f. o. staar Chistiansstad, læs: Christiansstad.

S. 168, sidste Linie: ænkede, læs: skrænkede.

S. 186, L. 3 f. n. staar Markvad, læs: Markvard.

S. 198 sidste Linie angives efter C. Molbech W. H. Bauditz's Fornavn som Wolff Hans, der efter F. T. III for $^{9}/_{12}$ 1627 bør være Wulff Heinrich.

S. 208, L. 3 f. n. Fremgamg, læs: Fremgang.

S. 237, L. 4 f. o. staar: altid skal ndes villig, læs: altid skal findes villig.

S. 243, L. 15 f. n. efter «et temmelig stort Hus» kan tilføjes: Højbroplads N° 6 (O. Nielsen, Kjbhvns Hist. IV. 453).

S. 253, L. 13 f. n. efter «den kjøbenhavnske Gaard» kan tilføjes: Piletræde N° 10 (O. Nielsen, Kjbhvns. Hist. IV. 428 f.).

S. 257: Lave Bek forestod A° 1656 Skiftet i Fru Lisbet Billes Bo (Sjæll. T. XXXIII. 530, 536).

S. 261, L. 5 f. n. Holger Vind, læs: Jørgen Vind.

S. 276, L. 1 f. o. Ættetavlen A, læs: Ættetavlen II.

S. 284, L. 7 f. n. Stordalen, læs: Stjordalen.

S. 329, L. 14 f. o. Gjedsøholm skal vist rettest hedde: Gjedsholm.

S. 335, L. 15 f. o. Muligvis var det A° 1651 at Hans Bille ægtede Jfr. Beate Gjø (Sjæll. T. XXXII. 135).

S. 337, L. 16 f. o. kan tilføjes, at Kongen d. 21. Octbr. 1653 gav Hans Bille Bevis for, at have forstrakt ham 1170 Spd. (Skivehus' Lensregnskab, medd. af Godsejer C. Mansa).

S. 361, L. 3 f. o. kaldes Akelejerne en meget ny Adel (jvfr. Engelstofts Odense Bys Hist. S. 69 og 131), hvilket ifølge Hr. A. Thiset er urigtigt; den var ikke ny.

S. 378, L. 15 f. n. kan tilføjes, at Ejler Bille tilligemed tolv andre Hofjunkere aftakkedes d. 5. Novbr. 1644 (Sjæll. T. XXVIII. 224).

S. 385, L. 9 f. n. staar: hvilke han han, læs: hvilke han.

S. 386 kan tilføjes, at Vrejlev Kloster i Efteraaret 1888 solgtes for 250,000 Kr.

S. 401, L. 5 f. n. kan tilføjes, at Jacob Kohl fik 328 Tdr. Hartkorn af Sejlstrup Len, anslaaet til 26,376 Spd., foruden 5885 Spd., som han fik af Reinhold v. Howen (Sjæll. T. XXXII, 3, jvfr. Sjæll. T. XXXIV, 611). Disse Summer vare dog kun Afdrag paa hans Tilgodehavende.

S. 404, L. 5 f. n. Cathrina Urup, læs: Cathrina Budde.

S. 415, L. 3 f. n. vendte døve, læs: vendte det døve.

S. 425, L. 2 f. n. Janaur, læs: Januar.

S. 441, L. 5 f. o. tilføj: (Sjæll. T. XXIX, 34).

S. 445, L. 10 f. n. 3. Novbr., læs: 6. Novbr. (Sjæll. T. XXIX, 258).

S. 469 kan om Peter Bille Ovesen tilføjes, at han og en anden Capitain d. 8. April 1645 beordredes at holde sig rede til et Foretagende, men i Septbr. s. A. havde der været lidt Mytteri i Peter Billes Compagnie (Sjæll. T. XXVIII, 324, 442).

S. 469, L. 7 f. n. kan tilføjes, at Fænrik Jørgen Bille d. 15. April 1675 var Bisidder i en helsingørsk Krigsret over en Desertør (Reg. o. indk. Sager til Land-Krigs-Collegiet).

S. 470, L. 4 f o. som Præst fra, læs: som Præst, født.

S. » , L. 19 f. o. «o Tidsgrændser», læs: to Tidsgrændser.

S. 471, L. 5 f. o.: Holger B. var, ifølge Hr. A. Thisets fortrinlige Tydning af en Ligkisteplade, født A° 1586.

S. 477, nederst: Sundmør, læs: Søndmør.

S. 486, L. 11 f. o. kan tilføjes, at Damsgaard A° 1660—1662 havde 295 Tdr. 2 Fjkr. 2 Alb. Hartkorn, hvilket bevidnedes af Ejerinden Karen Bille (Jordebøger N° 25 og 32).

S. 508, L. 8 f. o. Hilleborg, læs: Helvig.

S. 510, sidste Linie Tyskand, læs: Tydskland.

Fortsatte Rettelser og Tilføjelser

til

Anden Del af Bille-Ættens Historie.

De Trykfejlslister, som findes optagne efter hvert af mine to Hovedafsnit, ere afsluttede i Septbr. 1889; her følge Lister over de vigtigste Fejl og Mangler, paa hvilke jeg er bleven opmærksom indtil Maj 1892.

Fr. Meidell.

Til II. Del 1ste Afsnit.

S. 4 L. 6—7 f. n. Cathrine Akeleje — læs: Margrethe Cathrine Akeleje.

- 35 - 9 f. o. til Lerbæk — læs: til Sebberkloster.
- 65 - 2 f. n. tilføj: Aar 1625 gjaldt en Sletdaler i Aalborg 32 ß Lybsk.
- 68 - 17 f. o. Ifølge Thiset var det ikke Karen Steensdatter, men Karen Henningsdatter, som døde i Ystad A° 1627.
- 69 - 12—13 f. n. udgaar «Ritmester» ved Henrik Andersen Bille.
- 151 - 9 f. n. Da man fra kyndig Side har benægtet Rigtigheden af dette Udsagn om Hustruvaabnets Plads paa Adelsbilleder fra Begyndelsen af det 17de Aarh., skal jeg til Støtte for min Ytring henvise til offenlig Udtalelse af Hr. Ethnograph V. Boye, hvis Iagttagelse af adelige Billeder paa Ligstene, yngre end Slutningen af 15de Aarh., stemmer ganske med min i Henseende til Hustruvaabnets Plads.
- 166 - 16 f. o. bjotte — læs: blotte.
- 225 - 10 f. o. Eridicia — læs: Fridericia.
- 331 - 6 f. n. En Poul Jensen Bilde, som iflg. Sjæll. Reg. 27, 208 den $^{17}/_{6}$ 1668 fik Lov til at sætte Bækken for Præstø Kirkes Dør, da han var bleven skadelidende ved Ildebrand, kan være Søn enten af Jens Steensen B. eller af Jens Rønnovssøn B.

S. 337 L. 2 f. o. Fra 15. Maj 1643 var han med Henrik Ranzau og Otte Skeel beordret til at opvarte Kongens Person (Sjæll. T. 28, 43).

- 337 - 6 f. o. Den 6. Juni 1657 tegnede han sig i Subscriptionsbogen for 500 Spd. som Bidrag til Krigsførelsen (D. Kgs. Hist. 125).

- 345 - 7 f. n. Den 28. Juli 1659 fik han Brev paa at maatte nyde for Livstid Indtægten af den jordegne Gaard i Tryggevælde Len, som hans afg. Frue Karen Grubbe havde nydt.

- 348 - 3 f. o. ff. Rønnov B s smaalige Stridigheder lod mig antage, at han i 1634 var for fattig til at kunne kjøbe det Gods ved Ringsted, hvorpaa han iflg. Rgs. Dmbg. fik Skjøde d. 10. Maj s. A. af Jørgen Hohendorf, Fader til hans anden Hustru, og jeg sluttede deraf, at han fik Skjødet i Medgift. Dette maa være urigtigt, thi Hr. Thiset oplyser, at Rønnovs anden Hustru blev født d. 22. Octbr. 1630 og gift 1652.

- 347 - 17 f. o. Ifølge en samtidig Liste var der i Bergens Regmt. en Fænrik, som bar hans Navn.

- 357 - 6 f. n. Ct. T. Engelstoft — læs: C. T. Engelstoft.

- 380 - 6 f. n. Rgs. Dbg. Nr. 25 — læs: Rgs. Dbg. Nr. 24.

- 401 - 10 f. n. Adelsmend — læs: Adelsmand.

- 476 - 5 f. o. Hans Alder kan jeg ikke bestemme, men A° 1607 findes han opført som Ejer af Nr. 21 i Larsbjørnstræde og d. 8. Marts 1660 fik han foreløbigt Tilsagn om Jus patronatus til Glæsborg Kirke.

- 493 - 19 f. o. Hilleborg B. blev d. 30. Novbr. 1670 frigjort for Hr. Steen B.s Lavværgemaal; d. 24. Juni 1661 havde han iøvrigt reddet c. 4000 Spd. for hende (Sjæll. Reg. 25, 35 og 28, 331).

- XXVII L. 8 f. o. S. 198 — læs: S. 196.

Til II. Del 2det Afsnit.

S. 36 L. 4 f. n. Juli — læs: Juni.

- 36 - 2 f. n. F. T. — læs: J. T.

- 40 - 6 f. o. Fjendtlighederne begyndte den 19. Maj med Beslaglæggelse af to svenske Skibe ved Helsingør, og d. 25. Maj fik Peder Lytzen Ordre til at tage et svensk Skib paa 14 Kanoner ved Stade.

- 53 - 18 f. o. kan tilføjes: I Anledning af, at han havde faaet Lov til at rejse udenlands i fire Aar uden derfor at miste sin Plads i Cancelliet (Sjæll. Reg. 24, 185).

S. 54 L. 9 f. o. Steen B. førte i Decbr. 1661 Proces med Jørgen Rosenkrands og klagede til Kongen over Dommerne (Sjæll. T. 36, 139. 244); og Aaret efter laa han i Proces med Jacob Rollufs i Hamborg om Ulriksholms Bortforpagtning (Sjæll. T. 36, 296).

- 55 - 5 f. o. kan tilføjes: og ved Mageskifter med Kronen, om hvilke det under 20. Novbr. 1665 bestemtes, at Fyns Kirker skulde nyde den af dem for Kronen flydende Fordel (D. Kgs. Hist. 154), og d. 11. Decbr. 1668 blev der ham tilkjendt 1253 Spd. 3 ℔ 9 ß i den Arv efter Mandrup Brahe, som skulde hæves af Gunde Rosenkrands's Hustru (Sjæll. Reg. 27, 310).

- 56 - 6 f. n. I et Fragment af Militær Etat for 1670 har dog Captn. Hirsch fundet Erik B. opført som Major i det fynske nationale Rytter Regiment og Otte B. som Cornet i 4de jydske Rytter Regmt. (F. V. Schmettau), samt død ugift d. 22. Octbr. 1701 af sine i Krigen modtagne Saar.

- 61 - 1 f. o. Jeylerød, skal nok være Hjulerød, hvad der stemmer bedst med S. 257 af Cawallins Lunds Stifts Herdaminne, I. Del. Dette Skrifts II. Del Side 236 viser, at her nævnte Jørgen Bille jordfæstedes A° 1710 fra Østre Vemmenhøg Kirke.

- 61 - 11 f. n. Jørgen B. havde d. 22. Juli 1669 faaet kgl. Tilladelse til Ægteskab med Regitse Bek, skjøndt de vare i tredie Led beslægtede (Sjæll. Reg. 27, 493).

- 62 - 6 f. n. I Sjæll. Reg. 28, 696 for 20. August 1672 findes det latinske Rejsepas for Otte Bille til Bangsbo med en Bemærkning om, at Albert Bille til Langholt samtidigt har faaet et lignende Pas til Udenlandsrejse.

- 64 - 13 f. o. Sandsynligvis er det denne Holger Bille, som A° 1716 havde staaet i tre Aar som Underofficer i Aarhus Regmt., hvorfra han tog Afsked, da Oberstl. Vind døde, hvorpaa han opholdt sig hos sine Forældre i Jylland, indtil Henrik Rosenauer indstillede ham til Secondlieutenant i Captn. Langes Compagnie (meddelt af Hr. Jægermester E. Schøller).

- 64 - 19 f. o. Sandsynligvis er det denne Steen B., som d. 3. Juni 1702 var Premierlieutenant i 2. Batl. Sjælland, og som døde ugift i Krigen d. 13. August 1704.

- 64 - 15 f. o. Grev Otte Henrik Juel Ranzau — læs: Baron Ove Henrik Juel.

- 65 - 6 f. o. Den 27. Febr. 1657 fik Steen B. Henriksen kgl. Tilladelse til at indtræde i Hæren uden derfor at miste sin

Plads ved Hove, hvor han dog ikke skulde hæve Lønning.

S. 78 L. 6 f. n. Jvfr. herom V—S. Samlinger til Hagenskovs Historie.

- 85 - 11 f. o. tilføj efter Præst til Hjørlunde: 20. Febr. 1661 (Sjæll. T. 36, 79).

- 87 - 8 f. o. gjorde det let — læs: gjorde det forholdsvis let.

- 90 - 17 f. n. kaldes Hans Schack en Lauenborger, uagtet man nu vil gjøre ham til en Angelbo fra Unevad, Moderens Stamgods. Da man ikke har givet gyldige Beviser for denne Antagelse, støtter jeg mig fremdeles paa de med ham samtidige fremmede Diplomaters og Hannibal Sehesteds Ord om, at han var en Fremmed i Danmark, hvad der ikke kunde passe paa en Angelbo. Sidstnævnte kalder ham ogsaa en Tydsker, hvilket stemmer godt med den gamle Antagelse, at han var født paa sin Faders Gods, Basthorst, i Omegnen af Ratzeburg. Jvfr. Anm. t. Fr. Barfods Hist.

- 91 - 16 f. o. Sjæll. Reg. 24, 405 har Kongebrev af 17. Juli 1659, ved hvilket det tillades Steen Andersen B. og hans Fæstemø, Karen Hansdatter, at ægtevies i Kirken d. 29. Juli s. A., men hans egenh. Optegnelse maa selvfølgelig foretrækkes for denne Datum.

- 95 - 13 f. o. (Sjæll. T. XXXV 332) — læs: (Sjæll. T. XXXV 322).

- 95 - 12 f. o. før Juli — læs: 14. Juli.

- 103 - 4 f. n. Otte Skeel begyndte den 16. Novbr. 1671 med at blive Commerceraad (Sjæll. Reg. 28, 533).

- 109 - 9 f. n. Om denne Bendix v. A. haves gode Oplysninger i Sjæll. Reg. 26, 343 for 7. Maj 1667, bl. a. den, at han var en Søn af Fr. v. A. til Søgaard i dennes Ægteskab med den borgerlige Kvinde, Roepstorff, et Navn, som f. Ex. Kong Frederik d. Tredies Bundtmager bar. — Den 22. Juli 1652 havde Kongen anerkjendt Bendix v. A. som ægtefødt, men dog ikke derfor berettiget til at arve Faderen.

- 125 - 9 f. n. Capitain Poppe nedstammede formodenlig fra den i Aalborg længe bosatte, velhavende Familie Pop eller Poppe, som omtales meget i J. Saml. og Aalborgs ældre Historie.

- 137 - 5 f. o. Hr. Thiset betvivler dog dette og tillægger ham i Adelsaarbogen en civil Livsbane: Secretair i D. Cancelli 1683 og Aaret efter Secretair i den norske Overhofret; 1701 Vicelandsthingshører og Skriver i Fyn med Expectance paa Landsthingshører Embedet, hvilken Stilling han af-

stod 1724 til Johan Casper Rasch. — Da mine Hjemmelssteder ikke udtrykkeligt angive Faderens Navn, vover jeg selvfølgeligt ikke at fastholde denne min Ytring overfor Hr. Thisets Autoritet.

S. 139 L. 10 f. n. Om Just B.s Datter, Karen Elisabeth, oplyser Adelsaarbogen i «Den yngre Adelsslægt Bille» under 10. e, at hun ægtede Brygger og Stadscapitain Poul Hersleb Lassen, og at deres Børn døbtes med Navnet Bille, hvilket aabner os en ny, interessant Mulighed for Fremkomsten af adskillige uægte Familier Bille.

- 172 - 7—8 f. o. Frederik Christian Bülow — læs: Franz Christopher Bülow.

- 174 - 6 f. n. Denne Skiften af Sort og Rødt havde sin Analogi i Kirketjenesten, ej blot ved Begravelser, hvor man afvexlende brugte en sort Sørge- og en rød Glædes-Fane, men ogsaa i Kirkeaarets «lukkede Tider», Advents- og Fastetiden, da Præsterne aflagde deres røde Messehagler og iførtes sorte (jvfr. J. Saml. 2. III. 68).

- 177 bør hel og holden jævnføres med Side 73—78 i C. E. Bardenfleths i 1890 hos Reitzel udkomne Livserindringer.

- 189 - 3 f. o. Caroline udgaar.

- 189 - 1 f. n. A° 1890 tiltraadte han den danske Gesantskabspost ved det storbritanniske Hof.

- 212 - 8 f. o. og ønskede, — læs: og ønskede

- 214 - 11 f. o. tilføj: Ved Ordensfesten paa Rosenborg d. 28. Januar 1810 blev Søren Adolf B. udnævnt til Ridder af Danebrog (P. Brock: Rosenborgs Hist. III. 34).

- 218 - 10 f. n. ff. Ifølge hans Enkes, Johanna Bille geboren de Roode, fra Kjøbenhavn d. 15. Juli 1806 paa Hollandsk udstedte og i en hollandsk Avis optagne Avertissement om hans Død d. 28. Juni 1805 i Batavia, var den 28aarige Holger B. Capitain paa «Beskiermeren», hvorved sandsynligvis menes det i Gardes Efterretn. omtalte danske, med 10 Kanoner armerede Koffardiskib. Han har altsaa ikke til sin Død boet i Holland, men maa i 1802—4 have flyttet sin Husstand til Danmark og søgt Tjeneste her. — Dette stemmer med en i Holland bevaret Tradition om, at han der har tjent under Viceadmiral Riemersma, indtil han blev uenig med en af sine Foresatte og forlod den hollandske Flaadetjeneste. — Hans Svigerfaders Vinhandlerfirma i Rotterdam var

J. de Roode & fils; det mistede under Striden med Belgien i 1830 to rige Skibsladninger. — Holgers Datter, Anna Christina Bille, Nanny kaldet, blev født i Rotterdam og ægtede d. 24. Juli 1822 Joseph Christian van den Dungen, hvem hun fødte fem Sønner, af hvilke to bleve døbte med Navnet Bille. Baade Nanny og hendes Mand døde i Batavia, han 1842, hun i det følgende Aar. — Jansje Bille levede endnu 1840 i Holland.

S. 239 L. 3 f. n. Forestillnger — læs: Forestillinger.

241 - 1 f. o. Jvfr. Generalstabens «Den dansk-tydske Krig 1864» III. 158 f., hvor der siges, at Khr. Bille imod Quaades og Kriegers Anbefaling af Slesvigs Deling bestemt fraraadede enhver yderligere Landafstaaelse.

Det kgl. Bibl. Bogb.